Sectio II. - « ANALECTA OSBM » - Vol. XI (XVII) - Fasc. 1-4
Секція II. - « ЗАПИСКИ ЧСВВ » - Том XI (XVII) - Вип. 1-4

ANALECTA

ORDINIS S. BASILII MAGNI

ANNO CENTESIMO REFORMATIONIS DOBROMYLENSIS VERTENTE

(1882-1982)

ROMAE 1982

Sumptibus PP. Basilianorum

ANALECTA ORDINIS S. BASILII MAGNI

Prodeut in praesenti ut opus non periodicum, cura et studio PP. Basilianorum S.ti Josaphat, collaborantibus aliis viris studiis historiographicis occupatis. Scripta admittuntur quacumque magis nota lingua europea exarata.

Redactio collegialis

Sectio I: R.P. Kortchaguin Clemens, OSBM
Sectio II: R.P. Pekar Athanasius, OSBM
Sectio III: R.P. Pidručnyj Porphyrius, OSBM
Director responsabilis totius editionis: R.P. Patrylo Isidorus, OSBM

ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

Виходять неперіодично працею й засобами ОО. Василіян, за співучастю й інших учених, своїх і чужих. Видання присвячене студіям з різних галузей церковного історіознавства европейського Сходу. В усіх редакційних та адміністраційних справах треба писати на адресу: «ANALECTA OSBM», via S. Giosafat 8 (Aventino), 00153 - Roma, ITALIA.

Редаґує Колеґія

Секція I: о. Корчаґін Клим, ЧСВВ
Секція II: о. Пекар Атанасій, ЧСВВ
Секція III: о. Підручний Порфірій, ЧСВВ
Відвічальний Директор Видавництва: о. І. Патрило, ЧСВВ

ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО
ANALECTA ORDINIS S. BASILII MAGNI

SECTIO II Секція

Series II. « ANALECTA OSBM » - « ЗАПИСКИ ЧСВВ » - Серія II.

Sectio - II - Секція

ARTICULI
DOCUMENTA
MISCELLANEA

Vol. XI - Fasc. 1-4

ROMAE

Sectio II. - « ANALECTA OSBM » - Vol. XI (XVII) - Fasc. 1-4
Секція II. - « ЗАПИСКИ ЧСВВ » - Том XI (XVII) - Вип. 1-4

ANALECTA

ORDINIS S. BASILII MAGNI

ANNO CENTESIMO REFORMATIONIS DOBROMYLENSIS VERTENTE (1882-1982)

ROMAE 1982

Sumptibus PP. Basilianorum

За дозволом Церковної Влади

Tipografia Istituto Salesiano Pio XI - S.G.S. - Roma
Piazza S. M. Ausiliatrice, 54 - Tel. 78.27.819

1882-1982

SAECULO PRIMO
REFORMATIONIS DOBROMYLENSIS VERTENTE
MEMORIAE
FAUTORUM PROMOTORUMQUE EIUSDEM:

FEL. REC. PAPAE LEONI XIII,
PROTOHEGUMENO C. SARNYCKYJ, OSBM,
NEC NON
SODALIBUS E SOCIETATE JESU

VOLUMEN HOC IUBILARE
GRATO CUM ANIMO
DICAT

ORDO BASILIANUS SANCTI JOSAPHAT

PRESENTATION OF VOLUME ELEVEN

Volume eleven of the *Analecta OSBM* was devised to mark the one hundreth Anniversary of the renewal of the Basilian Order of St. Josaphat, popularly known as the *Reform of Dobromyl'* (1882-1982). The Basilian reform, ordained by the Apostolic Letter *Singulare Praesidium* of Pope LEO XIII, dated 12 May 1882, was started under the auspices of the Jesuit Fathers at St. Onuphrius monastery of Dobromyl', which belonged to the Province of Our Savior in Galicia. In a short time it spread to other countries where Basilian monks lived or to which they went as missionaries.

The central part of this commemorative volume consists of historical essays about the various Basilian Provinces which joined in or later developed from the reform of Dobromyl' over the last hundred years. This central part is preceded by the Apostolic Letter *Patres Ecclesiae* of Pope JOHN PAUL II, promulgated on the occasion of the 16th century of our Father St. Basil the Great, 2 January 1980. The Pope's Letter is followed by an introductory letter-address of the present General Superior of the Basilian Order, the Very Rev. Protoarchimandrite Isidore PATRYLO, OSBM, which is entitled: *On the Threshold of the Second Century of the Renewed Basilian Order of St. Josaphat* (pp. 33-41).

The central part of the volume, under the heading – ARTICULI, is composed of the following particular studies by the Basilian Fathers:

I. PATRYLO, *Historical Outline of the Galician Province* (pp. 43-130).

A. PEKAR, *The Basilian Province of St. Nicholas in Transcarpathia* (pp. 131-164).

M. SOLOVEY, *An Outline of the Work of the Basilian Fathers in Canada (1902-1982)* - (pp. 165-207).

A. PEKAR, *Historical Essay on the Rumanian Province of St. Joseph* (pp. 208-220).

A. PEKAR, *The Hungarian Province of St. Stephen (1947-1950)* - (pp. 221-226).

S. SABOL, *A Contribution to the History of Sts. Cyril and Methodius Province in Czechoslovakia* (pp. 227-240).

V. BURKO, *The Brazilian Province of St. Joseph* (pp. 241-264).

A. PEKAR, *The American Province of the Dormition of the Mother of God* (pp. 265-293).

V. KOVALYK, *The Vice-Province of the Immaculate Conception of BVM in Argentina* (pp. 294-307).

I. PATRYLO, *The Basilian « Delegatura » in Poland* (pp. 308-322).

P. PIDRUČNYJ, *The General Curia of OSBM in Rome* (pp. 323-337).

A. PEKAR, *The Pontifical Seminary of St. Josaphat in Rome,* staffed by the Basilian Fathers (pp. 338-345).

In the second part of this volume, under the heading - DOCUMENTA, are published:

A Ukrainian translation of the Apostolic Letter *Singulare Praesidium* of Pope LEO XIII, prepared by Rev. R. Holovac'kyj (pp. 346-352).

P. PIDRUČNYJ, Register of Documents found in the Roman Archives concerning the beginnigs of the Basilian Reform in Galicia (1880-1882) with the indication of the contents of each document in Italian (pp. 353-403).

P. PIDRUČNYJ, *Decrees Concerning the Establishment of New Basilian Provinces and Vice-Provinces 1931-1948* (pp. 404-428).

The third part of the volume is entitled - MISCELLANEA, and it contains the articles of:

M. WAWRYK, *The Centenary of the Apostolic Letter « Singulare Praesidium » of Leo XIII,* which contains some historical reflections by the author (pp. 429-438).

A. PEKAR, *Contribution of the Basilian Order to the Ukrainian Religiosus and Cultural Life,* written in English (pp. 439-450).

I. NAZARKO, *Silhouettes of the First Basilians after the Reform of Dobromyl',* in which short biographies of early monks of the reform are presented (pp. 451-522).

The entire volume is completed by an INDEX of names of the Basilian monks as well as of the Basilian monasteries and residences mentioned in the book.

Taking into consideration the entire setup of historical research and information concerning Basilian life during the hundred years since the reform of Dobromyl', which are contained in this commemorative volume of *Analecta OSBM* we believe that by it we have made a considerable contribution to the history of the Basilian Order of St. Josaphat little known until now and that at the same time we have paid our humble tribute to all those who in some way helped to promote the Basilian cause throughout the last hundred years.

Now, it only remains to give thanks to the Almighty God for all His graces and blessings.

Rome, 12 May 1982

The Editorial Staff
of
ANALECTA OSBM

ЗМІСТ XI (XVII) ТОМУ - INDEX XI (XVII) VOLUMINIS

Presentation of Volume Eleven 7

Index XI voluminis 11

Epistula Apostolica Summi Pontificis Joannis Pauli PP. II occasione XVI expleto saeculo ab obitu S. Basilii, Episcopi et Ecclesiae Doctoris 13

Патрило, о. Ісидор, Протоархимандрит ЧСВВ, *На порозі другого сторіччя оновлення Василіянського Чину св. Йосафата*.... 33

I. - ARTICULI:

Патрило І., ЧСВВ, *Нарис історії Галицької Провінції*..... 43

Пекар А., ЧСВВ, *Василіянська Провінція св. Миколая на Закарпатті* 131

Соловій М., ЧСВВ, *Нарис праці ОО. Василіян у Канаді (1902-1982)* 165

Пекар А., ЧСВВ, *Спроба історії Румунської Провінції св. Йосифа* 208

Пекар А., ЧСВВ, *Мадярська Провінція св. Стефана (1947-1950)* 221

Сабол С., ЧСВВ, *Причинки до історії Провінції св. Кирила і Методія в Чехословаччині*..... 227

Бурко В., ЧСВВ, *Бразилійська Провінція св. Йосифа*..... 241

Пекар А., ЧСВВ, *Американська Провінція Успення Матері Божої* 265

Ковалик В., ЧСВВ, *Містопровінція Непорочного Зачаття П.Д.М. в Арґентині* 294

Патрило І., ЧСВВ, *Василіянська Делеґатура в Польщі*..... 308

Підручний П., ЧСВВ, *Генеральна Курія ЧСВВ в Римі*..... 323

Пекар А., ЧСВВ, *Папська Семінарія св. Йосафата в Римі*.. 338

II. – DOCUMENTA:

Апостольський Лист Папи Льва XIII про реформу Чину св. Василія В. української нації в Галичині 346

PIDRUČNYJ P., OSBM, *Documenti riguardanti l'inizio della riforma Basiliana in Galizia (1880-1882)* 353

Підручний П., ЧСВВ, *Декрети оснування Провінцій і Віцепровінцій ЧСВВ (1931-1948)* 404

III. – MISCELLANEA:

Ваврик М., ЧСВВ, *У сторіччя Апостольського Листа Льва XIII «Особливою охороною»* 429

PEKAR A., OSBM, *Contribution of the Basilian Order to the Ukrainian Religious and Cultural Life* 439

Назарко І., ЧСВВ (†), *Сильветки перших Василіян після Добромильської Реформи* 451

Покажчик імен Василіян і Василіянських домів і осідків від Реформи 523

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

Папа Іван Павло II 17
Протоархимандрит о. Ісидор Патрило, ЧСВВ 33
Св. Василій Великий 49
Св. Священмуч. Йосафат Кунцевич 65
Добромильський монастир 97
Перші зреформовані Василіяни з Настоятелями 97
о. Ґаспар Щепковський, Т.І. 113
Протоігумен о. К. Сарніцький, ЧСВВ 129
Протоігумен о. Я. Хома, ЧСВВ 129
Протоігумен о. П. Філяс, ЧСВВ 145
Василіяни на авдієнції в Папи (12.2.1980) 241
Доми Ген. Курії ЧСВВ в Римі 257
Папа Лев XIII 353
Митр. Йосиф В. Рутський 369
Архимандрит о. Діонисій Ткачук, ЧСВВ 481
Отці 1-ої Ген. Капітули (Добромиль, 1931 р.) 497

EPISTULA APOSTOLICA

SUMMI PONTIFICIS JOANNIS PAULI PP. II OCCASIONE XVI EXPLETO SAECULO AB OBITU S. BASILII, EPISCOPI ET ECCLESIAE DOCTORIS

Romae, die 2 m. Januarii a. 1980

cf. ACTA APOSTOLICAE SEDIS, LXXII (1980) 5-23

IOANNES PAULUS PP. II

VENERABILES FRATRES AC DILECTI FILII,
SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM

I. Patres Ecclesiae illi merito appellantur Sancti, qui primis vertentibus saeculis fidei suae virtute doctrinarumque excelsitate et ubertate eam novo vigore donarunt et magnopere adauxerunt [1]. Re quidem vera sunt Ecclesiae « patres », cum ab illis per Evangelium ipsa acceperit vitam [2]. Sunt pariter eius aedificatores, quoniam super una ab Apostolis iacta fundamenta, scilicet Christum [3], primoribus formis Ecclesiam Dei construxerunt. Ex vita autem sic a suis Patribus recepta vivit etiam hodie Ecclesia; atque in ipsa compage, quam primi condiderunt illi structores, adhuc hodie aedificatur Ecclesia inter secundas res adversasque itineris sui et cotidiani laboris. Patres igitur fuerunt eruntque semper, qui ipsi stabilem quasi structuram Ecclesiae efficiunt ac per temporis saecula cuncta implent pro Ecclesia perpetuum munus.

---

[1] Cfr. *Gal.* 4, 19; Vincentius Lirinensis, *Commonitorium* I 3; *PL* 50, 641.
[2] Cfr. 1 *Cor.* 4, 15.
[3] Cfr. 1 *Cor.* 3, 11.

Ita enim contingit, ut omnis Evangelii nuntiatio et magisterium subsequens, si modo verum esse voluerit, aequari debeat cum ipsorum nuntiatione et magisterio utque omne charisma ac ministerium haurire debeat vivo ex fonte illorum paternitatis et tandem ut omnis petra nova, quae ad aedificium accesserit cotidie crescens seque amplificans [4], locari debeat intra compagem ab eis constitutam cum ipsaque conglutinari et copulari. Certis proinde his rebus ducta non intermittit Ecclesia ad illorum decurrere opera — sapientiae plena perennisque iuventutis — ac semper eorum renovare memoriam. Eximia ergo cum laetitia per liturgicum annum patribus nostris totiensque roboramur in fide in speque firmamur. Magis vero etiam gaudium nostrum augescit, quotiens peculiares nos occasiones invitant, ut eosdem patres diutius cognoscamus et plenius. Huiusmodi autem opportunitatem affert hoc anno celebratio decimi sexti exacti saeculi a patris nostri Basilii, episcopi Caesariensis, obitu.

II. Inter Patres Graecos « Magnus » ipse nominatus Basilius liturgicis in libris Byzantinorum invocatur ut « lux pietatis » et « Ecclesiae lumen ». Quippe eam vere illuminavit etiamque nunc illustrat non minus quidem ex vitae suae integritate quam ex doctrinae suae excellentia. Primum enim maximumque Sanctorum praeceptum est ipsius vitae eorum exemplum. In familia autem Sanctorum natus, fruebatur praeterea Basilius praestantis institutionis beneficia apud honoratissimos Constantinopoli Athenisque magistros. Attamen tunc solum visus est sibi ipse vitam incohavisse pleno et certo modo, cum Christum cognoscere potuerat suum ut Dominum: id est cum ab eo vehementissime tractus, se cunctis rebus penitus disiunxit — quod dein vitae principium erat magnopere docendo inculcaturus [5] — eiusque factus est discipulus. Sequelae igitur se Christi addixit, cui soli conformari cupiebat, ipsum unum respiciens unumque audiens [6], in omnibus ei oboediens « uti Domino et regi et medico et doctori veritatis » [7]. Sine ulla ergo cunctatione studia deseruit illa, quae tantopere dilexerat ex quibusque tantos hauserat scientiae thesauros [8]; cum enim Deo soli inservire decrevisset, nihil iam scire praeter Christum volebat [9] univer-

---

[4] Cfr. *Eph.* 2, 21.
[5] Cfr. *Regulae fusius tractatae* 8; *PG* 31, 933 c-941 a.
[6] Cfr. *Moralia* LXXX 1; *PG* 31, 860 bc.
[7] *De baptismo* I 1; *PG* 31, 1516 b.
[8] Cfr. Gregorius Nazianzenus, *In laudem Basilii*; *PG* 36, 525 c-528 c.
[9] Cfr. 1 *Cor.* 2, 2.

samque aliam quam crucis sapientiam esse censebat vanitatem. Hisce verbis exeunte vita memoravit conversionis suae eventum: « Ego cum multum temporis impendissem vanitati, totamque fere iuventutem meam perdidissem inani labore, quem in discendis infatuatae a Deo sapientiae [10] disciplinis occupatus suscipiebam, ubi tandem aliquando velut ex alto somni expergefactus, respexi ad lumen admirabile veritatis Evangelii, ac vidi inutilitatem sapientiae principum huius saeculi, qui destruuntur [11]; miserabilem meam vitam plurimum deflens, optabam dari mihi disciplinam » [12]. Suam proin vitam deflevit, quamquam secundum sancti Gregorii Nazianzeni testificationem, qui studiorum fuerat socius, mores eius fuerant humana ratione perfecti [13]; nihilo minus tamen « miserabilis » videbatur ei vita, cum non tota et integra, ceteris exclusis, dicaretur Deo, qui unus est Dominus. Cum intolerantia invicta interpellavit studia suscepta ac, derelictis sapientiae Graecae doctoribus, « multum telluris ac pelagi » [14] peragrans, alios conquirebat magistros: videlicet « stultos » miserosque illos, qui exercebant in desertis aliam plane sapientiam. Animo sic comprehendere coepit ea, quae numquam in cor hominis ascenderant [15], vera nimirum, quae nec rhetores nec philosophi eum docere umquam potuissent [16]. Qua nova in sapientia is cotidie magis adolescebat tamquam mirabili in gratiae curriculo: per precationem et mortificationem, per caritatis exercitationem continuamque frequentationem Sacrarum Litterarum et Patrum doctrinae [17].

Cito exin ad ministerium est vocatus. Sed in famulatu etiam animarum prudenti cum moderatione componebat indefatigabilem praedicandi industriam cum solitudinis intervallis crebroque precationis interioris usu. Pernecessarium enim hoc arbitrabatur principium esse « expurgationis animae » [18], ut ipsa verbi nuntiatio confirmaretur semper per vitae « evidens exemplum » [19]. Pastor ita Basilius evasit fuitque simul secundum principalem nominis vim monachus; quin immo numeratus sine

---

[10] Cfr. 1 *Cor.* 1, 20.
[11] Cfr. 1 *Cor.* 2, 6.
[12] *Epistula* 223; *PG* 32, 824 a.
[13] *In laudem Basilii*; *PG* 36, 521 cd.
[14] *Epistula* 204; *PG* 32, 753 a.
[15] Cfr. 1 *Cor.* 2, 9.
[16] Cfr. *Epistula* 223, *PG* 32, 824 bd.
[17] Cfr. *Praesertim Epistulae* 2 et 22.
[18] *Epistula* 2, *PG* 32, 228 a. Cfr. *Ep.* 210, 769 a.
[19] *Regulae fusius tractatae* 43; *PG* 31, 1028 a-1029 b. Cfr. *Moralia* LXX 10; *PG* 31, 824 d-825 b.

dubitatione est maximos inter Ecclesiae pastores-monachos: species episcopi singulariter perfecta et insignis fautor legumque lator monasticae vitae. Sua namque ipsius experientia valens plurimum contulit ad christianorum communitates efficiendas « divino servitio »[20] omnino consecratorum atque in se onus recepit et officium easdem saepius invisendi et sustinendi[21]. Ad suam vero earumque utilitatem mirandos seruit cum eis sermones, quorum plures Dei ex beneficio scripti ad nos devenerunt[22]. Iisdem postea ex sermonibus plures legum latores monachatus — in primis autem ipse sanctus Benedictus, qui Basilium suum habet magistrum[23] — praecepta derivaverunt; ex illis similiter scriptis — recta obliquave via cognitis — moti sunt magnam partem ii, qui tum in oriente tum in occidente monasticam sunt vitam amplexi. His de causis existimant plerique institutum principale istud, quod monastica est vita in totius Ecclesiae compage, stabilitum multa esse in saecula potissimum a sancto Basilio aut saltem non secundum propriam suam naturam definitum esse sine praecipuis illius partibus.

Ob mala vero et incommoda, ex quibus tunc temporis populus Dei laborabat[24], permultum Basilio patiendum fuit. Ea tamen ipse candide indicavit eorumque causas lucide amanterque denotavit, ut immensum reformationis opus fortiter aggrederetur: opus — omni ceteroquin tempore persequendum omnique novandum aetate — quod illuc nempe spectabat, ut Domini Ecclesia, « pro qua Christus mortuus est, et super quam large Spiritum sanctum effudit »[25], suam ad primigeniam redigeretur formam, ad illam videlicet directoriam ipsius imaginem, pulchram quidem et puram, quam nobis Christi verba Apostolorumque Acta tradiderunt. Quotiens meminit cum ardore efficacique desiderio sanctus Basilius temporis illius, quo « multitudinis credentium erat cor unum, et anima una »[26]. Industria autem eius ad reformationem attinens convenienter simul perfecteque dirigebatur ad universas rationes ac partes et ambitus vitae christianae.

Ex ipsa ministerii sui natura episcopus in primis est proprii populi

---

[20] *Regula Benedicti, Prologus.*

[21] Cfr. Gregorius Nazianzenus, *In laudem Basilii*; *PG* 36, 536 b.

[22] Cfr. *Regulae brevius tractatae, prooemium*; *PG* 31, 1080 ab.

[23] Cfr. *Regula Benedicti*, LXXIII 5.

[24] Cfr. *De iudicio*; *PG* 31, 653 b.

[25] *Ibid.*

[26] *Act.* 4, 32: cfr. *De iudicio* 660 c. *Regulae fusius tractatae* 7, 933 c. *Homilia tempore famis*, 325 ab.

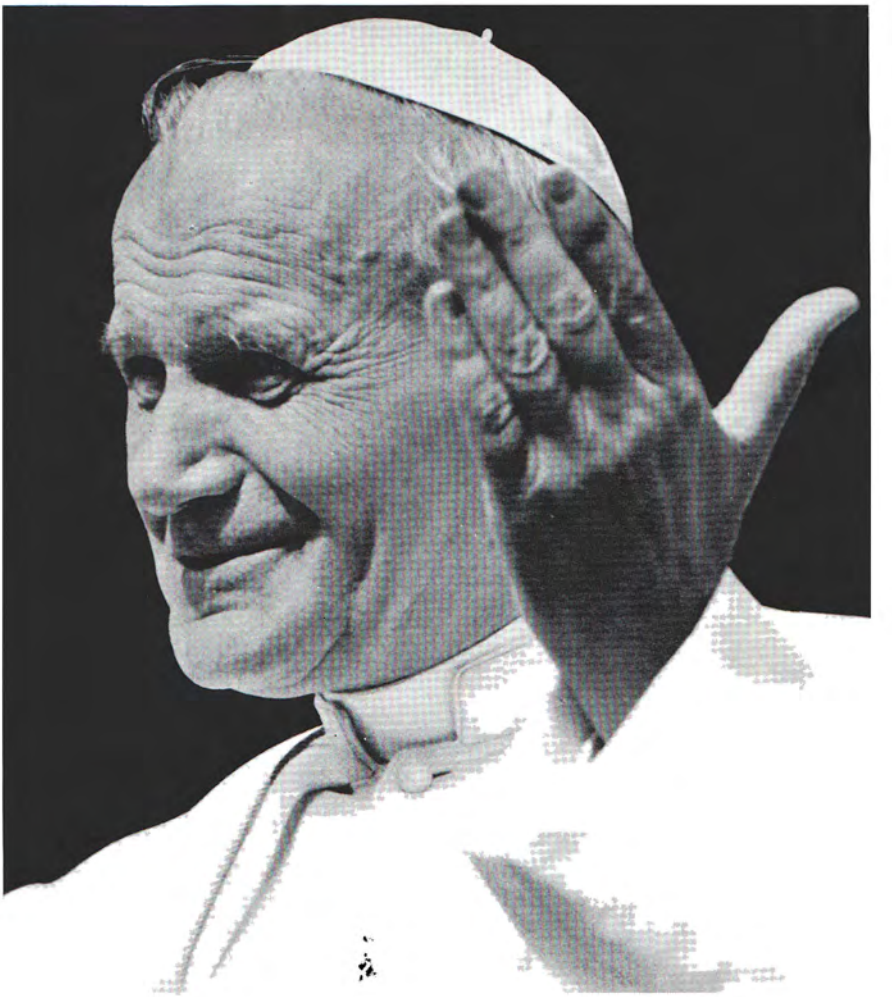

Joannes Paulus pp II

pontifex; ac populus ipse Dei ante omnia populus est sacerdotalis. Nullo igitur pacto naglegere licet episcopo, revera Ecclesiae bonum curanti, liturgiam sacram eiusque vim et ubertatem, pulchritudinem et « veritatem ». Immo vero intra totum pastorale opus cura liturgiae congruenter obtinet supremum locum ipsumque occupat quasi culmen ceterorum quorumlibet coeptorum; etenim, quemadmodum Concilium Vaticanum II commonet, « liturgia est culmen ad quod actio Ecclesiae tendit et simul fons unde omnis eius virtus emanat » [27], ipsiusque proin « efficacitatem eodem titulo eodemque gradu nulla alia actio Ecclesiae adaequat » [28]. Quarum rerum singularum plane sibi conscius erat Basilius; et sic monasticarum legum institutor [29] esse pariter sciebat precum descriptor [30]. Ex cunctis vero illius operibus hac in provincia peractis superest velut hereditas pretiosa Ecclesiae omnium temporum anaphora et merito, quae nomen ipsius habet: insignis nimirum prex eucharistica, quae ab illo retractata ac locupletata censetur pulcherrimarum omnium ipsa pulcherrima. Nec tamen istud sufficit. Nam primaria etiam compositio psalmodicae precis ad eum refertur tamquam ad maiorem inter alios suum auctorem et artificem [31]. Itaque propter impetum, quem dederat Basilius, psalmodia — « spirituale thymiama » spiritus populi Dei ac solacium [32] — plurimum in Ecclesiae a fidelibus est amata innotuitque pueris et iuvenibus, doctis atque indoctis [33]; prout ipse Basilius narrat, « de nocte siquidem consurgit apud nos populus ad domum precationis, ... in psalmodiae varietate nocte traduxere intermistis precibus » [34]. Psalmos ideo, qui in templis non secus ac tonitruo quodam personuerunt [35], « et domi modulantur, et in forum circumferunt » [36].

Studioso amore Basilius diligebat Ecclesiam cumque sciret virginitatem eius ipsam esse illius fidem, vigilantissimus fidei eiusdem integritatem custodiebat [37]. Idcirco et debuit fortiter contendere et potuit

---

[27] *Sacrosanctum Concilium*, 10.
[28] *Ibid.*, 7.
[29] Gregorius Nazianzenus, *In laudem Basilii*; *PG* 36, 541 c.
[30] *Ibid.*
[31] Cfr. *Epistula* 2 et *Regulae fusius tractatae* 37; *PG* 31, 1013 b-1016 c.
[32] Cfr. *In Psalmum* 1; *PG* 29, 212 a-213 c.
[33] *Ibid.*
[34] *Epistula* 207; *PG* 32, 764 ab.
[35] Cfr. Gregorius Nazianzenus, *In laudem Bazilii*; *PG* 36, 561 cd.
[36] Cfr. *In Psalmum* 1; *PG* 29, 212 c.
[37] Cfr. 2 *Cor.* 11, 2.

non adversus homines verum contra adulterantes ipsum Dei verbum [38], id est omnem veritatis depravationem et depositi sancti violationem [39] a Patribus transmissi. Pugna autem eius nihil prae se ferebat violentiae, cum vis esset amoris; perspicuitas ipsius nihil secum ferebat arrogantiae, cum mansuetudo esset amoris. A principio itaque ad finem ministerii sui nisus est, ut integra significatio formulae Nicenae conservaretur de divinitate Christi « consubstantialis » Patri [40]; item vero pugnabat, ne Spiritus gloria minueretur, qui, cum crederetur « complere Trinitatem sanctam ... particeps esse divinae ac beatae naturae » [41], numerandus erat cum Patre et Filio necnon conglorificandus [42].

Etsi gravissimis se obiciebat vitae periculis, firmiter tamen vigilabat, ut Ecclesiae libertas custodiretur; verus cum episcopus esset, principibus adversari nihil dubitabat, ut suum populique Dei ius defenderet veritatis confitendae atque Evangelio obtemperandi [43]. Sanctus Gregorius Nazianzenus, qui illius contentionis narrat memorabilem quidem eventum, probe nobis ostendit arcanam vim Basilii potentiae repositam sola esse in ipsa nuntii eius simplicitate, in testificationis claritate, in maiestate dignitatis sacerdotalis [44].

Haud minore autem asperitate, quam adversus haereses adhibuerat ac tyrannos, Basilius se gessit contra ambiguitates morumque deformitates intra Ecclesiam, praesertim vero contra affectationem saecularem bonorumque cupiditatem. Movebatur tunc, uti antea semper, eodem erga veritatem et Evangelium amore; nam, quamvis rationibus diversis, ipsum tamen semper Evangelium negabatur et repudiabatur tam per errores haeresiarcharum quam per divitum cupiditates. Hac de re notabiles in exemplum sunt loci quorundam illius sermonum: « „ Vende quae habes et da pauperibus " [45]; ... si non occidisti, ut ais, neque adulterium commisisti, neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti; nihilominus tamen adhibitam in his agendis diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum est non adicias,

---

[38] Cfr. 2 *Cor.* 2, 17.

[39] Cfr. 1 *Tim.* 6, 20. 2 *Tim.* 1, 14.

[40] Cfr. *Epistula* 9; *PG* 32, 272 a; *Epistula* 52, 392 b-396 a; *Adv. Eunomium* I; *PG* 29, 556 c.

[41] *Epistula* 243; *PG* 32, 909 a.

[42] Cfr. *De Spiritu sancto*; *PG* 32, 117 c.

[43] Cfr. Gregorius Nazianzenus, *In laudem Basilii*; *PG* 36, 557 c-561 c.

[44] Cfr. *ibid.*, 561 c-564 b.

[45] *Mt.* 19, 22.

quo solo possis in Dei regnum ingredi »[46]. Qui enim secundum Dei praeceptum cupit proximum amare suum[47], « nihil amplius quam proximus possidet »[48]. Ac multo quidem vehementius in tempore famis et siccitatis cohortatur, « ne brutis animantibus videamur immaniores...; quae sunt communia abdimus in sinu, ea quae multorum sunt possidemus soli »[49]. Hoc est acerrimum studium eius, animos simul turbans et pulcherrimum, et haec cohortatio, ad Ecclesiam omnium aetatum directa, ut ipsa serio animo Evangelium amplectatur! De quo Evangelio, unde praecipitur amor et ministerium pauperum, Basilius non solum verbis istis testimonium reddidit, verum etiam permagnis caritatis operibus, qualis fuit aedificatio ante moenia Caesareae immensi hospitii recipiendis egenis[50]; quin immo vera illa fuit misericordiae civitas, quae ab ipso nomen Basiliadis recepit[51], atque germanum documentum unius evangelici nuntii.

Idem praeterea Christi amor eiusque Evangelii fecit, ut tantopere sanctus Basilius cruciaretur ob Ecclesiae discidia utque tanta cum perseverantia, sperans contra spem, conquireret efficaciorem manifestioremque communionem universis cum Ecclesiis[52]. Etenim Christianorum discordia ipsam obscurat Evangelii veritatem Christumque ipsum lacerat[53]. Credentium partitio opponitur unius baptismi virtuti[54], qui in Christo nos unum quiddam efficit, immo unicam quandam mysticam personam[55]; opponitur etiam supremae Christi auctoritati, qui unicus est rex et cui omnes pariter subici debent; opponitur tandem potestati et coniungenti efficacitati ipsius verbi Dei, quod unica restat lex, cui credentes universi concorditer pareant oportet[56]. Quapropter Ecclesiarum divisio sic liquido directoque adversatur tum ipsi Christo tum biblicae doctrinae, ut, e sancti Basilii sententia, sola via redintegrandae unitatis esse possit nova omnium conversio ad Christum eiusque verbum[57].

---

[46] *Homilia in divites*; *PG* 31, 280 b-281 a.
[47] Cfr. *Lc.* 19, 18; *Mt.* 19, 19.
[48] *Homilia in divites*; *PG* 31, 281 b.
[49] *Homilia tempore famis*; *PG* 31, 325 a.
[50] Cfr. *Epistula* 94, 488 bc.
[51] Cfr. Sozomenus *Historia Eccl.*, VI, 34; *PG* 67, 1397 a.
[52] Cfr. *Epistulae* 70 et 243.
[53] Cfr. 1 *Cor.* 1, 13.
[54] Cfr. *Eph.* 4, 4.
[55] Cfr. *Gal.* 3, 28.
[56] Cfr. *De iudicio*; *PG* 31, 653 a-656 c.
[57] Cfr. *ibid.* 660 b-661 a.

Per multiplicem igitur ministerii sui exercitationem factus est Basilius idem ille, quem fieri aliquando iussit omnes verbi nuntiatores: videlicet apostolus et minister Christi, mysteriorum Dei dispensator, praeco regni caelorum, forma et regula pietatis, oculus in corpore Ecclesiae, pastor ovium Christi, medicus cum multa commiseratione, pater et nutrix, Dei adiutor, plantator palmitum Dei, aedificator templi Dei [58]. Et in hac industria atque pugna — aspera aerumnosa perpetua — suam Basilius obtulit vitam [59] seque velut holocaustum confecit. Obiit namque annos natus quinquaginta, laboribus ac disciplina ascetica absumptus.

III. Summatim ita breviterque commemoratis vitae Basilii praecipuis partibus ac rationibus eius christianae actionis necnon episcopalis operis, convenire prorsus videtur, ut ex uberrima ipsius scriptorum hereditate saltem maxima quaedam delibentur praecepta. Si quis enim ad illius se scholam contulerit, lucem forsitam inde hauriat, quo melius quaestiones difficultatesque huius nostri temporis tractet auxiliumque etiam afferat nobis in praesens ac futurum tempus.

Non autem praeter rem agere nos videmur, si ab iis proficiscimur quae de sanctissima Trinitate Basilius docuit. Quin immo nullum certe melius inveniri potest principium, si persequi studemus ipsam eius cogitationem. Quid praeterea magis vitae nostrae prodesse potest quam mysterium ipsius vitae Dei? Num aliud ullum argumentum maioris esse potest momenti maiorisque gravitatis in vita cuiuslibet hominis? Loquimur de homine novo, qui ex intima sua natura ac vita huic mysterio conformatur; loquimur de omni homine, sive novit istud sive minus; nam hominum nemo est, quin a Christo Verbo aeterno et a Spiritu et in Spiritu vocatus sit ad Patrem glorificandum.

Hoc est mysterium primordiale, id est sanctissima Trinitas, siquidem nihil aliud est quam ipsum mysterium Dei, Dei unici, vivi et veri.

Realitatem huiusce mysterii sanctus Basilius firmiter enuntiat: trias nominum divinorum, ut ipse affirmat, tres hypostases distinctas certo significat [60]. Sed non minore cum firmitudine asserit absolutam earum inaccessibilitatem. Quam dilucide conscius erat summus hic theologus infirmitatis et insufficientiae cuiusvis tractationis theologicae! Nemo, ut ait ipse, potest id facere pro rei dignitate, atque mysterii magnitudo superat omnem sermonem, ita ut ne linguae quidem angelorum eo pertingere valeant [61].

---

[58] Cfr. *Moralia* LXXX 12-21; *PG* 31, 864 b-868 b.
[59] Cfr. *Moralia* LXXX 18, 865 c.
[60] Cfr. *Adv. Eunomium* I; *PG* 29, 529 a.
[61] Cfr. *Homilia de fide*; *PG* 31, 464 b-465 a.

Est ergo Deus vivus *realitas* immensa ut abyssus et inscrutabilis! Nihilominus sanctus Basilius persuasum habet se « debere » loqui de ea ac quidem ante omnia et magis quam de ceteris cunctis; et quippe qui credat loquitur [62]; idque agit vi ductus irrefrenabili amoris, obtemperatione iussis Dei, in aedificationem Ecclesiae, quae non « satiatur eiusmodi auditionibus » [63].

Sed fortasse rectius dicitur Basilius, cum verus sit « theologus », potius cantare hoc mysterium quam de eo loqui. Cantat Patrem; qui est « omnium principium, eorum quae exsistunt causa, radix viventium » [64], et potissimum « Pater Domini nostri Jesu Christi » [65]. Quomodo autem Pater praecipue ad Filium refertur, ita Filius — Verbum, quod in sinu beatae Mariae Virginis factum est caro — imprimis ad Patrem refertur. Hoc sane modo illum Basilius contemplatur et cantat quasi « lucem inaccessam, potentiam ineffabilem, magnitudinem finibus nullis circumscriptam, gloriam supermicantem ,, mysterii sanctissimae Trinitatis, Deum apud Deum " [66], imaginem bonitatis Patris, aequalis figurae signaculum » [67]. Solummodo hac ratione, confitens sine ambiguitate Christum tamquam « unum sanctae Trinitatis » [68], Basilius eum aspicere valet — ex rei veritate prorsus considerans — in exinanitione humanitatis ipsius. Ille, raro quidem exemplo, inducit nos, ut quaerendo perpendamus infinitum spatium, quod Christus emensus est; raro exemplo mentes nostras intendit in profundum humiliationis eius, « qui, cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit formam servi accipiens » [69].

In sancti Basilii doctrina Christologia gloriae nullatenus efficit, ut Christologia humiliationis attenuetur; quin immo illa maiore cum vi declarat argumentum illud primarium Evangelii, id est verbum crucis [70] et scandalum crucis [71].

Haec profecto sunt lineamenta, illi assueta, sermonis de re christologica, quatenus lumen gloriae sensum humiliationis revelat.

---

[62] Cfr. 2 *Cor.* 4, 13.
[63] *Homilia de fide,* 464 cd.
[64] *Ibid.,* 465 c.
[65] *Anaphora S. Basilii.*
[66] *Homilia de fide,* 465 cd.
[67] Cfr. *Anaphora S. Basilii.*
[68] *Liturgia S. Ioannis Chrysostomi.*
[69] *Phil.* 2, 6 s.
[70] Cfr. 1 *Cor.* 1, 18.
[71] Cfr. *Gal.* 5, 11.

Obtemperatio Christo est verum « evangelium », videlicet prorsus singularis effectio redimentis amoris Dei, propter hoc ipsum quod — et solum eatenus — is, qui oboedit est « unigenitus Dei Filius Dominus et Deus noster... per quem omnia facta sunt »[72]; atque ita eadem obtemperatio infringere valet obstinatam inoboedientiam nostram. Dolores Christi, agni immaculati, qui non aperuit os suum coram percutientibus se[73], momentum habent et vim aeternam et universalem, quia scilicet is, qui passus est talia, est « caeli terraeque conditor ac dominus, qui a creatura omni tam spirituali quam in sensum cadendi adoratur, portans omnia verbo virtutis suae »[74]; hoc sane modo passio Christi violentiae nostrae moderatur iramque lenit nostram.

Crux demum reapse est nostra « spes unica »[75], non clades, sed eventus salvificus, « exaltatio »[76] et mirabilis triumphus tantummodo propterea quod is, qui est affixus in eaque mortuus, « est Dominus noster et omnium »[77], « per quem omnia tum visibilia tum invisibilia facta sunt, qui vitam habet quemadmodum habet qui ei dedit Pater, qui potestatem omnem a Patre accepit »[78]; quo fit, ut mors Christi nos liberet a « timore mortis », cui omnes fuimus obnoxii[79].

A Christo « Spiritus sanctus processit, Spiritus veritatis, gratia adoptionis, arrha futurae hereditatis, primitiae aeternorum bonorum, vivifica potentia, fons sanctificationis, a quo omnis creatura ratione ac mente praedita, viribus acceptis confirmata Patrem colit et aeternam ei tribuit glorificationem »[80].

Qui quidem hymnus Anaphorae sancti Basilii egregie et compendiaria ratione partes Spiritus indicat in oeconomia salutis.

Spiritus enim, qui unicuique baptizato datur, in singulis charismata operatur singulisque in memoriam revocat praecepta Domini[81]; Spiritus ipse universam animat Ecclesiam, disponit et vivificat donis suis eamque totam in corpus « spirituale » et charismaticum redigit[82].

---

[72] *De iudicio*; *PG* 31, 660 b.
[73] Cfr. *Is.* 53, 7.
[74] Cfr. *Hebr.* 1, 3: *Hom. de ira*, *PG* 31, 369 b.
[75] Lit. Hor., Hebdomada Sancta, hymnus ad Vesperas.
[76] Cfr. *Io.* 8, 32 s, et alibi.
[77] Cfr. *Act.* 10, 36: *De baptismo* II 12; *PG* 31, 1624 b.
[78] *De baptismo* II 13, 1625 c.
[79] Cfr. *Hebr.* 2, 15.
[80] Cfr. *Anaphora S. Basilii.*
[81] Cfr. *De baptismo* I 2; *PG* 31, 1561 a.
[82] Cfr. *De Spiritu sancto*; *PG* 32, 181 ab; *De iudicio*, *PG* 31, 657 c-660 a.

Exinde sanctus Basilius ad serenam contemplationem « gloriae » Spiritus, arcanam et incomprehensibilem, ascendit, confitens eum esse supra omnem humanam creaturam [83], Regem ac Dominum, quia ab eo transformamur, ut consortes fiamus divinae naturae [84], et Sanctum, quia ab eo sanctificamur [85]. Basilius ergo, quoniam hoc modo contulit ad fidem trinitariam enuntiandam Ecclesiae, etiamnum ad huius cor loquitur eamque solatur, praesertim luculenta confessione Consolatoris eius.

Splendidissima vero lux mysterii sanctae Trinitatis non sane officit hominis gloriae; quin immo quam maxime eam exaltat atque revelat. Nam homo non est Dei aemulus, cui ineptus opponatur; neque Deo caret atque in solitudine sua degit desperans; sed est repercussa Dei imago.

Quapropter quo magis Deus splendet, eo magis lumen eius in homine refulget; et quo magis Deus celebratur, eo magis hominis dignitas extollitur. Atque eadem hac ipsa ratione sanctus Basilius praedicavit hominis dignitatem: considerans videlicet eam totam tamquam cum Deo coniunctam, id est ad suum finem spectantem.

Namque homo in primis ad Deum cognoscendum intellectum accepit; ad legem vero eius implendam est libertate donatus. Atque solummodo tamquam imago Dei homo naturae universae ordinem transcendit, « magis caelo, magis sole, magis stellarum choreis honoratus (ecquod enim caelorum imago Dei altissimi dictum est? » [86].

Hanc autem ipsam ob rem, gloria hominis tota in hac ipsius coniunctione cum Deo est posita. Quapropter homo hanc dignitatem suam « regalem » eatenus plene tuetur, quatenus imaginem Dei expressam in se retinet; atque idcirco reapse suus solummodo erit, si cognoscat atque diligat eum, a quo intellectum atque libertatem accepit.

Ante Basilium vero haec habet sanctus Irenaeus omnino egregia: « Gloria Dei vivens homo, vita hominis visio Dei » [87], quasi dicat: homo vivens est in se ipse Dei glorificatio, utpote pulchritudinis illius radius; sed nullam habet « vitam », nisi quatenus a Deo hauserit, personali quidem cum illo necessitudine. Quodsi huic deest officio, homo vocationem

---

[83] Cfr. *De Spiritu sancto*, cap. 22.
[84] Cfr. *ibid.*, cap. 20 s.
[85] Cfr. *ibid.*, cap. 9 et 18.
[86] *In Psalmum* 48; *PG* 29, 449 c.
[87] *Adversus haereses* IV, 20, 7.

suam praecipuam irritam facit, atque dignitatem suam opere negat atque dehonestat [88].

Quid autem est aliud peccatum nisi hoc? Nonne Christus venit, ut gloriam huius Dei imaginis, id est hominis, repararet atque restitueret, quam homo peccando obscuraverat [89], curruperat [90], confregerat [91]. Ob id ipsum, affirmat S. Basilius, vocibus sacrarum Litterarum usus: « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis [92], et usque adeo se ipsum depressit, ut factus sit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis [93]. Quare, homo, « ex persoluto pro te pretio, qualemcumque dignitatis tuae notionem accipe; ad pretium illud quo commutatus es respice, tuamque agnosce dignitatem » [94].

Dignitas ergo hominis tum Dei tum crucis mysterio continetur; atque haec est doctrina Basilii circa homines seu « humanismus » vel, quo simplicius dicamus, « humanismus » christianus.

Quare imaginis restauratio per unius crucis Christi virtutem fieri potest. Nam eius « usque ad mortem obedientia... facta nobis est redemptio peccatorum, liberatio mortis in peccato, quod a saeculo est, regnantis, reconciliatio cum Deo, virtus qua grati efficimur Deo et accepti, iustitiae donum, societas sanctorum in aeterna vita regni caelorum hereditas » [95]. Atqui hoc, secundum Basilii mentem, idem est ac dicere omnia haec perfici est aliud quam salvificus eventus mortis Christi, in quem inserimur celebratione mysterii? Etenim sacramentale mysterium, quod est mortis eius « imitatio », nos in eius mortem demergit, ut Paulus scribit: « An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo, in mortem ipsius baptizati sumus? » [96].

Innixus igitur in arcana identitate baptismi et paschalis Christi eventus, Basilius, Pauli vestigia sequendo, docet baptizari nihil aliud esse quam vere crucifigi, id est cum Christo cruci unicae eius affigi, vere eandem ipsius obire mortem, sepeliri ipsius sepelitione et idcirco resurgere ipsius resurrectione [97].

---

[88] Cfr. *In Psalmum* 48, 449 d-452 a.
[89] *Homilia de malo*; *PG* 31, 333 a.
[90] *In Psalmum* 32; *PG* 29, 344 b.
[91] *De baptismo* I 2; *PG* 31, 1537 a.
[92] *Io.* 1, 14.
[93] Cfr. *Phil.* 2, 8; *In Psalmum* 48; *PG* 29, 452 ab.
[94] *Ibid.*, b.
[95] *De baptismo* I 2; *PG* 31, 1556 b.
[96] *Rom.* 6, 3.
[97] Cfr. *De baptismo* I 2.

Merito igitur ille ad baptismum eadem gloriae nomina transfert, quibus crucem celebrat. Quare « baptismus captivis est redemptionis pretium, debitorum condonatio, mors peccati, regeneratio animae, indumentum lucidum, sigillum quod conatu nullo frangi potest, vehiculum ad caelum, regni conciliator, adoptionis donum »[98]. Sane per illum homo conglutinatur cum Christo, per quem in intimam vitam trinitariam inseritur; atque ita fit spiritus, quia ex Spiritu generatus[99], et filius, quia Filium induit, artissima necessitudine cum Unigeniti Patre coniunctus, qui vere exinde eius pater factus est[100].

Tam acriter mysterium baptismale considerandi clarior fit Basilio ipse sensus christianae vitae. Ceterum, quomodo comprehendamus hoc novi hominis mysterium, nisi animum intendendo in nitidissimam hanc ipsius novam nativitatem divinamque virtutem, quae per baptismum eum genuit? « Quid proprium Christiani »?, quaerit Basilius; qui et respondet: « Generari denuo et aqua et Spiritu Sancto per baptismum »[101]. Nam solum eo, unde sumus, percipi potest quid simus atque illud pro quo simus.

Cum sit nova creatura, Christianus etiam tum cum non est de re plane conscius, novam vivit vitam; atque in imo sui, tametsi id in agendo neget, in novam patriam transmigrat, quasi caelestis in terris[102], siquidem Dei opus est quam maxime et quam certissime efficax, atque semper aliquo modo excedit quidquid homo potest aut repugnare aut contra dicere.

Sine dubio officium est hominis — est autem ipsius christianae vitae sensus, necessario cum baptismate necessitudinem habens — ut id fiat ille, quod ipse est; ut nempe se adaequet cum nova ratione « spirituali » atque eschatologica personalis sui mysterii, sicut sanctus Basilius dilucide, ut moris est ei, ait: « Quae sit ratio aut vis baptismatis? Nempe ut baptizatus et mente et sermone et actione mutetur, atque per virtutem sibi datam fiat id ipsum, quod est illud ex quo natus est »[103].

Eucharistiam, qua christiana initiatio perficitur, sanctus Basilius semper reputat artissime cum baptismate coniunctam. Unicus enim cum sit cibus novae baptizati condicioni conveniens, ad eius novam

---

[98] *In sanctum baptisma*; *PG* 31, 433 ab.
[99] Cfr. *Moralia* XX 2; *PG* 31, 736 d; *ibid.* LXXX 22, 869 a.
[100] Cfr. *De baptismo* I 2, 1564 c-1565 b.
[101] *Moralia* LXXX 22; *PG* 31, 868 d.
[102] Cfr. *De Spiritu sancto*; *PG* 32, 157 c; *In sanctum baptisma*; *PG* 31, 429 b.
[103] *Moralia* XX 2; *PG* 31, 736 d.

vitam sustinendam aptus novasque vires alendas [104], cultus in spiritu et veritate, novi sacerdotii exercitatio et perfectum novi Israel sacrificium [105], sola Eucharistia novam creationem, quae in baptismate fit, plene efficit et absolvit.

Quare mysterium est maximae laetitiae — nonnisi cantando licet eius participes esse [106] — et infinitae, tremendae sanctitatis. Quomodo corpus Domini tractet, qui in peccato est? [107] Oportet sane Ecclesia, quae sacram communionem ministrat, sit « sine macula et ruga, sancta et immaculata » [108]; semper nempe, mysterii quod celebrat bene conscia, se exploret [109], quo magis ac magis « ab omni inquinamento et immunditia » [110] se mundet.

Ceterum non licet ei a communione ministranda abstinere; nam et ipsum baptisma ad Eucharistiam, quae est ad vitam aeternam necessaria [111], refertur, et baptizatorum populus ideo debet esse purus, ut sit Eucharistiae particeps [112].

Accedit quod una Eucharistia, paschalis Christi mysterii verum memoriale, efficere potest, ut memoria eius amoris in nobis vigeat. Ea igitur causa est, cur Ecclesia vigilet; siquidem, nisi divina efficacitas huius incitamenti, continui et blandissimi, eam moveret, nisi oculorum Sponsi sui in se defixorum vim acutam sentiret, facillime ipsa immemor, torpida, infidelis evaderet. Eo igitur consilio Eucharistia instituta est secundum Domini verba: « Hoc facite in meam commemorationem » [113], eoque consilio est celebranda.

Id dictare sanctum Basilium non taedet: « in commemorationem » [114], immo in perpetuam commemorationem, « ad indelebilem memoriam » [115], ut « efficaciter memoriam illius, qui pro nobis mortuus est et resurrexit », exprimamus [116].

---

[104] Cfr. *De baptismo* I 3; *PG* 31, 1573 b.
[105] Cfr. *ibid.* II 2 s et 8, 1601 c; *Epistula* 93; *PG* 32, 485 a
[106] Cfr. *Moralia* XXI 4; *PG* 31, 741 a.
[107] Cfr. *De baptismo* II 3; *PG* 31, 1585 ab.
[108] *Eph.* 5, 27: *Moralia* LXXX 22, 869 b.
[109] Cfr. I *Cor.* 11, 28: *Moralia* XXI 2, 740 ab.
[110] *De baptismo* II 3; *PG* 31, 1585 ab.
[111] Cfr. *Moralia* XXI 1; *PG* 31, 737 c.
[112] Cfr. *Moralia* LXXX 22, 869 b.
[113] I *Cor.* 11, 24 s et par.
[114] *Moralia* XXI 3, 740 b.
[115] *Ibid.*, 1576 d.
[116] *Moralia* LXXX 22, 869 b.

Solummodo ergo Eucharistia, Deo providente et donante, potest in cordibus custodire « sigillum » [117] illius Christi memoriae, quae urgens nos et refrenans, impedit, ne peccemus; eamque ob causam sanctus Basilius ad Eucharistiam praecipue refert haec Pauli Apostoli verba. « Caritas Christi urget nos, aestimantes hoc quoniam, si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt; et pro omnibus mortuus est, ut et, qui vivunt, iam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit » [118]. At quid est pro Christo vivere — seu « Deo ex toto vivere » — nisi res ipsa foederis baptismalis? [119] Idcirco hac quoque ratione Eucharistia exsistit baptismatis consummatio, cum sola det ex eo fideliter vivere eiusque gratiae virtutem ad effectum continenter adducat.

Inde sanctus Basilius non dubitat frequentem, quin etiam cotidianam communionem suadere: « Singulis enim diebus communicare, ac participem esse sancti corporis et sanguinis Christi, bonum est et utile, cum ipse dicat: ,, Qui comedit meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam " [120]. Quis enim dubitat quin vitae continenter esse participem nihil aliud sit quam multiplici ratione vivere » [121].

Verus « vitae aeternae cibus », novae baptizati vitae nutriendae aptus, est, aeque ac Eucharistia, « omne verbum quod procedit de ore Dei » [122]. Ipse sanctus Basilius hanc verbi Dei cum corporis Christi mensa fundamentalem necessitudinem graviter statuit [123]; nam et Scriptura, etsi aliter, est, ut Eucharistia, divina, sancta et necessaria. Est vere divina, ita insolita cum vi asseverat Basilius, « Dei » videlicet sensu vero proprioque. Eam Deus ipse inspiravit [124], Deus confirmavit [125]. Deus pronuntiavit per hagiographos [126] — Moysen, prophetas, evangelistas, apostolos [127] — et praesertim per Filium suum [128] ipsum, unum

---

[117] Cfr. *Regulae fusius tractatae* 5; *PG* 31, 921 b.

[118] 2 *Cor.* 5, 14 s.

[119] Cfr. *De baptismo* II 1; *PG* 31, 1581 a.

[120] *Io.* 6, 54.

[121] *Epistula* 93, *PG* 32, 484 b.

[122] *Mt.* 4, 4; cfr. *Dt.* 8, 3: *De baptismo* I 3; *PG* 31, 1573 bc.

[123] Cfr. *Dei Verbum* 21.

[124] Cfr. *De iudicio, PG* 31, 664 d; De fide ib. 677 a, etc.

[125] Cfr. *De fide*; *PG* 31, 680 b.

[126] Cfr. *Regulae brevius tractatae*, 13; *PG* 31, 1092 a; *Adv. Eunomium* II; 29, 597 c, etc.

[127] Cfr. *De baptismo* I 1; *PG* 31, 1524 d.

[128] Cfr. *De baptismo* I 2, 1561 c.

Dominum: sive in Vetere, sive in Novo Testamento [129]; varia quidem vehementia variaque revelationis plenitudine [130], sine ulla tamen contradictione [131].

Scriptura igitur, cum sit re divina, etsi humanis verbis expressa, summae est auctoritatis: fidei fons, secundum Pauli verbum [132], certitudinis plenae, non dubiae, non instabilis est fundamentum [133]. Cum tota ex Deo sit, tota est, minimis quoque ex partibus, immensi ponderis et digna, quae maxime observetur [134].

Quam ob rem Scriptura merito etiam sancta dicitur: quemadmodum enim Eucharistiam profanare horribile est sacrilegium, ita et sacrilegium est aliquid in integritatem et puritatem verbi Dei moliri. Non est ideo secundum humanas rationis categorias intellegenda, sed ex sua ipsius doctrina, veluti « Dominum ipsum de eorum quae ab ipso dicta sunt interpretatione interrogando » [135]; nec de illis divinis scriptis, Ecclesiae traditis in omne aevum, licet quidquam demere, neque quidquam iisdem addere; de iis videlicet sanctis verbis loquimur, quae Deo semel in tempora cuncta sunt enuntiata [136].

Prorsus necesse est animus in verbum Dei semper feratur adorans et fidelis et amans. Ex ea potissimum et Ecclesia haurire debet ad suum nuntium edicendum [137], ipsis Domini verbis ducta [138], ne forte « humana faciat pietatis verba » [139].

*A*d Scripturam denique Christianus quisque « semper et ubique », quodcumque init consilium [140], se revocare debet, « parvulus factus » [141], efficacissima ex eo sumens infirmitatum suarum remedia [142], neque ullum quasi gradum facere audens, nisi illorum verborum lumine col-

---

[129] Cfr. *Regulae brevius tractatae*, 47, *PG* 31, 1113 a.

[130] Cfr. *Regulae brevius tractatae*, 276; *PG* 31, 1276 cd; *De baptismo* I 2; *PG* 31, 1545 b.

[131] Cfr. *De fide*, *PG* 31, 692 b.

[132] Cfr. *Rom.* 10, 17: *Moralia* LXXX 22; *PG* 31, 868 c.

[133] *Ibid.*

[134] Cfr. *In Hexaem.* VI, *PG* 29, 144 c; *ibid.* VIII 184 c.

[135] *De Baptismo* II 4, *PG* 31, 1589 b.

[136] Cfr. *De fide*, *PG* 31, 680 ab; *Moralia* LXXX 22, *ibid.* 868 c.

[137] Cfr. *In Psalmum* 115, *PG* 30, 105 c. 108 a.

[138] Cfr. *De baptismo* I 2, *PG* 31, 1533 c.

[139] *Epistula* 140, *PG* 32, 588 b.

[140] Cfr. *Regulae brevius tractatae*, 269, *PG* 31, 1268 c.

[141] Cfr. *Mc.* 10, 15: *Regulae brevius tractatae* 217, *PG* 31, 1225 bc; *De baptismo* I 2, *PG* 31, 1560 ab.

[142] Cfr. *In Psalmum* 1, *PG* 29, 209 a.

lustratus [143]. Totum sancti Basilii magisterium est, ut diximus, vere christianum « evangelium », laetus nuntius salutis. Nonne gaudii plena atque ipse fons gaudii est gloriae Dei confessio, quae in homine, eiusdem imagine, refulget? Nonne mirabilis crucis victoriae nuntius, qua, « in magnitudine misericordiae et multitudine miserationum Dei » [144], peccata nostra condonata sunt, antequam ea nos patraremus? [145] Quid iucundius quam nuntius baptismatis, quo regeneramur, vel Eucharistiae, qua nutrimur, vel Verbi, cuius lumine perfundimur? Sed ob hoc praesertim quod nec neglexit nec minuit potentiam salutiferam atque transformationem operis Dei et « virtutem saeculi venturi » [146], ab omnibus sanctus Basilius firmissime postulat absolutum amorem in Deum, plenum absque ulla exceptione famulatum, perfectam vitam iuxta modum doctrinamque Evangelii [147].

Namque, si baptismus est gratia — quin immo singularis gratia! — quotquot eam sunt adepti, reapse acceperunt « facultatem ac potestatem placendi Deo » [148], et ideo « omnes pariter debent eandem baptismatis rationem sequi », videlicet « secundum Evangelium vivere » [149].

« Omnes pariter », ait; non enim sunt Christiani secundi ordinis, quippe cum non sint baptismata diversa et ipsa christianae vitae ratio in uno baptismali foedere penitus contineatur [150].

« Secundum Evangelium vivere », dicit ipse; quid revera est hoc secundum sanctum Basilium? Hoc idem est ac contendere vehementi desiderio [151] omnibusque novis viribus, quibus quis praeditus est, ad conciliandam « Dei gratiam » [152]. Hoc, exempli causa, idem est ac « non... divitem esse, sed pauperem, iuxta Domini sententiam » [153], ut praecipua condicio efficiatur eum sequendi [154], sine vinculis [155] et ut manifestetur,

---

[143] Cfr. *Regulae brevius tractatae*, 1, *PG* 31, 1081 a.
[144] *Regulae brevius tractatae* 10, *PG* 31, 1088 c.
[145] Cfr. *Regulae brevius tractatae*, 12, 1089 b.
[146] Cfr. *Hebr.* 6, 5.
[147] Cfr. *Moralia* LXXX 22, *PG* 31, 869 c.
[148] *Regulae brevius tractatae*, 10, *PG* 31, 1088 c.
[149] *De baptismo* II 1, *PG* 31, 1580 ac.
[150] *Ibid.*
[151] Cfr. *Regulae brevius tractatae*, 157, *PG* 31, 1185 a.
[152] Cfr. *Moralia* I 5, *PG* 31, 704 a et passim.
[153] Cfr. *Moralia* XLVIII 3, *PG* 31, 769 a.
[154] Cfr. *Regulae fusius tractatae* 10, *PG* 31, 944 d-945 a.
[155] Cfr. *Regulae fusius tractatae*, 8, 940 bc; *Regulae brevius tractatae* 237, 1241 b.

contra vigentem vivendi rationem mundi, Evangelii novitas [156]. Hoc idem est ac verbo Dei se omnino submittere, respuendo « proprias voluntates » [157], dum oboeditur, Christi exemplo, « usque ad mortem » [158].

Sanctus Basilius profecto haud erubescebat Evangelium, sed persuasum sibi habens id Dei esse virtutem in salutem omni credenti [159], illud integerrime [160] annuntiabat, ut plene verbum esset gratiae atque fons vitae.

Praeterea Nos iuvat memorare sanctum Basilium, etiamsi moderatius fratre sancto Gregorio Nysseno atque amico sancto Gregorio Nazianzeno, Mariae virginitatem celebrare [161], eam « prophetissam » [162] appellare eiusque desponsationem cum sancto Ioseph egregiis verbis ita comprobare: id accidisse « ut et virginitas honori esset et matrimonium non contemneretur » [163].

In Anaphora sancti Basilii, quam supra diximus, laudes praeclarissimae continentur adhibitae « sanctissimae, illibatae, super omnes benedictae, gloriosae dominae Deiparae et semper Virgini Mariae »; « Mulieri gratiae plenae totiusque universi laetitiae... ».

IV. Huius tam magni sancti Caelitis atque magistri nos omnes in Ecclesia discipulos atque filios esse gloriamur; quapropter exempla eius iterum meditemur eiusque praecepta reverentes audiamus, omnino parati eius praecepta, consolationes, hortationes suscipere.

Hunc quidem nuntium praesertim ad nonnullos Ordines religiosos virorum et mulierum dirigimus, qui sancti Basilii nomine et patrocinio honestantur eiusque Regulam sequuntur, eos in hac fausta memoria monentes, ut novo animorum ardore ad vitam asceticam et ad divinarum rerum contemplationem incumbant, unde opera sancta abunde proficiscantur ad omnipotentis Dei gloriam et Sanctae Ecclesiae aedificationem.

Haec ut feliciter eveniant, beatissimae etiam Virginis Mariae maternum auxilium imploramus, dum, supernorum auspicem donorum ac

---

[156] Cfr. *De baptismo* I 2, *PG* 31, 1544 d.

[157] Cfr. *Regulae fusius tractatae*, 6, *PG* 31, 925 c; 41, 1021 a.

[158] Cfr. *Phil.* 2, 8: *Regulae fusius tractatae* 28, 989 b; *Regulae brevius tractatae* 119, 1161 d, et passim.

[159] Cfr. *Rom.* 1, 16.

[160] Cfr. *Moralia* LXXX 12, *PG* 31, 864 b.

[161] Cfr. *In sanctam Christi generationem* 5, *PG* 31, 1468 b.

[162] Cfr. *In Isaiam* 208, *PG* 30, 477 b.

[163] Cfr. *In sanctam...* 3, *PG* 31, 146 a.

benevolentiae Nostrae pignus, Apostolicam Benedictionem vobis peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae, apud Sanctum Petrum, die II mensis Ianuarii, in memoria Ss. Basilii Magni et Gregorii Nazianzeni, episcoporum et Ecclesiae doctorum, anno MCMLXXX, Pontificatus Nostri secundo.

IOANNES PAULUS PP. II

Всесв. о. Протоархимандрит ІСИДОР ПАТРИЛО, ЧСВВ
(від 1976 р.)

о. Ісидор Патрило, ЧСВВ
Протоархимандрит

НА ПОРОЗІ ДРУГОГО СТОРІЧЧЯ ОНОВЛЕННЯ ВАСИЛІЯНСЬКОГО ЧИНУ СВ. ЙОСАФАТА

Дня 12 травня ц. р. минуло сто років від того часу, коли св. п. Папа Лев XIII своїм історичним листом « Особливою охороною », датованим дня 12 травня 1882 року, вирішив повне оновлення Василіянського Чину, яке ввійшло до історії під назвою « Добромильська реформа ». Бо саме Добромильський монастир св. Онуфрія відограв основну ролю у тому почині, що влив нового духа в душі Василіян та спричинився до відродження Василіянського Чину і релігійного життя між народом. Відзначуючи соту річницю цієї важливої події, добре буде кинути оком на пройдене сторіччя оновленого Чину: як він відповів тим сподіванням, які на нього покладав Христовий Намісник, та які перспективи зарисовуються на його горизонті для наступного сторіччя?

I. ПРОЙДЕНЕ СТОРІЧЧЯ ОНОВЛЕНОГО ЧИНУ

Папа Лев XIII був добре обзнайомлений з долею Київської митрополії, якої територія після третього розподілу Польщі в більшості опинилася в Російській імперії, пройшовши болючу голготу нищення та примусового переходу на православ'я. На очах самого ж Папи здійснювалась насильна ліквідація української Католицької єпархії в Холмі (1875 р.). Поглянувши своїм далекозорим оком на Василіянський Чин, який теж і на Галицьких землях переживав свою агонію, Святіший Отець добачав важливу ролю заслуженого для Укр. Кат. Церкви Чину, бо « як довго він проквітав, проквітала й Руська (українська) Церква ». Тому-то « не тільки українські (руські) Єпископи, але й Римські Папи, Наші Попередники, мали Василіянський Чин у великій пошані, віддавали йому заслужені похвали й огортали його особливою опікою » [1].

---

[1] Ап. Лист Папи Льва XIII « *Особливою охороною* ».

Ось чому Папа Лев XIII, бажаючи скріпити УКЦеркву, задумав найперше відновити та скріпити Василіянський Чин.

У другій половині 17 сторіччя цей Чин переживав свою « золоту добу ». Тільки в самих границях Київської митрополії 1772 року було 155 Василіянських монастирів, в яких монашою досконалістю й апостольськими трудами визначалося 1.235 ченців, між якими 950 священиків [2].

Сто років згодом було всього 14 монастирів, в яких ще проживало 60 ченців, і то здебільша у старшому віці.

Понад 100 монастирів зліквідувала православна Росія, головно за царя Миколи II. Інші сконфіскував католицький австрійський імператор Йосиф II, який своїми реформами довів також Василіянський Чин до повного занепаду. « З галицьких монастирів — пише єп. Ю. Пелеш — зосталася тільки тінь колишньої величі Василієвого Чину » [3], якому вже « пораховано його дні » [4], і не було надії, щоб він сам міг піднестися та повернутися до « давньої слави », хоча й робилися такі спроби.

Урятував Василіянський Чин у нас Вселенський Архиєрей Папа Лев XIII, якому, за його словами у згаданому Листі, « тривогою сповнялося його серце », скільки разів думав про українців. Дня 12 травня 1882, він підписав славнозвісного Апостольського Листа « Singulare praesidium », яким започаткував віднову Василіянського Чину на наших землях. Це завдання, за порадою тодішнього Протоігумена о. Климентія Сарніцького, він доручив синам св. Ігнатія, які перевели її за допомогою членів польської Провінції у Кракові.

Не зважаючи на великі упередження до них, які викликали довготривалі й бурхливі протести, вони вповні вив'язалися з дорученого їм завдання. Починаючи з нічого, бо в Добромильському монастирі не застали нікого, за 22 роки жертвенної праці вони вже в 1904 році могли передати управу Чину знову в руки молодих Василіян, яких вони виховали і приготували. « Вони відійшли від нас — як писав о. Й. Скрутень — залишивши у Василіянському Чині добру пам'ять та невигладний відтиск своєї працьовитої руки » [5]. Всіх монастирів разом з Добромильським

---

[2] Ваврик М., *Нарис розвитку і стану Василіянського Чина впродовж* 17-20 *сторіч*, Рим 1978, ст. 74.

[3] Pelesz J., *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*, II, Wien 1880, S. 1054. В Галичині сконфісковано тоді 31 монастир.

[4] Пор. нижче: *Нарис історії Галицької Провінції*, прим. 80.

[5] Skruten J., *Un demi-siècle de l'Ordre des Basiliens* (1882-1932). Essai de synthèse. Contributions a l'Histoire de l'Ukraine au VII Congrès International des Sciences Historiques, Varsovie, Août 1933. Léopol 1933, p. 118.

було тоді вже 13, а в них з новиками 173 ченці, з чого 66 священиків, 40 клириків і 67 братів-помічників, які вже в тому часі започаткували та розвивали широко закроєну діяльність на різних ділянках апостольської праці.

Перший Василіянський Протоігумен, о. Платонід Філяс, вмілою рукою попровадив молодий Чин, і він дедалі більше зростав і розвивався. Напередодні першої світової війни всіх Василіян було вже 234, які працювали у 16 монастирях і в заморських місіях в Бразилії та Канаді.

Війна принесла застій у праці, немало знищення і спричинила багато людських втрат, між ними і Василіянських ченців на воєнних полях. По її закінченні число Василіян знову зменшилося майже до стану з 1904 року. Але незабаром по її закінченні, з 1920 року почався буйний розквіт, і вже в тому самому році розпочато реформу Василіянських монастирів на Закарпатті. За десять років кількість усіх ченців удвоє збільшилася, а на початку 1938 року досягла числа 652 [6].

Тому 1931 року Апостольський Престол дозволив на вибір Архимандрита і Головної Управи, яка вже в найближчому році відкрила свій осідок в Римі, в якому й досі перебуває. Першим, і може, найважливішим актом цієї першої Головної Управи був поділ Чину на Провінції: Галицьку — Найсв. Спасителя, Закарпатську — св. Миколая, Американсько-Канадську — Серця Христового та Бразилійську Містопровінцію — св. Йосифа. В тому ж 1932 році Ап. Престол надав Чинові також нову офіційну назву « Василіянський Чин св. Йосафата », згідно з заповітом Папи Льва XIII, щоб сини Василієвого Чину « намагалися наслідувати власне св. Йосафата, свого другого батька » (Особливою охороною). Митр. А. Шептицький писав, що « Господь наочно благословив справді буйний розвиток Чину », бо кожна його Провінція зростала з року на рік, і перед другою світовою війною Чин налічував уже 49 монастирів та приблизно 700 ченців [7].

Однак в европейських Провінціях нова світова війна знову спричинила великий застій, головно в Галицькій Провінції, яка зазнала

---

[6] Це було понад три рази більше, як в 1920 році. Пор. Каталог на 1939 рік, ст. 29. При зіставленні, подаючи стан Провінції св. Миколая, трапилась друкарська помилка і замість 129, подано 163, але в загальному числі 652 враховано те останнє число 129, а не помилково подане вгорі 163. В цьому загальному обліку при числах Ам.-Канадської, Бразилійської і Закарпатської Провінцій не враховано тих членів, які вважалися ще членами Галицької Провінції. Тому ця загальна сума 652 (*разом з новиками*) повинна бути точна.

[7] *Листи-Послання митр. Андрея, ЧСВВ, з часів німецької окупації*, т. II, Йорктон 1969, ст. 444.

найбільше втрат — і матеріяльних, і в людях. Але для Василіян, в новій політичній ситуації, навіть після війни не настали кращі часи. До 1950 року насильно зліквідовано: Галицьку Провінцію в 1945-6 році; Закарпатську - 1947 р.; Румунську - 1948, св. Кирила та Методія в Чехословаччині - 1949 р., а Мадярську - в 1950 році.

Так ото залишився в Европі тільки Варшавський монастир, довкола якого розвинулася створена там Делеґатура, та Римський дім Головної Управи, який 1960 року перенесено до нового осідку на Авентині.

Далі могли розвиватися і продовжати свою діяльність та навіть її побільшити тільки заморські монастирі та резиденції в обох Америках, які підсилилися 30-ою галицьких Отців і Братів, що переїхали до них після війни. Тому в 1948 році переведено там новий поділ. З Американсько-Канадської Провінції, створено окрему Провінцію Успіння М. Б. в Америці й окрему Провінцію Серця Христового в Канаді, а Містопровінцію св. Йосифа в Бразилії піднесено до ступня Провінції; в Арґентині в тому самому році постала Містопровінція Непорочного Зачаття [8].

З місійних станиць вони розвинулися до стану самостійних Провінцій, і на них перейшла тепер уся відповідальність за дальший розвиток й історію Чину.

II. ЗНАЧЕННЯ ОНОВЛЕНОГО ЧИНУ ДЛЯ ЦЕРКВИ

Пам'ятаючи про те, що коли Василіянський Чин на початку XVII ст. « ожив і за допомогою св. Йосафата повернувся до первісної гідности », то він ревно брався до того, щоби « утримувати зв'язок Української (Руської) Церкви з Римською; виховувати народ; працювати над освітою молоді; виконувати парафіяльні чинності і сповняти всі обов'язки, що відносяться до удосконалювання душ », Папа Лев XIII цілком оправдано сподівався, що оновлений Чин спричиниться теж до того, « щоб католицьке ім'я в одних зберігати, а серед іншими поширювати; забезпечити стародавню злуку того народу з Римською Церквою, даючи руським католицьким Єпископам учених, діяльних і добрим духом оживлених допоміжників » [9].

---

[8] У пізніших роках до них долучилася Делеґатура для Отців з Мадярщини, з осідком у Матавані. Закарпатська вітка (спочатку в Юніонтавні, а потім Бедфорді) не розвинулася і 1978 року включилася до Американської Провінції.

[9] Каровець М., *Велика Реформа Чина св. Василія В.*, II, Жовква 1933, ст. 154, 163.

Отже ці завдання, задля яких в першій мірі вирішено перевести реформу Василіянського Чину, були наступні:

1. Збереження і поширення З'єдинення з Ап. Престолом і взагалі католицької віри;

2. обучення і вишколення народу;

3. праця над вихованням молоді;

4. постачання своїм єпископам добрих і вчених допоміжників, як теж ведення парафій, де цього вимагатимуть обставини.

1. *ЗБЕРЕЖЕННЯ З'ЄДИНЕННЯ І КАТОЛИЦЬКОЇ ВІРИ* — Усі Василіяни завжди почувалися до обов'язку, щоби працювати для збереження і поширення З'єдинення з Ап. Престолом і католицької віри. Таку відповідальність вони перейняли ще від митр. Й. Рутського і св. Йосафата. Вже 1623 р. на Генеральній Капітулі постановлено, щоб усі ченці склали окрему присягу, « що до смерти перебуватимуть в грецькім обряді та в єдності з Римською Церквою »[10].

Тому й після Добромильської реформи оновлені Василіяни завжди додавали до звичайних обітів ще й окремий обіт вірности й підлеглости Апостольському Престолові. Згідно з цим обітом вони теж працювали між народом у своїх монастирських церквах, та у щоденному проводі доручених їм парафій, як також на всіх місіях і реколекціях, зокрема, у вужчих рамках, у закладених ними церковних товариствах. Те саме, ще успішніше і на більшу скалю, робили вони також друкованим словом у всіх періодичних і неперіодичних виданнях чи книжечках на цю тему.

Щоб український народ зберегти в католицькій вірі та в єдності з Ап. Престолом, вони вибиралися на тяжку місійну працю до нових заморських поселень. Безмірним трудам і посвяті перших василіянських місіонерів треба завдячувати, що сотки тисяч наших вірних, головно в Бразилії й Канаді зосталися вірні католицькій вірі й українському обрядові. Про них 1904 р. писав у своєму Посланні перший василіянський Протоігумен о. П. Філяс, який сам був на такій місії, що « кожний з них виконує працю, якої і для десятьох було б досить ».

З тією метою, щоб працювати для збереження і навіть поширення католицької віри, українські Василіяни думали теж про апостольську працю серед інших народів із східним обрядом, як ось Болгарія і Росія,

---

[10] *Археографическій Сборник документов относящихся к исторіи Северо-Западной Руси.* Вильна, 1900, т. XII, с. 29.

і були також готові вибратися на місію до далекого Харбіну в Китаю, куди їх запрошували в 1932 році [11].

2. *ОБУЧЕННЯ І ВИШКОЛЕННЯ НАРОДУ* — До цього спрямовувалась уся праця оновлених Василіян і для того в першій мірі вони запровадили по всіх їхніх церквах якнайкраще приготовані проповіді, яких раніш не було багато.

В цьому допомагали їм успішно такі церковні товариства й організації як *Апостольство Молитви*, що в самій лише Галичині налічувало майже 400.000 членів; та *Марійські Дружини*, які там перед останньою війною мали 350 гуртків й об'єднували понад 23.000 членів. Всі вони мали періодичні зібрання, в яких програму завжди входили повчання, що ними поглиблювали їхній релігійний світогляд.

Для відновлення релігійного життя й ознайомлення з основними правдами віри, поза власними церквами, служили теж численні й усюди такі популярні *місії та реколекції* для широких кіл народу. За не повних 50 років, знову в самій лише Галичині, Василіяни провели коло 500 великих всенародних місій, які тривали повний тиждень, за співпрацею двох або трьох місіонерів; та коло 3000 подібних до них реколекцій.

З цією ж метою — для повчання і вишколення народу — засновано власні *друкарні* й *видавництва* з періодичними і багатьома неперіодичними виданнями. Перша друкарня і видавництво, які з часом набули великих розмірів, постали в Галичині вже 1895 року. Подібну друкарню і видавництво зорганізовано пізніше в Ужгороді на Закарпатті, в Прудентополі — Бразилія, в Біксаді — Румунія, згодом же і в Канадській Провінції — спочатку в Мондері, а потім в Торонто. Деякий час (1948-1978) видавництво й друкарня існувала також в Арґентинській М-Провінції, а видавництво — в Американській Провінції [12].

Окреме видавництво після останньої війни відкрито при Головній Управі в Римі, яке відновило та значно поширило передвоєнні « Записки ЧСВВ ». У трьох секціях видало воно досі 107 томів наукових праць, головно документів до історії нашої Церкви і Чину та 55 томів « Української Духовної Бібліотеки », крім повного українського перекладу св. Письма й багато інших видань.

3. *ВИХОВАННЯ МОЛОДІ* — Для неї у всіх Василіянських місіях були завжди передбачені окремі науки, організувалися численні реко-

---

[11] *Послання о. П. Філяса*, 1904, ст. 2-3. Пор. нижче: *Нарис історії Гал. Провінції*, прим. 266.

[12] Більше даних подано в історичних нарисах.

лекції, головно для студентської молоді, і вона становила більшість усіх Марійських Дружин. Появлявся для неї й ілюстрований місячник « Наш Приятель » і « Поступ »; також для молоді були редаґовані видання Марійського Товариства і Бібліотека « Наш Приятель ».

Для релігійно-морального піднесення народу, зокрема для виховання дітей і жіночої молоді, вже 1892 року Василіянин о. Є. Ломніцький дав почин Згромадженню Сестер Служебниць, яких вклад на цьому полі був дуже великий і важливий. Багато з них цьому завданню посвячували все своє життя, щоб подати християнський світогляд і напрям тисячам наших дітей і молоді — в Галичині, Закарпатті, Юґославії; а з 1902 року, разом з Василіянськими місіонерами, також в заморських поселеннях: спочатку в Канаді, згодом же і в Бразилії та інших країнах [13].

З 1897 р. Василіяни довгі роки співпрацювали також у реформі Сестер Василіянок, які провадили гімназії для дівчат й тому брали важливу участь у вихованні жіночої молоді.

4. *ПОСТАЧАННЯ ЄПИСКОПАМ ДОБРИХ І ВЧЕНИХ ДОПОМІЖНИКІВ* — Василіяни, хоча й вийняті з-під юрисдикції єпископів, завжди були на послугах своєї ієрархії, як тільки вона цього потребувала і коли це було для них можливе.

Після Добромильської реформи Чин приготував і дав Церкві 13 Єпископів, — крім тих, що були чи є висвячені в « катакомбах » — між якими митр. А. Шептицького й митр. А. Сенишина.

Для своєї Ієрархії багато Василіян трудилося і до сьогодні трудиться в тих духовних семінаріях, які були віддані їхньому проводові чи в яких вони навчали або були духовними провідниками. Львівську семінарію Василіяни провадили в роках 1920-1925; Станиславівську - 1907-1915, а Загребську в Юґославії - в рр. 1924-1956. Не маючи змоги прийнятися адміністрації Перемиської семінарії, давали тільки духовний провід та різними часами навчали в ній, подібно як це було в інших семінаріях. Професорами, Духовниками чи й Ректорами були Василіяни деякий час також в духовних семінаріях у Вашинґтоні й Пітсбурґу в Америці. Та найбільший вклад дали Василіяни у Папській Колеґії св. Йосафата в Римі, яку вони провадять від 1904 року. Під їхнім проводом навчалось в ній досі понад 500 семінаристів з усіх єпархій з Галичини, Закарпаття, Юґославії та з цілої еміґрації. З-поміж них вийшло

---

[13] Великий А., *Нарис історії Сестер Служебниць*, Рим 1968, ст. 10.

досі 15 єпископів, між якими митр. Й. Шмондюк і митр. С. Коцішко та архиєпископ Г. Букатко, як також кард. Й. Сліпий.

На просьбу Ієрархії галицькі Василіяни перші вибралися на тяжку місіонерську працю в заморські країни і там найбільше спричинилися до створення пізніших екзархатів, єпархій і навіть митрополій.

Таким чином, як писав в 1932 році о. Архимандрит Д. Ткачук у своєму Посланні з нагоди 50-річчя цієї реформи, « Василіянський Чин став у руках Божих знаряддям ласки для нашого народу ». Бо де це було можливе, Василіяни радо приймалися й обслуговування парафій та спішили з усякою душпастирською допомогою не тільки Владикам, але теж і священикам та всім, хто їх про це просив. Такими були нові Василіяни в Галичині та всюди, де поставали їхні монастирі й Провінції, включно до Закарпаття, Румунії, Мадярщини й обох Америк.

III. СПОДІВАННЯ НА НАСТУПНЕ СТОРІЧЧЯ

На порозі другого сторіччя, оновлений Василіянський Чин ще далі позначений відкритими й незагоєними ранами, яких він зазнав після останньої світової війни. Всі европейські Провінції перебувають і працюють в катакомбних умовинах, чекаючи і сподіючись на « Мілянський едикт », який приніс би йому свободу розвитку і дозволив би на відновлення давньої діяльности для своїх Церков і їхніх вірних.

Але, хоч він сильно потерпів, і втратив свої найбільші і найважливіші Провінції, Василіянський Чин не пропав. Хоча в менших розмірах, проте він далі веде свою працю. В деяких ділянках він навіть поширив свою діяльність, зокрема наукову, видавничу, виховну й місіонерську — на хвилях етеру через місцеві радіовисильні як у Н. Йорку, Гемтремку-Детройті й Едмонтоні, а головно через щоденні радієві передачі на рідні землі з Ватикану.

Якщо б не дві останні війни, зокрема, якщо б не були змушені припинити свій розвиток й існування европейські Провінції, Василіянський Чин зараз напевно налічував би більше ніж дві тисячі членів. Тепер же, починаючи своє друге сторіччя без цих Провінцій, він майже такий, як був перед 50 роками, коли відзначав свій перший золотий ювілей — разом понад 450 ченців [14].

---

[14] На початку 1982 року було всіх Василіян (з новиками): в Американській Провінції - 62, Канадській - 62, Бразилійській - 139, Арґентинській - 13, в Польщі - 21, і к. 120, тільки знаних, Отців в колишніх сх.европ. Провінціях, та коло 50 Братів.

Все ж таки зачинає він своє друге сторіччя в надії, що, як досі, Боже Провидіння далі буде над ним чувати й буде його провадити, та що його члени, крім праці над власним удосконаленням, могтимуть в ньому далі продовжати ту саму місію для своїх Церков.

Відзначаючи тепер це перше, вже історичне, сторіччя, йому повнотою присвячуємо цей випуск «Записок ЧСВВ», в яких подаються історичні нариси всіх Провінцій, що постали завдяки Добромильській реформі й ті матеріяли та документи, які з нею пов'язані. Хай він буде частковим сплаченням боргу супроти всіх наших попередників, від яких ми перейняли це перше сторіччя відновленого Чину і яким завдячуємо те, що можемо продовжати славну, хоч не легку історію оновленого Василіянського Чину св. Йосафата.

Хай же ж це все послужить на більшу славу й уподобання Боже!

I. ARTICULI

о. Ісидор Патрило, ЧСВВ

НАРИС ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ ЧСВВ

ЗМІСТ

Вступ: Початки і розвиток чернецтва в Галичині до 17 ст.

I. *Поступове Об'єднання Галицьких монастирів*: 1. в Перемиській єпархії 1693 р.; 2. у Львівській єпархії 1711 р.; 3. Створення нової Конґреґації « Руської » 1739; 4. Об'єднання всіх Василіян Київської митрополії 1743 р.

II. *Галицька Провінція Найсв. Спасителя 1780-1882*: 1. Постання Провінції Найсв. Спасителя 1780 р.; 2. Провінція Найсв. Спасителя під Австрією; 3. Сумний стан Галицької Провінції перед 1882 р.; 4. Підготування до Реформи; 5. Рішення Ап. Престолу 1882 р.; 6. Буря протестів проти Реформи.

III. *Добромильська Реформа 1882-1904*: 1. Передача Добромильського монастиря; 2. Настоятелі і вихователі молодих Василіян; 3. Новики і студенти; 4. Приготування Конституцій; 5. Нові монастирі; 6. Перші багатонадійні овочі Реформи; 7. Перші Провінційні Курії; 8. Передача Управи Чину Василіянам 1904 р.

IV. *Галицька Провінція під власною управою 1904-1939*: 1. Перше десятиріччя 1904-1914; 2. Перша світова війна 1914-1920; 3. Відбудова Галицької Провінції 1920-1930; 4. Галицька Провінція в роках 1930-1939; 5. Нові монастирі - після 1904 р.; 6. Внутрішня і зовнішня діяльність: навчально-виховна; душпастирська; місії і реколекції; заморські місії; видавнича.

V. *Трагічна друга світова війна 1939-1945*: 1. Галицька Провінція в роках 1939-1941: Галичина, Генеральне Ґубернаторство, Чехи і Моравія; 2. Галицька Провінція в роках 1941-1945; 3. Повоєнна руїна.

Додатки:

І. Протоігумени. ІІ. Капітули Чину Св. Василія Вел. в Галичині. ІІІ. Отці і Брати Товариства Ісусового, які брали участь у Добромильській Реформі. IV. Евіденція Галицьких монастирів і монахів.

ВСТУП

ПОЧАТКИ І РОЗВИТОК ЧЕРНЕЦТВА В ГАЛИЧИНІ

Перші монастирі на території Галичини виникли багато раніш від тих, які постали на Київських землях, бо в ній також вчасніше прийшла та поширилася нова християнська релігія.

Перемиська земля над Сяном і Дністром, аж по Буг і Стир та до горішнього Пруту, під назвою «Хорватів», в роках 872 до 905, входила у Великоморавську, а потім (973-981) у Чеську державу [1]. Обидві держави були в тому часі вже християнськими, а в першій зокрема розвинулося Кирило-Методіївське християнство східного обряду з слов'янською мовою. Тому майже всі історики згідні в тому, що воно вже тоді мусіло прийнятися та розвинутися і на землях пізнішої Галичини.

В Перемишлі мав би також осісти один з 4-ох єпископів, яких 899 р. поставили та висвятили висланники Папи Івана IX [2]. Ці здогади, зокрема, потверджують археологічні розкопки з останніх років, які проведено на замковій горі в самому Перемишлі, і навіть ще передше в княжому місті Галичі. За думкою істориків, розріст церков у цьому місті, а саме Спаська церква, полігон церкви св. Пантелеймона, Благовіщенська церква та і церкви св. Анни, пророка Іллі й інші, а головно церква св. Кирила і Методія промовляють за те, що християнство на Галицьку землю прийшло радше з Моравії, як з Візантії. Знову ж, сам величавий собор княжого Галича, Успіння Богородиці, збудований з білого алябастру, який величиною дорівнював Київській Софії, вказує на те, що в тому часі, за панування кн. Ярослава Осьмомисла (1153-1187), християнство стояло вже дуже високо й мусіло мати більше як 200-літню традицію [3].

На поширення Кирило-Методіївського християнства в Русі-Україні, за думкою багатьох істориків, вказують також: 1. Живий зв'язок з

---

[1] Чубатий М., *Історія християнства на Руси-Україні*, Рим 1965, т. I, ст. 126-7; Балик Б., *До питання про початки християнства та єпископства в Перемишлі IX-X ст.*, в «Записки ЧСВВ», т. X, 1979, ст. 93; Dvornik F., *The Slavs. Their early History and Civilization*, Boston 1956, p. 99.

[2] Dvornik, *ibidem*, p. 99; Балик, ц. тв., ст. 81, 87; Чубатий, ц. тв., ст. 132.

[3] Балик, ц. тв., ст. 94-5; Лужницький Г., *Українська Церква між Сходом і Заходом*. Филаделфія 1954, ст. 96.

ческим старослов'янським духовенством; 2. Культ Святих західної Церкви; 3. Вчасне прийняття життєписних перекладів західних Святих, і 4. Збірники церковного права, які були поширені в Україні [4]. Як пише відомий історик Т. Коструба, ще « з кінця 9 і з 10 сторіччя починаються зв'язки галицького Посяння з Перемишлем і Побужжя з Белзом із країнами Великоморавської держави, що пізніше продовжуються з Чехією. Тут і слід шукати початків західних елементів в українському християнстві й ідеології нашого християнства, такої відмінної від візантійської; впливи учнів св. Методія уможливили на Українських землях і пізнішу перемогу слов'янського обряду, якого вже не могли усунути візантійські греки » [5].

Про монахів же читаємо у « Житії » Методія, що моравський князь Святополк « доручив йому всі церкви і пострижених у всіх городах. Від того дня вельми почало рости учення Боже і пострижені збільшувалися, і погани (почали) вірувати у правдивого Бога. Тим більше, що Моравська держава почала поширятися на всі сторони... » [6]. Тими ж постриженими, про яких це « Житіє » згадує, були в першій мірі ченці, які одні властиво тільки « постригаються », до того ж прихідське духовенство, що, як усі на Сході, жило тоді родинним життям і не надавалося до того, щоб їх висилати на місіонерську працю. Отже тими, які несли те вчення Боже в далекі країни, аж до « Хорватів » на Галицькій землі, могли бути тільки « пострижені » монахи, які при тому засновували там монастирі і наповняли їх місцевими покликаннями, щоб було кому продовжати їхню працю, бо, як свідчить уже митр. Іларіон, « у нас в слід за крещенієм монастиреве на горах сташа і черноризци явишася » [7]. Вони бо були « правдивими двигунами християнського життя »,

---

[4] Коструба Т,. *Нарис з церковної історії України X-XI ст.*, Торонто 1955, ст. 11-18; 114-136; Чубатий, *ц. тв.*, ст. 101-137; Dvornik F., *Byzantine Missions among the Slavs*, N. Brunsvick 1970, pp. 219-223, 273-6; cf. Paszkiewicz H., *The origin of Russia*, London 1954, pp. 381-404; Lanckoronska K., *Studies on the Roman-Slavonic Rite in Poland*, Rome 1961, p. 194.

[5] Коструба Т., *Нарис історії України*, Торонто 1961, ст. 121-2.

[6] Балик, *ц. тв.*, ст. 68. « Житіє » св. Методія було написане одним з його учнів мабуть в Галичині. На Русі-Україні воно було дуже популярне й поширене, бо всі 8 примірників, що їх знайдено, збереглися тільки там. Пор.: Нагаєвський І., *Кирило-Методіївське християнство в Русі-Україні*, Рим 1954, ст. 102; Чубатий, *ц. тв.*, ст. 119-120.

[7] Коссак Н. М., *Шематизм провинціи Св. Спасителя ЧСВВ в Галиціи, уложений по капітулі отбувшійся в монастирі св. Онуфрейском во Львові дня* 24 *и* 25 *липця* 1866 *и Короткій Погляд на монастири и на монашество Руске.* Львов 1867, ст. 41-2.

як пише М. Чубатий, тимчасом як прихідське духовенство повнило тільки обов'язки щоденної служби [8].

Таких монастирів на Галицькій землі було дуже багато, відносно більше як на інших українських землях, хоч вони здебільша не були ні такими великими ні багатими. Помітний вплив на їхній розвиток мало, без сумніву, саме положення, яке в багатьох випадках зберегло їх перед руїнницькими нападами та знищенням численних степових орд, зокрема татарських ватаг. Ці останні досить часто заганялися навіть на західні українські землі і їхньою жертвою ставали також численні монастирі, по яких в народній пам'яті залишалися такі назви, як « монастир », « монастирско », « монастирче », « черче » чи « черниче » і т. п. [9]. Але, ті напади не були там такі часті і тому давали кращі можливості на збереження і розвиток.

З найстарших Літописів згадаємо в Галицько-Волинській державі тільки деякі імена як: монастир св. Данила в Угровську, заснований мабуть королем Данилом; - Св. Григора в Полоннім; - св. Апостолів біля Володимира, заснований кн. Васильком; - св. Теодора, в якому жила сестра короля Данила; - св. Михаїла і Св. Гори у Володимирі, згаданий вже при кінці XI ст.; - Богородиці у Синевідську; - св. Спаса над річкою Рата; - св. Миколая в Жидичині і св. Івана в Галичі й багато інших, на які деколи вказують лиш археологічні розкопки, бо їхні імена вже не дійшли до нас [10]. З цих монастирів, головно з Перемищини, як й інших слов'янських країв, на думку істориків, імовірно, розвинувся та поширився на Русі цей слов'янський обряд, по лінії незалежности і від латинського і візантійського обрядів [11].

Н. Коссак подав у своєму « Шематизмі » з 1876 року спис 236 місцевостей, в яких, за історичними джерелами, існували монастирі. Ці списки доповнив о. Р. Лукань, який нарахував в Галичині 374 монастирів: у Львівській єпархії - 145, Перемиській - 165, а в Станиславівській - 64 [12]. Всі вони, однак, весь час жили кожний окремим життям і досить пізно почали думати про взаємне об'єднання.

---

[8] Чубатий, *ц. тв.*, ст. 726.

[9] Коссак, *ц. тв.*, ст. 83-4.

[10] *Полное Собраніе Русских Літописей*, СПБ 1908, II, ст. 867, 842, 859, 904, 844, 868, 729, 740, 787, 751, 665; там же том XXI, ст. 323; Пор.: Пашуто В. Т., *Очерки по истории Галицко-Волинской Руси*, Москва 1950, ст. 158; Лужницький, *ц. тв.*, ст. 98.

[11] Чубатий, *ц. тв.*, ст. 134.

[12] Коссак, *ц. тв.*, ст. 135-174, 174-195. Ваврик М., *По Василіянських манастирях*. Торонто 1958, ст. 22.

І. ПОСТУПОВЕ ОБ'ЄДНАННЯ ГАЛИЦЬКИХ МОНАСТИРІВ

У такому стані повної незалежности один від одного перебули Галицькі монастирі довгий період часу, понад 800 років, тому й не мали вони змоги відограти якоїсь більшої ролі, хоч було їх немало. До об'єднання між ними прийшло щойно у 18-му сторіччі, після того як до Унії приступили також Перемиська (1691) і Львівська (1700) єпархії.

1. *ОБ'ЄДНАННЯ МОНАСТИРІВ ПЕРЕМИСЬКОЇ ЄПАРХІЇ 1693 Р.*

Першу спробу якогось об'єднання всіх монастирів у своїй єпархії, хоча ще малоуспішне, негайно після прийняття Унії (1691) зробив Перемиський єпископ Інокентій Винницький на єпархіяльному синоді в Перемишлі, який він скликав на 27 квітня 1693 року.

У тому Синоді брало участь також 10 ігуменів [13], які на доручення єпископа і за його згодою вибрали собі « суперінтендента » — протоігумена, яким став його брат о. Мартиніян Винницький [14]. Синод, між іншим доручив йому, щоб принаймні раз у рік переводити візитацію всіх монастирів, між якими 22 відомі з тодішних документів, як також приймати від ігуменів звіти з усіх прибутків кожного монастиря, та судити й карати проступників. На тому Синоді вирішено також, що на майбутнє новіціят — « постриження » мало відбуватися тільки в трьох монастирях: Щеплотах, Лаврові, і Добромилі [15].

Не відомо, як вибраний « суперінтендент » виконував доручений йому обов'язок, тим більше, що 1696 р. єп. Інокентій вислав його до Риму на студії, звідки незабаром відіслано його назад. Після його повороту немає згадки про його діяльність і він, правдоподібно, вже більше не повернувся на це становище, на яке його вибрано [16]. На основі двох документів з 1698 року виходило б, що замість нього єпископ управляв монастирями своєї єпархії через інших монахів-делеґатів, які входили до його духовного суду [17].

Хоч ця перша спроба була ще дуже недосконала, єпископ цим не зневірявся, не залишав своєї ідеї і далі думав про об'єднання своїх

---

[13] Балик, *ц. тв.*, ст. 87; Лакота Г., *Три Синоди Перемиські 16-20 ст.*, Перемишль 1939, ст. 24. *Монастирі Перемиської єпархії*, « Записки ЧСВВ », III, 1958, с. 87.

[14] Балик, *ц. тв.*, ст. 87.

[15] *Там же*, ст. 91; Коссак, *ц. тв.*, ст. 259; *Ustawy Rządu Duchownego v ritu graeco-unito, Diocesii Przemyskiey na Congregacij Sobornej Uchwalone*, Cracoviae 1694, p. 2-4.

[16] Балик, *ц. тв.*, ст. 94.

[17] *Там же*, ст. 94.

СВ. ВАСИЛІЙ ВЕЛИКИЙ († 379)

Основоположник спільного чернечого життя

монастирів не тільки в рамках своєї єпархії, але й з цілим тоді зорганізованим Чином. 1698 року, будучи сам перешкоджений, він вислав на генеральну Василіянську капітулу в Битені свого заступника, о. Доментіяна Ходькевича. У супровідному листі, заадресованім до капітули, він зобов'язувався прийняти всі постанови, які вона схвалить [18], і навіть мав запропонувати, щоб капітула прилучила його монастирі до Святотроїцької спільноти. Однак цю справу покищо відкладено до найближчої капітули [19], і дальші переговори про це об'єднання знову розпочалися щойно 1703 р. на капітулі в Новгородку, за наступника єп. Інокентія Винницького — його брата Юрія Винницького [20]. Але і вони не дали жодного результату, і справа ширшого об'єднання здійснилася щойно 1739 р., на капітулі у Львові, на якій вони увійшли в нову Конґреґацію Покрова Пресвятої Богородиці. До того часу, імовірно, продовжалась практика, яку започаткував єп. Інокентій Винницький [21].

2. *ОБ'ЄДНАННЯ ВАСИЛІЯНСЬКИХ МОНАСТИРІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ЕПАРХІЇ 1711*

Ініціятива в цій справі, не вийшла, мабуть ні від єпископа, ні з-поміж монахів. На інстанцію тодішнього протоархимандрита Л. Кишки, справою об'єднання всіх Василіян зайнявся Апостольський Престіл і 31 серпня 1705 вирішив написати до Нунція в Варшаві, щоб він « доклав усіх старань, щоб усі з'єдинені монахи підкорилися владі протоархимандрита Русинів св. Василія, згідно з декретами (з 1624 і 1643 років) » [22].

Таке саме рішення Конґреґація Поширення Віри повторила 1710 року, після того, як 1709 р. знову цю справу порушила генеральна капітула [23].

---

[18] *Там же*, 94-5.

[19] Ваврик М., *Нарис розвитку і стану Василіянського Чина* 17-20 *ст.*, Рим 1979, ст. 23; *Археографическій Сборник Документов*, Вильна 1900, XII, с. 139.

[20] *Археогр. Сборник...*, XII, ст. 153; Балик, *ц. тв.*, ст. 94.

[21] З пізнішого часу знаємо тільки, що єп. Ю. Винницький застерігався проти прилучення його монастирів до Литовської Провінції без його відома. Пор.: *Ustawy Rządu Duchownego...*, st. 2-4; Welykyj A., *Acta S.C. de Propaganda Fide*, II (= WAP), p. 230-2.

[22] « Curet omnes monachos, qui uniuntur, omnino subiici regimini Protoarchimandritae Ruthenorum S. Basilii ad formam Decretorum. WAP, II, p. 202; Welykyj, *Supplicationes* (= WSEU), II, p. 19; Welykyj, *Litterae S.C. de Propaganda Fide* (= WLP), II, p. 256.

[23] WAP, II, p. 279; WSEU, II, p. 49, 57, 59.

Це заворушило ченців Львівської єпархії, які цьому рішенню не дуже були раді та ще 23 липня 1709 р. деякі представники запротестували проти нього перед адміністратором Львівської єпархії, Ю. Винницьким [24].

Але вже два роки після того Львівський єпископ А. Шептицький, 16 серпня 1711 року, скликав до Унева усіх ігуменів і старших монастирів (всіх 42) і там разом з ними вирішив створити для всіх монастирів певного роду конфедерацію, прийнявши для них Устав-Правила, які Ап. Нунцій завірив і переслав у латинському перекладі до Риму [25].

На основі цих Правил головним настоятелем залишався сам єпископ, але йому до помочі, на соборчику що три роки, мали вибирати « Соборних суперінтендентів », які кожного року мали візитувати всі монастирі і їхній контролі підпадали всі адміністративні й дисцилінарні справи. Запроваджено також кращу дисципліну і тільки один новіціят для всіх монастирів — у Львові [26].

Єп. Атанасій Шептицький та й монахи, самі чи через інших, багато разів зверталися до Ап. Престолу з просьбою, щоб їм ці Конституції апробувати [27], і в цій справі відбулося багато нарад і написано багато листів [28]. Однак Ап. Престол не спішився з відповіддю чи рішенням, чекаючи на інформації від Нунція, який також не поспішав, як також від митрополита та протоархимандрита, який зі свого боку настоював, щоб Унівську капітулу анульовано і всі монастирі Львівської єпархії підчинено Василіянській Литовській Конґреґації [29].

Тому справа монастирів Львівської єпархії зосталася невирішеною аж до Замойського Собору з 1720 р., який постановив, « щоб усі монастирі Володимирської, Луцької, Холмської, Львівської і Перемиської єпархій до року об'єднались в одну Конґреґацію і що чотири роки вибирали собі протоархимандрита, протоігуменів та звичайних візи-

---

[24] Коссак, *ц. тв.*, ст. 260-1.

[25] Wojnar M., *De Regimine Basilianorum,* Romae 1949, p. 76; Welykyj, *Litterae Episcoporum* (= WLE), V, p. 80-93; Коссак, *ц. тв.*, ст. 262; Петрушевич, *Сводная Галицко-Русская літопись сь* 1700 *до...* 1772, Львов 1874-1897, ст. 59. — Дуже були упереджені до Литовської Провінції; грозили навіть схизмою.

[26] Wojnar, *o. c.*, p. 75-6.

[27] *Monumenta Ucrainae Historica* (= MUH), V, nn. 114, 116, 121, 154, 156, 165-6, 168-172; WAP, III, p. 58.

[28] WAP, III, p. 52, 58, 70, 72-3; WLP, III, p. 58, 77, 86-9; WSEU, II, p. 92-3, 96.

[29] WAP, III, p. 72, 86-8; WLP, III, p. 86-7.

таторів... Новий протоархимандрит мав на майбутнє підлягати тому, кому Ап. Престіл присудить »[30].

Проти такої нової Руської Конґреґації з своїм протоархимандритом виступили Василіяни Литовської Конґреґації. Вони, покликаючись на попередні рішення Ап. Престолу (1624 і 1643), настоювали, щоб їм дозволено тільки на створення Провінції з протоігуменом, який був би залежний від протоархимандрита[31], тимчасом як митрополит та єпископи, і навіть Ап. Нунцій, з різних причин, були радше за дві незалежні від себе Конґреґації[32].

Так ця справа простягнулася аж до 1739 р., найбільше з-за тих 12 монастирів, які лежали на території новоз'єднаних єпархій, але які вже раніш належали до Литовської Конґреґації. Одна, і друга сторона обстоювали, що вони повинні їм належати: Литовська — бо вони їм вже давно належали, а монахи з нових єпархій і митрополит та єпископи, — до запланованої Руської Конґреґації, бо вони на їхній території і їм вони доконечно потрібні[33]. Через них розбився навіть з'їзд, який у цій справі скликав митр. Л. Кишка 1727 р.[34].

На дискусіях між обома сторонами пройшло так ще 19 років, тим більше, що і сам митрополит та єпископи не дуже були в цій справі об'єднання заінтересовані[35].

3. *СТВОРЕННЯ НОВОЇ КОНҐРЕҐАЦІЇ Т. ЗВ. РУСЬКОЇ 1739 РОКУ*

1693 р. в якійсь мірі об'єдналася перша частина пізнішої Галицької Провінції — монастирі Перемиської єпархії. 1711 до подібного об'єднання приступила друга частина Провінції св. Спаса — монастирі Львівської єпархії.

---

[30] WELYKYJ, *Epistolae Metropolitarum* (= WEM), IV, p. 80; WOJNAR, *o. c.*, p. 77; *Synodus Provinciae Ruthenae*, Romae 1883, p. 107; Коссак, *ц. тв.*, ст. 268-9.

[31] ARCHIVIUM P. FIDE, *Scritture riferite nelle « Congregazioni Particolari »* (= APF, C. P.), v. 64, f. 436; cf. WOJNAR, *o. c.*, p. 77.

[32] WEM, IV, p. 97; APF, C. P., vol. 74, f. 47.

[33] WEM, IV, p. 142-3; WLE, V, 268-9.

[34] Про всі ці справи: створення нової Провінції, залежність нововибраного Протоархимандрита, приналежність оспорюваних 12 монастирів, їхній список та перебіг з'їзду у справі об'єднання, див.: WSEU, II, nn. 728-731. Рації обох Провінцій за і проти об'єднання зібрано на партикулярній Конґреґації 19.4.1728, а після неї рішення (ст. 276), *див.*: WELYKYJ, *Congregationes Particulares* (= WCP), I, p. 259-263. Cf. WOJNAR, *o. c.*, p. 78.

[35] WELYKYJ, *Litterae Basilianorum* (= WLB), I, p. 305-8.

Обидва ці Об'єднання, монастирі Перемиської і Львівської єпархій, з яких потім складалася Галицька Провінція, — 1739 року створили окрему Конґреґацію, в якій крім них зібралися теж і монастирі Володимирської, Луцької та Холмської єпархій, частково ж і Київської архиєпархії.

За рішенням Замойського Собору це Об'єднання мало бути довершене впродовж одного року, а тим часом воно забрало повних 19 років. Вплинули на це розбіжні погляди на деякі справи серед самих таки ченців Литовської і Руської Конґреґацій, як теж і неохота самої єрархії.

До головних перешкод на цьому шляху треба зарахувати найперше вище згаданий спір за монастирі на Волині і Галичині [36], саме відношення запланованої Руської Конґреґації до Литовської і, може найбільше, труднощі збоку самих таки єпископів, що не раді були позбутися своїх прав до монастирів, з яких досі користали [37].

Успіх у цьому великою мірою треба приписати кільком визначнішим ченцям, які не зневірялися невдачами і навіть переслідуваннями збоку єпископів, і своїм настоюванням, зокрема у Римі, таки добилися скликання запланованої у цій справі капітули [38].

Скликав її врешті митр. Атанасій Шептицький у Львові 26 серпня 1739 року, і там на третій сесії покликано до життя нову Конґреґацію *Покрова Пресвятої Богородиці*, яку потім називали « Руською », бо складалася вона з русинів-українців, « Святопокровською » від своєї Покровительки, або також « Польською » чи « Коронною », бо всі ті монастирі в тому часі лежали в Польській державі.

У склад цієї Конґреґації ввійшло майже 130 монастирів з к. 700 ченцями, з усіх вищезгаданих новоприєднаних до Унії єпархій. З них к. 65 монастирів та понад 300 ченців походили з Львівської та Перемиської єпархій [39].

Першим протоархимандритом нової Спільноти, на чотири роки, обрано о. Патрикія Жиравського, дотеперішнього ген. консультора Литовської Конґреґації. Взоруючись на постановах перших 6 капітул, за митр. Й. Рутського, уклали також свої 34 Правила, приймаючи від

---

[36] Коссак, *ц. тв.*, ст. 270: Дубно, Дермань, Жидичин, Володимир, Холм, Дорогобуж, Люблин, Бучач, Городецький і Верховський.

[37] *Там же*, ст. 269-272.

[38] *Там же*, ст. 271-2. Були, це: оо. С. Мальський, А. Підгірський, М. Богачевський, Й. Святковський, а головно І. Пігович, архимандрит Мілецький.

[39] Ваврик, *ц. тв.*, ст. 23-4, 74.

від них норми монашого правопорядку. Під впливом учасників з Литовської Конґреґації в актах капітули рівночасно вставлено клявзулю, якою Отцям нової Конґреґації доручалося подбати про якнайшвидше Об'єднання усіх Василіян [40].

Це сталося у відносно короткому часі, — по 4 роках, 1743 року на Дубенській капітулі, хоч і тепер ще на дорозі до цієї мети треба було усунути багато перешкод. Бо упередження ченців нової Руської Конґреґації до Литовської далі тривало й вони всіма силами намагалися залишитись незалежними; тому добивалися в Римі негайного потвердження і своєї Конґреґації і її Правил, а литовські ченці робили все можливе, аби їх не схвалювати, але навпаки щоб їм наказати якнайшвидше об'єднання з ними [41]. При тім це упередження підсилював і далі спір за монастирі, який перенісся аж до Риму [42].

Розбіжності між обома Конґреґаціями багато разів розглядалися на різних конґресах, й остаточно вирішено їх щойно 1 травня 1742 р. на засіданні, в якому взяв участь сам Папа Бенедикт XIУ, який добре визнавався у справах Української Церкви, бо був одним з тих, що 1722 р. розглядали постанови Замойського Собору [43]. Розглянувши всі рації за і проти, він сам видав рішення про Об'єднання обох Василіянських Спільнот в один Чин, який безпосередньо мав бути залежний тільки від Папи [44].

Руські Василіяни і сам митрополит з єпископами старалися ще, щоб це рішення відкликано чи бодай змінено, але Папа окремим Бреве з 27 листопада 1742 р. потвердив своє попереднє рішення, і таким чином промощено шлях до скликання генеральної капітули, на якій прийшло до повного Об'єднання в один Чин обох Конґреґацій — Литовської і Руської [45].

4. *ОБ'ЄДНАННЯ УСІХ ВАСИЛІЯН КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ В ОДИН ЧИН НА КАПІТУЛІ В ДУБНІ 1743 РОКУ*

На цій найважливішій з усіх капітул в Дубні, 26.5-12.6.1743 року, крім самого митрополита, зібралися усі єпископи, які не були переш-

---

[40] WEM, IV, p. 204; WLP, IV, p. 95-6.

[41] WEM, IV, p. 206-7; WLP, III, p. 114; WSEU, III, p. 10; Archivio Segreto Vaticano (= ASV), Fondo Missioni, vol. 133; Підручний П., *Нарис Законодавства Василіянського Чину св. Йосафата* (1605-1969), ст. 277. З цієї недрукованої дисертації (Схід. Інститут - 1976) зачерпуємо багато відомостей про Василіянські Капітули й Конституції.

[42] *Там же.*

[43] Bilanych I., *Synodus Zamostiana a.* 1720, Romae 1960, p. 108.

[44] WLP, IV, p. 118-148; WCP, II, p. 48-75.

[45] WCP, II, p. 61.

коджені, та 72 представники з Литовської і 167 з Руської Конґреґацій [46]. На ній всі учасники, погодившись у всіх спірних справах, підписали історичний акт, яким усі Василіянські монастирі Київської митрополії об'єднано в один Чин св. Василія Великого [47]. Після того приступлено до вибору одного для всіх *протоархимандрита*, яким став о. Полікарп Мигунєвич і, вже під його проводом, обох *протоігуменів*: *о.* Іпатія Білинського — для Руської, та о. Теодосія Конячевського — для Литовської Провінцій [48].

Разом об'єдналось тоді 66 монастирів з 445 ченцями з Конґреґації Пресв. Трійці і понад 129 монастирів та коло 700 ченців з Руської св. Покрова, з яких більше як половину творили монастирі і монахи з галицьких: Львівської та Перемиської єпархій. Чин складався тоді з 195 монастирів і начисляв коло 1145 членів [49]. Поза Чином зосталося ще тільки 20 монастирів та біля 100 ченців на Закарпатті та Супрасльська архимандрія (33 монахів) з двома осідками, у Варшаві та Кузниці [50]. В часі цієї капітули, як також і пізніше, були навіть голоси за ще ширшим об'єднанням — з усіма Василіянами, також з тими, що в Італії й Еспанії. Але ця ідея в тому часі ще не була дозріла, а пізніше й самі політичні обставини зробили її нездійснимою, хоч вона виринала і пізніше, перед і по Добромильській Реформі [51].

Довершене діло поблагословив Папа Бенедикт XIУ та 2 травня 1744 р. потвердив окремою Буллею [52], надаючи йому офіційну назву:

---

[46] Коссак, *ц. тв.*, ст. 277. — *Литовська Конґреґація, потім Провінція Пресв. Трійці*, яка постала 1617 року, обіймала монастирі, які знаходилися на території Литовського Князівства (тому «Литовська»), в єпархіях: Полоцькій, Смоленській, Пінській і частинно Київській та 12 монастирів, які відкрито в інших єпархіях — перед їхнім приступленням до Унії. *Конґреґація ж чи Провінція Руська Покрова Б. М. або Польська чи Коронна* обіймала монастирі, які знаходилися в новоприєднаних до Унії єпархіях: Львівській, Перемиській, Холмській, Луцькій, Володимирській і частинно Київській. Називано її Руською, бо членами її були русини-українці; Польською або Коронною, бо знаходилися на території самої Польщі (Корони), поза Литовським Князівством.

[47] *Там же*, ст. 299.

[48] *Там же*, ст. 292-3.

[49] Ваврик М., *ц. тв.*, ст. 23-31.

[50] *Там же*, ст. 48-9.

[51] Коссак, *ц. тв.*, ст. 300-2; Підручний, *ц. тв.*, ст. 304 — *див.* Щоденник Ласкаріса.

[52] «Inter Plures», cf.: Welykyj, *Documenta Pontificum Romanorum...* (= WDPR), II, p. 88-100; WLP, IV, pp. 150-2, 159-163, 167-8, 173, 202-3, 205, 237-242; WCP, II, pp. 75-101.

Руський Чин св. Василія Великого та підпорядковуючи його безпосередньо Апостольському Престолові.

Відтоді в усіх настав один Провід, одні Правила, всі брали участь у спільних капітулах, на яких разом вибирали для всіх нові Управи та схвалювали чи справляли свої Конституції. По всіх монастирях, що тоді включилися в один Чин, піднеслася також чернеча дисципліна, основана на спільних для всіх Правилах; вони дедалі більш користали теж із можливостей студій, завдяки Папським стипендіям, на різних закордонних університетах.

Усі ченці наблизились до себе і стилем життя і духовним та інтелектуальним рівнем, як теж своєю широко розгорнутою на всіх ділянках діяльністю [53], бо, живучи незалежно та відірвано від інших, численні монастирі пізнішої Руської Провінції далеко зоставались поза Литовськими Василіянами, які вже понад 100 років були між собою поєднані.

Тільки, на жаль, це Об'єднання і спільний ріст та співпраця не тривали довго — вповні разом були вони тільки мало що більше як 30 років. Всі разом брали вони ще участь лише в капітулах 1747, 1751, 1759 і 1772. Після того, востаннє, мали змогу зібратися ще разом на капітулі 1780 року в Тороканях, бо вже від 1772 р. після першого поділу Польщі, Василіянські монастирі опинилися в трьох різних державах — у Польщі, Росії й Австрії, до якої припала вся Галичина, а з нею до 1810 р. ще й Холмщина [54].

II. ГАЛИЦЬКА ПРОВІНЦІЯ НАЙСВ. СПАСИТЕЛЯ 1780-1882

Галицькі монастирі з Перемиської і Львівської єпархій, як вище було сказано, разом з монастирями інших єпархій створили в 1739 році нову спільну «Руську» Конґреґацію, а в р. 1743, як частина Провінції св. Покрова, вони об'єдналися з Литовською Провінцією і разом створили один Чин св. Василія Великого.

Членами тієї великої Провінції св. Покрова Галицькі монастирі зосталися тільки до 1780 року, в якому Чин поділено на 4 Провінції.

---

[53] Коссак, *ц. тв.*, 302-3; Сульжинський Л. (Н. Петров), в « Труди Кіев. Дух. Ак. » (9), 1868, ст. 113.

[54] Супрасльська архимандрія якийсь час була навіть під Прусами.

1. *ПОСТАННЯ ПРОВІНЦІЇ НАЙСВ. СПАСИТЕЛЯ НА ТОРОКАНСЬКІЙ КАПІТУЛІ 1780 Р.*

1772 року, після поділу Польщі, Австрії припали Галичина та Холмщина, а в них понад 50 монастирів і 329 ченців [55].

Перші роки, за життя М. Тереси, до 1780 року вони мали сякутаку свободу й уряд не ставив їм більших перешкод. Їхнє життя і праця розвивалися так, як це було передше. Тому, коли 1780 скликано генеральну капітулу, всі представники взяли в ній ще участь — і з Росії і також з Австрії.

На ній, крім інших справ, 17 вересня 1780 р., довершено великої ваги поділу Василіянського Чину. До того часу, від 1743 року, він складався тільки з двох Провінцій: Литовської Пресв. Трійці, та Руської Покрова. На цій капітулі Чин поділено на 4 Провінції: 1) Білоруську — св. Миколая — для монастирів, які лежали в Росії; 2) Литовську Провінцію Пресв. Трійці — для монастирів в Литовському князівстві; 3) Польську Покрова М. Божої — для монастирів, які залишилися у Польщі та 4) Галицьку Найсв. Спасителя — для тих монастирів, що опинилися в Австрії, тобто всі монастирі в Галичині і на Холмщині.

До новоствореної Провінції Найсв. Спасителя увійшло 36 монастирів з 314 монахами, не враховуючи новиків [56].

Думка про такий поділ виникла уже раніше, ще перед поділом Польщі, десь в 1766 роках, бо всі бачили, що Протоігуменам не можливо було управляти такими розлогими Провінціями і з таким великим числом монастирів та монахів. На Берестейській капітулі 1772 р. вже навіть схвалено такий поділ, тільки відкладено його на пізніше — на « кращі часи » [57].

На ділі ж довели до цього поділу і його пришвидшили не ті « кращі часи », яких сподівалися, але ті «гірші », багато гірші від попередніх. Тепер вони цей поділ вже мусіли зробити, і то не з церковних, але політичних рацій, бо їх уже раніш поділено політичними кордонами.

Ще того самого року, 16 грудня 1780, Папа Пій УІ потвердив цей поділ Василіян на 4 Провінції, отже між ними також і нову Провінцію Найсв. Спасителя. Пізніше її називано теж Галицькою Провінцією, бо від 1810 року, після переведення Холмських монастирів до Варшавського князівства, в цій Провінції залишилися тільки монастирі галиць-

---

[55] Ваврик М., *ц. тв.*, 74; Ап. Нунцій Ґарампі подав 42 монастирі і 319. 1774 р. монахів-там же 50.

[56] WLP, VI, p. 96; Ваврик М., *Нарис...*, ст. 74.

[57] Capitulum Generale Brestense, IV (1772), const. 61.

ких — Львівської і Перемиської — єпархій. В такому складі, в основному, ця Провінція перетривала аж до кінця Австрії 1918 р., а тоді й Польщу, останню війну, і під тим самим іменем — в катакомбах — вона офіційно і далі продовжає своє існування. Першим протоігуменом новоствореної Провінції Найсв. Спасителя обрано на тій же капітулі о. Анастасія Пйотровського [58].

Капітула Тороканська — це була остання спільна зустріч представників усіх Василіян, хоч вони вже від 8 років перебували в трьох різних державах. Як інші, з того часу, також і Провінція Найсв. Спасителя залишилася вповні здана на свої власні сили, будучи ізольована від Головної Управи Чину й усіх інших Провінцій. Вона почала тепер писати свою власну, окрему історію в тих дуже тяжких обставинах, в яких і вона тепер знайшлася в Австрії — за час т. зв. « йосифінізму ». Від 1795 року ця ізоляція стала ще більшою, бо в тому році, після третього поділу Польщі, всі три інші Провінції опинилися під Росією. Там ще того самого року найперше зліквідовано Генеральну Курію, віддаючи монастирі під владу Полоцького архиєпископа І. Лісовського, а від 1798 єпархіяльним єпископам, 1804 касуючи також генеральні капітули; в роках же 1827-1832, цар Микола І закрив половину монастирів (коло 40), другу ж половину — до 1839 року, коли наступила остаточна ліквідація і з'єднаної Церкви і Василіянського Чину [59].

2. *ПРОВІНЦІЯ НАЙСВ. СПАСИТЕЛЯ - ПІД АВСТРІЄЮ - ДО 1882 РОКУ*

Створення цієї Провінції на Тороканській капітулі 1780 р. випало на той сам рік, в якому в Австрії прийняв повну владу цісар Йосиф II (1780-1790), якого прозвано « захристияном » за його погубні церковні реформи, якими він наніс стільки лиха та спричинив стільки втрат для всієї Церкви, зокрема для монаших Чинів. З усіх, однак, може найбільше потерпіла саме ця молода і щойно створена Провінція Найсв. Спасителя, якої монастирі об'єдналися з іншими перед не цілими 40 роками і ченці не мали ще коли набратися стільки сили та гарту, щоб протистояти усім ударам і випробуванням, які на них чекали.

Вже декретом з 1782 року заборонено всім Чинам будь-які зв'язки з вищими настоятелями, якщо вони перебували поза кордонами Австрії. Таким чином молода Галицька Провінція залишилась сама, здана

---

[58] Коссак, *ц. тв.*, ст. 348.

[59] *Акти издав. Арехеограф. Коммисією, т. ХУІ*, Вильна 1889, ст. 113, 123; Коссак, *ц. тв.*, ст. 324-5; Ваврик М., *ц. тв.*, ст. 57-61.

на свої власні, не дуже ще міцні сили[60]. Галицькі Василіяни вже не брали участі в 2 наступних і, на довгі часи, останніх генеральних Капітулах, які мали місце в Жидичині (1788) і в Тороканях (1802).

Недовго потім, патентом з 17 квітня 1783 р., знову наказувалося: 1) що монастирі кожної єпархії творять окрему від інших Провінцію; 2) що менші та вбогі монастирі мають бути знесені або прилучені до більших і 3) що ігуменами не можна вибирати монахів з-за кордону, хоча б і перебували в краю; а пізніше, 7.1.1784 р., ще додано, що мали їх вибирати самі монахи даного монастиря[61].

Таким чином ще того самого року Львівський єп. Білянський відібрав над своїми монастирями владу вибраному на Тороканській капітулі протоігуменові А. Пйотровському і наказав обрати нового, яким став о. Віктор Сторожинський, а нову Провінцію названо іменем св. Онуфрія[62]. На щастя, цей поділ не тривав довго — не цілих 2 роки. На прохання Перемиського єп. М. Рилла дозволено Перемиським і Львівським монастирям знову об'єднатися під одним Протоігуменом, що сталося на Львівській капітулі 14 травня 1785 року[63].

Того ж року (30.3) іншим декретом закрито всі монастирські школи і всіх клириків перенесено до духовної семінарії у Львові або публичних шкіл, а також заборонено приймати новиків-клириків перед закінченням 6 року богослов'я та душпастирської практики. Обидва ці декрети не довго зоставалися в силі, бо знову дозволено приймати кандидатів за давнім звичаєм і, 4 червня 1790 р., дозволено теж на монастирські школи, однак, галицькі Василіяни з цього вже не скористали до самої Реформи 1882 р. Крім того, Протоігуменів, яких вибирано на 6 років, мали потверджувати єпископи й австрійський уряд, і вони вже не мали права переводити візитації монастирів[64].

За цісаря Франца II (1792-1806) вправді відкликано багато попередніх декретів і Чинам привернено багато прав, які їм раніш відібрано. 1802 р. навіть наказувалося їм повернутися до своїх давніх Конституцій, але водночас єпископам віддано над монастирями та ченцями ту владу, яку мали над ними головні настоятелі.

---

[60] Коссак, *ц. тв.*, ст. 326.

[61] *Там же*, ст. 326-7.

[62] *Там же*, ст. 327.

[63] *Там же*, ст. 328; Ваврик М., *До історії Василіянських Капітул*, в «Записки ЧСВВ», III, 1958, ст. 60-2.

[64] Коссак, *ц. тв.*, ст. 326-331; Ваврик М., *До історії...*, ст. 50-2.

Тому, тогочасні єпископи, Перемиський М. Скородинський і Львівський А. Ангелович, 31 січня 1803 року уклали для своїх ще подад 150 монахів 35 нових Правил (т. зв. Ratio Regiminis), в яких зібрано норми їхнього управління та окреслено їхнє відношення до ієрархії. На основі тих Правил, доповнених Холмським єп. П. Важинським, капітули, для вибору протоігуменів, мали відбуватися що 4 роки, напереміну у Крехові та Львові, який, за винятком років 1846-1850, був теж осідком провінційної управи [65].

Кращі часи для Церкви і монастирів настали в Австро-Угорщині із вступленням на трон молодого Франц-Йосифа, і тому, за вказівками Папи Пія IX (25.1.1848), всі Чини самі почали думати про кращу внутрішню реорганізацію.

За ними пішли також Галицькі Василіяни, які вже 1850 р. на Львівській капітулі наново ввели 8-денні реколекції, означений для всіх денний порядок і наказали протоігуменові, щоб для своїх богословів подбав про власні студії у Львівському домі та під проводом власних професорів [66].

З тією ж метою, з доручення Папи Пія IX (1852), під проводом Празького кардинала Шварценберґа мала відбутися візитація усіх монастирів в Австрії. В його імені 1858 р. цю візитацію, також і Галицьких Василіянських монастирів, перевів Пряшівський єпископ Й. Ґаґанець в товаристві о. Духновича та о. В. Ладомирського [67]. На 11-20 серпня він скликав до Добромиля провінційну капітулу і на ній ухвалено нові Правила, які Візитатор уклав на основі тих Конституцій, які він перед 2 роками виготував для Закарпатських монастирів [68].

---

[65] Коссак, *ц. тв.*, ст. 332-347; Ваврик М., *До історії...*, ст. 55, 64-6. Ці Правила виготовлено для всіх монастирів в Галичині і на Холмщині, але ця остання вже 1810 р. перейшла з-під Австрії до Росії. Тому з Галицької Провінції вилучено тоді 4 холмські монастирі, які разом з монастирем у Варшаві (з 20 монахами) створили окрему Провінцію Різдва М. Б., яку зліквідовано 1864 р., замикаючи всі монастирі крім Варшавського, який проіснував ще до 1872 р.

[66] Pekar A., *Basilian Reform in Transcarpathia*, « Analecta OSBM » VII, 1971, p. 143-5; Пекар А., *Єп. Й. Ґаганець Візитатор ОО. Василіян*, « Зап. ЧСВВ » 1979, ст. 387-393; — Обширний звіт з його візитації знаходиться в архіві Сх. Конґреґації: Archivio S. Congregationis Orientalis - *Scritture riferite nei Congressi* (= ACO, SC), Ruteni 1876-1881.

[67] *Synopsis Statutorum Religiosi Ordinis S. B. M.* ... 1858; Правила Закарпатських Василіян появилися друком в лат. мові 1857 р., а потім — в руській у Львові 1858 р. — Примірник Правил для Галицьких Василіян в лат. мові знаходиться в бібліотеці « Пропаґанда » у відділі: Конституції — пор. Підручний, *ц. тв.*, ст. 394-5.

[68] Ваврик М., *Нарис...*, ст. 56, 60.

Цими Правилами Галицькі Василіяни керувалися аж до Добромильської Реформи, яка була конечна, бо ні візитація, ані ті Правила вже не в силі були їх відновити.

З 36 монастирів та 314 ченців в р. 1780, як була створена Провінція Найсв. Спасителя, на початку 19 сторіччя в наслідок Йосифінської касати залишилося було вже тільки 26 монастирів та к. 200 ченців.

За дальшого чвертьсторіччя, 1826 року, з-за драстичного обмеження вступників та через заборону чернечих студій, зосталося з них ледве половина — 14 монастирів і ще 75 монахів в Галичині, крім вище згаданих 5 монастирів і 23 ченців на Холмщині, які 1810 р. відійшли до Варшавського князівства [69].

За звітом о. К. Сарніцького в 1882 році у цих 14 галицьких монастирях зосталося ще тільки 60 ченців (50 священиків, 4 студенти і 6 братів) та 8 новиків — з усіх 155 монастирів та 1235 монахів (без новиків), які 1772 року творили один Чин св. Василія Великого [70].

3. *СУМНИЙ СТАН ГАЛИЦЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ ПЕРЕД 1882 Р.*

Йосифінська « реформа », про яку була згадка, привела Галицьку Провінцію Василіян до цілковитого занепаду, і за 100 років перебування в католицькій Австрії вона скотилася до такого стану, що багатьом здавалися « дні її вже пораховані » [71].

1882 р. з-поміж вищезгаданих 50 священиків, 10 були стариками коло 80 років, отже, насправді залишалося тільки 40 священиків, на яких ще в якійсь мірі можна було рахувати. У чотирьох більших монастирях: Львівському, в якому була Провінційна Управа, та в домах зі школами: Бучачі, Лаврові та Дрогобичі, все були потрібні принаймні 20 священиків, отже на решту — на всіх 10 монастирів залишалося не цілих 20, які ще сяк-так надавалися до виконування монастирських і душпастирських завдань.

Але й це число постійно маліло, бо мало було покликань, і з тих, що голосилися, мало хто залишався. З 10 новиків, про яких згадується

---

[69] *Там же*, ст. 48-9, 62; cf. ASV, Nunziatura di Vienna (= NdV), v. 570, f. 396-8. У цьому томі, на іншому місці, подається короткий зміст тих документів з Добромильської Реформи, на які тут покликаємося. Знайдено їх в архіві Сх. Конґреґації, у Ватиканському архіві та архіві Ген. Курії ОО. Єзуїтів, з років 1880-1882. Заголовок статті: *Documenti riguardanti l'inizio della Riforma Basiliana in Galizia* - 1880-1882.

[70] Ваврик М., *До історії...*, стор. 65.

[71] ACO SC, Ruteni, 1876-1881, f. 2243-5.

у Коссаковому Шематизмі з 1866 р., залишився всього один, і ледве кількох з тих, що прийшли в рр. 1866-1882 [72].

А голосилося мало і ще менше залишалося з-за браку дисципліни, як це завважив у своєму звіті до Риму митр. Й. Сембратович. По монастирях не було жодної клявзури ні денного порядку. Крім Служби Божої та хору, який одинокий плекали у всіх домах, не знаними стали будьякі духовні вправи: не було роздумувань, не практикувалися річні реколекції, хоч, як було вже сказано, про них часто, але безуспішно нагадувалося, і до сповіді монахи приступали раз, найбільше 3 рази в році і дуже рідко до св. Причастя; не було навіть сталого Маґістра новиків, і з браку осіб вже по кількох місяцях висилалося новиків навчати по різних школах, а потім, все одно, по році допускали їх до торжественної професії [73].

Те саме потвердив у своєму меморіялі до Папи Лева XIII з дня 25.12.1881 р. сам протоігумен о. К. Сарніцький [74], який оплакував стан своєї Провінції, що втратила багато, як писав, чи майже все з давнього блиску і не здатна протидіяти пропаґанді православ'я, ані поширювати в народі католицького духа. Зокрема, потвердив і підкреслив він брак солідної освіти, а головно брак духовного вишколу, якого нема тепер, але не було вже й за нього (1850 рр.), а навіть і перед ним; тому немає кому тепер, кінчав він, ні не було кому давніше подати загальних основ духовного життя [75].

Такі були сумні наслідки « Йосифінської реформи » для Галицької Провінції, спричинені головно тим, що її відтято від Головної Управи, яка мала осідок поза Австрією, та що Протоігуменів узалежнено від єпископів, а головно тим, що всі василіянські богослови (хоча від 1790 р. вже не мусіли), перебували в т. зв. Генеральній Семінарії у Львові разом з усіма іншими семінаристами і з ними ходили на виклади на університеті, де науку подавано в дусі йосифінізму та фебронiянізму.

Яким же було їхнє внутрішнє духовне життя, таким скромним й обмеженим був обсяг їхнього зацікавлення та діяльности. Як сказано у вступі до « Статутів » з 1858 р., про який була мова, галицькі Васи-

---

[72] Каровець М., *Велика Реформа ЧСВВ*, Жовква 1933, I, ст. 33; в р. 1886 всіх « старих » Василіян було ще тільки 37 — пор. ACO SC Ruteni 1886-1892, f. 4285-4335.

[73] *Там же*, ст. 88-90.

[74] Нар. 1882; до Чина вступив 1850; свящ. — 1857; + 9.X.1909.

[75] Каровець, *ц. тв.*, I, ст. 48-50, 52-55.

ліяни здебільша займалися тільки навчанням у своїх школах (Бучач, Лаврів і Дрогобич) і де-не-де ще парафіяльною працею. Не було між ними проповідників (як колись), і не знаними стали місії та реколекції, якими від половини 18 ст. так славилися Василіяни Святопокровської і Литовської Провінцій [76]. Не знаними для них були теж ділянка видавнича і друкарська, тож не було в тому часі жодної духовної книжки ні навіть доброго молитовника, чи будь-якого релігійного часопису [77], й тому нарід був дуже слабо освідомлений у своїй релігії та правдах віри.

Образом того низького релігійного стану, в якому перебувало тоді все галицьке духовенство, а з ними й Василіяни, це 1875 роки на Холмщині, після насильного скасування там Унії. І між Василіянами не знайшлося тоді нікого, хто був би пішов туди з допомогою тим, що там залишилися без духовної обслуги, хоча в тому самому часі робили це духовні іншого обряду і національности. Не було кому, бо було їх мало, а й ті, що залишилися, не дуже їм там співчували; як майже все духовенство, й вони були виховані в москвофільському дусі й тому не відчували їхньої трагедії [78].

В тому часі робилися старання і збоку самих Василіян і Ап. Престолу, про які була згадка, але великих змін не принесла ні Львівська капітула з 1850 р., ні візитація єп. Ґаґанця 1858 р., ані навіть ота митр. Й. Сембратовича 1874 р. [79]. Префект Львівської семінарії о. М. Малиняк в листі до Конґреґації 9.2.1880 р., описуючи сумний стан Церкви і Василіянського Чину, писав про нього: « Чин св. Василія В. міг би бути дуже корисним для Руської Церкви. Однак, цей (Чин) колись такий численний, сильний, діяльний та славний, тепер із-за несприятливих обставин і внутрішнього розкладу скотився до жалюгідного стану, доживаючи останніх днів » [80].

Подібно писав також (20.2.1880 р.) о. Ісидор Дольницький, Духовник

---

[76] 1863 р. місію у Бариші давали Єзуїти, хоч близько був Василіянський монастир в Бучачі, так само ще 1882 р. в Скалатщині. Пор.: Каровець, *ц. тв.*, т. I, ст. 20-21, 92; Jackowski H., *Bazylianie i Reforma Dobromilska*, Kraków 1884, str. 7.

[77] « Галицкій Сіон » почав появлятися щойно 1871 р., але це був часопис для духовенства, і видавали його світські священики. Пор. Каровець, *ц. тв.*, I, ст. 21.

[78] *Там же*, I, ст. 19. Кількох Василіян в тому часі перейшло навіть на православ'я — Там же, I, ст. 39. Між тими, що тоді тайно і в перебранні ходили там з духовною допомогою, був теж о. Г. Яцковський — *див.*: Archivum Romanum Societatis Jesu 1007, Prov. Galiciana, 7-XVI, 11. (= ARSI, Pr. Galic.).

[79] Тому його висновок був: " став безкорисний для держави ". Пор.: ACO SC Ruteni, 1876-1881, f. 2573-6.

[80] *Ibidem*, f. 2343-5.

тієї семінарії, що « Василіяни не хочуть і не вміють собі помогти — єпархія не має з них жодної користи »[81]. Не інакше дивилися не них єп. Сильвестер Сембратович і єп. Юліян Пелеш, сам протоігумен о. К. Сарніцький[82] та єзуїтський Провінціял о. Г. Яцковський. Цей останній, 11.2.1882 р., в листі до свого головного настоятеля, описував сумний стан Львівської єпархії, в якій саме тоді село Гнилички перейшло на православ'я. Щоб скріпити там Унію, він вислав 8 священиків з місіями й катехізацією. Однак, « місії — писав він — не вистачають. Потрібно зреформувати руський клир за допомогою реколекцій... Також потрібно реформи семінарії і теологічних студій, як теж солідної духовної літератури в руській мові. Ось чому треба без зволікання зачати реформу Василіянського Чину »[83].

4. *ПІДГОТУВАННЯ ДО РЕФОРМИ*

Щоб « відновити греків в Австрії », Апостольський Престіл ще з 1870 років носився з думкою, як би то обновити Василіян в Галичині, заплянувавши, для цього, між іншими, відкриття новіціяту в Ґротта Феррата[84]. Ближче цією справою зайнялася Конґреґація Пропаґанди на засіданні 29-7-1878 р., розглядаючи Акти Румунського Синоду з 1872 р., який, між іншими, ухвалив теж реформу ОО. Василіян в Румунії[85]. Вже тоді вирішено зібрати через Віденського Нунція ближчі інформації про всіх Василіян в Австро-Угорщині та переслати йому « Статути » з 1858 р., щоб він дав їх переглянути скликаній для цього комісії. Члени її, між іншими, мали теж зайнятися справою віднови Чину та його об'єднанням. Однак виконання цієї ухвали відкладено аж до 19.3.1881 р., коли-то видано дефінітивну апробату вище згаданого Синоду[86].

---

[81] *Ibidem*, f. 2581-2; ACO, Lettere e Decreti (= LD), 1881, f. 433.

[82] *Ibidem*, f. 2365-7; ASV NdV, vol. 565, f. 43-53; ACO Acta, v. 13, 1882, f. 136-7; Каровець, *ц. тв.*, I, ст. 48-50.

[83] ARSI, 1007, Pr. Galic., 7-XVII, 4; cf. ACO SC, Ruteni 1882-4, f. 2777-2792; ASV NdV, v. 565, f. 408-416.

[84] ASV NdV, 470, f. 681.

[85] На основі звіту румунського митр. І. Ванча (18.8.1881) був тоді в його провінції ще один монастир і 2 монахи. — ASV NdV, v. 587, n. num.

[86] ACO Acta, v. 10, 1878, f. 617v; Mansi, *Collectio Conciliorum*, *v.* 42, Graz 1961, col. 918-9, adn. 100. — Ще передше, листом з 20.2.1880 р., справу віднови порушив був о. І. Дольницький, доручаючи віддати її митр. Й. Сембратовичеві. *Пор.*: ACO SC, Ruteni 1876-1881, f. 2581-2.

Висилаючи, отже, 24.4.1881 р., цю апробату Віденському Нунцієві, долучено йому водночас вище згаданий «Статут» Правил з 1858 р., з дорученням скликати комісію з-поміж Василіян у Галичині й Мадярщині, «щоб таким чином осягнути єдність у віднові цілого Василіянського Чину» [87].

Уже раніше цю ж справу віднови Чину порушував в листі до Риму згаданий вже о. І. Дольницький (20.2.1880), і доручав віддати її єп. С. Сембратовичеві [88]. Перед скликанням вище згаданої комісії, ближчі інформації про Василіянські монастирі в Галичині прислав Віденському Нунцієві також ректор Української Духовної семінарії у Відні о. Ю. Пелеш, пізніший Перемиський єпископ, а до Конґреґації, 6.6.1881 р., — єп. С. Сембратович [89].

Однак ця Комісія не зібралася. Замість неї 19.7.1881 р. Конґреґація Пропаґанди доручила Митр. Й. Сембратовичеві відбути візитацію всіх монастирів в Галичині [90], з якої він 21.1.1882 переслав свій звіт, подаючи теж пропозиції в справі запланованої реформи [91].

В тому ж самому часі до акції підготування реформи включився і, певною мірою, узяв ініціятиву сам Василіянський протоігумен о. К. Сарніцький. Перший звіт про стан Василіянських монастирів з деякими також порадами переслав він до Конґреґації ще десь у серпні-вересні 1881 р. [92]. Незабаром після того він виготував і 25.12.1881 р. переслав до Папи Лева XIII свій знаменитий Меморіял, в якому накреслив всю програму реформи, піддаючи теж думку, щоб її переведення передати ОО. Єзуїтам [93].

Також у цій справі Папа Лев XIII дня 7.2.1882 р. наказав прикликати до Риму єз. провінціяла о. Г. Яцковського, де він уклав обширні, на 13 великих сторінках друку, відповіді-інформації на поставлені йому питання щодо відновлення Василіянського Чину [94]. Він радив, щоб, між іншим, запляновану реформу починати негайно, а й те, щоб надати відновленому Чинові, за прикладом св. Йосафата і м. Й. Рутського, контемплативно-аскетичного характеру, тимчасом як нпр., ґенерал Воскресенців, о. П. Семененко, був за те, щоб він, за первісними зразками, так і залишився контемплативним [95].

---

[87] ACO LD, v. 14, f. 244-5; ASV NdV, v. 565, f. 42rv.
[88] ACO SC, Ruteni 1876-1881, f. 2581-2.
[89] *Ibidem*, f. 2573-6; ASV NdV, v. 565, f. 43-53.
[90] ACO LD, v. 14, f. 437r-438v.
[91] ACO Acta, v. 13, f. 1378.
[92] ASV NdV, v. 570, f. 396-8.
[93] ACO Acta, v. 13, f. 136-7; Каровець, *ц. тв.*, I, ст. 48.50.
[94] Responsa ad quaesita S. C. P. Fide de reformatione Ordinis S. Basilii M. in Galicia et Hungaria (Roma 4.3.1882). — ACO Acta, v. 13, f. 139-145.
[95] *Ibidem*, f. 145-6.

СВ. СВЯЩМУЧ. ЙОСАФАТ КУНЦЕВИЧ († 1623)

Співобновитель чернечого життя в Київській митрополії

5. *РІШЕННЯ АП. ПРЕСТОЛУ - АП. ЛИСТ З ДНЯ* 12 *ТРАВНЯ* 1882 *Р.*

В днях 16-17 березня 1882 року відбулася в цій справі партикулярна Конґреґація Кардиналів, що здебільша на основі згаданих інформацій о. К. Сарніцького та о. Г. Яцковського, винесла рішення, які потім уввійшли в Апостольський Лист « Singulare Praesidium » Льва XIII; проголошено його 12 травня 1882 року, скоро тільки з Відня прийшла нетерпеливо очікувана згода австрійського цісаря Франц-Йосифа [96]. Копії цього Листа виготовлено і вислано з супровідними листами в днях 11-12 травня 1882 р. Ап. Нунцієві у Відні, митр. Й. Сембратовичеві, єзуїтському Ґенералові й галицькому Провінціялові о. Яцковському і також, ще перед останнім, дотеперішньому Василіянському Протоігуменові й головному ініціяторові реформи — о. К. Сарніцькому, висловлюючи йому окреме признання за його « ініціятиву, яку майже в кожному пункті схвалив Ап. Престол », додаючи, що « це буде його заслуга, якщо Василіянський Чин повернеться до нового життя » [97].

В цьому Листі маємо перший загальний нарис майбутніх Конституцій та викладену всю програму запляновaної реформи Василіянського Чину, починаючи її поки що від Галицької Провінції. В ньому постановлено між іншим, щоб:

1. Переведення Реформи віддати в руки ОО. Єзуїтів та, з цією метою, щоб їм тимчасово віддати Добромильський монастир, яким вони мали тільки адмініструвати;

2. Новіціят мав бути лиш один на всю Галичину, і можна було приймати до нього теж і кандидатів латинського обряду, не потребуючи навіть диспензи;

3. Новики мали виховуватися в дусі св. Василія і св. Йосафата та митр. Й Рутського і вивчати всі церковні обряди та церемонії;

4. ОО. Єзуїти мали опрацювати та приготувати нові Правила згідно з духом св. Василія і св. Йосафата;

5. Василіян на майбутнє виймалося з-під юрисдикції єпископів та митрополита й вони ставали безпосередньо залежні єдино від Ап. Престолу [98].

---

[96] ACO SC Ruteni 1882-4, f. 2798-2801; ASV NdV, v. 565, f. 120; v. 570, f. 259-264.

[97] ACO LD, v. 15, f. 261, 263, 264v-5, 306rv.

[98] WDPR, II, p. 454-9.

У тому ж Листі зроблено вже натяк на можливість поширення цієї Реформи і поза Галицьку Провінцію, хоч думку про злуку всіх Василіян, в тому часі в Галичині і в Мадярщині, з двома Протоігуменами, ще 14.2.1861 піддав Галицький Протоігумен о. Модест Маціївський, і цю ідею, « не нову », як сам каже, підтримав теж Ап. Візитатор єп. Ґаґанець, в листі до Ап. Нунція у Відні, з дня 24.2.1861 [99]. В Ап. Листі намічено також широке поле різнорідних праць, якими мали зайнятися нові Василіяни, яких і все це діло доручено св. Покровителям русько-українського народу.

Цим Листом розпочато нову епоху в історії Галицької Провінції і всього Василіянського Чину, бо ним розпочато Реформу, яка піднесла цей Чин, що вже хилився до цілковитого упадку і якому вже « були пораховані дні », й натхнула його новим життєвим духом — на шляху до світлих завдань, які йому призначило Боже Провидіння.

6. *БУРЯ ПРОТЕСТІВ - ПРОТИ РЕФОРМИ*

Але початки і перші роки цього важливого діла, яке мало відновити Чин і привернути йому давній блиск і значення, зустрілися з незрозумінням збоку майже всього галицького громадянства і духовенства [100] та навіть деяких « старих » Василіян [101]. Це наставлення викликало довготривалу хвилю протестів, яка покотилася по всій Галичині і доходила навіть до Віденського двору й Ап. Престолу. Перед у цій акції вели москофільський « Пролом » і народовецьке » Діло », за якими пішли й деякі радикальні польські часописи, і навіть долучився до них православний « Кіевлянин ». Всі вони однаково переганялися в нападах та звинуваченнях на Єзуїтів, на о. К. Сарніцького й на Рим.

Ці протести були звернені не проти самої реформи, якої потреби ніхто не заперечував, а лише проти того, що її доручено Єзуїтському Орденові, якому не довіряли і були переконані, що це не вийде на користь ні Чинові ні Церкві. Усі вони побоювалися, щоб така реформа

---

[99] ACO SC, Ruteni 1876-1881, f. 2256-8.

[100] Великого розголосу зокрема набрав протест Бучацького та інших сімох монастирів. *Пор.*: ASV NdV, v. 570, f. 317rv, 323-5, 327rv, 329-330, 334, 341rv, 342-5, 349-352, — з текстом протесту. ACO SC, Ruteni 1882-4, f. 2815-7, 2818-2820.

[101] Цим протестам майже в цілості присвячені 3 і 4 томи о. М. Карівця, *ц. тв.*, *Пор. теж*: ASV NdV, v. 570, f. 294-6, 298-301rv, 336-8, 343-4, 349-355, 360rv, 362-3; ACO SC Ruteni, 1882-4, f. 2815-7, 2869-70, 3069-3070; 3832-4 (Stauropigia), 3840-4, 3846; ACO LD, v. 15, f. 361 (Malinowski), 612-3.

не довела до златинщення та денаціоналізації. Тому її напятновувано, як « насилля », « підпільну роботу », як « упокорення народности і пониження обряду », як « несправедливість для нації », « переворот Василіянського Чину », а Папське Письмо, як « злощасне » [102]. Крім кампанії в газетах, з цим наміром скликалися численні віча, поширювалося протестаційні брошурки та висилалося делеґації до найвищих церковних і державних установ. Навіть орган духовенства « Галицкій Сіон » не виявив належного зрозуміння і не став в обороні задуманої реформи.

Цю хвилю протестів злагіднили дещо Пастирський Лист м. Й. Сембратовича з дня 2 червня 1882 р., а головно той з дня 16 серпня, написаний після авдієнції в Папи Лева XIII [103], і такий же Лист перемиського єп. І. Ступницького з дня 1 жовтня 1882 р.[104]. У них вони вказували на позитивні аспекти Реформи й закликали, щоб не вірити різним аґітаторам, але мати довір'я до проводу Церкви, яка користується досвідом століть та випробуваною передбачливістю.

І все ж таки, ще 1884 року відбулися у Львові два великі протестаційні віча під гаслом « Рятуймо народність від заглади ». На першому проводив сам знаний проф. Романчук, а на другому понад 2000 учасників підписало протестаційні резолюції [105].

Щойно після кількох років праці, наслідки започаткованої реформи щораз то більше самі почали розвівати всі упередження й ослаблювати всі закиди, які з часом зовсім затихли, бо стало всім наявним (не перший і, на жаль, не останній раз), що всі ці жалі та протести були безпідставні.

Тому вже учасники Львівського Собору з 1891 року звернулися до загалу вірних та всього громадянства із закликом, щоб вони, « маючи довір'я до дбайливости Льва XIII про нашу Церкву, не тільки не спротивлялися, але виявили і свою прихильність — як там сказано — відновленню цього славного Чину » [106].

Свою власну помилку і помилку всього громадянства визнав так само й І. Франко, бо, як він писав, « зреформований Чин видав

---

[102] *Альманах Василіянських Богословів*, 1933, ст. 24.

[103] ASV NdV, v. 570, f. 298-300. Спочатку й митрополит був збентежений і наляканий,

[104] Каровець, *ц. тв.*, III, ст. 197-205; IУ, ст. 124-9, 152-164; ASV NdV, v. 570, f. 336-8; ACO SC, Ruteni 1882-4, f. 2821-2; ASV NdV, v. 570, f. 44-5.

[105] *Там же*, т. II, ст. 158-9; III, ст. 200-5; IУ, ст. 152, 164, 171, 215-45, 322; ASV NdV, v. 570, f. 410-430, 454-5.

[106] *Акти і Декрети Львівського Синоду*, 1891, ст. 160.

ряд мужів, що, незважаючи на свій щирий католицизм, не тільки не затратили почуття своєї національности, але поробилися завзятими народовцями »[107]. Подібну оцінку цього діла подав теж визначний народний діяч і провідник К. Левицький, який мусів признати, що « в остаточнім висліді реформа наших ОО. Василіян Єзуїтами не принесла національної втрати, бо реформатори знайшли в нашому народі здорові сили », між якими і самого пізнішого митр. А. Шептицького — з-поміж цього старинного роду, що був для нас уже майже загублений та втрачений[108].

III. ДОБРОМИЛЬСЬКА РЕФОРМА 1882-1904

Буря протестів, яка настала серед галицького громадянства і навіть духовенства проти наміченої Реформи, зокрема ж проти ОО. Єзуїтів, яким доручено її здійснення, не зупинили Апостольського Престолу в його рішеннях і не злякала її виконавців. Вона почалася офіційно вже у день передачі Добромильського монастиря, від якого й сама Реформа прийняла назву « Добромильська ».

1. *ПЕРЕДАЧА ДОБРОМИЛЬСЬКОГО МОНАСТИРЯ*

Як це заплянувано й узгіднено між Апостольським Престолом і державною владою, Віденський Уряд доручив передачу цього монастиря Галицькому намісникові, який перевів її через місцевого Добромильського старосту. Цей акт передачі відбувся в самому старостві вже дня 15 червня 1882 року. З Василіянського боку були присутні о. Климентій Сарніцький, протоігумен, і о. Юліян Телішевський, Добромильський ігумен, а від ОО. Єзуїтів о. Г. Яцковський, провінціял, о. Ґ. Щепковський, намічений настоятель початого діла і маґістер новиків, о. П. Маковський і 2 Брати, як теж і сам Добромильський староста Юлій Фридрих та його асистент Антін Штеґел. Акт передачі підписали о. К. Сарніцький з о. Ю. Телішевським, о. Г. Яцковський з о. Ґ. Щепковським та староста зі своїм асистентом.

Цим актом ОО. Єзуїти перебрали Добромильський монастир з добрами в Буковій та на Гучку, з застереженням, що мають їх вживати тільки для дорученої їм реформи.

---

[107] *Нарис історії укр.-рус. літератури*, 1910, ст. 307-8.

[108] *Історія політичної думки*, 1926, ст. 215.

Того дня були в монастирі присутні три Отці: згадані вже о. Ґ. Щепковський і о. П. Маковський та о. Казимир Рідл, який мав учити латинську мову й риторику, і також три Брати. До них унезабарі долучилися ще два Брати, які зараз же взялися за нелегке завдання віднови самого дому, бо він був у дуже жалюгідному стані, і тому доводилося вкласти чимало трудів, щоб його сяк-так приготовити на прийняття більшої кількости жителів. Сам новіціят відкито в ньому 15 вересня того ж 1882 року[109].

Усім же дотеперішнім Василіянам залишено до вибору: вони могли також приступити до реформи, відбуваючи наперед разом з іншими новіціят під проводом ОО. Єзуїтів, або залишитися при давньому способі життя.

Як побачимо, тих перших, що приступили до Реформи, було дуже мало. З наймолодших клириків, зголосилися до неї всього три новики та п'ять священиків. З них витривало тільки три, бо два знову її залишили, не чуючись на силах достосуватися до нового ладу, хоч і надалі перебували в приязних і близьких відносинах з новими Василіянами[110].

Всі інші залишилися при давньому способі життя[111]. Вони далі проживали в тих монастирях, яких ще не прилучено до Реформи, і там вони до якогось часу, як і раніше, віддавалися своїм парафіяльним, душпастирським чи навчальним обов'язкам.

Їхнім настоятелем зоставався й далі о. К. Сарніцький, хоч його влада, як досі, була дуже обмежена. Вони, однак, не могли приймати нових кандидатів і не збиралися більше на Провінційні Капітули, хоч були такі спроби[112]. З кожним роком їхнє число дедалі більш маліло, і в 1911 році до нових Василіян перейшли три останні ще монастирі, які вони до того часу займали[113].

---

[109] Каровець, *ц. тв.*, II, ст. 178-180. Обширний звіт з цієї передачі о. Г. Яцковський переслав до Конгрегації листом з 16.9.1882 р.: ACO SC, Ruteni 1882-4, f. 2954-6; cf. ARSI, Pr. Galic. 1601, f. 1145.

[110] (оо. Д. Жуковський і М. Тибінька). *Див. нижче розділ*: Новики і студенти.

[111] Про їх моральний та економічний стан багато листів знаходиться в 570 томі Віденської Нунціятури, ф. 400-2, 476, 408, 431, 433-4 (ASV NdV); Обширну реляцію про них 1886 р. виготовив о. К. Сарніцький. *Пор.*: ACO SC, Ruteni 1886-1892, f. 4285-4335; У цьому році було їх ще 37. Багато з-поміж них просило звільнення з цензур із-за неправного набуття гроша та просило дозволу, щоб могти затримати для своїх потреб ті, які набули, мовляв, « industria privata ». Cf. ACO SC, Ruteni 1886-1892, f. 4461-85.

[112] ASV Ndv, v. 570, f. 373rv, 375-6, 377rv.

[113] Останнім 29 листопада 1920 р. упокоївся в Гошеві о. Мелетій М. Тибінка. *Liber Defunctorum Patrum et Fratrum Ordinis ab anno* 1882, Romae 1966, p. 334.

2. НАСТОЯТЕЛІ І ВИХОВАТЕЛІ МОЛОДИХ ВАСИЛІЯН

Настоятелями і вихователями, яким доручено віднову Василіянського Чину, були Єзуїти з Галицької Провінції, що майже всі були польської народности. Їх саме тому і вибрано, бо вони найкраще визнавалися у місцевих обставинах і тому найлегше було їм вив'язатися з нелегкого завдання. Але, саме приналежність до цієї народности насторожувала багатьох і мала найбільший вплив на ті численні протести, про які була мова.

Знаючи про цей віковий антагонізм між обома народностями й обрядами, частково ж під впливом згаданих протестів, Папа Лев XIII та цісар Франц Йосиф багаторазово настоювали на Єзуїтського Генерала та Галицького Провінціяла, щоб вони до того завдання піднайшли членів не з польської, але іншої нації [114].

У висліді цих старань, з великими надіями вислано до Добромиля о. Ерика Брандіса, німецького тирольця, що знав трохи по-хорватськи, щоб він, як ректор, прийняв провід дорученої їм місії. Але, не знаючи місцевих обставин, він не зумів вив'язатися з своїх обов'язків, тож ледве по 7-ох місяцях був змушений залишити цю спробу [115].

Таким чином, не зважаючи на всі старання і спроби, переведення Реформи знову прийнялися польські Єзуїти, що для неї потім трудилися впродовж 22 років. Вони були їхніми настоятелями, вихователями та професорами, і в самому Добромилі, згодом же й по інших монастирях, які приступали до Реформи, а їхні Брати виконували щоденні служіння в домах, робітнях та церквах.

І вони, проти всіх упереджень, які не були зовсім безпідставні, зі свого боку вив'язалися краще як можна було сподіватися. Майже всі вони або вже знали українську мову, або в короткому часі її вивчали та нею послуговувалися, як це було із згаданим о. П. Маковським, який до півроку по-українському вже й проповідав [116]. Мабуть, тільки один о. Ґ. Щепковський, який понад 10 років керував Добромильським монастирем і самою ж реформою, будучи старшим, не зміг її добре вивчити й тому в конференціях і на точках уживав польської мови. Але, цього ніхто не брав йому за зле, бо « всі, без вийнятку, його щиро й сердечно любили » та вважали « Мужем Провидіння », якому завдячу-

---

[114] ACO LD, v. 15, f. 481rv, 505v-6, 527v-8; ACO SC Ruteni 1882-4, f. 2953, 2960; ARSI, Litt. Gen., Pr. Galic. IV, f. 226-7.

[115] *Альманах Вас. Бог.*, ст. 57 (о. Ю. Дацій), 41 (о. М. Лончина); Каровець, IУ, с. 268.

[116] Там же, ст. 52. У головному Василіянському архіві знаходяться листи оо. Баптса і Бавдісса, писані по-українськи, хоч ті, до кого писали, знали по-польськи.

вали успіх розпочатої віднови, для якої він вповні посвятився і якій віддав усе своє серце. Він сам говорив, що в Добромилі бажав би померти, а якщо Боже Провидіння вирішить інакше, то бажав би, щоб принаймні його серце спочило в цьому Добромильському монастирі, — між тими, для яких стільки з посвятою трудився [117]. Такими чи подібними були також всі інші Єзуїти, яких Боже Провидіння вжило для віднови Василіян, бо всі, як пише наочний свідок, « були дуже тактовні і до нас відносилися щиро, сердечно і приязно » [118].

Тому не справдилися побоювання багатьох, мовляв, вони молодих Василіян златинщать та відведуть від своєї Церкви й народности. Це були справжні Божі мужі, які не шукали ні себе, ні навіть власних церковних чи національних інтересів. Вони вповні пішли за голосом Св. Отця Лева XIII, який, доручаючи їм цю місію, через Провінціяла о. Г. Яцковського, такими словами звернувся до всіх, що мали взяти участь у цьому завданні: « Я повірив тобі і Вам. І сподіюсь, що не заведете мого довір'я, але докладете усіх старань, щоб виховати нове покоління монахів, оживлених правдивим духом св. Василія і св. Йосафата, мужів молитви, великої посвяти та ще більшої любови, і священиків ревних, які любили б свій народ, серед якого мають працювати, в Бозі і по-божому. Так, повторив, в Бозі і по-божому. Нехай навчаться шукати найперше Царства Божого і тим самим зовсім певно придбають всі інші добра дорогим мені Русинам » [119].

Такими з їхньої школи і вийшли молоді Василіяни, які любили і свою Церкву і свій обряд та свій народ, як це признали і сам І. Франко та інші, про яких була вже згадка.

Яке ж було наставлення цих єзуїтських вихователів до східного обряду, посвідчить наступний епізод. При кінці минулого сторіччя, перші Василіянські місіонери, знайшовшись в дуже тяжких матеріяльних обставинах, просили в Ап. Престолу дозволу на т. зв. біритуалізм, тобто, щоб могти відправляти в обох обрядах — східному і західному, як це пізніше практикував не один з східних священиків. Коли ж їм цього дозволу не дано, о. Мицельський, єзуїт, що був тоді Протоігуменом молодих Василіян, так написав до тодішньої Конґреґації Пропаґанди: « Дуже радію з цього приводу, що священна Конґреґація відмовила Василіянам дозволу, щоб вони прийняли обслугу теж латинників » [120].

---

[117] *Там же*, ст. 51-2 (о. Ю. Дацій).

[118] *Там же*, ст. 55.

[119] Каровець, *ц. тв*,. I, ст. 161-2; Jackowski H., *o. c.*, str. 9.

[120] ACO, Prot. 399/33, IV, Ruteni, f. 3; Архів Головної Управи (= АГУ) Конґреґація Пропаґанди, 5.6.1898.

Тому всі були вдоволені з тієї праці, яку Єзуїтські Отці і Брати вклали у віднову Василіянського Чину. Вони добре вив'язалися з дорученого їм завдання і повнотою відповіли тим сподіванням, які на них покладено, ставши самі ще свідками тих овочів, які виросли з їхніх трудів.

3. *НОВИКИ І СТУДЕНТИ-КЛИРИКИ*

Одним з перших завдань, ради якого покликано ОО. Єзуїтів до Добромиля, було на першому місці виховання добрих Василіянських ченців та священиків, які мали б здатність включитися теж у працю над релігійним піднесенням української Церкви. З цією метою вони присвятили найбільше уваги й трудів найперше самому ж новіціятові, відтак же й студійним домам.

Після того, як ОО. Єзуїти прийняли Добромильський монастир, не застали вони жодного кандидата і цілий тиждень були в ньому самі-одні [121]. Але ще в тому самому місяці червні приїхали на новіціят два клирики з Лаврова, де вони, не покінчивши новіціяту в « старих » Василіян, навчали в тамошній школі; а за ними кілька днів пізніше зголосився ще й третій [122]. Після них, не зважаючи на всі протести, внезабарі почали зголошуватися ще й інші, так що в жовтні 1882 року, як описує один з них, було там уже 13 кандидатів-клириків та кілька на братів-помічників [123].

З-поміж « старих » Василіянських священиків ще в тому ж 1882 році пристав до Реформи о. Юліян Зємба, до якого 22 листопада прилучився й о. Дмитро Жуковський, а трохи згодом, 4 серпня 1887 року, о. Володимир Будзилович та о. Єронім Островерха (26.XI.1893).

1883 року усіх нових Василіян було 36: два Отці (Ю. Зємба і Д. Жуковський), 11 клириків на студіях, 16 клириків на новіціяті і 7 братів-помічників, як записав у своїх спогадах о. Мелетій Лончина, що й сам

---

[121] « Старий » новик Й. Мартинець залишився з ними на короткий час, але до реформи не приступив і 26.7. ц. р. від'їхав. *Пор.*: Каровець, II, ст. 194.

[122] Були це: *Володимир Стех*, нар. 12.7.1863; до Чина — 12.11.1881; свящ. — 22.5.1887; + 16.7.1945 в Пасейку ЗСА; *Висаріон Кулик*, нар. 24.5.1850; до Чина — 7.8.1880; свящ. — 22.5.1887; + 23.3.1904 у Львові; *Теодосій Куницький*, нар. 6.4.1853; до Чина — 1.10.1880; свящ. — 5.8.1888; + 17.1.1913 у Печеніжині. *Пор.* Каровець, II, ст. 196-7.

[123] *Альманах...*, ст. 51 (о. Ю. Дацій). Між ними був пізніший основник Сестер Служебниць о. Єремія Ломніцький, нар. 8.2.1860; до Чина — 28.9.1882; свящ. — 17.6. 1888; + 3.7.1916 в Симбірську на Сибірі.

того року до них прилучився [124]. Разом з ним в тому ж році вступили ще такі пізніші світочі Василіянського Чину, як о. Діонисій Ткачук [125], перший Архимандрит, і о. П. Філяс [126], перший по Реформі Протоігумен, унезабарі ж і перший єпископ у північній Америці, о. Сотер Ортинський [127].

Це число з року на рік зростало, бо постійно в їхні ряди вступали нові юнаки. Новиків-клириків і братів-помічників (пізніше) було все в пересічному коло 15, одних і других [128].

Денний порядок на новіціяті був подібний до того, що й досі практикується, тільки при столі було звичайно завжди читання і на хор присвячувалося значно більше часу, бо майже 4 години, головно у Великому пості, як 15 листопада 1882 року писав до Конґреґації о. Ґ. Щепковський, прохаючи звільнення зі строгих постів [129].

По скінченні шестимісячної кандидатури і новіціяту, який тривав рік і 6 тижнів, клирики складали перші обіти і переходили на дальші студії: один рік риторики для тих, що мали закінчену середню освіту (для тих, що її не закінчили, був ще один або два роки гуманістики), два роки філософії і, перші роки, два роки теології [130], яку потім, від 1895 року, продовжено на три і деколи навіть на чотири роки (1899 і 1901). Гуманістичні студії у цьому періоді і риторику весь час вивчали в Добромилі, філософію спочатку студіювали в Лаврові, переходово у Львові, від 1898 року у Добромилі і з 1902 року у Крехові, а богословію в Кристинополі [131].

Крім того, в роках 1890-7, десять Василіянських богословів доповняло богословські студії в Єзуїтській Колеґії у Кракові [132], а три в Інсбруку, в рр. 1900-4 [133].

---

[124] *Альманах...*, ст. 42-3.

[125] Нар. 9.11.1867; до Чина — 18.7.1883; свящ. — 24.7.1892; + 24.1.1944.

[126] Нар. 27.9.1864; до Чина — 7.11.1883; свящ. — 15.9.1889; + 16.6.1930.

[127] Нар. 29.1.1866; до Чина — 3.2.1884; свящ. — 18.7.1891; + 24.3.1916.

[128] Найбільше було їх 1885 р. — 21, а в р. 1889 одинокий раз це число зійшло нижче десяти — було тільки 8. Братів-помічників в перших роках було пересічно 6, від 1895 р. звичайно — 10, а від 1901 р. — 15. Всіх, отже, новиків було звичайно к. 25, а в році 1899 досягло найвищого числа — 31.

[129] ACO Acta, v. 14, f. 178.

[130] *Альманах ..*, ст. 56.

[131] *Там же*, ст. 62. *Каталоги Чина.*

[132] Були це: Є. Ломніцький, П. Філяс, В. Скоробогатий, С. Ортинський, Є. Маліцький, Ю. Озімкевич, А. Давида, А. Мушкевич, А. Лозинський та П. Кандюк.

[133] Були це: П. Калиш, П. Кандюк, і В. Мазур.

4. *ПРИГОТУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙ*

Передаючи ОО. Єзуїтам Реформу Василіян, Папа Лев XIII наклав на них, між іншими, також зобов'язання, щоб вони написали для відновленого Чину нові Конституції, хоч найважливіші справи вже були накреслені в самому Листі «Особливою Охоронокю»[134]. Та перше ніж узятися за цю працю, треба було вирішити деякі справи, що в самому Листі не бралися до уваги, які однак не могли чекати аж на нові Конституції.

Найперше, приймаючи пропозицію, яку подав Провінціял о. Г. Яцковський, Апостольський Престол, ще 2 травня 1882 року, вирішив *справу новіціяту* для «старих» Василіян. На цій основі сам Маґістер, за своїм розсудком, мав право зарахувати до новіціяту чи до кандидатури ту частину новіціяту, яку перед Реформою відбули новики, яких взято з новіціяту до навчання у школі при Лаврівському монастирі. Ті ж, що приступали до Реформи після професії, мали відбути один рік новіціяту і в тому часі місячні реколекції, а потім сам Маґістер мав вирішити, хто з них ще частково мав повторити чи доповнити студії, а кого призначити до сповідей і проповідей[135].

Не ясною спочатку була також *справа тонзури*, яку вислано до Риму для вирішення. Цією справою зайнялася Конґреґація Пропаґанди, яка на засіданні Кардиналів, дня 20 серпня 1883 року, вирішила, щоб «з уваги на сьогоднішні обставини, хоч давніша практика в Грецькій Церкві була інакша, на цей час її не вводити»[136].

Вже після відкриття новіціяту виникло ще одне питання для вирішення, а саме: як віддавати *поклін перед Кивотом* з Найсв. Тайнами — поклоном-*метанією* чи прикляканням на одне коліно, як це вже було раніше прийнялося серед деяких Василіян і теж по деяких епархіяльних церквах, за свідченням запитаних священиків і самого єп. І. Ступницького. Цю останню практику вже було запроваджено на новіціяті, але на настоювання самих новиків, які були за більше поширеною практикою метаній, справу знову вислано до Риму. Звідтіль, унезабарі прийшла наступна відповідь: «Тому що в руськім обряді є загальніший звичай віддавати шану Пресв. Тайні Євхаристії метаніями, тому слід залишити приклякання і ввести метанії»[137]. Після такого рішення на но-

---

[134] Каровець, *ц. тв.*, II, ст. 151, 162-3; WDPR II, p. 454.

[135] *Там же*, II, ст. 90-2.

[136] ACO LD, 1883, f. 449; ASV NdV, v. 570, f. 381; ACO Acta, v. 14, f. 530, 539; Mojoli G., *Attività Liturgica della S. C. Prop. Fide*, 1862-1892, (1977), n. 505.

[137] Каровець, *ц. тв.*, IУ, ст. 290-2.

віціяті їх привернено, хоч ця проблема ще довший час дискутувалася і пізніше, як видно з листа митр. Й. Сембратовича з 19 квітня 1886 р. і листа Нунція з 29 березня 1887 р.[138].

Перед виготовленням й апробатою нових Правил часто перед Ап. Престолом дискутувалося, хоч не зараз їх вирішено, ще дві інші справи: 1. *постів* і 2. *хору та часослова*.

Спочатку ОО. Єзуїти дуже наполягали, щоб для молодих Василіян дістати звільнення з тих дуже суворих постів, що тоді практикувалися, які ж неґативно відбивалися на їхньому здоров'ї[139]. Також старалися вони отримати певні норми відносно хору, який був дуже довгий і тривав майже 4 години, як було вже згадано, і відносно проказування часослова, якого в дійсності ще й не було[140]. Обі ці справи вирішено багато пізніше — в самих Конституціях.

Над ними ОО. Єзуїти, які переводили Реформу, мали працювати і поступово пересилати до Риму для апробати. Але, вже 28 вересня 1882 року, Провінціял о. Г. Яцковський звітував до Конґреґації, що в Добромилі знайдено в польській мові « старинний », як він писав, « Сумарій Правила св. Василія Великого », мабуть, за його думкою, ще з початку 17-го сторіччя. На його просьбу Конґреґація навіть погодилася, щоб їх видрукувати для тимчасового приватного вжитку, доки не буде проголошене апробоване Правило[141].

Взоруючись саме на цьому « Сумаріюмі » з 1751 року, і так зв. « Гощанських Конституціях » (Почаїв 1772), о. Г. Щепковський вже під кінець 1882 року опрацював і переслав до Риму загальну частину: « Про те, що відноситься до чернечого життя в нашому Чині »[142]. Конґреґація

---

[138] ACO LD, 1886, f. 160; 1887, f. 90; ASV NdV, v. 570, f. 462-4, 469-470, 474rv, 478-9 (1885-7); Mojoli, *o. c.*, 1977, nn. 530, 539.

[139] ACO LD, 1882, f. 647; 1883, f. 139; 1884, f. 297; 1886, f. 31.

[140] *Ibidem*, 1883, f. 539, 559; 1884, f. 40, 416, 465; 1887, f. 31. У цій справі Конґреґація ще 1882 р. писала, що для студентів вже тепер можна попросити звільнення з хору — до одної години, що пізніше ввійде до Правил, та що до хору не є стисло зобов'язані ні новики ні клирики зі звичайними обітами. — До справи постів і хору в Сх. Конґреґації багато листів. *До постів*: ACO Acta, v. 14 (1884), f. 170-186, 586-605; ACO SC, Ruteni 1886-1982, f. 4358; АГУ — з 16.3.1883; 20.3.1886; 12.11.1898; 21.2.1901. *Про хор*: ACO Acta, 16 (1885), f. 300-1, 325; ACO SC Ruteni 1886-1892, f. 4357; Mojoli, *o. c.*, nn. 506, 515, 538, 1068, 1070-1, 1077, 1079, 1080-3, 1085. АГУ — з 27.9.1884 і 15.5.1893.

[141] ACO Acta, v. 14, f. 171; LD, v. 15, f. 647.

[142] ARSI 1007, Pr. Galic., XV, 19.

25 серпня 1884 року апробувала ці нові Конституції на 5 років, і їх в наступному 1885 році видруковано латинською мовою[143].

Для практичного і лекшого вжитку 1890 року в латинській мові видруковано з них « Витяг » з головніших Правил, разом 117[144]. З малими змінами цей Сумарій перевидано 1900 року в Жовкві також в українському перекладі під заголовком: « Витяг з Уставів Руского Згромадження Чина св. Василія В. ».

Дальша праця над повними Конституціями продовжалася і щойно 1896 року були готові дальші три частини: Про форму Управи Чином; Про головних урядовців Чину і Студії. Конґреґація їх переглянула і 1 червня 1896 року апробувала, а Папа Лев XIII наказав їх того ж року видрукувати, разом з першою частиною: « Про те, що відноситься до чернечого життя », яку апробовано ще 1884 року[145].

Хоч поки що існувала тільки одна Провінція, у цих Конституціях вже говориться про Головного Настоятеля, якого там називається Архимандритом і якому надано майже всі ті самі права, що їх мали колись Протоархимандрити.

В наступному 1897 році появився друком у Жовкві ще й « Додаток до Конституцій Руської Конґреґації св. Василія В. », в якому подано правила, яких досі не було, для всіх домових урядовців, починаючи від Вікарія і на обов'язках Братів-Помічників кінчаючи[146].

Це була та праця, яку ОО. Єзуїти виконали в тому часі, в якому вони проводили відновленням Василіянського Чину.

5. *НОВІ МОНАСТИРІ*

До Добромильської Реформи майже кожного року приступали щораз то нові монастирі, які « старі » Василіяни відступали новим ченцям.

1. Першим з них, декретом з 25 квітня 1884 р., приступив « княжий » монастир св. Онуфрія у *Лаврові*, який за переданням мав ще 1270 р.

---

[143] ACO Lett., 1885, f. 620. Cf.: ACO LD, 1885, f. 596. Друкований примірник цих Конституцій знаходиться в генеральному Василіянському архіві.

[144] *Summarium Constitutionum Congregationis Ruthenae S. Basilii M. Reformatae ad mentem Constitutionis SS. D. N. Leonis PP. XIII « Singulare Praesidium »*, Staraviesiae 1890, pp. 37.

[145] Cf. Mojoli, *o. c.*, nn. 514, 527, 529; ACO SC, Ruteni 1886-1892, f. 4629, 4716; АГУ — з 27.2.1889; 12.3.1891; 30.5.1892; 20.11.1893; 29.4.1894; 22.1.1895; 22.11.1896.

[146] Його тепер не вислано до апробати. Зроблено це щойно 1906 р., хоч його не включено до Конституцій.

заснувати кн. Лавро Тройденович[147]. Першим ігуменом, на короткий час, став там о. Д. Жуковський, один зі «старих» Василіян, який щойно покінчив був свій новіціят. По ньому настоятелями від 1885 року до 1897 були ОО. Єзуїти. Першим ігуменом з-поміж нових Василіян став о. Д. Ткачук, з дня 12 вересня 1897 року[148].

У цьому монастирі з того ж 1884 року приміщено філософію, якої з 1894 року навчали вже також нові Василіяни, а саме: оо. П. Філяс, Д. Ткачук, С. Ортинський, І. Островерха й ін.

Монастирська церква була парафіяльною.

2. Два роки після Лаврівського монастиря, 1886 р., прилучено до Реформи також дуже важливий і теж «княжий» Святоонуфріївський монастир у *Львові*, хоч декрет на нього був підписаний щойно 8 березня 1887 р. За переданням мала цей монастир в 13-му сторіччі заснувати княжна Констанція, дружина кн. Льва I[149]. У ньому короткий час приміщувався другий рік філософії[150], пізніше (1922) переходово навчались теж клирики-богослови. Весь час був він осідком Провінційної Управи.

У цьому монастирі здебільша ставили свої перші кроки в душпастирській місійній праці майже всі молоді Василіянські єромонахи, між ними й оо. Ю. Дацій, П. Філяс, С. Ортинський, С. Кізима, А. Шептицький і багато інших. Монастирська церква стала теж колискою нових церковних Товариств, головно Апостольства Молитви і Марійських Дружин[151]. Зараз у найближчому році, завдяки добрим стосункам ОО. Єзуїтів з Галицьким намісником Залеським, монастир у Львові відвідав архикнязь Рудольф, який того року (1887) завітав до столиці Галичини і при цій нагоді бував, між іншими, у всіх трьох катедральних храмах: українськім, латинськім і вірменськім[152].

3. Декретом з 3 липня 1888 року нові Василіяни перебрали також один з більших монастирів св. Юрія у *Кристинополі*, оснований 1763 р.

---

[147] Коссак, *ц. тв.*, ст. 23; Ваврик М., *По Василіянських монастирях*, 1958, ст. 78.

[148] *Альманах...*, ст. 60; про передачу монастиря *див.*: ASV NdV, v. 570, f. 486-491, 492-4, 496-500, 502, 504-5.

[149] Коссак, *ц. тв.*, ст. 5; Пор. Ваврик М., *ц. тв.*, ст. 31-42; ACO SC, Ruteni 1886-1892, f. 1420-1.

[150] *Альманах...*, ст. 62; про передачу монастиря див.: ASV NdV, v. 570, f. 482, 525-6, 528-531, 533, 535-9, 541-2; ACO SC, Ruteni 1886-1892, f. 4220-1; ACO Acta, V, 1887 (8 pp.).

[151] *Альманах...*, ст. 62.

[152] *Там же*, ст. 64. Квітами вітав о. К. Сарніцький.

гр. Салезієм Потоцьким[153]. У цьому монастирі з того ж 1888 року приміщено богословію і там її навчались багато річників в рр. 1888-1914, 1928-1936 і, ради тодішніх воєнних обставин, знову в рр. 1940-1945. В роках 1923-1928 і з року 1936 навчались там також філософи.

Монастирська церква була парафіяльною з дочерними церквами в Клюсові, Городищі та Пархачі, в якому число вірних було два рази більше від самого Кристинополя. Годиться ще відмітити, що з цього саме монастиря ОО. Василіяни, зокрема о. Є. Ломніцький, дали з 1892 року свій вклад у заснуванні і дальшому розвитку Згромадження Сестер Служебниць.

4. Через три роки після того, декретом Пропаґанди з 26 листопада 1891 року, до відновленого Чину приступив також важливий монастир Різдва М. Божої у *Жовкві*, який 1682 року оснував король Ян Собєський[154]. До нього, декретом з тієї ж дати, через кілька років був прилучений теж історичний монастир у *Крехові*, оснований к. 1618 року.

Жовківський монастир був одинокою архимандрією, яка ще до 1855 року залишалася в Галицькій Провінції і яка того року вигасла зі смертю о. Ореста Хомчинського, який був теж довголітнім Проігуменом цієї Провінції (1823-1842). Пізніше, цей монастир, значно розбудований, був одним з найбільших в Провінції і з найбільшим числом Братів-Помічників; — на початку 1939 р. було їх там 34, які в більшості трудилися у власному видавництві і великій друкарні, які постали ще 1895 року і, з малими перервами в часі обох останніх світових воєн, проіснували аж до 1944 року. В монастирі, переходово в роках 1933-6 богослови, звичайно вже свячені, кінчали свій останній рік теології.

5. *Крехівський* монастир св. Миколая, як вже згадано, з 1891 року був прилучений до Жовкви і щойно 1897 р. став самостійним осідком. До нього в 1902 році перенесено новіціят і він в ньому зоставався до останньої світової війни (1939), яка припинила його діяльність.

Крім новиків у цьому, пізніше значно розбудованому, монастирі, на деякий час перебували також і богослови, в рр. 1916 і 1927-8, філософи в рр. 1902-6 і 1921-2, але найдовше схолястики — в рр. 1904-1914, 1920-3, 1925-8.

---

[153] Коссак, *ц. тв.*, ст. 28; Ваврик М., *ц. тв.*, 101-110; пор, звіт про передачу: ACO Acta, 1888 giugno (5 pp.).

[154] Коссак, *ц. тв.*, ст. 24-6; Р. Л., 250-*ліття побуту ОО. Василіян у Жовкві* — в «Календар Місіонаря» 1942, ст. 60-1.

Це був найбільший числом монастир, в якому майже весь час проживало понад 60 ченців, головно молодих новиків і клириків; у деяких роках, як 1926 і 1932, їхнє число досягало 76 осіб.

6. В році 1893 (28 квітня) до нових Василіян прилучився також великий і визначний монастир св. Хреста в *Бучачі*, заснований в 1712 році гр. Стефаном Потоцьким — з завданням виховувати в його добрах світський клир, для чого його син Микола оснував теж бурсу на 12 студентів. Число всіх студентів доходило до 300, чи навіть деколи 800 і більше. Хоч положений в Галичині, до 1780 року належав він до Литовської Провінції і був один з тих 12-х, за який довгі роки правувалися обидві Провінції — Литовська і Руська. В р. 1784, крім гімназії, відкрито в ньому теж окружну головну школу, а в рр. 1855-1865 й учительську семінарію. Щойно після великого пожару в р. 1865 залишено там на короткий час ще нижчу гімназію. Молоді Василіяни обернули її спочатку на гімназійний гуртожиток, а 1911 року відкрито в ньому славний « Місійний Інститут св. Йосафата », з якого голосилося на новіціят найбільше юнаків і вийшло найбільше число єромонахів, головно між обома останніми війнами [155].

7. Декретом з дня 2 березня 1893 року до Добромильської Реформи приєднався і монастир св. Івана Христителя в *Улашківцях* біля Чорткова. Був це один із старших монастирів, якого початки, за переданням, сягали 14-го сторіччя. Розбудований, головно в 17 ст., став одним з важливіших відпустових центрів Галичини. Монастирська церква була парафіяльною для частини Улашковець — Юридики; до монастиря належала також парафія у Милівцях [156].

8. В р. 1895, як результат місійної діяльности, головно оо. Є. Ломніцького та П. Філяса, відкрито нову резиденцію свв. Петра і Павла в *Михайлівці*, серед більшої посілости, яку подарувала родина Дашкевичів [157].

9. Два роки після нього, в р. 1897 (22 вересня) до Добромильської Реформи прилучився теж Святотроїцький монастир в *Дрогобичі*, хоч він уже з 1890 подавався в Каталогах, як резиденція о. Д. Жуковського. Постав цей монастир 1774 року з трьох інших підміських монастирків,

---

[155] Ваврик М., *ц. тв.*, ст. 111-128; пор. звіт про передачу: ACO Acta, 1893 aprile.

[156] *Там же*, ст. 197-200; *Той же*, *Нарис...*, ст. 207; Коссак, *ц. тв.*, ст. 13-5.

[157] *Альманах...*, ст. 66-9.

у Деражці, Лішні та Летні, з яких перший згадується вже 1531 р. При ньому до першої світової війни існувала Василіянська народна школа, в якій в рр. 1865-7 навчався також І. Франко. Монастирська церква була парафіяльною.

10. В році 1900 (17 березня) молодим Василіянам передано ще невеликий монастирок св. Івана Христителя в *Краснопущі*, заснований 1665 р. пізнішим польським королем Я. Собєським[158].

11. В тому ж 1900 р., декретом з 1 листопада, пристав до них ще й старинний Благовіщенський монастир у *Підгірцях*, який, за переданням, мала к. 1180 року заснувати княжна Олена, дочка кн. Всеволода (Белзького), пізніша дружина польського короля Казимира Справедливого[159]. Монастирська церква була водночас парафіяльною.

12. В найближчому 1901 році відкрито резиденцію-монастирок св. Йосафата в Буковій, де до того часу був тільки фільварок. Вона була залежна від монастиря в Добромилі, а від 1902 до 1913 року — від монастиря в Крехові. Після того вона подається вже в Каталогах як самостійна резиденція, а з 1925 року як монастир.

На короткий час, у цьому періоді в рр. 1902-5, нові Василіяни відкрили були свій Хрестовоздвиженський осідок в Тернополі, який, однак, по двох роках були змушені закрити.

Усі ці монастирі приступили до Добромильської Реформи ще за Єзуїтської Управи — інші зробили це вже після 1904 року.

6. *ПЕРШІ БАГАТОНАДІЙНІ ОВОЧІ РЕФОРМИ*

В році 1887 був рукоположений на священика перший з молодих, уже зреформованих, Василіян — о. Юліян Дацій. В наступному році до нього долучилося ще 6 нових єромонахів, між якими о. Є. Маліцький, о. М. Лончина, і о. Є. Ломніцький; в році 1889 — трьох, між якими о. П. Філяс, 1890 — один, а в році 1891 навіть 9, між якими такі світлі пізніші члени, як оо. Маркіян Шкірпан, довголітній настоятель і М. Протоігумен Василіянської місії в Бразилії, о. Ігнатій Тисовський та о. С. Ортинський.

На всіх чекало багато праці по монастирях та по їхніх церквах, в яких вони застосували вже в перших роках нові методи та засоби

---

158 Коссак, *ц. тв.*, ст. 11; Ваврик М., *По Вас. монастирях*, ст. 187.

159 *Там же*, ст. 17; Ваврик, *ц. тв.*, ст. 180.

праці [160]. Крім того, багато з них були приділені до виховання та навчання молодших клириків, може й своїх молодших товаришів — на гуманістичних студіях, філософії, а пізніше й теології.

Та, не зважаючи на всі щоденні місцеві зайняття, вони зразу, з перших уже років, народними місіями, реколекціями та церковними Товариствами розгорнули працю теж і серед широких мас народу, поза своїми власними домами і церквами.

Вже 1889 року, коли було їх усього лише сім зовсім молодих священиків, відбулася перша *народна місія*. В тому самому році започатковано перші травневі Марійські набоженства до Пресв. Богородиці, які знайшли широкий відгомін по всій Галичині і скоро прийнялися та закріпилися серед народу, спричиняючись у великій мірі до загального піднесення католицького духа.

Перші чотири місії відбулися в Городку, Бродах, Жужелі й Олеську. До 1905 року ця невелика горстка молодих місіонерів дали понад 200 місій для народу і стільки серій реколекцій для священиків, семінаристів, студентів та інтеліґенції [161], досягаючи в деяких роках вже тоді 20 місій річно, крім реколекцій [162].

З таких місій і реколекцій вже в 1892 році зродився один з найбільших овочів після Реформи Василіянського Чину: оснування нового, достосованого до обставин, *Згромадження Сестер Служебниць*, яке постало в парафії о. Кирила Сілецького, в селі Жужелі Сокальського повіту. До цього завдання Господь покликав молодого Василіянина, на четвертому році священства, о. Єремію Ломніцького. Швидкий і несподіваний розвиток цього Згромадження став Божим благословенням по всіх українських поселеннях, зокрема в Галичині, в якій десятки їхніх доброчинних домів були свідченням також для самої Реформи ОО. Василіян, бо й саму ідею такого Згромадження посіяли та защепили ті самі, що в них цю Реформу переводили [163].

---

[160] У Львівськім монастирі вже 1887 р. запроваджено в церкві набоженства до С. Христового, і цей монастир можна слушно вважати колискою цього набоженства в Галичині, як описує один з перших нових Василіян — о. Ю. Дацій, — пор. *Альманах*..., ст. 26-7, 62.

[161] *Послання* о. П. Філяса з 19.12.1905 року, ст. 4. Сповідали річно понад чверть мільйона, — стор. 10.

[162]. Великий А., *Нарис історії Згромадження Сестер Служебниць*, Рим 1968, ст. 10. прим. 13-4.

[163] « Вірте мені, Всеч. Отці, що доки у Вашому обряді не будете мати такого Згромадження, всі Ваші труди, чи то парохів чи місіонерів не принесуть бажаних успіхів, бо найважніша і найперша робота в релігійно-моральнім піднесенні народу,

Недовго потім, з 1897 року, на доручення митр. С. Сембратовича, молоді Василіяни прийнялися теж важливого завдання — обнови Сестер Василіянок, для якої потім ще довго трудилося багато провідних членів Чину [164].

З 1893 — до 1897 року новий уже Василіянин прийняв один із найбільш важливих та відповідальних постів, а саме провід новіціяту, як *Маґістер новиків*. Став ним пізніший митрополит, о. А. Шептицький, який по скінченні юридичних студій 1888 року вступив до нового Василіянського Чину [165].

Дня 12 серпня 1895 р., коли всіх Василіянських священиків було несповна 35, засновано при монастирі в Жовкві друкарню, яку устатковано технічно, і вона ще того самого року випустила свої перші скромні друки. З короткими перервами в часі обох воєн вона проіснувала до 1944 р., даючи українському народові в руки гарні й корисні релігійні видання. Одночасно з друкарською почалася там теж видавнича діяльність, яка за час свого існування видала сотки цінних релігійних книжок, крім місячника « Місіонар », який почав виходити вже в 1897 р., і щорічного Календаря Місіонаря, починаючи з 1901 року [166].

У тому ж 1897 році, коли всіх нових Василіян-священиків було всього лише 46 [167], не зважаючи на стільки зобов'язань по власних домах і церквах, зокрема по студійних осередках, і без огляду на величезне запотребування по занедбаних галицьких парафіях, провід Чину вже тоді вирішив післати з духовною допомогою кількох Отців і Братів і поза Галичину: в далеку *Бразилію*, а згодом теж до *Канади*.

Першим заморським місіонером став о. Сильвестер Кізима, який уже 1897 року вибрався до Бразилії, відкривши перший осідок в Пру-

---

то виховання дітей і жіночої молоді, а до того конечно потрібно законниць ». Це слова о. Ґ. Щепковського, якими він поучував молодих Василіян, як це записав сам основник цього Згромадження о. Є. Ломніцький. Див.: Великий А., *ц. тв.*, ст. 12. 1910 р. подібне Згромадження, *Сестер Мироносиць*, оснував о. Юліян Дацій, ЧСВВ. У 1939 р. було їх 94 Сестри. (Oriente Cattolico, 1974, p. 681).

[164] Цьорох С., *Погляд на історію та виховну діяльність монахинь Василіянок*, Рим 1964, ст. 47-8; Назарко І., Сильветки Василіян... «Зап. ЧСВВ» XI. ст. 451-522.

[165] *Каталог* Чина 1894, ст. 3.

[166] *Альманах...*, ст. 36-9. « Коли ми зачинали наше монаше життя — писав о. П. Філяс у першому своєму Посланні 19.12.1905, ст. 10, — то не мали ні одної книжечки духовної до читання в нашій мові; сьогодні той стан проминув завдяки побожним видавництвам нашого Чина. Мале зерно, від якого ті видавництва розпочинали, зросло сьогодні в поважне дерево. Вплив їх є замітним не лиш в широких масах простого нашого люду, але і в образованій верстві нашого народу ».

[167] *Каталог* Чина 1897, ст. 20.

дентополі. Рік пізніше, 1898, виїхали туди ще о. Антін Мартинюк і бр. Софрон Горощук, а в р. 1901 ще теж о. Митрофан Міхняк. По виїзді деяких, в році 1903 трудилися там серед незвичайно тяжких обставин: оо. Ігнатій Хмілевський, Клим Бжуховський, Маркіян Шкірпан і згаданий бр. С. Горощук.

Незабаром після цієї першої місії, в 1900 році вибралася друга подібна заморська місія — до Канади. Першим її місіонером був о. Дамаскин Поливка і о. Никифор Боклащук. По короткій перерві, з року 1902 вже на постійну душпастирську і місіонерську працю виїхали тамтуди оо. Платонід Філяс, Антін Строцький і Созонт Дидик та бр. Ярема Янішевський, а в р. 1903 ще оо. Матей Гура і пізніший Протоігумен Канадійської Провінції — Навкратій Крижанівський.

В тому ж часі, 1899 року, вперше в Галичині від 1785 року вибрано з-поміж нових Василіян о. А. Шептицького Станиславівським *єпископом*, а через рік — Львівським митрополитом.

В останньому, 1904 році, з днем 23 жовтня ОО. Василіяни прийняли теж в Римі *провід Папської Колеґії* св. Йосафата. Сталося це вже після передачі управи Чину самим Василіянам, але вирішено цю справу ще за Єзуїтської управи, не згадуючи про те, що вони найперше приготовили і тих, що цю Колеґію перебрали. Першим ректором став о. А. Лозинський, а по році о. Адріян Давида[168], духовником же о. Павло Демчук. У цьому також періоді, 1903 р., о. І. Тисовський став *духовником у Львівській семінарії*[169].

Про ці перші овочі Добромильської Реформи, яку започатковано 1882 й закінчено 1904 року, ось яке свідчення вийшло з-поміж тих кіл, які цієї Реформи так дуже лякалися, написане вже 1896 р.: « Щойно 14 років минуло..., а які вже великі і спасенні її наслідки. В завмерле тіло, яким був Чин... перед 14 літами, вступив новий дух; число монахів значно побільшилося, а строге монаше життя, котре перед тим так дуже було підупало, тепер розцвілось у цілій своїй повноті... В короткім часі реформи привернено Чин св. Василія до того стану, що сьогодні він може пригадувати давніший свій блиск на Русі... ОО. Василіяни найточніше заховують наш східний обряд, і вже дотеперішна їх праця принесла Церкві й руському народові великі користі: вони воскресили давні і призабуті на Русі місії..., обдуманими проповідями

---

[168] Нар. 27.11.1864; до Чина — 4.2.1886; свщ. — 1.7.1894; + 26.12.1919.

[169] *Каталог Чина* 1904, ст. 28. Про очікування на поміч молодих Василіян у духовних семінаріях, див.: ARSI, Pr. Galic. 1602, f. 1034.

збудили правдиво християнське життя..., запровадили для духовенства і руської інтеліґенції духовні вправи (реколекції). Вони люблять свій нарід, для нього працюють з великим посвяченням, а опершись лише на вірі, боронять прав нашої св. Церкви і душевного добра руського народу »[170].

7. ПЕРШІ ПРОВІНЦІЙНІ КУРІЇ

Протягом 15 років, від 1882 до 1897-го, домами управляли настоятелі-ігумени, звичайно Єзуїти, а потім щораз то більше самі нові Василіяни. Вони не мали свого окремого Протоігумена, тільки генеральних Візитаторів, якими були Провінціяли Єзуїтів з осідком у Кракові. Від 1882 до 1887 р. був ним о. Г. Яцковський, 1887-1893 — о. М. Мицельський, а від 1893 до 1897 р. — о. Ґ. Щепковський, про яких уже часто згадувалося[171].

Щойно 1897 року (28 вересня), приготовляючи поволі передачу Управи самим Василіянам, створено першу Провінційну Курію, яка складалася з Єзуїтів і також молодих Василіян. *Протоігуменом* став тоді о. Михайло Мицельський Т. І., а його *консульторами*: о. Адальберт Бавдісс Т. І., Добромильський ігумен і Маґістер новиків, та Василіяни: о. М. Лончина, Дрогобицький ігумен, і о. Єронім Островерха, Львівський Вікарій, а секретарем о. А. Шептицький, Львівський ігумен, пізніший митрополит. Всіх ОО. Єзуїтів, крім Протоігумена, було в тому часі ще 4 — ігумени в Добромилі, Бучачі, Кристинополі і Жовкві[172].

Після чотирьох років, 31 серпня 1901 р., назначено нову Провінційну Управу у такому складі: *Протоігуменом* став останній з Єзуїтів, — о. Петро Бапст Т. І., а його *консульторами*: о. А. Бавдісс Т. І. та Василіяни: о. П. Філяс і о. М. Лончина, а секретарем о. П. Демчук. Але в наступному 1902 році на місце о. А. Бавдісса прийшов о. Є. Маліцький, на місце о. П. Філяса, що виїхав до Канади — о. Д. Ткачук, а секретарем на місце о. П. Демчука, — о. Єфрем Чаплинський. В р. 1903 додано ще четвертого консультора, яким став о. І. Тисовський, а на секретаря повернувся знову ж о. П. Демчук[173].

---

[170] *Альманах...*, ст. 26. Взято з « Начерк історіи Уніи рускои Церкви з Римом », Львів 1896, ст. 140.

[171] ARSI, Pr. Galic. 1601, f. 1145.

[172] *Каталог Чина* 1898.

[173] *Там же*, рік 1902, 1904.

У тому ж періоді, не цілих два роки перед переданням Управи Чину Василіянам, Апостольський Престіл 1903 року назначив о. Володимира Лєдуховського, єзуїта, Апостольським Делеґатом і Візитатором Василіянського Чину, який мав допомагати Протоігуменові, « щоб нагло не зривати зв'язків ». Ним він зостався короткий час ще й після передачі Управи 1904 р. [174].

Приготовляючи Василіян, щоб вони самі в свої руки взяли кермо та всі зобов'язання в Чині, 1901 року звільнено дотеперішнього Маґістра новиків о. А. Бавдісса [175] і на його місце призначено о. Д. Ткачука. За нього вже, 1902 року, перенесено сам новіціят з Добромильського монастиря, якому почав загрожувати стінний гриб, до нового просторого осідку, який розбудовано при Крехівському монастирі; в ньому він залишився аж до насильної перерви з вибухом другої світової війни [176].

Так ото поступово приготовлялося відновлених ОО. Василіян, щоб вони врешті самі прийняли повну Управу свого Чину.

8. *ПЕРЕДАЧА ЄЗУЇТАМИ УПРАВИ ЧИНУ 1904 Р.*

З кожним роком Василіянський Чин в Галицькій Провінції зростав числом членів і дедалі більше розгортав він свою діяльність і в самій Галичині і навіть вже на місіях поза її кордонами.

1897 року всіх Василіян було 136: 46 отців, 40 клириків і 50 братів-помічників, а 1904 було їх у 13-ох монастирях 173: 66 отців, 40 клириків і 67 братів-помічників.

ОО. Єзуїтів в роках 1897 до 1900, крім Протоігумена, було ще — 6, в 1901 році — тільки 2, а року 1902 зостався лише сам один Прото-

---

[174] *Там же*, 1903, 1904. « *Наші Відомості* », орган Єзуїтів в польській мові, 1905, ст. 389. (Nasze Wiadomosci).

[175] Тепер йде процес до його беатифікації. Ось що написав про нього о. Й. Скрутень в « Записках » II, 1927, ст. 402-7: « Як тільки прийшов до Добромиля, сейчас став вчитися нашої мови і в короткому часі опанував її до тої міри, що завжди говорив, листувався, проповідував і сповідав тільки по-українськи. Дуже вас прошу, писав він раз у листі: пишіть до мене завжди тільки по руски, позаяк то для мене прецінь мов би рідний язик. — Тою самою любовю обгортав і наш обряд... Обстоював за права українського народу, укр. мови і школи. У Василіянах бажав бачити ідейних синів рідного краю, наділених здоровою любовію своєї Батьківщини і щирим католицьким патріотизмом. Впрочім пізнійша історія Василіян, вихованих о. Баудіссом, засвідчила пророчисто, як національно і політично думав, ділав і виховував покійний ».

[176] *Каталог Чина*, 1902, ст. 11.

ігумен, о. Петро Бапст. Всі інші пости по всіх монастирях займали вже самі реформовані Василіяни.

Тому вже від кількох років і в Єзуїтських колах і в самій Конґреґації почали призадумуватися над повною передачею Управи Чину самим Василіянам. Як виходить з листа Пропаґанди до єзуїтського Ґенерала, останній поштовх у цьому напрямі мав би дати митр. А. Шептицький [177].

З цією метою, 18 квітня 1904 року, відбулося засідання Конґреґації Пропаґанди, на якому вирішено звільнити Єзуїтів з проводу Василіянським Чином і передати його самим Василіянам, яких вони впродовж 22 років відновили і приготували до цього завдання. На короткий час залишено ще тільки Візитатором Чину згаданого о. В. Лєдуховського, який мав новому Протоігуменові допомогти прийняти повну владу. На цьому засіданні вирішено теж проголосити вибори, які мали відбутися листовно, за участю всіх професів-священиків [178].

У результаті цього голосування, на засіданні з дня 4 липня 1904 року, Конґреґація назначила, а Папа 12. 7. потвердив наступну Управу Чину: *Протоігумен* — о. Платонід Філяс; *консультори*: оо. Є. Маліцький, М. Лончина і Д. Ткачук, а секретар — о. А. Калиш.

Декрет номінації з дня 27.8.1904 вислала Конґреґація митр. А. Шептицькому, якому доручила, щоб його проголосив і доглянув передання обов'язків [179].

За неприсутности нововибраного Протоігумена, о. П. Філяса, який з 1902 року перебував на місії в Канаді, попередній і останній єзуїтський Протоігумен, о. Петро Бапст, за вказівками Конґреґації, склав свій обов'язок 10 вересня 1904 р. на руки протоконсультора, о. Є. Маліцького.

Отримавши вістку про свій вибір, новообраний Протоігумен, о. П. Філяс, ще з Канади вислав на руки свого попередника, о. П. Бапста, листа, в якому у сердечній формі висловив ОО. Єзуїтам свою подяку за таке вміле переведення Реформи, як теж і за всі прислуги для Василіянського Чину. Подібного листа з подякою на руки Візитатора, о. В. Лєдуховського, 11 вересня 1904 р., написала Провінційна Рада, за підписом усіх консульторів і секретаря [180].

В обох листах згадано 22 нелегкі роки праці, трудів, молитов і жертв ОО. Єзуїтів. Зокрема теплими словами, повними признання,

---

[177] « *Наші Відомості* », ст. 389.
[178] *Там же*, ст. 388-9.
[179] *Там же*, ст. 390.
[180] *Там же*, ст. 393-6.

згадано вже покійного тоді о. Ґ. Щепковського, який починав Реформу і для неї трудився протягом 15 років, найперше (1882-1893) як Настоятель і Маґістер новиків, а в роках 1893-97, як Протоігумен Галицької Провінції Єзуїтів, водночас же й Візитатор відновленого Василіянського Чину.

Всіх Єзуїтів, які трудилися для Добромильської Реформи, за 22 роки (1882-1904) було 47 осіб: 32 священиків, 2 клириків та 11 братів-помічників. По різних монастирях і на різних становищах, одночасно працювали вони настоятелями та професорами від 7 до 10. Найбільше число досягнено в 1891 році, в якому було тоді 13 осіб. Щойно починаючи з 1901 року, це число зменшилося до двох, крім самого Протоігумена, а з 1902 року зостався він тільки сам один [181].

Всі вони залишили між Василіянами « гарну наочну відбитку їхнього прикладу » [182]. Реформа, як писав у згаданому вище листі Протоігуігумен, о. П. Філяс, « дала (Чинові) людей всією душею відданих праці, молитві і жертві, які люблять науку і чесноту і карність; людей, що люблять народ, Церкву і Бога » [183].

І весь Василіянський загал назавжди затримав у вдячній пам'яті відданих його Реформі Отців і Братів св. Ігнатія Лойолі, а найбільш заслуженому між ними о. Ґ. Щепковському поставлено після його смерти (1899 р.) в Добромильській церкві пропам'ятний постумент з гарною похвалою.

IУ. ГАЛИЦЬКА ПРОВІНЦІЯ ПІД ВЛАСНОЮ УПРАВОЮ 1904-1939

Під власною управою та без більших перешкод Галицька Провінція розвивалася і діяла властиво тільки в тому періоді від 1904 до 1939 року. Тих неповних 35 років — це в історії Галицької Провінції, за останнє 100-річчя від Добромильської Реформи, одинокий період відносно ще нормального розвитку і праці, хоч з них треба вийняти більше як шість років воєнних (1914-1920). Фактично, отже, залишається з них не цілих навіть 30 років — період одного покоління, бо дальші роки

---

181 *Василіянський Вісник*, 1966, стч 74.

182 Скрутень Й., « *Пів століття історії Василіянського Чина* 1882-1932 ». Львів 1933 (по-французьки). (Essay de synthèse. « La Pologne au VIIe Congrès internacional de Science Historiques », Varsovie 1933, III, p. 97-110).

183 « *Наші Відомості* », 1905, ст. 394.

після 1939 року, це знову воєнні роки, після яких прийшли ще гірші повоєнні. Проте, незважаючи на це все, вона досягла значного внутрішнього і чисельного розвитку, і могла втішатися не малими успіхами, якими Бог поблагословив її не тільки на добро своєї Провінції, але цілого Чину, який вже від 1920-их років вийшов поза межі Галичини, а від 1931 року — розподілявся на більше Провінцій.

1. *ПЕРШЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ 1904-1914*

Першим й одиноким Протоігуменом був у тому періоді, і теж після нього, фактично до 1920 р., о. Платонід Філяс. Зараз же після свого повороту з Канади, де на місії застав його цей вибір, 19 грудня 1906 р. звернувся він до всіх членів Провінції у своєму програмовому Посланні. В ньому він писав: « Незадовго скінчиться рік, відколи обняв я в дусі законного послуху провід Провінції... Покликаний на цей уряд вашим вибором... віддавсь я преважливому ділу мого уряду, це одне поставивши собі за ціль, щоб у Чині нашім не лише утвердити все те, що в нім доброго зділано, але й на будуче запевнити йому сталий розвій у дусі наших св. Правил й Уставів ».

З цією метою задумував він скликати негайно загальну Капітулу, щоб на ній « обговорити та порішити найголовніші задачі та потреби Провінції », тим більше, що вже по році уступив з ролі Візитатора останній з Єзуїтів, яким був о. В. Лєдуховський.

Перша Кристинопільська Капітула. Цю Капітулу, першу під Василіянською управою, скликано, однак, не зразу, але в наступному році в Кристинополі, в днях від 14 листопада до 1 грудня 1906, за участю 18 капітульних Отців.

Це не була виборна капітула, тому головним її завданням були тільки наради над Конституціями та скріпленням внутрішнього правопорядку.

У результаті нарад ця перша Капітула внесла деякі поправки до Конституцій, дала цілий ряд попереджень щодо карности, головно відносно убожества, хору, зайнять, студій та духовної віднови, як також прийняла 5-ту частину Правил: Про провини і кари; уклала правила для Римського Прокуратора та внесла в Конституції « Додаток » з 1897 року [184].

---

[184] Decreta et Ordinationes Capituli Provincialis vim Capituli Generalis habentis, in monasterio Christinopolitano a. 1906 celebrati.

Після перевірки та деяких поправок Папа Пій X апробував ці доповнені Капітулою Конституції, дня 27 липня 1909 р., і вони в найближчому році появилися друком [185].

Три роки згодом була скликана *друга Капітула*, яка відбулася в Кристинополі, в днях 6-14 серпня 1909 року. В першій мірі була це виборна капітула. На ній перевибрано *Протоігуменом* о. Платоніда Філяса, а його *консульторами* стали знову о. Є. Маліцький і о. М. Лончина й новообраний о. Марко Галущинський, а секретарем — о. П. Демчук [186].

На цій капітулі, між іншими справами, вирішено видрукувати новоапробовані Конституції, які появилися латинською мовою у Василіянській друкарні в Жовкві 1910 року [187]. Ці Конституції залишилися зобов'язуючими для самої Провінції і цілого Чину аж до 1954 року, коли появилися наново опрацьовані Правила, достосовані до нового монашого східного канонічного права, яке проголошено 9 лютого 1952 року [188].

З цими Правилами з 1910 р. Чин ішов уперед, і щойно перша світова війна на кілька років затримала його в дальшому розвитку. До 1914 року він гарно розвивався і дедалі більше розгортав свою працю в усіх ділянках апостоляту, розпочатих ще перед прийняттям повної Управи в 1904 році.

У цьому періоді, як було вже згадано, з днем 23 жовтня 1904, Василіяни прийняли в Римі *провід Папської Колегії св. Йосафата*, що її заснував Папа Лев XIII 1897 р., яку до того часу провадили ОО. Єзуїти. За винятком років 1915-1920, в часі першої світової війни, вони, без матеріяльної винагороди, провадять до сьогодні цю одну з найважливіших для Української Церкви інституцій, з якої вийшло понад 400 священиків і 15 єпископів [189]. До 1931 року трудилися в ній з Галицької Провинції весь час 2 Отців, Ректор і Духовник, і 2 брати-помічники, а від 1932 р. 3 Отців: Ректор, Віцеректор і Духовник.

---

185 *Appendix ad Constitutiones Ordinis Basiliani Sti Josaphat*, Zovkwa 1935. Однак « Додаток » для домашніх урядовців не був включений до цих Конституцій, і він таким « Додатком » Капітули залишився. Окремо видав його щойно архим. о. Д. Ткачук в 1935 році.

186 *Каталог Чина*, 1905, ст. 26.

187 *Constitutiones Congregationis Ruthenae Ordinis S. Basilii M.*, Zowkwa 1910.

188 *Litterae Apostolicae M. P.* « *Postquam Ap. Litteris* ».

189 HALUSCYNSKYJ T., *Il Pontificio Collegio di S. Giosafat.* « Analecta OSBM », I, 1949, p. 116-127.

Від 1906 року Василіяни прийняли також *провід Станиславівської семінарії*. Ректором її, аж до вивезення на Сибір в 1914 році, був о. Є. Ломніцький, якого потім короткий час, як професор, заступав о. А. Давида.

Крім того, при митр. А. Шептицькім був йому до помочі, від 1904 до 1935 року, бр. Йосиф Ґродський, ЧСВВ, а в рр. 1911-1914, як його капелян — о. Павло Демчук.

Зокрема треба у цьому ж періоді відмітити заснування ще одного Згромадження, — *Сестер Мироносиць*. Року 1910 дав йому почин Василіянин, о. Юліян Дацій. Ціллю цього Згромадження було опікуватися старшими людьми та адорація Найсв. Тайн. Перед останньою війною мало воно три доми (Підгірці, Зазулі і Богородчани) і начисляло 94 Сестри [190].

Значно збільшено у тому часі число Василіян на місійних станицях в заморських країнах, на які о. Протоігумен П. Філяс на першому місці звернув увагу у своєму першому Посланні з 1905 року. В тому році на широких просторах Канади вже працювало 6 священиків і 3 брати, до яких в 1900 р. долучилися ще 3 богослови, між якими був і пізніший єпископ в Канаді Кир Василій Ладика.

Крім них, в північній Америці від 1907 року працював о. В. Стех. У цьому ж році також назначено (26.3.1907) другого з черги Василіянського єпископа, яким став *Сотер Ортинський*, призначений до північної Америки для вірних нашого обряду.

У Бразилії, від 1906 р., з надзвичайною посвятою трудилися вже 4 Отці й один Брат, до яких в дальших роках, 1909-1913, долучилися ще 3 Отці, один Схолястик й один Брат. Після повороту декого з них до Галичини, від 1913 року працювало там стало 6 священиків та 2 брати [191].

З подібною місійною працею ще перед першою світовою війною їздили Василіяни також між українців, які осіли в Боснії, і до Прусії, до якої з Галичини виїжджало багато людей на сезонові роботи [192].

Але їхня візія сягала багато дальше. Вже в Посланні з 1905 р. згадувалося про можливості такої праці також в Румунії й Болгарії і навіть у Росії, до якої перший Протоігумен о. П. Філяс мав намір вислати

---

190 *Oriente Cattolico*. Città del Vaticano 1974, p. 681.

191 *Каталог Чина* на 1915/6 рік, ст. 29; 1904-1935.

192 АГУ — Жидан Й., *Воєнний Записник*, ст. 3.

перших місіонерів та з цією метою вже 15 квітня 1906 р. писав до Ап. Престолу, прохаючи на це його дозволу і благословення [193].

Під впливом цієї місійної ідеї він також, замість гімназійного гуртожитку, започаткував 1911 року при монастирі в Бучачі *Місійний Інститут св. Йосафата*, з якого вийшло дуже багато священиків, а також місіонерів [194].

У цьому ж періоді, перед самою війною 1911 р., прилучилися до Провінції ще три монастирі: в *Золочеві*, *Погоні* й *Гошеві*, а в 1913 р. відкрито новий монастирок у *Перемишлі*, на Засянні [195].

Так ото напередодні першої світової війни Василіянський Чин у Галицькій Провінції нараховував уже 16 монастирів і 2 заморські Місії, а в них 234 членів, в тому 88 отців, 61 клириків і 85 братів (з новиками).

В такому стані Галицька Провінція зустрінула першу світову війну, що на кілька років принесла з собою повний застій у розвитку й праці, а також чимале матеріяльне й духовне знищення.

2. *ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА 1914-1920*

Для інших народів світова війна закінчилася в 1918 році, але в Галичині вона продовжалася аж до кінця 1920 р., з частими пересуваннями бойових фронтів, які по кілька разів перекочувалися по Галицькій землі, залишаючи за собою знищення й руїну.

Більших матеріяльних знищень, на щастя, самі монастирі не зазнали. Багато гірші наслідки залишили воєнні роки для самої молодої ще Василіянської спільноти, яка великою мірою була змушена розсипатися поза своїми монастирями і поза ними перебути довгі роки.

З монастирів, вже на початку війни, в цілості були зайняті російськими військами Михайлівка та Улашківці, з яких усіх жителів або вивезено в глиб Росії або розігнано. За каталогом Чину з 1915-6 року, на засланні в Росії чи на Сибірі, перебувало тоді 6 отців, 10 клириків та 10 братів. Між ними був також о. Є. Ломніцький, що на Сибірі в Симбірську й помер 3 липня 1915 р. [196].

На всі воєнні роки майже цілком припинився доплив нових покликань. З 23 новиків на початку 1914 р., залишилися всього 2, яким вдалося приїхати до Лаврова і разом з іншими монахами вибратися до Хор-

---

[193] ACO Monaci 1892-1906, n. n.;АГУ — Послання Настоятелів: 9.12.1906, 1-2.

[194] Ваврик М., *По Вас. монастирях*..., ст. 123.

[195] *Каталог Чина* 1912, 1920.

[196] *Там же*, 1915/6, ст. 30-1; Великий, *Нарис історії Сестер Служ.*, ст. 19, н. 21.

ватії, де вони мали змогу продовжати свій новіціят в ОО. Єзуїтів у Загребі. Всіх інших взяли до війська або розійшлися вони домів. На відновленому новіціяті у Крехові в 1916 р. були тільки 4 новики, а 7 — ще 1920 р.

Найбільше лиха тієї війни зазнали і найбільше на ній потерпіли молодші брати-помічники і клирики.

Всіх братів покликано до австрійського війська прямо на фронт, і вони там залишилися майже всі до самого її кінця. В 1916 р. нараховувано їх там аж 35. Багато з них були ранені, а троє з них на бойових позиціях залишили своє життя. Ще в 1920 р. 6 з них не змогли повернутися з воєнного полону, а два були там ще у наступному році [197].

Також усіх клириків покликано до військової служби, хоч не до фронтових частин, а тільки до санітетської обслуги. Вже 2 серпня 1914 р. виїхало їх 37, по 9 до шпиталів у Тернополі, Чорткові та Теребовлі, а 10 до Заліщик [198]. На щастя, коли наближався фронт, їх звідтіль разом з іншими відпущено, і на початку вересня більшість з них повернулася знову до Лаврова; в полон попало тільки 8, що були в Теребовлі [199].

Коли цей фронт наближався вже і до Лаврова, 28 осіб виїхало з нього в незнану дорогу (2 отці, 1 брат, 2 новики та 23 клирики), залишаючи там 5 отців, 9 братів й одного схолястика [200]. По довгій подорожі возами, та по зупинці в Маріяповчі, де « старі » Василіяни отягалися їх прийняти, на запрошення єп. Д. Нярадія, 9-13 жовтня доїхали вони до Загребу. Там прийняли їх в кількох хорватських монастирях, в яких вони мали змогу продовжати свої студії чи новіціят [201]. Більшість з них перебувала там ще на початку 1916 р., хоч деякі вже з кінцем 1915 р. змогли повернутися до Лаврова та Крехова.

Крім клириків, в Хорватії опинилилося також кілька отців, які там, на Різдво, при кінці 1914 р., спромоглися відновити видавання « *Місіонаря* », якого редактором був о. І. Пришляк [202].

Коли ж з кінцем 1915 р. австрійські війська звільнили майже всю Галичину, багато отців та клириків повернуло до своєї провінції.

---

197 *Каталог Чина* 1915/6, ст. 31-2; 1920, ст. 19-20.
198 Жидан, *Воєнний Записник*, ст. 13-4.
199 *Там же*, ст. 107.
200 *Там же*, ст. 120-1.
201 *Там же*, ст. 154-8.
202 « *Місіонар* » 1916, ст. 1.

В 1916 р. в Крехові вже відкрито новіціят з 4 новиками, як також студії для 4 богословів та 6 схолястиків, тимчасом як у Лаврові навчалось 11 філософів. У Хорватії залишилось ще 5 богословів, які навчались у Загребі, та 8 схолястиків у Вараждині [203].

В тому часі, відновлено частково припинену російською владою зовнішню діяльність, скільки на це дозволяли нелегкі воєнні обставини. Між ними, з початком січня 1916 р., відновлено в Жовкві видавання « *Місіонаря* », хоч без додатку « *Малий Місіонарчик* » [204], а на 1917 рік виготовлено також « *Малий Календар* ».

На тлі тих тяжких і безпросвітних воєнних буднів, найбільше радісна і світла подія у тому році було чудесне віднайдення в Білій Підляській мощів св. Йосафата, які там скрито замуровано в церкві після скасування Унії 1875 р., про що ніхто не смів знати. Отець П. Демчук перевіз їх у серпні 1916 р. до Відня та примістив у церкві св. Варвари, де 30 серпня наступного року митр. А. Шептицький, в поворотній дорозі з заслання в Росії, перевів ствердження їхньої автентичности [205].

А дня 29 січня 1917 р., Апост. Престіл, на пропозицію короля Карла IУ з 28 листопада 1916 р., іменував ще одного з Василіян, Йосафата Коциловського, на владичий престіл у Перемишлі, хоч консакрація відбулася щойно 23 серпня 1917 р. [206].

Обставини значно покращали в 1917 р., головно по березневій революції в Росії, яка принесла закінчення війни на східному фронті, як також звільнення полонених і засланих. Між ними, внезабарі змогли повернутися майже всі Василіянські засланці.

Провінційна Капітула 1917 року. В цьому році обставини вже дозволяли, щоб навіть скликати Капітулу, яка мала відбутися ще 1914 р., бо саме тоді кінчився реченець Провінційної Курії. Капітула мала місце в Крехові в днях від 1 до 12 вересня 1917 р. *Протоігуменом* обрано о.

---

[203] *Каталог Чина* 1915/6, ст. 15-6, 29-30.

[204] « *Місіонар* » 1916, ст. (IУ).

[205] Лужницький, *ц. тв.*, ст. 543; WELYKYJ A., *Historia Reliquiarum S. Josaphat*, « Analecta OSBM », 1967, p.330-343.

[206] WDPR, II, pp. 521-5, nn. 1060-4; *Каталоги Чина*; о. І. Назарко в « Зап. ЧСВВ », І, 1949, ст. 477 подає дату консакрації 23 вересня. о. Й. Коциловський на весну 1915 р. був призначений ректором духовної семінарії в Кромежіжі на Моравії, яку для 75 питомців з усіх трьох галицьких єпархій відкрив о. П. Філяс, Протоігумен, який зістав назначений Ап. Адміністратором, з осідком у Відні, для всіх українців в австрійських краях.

Марка Галущинського [207], а його консульторами стали оо. П. Філяс, А. Калиш і Д. Ткачук, а секретарем і прокуратором Провінції о. Є. Маліцький. Однак, із-за воєнних обставин апробата з Риму прийшла щойно 15 серпня 1918 р., і Чином-Провінцією до того часу далі управляв попередній Протоігумен — о. П. Філяс.

Прийнявши майже по році управу Провінції, новий Протоігумен, зараз 3 вересня 1918 р. почав візитацію монастирів, яка була дуже потрібна. Але, сам слабого здоров'я, в часі тієї візитації у Перемишлі важко занедужав і там, серед невідрадних воєнних обставин в часі польсько-українського конфлікту, 9 грудня 1918 р. й упокоївся. Управа Провінції знову повернулася до о. П. Філяса, як Протоконсультора — аж до найближчої Капітули, яка з-за нової війни відбулася щойно 1920 р.

Ця Укр.-польська війна в 1918-1919 рр. теж нанесла чимало шкоди та знищення, так поодиноким домам як і спільнотам, та знову спровокувала застій у Провінції. Найбільше тоді потерпіли монастирі в Крехові та Жовкві: з першого нова польська влада вивезла велику бібліотеку й архів, при чому багато цінних речей знищено і дещо пропало; а з другого забрала друкарню, і за тим усім треба було чимало клопотатися, щоб їх частково відзискати [208]. Крім того, з обох цих монастирів та ж влада заарештувала (19.5.1919 р.) та інтернувала в Домб'ю біля Кракова 42 Василіян: 12 отців, 11 філософів, 8 новиків й 11 братів-помічників. Там вони перебули до 4 серпня. Звільнено їх з інтернування за старанням єп. Й. Коциловського та ректора Краківської духовної семінарії, єзуїта о. Ростворовського, зокрема ж тодішнього Ап. Нунція у Варшаві А. Ратті, пізнішого Папи Пія XI, але ще конфіновано в 4 латинських монастирях, в яких вони перебували до половини вересня [209].

Ці довгі воєнні роки мали великий вплив також на обниження стану Провінції. Загальне число 234 Василіян у 1914 році, зменшилося в 1917 р. до 217, а в 1920 р. на 183: — 88 отців, 27 клириків і 68 братів.

Число отців залишилося те саме, бо врятувалися останні річники богословів, які змогли висвятитися. Але помітно змаліло число клириків, яких у 1914 р. було 61, та братів, яких число зменшилося з 85 до 68 [210].

Це та найвища ціна, яку Галицькій Провінції прийшлось заплатити — за тих 6 воєнних років.

---

[207] *Каталог* 1920, ст. 5.

[208] АГУ — Філяс, *Дневник*, ст. 76; Жидан, *ц. тв.*, ст. 95.

[209] Жидан, *ц. тв.*, ст. 81, 89-94.

[210] *Каталог Чина* 1914, ст. 37; 1920, ст. 21.

3. *ВІДУДОВА ГАЛИЦЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ В РР. 1920-1930*

Провінційна Капітула 1920 р. Рік 1920 був ще роком воєнним, бо частина Галичини стала знову тереном військових дій збоку наступаючих совітських військ. Але релятивно він був значно спокійнішим від попереднього й тому можна було в ньому вже скликати четверту з черги Провінційну Капітулу, яка відбулася у Львові, від 24 квітня до 1 травня 1920 року.

На ній обрано *Протоігуменом* о. Анастасія Калиша[211], а його *консульторами* стали: оо. В. Градюк, він же й економ, М. Повх і Т. Галущинський, а секретарем — о. Йосиф Заячківський. Вибір потверджено в Римі 4 жовтня 1920 р.

Крім виборів, члени капітули присвятили пильну увагу нарадам про стан Провінції та її численним проблемам. Але найважливішою справою було *вирішення Реформи на Закарпатті*, про що йшли старання вже від кількох років, ще з-перед війни. Складену з 14 пунктів угоду представники обох Провінцій підписали 14 вересня 1920 року, і негайно в цій справі виїхали на Закарпаття три Отці: Є. Маліцький, Г. Кінах і П. Булик, та три Брати: Г. Ханик, С. Бужара та Й. Нижник[212], починаючи там запляновану реформу.

В тому ж 1920 році, йдучи вірно за закликом Папи Лева XIII, « щоб постачати руським католицьким єпископам помічників учених, пильних і добре настроєних » (Сінґуларе Презідіюм), ОО. Василіяни на 5 років прийняли *провід Львівської семінарії.* Ректором її до 1925 р. (а професором до 1931 р.) був о. Т. Галущинський, а в рр. 1920-25 професорували в ній: оо. Петро Кисіль, П. Демчук, Й. Маркевич, П. Мартинюк, Й. Скрутень, П. Теодорович та І. Тисовський. У тому ж часі, в роках 1922-1926, о. Й. Лучинський був Духовником у Львівській малій семінарії[213].

Незабаром після того, 1924 р., члени Галицької Провінції прийняли також *провід єпархіяльної семінарії в Загребі.* Довголітнім її ректором, понад 30 років, був о. Іван Вишошевич, сам хорватського походження, а префектом до 1929 р. — о. Микола Камінецький[214].

Зараз по закінченні війни, 1921 р. знову відкрили в Бучачі *Місійний Інститут*, який закрито в часі війни. Була це свого роду мала семінарія, в якій навчались і виховувались ті, що мали замір стати місіо-

---

[211] Нар. 28.3.1875; до Чина — 4.9.1890; свящ. — 28-8-1898; + 13.9.1930.

[212] *Каталог* 1921.

[213] *Там же*, 1921-3.

[214] *Там же*, 1925, 1929.

нерами чи бодай цього не виключали. Приймали до цього Інституту тільки за допорученням місцевих парохів чи катехитів самих здібних хлопців й тому не диво, що з нього завжди було багато покликань та що з-поміж них вийшло так багато світлих членів для Галицької Провінції і цілого Чину.

Притому 12 здібним, але з дому бідним юнакам управа Інституту давала повне утримання з окремої фундації графа Миколи Потоцького з 1758 р. Там вигідно приміщувалося та навчалося власними монашими силами 50-60 студентів, а в деяких роках, головно по війні бувало їх і більше. Звичайно кінчали вони 4 клясичну гімназію; щойно в роках 1926-29 була ще введена і 5-та класа [215]. Незадовго перед другою світовою війною робилися пляни, щоб цей Інститут розбудувати й поширити на повну гімназію з 8-ма класами, але, на жаль, воєнна хуртовина знівечила ці плани і сам же Інститут.

В найближчих повоєнних роках відзискано вивезену з Крехова бібліотеку й архів та Жовківську друкарню, з якої поволі Галицька Провінція не тільки відновила, але й знову розгорнула широку видавничу і навіть наукову діяльність, не забуваючи в першій мірі душпастирської, виховної та місіонерської праці.

В р. 1924, під редакцією о. Й. Скрутня, появився перший випуск наукового журналу « *Записки Чина св. Василія В.* », про який думалось вже від довшого часу та за який заявилася Львівська Капітула 1920 р. « Записки » незабаром знайшли собі загальне признання не тільки в Галичині, але також і за кордоном. У них поміщували свої праці і гурт Василіянських письменників, як: оо. П. Теодорович, Г. Кінах, Т. Галущинський, М. Каровець і сам о. Скрутень та чимало інших визначних наших і чужих учених як: Б. Барвінський, І. Крип'якевич, В. Щурат, І. Огієнко, В. Р. Залозецький, М. Голубець, С. Томашівський, В. Заїкин, Я. Гординський, М. Андрусяк, А. Петров, К. Королевський, о. Толочко, В. Харкевич й інші [216].

При кінці каденції Провінційної Курії в 1926 році, всіх Василіян було 338. В тому: 110 отців, 123 клирики і 105 братів.

Якщо з того числа відняти 44 нових Василіян із Закарпаття і 10 з Румунії, то членів Галицької Провінції було 284, а з тими, що працювали ще в закарпатських домах, 293: 106 отців, 94 клирики і 93

---

[215] *Там же*, 1920 і дальші; Ваврик М., *По Вас. монастирях*..., ст. 123-5.
[216] « *Pro domo nostra* », « Analecta OSBM » II, (1926) p. 149-155.

Добромильський монастир – колиска оновлення Чину

ПЕРШІ ЗРЕФОРМОВАНІ ВАСИЛІЯНИ ТА ЇХ НАСТОЯТЕЛІ (1885-6)

Сидять зліва: о. Д. Жуковський (?), ЧСВВ, Невідомий о. Т.І., о. К. Сарницький, ЧСВВ, о. Ґаспар Щепковський, Т.І., о. А. Баудіс, Т.І., Невід. о. Т.І., о. Зємба (?), ЧСВВ. *Стоять у 1-му ряді зліва*: П. Філяс, С. Ломніцький, Ю. Мриць, Є. Козаневич, С. Ортинський, В. Скоробогатий, В. Стех, Ю. Дацій. *Стоять у 2-му ряді зліва*: Д. Ткачук, С. Кізима (?), А. Мартинюк.

брати. За 6 років їхнє число зросло на 110 членів більше, в тому 18 отців, 67 клириків і 25 братів [217].

П'ята Провінційна Капітула 1926 р. Була це остання Провінційна Капітула, що заступала генеральну, на якій вибрано Протоігумена, який користувався владою і правами головного настоятеля-архимандрита [218].

Вибір делеґатів на цю Капітулу відбувся за новими нормами, які де в чому різнилися від тих, що знаходилися в Конституціях з 1910 року [219].

За цими нормами в цій Капітулі взяли участь: всі члени Провінційної Курії, вислужений Протоігумен о. П. Філяс, Прокуратор у Римі, ігумени 8 домів, в яких перебувало бодай 6 професів та 10 делеґатів, вибраних листовно з-поміж священиків-професів. Право вибирати мали всі професи клирицького стану, за винятком Протоігумена і його консульторів [220].

Капітулу скликано до Жовкви, де вона відбулася в днях 12-26 лютого 1926 року. *Протоігуменом* обрано знову о. А. Калиша, а його консульторами стали: оо. Д. Ткачук, Л. Березовський та І. Вишошевич, а секретарем о. Д. Головецький.

Однак, Ап. Престол декретом з дня 15 серпня 1926 р. апробував тільки вибір Протоігумена і двох перших консульторів, а третього, о. І. Вишошевича, лиш умовно, якщо на його місце, як ректора семінарії в Загребі, дасться іншого Василіянина. Не апробував також вибору секретаря, задля його становища, бо він був Ректором Папської Колеґії в Римі.

Тому ж що о. І. Вишошевича не було ким покищо заступити, на його місце Протоігумен, в порозумінні з своїми консульторами, вислухавши їхньої думки, назначив третім консультором о. Т. Галущинського, а секретарем на місце о. Д. Головецького, о. Йосафата Хому, який став теж прокуратором Провінції [221]. Від 1928 р. заступив його о. С. Решетило.

---

[217] *Каталог Чина*, 1926, ст. 31, 35; 1920, ст. 21.

[218] АГУ — Розпорядження (7.9.1925); *Constitutiones OSBM* 1910, p. 124.

[219] Крім тих, що входили на Капітулу з уряду, пасивний голос на делеґатів мало 84 священиків-професів. АГУ-Розпорядження. — Ці норми подала Сх. Конґреґація декретом з дня 27 серпня 1925 р., ч. 2995/28 на просьбу Протоігумена, яку він вніс на доручення попередньої Капітули з 1920 р., щоб дістати автентичне пояснення деяких постанов Конституцій щодо Провінційних Капітул та вибору Протоігумена.

[220] Капітула двома третіми голосів, за апробатою Ап. Престолу, могла ці норми прийняти на майбутнє для себе. За ними відбулися вибори на першу Ген. Капітулу 1931 р., згідно з декретом Сх. Конґреґації з дня 1.1.1931, ч. прот. 667/30.

[221] АГУ — Розпорядження, 8.10.1926.

На цій Капітулі схвалено такі прохання до Ап. Престолу: 1. Щоб Чин мав уже право вибирати головного Настоятеля з титулом і правами Архимандрита, з осідком у Римі та щоб Протоігумен, вибраний на останній Капітулі, уважався вже Архимандритом, а Протоігумена, щоб обрати додатково; 2. Щоб Чин можна було поділити на Галицьку провінцію і віцепровінцію Закарпатську та 3. Щоб могти в Римі відкрити схолястикат філософії й богословії.

На ці прохання Сх. Конґреґація відповіла листом з дня 31 серпня 1926 р., що Св. Отець Пій XI апробував наступні рішення: 1. На загальній найближчій Капітулі Чин матиме право вибрати собі Архимандрита і його Раду; 2. Вони зможуть перенести свій осідок до Риму, але доки це станеться, один з Консульторів замешкає вже в Римі, як Прокуратор Чину; він зробить усе потрібне, щоб уможливити та пришвидшити перенесення цілої Курії; 3. Ап. Престол годиться на створення віцепровінції поза Галицькою провінцією, якщо є вигляди на поступовий розвиток до правильної провінції; 4. Схолястикат філософії та богословії в Римі можуть відкрити ті провінції, які не мають у себе дотичних студій. З Галицької Провінції хай до Риму висилають тільки здібніших, а для інших залишать студійні осідки, які в них уже існують [222].

Ця Капітула видала теж цілий ряд декретів та постанов, які появилися окремою брошурою [223], повторюючи деякі з попередніх Капітул і додаючи більше число нових, з яких найважливіші є: Про обов'язок хору, його скорочення; про спосіб адорації виставлених Найсв. Тайн, прикляканням на обидва коліна; про рік віднови після студій; спільний дім для місіонерів; про окреме набоженство перед св. Василієм; про віддільне місце на цвинтарях для монахів і дбання про них; про церковні братства і товариства, правосильність « Додатку » до Конституцій тощо.

Це була остання Провінційна Капітула в Галичині для всіх Василіян, яка, можна б сказати, замкнула повоєнний період, водночас же започаткувала новий й останній розділ в його ієрархічному розвитку. Отримавши дозвіл на введення в Чині гідности Архимандрита, Ап. Престол « наче видав йому цим актом грамоту повнолітности і свідоцтво

---

222 *Там же.*

223 *Decreta et Ordinationes quinti Capituli prov. vim Capituli Generalis habentis in monasterio Zovkvensi a.* 1926, 18-26 *Februarii, celebrati,* Leopoli 1927.

зрілости », як писав Протоігумен о. А. Калиш [224]. Це потверджував також постійний гарний зріст цілого Чину.

1927 р.	всіх членів у	Чині було	360	— тільки в	Галичині	295;
1928 р.	»	»	389	»	»	313;
1929 р.	»	»	422	»	»	329;
1930 р.	»	»	441	»	»	350;
1931 р.	»	»	465	»	»	365.

Число самих студентів з 27 у 1920 р., зросло в 1931 до 167, з яких 23 навчались на університетах [225].

Із зростом числа членів дедалі краще та ширше розгорталася також внутрішня й зовнішня діяльність, яка приносила щораз то кращі й рясніші овочі.

Однак новообраний Протоігумен о. А. Калиш не закінчив своєї каденції, бо 13 вересня 1930 р. несподівано відійшов до вічности у Львові, на 55 році життя. Два місяці раніше, 16 червня 1930 р., впокоївся в Дрогобичі його попередник і довголітній Протоігумен — о. Платонід Філяс, на 66 році життя [226]. Таким чином на найближчій Капітулі, на якій обрано першого Архимандрита, не було нікого з перших трьох попередніх Протоігуменів, які виконували обов'язки головних Настоятелів від 1904 року [227].

4. *ГАЛИЦЬКА ПРОВІНЦІЯ В РР.* 1930-1940 *ВІД ВИБОРУ ГЕНЕРАЛЬНОЇ КУРІЇ ДО ПОЧАТКУ ВІЙНИ*

Після смерти Протоігумена А. Калиша (13.9.1930), що останній управляв ще всіма Василіянами Добромильської Реформи, провід Галицької Провінції і всього Чину прийняв тимчасово протоконсультор о. Д. Ткачук.

В тому часі була це вже велика спільнота, якої загальне число перейшло далеко поза чотири сотки, з 24 монастирями (23 в Европі та один у Канаді), з трьома резиденціями в Бразилії, з 4-ма в Канаді й Америці, та з 2-ма семінаріями, в Римі й Загребі; усіх — 33 осідки. Тому ще 1926 р. Сх. Конґреґація писала, що наступна Капітула

---

[224] АГУ — Розпорядження, 8.1.1926.

[225] *Каталоги Чина* 1927-1931, 1921.

[226] « *Нова Зоря* » 19 і 26.6.1930; *Там же* 18.9.1930; *Пропамятна Книга ОО. Василіян в Канаді*, 1953, ст. 395-6.

[227] Другий Протоігумен о. М. Галущинський упокоївся 9.12.1918 р.

буде вже генеральна і на ній виберуть Генеральну Курію. На це покликався тепер протоконсультор о. Д. Ткачук і, листом з дня 3 листопада 1930 р., поновив прохання з 1926 р., щоб на найближчій Капітулі можна було приступити до вибору Архимандрита і його консульторів, як також, щоб могти на ній вибрати трьох кандидатів на становище Протоігумена Галицької Провінції [228].

Дня 1 січня 1931 р. Сх. Конґреґація потвердила своє попереднє рішення і дала дозвіл на скликання Генеральної Капітули, в якій повинні взяти участь також представники заморських осередків. На ній мали вони вибрати Генеральну Курію, яка поки що залишиться на давньому місці, доки Ап. Престол не вирішить інакше. Щойно після тих виборів, Архимандрит, разом із своїми консульторами, « за своїм сумлінням і второпністю та згідно з Конституціями » мав установити нові Провінції чи Містопровінції, які аж тоді повинні зібратися, щоб вибрати собі Протоігуменів чи Настоятелів [229].

Ця перша після Реформи *Генеральна Капітула* відбулася у всеціло відновленому Добромильському монастирі в днях 24 червня до першого липня 1931 р. В ній взяло участь 28 капітульних Отців, яких покликано чи обрано за нормами, що їх Ап. Престол дав ще перед останньою капітулою з 1926 р. [230]. Всі вони до того часу належали до одної Галицької Провінції і брали участь в її Провінційних Капітулах, за винятком двох представників, по одному, з Бразилії й Канади, яких вперше покликано на ту Капітулу, що мала стати генеральною.

На цій Капітулі вибрано першим *Архимандритом* о. Діонисія Ткачука [231], а його *консульторами* стали: о. Д. Головецький, він же й адмонітор, о. Л. Березовський і о. П. Кандюк, а генеральним секретарем — о. Й. Заячківський. Новообрану Генеральну Курію Апостольський Престол потвердив декретом з дня 14 липня того ж 1931 р., залучуючи з ним також благословення Св. Отця Пія XI [232].

Після Капітули новообраний Архимандрит, який досі управляв Галицькою Провінцією як протоконсультор, на своє місце дня 6 червня 1931 р. назначив адміністратором до найближчої Провінційної Капітули о. Стефана Решетила, який від 1928 року був провінційним секретарем і прокуратором.

---

228 S. Congr. Orientale, Prot. N. 667/30.

229 *Звідомлення і Розпорядження...*, Львів, 11.2.1931.

230 *Там же*, 1926.

231 Нар. 9.11.1867; до Чина — 16.7.1883; свящ. — 24.7.1892; + 24.1.1944.

232 *Звідомлення* — 17.7.1931.

За декретом Ап. Престолу Архимандрит мав також зайнятися приготуванням заходів до поділу Чину на більше Провінцій чи Містопровінцій, а вони й собі мали вибрати провінційних Настоятелів. Цей поділ переведено в наступному порядку: Бразилійську Місто-Провінцію створено Архимандричим декретом дня 6 грудня 1931 р., Американсько-Канадійську Провінцію — декретом Ап. Престолу дня 24 лютого 1932 р., а Закарпатську Провінцію — декретом з дня 2 квітня того ж 1932 р. До цієї останньої Провінції увійшли також монастирі в Румунії, Мадярщині та Юґославії. Отак, з одної до того часу Галицької Провінції, яка на початку 1931 р. нараховувала всіх 465 членів і 25 монастирів та 5 резиденцій — 5 монастирів виключено до Закарпатської Провінції, один монастир і 4 резиденції до Американсько-Канадської, а 2 монастирі й одну резиденцію до Містопровінції Бразилійської. В Галицькій Провінції залишилося 17 монастирів і 322 ченці [233].

Щойно після такого поділу відбулися у новостворених Провінціях капітули, на яких обрано кандидатів на Протоігуменів. Галицької Провінції не треба було творити, бо вона вже існувала, і в ній можна б було і вчасніше скликати Провінційну Капітулу. Однак вирішено зачекати до формального поділу Галицької Провінції, яка охоплювала теж монастирі поза своєю територією, з якими вона творила одну цілість. Тому до того часу відкладено також і в ній скликання капітули.

Ця перша, після вибору Генеральної Курії, *Капітула в Галицькій Провінції* відбулася в Добромилі в днях 14 до 16 червня 1932 року. З трьох кандидатів, яких ця Капітула вибрала, Архимандрит дня 12 липня назначив *Протоігуменом* о. Стефана Решетила [234], а його консульторами стали: оо. В. Градюк, Інокентій Баґан і Йосафат Лабай, а секретарем о. Іриней Готра.

Однак ця Курія не скінчила свого реченця, бо Протоігумен о. С. Решетило, дня 2 травня 1935 року, зрезиґнував із свого становища, а його ж тимчасовим заступником як протоконсультор став о. В. Градюк, що за приписами Конституцій скликав наступну *Провінційну Капітулу до Жовкви* на день 23 липня 1935 р. Капітульні Отці вибрали трьох кандидатів: оо. П. Теодоровича, В. Градюка і Т. Галущинського. З-поміж них Архимандрит, дня 6 серпня 1935 р., назначив новим *Протоігуменом* о. Віталія Градюка [235]; його консульторами стали: оо. П. Теодорович,

---

[233] *Каталог Чина* 1931, ст. 44.

[234] Нар. 26.1.1899; до Чина — 13.5.1905; свящ. — 2.8.1914; + 5.7.1952.

[235] Нар. 16.7.1872; до Чина — 16.9.1890; свящ. — 23.8.1895; + 30.8.1961.

П. Мартинюк і Й. Чепіль, а секретарем і провінційним прокуратором о. Євтимій Бобрецький. Без змін ця Курія управляла Галицькою Провінцією весь час до війни. Її каденція кінчалася 6 серпня 1940 р., але в тому часі не можна було скликати Капітулу, і Протоігумен та його консультори далі залишилися на своїх становищах. Не вдалося цієї Капітули скликати і в пізніших роках (під німецькою окупацією), отже той сам Протоігумен залишився аж до своєї смерти, 30 серпня 1961 року [236].

Від вибору Генеральної Курії та поділу Чину на більше Провінцій, до вибуху другої світової війни, 1 вересня 1939 р., був це короткий час — лише вісім років. Але для Галицької Провінції став він найбільш динамічним періодом у всіх відношеннях: так у її зрості й органічному внутрішньому розвитку, як і в всіх ділянках її зовнішньої діяльности, яка набирала все більшого розмаху. Провінція настільки зросла тепер та скріпилася свіжими і численними силами, що, незважаючи на висилку більшого числа Отців і Братів до Генеральної Курії та до обох Америк, була спроможна скріпити свою дієву спроможність, і добитися, як побачимо, дуже великих і світлих осягів.

Після того, як усіх Отців і Братів, що працювали в Бразилії й Канаді, частково ж і на Закарпатті, остаточно зараховано до їхніх новостворених Провінцій, в Галицькій Провінції 1932 року фіґурувало: 2 ієрархи, 87 отців, 127 клириків (з новиками) і 121 братів, — усіх 337 членів. В році 1939 було їх 133 священиків, 91 клириків та 149 братів — усіх 373 ченців, у 20 осідках [237].

Але цей розвиток, на жаль, найперше стримала й обмежила остання світова війна, і майже зовсім припинили його повоєнні обставини, які настали після 1945 року під радянською владою.

5. *НОВІ МОНАСТИРІ ПІСЛЯ 1904 РОКУ*

В 1904 р., в якому оновлені Василіяни прийняли повну управу Галицької Провінції, Добромильською Реформою охоплено вже 13 монастирів. Після того, до 1939 року, прилучилися ще три останні нереформовані монастирі та крім того відкрито 5 нових монастирів-резиденцій.

---

[236] *Liber Defunctorum*, 1966, p. 243.

[237] *Каталог* 1932, ст. 62; 1939, ст. 29. — Усіх Василіян на початку 1938 р. було: 652. В Галицькій Провінції — 378, Закарпатській — 129, Американсько-Канадійській — 92, Бразилійській М. Пров. — 14, Румунській 39.

В 1911 р. насамперед прилучився до нових Василіян визначний монастир у *Гошеві*, якого історія сягає 1570 року, хоч хроніки записали про нього щойно на початку 17-го сторіччя. В 1780 р. перенесено його на « Ясну Гору », від якої пізніше названо й сам монастир. В цілій Галицькій Провінції він славився як найбільше відпустове місце, з чудотворною іконою плакучої Матері Божої, намальованою на взір М. Б. Ченстоховської[238]. До « Цариці Карпат », як її називали, з початку 18-го сторіччя кожного року спішили сотки тисяч людей з найдальших закутків Галичини і з-поза Карпат та з Буковини, а 1937 р., у 200-річчя чудотворної Ікони, через Ясну гору, основно відновлену і розбудовану 1930 р., перейшло майже півмільйона побожних прочан[239]. Останніми роками, перед війною, там стало перебувало 4 священиків та 4-5 братів.

В тому ж 1911 р. до Добромильської Реформи приєднався також монастир у *Золочеві*, первісно заснований предками короля Я. Собєського, який його відновив, а щедро обдарували ще й інші добродії. Граф М. Потоцький дав йому більшу суму на відкриття школи. До 1913 р. жив у ньому ще один із « старих » Василіян — о. І. Коссак, а в рр. 1922-25 займали його Сестри Василіянки. Монастир був зобов'язаний давати парохові сотрудника і катехита до школи. Перед останньою війною проживали в ньому три священики й один брат[240].

Також у тому самому 1911 р. приєднався до Реформи монастир в *Погоні*, який належав до найстарших осередків монашого життя. Згідно з переданням він мав існувати вже за короля Данила в XIII сторіччі. В роках 1634 і 1659 вивінували його Микола і Яків Потоцькі, а після знищення відновила та щедро обдарувала 1736 р. Анна Велигорська, з Потоцьких. В роках 1739-1741 відбувалися в ньому під проводом Василіянських професорів навіть курси для світських священиків, подібно як це було по інших монастирях, у добрах Потоцьких. Від 1921 до 1930 р. монастир не був замешканий, тому протягом 4 років, 1926-30, займали його Сестри Василіянки. В монастирі, до якого належала місцева парафія, звичайно перебувало 2-3 священики і 2 брати[241].

Нова ж резиденція, за наполегливими стараннями Перемиського єпископа — Константина Чеховича, постала в 1913 році в *Перемишлі*,

---

238 Ваврик М., *По Вас. монастирях*, ст. 161-178; *Нарис розвитку...*, ст. 194; Коссак, *ц. тв.*, ст. 12-3.

239 Ваврик М., *По Вас. мон.*, ст. 177. (В книжці помилково подано півтора мільйона, як про це звідомив сам Автор).

240 Ваврик М., *По Вас. монастирях*, ст. 186-7; *Нарис розвитку...*, ст. 208; Коссак, *ц. тв.*, ст. 15-6; АГУ — Великий: *Статистика*; *Каталоги Чина.*

241 *Там же*, ст. 193-7; Коссак, *ц. тв.*, ст. 9-10;

на Засянні, де колись, ще за княжих часів, був не один, а більше монастирів. Перед останньою світовою війною, без огляду на важку економічну кризу, поставлено там гарну церкву. До останньої війни у резиденції перебували 3-4 Отці та 2-3 Брати, а в часі війни (1939-1945) це число зросло до 7 Отців та 4 Братів, так що ця резиденція стала монастирем. До нього належала парафія в Острові, а з 1939 р., коли Сяном пішла границя між німецькими та совітськими територіями, віддано йому як парафію також територію Засяння [242].

Після довшої перерви, 1930 р., знову отримано давній монастир у *Варшаві*, заснований, з резиденції прокураторів, 1768 р., завдяки фундації короля С. Понятовського, Оссолінських та інших добродіїв « для вигоди люду руського обряду ». В ньому мала бути також відкрита « бурса для 12 дітей-сиріт, по руських родичах ». Року 1873 монастир скасував царський уряд і перемінив його на православну церкву. Щойно в 1930 р., по довгих стараннях, вдалося його знову перебрати від вірменського архиєп. Теодоровича, який дістав його для тимчасового вжитку після першої світової війни. З 1938 року церква стала парафіяльною для вірних греко-католицького обряду [243]. Після останньої війни, з днем 3 січня 1946 р., він став осередком Протоархимандричої Делеґатури для Василіян у Польщі [244].

На короткий час в 1932 р. відкрито було резиденцію у *Завалі*, недалеко від Михайлівки, в добрах родини Дашкевичів, які вона подарувала Василіянам. Однак 1937 року її злучено разом з монастирем в самій Михайлівці [245].

1935 року, завдяки старанням та фундації єп. Григорія Хомишина, відкрито нову і велику резиденцію в *Станиславові*, тепер Івано-Франківське, до якої долучено також парафію на Майзлях, яка до війни дуже гарно розвивалася.

Дня 1 вересня 1939 року, після подібних довголітніх старань і довгих пертрактацій з тим же єпископом, відкрито ще одну важливу і надійну резиденцію в *Чорткові*, до якої прилучено половину тамошньої міської парафії [246].

---

242 *Там же*, ст. 93-8.

243 Коссак, *ц. тв.*, ст. 104; АГУ — Пушкарський П., *Короткий нарис історії дому і церкви Василіянської* (машинопис), ст. 36; АГУ — Варшава (відпис декрету).

244 АГУ — Польща.

245 *Каталог* 1938.

246 Консульти Гал. Провінції: 144/38; 13/39; 14/39; 114/39; 126/39 і без номеру з 14.8.1939 р. — В останніх роках перед війною, Гал. Провінції пропоновано перебрати парафію у місцевості ЧОРНЕ на Лемківщині, але її не прийнято.

Галицька Провінція, отже, в 1939 році налічувала 20 монастирів, зглядно 21, коли Михайлівка й Заваля існували як окремі доми. Перед 1882 р. було їх всього 14, отож 7 монастирів постало вже після Добромильської Реформи: Михайлівка-Заваля, Букова, Перемишль, Варшава, Станиславів та Чортків.

Крім них, короткий час, 1902-1905, існував Василіянський монастир також у *Тернополі*[247].

Після першої світової війни Василіяни з Галицької Провінції всіма силами старалися також, щоб мати доступ на Волинь та Холмшину, де ще перед не повними 100 роками було більше ніж 80 монастирів, в яких проживало понад 700 ченців. В половині 1920-их років зроблено в цьому напрямі першу спробу, висилаючи туди о. П. Демчука, найперше до колишнього монастиря в Тороканях, який потім в роках 1926-28 осів у Пінську. В 1935 році знову поновлено спробу в Тороканях[248], але з-за трудностей збоку польської влади і цим разом ця спроба закінчилася без тривалого успіху. Більш надійними виявилися місійні станиці на Холмщині, в Городлі та в Грабівці, які відкрито в 1930 роках. Василіяни з Галичини залишилися там до самої війни, а в Городлі ще довше. Але й вони не виправдали тих надій, які на них покладалося, і вже 1938 р. думали їх ліквідувати, бо, незважаючи на всі можливі старання, ніяк не можна було добитися, щоб для свого осідку на Волині дістати назад якийсь з давніх Василіянських монастирів[249].

6. *ВНУТРІШНЯ І ЗОВНІШНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ*

Закінчуючи історичний огляд цього періоду, який розвивався у відносно ще нормальних відносинах, цей розділ присвячуємо загальній діяльності Галицької Провінції в цілості. Зокрема зупинимося на деяких важливіших ділянках: на діяльності навчально-виховній, душпастирській, місійній та видавничій.

Навчально-виховна діяльність

Це дуже важлива і нелегка ділянка, якій весь час відводилося велике число ченців.

Перед Реформою всі Василіяни навчались по чужих школах, бо своїх власних студій не провадили, і це було одною з причин їхнього

---

247 Ваврик, *По Вас. монастирях*, ст. 203-4; *Каталоги* 1903-5.

248 *Каталог* 1927, ст. 3; 1928, ст. 35; Консульти Гал. Провінції, ч. 345/35.

249 Консульти Гал. Провінції, ч. 202/37; 53/38; АГУ — Пушкарський (багато листів у цій справі).

занепаду. Тому, зараз же з перших років реформи, в монастирях відкрито власні студії, які з часом обхопили всі гуманістичні науки, як теж і науки філософічні та теологічні.

Крім гімназійних учнів в Бучачі — а їх налічувалося звичайно від 50 до 70 — було також багато клириків, яких число з кожним роком зростало і згодом у самій Галицькій Провінції досягало і навіть перевищало сотню студентів. Крім того, разом з ними навчалися і виховувалися по всіх студійних домах, частково ж і на новіціяті, майже всі клирики з Закарпаття, Румунії, Мадярщини, Юґославії й навіть деякі з Канади та Бразилії.

Тільки на вищі студії філософії і теології й інші спеціялізації висилалося здібніших на університетські факультети. Від 1904 до 1939 року навчались там 62 Василіяни з Галицької Провінції: 30 — в Римі, 20 — в Інсбруці, 5 — в Загребі, в часі першої світової війни, 3 — у Львові, в рр. 1923-26, та 4 — у Варшаві.

Студійні центри ввесь час були в тих самих домах, тобто в Добромилі й Кристинополі та розбудованих для тієї цілі монастирях у Лаврові та Крехові. Лише короткий час богослови навчались також в Жовкві, а філософи — у Львові [250]. В останніх роках робилося проєкти і пляни, щоб збудувати окремий студійний дім у Львові або Жовкві, але воєнні обставини не дозволили на здійснення цих плянів [251].

У цих студійних домах весь час було зайняте більше число Отців професорів, та Братів, для яких та праця виповнювала всю їхню щоденну програму. В перших роках Реформи — до 1901 р., це завдання, спочатку в цілості, а потім частково, виконували ОО. Єзуїти, яких все було майже 10, а в 1890 р. навіть 13. Пізніше ці обов'язки помалу приймали від них молоді, приготовані ними Василіяни. Були вони в більшості також фахово добре приготовані, зокрема професори філософії та теології, бо майже всі насамперед самі мусіли здобути наукові ступені на університетських студіях чи принаймні на домашніх окремих курсах.

В останніх роках перед другою світовою війною по тих студійних осередках навчало приблизно 30 професорів, не враховуючи сюди Духовників і тих, що трудилися при новіціяті та в багатьох домах різних Сестер. Це була майже третина всіх Отців, що працювали в Провінції.

---

[250] *Альманах...*, ст. 62; ARSI, Pr. Galic. 1601, f. 1148.
[251] Консульти Гал. Провінції, ч. 53/38; 120/38; 85/39.

До них треба ще додати тих, які навчали релігії в державних школах: у Жовкві, Кристинополі, Крехові й Лаврові, як також тих, що від 1904 року були зайняті в Дух. Семінаріях: в Римі, в Станиславові, від 1907 до 1915 р. і перед останньою війною, у Львові — від 1920 до 1925 і почасти до 1931 р., в Загребі з 1924 р. та частинно в Перемишлі [252].

Всі разом вони досягали майже половини числа актуальних і працездатних Отців Галицької Провінції.

Душпастирська праця

Другою ділянкою, в якій майже всі Василіяни були зайняті, — це душпастирська праця. В ній брали участь усі, навіть ті, що здебільша трудилися деінде. Полем для тієї діяльности були насамперед всі монастирські церкви, зокрема ж 10 парафій з дочерними церквами і каплицями, які Галицька Провінція обслуговувала перед останньою війною, включаючи сюди й останню в Чорткові, яку прийняли 1 вересня 1939. До того звичайно долучувалася часта допоміжна праця в сусідніх церквах, чи то з доручення церковної влади, а чи на просьбу самих же священиків.

Усі ці монастирські церкви стали осередками духовно-релігійного життя не тільки для ближчих і дальших околиць, але служили за взір для багатьох світських парафій. Правильні проповіді, сталі духовні вправи, реколекції, головно в часі великоднім та великих свят, стала й легка нагода до св. сповіді, часте приймання св. Тайн, численні релігійні організації, церковні набоженства та урочисті обходи з багатьома новими церковними піснями, які вони укладали, тощо, мали великий вплив на всіх тих, що брали в них участь і з них користали.

На піднесення релігійного духа чималий вплив мали зокрема нові *набоженства*, перш за все Молебні Марійські та до Серця Христового чи Христа Чоловіколюбця, які стали незвичайно популярними не тільки по Василіянських церквах і парафіях, але внезабарі прийнялися і поширилися по всій Галичині і поза нею. Щоденні « Майські » набоженства притягали не менше учасників, як самі недільні Богослуження, а перші п'ятниці і неділі ставали справжніми відпустовими днями [252a].

У поглибленні ж релігійно-духовного життя в особливший спосіб спричинялися нові *церковні Товариства*, між якими на першому місці найбільш поширені та популярні були Апостольство Молитви та Марійські Товариства.

---

[252] *Каталоги Чина.*

[252a] Про Маївки молодих дівчат, в камері смертників, в 1941 році — див.: « Сучасність » 1981, 10. ст. 90.

Відновляючи давню традицію, перше *Апостольство Молитви* засновано 1884 р. у Лаврові та 1886 р. у Львові при Василіянському монастирі. Через 25 років пізніше воно налічувало в Галичині вже понад 100.000, а перед останньою війною це число дійшло майже до 400.000 членів, які не вдоволялися тільки найнеобхіднішим, але справді шукали досконалішого релігійного життя[253]. Їхнім журналом був популярний релігійний місячник « Місіонар Найсв. Серця Христового », що за винятком кількох років в часі війни виходив без перерви від 1897 до липня 1944 року, « Малий Місіонарчик », 1903-14, 1939, « Вісник Місійного Товариства » (1913) і щорічні « Календарі Місіонаря », з 1901 до 1944 року[254].

Гарно заповідалася окрема апостольська праця також між дітьми, які гуртувалися в « Євхаристійних Дружинах Дітей ». Окремої згадки заслуговують дитячі Євхаристійні Свята, зокрема ті з 1937 року, що відбулися при Василіянських монастирях в Крехові, Жовкві і Лаврові. В них, щоразу, брало участь понад 2000 дітей і був з ними присутній сам єп. Й. Коциловський, який для них відправляв і проповідав[255].

Крім Апостольства Молитви дуже поширеними були, відновлені в Галичині при кінці минулого сторіччя, давньовасиліянські *Марійські Товариства*, які у 1920 роках спопуляризував зокрема між молоддю Василіянин о. Й. Маркевич, а згодом о. І. Назарко. У 1939 р. існувало в Галичині коло 350 таких Марійських Товариств, які об'єднували понад 23.000 членів.

Вони розподілялися на Марійські Дружини для молоді середніх шкіл, і на Марійські гуртки для дітей. Пізніше постали ще окремі Марійські Дружини жінок і чоловіків, переважно з-поміж інтеліґенції, як також подібні Дружини для міської та сільської молоді.

Марійський рух був справді могутній. Централя Марійських Товариств Молоді видавала у Львові: місячник «Поступ», який виходив в рр. 1921-1931, і до 1927 р. був присвячений зосібна академічній молоді; дітям і шкільній молоді — « Наш Приятель » (1922-1939), який редаґували згадані оо. Й. Маркевич і І. Назарко; — орган управи « Вістник Марійських Товариств » (спочатку неперіодично, згодом як квартальник), серії книжечок « Бібліотека Нашого Приятеля », « Цікаві Оповідання », « Календарі » тощо. Ця централя займалася теж апостолятом доброї преси, вела харитативну акцію, організувала для членів замкнені ре-

---

[253] *Альманах...*, ст. 27; ARSI, Pr. Galic. 1601, f. 1146-7. Назарко І., Сильветки Василіян (о. Лончина). « Зап. ЧСВВ » XI, ст. 477-481

[254] *Енциклопедія Українознавства*, 1966, ст. 1584.

[255] « *Наш Приятель* » 1936, ст. 40-1.

колекції. прощі, конґреси й різні курси, головно для провідників. Кожна місцева організація відбувала двічі на місяць сходини для поглиблення релігійного світогляду [256].

Ці Марійські організації охоплювали не лише молодь, але майже всі шари українського суспільства в Галичині, впливаючи на їхнє духовне відродження і вироблення правдиво релігійних характерів, що, в свою чергу, мали дуже великий вплив на ввесь загал.

Місії і Реколекції

Ще більш успішним, ударним засобом відродження релігійного життя виявилися місії та реколекції, що їх з перших років відновили молоді Василіяни, нав'язуючи їх до світлої традиції давніх Василіян. При кінці минулого і на початку цього сторіччя вони багато спричинилися до усунення в Галицьких селах язви пиянства, яка зависла над ними і катастрофою загрожувала багатьом родинам. Один з переємників першого покоління Василіянських місіонерів пише: « Зразу пішла інтенсивна праця над відновою душі народу при помочі місій і реколекцій. Появилися нові сіячі Божого слова, що повними пригорщами сіяли те чисте зерно на ниву людських сердець, яке приймалось і дозрівало в золотистий колос » [257].

Між великим числом тих місіонерів в окремий спосіб визначились і залишили по собі незабутні імена оо. П. Філяс, Є. Ломницький, А. Шептицький, пізніший митрополит, про якого записано, що впродовж трьох років сам дав десятки місій та реколекцій, і головно С. Ортинський, перший єпископ для українців в Америці, який втішався славою найкращого і неперевершеного проповідника. Їм треба завдячувати уклад і методику василіянських місій для народу і поодиноких груп (мужчини, жінки, молодь тощо), що ввійшли у василіянську традицію. З пізніших особливо визначилися ще оо. Л. Манько, С. Решетило, Я. Сеньківський, М. Повх, Т. Галущинський, Й. Чепіль, В. Байрак, Й. Камінський та І. Назарко.

Точної статистики усіх всенародних місій 1889-1944, на жаль, не можливо подати, бо маємо тільки виказ до 1932 р. в ціннім огляді о. І. Назарка [258], на підставі місійних книг, які вели в провінційному домі

---

[256] *Вістник Мар. Тов.* 1936, ст. 6; 1937, III, ч. 5, ст. 1-7; 1938, ст. 46; « *Місіонар* » 1941, ст. 30; « *Наш Приятель* » 1935, ст. 101; 1937, ст. 11; *Енц. Українознавства*, ст. 1466, 2276.

[257] *Альманах...*, ст. 8; ARSI, Pr. Galic. 1602, f. 1034, 1037-8.

[258] *Там же*, ст. 8; *Календар Місіонаря* 1932, ст. 81-82.

у Львові назначені директори місійної діяльности, звичайно протоігуменські секретарі (з зазначенням місця, часу, церкви, імен місіонерів, числа учасників, сповідей і причастя тощо). І так до кінця серпня 1931 р. Василіянські місіонери удвох або втрьох, мали перевести в Галичині 214 всенародних місій, які тривали цілий тиждень. У тому самому періоді дали вони 1543 серії реколекцій, звичайно одинцем по 3, 5 або й 8 днів. Але в огляді з 1933 року той сам автор доповнив ті числа і подав уже 422 місій і приблизно 2000 реколекцій [259]. І ці останні числа більш імовірні, коли взяти до уваги вищезгадані числа, які у своєму Посланні з 1905 року подав о. П. Філяс, та що тільки впродовж 5 років двох місіонерів змогли дати 23 місії і 120 реколекцій [260]. Тому не буде перебільшенням, коли подамо, що до 1939 р. Василіяни в Галичині провели коло 500 всенародних місій і коло 3000 реколекцій, — за тих не цілих 50 років від першої місії в 1889 році, бо з перервою в часі воєнних років [261].

Наявним доказом тої ваги, яку їм приділювано і того розмаху, який набрала їхня традиція, була ухвала Провінційної Капітули з 1926 року про створення окремих домів для місіонерів [262] і згодом 4-денний окремий Місійний З'їзд, який скликано в Жовкві в днях 24-28 січня 1938 р., з 18-ма доповідями і практичними курсами, для 25 неперешкоджених в тому часі Василіянських місіонерів і провідників реколекцій [263].

Заморські Місії

До найбільших заслуг і досягнень оновленої Галицької Провінції належить висилка своїх піонерів-місіонерів на сталі заморські місії в Бразилії і Канаді, а згодом також в Америці й Арґентині. Це була дуже велика жертва і для тих, які до них вибиралися, і також для самої Провінції, бо тоді було ще дуже мало сил, замало на всі свої зобов'язання й потреби, які чекали на них у власній країні. Але більша потреба тих далеких, опущених українських еміґрантів за морем знайшла зрозуміння в молодих Василіянських серцях, і вони вийшли назустріч їхнім настійливим розпачливим благанням, щоб подати їм духовну опіку і провід. Тому вони не злякалися тієї жертви, яка стала справді провидінна. Цими першими скромними місійними станицями вони

---

259 *Там же*, ст. 8; *Кал. Місіонаря* 1932, ст. 82.

260 АГУ — Дирда М., І. Назарко: звіти з місій і реколекцій.

261 « *Місіонар* » 1932, ст. 129.

262 *Decreta et Ordinationes*, n. 19.

263 АГУ — Теодорович П., Звіт 1935-8.

поклали зав'язок для пізніших нових Провінцій, які, не довго потім, самі прийняли на себе передову ролю Галицької Провінції, бо вони тепер продовжають життя та історію Василіянського Чину, у нових країнах південної та північної Америки.

Конґреґація Пропаґанди ще в 1893 р. два рази (5.1. і 22.2) зверталася до тодішнього Настоятеля нових Василіян, що необхідно вислати бодай двох Отців до північної Америки, звідки надходили перші благальні листи. Коли він не прийняв цієї пропозиції, вважаючи її ще незрілою й небезпечною, Конґреґація 1896 р. (20.7. і 17.8.) знову двічі поновила своє прохання, але й цим разом ще безуспішно [264].

Перших місіонерів Управа Чину змогла вислати щойно в 1897 і 1899 р. до Бразилії, а через кілька років, 1902 р., також до Канади.

В перших роках вони всі подолували там неймовірні труднощі тяжких і твердих піонерських часів. Але, 1904 року, саме одного з них, о. П. Філяса, вибрано першим Василіянським Протоігуменом. І він, повернувшись, у першому своєму Посланні звернув особливу увагу якраз на ці далекі місії. Ось його слова, які й сьогодні не втратили своєї актуальности: « Передусім зверну Вашу увагу на заграничні наші місії. Так, як взагалі місійна праця є окрасою Законів, так і наші місії є правдивою честю і хвалою нашого Чина. Бо чи може бути краще для монаха поле, на якім він міг би засвідчити своє для Христа посвячення, для ближніх свою любов і для Чина свою ревність апостольську, як віддати свої сили і своє життя на голошення Євангелія і несення душам релігійної помочі на далеких місіях? Не мати ні свого даху над головою, ні забезпеченого на завтра кусника хліба, позбавлені відповідного для себе товариства, зносячи придавляючий душу тягар осамотнення, переслідування... змушені до безустанних предовгих подорожей по колоніях, наші Отці в Канаді і Бразилії заслугують на першу любов в нашому серці. Кожний з них двигає працю, якої і для десятьох священиків було би досить. Але Бог благословить їм» — так писав він з власного досвіду, і тому не тільки не припинив, але ще й пожвавив висилку дальших місіонерів [265]. І ще за його Протоігуменату, до початку першої світової війни, вислано до Бразилії 8 нових місіонерів, а 10 до Канади й Америки.

Після першої світової війни, починаючи з 1922 р., знову почали виїжджати за Океан нові сили. До року 1939, в якому вибухла друга

---

[264] АГУ — Сх. Конґреґація.

[265] АГУ — Послання, ст. 1-2.

світова війна, всіх місіонерів з Галичини на заморські місії виїхало 77, з чого 56 отців, 4 клирики та 17 братів-помічників. Коли до того числа додати ще 17 інших, також місіонерів, тих, що були призначені для проводу семінарій поза Галичиною (Рим і Загреб), тоді Галицька Провінція, до того тільки року, відступила 93 своїх членів до праці для загального добра цілої Церкви. Багато з них залишалися там вже на все життя.

До тих, які працювали на таких місіях, можна б ще зачислити о. П. Демчука, що в рр. 1926-27 працював у Тороканях і Пінську на Волині, і тих ще двох Отців, що від 1930 р. провадили місійні станиці на Холмщині: у Городлі та Грабівці [266].

Якщо б не остання війна, те число Галицьких місіонерів було б далі зростало. В році 1933-34, на проголошений заклик на місії до Бразилії й Арґентини, негайно зголосилося 52 охочих (8 священиків, 19 клириків та 25 братів). З них тільки 6 змогли ще виїхати перед війною, а 10 після її закінчення [267]. Всім іншим вона не дозволила перевести в життя їхню готовість. Не дозволила ні їм, ні іншим, бо привела до руїни саму Провінцію, в якій вона і досі перебуває.

Видавнича Діяльність

Апостольська праця в модерних часах на ширшу скалю немислима без апостольства преси. Це зрозуміли вже перші нові Василіяни, що вийшли з мурів Добромильського монастиря. Тому, маючи перед очима недавній ще світлий приклад, не далекої від них, великої друкарні в Почаєві, на Волині, яка була чинна до 1831 р., вже в 1895 р. відкрили вони при Жовківському монастирі свою друкарню, за якою опісля пішли й інші Провінції. Там зараз розпочали також релігійне видавництво, періодичне і неперіодичне, хоч це була для них зовсім нова ділянка, якою досі ніхто з них не займався. Великим поштовхом у цьому був перший василіянський молитовник « Гостинець », зредаґований оо. Є. Ломніцьким і П. Філясом, що появився 1892 р. і відразу захопив головно молоді покоління й осягнув рекордовий наклад 190.000 в наступних 8 виданнях.

---

[266] В 1932 р. (17.3.) Папська Комісія для справ Росії зверталася з просьбою, щоб вислати Отців до Харбіну в Китаю, де було багато українських поселенців. І цьому проханню напевно були б не відмовили, якщо це було б можливе. Так, 22.3. цього ж року, відписав Галицький Протоігумен, що тільки покищо, в найближчих роках, не зможе цього зробити, бо готових місіонерів, на просьбу Сх. Конґреґації, висилає до Америки і Канади.

[267] АГУ — Галицька Провінція: Всіх зголосилося 53, один був з Закарпаття.

о. ҐАСПАР ЩЕПКОВСЬКИЙ, Т.І.

Перший настоятель і маґістер новиків у Добромилі
(1882-1893)

Таким чином вони старалися, щоб дати духовенству та всьому народові сталу і здорову релігійну літературу, спочатку дуже скромну, але яка з кожним роком дедалі більше розросталася і випускала щораз то кращі видання[268].

У Жовківському видавництві, як подано в Календарі « Місіонаря » за 1938 і 1939 роки, можна було набути 296 різних книжок релігійно-освітного характеру[269].

У подібному великому « *Списку книжок видавництва ЧСВВ в Жовкві* »[270], — до 1936 р., о. Р. Лукань додав ще всі видання « Записок ЧСВВ », і « Бібліотеку Записок ЧСВВ », річники « Місіонаря », його « Календарі », як також видання Марійського Товариства Молоді, яким проводили Василіяни (між ними річники « Наш Приятель » і « Поступ » та « Вістник Марійських Товариств », і Бібліотеку « Нашого Приятеля »). У цьому списку подано 495 назв, між якими 451 випадає на самі книжки — різних видань релігійного характеру.

Між ними в окремий спосіб слід згадати наступні важливі видання:

1) Чотири різні видання Єрейського Часослова, з 1906, 1910, 1933 (уклав о. М. Марисюк), і 1938 років;

2) Два видання « Вечірня й Утреня » на всі неділі і свята. Перше в двох окремих частинах, з року 1911-12. Друге з 1937 р. з обома частинами в одному томі;

3) Св. Письмо Нового Завіту в українському перекладі о. Я. Левицького, 1921 р.;

4) Великий Требник, який уклав о. М. Марисюк, 1926 р. (ст. 2 + 899 + 9);

5) Церковні Пісні під нотами, укладу оо. О. Козаневича й І. Гриневича, 1926 р.;

6) Коляди на Різдво Христове під нотами (укл. о. І. Гриневича), 1925 р.;

---

[268] В 1939 р. в друкарні й у видавництві були зайняті 8 Отців та 25 Братів, хоч деякі не виключно тільки для них.

[269] *Календар « Місіонаря »* 1938, ст. 128-133; 1939, ст. 145.

[270] « *Записки ЧСВВ* », 1967, ст. 389-420. У 5-му томі, який був вже в друку, була намічена його ж велика бібліографія Василіянських видань на українських землях від 17-го століття та бібліографія творів Василіянських реформованих письменників. На жаль, із-за війни і цей том не появився. *Див. там же*, ст. 410.

7) Біблійна Історія Старого Завіту в 3-х томах, о. Т. Галущинського, 1914-34;

8) Католицький Народний Катехизм — Ф. Шпіраґо, в 3-х томах, 1913-14;

9) Велика Реформа ЧСВВ, о. М. Карівця, в 4-ох томах, 1933-38;

10) « Наслідування Христа » Томи Кемпійського, в двох перекладах: 1921 р. єп. Й. Боцяна, і 1923 р. Наталени Королевої;

11) Чимало популярних молитовників, з яких багато появилося в кількох виданнях, навіть в 5-х, 9-х і 12-х.

Між періодичними виданнями у цьому видавництві, від травня 1897 до липня 1944 р., з короткими перервами в часі війни, виходив популярний і найбільш поширений в Галичині місячник « *Місіонар* », з накладом, що доходив до 50.000 примірників і розходився також між українськими вірними на еміґрації в Европі та за океаном. Мав він теж в роках 1903-1914 і 1939 додаток для дітей: « *Малий Місіонарчик. Письмо для дітей* ». Першим редактором « *Місіонаря* » був о. П. Філяс в роках 1897-1900 і потім знову в роках 1921-1926 [271]. Історичною заслугою цього видання було проломове введення в релігійних українських друках фонетичного правопису, завдяки ініціятиві та відвазі довголітнього редактора о. Л. Березовського, незважаючи на посилені напасті й лайки переважаючих серед галицького духовенства москвофілів [272].

Починаючи з 1901 р. аж до 1944, за винятком воєнних років 1915, 1920-21, 1940-41 і 1943, щороку також появлявся (фонетикою від першого року) об'ємистий та багатий змістом Календар « Місіонаря ». Крім того у тому ж видавництві виходили, редаґовані Василіянами, ще « Наш Приятель » (1922-1939), « Поступ » (1921-27) й « Вістник Марійських Товариств », починаючи з 1927 року.

---

[271] Дальшими редакторами були: оо. Л. Березовський — 1908, 1916-8, Є. Теодорович — 1911, Я. Фещак — 1914, І. Пришляк — 1915 в Загребі, М. Пелех 1916, 1920, М. Марисюк — 1926-1932, Р. Криницький 1933, М. Каровець — 1935, П. Борис — 1939, і Є. Тимчук 1941-4. Майже всі вони брали живу участь в загальному релігійному письменстві. — Крім них, треба ще згадати принаймні такі імена: оо. П. Мартинюк, Й. Скрутень, Є. Козаневич, К. Полішко, М. Головка, П. Теодорович, П. Кисіль, Р. Лукань та багато інших. — Між перекладачами з інших мов слід ще згадати крім того: оо. С. Бараник, Н. Веселий, А. Калиш, М. Лончина. А. Партика, а передусім П. Котович. Пор « *Альманах Вас. богословів* », ст. 38-9.

[272] Ваврик М., *По Вас. монастирях*, ст. 134-5.

В 1935 р. в « *Домі Письменників* », який сформовано в Жовківському монастирі, крім того розпочато видавати ще наступні 4 окремі серії:

1) Бібліотека Релігійної Освіти — це були науково-популярні книжечки на 32 сторінки, які появлялися що два місяці; до 1939 р. вийшло їх 23.

2) Бібліотека Релігійної Драми, — в якій появлялися різні гарні представлення релігійного, історичного й побутового змісту; до 1939 р. таких представлень вийшло 20.

3) Католицькі Читання — це були дешеві й приступні книжки для всіх про правди віри; до 1939 р. появилося 17 таких книжок.

4) Українська Книжка — у цій серії були передбачені книжки, на 120-150 сторінок друку, писані визначними письменниками гарною літературною мовою. Був це зав'язок гарного католицького письменства (белетристики). До 1939 р. появилося чотири такі видання, а 5-те була в друку.

Нарешті слід згадати тут ще й наукове видавництво « Записки ЧСВВ », про які була вже згадка. До війни вийшли перші три томи і неповні четвертий і шостий. В друку були вже друга частина 4-го і 6-го томів, але остання війна припинила їхню появу, як і саме видавництво, яке відновлено та значно поширено, майже вповні силами з Галицької Провінції, щойно після останньої війни в Римі [273].

Це була справді « велика і безустанна св. місія — не для одного села чи міста, але для всього краю ». Тому цей апостолят преси окремою постановою одноголосно схвалили учасники першої Генеральної Капітули 1931 р. і його й надалі гаряче усім допоручали [274].

* * *

Це ті найважливіші ділянки, в яких найбільше трудилися Василіяни Галицької Провінції — аж до вибуху другої світової війни, яка, спочатку, припинила цей розмах, врешті ж до катакомб звела всю їхню діяльність.

---

[273] « *Записки ЧСВВ* », 1967, ст. 407-410; *Календар Місіонаря* 1942, ст. 82. Крім того, Василіянин о. Т. Галущинський, що був тоді ректором Львівської семінарії, 1923 року скликав з'їзд професорів богослов'я з усіх трьох єпархій і заініціював на ньому створення Укр. Наукового Богословського Товариства, як також видавання богословського часопису « Богословія ». Див. « *Богословія* », 1923, ст. 91-3.

[274] *Кал. Місіонаря* 1938, ст. 142; *Постанови Ген. Капітули* 1931 р., ст. 1-4.

V. ТРАГІЧНА ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА (1939-1945)

Війна — це символ знищення. Кожна з них приносить застій і занепад, а то й руїну багато людських надбань й самого людського життя. Такою, як жодна інша в її історії, стала для Галицької Провінції остання світова війна, яка принесла з собою майже тотальну руїну.

1. *ГАЛИЦЬКА ПРОВІНЦІЯ В РОКАХ 1939-1941*

Перша хвиля воєнних акцій в 1939 р. перекотилася через Галичину і біля її Василіянських монастирів досить швидко, без більших протяглих боїв і тому не залишила по собі великих знищень. Вповні була знищена тільки монастирська церква в Золочеві і частково пошкоджено гарматніми стрільнами церкви в Жовкві і Кристинополі, де саме монастирський город був (21.9.1939 р.) осередком цілоденної битви між польським і німецьким військом [275]. Але ця перша воєнна хвиля у 1939 р. принесла на два роки, від 1939 до 1941, поділ Галицької Провінції на дві чи й навіть три нерівні частини: 1) Галичину, 2) т. зв. Генеральне Ґубернаторство, яке обіймало зайняту німцями Польщу на захід від Сяну і Буга та 3) т. зв. Протекторат — Чехи й Моравія.

А) *Галичина.* Велика більшість — 17 монастирів, разом з Провінційним осідком у Львові, зосталася на Галицькій території на схід від Сяну і Буга, яку прилучено до Радянської України з атеїстичною владою. Всім було ясно, що для монастирів настав дуже тяжкий період, і їм дуже тяжко буде зберегтися. У такій непевності і страху пройшли для всіх ці майже повні два роки. Однак у тому часі нова влада ще не рішилася на радикальні кроки відносно всіх монастирів, тож вони, в загальному, могли далі продовжати своє чернече життя і церковну діяльність, хоч і значно обмежену [276].

У тих роках військо вже зайняло монастирі в Крехові, Лаврові, Буковій, Погоні й Улашківцях, майже цілий в Золочеві й частково в Жовкві, Бучачі, Станиславові й Львові. Ченці з цих монастирів тиснулися в кількох келіях чи шукали притулку серед людей, щоб їх не лишати без духовної обслуги, а церкви, головно парафіяльні, без богослужень [277].

---

[275] АГУ — о. П. Теодорович, 25.8.1941; *Кал. Місіонаря* 1942, ст. 8.

[276] АГУ — оо. *І. Назарко, М. Дирда*: звіт з місій і реколекцій. В цих роках вони самі дали 13 місій і 68 реколекцій.

[277] *Каталог Чина* 1940/1.

Не можна було думати про таку саму діяльність, як передше, але майже без перешкод могли вони продовжати всі церковні богослуження й набоженства, вділяти всі св. Тайни, проповідати, хоч обережно, і в церковних межах навіть продовжати працю з церковними Товариствами [278]. Однак, не могли вони більше навчати по школах і так часто, як передше. виїжджати на прилюдні місії чи реколекції, ні теж продовжати будь-яку видавничу діяльність.

В нових обставинах стало також для Провінції неможливим утримувати свої студійні доми. Тому мусіли розпустити новіціят у Крехові, який зайняло військо, як також, ще перед приходом нової влади, роз'їхалися домів всі схолястики з Добромильського монастиря [279]. Усі ж богослови з Лаврова та їхні професори переїхали до Оломовця, про що буде окремо мова.

Зате, в тому часі, при деяких монастирях постали нові парафії і їхні церкви стали парафіяльними. І так Бучацький монастир прийняв на час війни парафіяльну обслугу по лівому боці річки Стрипи; *Гошів* — Витвицю, *Крехів* — Підмонастир, Запасіку, Рубень, Козульку і Майдан, а *Добромиль* — Тарнаву, Поляну і П'ятницю [280]. Сталося це, щоб, з одного боку, відтяжити сусідних парохів, з другого ж, щоб забезпечити багато церков перед закриттям. Крім них Василіяни як Адміністратори у самій Галичині перебрали повну обслугу ще в інших 15 парафіях [281].

За Каталогом Чину за 1940-41 роки на тих « воєнних » парафіях працювало 21 отців, а поза монастирем опинилися 20 схолястиків та 35 братів-помічників, з яких 9 взято до війська (5 клириків і 4 брати), а 6 (1 клир. і 5 братів) подані у в'язниці [282].

З-поміж Отців у серпні 1940 р. був арештований та засуджений на 10 років о. Порфір Сивак, який у 1942 р. був звільнений аж з Норильська з польським військом, в якому став капеляном в армії Андерса. Вже

---

[278] *Кал. Місіонаря* 1942, ст. 69-71.

[279] Деякі з них пізніше повернулися і закінчили дальші студії в Кристинополі, з яких 6 дійшло до священства: оо. П. Нюнька, М. Ничка, М. Білинський, П. Бальцар, М. Цимбала і Г. Чернега.

[280] АГУ — П. Теодорович, 29.8.1942; о. В. Градюк, 30.9.1942; В. Ваврик, 12.3.1943.

[281] Були це: Пархач і Волсвин к. Сокаля та Милівці к. Улашковець, які досі обслуговували з поблизьких монастирів, а крім них ще: Добротвір, Пограничне, Ушня, Заболотівці, Угорники, Ванів к. Сокаля, Махнів, Бураківка, Стінка, Жуків, Корничі, Улашківці і Полівці. Крім них стали сотрудниками в таких місцевостях: Переволока, Хирів, Волківці, Олеша і Трибухівці. Див. *Каталог* на 1940/41 рік.

[282] *Там же*, ст. 17-8.

по вибуху німецько-радянської війни, 26 червня 1941 р., були також арештовані в Дрогобичі й пропали без вістки оо. Северіян Бараник й о. Яким Сеньківський [283].

Б) *Монастирі в т. зв. Генеральному Ґубернаторстві.* На захід від т. зв. лінії Керзона, на окупованій німцями частині Польщі, яку названо « Генеральне Ґубернаторство », зосталися три монастирі: в Перемишлі, Кристинополі й Варшаві. У заступстві Протоігумена о. В. Градюка, який залишився у Львові, настоятелем для них став протоконсультор о. Павло Теодорович, який, до створення Архимандричої Делеґатури 13.12.1940 р., був ним також для всіх Василіян у т. зв. Протектораті — Чехи і Моравія. Він урядував з резиденції у Холмі, яка там у тому часі постала.

В *Перемишлі*, на Засянні, перебувало в монастирі понад 10 монахів (7-8 Отців і 4 Брати), які крім Острова тепер прийняли парафіяльну обслугу також для цілого Засяння. Монастир лежав близенько річки Сяну, по якому йшла тоді границя, і з вибухом нового воєнного гураґану, від гарматного пострілу дня 26 червня 1941 р. згинув під монастирською церквою о. Лаврентій Качмарський, що ледве перед роком (14 квітня 1940 р.) був в Оломовці на Чехах рукоположений на священика.

Від травня 1940 р. появлявся тут перенесений з Жовкви місячник « Місіонар », але коротко, бо мабуть, ще того ж таки року, був припинений німецькою владою.

У *Варшаві* в тому часі перебувало звичайно 6 Отців і 3 Брати, які в дуже невідрадних обставинах продовжали духовну й парафіяльну обслугу для українців та інших вірних східного обряду. Пізніше, в часі Варшавського повстання 12, серпня 1944 р., згинули там під час бомбардування о. Клим Керницький і бр. Венямин Клачинський.

Найбільшою, однак, спільнотою був монастир у *Кристинополі*, який знайшовся в дуже тяжких обставинах, бо був положений в самому куті між річками Бугом і Солокією, якими в тому часі пробігала нова границя між Ген. Ґубернаторством і Радянським Союзом, до якої з обох боків не було й кілометра. За границею зосталася вся господарка, і тому сам монастир, в якому стало перебувало майже 30 осіб, був вповні зданий на Боже Провидіння, яке дбало про них через добрі сусідські парафії. У цьому монастирі ще з-перед війни залишилися клирики-філософи, яких звичайно було коло 20. Там вони продовжали спочатку філософські студії, а згодом ті, що не могли вже виїхати до Протекторату, також і теологію.

---

[283] *Місіонар* 1941, ст. 10.

Крім тих монастирів у тому часі відкрито парафіяльну резиденцію у Боську коло Сянока, в якій перебували два Отці і три Брати, та резиденцію в Холмі, в якій проживали два Отці, між якими протоконсультор о. П. Теодорович й один Брат. З цієї резиденції вони несли духовну опіку для численних українців-католиків, яких тоді було багато і в самому місті і в околицях.

Крім того 13 Отців, як адміністратори чи сотрудники, перебували на парафіях Лемківщини, які їм віддано до тимчасової обслуги [284].

Поза монастирем у Ген. Ґубернаторстві перебувало ще 11 Братів. Згідно з Каталогом за рік 1940-41 усіх Василіян в Ген. Ґубернаторстві було 80: у тому 36 отців, 29 братів і 15 клириків.

В) *Протекторат — Чехи* і *Моравія*. Від 17 жовтня 1939 р. в архиєпископській семінарії в Оломовці на Моравії знайшло для себе новий осідок 5 отців-професорів і 24 богослови, які через Перемишль переїхали тамтуди з Лаврова. Дня 10 листопада 1940 р. до них долучилося ще 5 клириків, які приїхали з Кристинополя по закінченні філософії. Всіх, отже, богословів навчалось в Оломовці і пізніше в Празі 29, з яких один тільки був з Закарпаття, а всі інші з Галицької Провінції [285].

Ігуменом ще з Лаврова до 26.11.1939 був о. Ін. Баґан, а по ньому о. Є. Тимчук. Вищим настоятелем для всіх спочатку був о. П. Теодорович — до 13 грудня 1940 р., коли то для всіх Василіян, що перебували в Протектораті (і Відні), створено окрему Архимандричу Делеґатуру. *Делеґатом* зістав назначений о. Павло Миськів, який найбільше причинився до того, що всі могли тамтуди переселитися і знайшли всебічне забезпечення [286]. Його консультарами стали: оо. Є. Тимчук, А. Кулибаба і С. Голик, а по виїзді о. Є. Тимчука до Галичини (19.11.1942) — о. Й. Кочут.

В Оломовцькій семінарії Василіянські богослови мали свої власні

---

[284] П'ять з них були адміністраторами на Лемківщині в наступних місцевостях: Святкова, Вороблик, Ізби, Чистогорб, Чертеж, а два душпастирями на Холмщині: в Городлі і Замості. — Шість були сотрудниками в: Кракові, Красній к. Кросна, в Радимні і Мільчу к. Варяжа та ще в Святковій. З них, в рр. 1942-1945, Отці залишилися ще в: Боську, Вороблику, Чистогорбі, Святковій та Ізбах на Лемківщині і в Холмі та Городлі. Див.: *Каталог Чина* на 1940/1 р., ст. 25; АГУ — о. В. Ваврик, 12.3.1943.

[285] АГУ — Хроніка студентів. Крім них у Протектораті проживали ще о. С. Решетило й о. М. Калинець, а в р. 1941 до Праги вже на студії приїхали оо. С. Фединяк і Й. Кочут.

[286] В Оломовці був він вже знайомий, бо весною цього року був там коротко духовником для питомців з Мукачівської єпархії.

виклади і там вони перебували до її закриття німецькою владою при кінці 1940 р. Тому, дня 20 січня 1941, всі Василіяни переїхали до Праги і замешкали в домі Сестер св. Хреста, і звідтіль ходили на виклади в Празькому Карловому університеті, тимчасом як 4 вже раніше виїхали на дальші студії до Відня. З них 9 були також вписані на філософічному факультеті в Укр. Вільному Університеті, який вони покінчили докторськими ступнями.

Перших шість богословів з Галицької Провінції та одного з Закарпаття дня 14 квітня 1940 року в Оломовці рукоположив на священиків Преосв. Павло Ґойдич з Пряшева. Восени, 21 і 24 листопада того ж року, він уділив пресвітерських свячень ще вісьмом, а на наступні свячення йому вже не дозволили приїхати, тому дальших вісьмох богословів святив 14 травня 1942 р. в Празі Преосв. Микола Дудаш, ЧСВВ, з Мадярщини.

Останні свячення (В. Сютик та І. Патрило) у Протектораті, в часі примусових робіт у Моравській Остраві, відбулися дня 2 травня 1943 р. в Оломовці. Уділив їх за дозволом Ап. Престолу єпископ-помічник Оломовцький С. Зеля, бо в тому часі до Протекторату вже не міг приїхати ніхто з східних єпископів. З усіх 28 богословів Галицької Провінції, які навчалися в Оломовці і Празі, до священства дійшло 26. З них 24 висвятились ще в Протектораті, а два (Й. Данилович і А. Великий) пізніше — перший в Галичині, а другий в Римі. По свяченнях всі вони поверталися до своїх монастирів: перша група в 1940 р., ще до Ген. Ґубернаторства, а потім до Галичини, крім тих, що зоставалися на дальші студії.

Ця Делеґатура, залежна безпосередньо від Архимандрії, залишилася і по 1941 р., коли-то знову об'єдналися всі монастирі Галицької Провінції. Вона проіснувала офіційно до 3 вересня 1945 р., але пізніше — вже в іншій формі, бо 24 лютого 1943 р. німецьке Ґештапо розігнало всіх Василіян, що перебували на студіях у Празі, заганяючи їх до примусових робіт, між ними 15 до копальні вугілля в Моравській Остраві (11 отців і 4 клирики), а шістьох в самій Празі. По звільненні, завдяки різним інтервенціям[287], майже всі виїхали до Галичини. На студіях залишилося ще тільки вісім, але й вони при кінці року мусіли виїхати, бо 29 грудня німецька поліція викинула їх з Протекторату. Залишився там тільки о. П. Миськів, Делеґат, що мав хорватське громадянство,

---

[287] Поліція наказала самовільно забрати всіх до роботи, бо священики і студенти були законом звільнені від примусової праці.

й о. С. Решетило, якого не чіпали. Пізніше переходово перебували там ще деякі з тих, що знову туди повернулися, головно на закінчення студій [288].

* * *

Крім тих усіх, яких вже вище згадано, з членів Галицької Провінції в тих роках перебували ще 4 отці, 1 схолястик та 10 братів — у Німеччині, по одному Отцеві в Словаччині і в Югославії та 10 Отців у Римі.

Всіх разом 1941 р. Галицька Провінція нараховувала: 2 ієрархи, 147 отців, 47 клириків, 120 братів — усіх 316.

В порівнянні з 1939-им за півтора року загальне число зменшилося з 373 до 316.

У тому числі 80 ченців перебувало в Ген. Ґубернаторстві (36 отців, 15 схолястиків і 29 братів), 26 в Протектораті (13 отців і 13 клириків), 19 в Німеччині (8 отців, між ними й ті у Відні, 1 схолястик і 10 братів), решта — в Римі та інших Провінціях. В самій Галичині до червня 1941 р. проживало всіх 161 ченців: 66 священиків, 17 клириків і 78 братів-помічників.

2. *ГАЛИЦЬКА ПРОВІНЦІЯ В РР. 1941 - 1945-46*

Літом 1941 р. німецькі війська зайняли цілу Галичину, і всі монастирі знову були під проводом одного Протоігумена, з осідком у Львові, яким був о. В. Градюк, вибраний на цей пост ще 6 серпня 1935 р. Однак саме об'єднання всіх монастирів не мало великого впливу на покращання розвитку Провінції та її діяльности, бо вона й далі залишалася в тяжких матеріяльних та політичних обставинах, які випливали з воєнного положення.

Найперше не повернувся ніхто з тих, що їх взято до війська, ні тепер, ні пізніше, і не багато тих Братів, що були опинилися поза монастирем.

Спочатку деякі монастирі звільнилися з військових радянських залог, але вони були запущені й понищені і тому не можливо було до них зразу переноситися. Монастирі в Лаврові, Буковій, Михайлівці-Завалі та Крехові до Провінції вже не повернулися, бо німецька влада затримала їх для себе, з дозволом вживати їх, якщо було там вільне

---

[288] Всі дані в цьому розділі взяті з: АГУ — Делеґатура в Протектораті: Чехи і Моравія.

місце [289]. Але вже при кінці 1941 р., крім нового дому в Жовкві, військо знову зайняло Лаврів, і незабаром також Крехів, залишаючи тільки по дві келії [290].

Земельні добра звернено лише в Улашківцях, Добромилі, Погоні й Гошеві, частину в Кристинополі і Жовкві, але Бучач, Підгірці, Крехів, Дрогобич і Краснопуща дістали тільки 15 гектарів на платний винаєм, хоч і з цього мало хто мав змогу скористати, бо не мали як їх обробити [291]. Тому матеріяльні можливості були дуже скромні і вони також були на перешкоді не одним гарним плянам, між якими також відкриттю новіціяту.

У таких несприятливих воєнних обставинах не змогли теж відновити Провінційної Курії, якої 5-річний реченець закінчився ще 6 серпня 1940 р. Отець Протоігумен В. Градюк вже 2 червня 1942 р. просив Генеральну Курію, щоб могти скликати Провінційну Капітулу, а якщо це неможливо, то щоб його звільнили і назначили когось іншого на його місце, бо, як писав, він сам уже старий і слабий [292].

Про це 13.6.1942 р. нараджувались на генеральній консульті, але Архимандрія — на час війни й далі залишила теперішню Провінційну Курію. Так само на час війни залишено всіх *ігуменів* у тому складі, в якому він був, після тих змін, які зроблено з необхідности і які перевів сам о. Протоігумен « до вибору і назначення нового Протоігумена » [293].

Найбільш пильною в тому часі проблемою, яку всі переживали і якої не вдалося розв'язати, була справа *відкриття новіціяту*. Про неї найчастіше згадується у всіх листах, які приходили до Ген. Курії. На новіціят пропонували Крехів, Кристинопіль, Бучач і Гошів. Остаточно Сх. Конґреґація, декретом з дня 16.10.1943 р., ч. 425-43, дала дозвіл на тимчасове перенесення цього новіціяту з Крехівського монастиря до Жовкви з тим, що леґалізується таке перенесення, якщо його зроблено і перед приходом цього дозволу [294]. Однак в тому часі і тамошніх обставинах вони його, на жаль, таки не змогли відкрити.

Студії філософії і богослов'я відбувалися в Кристинополі і пере-

---

[289] АГУ — о. В. Ваврик, 12.3.1943.

[290] АГУ — Денник о. Т. Галущинського, 1941 рік, ст. 79; 1943, ст. 159.

[291] АГУ — о. В. Градюк, 30.9.1942; В. Ваврик, 12.3.1943.

[292] АГУ — о. В. Градюк, ч. 110.

[293] АГУ — о. П. Теодорович, 3.12.1942; о. В. Градюк, 30.9.1942.

[294] АГУ — о. В. Градюк, 18.7.42 і 30.9.42; о. П. Теодорович, 3.12.42 і 9.5.43; Делеґатура в Протекторатi, 5.2.42, 21.4., 2.8., 17.9. і 3.11.1942.

ходово в рр. 1942-43 також у Жовкві. Кінчали їх останні річники тих, що їх зачали ще перед війною чи в перших її роках. З них 15 по закінченні студій прийняли священичі свячення [295].

Кращі можливості в тих роках розкрилися для *душпастирської* діяльности, включно до місій, реколекцій та відпустів, головно в Крехові та Гошеві, хоч обставини і для них не були пригожі. Залишено, однак, майже всі ті парафії, які обслуговували в рр. 1939-1941, за винятком кількох на Лемківщині та двох на Холмщині [296].

У тих роках можна було також частинно відновити *видавничу діяльність*, хоч дуже обмежену. Від серпня 1941 р. до липня 1944 р. знову виходив « Місіонар », спочатку неперіодично, а від травня 1942 р. щомісяця. Редактором його був о. Є. Тимчук. Також вийшли два « Календарі Місіонаря », на 1942 накладом 30.000 і на 1944 рік накладом 10.000 примірників.

З великими надіями і плянами 1943 року знову відкрито в Бучачі « Місійний Інститут св. Йосафата », якого директором удруге став о. І. Готра [297].

Але з кінцем 1943 р. наблизились до Галичини фронтові лінії, що й цим разом привели всю зовнішню діяльність майже до цілковитого застою.

3. *ПОВОЄННА РУЇНА*

У перших роках 1943-45 з поворотом радянської армії становище Церкви і теж монастирів в загальному повернулося до стану з років 1939-1941, і навіть було дещо краще. Але, вже в тому часі багато Отців знову порозходилися по численних парафіях, які зосталися без священика, бо деякі виїхали перед наближенням фронту, а немало вже й померло за воєнні роки від 1939 р. Такий стан тривав до т. зв. « Львівського Синоду » з 1946 р., 8-10.3., на якому учасники вирішили анулювати постанови Берестейської Унії з 1596 р. Василіяни під таким рішенням не могли підписатися і багато з них (понад 30) опинилися на Сибірі, головно старші, які в монастирях чи церквах займали видатні становища.

---

[295] Між ними були: оо. Й. Романик, П. Бальцар, П. Нюнька, М. Ничка та ін. Див.: АГУ — о. П. Теодорович, 14.12.1942 і 9.5.1943.

[296] АГУ — о. П. Теодорович 9.5.1943 і о. В. Ваврик, 12.3.1943. Тільки з одного Кристинополя дано 1943 р. 7 великопосних реколекцій.

[297] Пушкарський П., *Короткий нарис історії дому і церкви Василіянської в Варшаві* (Машинопис), ст. 112.

В рр. 1955 вони здебільша поверталися до Галичини, пізніше ж деякі були навіть реабілітовані [298].

Забираючи ченців, при тій нагоді звичайно замикали також сам монастир, хоч не всі зразу [299]. Молодші священики, які ще не займали видніших місць, і брати-помічники в більшості розходилися по своїх рідних чи знайомих і там шукали якоїсь праці, яку мусіли для себе знайти також ті, що пізніше поверталися з заслання.

Все ж таки одні і другі ніколи не забували про своє Василіянське і священиче покликання — для добра тих, що в них шукали духовної допомоги, як також для того, щоб цю місію і після них було кому продовжати.

В таких обставинах, очевидно, не можлива була Провінційна Капітула, тому Протоігуменом далі зостався о. В. Градюк, обраний ще перед війною в 1935 році. Хоч старенький, знесилений не тільки роками, але ще більше недугами та засланням, по звільненні він в якійсь мірі знову став осередком для всіх тих, для яких був колись, і далі зостався їхнім духовним Батьком. По його смерті, 30 серпня 1961 р., на 88-му році життя і 70 монашества, як стало відомим, скільки це було можливе в тамошніх обставинах, до 1972 року заступав його в обов'язках о. Пахомій Борис.

* * *

Після війни на території Польщі залишилися ще три монастирі: в Перемишлі, Кристинополі й Варшаві.

З Перемишля, щоб оминути репатріяції до Радянського Союзу, вже при кінці 1945 р. виїхали всі Отці і Брати, які з часом зібралися

---

[298] Між ними о. І. Готра, як сам оповідав. — За його звітом на засланні і в таборах на Сибірі були: оо. Й. Чепіль, Градюк В., Жупанський П., Марисюк М., Пелех М. (Спаск-Караґанда), Савчин М., Шипітка М. (в Мордовії), Білан Й., Данилович, Й., Ключик А., Когут М., Кушнір Й. (Мама - коло Іркутська), Луб І., Манько Ю., Панчишин П., Ридель Й. (Джескасган-Казакстан), Юстин Роман, Тимчук Є. (Спаск-Казакстан), Федорик Й., Давибіда М., Дацишин М., Готра І. (Джаскасган, потім Спаск-Караґанда), Розумійко М. (Воркута), С. Пришляк, Колодій І. і бр. Смілка І. На Сибірі померли: оо. Бобрецький і Оленський П. та пізніше вже о. Балагурак Г. — Були в тюрмі: оо. Теодорович, Лютак М., і Керничний П. та Байрак В., який там і помер. Арештований і вивезений був о. Луців М. (тепер в Донецьку). В таборах праці в Галичині помер бр. Рогатинський Й. — АГУ - о. І. Готра 6.3.1970.

[299] В Гошівському монастирі Отці і Брати залишилися аж до 1951 року, в якому їх прогнано, а монастир замінено на « будинок для вбогих дітей », подібно, як це за свідченням відвідувачів, сталося з монастирями в Добромилі, мабуть також в Крехові і Лаврові. Пор.: Дирда М., *На Христовій ниві*, 1978, ст. 82.

коло Варшавського дому. Там, у Перемишлі, залишився тільки сам о. Юстин Роман, якого 6 квітня 1947 р. ув'язнено і з багатьома іншими 12 квітня виселено до Галичини. З ним перестала існувати в Перемишлі резиденція, яку сконфісковано, а церкву перемінено на архів воєвідства [300].

В Кристинополі (тепер Червоноград) по війні знайшлося більше число Отців і Братів, які в часі репатріяції також повиїжджали — одні на схід, інші на захід. В монастирі залишилися тільки о. А. Кулибаба і бр. Я. Пилип. Дня 17 червня 1947 р. проголошено заміну тієї частини території з Радянським Союзом за іншу над Сяном, а всіх мешканців, між ними й обох останніх Василіян, вивезено на західні землі Польщі [301].

Зостався тоді лиш одинокий монастир у Варшаві, який 1944 р. в часі Варшавського повстання був цілковито розбомблений, і в ньому довший час нікого не було, бо щойно 1948 р. вспіли відбудувати частину дому і посвятити в ньому домову капличку [302]. Але саме коло нього згуртувалося більше число Отців і Братів з Галицької Провінції, які там здебільше вже й залишилися і дали початок пізнішій Делеґатурі, про яку буде сказано в окремому нарисі.

* * *

За Каталогом Чину з 1949 року всіх Отців, приналежних до Галицької Провінції, було 145.

З них в 1948 році 14 працювало в Польщі, 30 — в заморських Провінціях, а 10 в Римі та інших залежних від нього осередках [303].

В році 1981 залишилося ще 49 Отців, з яких 31 проживає в Галичині, а 18 по інших центрах поза нею.

В порівнянні з давніми — це вже дуже низьке число. Але воно не повне, бо включає імена лише передвоєнних членів, і то тільки тих, про яких дійшла якась вістка. Є, отже, в Бозі надія, що в годину, яку Він визначив, буде кому там взятися до праці над відбудовою і відродженням, а з допомогою певно прийдуть їм члени тих Провінцій, які постали і розвинулись завдяки жертвам і трудам Отців та Братів з Галицької Провінції.

---

300 С. Василія Сивч, ЧСВВ: *Останні дні укр. Перемишля* 1944-7, в: На Христовій ниві, ст. 198-207.

301 Пушкарський, *ц. тв.*, ст. 109.

302 *Там же*, ст. 62.

303 *Каталог Чина* 1949, ст. 62-4.

ДОДАТОК І.

ПРОТОІГУМЕНИ

Руська Провінція Покрова Матері Божої:

1. Білинський Іпатій 1743-1747
2. Коблянський Сильвестер 1747-1751
3. Мальський Сильвестер..... 1751-1755
4. Білинський Іпатій 1755-1759
5. Шептицький Атанасій 1759-1763
6. Сідлецький Йосафат 1763-1772
7. Братковський Онуфрій 1772-1776
8. Морґулець Йосиф 1776-1780

Галицька Провінція Найсв. Спасителя:

1. Пйотровський Анастасій 1780-1784
   Сторожинський Віктор 1783-1785
   (у Львівській єпархії)
   Пйотровський Анастасій 1784-1785
   (у Перем. і Холм. єпархіях)
2. Сторожинський Віктор ..... 1785-1797 (у всіх єпархіях)
3. Михальський Доротей 1797-1803

Протоігумени з владою Головних Настоятелів:

4. Здюшинський Юліян 1803-1810
5. Голдаєвич Теофан ..... 1810-1818 (дві каденції)
6. Радкевич Арсеній 1818-1822
7. Гриневецький Мелетій 1822-1823
   Адмін. Опуський Софрон 1823
   Адмін. Хомчинський Орест 1823-1826
8. Хомчинський Орест ..... 1826-1842 (чотири каденції)
9. Фізьо Дометій 1842-1846
10. Коссак Омелян 1846-1850
11. Максимович Маріян 1850-1854
12. Мацієвський Модест ..... 1854-1874 (п'ять каденцій)
13. Загайський Яків 1874-1878
14. Сарніцький Климент 1878-1882
    (— до 1909 для «старих» Василіян)

Провінціяли — Візитатори з Т.І.:

Яцковський Генрих 1882-1887
Мицєльський Михайло 1887-1893
Щепковський Ґаспар 1893-1897

Протоігумени з Т.І.:

Мицєльський Михайло 1897-1901
Бапст Ґаспар 1901-1904

Протоігумени ЧСВВ з владою Головного Настоятеля:

15. Філяс Плятонід 1904-1917
16. Галущинський Марко..... 1918 (від 15.8. до 9.12.)
    Філяс Плятонід, Ген. Вікарій ... 1918-1920
17. Калиш Анастасій..... 1920-1930
    Ткачук Діонисій, Ген. Вікарій .. 1930-1931

Протоігумени Галицької Провінції:

Решетило Стефан, Адміністратор 1931-1932
18. Решетило Стефан 1932-1935
19. Градюк Віталій 1935-1961
    Борис Пахомій 1961-1972

ДОДАТОК І І.

КАПІТУЛИ ЧИНУ СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛ. В ГАЛИЧИНІ

А. *Капітули Свято-Покровської Провінції*

Дубненська	1743, 10.6. ст. ст.	Берестейська	1759, 2.10. ст. ст.
Берестейська	1747, 22.8. ст. ст.	Білостоцька	1763, 29.9. ст. ст.
Берестейська	1751, 14.9. ст. ст.	Берестейська	1772, 17.2. ст. ст.
Почаївська	1755, 28.8.-2.9.	Унівська	1776,25.7.-7.8.ст. ст.

Б. *Капітули Провінції Найсв. Спасителя (до 1882 р.)*

Тороканська	1780, 17.9. ст. ст.	Львівська	1791, травень?
Львівська	1783, 29.6.	Львівська	1797, травень
Лаврівська	1784, 15-18.8. ст. ст.	Крехівська	1803, 20.7.
Львівська	1785, 14.5.	Львівська	1810, 8-9.10.

Крехівська	1814, 18.9.	Львівська	1850, 3-5.9.
Львівська	1818, 1-3.10.	Львівська	1854, 5.9.
Львівська	1822, 22.10.	Добромильська	1858, 14-18.8.
Львівська	1826, 5.8.	?	1862
Крехівська	1830, 9.8.		
Дрогобицька	1834, 1.8.	Львівська	1866, 24-25.7.
Добромильська	1838, 1.8.	?	1870
Лаврівська	1842, 30.8.-2.9.	Львівська	1874
Крехівська	1846, 1-3.9.	Львівська	1878, липень

В. *Капітули після Добром. Реформи*

Кристинопільська	1906, 14.11.-1.12.
Кристинопільська	1909, 6-14 серпня
Крехівська	1917, 1-12 вересня
Львівська	1920, 24.4.-1.5.
Жовківська	1926, 12-26 лютого
Добромильська	1932, 14-16 червня
Жовківська	1935, 23 липня

ДОДАТОК III.

ОТЦІ І БРАТИ ТОВАРИСТВА ІСУСОВОГО, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У ДОБРОМИЛЬСЬКІЙ РЕФОРМІ

(Взято з Каталогів Т. І. за рр. 1883-1904, в яких був окремий відділ: *Occupati in Monasteriis Ordinis S. Basilii M. Gentis Ruthenae*)

P. Andrzejczak Mich., n. 1856, ingr. 1873, prof. 1887.
P. Arndt Augustin., n. 1851, ingr. 1875, prof. 1893, ob. 1925
P. *Bapst* Petrus, n. 1845, ingr. 1867, prof. 1884, ob. 1924.
P. Baudiss Adalb., n. 1842, ingr. 1856, prof. 1875, ob. 1926
P. Bisztyga Casim., n. 1869, ingr. 1885, prof. 1903.
P. Boeger Joseph., n. 1852, ingr. 1872, prof. 1889, ob. 1894
P. Brandis Ericus, n. 1834, ingr. 1855, prof. 1871.
P. Burkiewicz Edv., n. 1839, ingr. 1858, prof. 1871, ob. 1921.
Czuchnowski Joseph., n. 1843, ingr. 1873, ob. 1885.
Dutkiewicz Anton., n. 1857, ingr. 1880, ob. 1913.
Dydek Stanisl., n. 1864, ingr. 1884, ob. 1925.

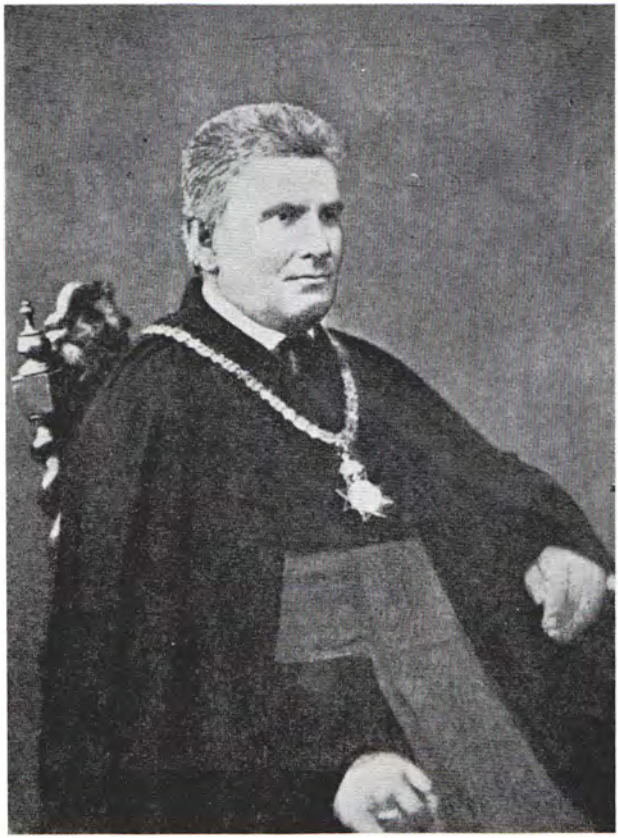

ПРОТОІГУМЕН
о. КЛИМЕНТІЙ САРНІЦЬКИЙ,
ЧСВВ († 1909)

Покровитель реформи в Галичині

ПРОТОІГУМЕН о. ЯКИМ ХОМА,
ЧСВВ († 1931)

Покровитель реформи на Закарпатті

P. Gadowski Joseph., n. 1858, ingr. 1876, prof. 1890.
P. Jakulinski Mich., n. 1855, ingr. 1873, prof. 1889.
P. Janik Franc., n. 1842, ingr. 1868, prof. 1882, ob. 1922.
P. Kalman Mich., n. 1863, ingr. 1879, prof. 1894.
P. Krzanowski Joseph., n. 1860, ingr. 1887.
Kucharski Joseph., n. 1848, ingr. 1879, prof. 1890.
P. Laszczyk Lucas, n. 1848, ingr. 1871, prof. 1882.
P. Lew Venceslaus, n. 1869, ingr. 1887, prof. 1903.
P. Lic Stanislaus, n. 1862, ingr. 1879, prof. 1897, ob. 1935.
Lisowski Nicolaus, n. 1816, ingr. 1839, prof. 1856, ob. 1906.
S. Machowski Joseph., n. 1873, ingr. 1892, prof. 1910.
P. Makowski Paulus, n. 1844, ingr. 1871, prof. 1885, ob. 1920.
Malewicz Steph., n. 1840, ingr. 1862, prof. 1873, ob. 1893.
P. Mastaj Petrus, n. 1852, ingr. 1871, prof. 1895.
Mistak Anton., n. 1840, ingr. 1868, prof. 1880.
P. Mühl Antonius, n. 1838, ingr. 1882, prof. 1892, ob. 1912.
P. *Mycielski* Mich., n. 1826, ingr. 1856, prof. 1871, ob. 1906.
Palkowski Leopold., n. 1876, ingr. 1894.
P. Radecki Franc., n. 1850, ingr. 1865, prof. 1883.
Ratuszynski Mattias, n. 1843, ingr. 1872, prof. 1882, ob. 1922.
P. Riedl Casim., n. 1841, ingr. 1862, prof. 1873, ob. 1898.
P. Sozanski Theodos., n. 1826, ingr. 1846, prof. 1864, ob. 1901.
P. Stec Franc., n. 1854, ingr. 1870, prof. 1888, ob. 1925.
Swiader Thom., n. 1846, ingr. 1880, prof. 1890, ob. 1933.
P. Szaflarski Mathias, n. 1847, ingr. 1865, prof. 1879.
P. *Szczepkowski* Gaspar, n. 1823, in. 1840, prof. 1858, ob. 1899.
Tomkiewicz Stan., n. 1862, ingr. 1885, prof. 1896, ob. 1923.
P. Tychowski Simon, n. 1841, ingr. 1860, prof. 1875.
P. Urbanek Joseph., n. 1851, ingr. 1867, prof. 1881.
P. Warol Aloisius, n. 1859, ingr. 1877, prof. 1896, ob. 1936.
P. Wasilewski Joseph., n. 1841, ingr. 1874, prof. 1893, ob. 1913.
P. Wiercinski Felix, n. 1858, ingr. 1878, prof. 1896.
S. Wroblewski Carol., n. 1864, ingr. 1881.
P. Wilhelm August., n. 1866, ingr. 1892, prof. 1907.
P. Zakrzewski Joann., n. 1864, ingr. 1883, prof. 1905, ob. 1936.
P. Zosel Felix, n. 1847, ingr. 1862, prof. 1882.
PP. 34, Clerici 2, Coadiutores 11.

Universim in Reformatione Dobromylensi laborantes PP. et FF. Soc. Jesu, 47.

(Див. *Василіянський Вісник*, 1966, ч. 4. стор. 75-76)

ДОДАТОК IV.

ЕВІДЕНЦІЯ ГАЛИЦЬКИХ МОНАСТИРІВ І МОНАХІВ

	Монастирі	Отці	Клирики	Брати	Разом
Коссак [1]	236				
1739 [2]	65				
1774 [3]	41				310
1780 [4]	36				314
1800 [5]	26				к. 200
1857 [6]	14				77 + 5 нов.
1882 [7]	14	50	4	6	60 + 9 нов.
1904 [8]	13	66	40	67	173
1914	17	88	61	85	234
1920	17	88	27	68	183
1930 [9]	25 + 5	127	167	171	465
1939 [10]	20	133	91	149	373

---

[1] У своєму Шематизмі з 1876 р. Коссак подає список тих місцевостей, в яких за історичними джерелами існували ці монастирі, хоч по багатьох з них не зосталося ні сліду. Р. Лукань, ЧСВВ, нарахував їх 374 — див.: Ваврик М., *По Вас. манастирях...*, ст. 22.

[2] М. Ваврик, *Нарис...*, ст. 24.

[3] *Там же*, ст. 50.

[4] *Там же*, ст. 52.

[5] *Там же*, ст. 56-57. В тому числі включені 4 Холмські монастирі і 36 монахів.

[6] *Там же*, ст. 62-63.

[7] *Там же*, ст. 62.

[8] Реформа почалася з одним монастирем в Добромилі і майже з зовсім новими членами. З « старих » Василіян приступило до Реформи тільки 3-ох новиків-клириків та 4 священиків.

[9] В тих числах включені монастирі й резиденції та монахи з Закарпаття й Румунії та місій в обох Америках.

[10] Ті числа подані по відписанні 1932 р. монастирів та монахів, які працювали в обох Америках і які відійшли до Закарпатської Провінції св. Миколая. Дані про роки 1914-1939 взяті з Каталогів ЧСВВ.

о. А. Пекар, ЧСВВ

ВАСИЛІЯНСЬКА ПРОВІНЦІЯ СВ. МИКОЛАЯ НА ЗАКАРПАТТІ

ЗМІСТ:

1. Початки чернечої організації. 2. Потреба монашої реформи. 3. Труднощі реформи. 4. Переведення реформи. 5. Створення зреформованої провінції. 6. Апостольська праця. 7. Василіянські прощі. 8. Апостолят друкованого слова. 9. Виховно-культурна праця. 10. Воєнне лихоліття.

Монаше життя на Закарпатті тісно зв'язане з поширенням християнства на цім, найдальше на захід висуненім, клаптику української землі. Головними осередками монашого життя тут стали: Святомиколаївський монастир на Чернечій горі біля Мукачова [1] і Святомихайлівський монастир у Грушові на Мараморощині [2]. Завдяки своєму центральному положенню та щедрій фундації князя Теодора Корятовича († 1415 р.), Мукачівський монастир вибився на провідне місце. Тут, при Святомиколаївському монастирі, на Чернечій горі осілися також закарпатські владики і звідтіля пішла назва *Мукачівської епархії.*

---

[1] Про Мукачівський монастир див. статті: И. Кондратович, *Князь Федор Коріятович и Мукачевскій монастирь*, у « Подкарпатська Русь », 1 (1923) 30-32; А. Кралицький, ЧСВВ, у « Мѣсяцослов на год 1866 », Ужгород, стор. 33-35; Е. Мустянович у « Мѣсяцослов на 1908 г. », Ужгород, стор. 83-89; М. Ваврик, ЧСВВ, *По Василіянських монастирях*, Торонто 1958, стор. 225-242.

[2] Про Грушівський монастир див. І. Дулишкович, *Историческія черты Угро-Русских*, Унгвар 1875, т. II, стор. 64-70; Е. Фенцик, стаття у «Листок» 1895, стор. 135-136; Ю. Жаткович, у « Науковий Збірник присвячений пам'яті М. Грушівського », Львів 1906, стор. 155-157.

Тим часом значення Грушівського монастиря, почавши від половини ХУІ-го сторіччя, зачало підупадати, аж доки його, біля 1690 р., повстанці Текелія цілком не зруйнували [3]. З того часу Святомиколаївський монастир у Мукачові став визначним осередком і розсадником духовного життя на Закарпатті.

1. ПОЧАТКИ ЧЕРНЕЧОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Монаше життя у Срібній Землі, як теж на інших українських землях, розквітало за правилами св. Василія Великого. Реформа й об'єднання українсько-білоруських монастирів в один, т. зв. *Василіянський Чин* під проводом митр. Йосифа В. Рутського († 1637) і св. Йосафата († 1623) відбилися, до певної міри, теж на чернечих спільнотах Закарпаття. А то тим більше, що визначні закарпатські ченці з Мукачівського монастиря, захоплені унійними ідеалами, утримували тісні стосунки з Київською митрополією [4] і правдоподібно прийняли *Правила Рутського.* Тоді закарпатські монахи присвоїли собі також властиву собі назву - *Василіян*, бо аж до половини ХУІІ-го сторіччя вони називали себе тільки загальним ім'ям - *монахи* [5].

Тут треба нам згадати також про « реформу » архим. Івана Й. Годермарського, ЧСВВ († 1729), який прийняв у посідання Мукачівський монастир з його добрами після придушення т. зв. Раковцієвих заворушень, 1710 р. У Святомиколаївському монастирі, який увесь знайшовся в руїнах, Годермарський не застав тоді ні одного монаха. Спровадивши собі до помочі трьох ченців з інших монастирів, він незабаром привів до ладу монастирську господарку, відбудував монастир і відновив монастирську церкву. А тоді він покликав монахів з Галичини, щоб вони перевели реформу чернечого життя на Закарпатті за зразком ре-

---

[3] А. Пекар, ЧСВВ, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, Рим 1967, стор. 17-21.

[4] *Там же*, стор. 25-30.

[5] Г. Кінах, ЧСВВ, *Правила В. Рутського для монахів ЧСВВ*, стаття у « Записки ЧСВВ », І (1924) 56-72. У бібліотеці Мукачівського монастиря о. Кінах знайшов аж два примірники « *Регул* » на слов'янській мові, відмічаючи: « На них виховалися всі славніші з поміж Василіян ХУІІІ ст. аж до часу реформи Йосифа ІІ, коли, на поручення єп. А. Бачинського, протоігумен Й. Базилович зладив інші правила для монахів » (стор. 57). Про згадані *Правила монашескіе* Й. Базиловича, затверджені єп. А. Бачинським 1777 р., див. В. Л. Микитась, *Давні рукописи і стародруки*, Львів 1964, ч. ІІ, стор. 66; як теж у статті В. Пронина, « Православная мысль », 1 (Прага 1957) 41.

форми митр. Рутського. Ось що читаємо у *Записнику* Годермарського під 1721 р.:

« Цього року запроваджено монаші звичаї Чину св. Патріярха Василія Великого. В трапезі читання. Кожного дня відбувається розважання, а ввечері читання Правил св. о. н. Василія. Також почали відправляти два рази на день (спільний) хор на дві сторони, так само як і в Лаврівському монастирі » [6].

Мукачівські владики, аж до смерти єп. Юрія Г. Бізанція, були одночасно архимандритами Святомиколаївського монастиря і їм підлягали всі закарпатські монастирі, хоч вони не були між собою тісно пов'язані. Спроба об'єднати закарпатські монастирі в одну провінцію наступила щойно по смерти згаданого Владики 1733 р., по похороні якого ігумени монастирів: Березницького [7], Імстичівського [8], Краснобрідського [9] і Зарічського [10] — признали « законное послушаніе » ігуменові Мукачівського монастиря [11], який був зобов'язаний їхні монастирі « ведлуг регули святой — посѣщати и о них попеченіе мати » [12]. Так першим протоігуменом став тодішній ігумен Святомиколаївського монастиря на Чернечій горі, о. Григорій Булко, ЧСВВ († 1742), від якого властиво зачинається список Василіянських Протоігуменів на Закарпатті [13].

Мукачівські владики, які й далі мали свою резиденцію при Святомиколаївському монастирі на Чернечій горі, не дуже бажали випустити із своїх рук нагляд над монастирями. А то тим більше, що вони

---

[6] Див. « *Вісті з Чернечої гори* » 23 (1936) 1.

[7] Про Святомиколаївський монастир у Мал. Березному (засн. біля 1675) див. « Листок » 8 (1890) 92; Ваврик, *цит. тв.*, стор. 247-249.

[8] Про Святомихайлівський монастир в Імстичові (засн. 1654) див. статтю А. Кралицького у « Временник Ставропигійскаго Института на 1872 г. » Львов, стор. 116-118; Ваврик, *цит. тв.*, стор. 246-247.

[9] Про Святодухівський монастир у Красному Броді (засн. у XIУ ст.) див. основну статтю К. Заклинського у « Науковий Збірник Музею Української Культури у Свиднику », I (1965) 43-57; Ваврик, *цит. тв.*, стор. 249-251.

[10] Про Заріччя і тамошній Святомиколаївський монастир (засн. 1689 р.) див. довшу статтю у « Наука », Ужгород 1913, ч. 2, стор. 22-26; ч. 3, стор. 18-21; ч. 4, стор. 23-25. Від 1750 р. Зарічський монастир приналежав до Імстичова. Кілька грамот, що відносяться до Зарічського монастиря, опублікував М. Лелекач у « Наукові Записки Ужгородського державного університету », XIУ (1955) 221-234.

[11] Ігуменом Мукачівського монастиря тоді був о. Григорій Булко, ЧСВВ, якого життєпис подав Г. Кінах, ЧСВВ, у « Записки ЧСВВ », IУ (1931) 205.

[12] Г. Кінах, ЧСВВ, *Собор Мукачівський р. 1733*, у « Записки ЧСВВ », I (1927) 576.

[13] А. Пекар, ЧСВВ, *Василіянські протоігумени на Закарпатті*, у « Записки ЧСВВ », IX (1974) 152-166, де подана теж бібліографія.

вимагали частину прибутків Мукачівського монастиря на своє утримання. Так уже наступник Бізанція, єп. Симеон С. Ольшавський, ЧСВВ (1734-1737) намагався відібрати або принаймні обмежити владу о. протоіг. Булка, однак йому це не вдалося [14]. Зате його наступник, єп. Юрій Г. Блажовський, ЧСВВ (1738-1742) поступив далеко відважніше й усунув Булка з Мукачова, назначивши його 1740 р. Мараморським Вікарієм. Однак виглядає, що о. Булко не зрікся свого протоігуменського обов'язку і виконував його аж до своєї смерти, яка наступила дня 22 листопада 1742 р. [15].

Не інакше поводився теж єп. Михайло М. Ольшавський, ЧСВВ (1743-1767), який всіма силами намагався узяти в свої руки контролю над Святомиколаївським монастирем та монастирськими добрами на Чернечій горі, з чого виникали дальші непорозуміння та виступи проти монахів. Владика Ольшавський, як виглядає з його переписки, не признавав протоігуменської влади о. Гедеона Пазина, титулуючи його тільки « ігуменом Мукачівської обителі » [16], а сам хотів управляти ченцями. Однак о. протоіг. Пазин не піддався і почав старання про перенесення єпископської резиденції до міста Мукачова. В наслідок тих старань єп. Ольшавський р. 1751 дістав від держави відповідні фонди на резиденцію з тим, що мав негайно покинути Чернечу гору, де мали розпочати споруду нового монастиря [17].

Ольшавський однак не спішився покидати Чернечу гору, сподіючись знову здобути собі прихильність ченців. Для цього він використав заснування нового Святмихайлівського монастиря у Маріяповчі, що його Владика передав у посідання Василіянським монахам 1753 р. [18]. Так ото вже на найближчій капітулі у Красному Броді (1755 р.) наступником Пазина обрано прихильного Владиці Маріяповчанського ігумена,

---

[14] Див. статтю И. Кондратовича, у « Карпаторусскій Сборник », Ужгород 1930, стор. 96-100.

[15] Дулишкович, *цит. тв.*, т. III. стор. 231-232. Протоіг. о. Й. Скрипка, ЧСВВ, титулує о. Булка: « Вікарій Мараморський і Протоігумен Мукачовський » у « Записках ЧСВВ », III (1930) 443.

[16] Переписка опублікована проф. А. Годинкою у « Записки ЧСВВ », УІ (1938) 228-241.

[17] Про спір єп. Ольшавського з монахами див. статтю И. Кондратовича, у « Карпаторусскій Сборник », Ужгород 1930, стор. 109-110; *Дневник протоіг. Г. Пазини*, у « Записки ЧСВВ », III (1928) 97-125.

[18] Про Маріяповчанський монастир і церкву див. статтю А. Кралицького у « Листок », 3 (1890) 32-33; Дулишкович, *цит. тв.*, т. III, стор. 155-158.

о. Йоанникія Скрипку, ЧСВВ, під тим услів'ям, що він залишиться на своєму місці, щоб далі « наглядати над будовою церкви » [19].

Виглядає, що в тому часі Владика Ольшавський намагався наново взяти контролю над Святомиколаївським монастирем на Чернечій горі, бо вже в наступному році (1756) скликав до Мукачова наради закарпатських ігуменів, які на становище протоігумена обрали колишнього його генерального вікарія, о. Гавриїла Дешка, ЧСВВ (1756-1758), що ледве півтора року тому вступив до Чину. На цих нарадах був присутній також єп. Ольшавський, який сам підписав протокол цих нарад [20].

Змагання єп. Ольшавського лишень знову насторожили проти нього монахів і він нарешті 1766 р. був примушений покинути Чернечу гору і з поспіхом переселитися до міста [21]. З того часу закарпатські протоігумени, які перебували в новоспорудженому монастирі на Чернечій горі [22], могли вже свобідно управляти підлеглими собі монастирями і довели їх під кінець XVIII-го сторіччя до повного розквіту. « *Золота доба* » монашого життя на Закарпатті тривала більш-менш до смерти славнозвісного протоігумена о. Йоанникія Базиловича, ЧСВВ († 1821 р.), який був « одним з останніх великанів духа », що їх зродила доба освічення єп. Андрія Бачинського [23].

2. ПОТРЕБА МОНАШОЇ РЕФОРМИ

Далекосяжні й сумні наслідки освіченого абсолютизму (т. зв. *йосифінізму*) і секуляризму в релігійному житті Австрійської імперії, в рамках якої опинилися теж західно-українські землі (1772 р.), дали себе

---

[19] Див. *Протокол Краснобрідської Капітули з* 1755 *р. у* « Записки ЧСВВ », I (1927) 576-577; життєпис о. Скрипки - *Там же*, III (1930) 432.

[20] Перед тим протокол підписував вибраний протоігумен, а 1756 р. підписав сам тільки єп. Ольшавський — див. « Записки ЧСВВ », I (1927) 577-579.

[21] Дулишкович, *цит. тв.*, т. III, стор. 176-178; Ю. Жаткович, *О мѣстопребываніи Епископов Мукачевских*, стаття у « Мѣсяцослов на 1909 год », Ужгород 1908, стор. 85-88.

[22] Сучасний Святомиколаївський монастир на Чернечій горі споруджено між рр. 1766-1772; монастирську церкву в рр. 1798-1804, а після пожару 1862 р. її відновлено. Большевики 1947 р. зліквідували монастир і передали православним монахам — див. статтю єп. Нестора у « Журнал Московской Патриархии », 8 (1947) 35-38; теж Д. В-ий у « Православний Вісник », 8 (Київ 1977) 30-32.

[23] Про о. Й. Базиловича див. статтю А. Кралицького у « Листок », 9 (1890) 97-98; Ф. Тихого у « Мѣсяцослов на 1922 год », Ужгород 1921, стор. 42-50; В. Пронина у « Православная мысль », 1 (Прага 1957) 40-48. Про єп. А. Бачинського див. вичерпну монографію — О. Баран, *Єп. Бачинський і церковне відродження на Закарпатті*, Йорктон (В-во « Логос » у Канаді) 1963.

вповні відчути щойно початком минулого сторіччя. Тоді не тільки епархіяльне духовенство, але також чернецтво перейнялося вільнодумними, чисто світськими ідеями, що довело до повного упадку церковної карности й легковаження духовного життя. Ось тому цілком слушно жалується один із старших закарпатських Василіян, що в їхніх монастирях уже « выгасла высшая духовная жизнь, а истинный монашескій дух померк »[24]. З упадком монашої карности й духовного життя настав також брак покликань, а багато молодих Василіян покидало чернече життя.

Такий сумний стан монашого життя, як було згадано, запанував тоді у цілій Австрійській імперії. Тому для піднесення чернечої карности 1852 р. Папа Пій IX наказав перевести канонічну візитацію усіх монаших Чинів і Згромаджень імперії. Візитатором закарпатських Василіян назначено Пряшівського Владику, єп. Йосифа Ґаґанця (1843-1875), який у вересні 1856 р. перевів візитацію[25] і уклав для них нові *Правила*[26], що їх відтак проголосив на Мукачівській капітулі 1858 р.[27]. Тоді єп. Ґаґанець подав монахам також деякі практичні вказівки, які мали на меті піднести Василіянський Чин на Закарпатті[28].

Однак виглядає, що канонічна візитація не дуже багато помогла для відновлення чернечого життя. А то тим більше, що прийшло зубожіння поодиноких монастирів та поступова мадяризація закарпатського чернецтва[29]. Щоб цьому зарадити, Мукачівський єп. Василь Попович (1837-1864) старався втягнути закарпатських Василіян до культурно-освітньої праці і настоював, щоб вони оснували в себе кириличну дру-

---

[24] Згаданий Василіянин скривається за псевдом: « Один из Старцов ЧСВВ » — див. « Свѣт », 18 (Ужгород 1869) 2.

[25] Про візитацію єп. Ґаґанця 1856 р. див. *Соборовъ Акты 1856 р.*, в Архіві Маріяповчанського монастиря (я маю копію); статтю А. Пекаря у « Світло » 10 (Торонто 1965) 405-407. А. Духнович описав візитацію у « Церковная газета », Будин 1856, ч. 29, стор. 230-2.

[26] Див. *Правила Чина св. Василія Великаго в Угорщинѣ*, Львів 1858; їх властиво уложив крил. О. Духнович — див. « Записки ЧСВВ », X (1979) 386-387.

[27] Див. мою статтю у « Записки ЧСВВ », X (1979) 379-387.

[28] Див. *Соборовъ Акты* 1858 *г.*, в Архіві Маріяповчанського монастиря (копія в мене).

[29] Див. полеміку о. І. Раковського з монахами на сторінках газети « Свѣт », Ужгород 1869, чч. 15, 18-19, 22-23, 26, 28-29. Тут треба згадати теж критику « Свѣта » 33 (1869) 3-4 про « занедбання і скорочування обрядів »; теж статтю П. Медвецького у « Слово », Львів 1866, ч. 1.

карню [30]. На жаль, несподівана смерть Владики перекреслила і цей його шляхетний почин [31].

1866 р. в Ужгороді було засноване культурне товариство: « *Общество св. Василія Великого* » [32]. Закарпатські діячі, між якими було найбільше епархіяльного духовенства, намагалися тоді втягнути до національно-культурної праці теж деяких визначних Василіян [33]. Знайшовся однак тільки один монах, о. Анатолій Кралицький, ЧСВВ, що віддався цілим своїм серцем культурно-освітній праці поневоленого народу [34]. Тим часом його власні співбрати по Чину осудили його у мадярській пресі й загрозили йому, що задля його « слав'янофільства » відкинуть його кандидатуру на протоігуменське становище. Однак о. Кралицький не дав себе застрашити й далі розгортав свою працю для культурного і релігійного піднесення простолюддя. Ба, що більше, коли 1885 р. розважніші монахи таки поставили його кандидатуру на протоігумена, він рішуче відмовився від тієї почести [35] і на його місце тоді обрано о. Інокентія Левканича, ЧСВВ [36].

Назначення о. Левканича на становище протоігумена вийшло однак на шкоду закарпатським Василіянам. Новий протоігумен пішов по лінії мадяризаційної політики і довів Закарпатську провінцію ОО. Василіян до жалюгідного стану [37]. Був уже найвищий час серйозно подумати про реформу Василіянських монастирів.

---

[30] Див. листа єп. Поповича у « Слово », Львів 1864, ч. 29; відповідь протоіг. І. Зельного — *Там же*, ч. 34.

[31] Закарпатські Василіяни і далі не переставали клопотатися про власну друкарню, однак не могли дістати позволення від уряду — див. « Свѣт », 22 (1869) 1-3.

[32] Ю. Гаджега, *Історія О-ва св. Василія Великаго*, Ужгород 1925.

[33] Із Василіян між першими членами О-ва були: 1. Протоігумен о. А. Галечкович, 2. ігумен о. М. Микита й 3. секретар о. А. Кралицький — *Там же*, стор. 16. До них відтак придався Імстичівський ігумен, о. К. Шафранкович: « ревный муж, великій народолюбець, в котораго благородная руская душа » — див. « Свѣт », 32 (1869) 3-4; див. тоже « Науковый Сборник гал. руск. Матицы на г. 1866 », Львів 1866, стор. 362.

[34] Про о. А. Кралицького див. мою вичерпну статтю у « Записки ЧСВВ », IX (1974) 276-292, там подана теж бібліографія. З того часу появилася стаття Й. Голенди, *А. Кралицький у закарпато-українському житті минулого сторіччя*, у « Науковий Збірник М. У. К. у Свиднику », т. 9, кн. 2 (1980) 135-206.

[35] Див. « Листок » 3 (1885) 58. На жаль Кралицький відказався від кандидатури на протоігумена також на наступній капітулі (1888) — « Листок » 13 (1888) 198.

[36] Біографія о. І. Левканича у « Мъсяцослов на 1894 год », Унгвар 1893, стор. 97-99. Мадяри величали його « Закарпатським Нестором ».

[37] Див. реляцію єп. Ю. Фірцака про стан Василіян на Закарпатті від 30.11.1908 р. у « Записки ЧСВВ », УІІ (1971) 179-187. У той час у 8-ох закарп. монастирях було

СПИСОК ПРОТОІГУМЕНІВ НА ЗАКАРПАТТІ[38]

1) БУЛКО, о. Григорій 1733-1742
2) ПАЗИН, о. Гедеон 1744-1754
3) СКРИПКА, о. Йоанникій 1755-1756
4) ДЕШКО, о. Гавриїл..... 1756-1758
5) ШУГАЙДА, о. Макарій 1758-1766
6) КАШПЕР, о. Мартирій 1766-1769
7) КОВЕЙЧАК, о. Сильвестер 1769-1778
8) КАШПЕР, о. Мартирій (2х) 1778-1781
9) КОЦАК, о. Антоній 1781-1784
10) КОВЕЙЧАК, о. Сильвестер (2х) 1784-1789
11) БАЗИЛОВИЧ, о. Йоанникій 1789-1821
12) СТРОМЕЦЬКИЙ, о. Боніфатій 1821-1827
13) ЄЛЕНЯК, о. Максим 1827-1830
14) БОВАНКОВИЧ, о. Яків..... 1830-1839
15) МІНСЬКИЙ, о. Герман 1839-1842
16) ЯЦИН, о. Вен'ямин 1842-1845
17) ГАЛИЧКОВИЧ, о. Алексій 1845-1848
18) БОВАНКОВИЧ, о. Яків (2х) 1848-1854
19) ГАЛИЧКОВИЧ, о. Алексій (2х) 1854-1863
20) ЗЕЛЬНИЙ, о. Іриней 1863-1866
21) ГАЛИЧКОВИЧ, о. Алексій (3х) 1866-1869
22) МИКИТА, о. Матей 1869-1885
23) ЛЕВКАНИЧ, о. Інокентій 1885-1906
24) ХОМА, о. Йоаким 1906-1931

3. ТРУДНОЩІ РЕФОРМИ

Синод духовенства Мукачівської епархії, який відбувся в Ужгороді, від 8-10 листопада 1903 р., під проводом єп. Юлія Фірцака (1891-1912), затурбований сумним станом ОО. Василіян на Закарпатті, займався також питанням монашої реформи. Учасники синоду, заохочені успіхом Добромильської реформи ОО. Василіян в Галичині[39], просили свого

тільки 24 іромонахів і 2 брр. помічники.

[38] А. Пекар, ЧСВВ, *Василіянські Протоігумени на Закарпатті*, стаття у « Записки ЧСВВ », IX (1974) 152-166.

[39] М. Каровець, ЧСВВ, *Велика реформа ЧСВВ*, Львів-Жовква 1933-1938, 4 тт.; М. К., *Реформа Василіянського Чина*, стаття у « Календар Місіонаря на 1932 р. », стор. 35-49.

Владику зробити відповідні кроки, щоб « обновити Чин наш монашескій св. Василія Великаго », бо інакше він цілком підупаде [40]. Синод представив Владиці готовий уже план реформи, що її мали перевести ОО. Василіяни з Галичини або мадярські ОО. Єзуїти.

Владика Фірцак не бажав собі реформи за допомогою мадярських ОО. Єзуїтів, боячись повного змадярщення завмираючого Чину, на чім би значно потерпіла справа національного відродження цілого Закарпаття. З другого боку, Владика боявся, що мадярська влада не погодиться на те, щоб для реформи спровадити галицьких Василіян, саме, щоб не допустити до відродження закарпатських українців. А то тим більше, що в Північній Америці власне тоді велась справа про назначення греко-католицького єпископа для еміґрантів із Закарпаття і Галичини [41]. Тому він рішився зреформувати закарпатських Василіян їхніми « власними силами » [42].

В основу реформи єп. Фірцак поставив споруду нового монастиря в Ужгороді, де « під очима владики » мав приміститися новіціят, схоластикат і студенти богослов'я. Схоластики могли з монастиря вчащати на лекції до державної гімназії, а богослови ходили б на виклади до епархіяльної семінарії. Сам Владика підшукав місце під монастир і хотів особисто зайнятися справою реформи. Тому він звернувся до Апостольського Престолу, щоб його назначили « Апостольським Візитатором Чину св. Василія Великого у Мадярщині » [43]. Йому ішлося передусім про те, щоб не допустити до « екземпції » Василіян на Закарпатті [44], але щоб місцевий ієрарх і далі мав контролю над монахами і їхніми монастирями.

Апостольська Столиця пішла на руку єп. Фірцакові та звеліла закарпатським Василіянам чим скорше спорудити монастир в Ужгороді й перевести реформу Чину своїми власними силами, однак під наглядом « місцевого ієрарха » [45]. Справою реформи мав зайнятися молодий про-

---

[40] Див. « Наука », 18 (Ужгород 1903) 7.

[41] Остаточно Рим назначив єпископом С. Ортинського, ЧСВВ, з Галичини — див. мою вичерпну статтю про ролю мадярів у цій боротьбі в « Український Історик », Нью Йорк-Мюнхен, 1-4 (1976) 87-102; 1-2 (1977) 70-84 (по англ.).

[42] Владика Фірцак подав свій план реформи до Риму у своїй реляції від 30.11. 1908 р. — див. прим. ч. 37.

[43] Див. листа єп. Фірцака з дня 25.5.1909 р. у « Записки ЧСВВ », УІІ (1971) 187-189.

[44] Зарядивши реформу Василіян в Галичині, Папа Лев XIII надав їм привілей « екземпції » й підчинив їх прямо Апостольському Престолові.

[45] Див. листа Конґреґації для Поширення Віри від 12.6.1909 р. у « Записки ЧСВВ », УІІ (1971) 190. Апостольська Столиця цим листом затвердила судовласть єп. Фірцака над монахами без того, щоб назначила його « Апостольським Візитатором ».

тоігумен, о. Йоаким Хома, ЧСВВ, що його саме вибрали монахи 1906 р. на місце о. Левканича [46]. З того часу о. Хома запопадливо клопотався реформою, аж доки не довів її до щасливого кінця.

У рамках статті не можливо подрібніше зайнятися справою реформи, яка дедалі натрапляла на все нові перешкоди. Про це вже є окрема розвідка [47]. Тут я подам тільки головні етапи цієї реформи, що властиво зачалась від споруди Святовасиліївського монастиря в Ужгороді, який закінчено 1912 р. [48]. Тут саме добавилися нові клопоти.

В тім часі Святопетропавлівський монастир у Біксаді [49] знаходився на території румунської Ґерлянської епархії [50]. Тому єп. Василь Госсу (1912-1916) домагався собі вилучення Біксадського монастиря із Закарпатської провінції, щоб започаткувати «румунську вітку» Василіян. Те саме задумував зробити адміністратор новоствореної мадярської Гайдудорозької епархії [51] з Маріяповчанським монастирем. Так, замість віддатися цілковито справі реформи, о. протоігумен Хома був змушений боротися із владиками за збереження згаданих монастирів для Закарпатської провінції [52]. Це вже остаточно переконало протоігумена й його раду, що для добра Чину необхідною є «екземпція» монахів з-під влади місцевого ієрарха, інакше цілій провінції грозило замішання і поділ [53]. Ось так поволі дозрівала ідея поширити Василіянську реформу з Галичини на Закарпаття, хоч би проти волі місцевих владик [54].

---

[46] Про вибір о. Хоми див. «Мѣсяцослов на 1907 год», Ужгород 1906, стор. 46-48; його некролог у «Календарь Уніо на 1932 р.», Ужгород 1931, стор. 45-46.

[47] Див. мою вичерпну статтю у «Записки ЧСВВ», УІІ (1971) 143-178, з відповідними документами на стор. 179-226.

[48] Див. статтю: *Унгварскій монастырь ЧСВВ*, у «Мѣсяцослов на 1913 год», Унгвар 1912, стор. 66-71; Ваврик, *цит. тв.*, стор. 253-256.

[49] Про Біксадський монастир (засн. 1700 р.) див. «Листок» 15 (1892) 176-177; «Записки ЧСВВ», ІІІ (1930) 434-435.

[50] В тім часі румунська Ґерлянська епархія знаходилася на території Мадяршини й змадярська її називали — *Самошуйварська* епархія.

[51] Гайдудорозька мадярська епархія була створена 8.6.1912 р., а її дочасним адміністратором був назначений Мукачівський єп. А. Папп.

[52] Див. листа о. Хоми до Васил. Прокуратора в Римі, о. Л. Березовського, ЧСВВ, від 15.7.1913 р. у «Записки ЧСВВ», УІІ (1971) 194-203; теж лист о. Березовського до свящ. Конґреґації — *Там же*, стор. 203-206.

[53] Закарпатські Василіянські монастирі 1913 р. знаходилися вже на території чотирьох епархій: Мукачівської, Пряшівської, Ґерлянської (румунської) і Гайдудорозької (мадярської).

[54] Див. листа о. Хоми до свящ. Конґреґації від 8.6.1914 р. про остаточне рішення, що до реформи у «Записки ЧСВВ», УІІ (1971) 208-211. На що погодився і Рим — *Там же*, стор. 211, відповідь Кардинала Ґотті з дня 1.7.1914 р. Змадяризовані монахи ще 1918 р., на Ужгородській капітулі домагалися реформи «при помочі мадярських Єзуїтів».

У запалі переговорів вибухла світова війна, яка знову відсунула справу реформи на кілька років. В наслідок війни настав теж політичний поділ закарпатських монастирів: Біксадський монастир опинився на території Румунії, Маріяповчанський у Мадярщині, а Краснобрідський і Буківський під час війни були знищені й монахи перейшли до інших монастирів. Так на Закарпатті осталися тільки монастирі Мукачівської епархії, а саме: в Мукачові, Ужгороді, Малім Березнім, Хуст-Бороняві та Імстичові. Всі вони опинилися на території ново-створеної Чехословаччини. Позбувшись так мадярської опозиції, о. протоігумен Хома нарешті зміг свобідно зачати переговори про здійснення реформи з галицькими Василіянами.

Заки політичні обставини на те позволили, протоігумен Галицької провінції, о. Анастасій Калиш, ЧСВВ [55], приїхав на Закарпаття, щоб на місці розглянути справу реформи й укласти відповідне домовлення між двома провінціями [56], яке відтак затвердив теж Апостольський Престол [57]. Так ото, дня 2 листопада 1920 р., до Мукачівського монастиря прибули з Галичини оо. Єронім Малицький, Гліб Кінах і Полікарп Булик, як теж Брр. Помічники Гавриїл Ханик, Симеон Бужара і Йосиф Нижник, щоб нарешті зачати нелегке діло реформи закарпатських монастирів [58].

4. ПЕРЕВЕДЕННЯ РЕФОРМИ

Осередком Василіянської реформи на Закарпатті став Святомиколаївський монастир на Чернечій горі біля Мукачова, який галицькі Отці перебрали не без труднощів під свою управу разом з монастирськими добрами щойно початком грудня 1920 р. Тоді о. Єронім Малицький став ігуменом монастиря [59], о. Полікарп Булик економом дому [60], а о.

---

[55] Протоігумен в рр. 1920-1930; некролог у « Нива », Львів 1930, стор. 352; « Нова зоря », Львів, 18.9.1930.

[56] Див. домовлення від 4.9.1920 р. у « Записки ЧСВВ », УІІ (1971) 214-217.

[57] Декрет Східної Конґреґації від 6 квітня 1921 р. — *Там же*, стор. 224-225. Дочасно Рим виключив з реформи Маріяповчанський і Біксадський монастирі, однак з часом ці монастирі самі включилися до закарп. реформи.

[58] Галицькі Василіяни прибули до Мукачова дня 2 листопада 1920 р. і тому деякі автори уважають цю дату, як « початок реформи ». Інші початок реформи кладуть на 28 лютого 1921 р., коли урядово був відкритий новіціят у Мукачові.

[59] Життєпис о. Є. Малицького див. у « Записки ЧСВВ », І (1925) 298-301; некролог у « Душпастырь », Ужгород 1925, стор. 136-137.

[60] Життєпис о. Булика († 1961) у « Світло », Торонто 1972, стор. 25-27; його спомини надруковані у « Василіянський Вісник », 9 (1970) 62-74; 10 (1971) 85-98; 11 (1972) 69-82.

Гліб Кінах прийняв провід новіціяту [61]. Із Брр. Помічників: Бр. Симеон Бужара - кравець і господар дому; Бр. Гавриїл Ханик - кухар, а Бр. Йосиф Нижник - столяр. Вони також учили кандидатів на братів помічників відповідного ремесла [62].

Новоприбулі монахи натрапили на великі труднощі, чи то збоку змадяризованого клиру на чолі з самим єп. Антонієм Паппом, а чи збоку державних чинників, які в тому часі підтримували на Закарпатті москвофільство і православний рух. Однак найбільше далися їм у знаки таки свої монахи-мадярони, які вже були привикли на бездіяльне й вигідне життя, тому всіма силами противилися реформі. Вони бунтували місцевих людей проти галицьких Отців і робили на них різні-прерізні доноси чи то до неприхильного реформі Владики Паппа [63], а чи до державних урядовців. Все ж таки знайшлися й добрі люди, хоч би й між духовенством [64], які зуміли оборонити прибулих Отців і допомогти їм у початкових труднощах [65].

Галицькі Отці, взявши у свої руки Мукачівський монастир, основно його відновили й приготовили все потрібне для новіціяту. А з початком січня 1921 р. прийшли на новіціят три перші кандидати з Маріяповчі, а саме: М. Дудаш, М. Євчак і Й. Шандор [66]. Зачали голоситися теж місцеві кандидати. Так дня 28 лютого 1921 р. у Мукачівськім монастирі був

---

[61] Життєпис о. Г. Кінаха у « Світло », Торонто 1966, стор. 23-25; некролог — *Там же*, 1980, стор. 131.

[62] В Мукачівському монастирі перебував ще о. Петро Котович, ЧСВВ (1873-1955), який попав на Закарпаття із-за труднощів з поляками — див. некролог в « Українські вісті », Едмонтон 1955, ч. 47, стор. 6; « Карпатський голос », Філаделфія, Па. 1955, чч. 3-4, стор. 29-30.

[63] Мукачівський єп. А. Папп (1912-1924), родом мадяр, був противний реформі галицькими Василіянами і тому не відвідав Мукачівський монастир аж до 19.5.1923, коли приїхав тільки у будень, і то на приказ Апостольського Нунція в Празі. Рим уже 1924 р. його видалив із Закарпаття і назначив Апостольським Адміністратором до Мішкольця, в Мадярщині.

[64] Тут передусім треба згадати крил. П. Ґебея, пізнішого Мукачівського єпископа (1924-1931), о. В. Такача, що став закарп. єпископом у Північній Америці (1924-1948) й о. А. Волошина, який 1939 р. став Президентом Карпатської України.

[65] У своїй розвідці про реформу закарпатських Василіян я багато користувався: *Записником про реформу* (1903-1920) *і Дневником* (1920-1947) о. Г. Кінаха, ЧСВВ, (зараз в Архіві Головної Управи в Римі — далі скор. АГУ) та *Споминами* о. П. Булика, ЧСВВ, поміщеними у « Василіянський Вісник » (див. прим. ч. 60).

[66] Микола Дудаш, ЧСВВ, став відтак Гайдудорозьким єпископом (1938-1972); Матей Євчак, ЧСВВ, був довший час Маріяповчанським ігуменом († 1975); а Йосафат Шандор, ЧСВВ († 1953) був останнім ігуменом в Гайдудорозі.

урядово відкритий реформований новіціят з 8-ми новиками, між котрими 6 кандидатів на священиків, а 2 на брр. помічників [67]. Учителем новиків з самого початку став о. Гліб Кінах, ЧСВВ [68].

З Мукачівського монастиря реформа поступово поширювалась, в міру прибування реформованих ченців, теж на інші монастирі. Так уже 1 вересня 1923 р. до реформи був утягнений Ужгородський монастир, а його ігуменом став о. Єронім Малицький, ЧСВВ. На його місце ігуменом у Мукачові став о. Полікарп Булик, ЧСВВ. За ним слідував Маріяповчанський монастир, де 5 грудня 1923 р. призначено на ігумена зреформованого вже о. Атанасія Максима, ЧСВВ [69]. Передавши відтак Маріяповчанський монастир новому ігуменові, о. Леонтієві Долгому, ЧСВВ [70], о. А. Максим дня 9 червня 1925 р. включив до реформи Святопетропавлівський монастир у Біксаді.

У 1924 р. прийшла черга на Святомиколаївський монастир у Малім Березнім, який прийняв тоді о. Павло Ґойдич, ЧСВВ, пізніший єпископ Пряшівський. Однак Малоберезницький монастир треба було основно направити і тому першим реформованим ігуменом тут був назначений о. Онуфрій Бурдяк, ЧСВВ [71], щойно 20 грудня 1928 р. Нарешті, дня 26 листопада 1931 р. о. ігумен Петро Котович, ЧСВВ [72], приєднав до реформи Святомихайлівський монастир в Імстичові. Останній, Благовіщенський монастир у Хуст-Бороняві, де вже від 12 серпня 1918 р. ігуменував о. Вартоломей Мотринець, ЧСВВ, був залишений для тих монахів, які відмовились прийняти реформу. Цей монастир перебрали реформовані ОО. Василіяни щойно 17 грудня 1938 р., коли новим ігуменом Боронявського монастиря був назначений о. Іван Сатмарій, ЧСВВ [73].

---

[67] Їхні імена подані в *Каталозі ЧСВВ*, Жовква 1921, стор. 20.

[68] Учителем новиків о. Г. Кінах, ЧСВВ був до березня 1939 р., за виїмком 1931-1932, коли був назначений Делеґатом Архимандрита для закарп. монастирів (заступав його о. М. Дудаш), як теж 1937-1938, коли був духовником в Ужгороді (заступав о. А. Станканинець).

[69] Позволення Східної Конґреґації включити Маріяповчанський монастир з дня 28.3.1924 р. див. в АГУ — *Закарпаття*.

[70] Біографію о. Л. Долгого див. у « Записки ЧСВВ », I (1949) 89-90.

[71] Див. біографію о. О. Бурдяка у « Шлях », Філаделфія, Па., дня 30.9.1956, стор. 3; його некролог у « Світло », 1959, стор. 183-184.

[72] Перенесений до Імстичова з Ужгородського монастиря.

[73] Тут ще перебували два нереформовані Василіяни: о. В. Мотринець і о. К. Голиш, які провадили мадярську пропаганду й тому на домагання влади Карп. України були перенесені до Маріяповчанського монастиря.

У час реформи у цих всіх монастирях було всього-на-всього 19 ієромонахів. З них шістьох на самім початку покинули Чин на протест проти реформи [74]. Дальші чотири монахи відмовились від реформи, але бажали остатися в Чині, то їх перенесено до Боронявського монастиря [75]. Ініціяторові реформи, о. протоігуменові Йоакимові Хомі, задля здоровельних причин, відрадили відновляти новіціят і він перебував аж до своєї смерти († 1931 р.) в Ужгородськім монастирі, де віддавався письменницькій праці. Так ото із старих ченців реформі піддалися тільки сім Отців, бо останній з них, о. Августин Максим, ЧСВВ, у міжчасі помер трагічною смертю († 1921 р.).

Два наймолодші віком ченці, о. Севастіян Бойчик та о. Діонисій Жаткович, перші відбули свій новіціят у Мукачові і вже 27 липня 1922 р. відновили свої монаші обіти. Теж о. Теофан Скиба наново відбув новіціят на Чернечій горі й 14 січня 1925 р. відновив обіти [76]. Інші чотири відбули реформу й відновили свої обіти у Крехівському монастирі в Галичині, а саме: 1. о. Атанасій Максим (28.8.1923), 2. о. Теодор Леґеза (1.3.1925), 3. о. Леонтій Долгий (15.3.1925) та 4. о. Еміліян Аякі (3.1.1933). Крім згаданих, в Галичині відновили свої обіти ще два румунські ієромонахи, о. А. Поп і о. Л. Ману, яких імена чомусь не знаходимо на списку закарпатських Василіян з 1920 р. [77].

Господь Бог поблагословив кропітку і повну посвяти працю галицьких учасників реформи на Закарпатті. Почавши реформу з 8-ми новиками й 2-ма незреформованими ієромонахами, протягом десятьох років вони довели Закарпатську Провінцію до повного розквіту з 129-ма членами, з яких 34 були ієромонахи, 51 брр. помічники та 44 схоластики, крім 19 новиків [78].

---

[74] Шість ченців, що 1921 р. покинули Чин: 1. Павло Бігарій, 2. Миколай Бринський, 3. Сильвестер Лупіш, 4. Степан Поратунський, 5. Мирон Семерський і 6. Варнава Шестак. Вони стали епархіяльними священиками.

[75] В Бороняві були приміщені такі ієромонахи: 1. Константин Голиш, 2. Климентій Гавриш, 3. Методій Кралицький і 4. ігумен о. Вартоломей Мотринець. З них о. Гавриш відтак покинув Чин, а інші по смерті о. протоіг. Хоми (1931 р.) добровільно підчинились о. протоігуменові П. Буликові.

[76] Дуже здібний проповідник і письменник. Його біографія подана у « Благовѣстник », Ужгород 1932, стор. 67. На жаль із-за надмірного пиття покинув 1935 р. Чин.

[77] Див. список Василіянських монастирів і монахів з 1920 р. на Закарпатті у « Записки ЧСВВ », УІІ (1971) 217-218.

[78] Див. *Каталог Святомиколаївської Провінції*, Ужгород 1933, стор. 25.

о. ПЛАТОНІД ФІЛЯС, ЧСВВ

Перший Протоігумен реформованих Василіян

(1904-1917)

5. СТВОРЕННЯ ЗРЕФОРМОВАНОЇ ПРОВІНЦІЇ

Реформа Василіянських монастирів на Закарпатті була переведена на основі домовлення між галицьким протоігуменом, о. Анастасієм Калишем, ЧСВВ, і закарпатським протоігуменом, о. Йоакимом Хомою, ЧСВВ, підписаного дня 4 вересня 1920 р. [79], а затвердженого Апостольською Столицею дня 6 квітня 1921 р. [80]. В домовленні було сказано, що після того як закарпатські Василіяни здобудуться на 3 зреформовані монастирі з 30-ма професами клирицької класи, з яких бодай 20 будуть священики, буде можна приступити до канонічного створення Закарпатської Провінції, за попереднім дозволом Апостольського Престолу.

Щоб справу створення нової провінції відповідно приготовити, дня 24 вересня 1931 р. новообраний Архимандрит, о. Діонисій Ткачук, ЧСВВ [81], назначив Архимандричим Делеґатом і Візитатором закарпатських монастирів о. Г. Кінаха. Тоді о. Кінах сумлінно перевів візитацію згаданих монастирів і здав точний звіт до Головної Управи Чину. На основі цього звіту відтак о. архим. Ткачук звернувся з просьбою до свящ. Конґреґації для Східних Церков, щоб вона позволила остаточно оформити Закарпатську Провінцію ЧСВВ.

Свящ. Конґреґація, декретом з дня 2 квітня 1932 р., канонічно створила закарпатську Василіянську провінцію під назвою — *Провінція св. Миколая* [82]. До неї були включені теж Василіянські монастирі в Мадярщині, Югославії й Румунії. У кожній з цих країн мав бути назначений Настоятель, якому мали підлягати всі доми даної країни. Однак у надзвичайних справах ці настоятелі мали звертатися до протоігумена Святомиколаївської Провінції. Згаданий декрет Апостольської Столиці був даний тільки « для випробування, на сім років ».

Діставши декрет від Конґреґації для Східних Церков, о. архим. Ткачук листом з дня 12 квітня 1932 р. повірив свого делеґата, о. Кінаха, щоб він негайно скликав Провінційну Капітулу для вибору трьох кандидатів на становище протоігумена Святомиколаївської Провінції.

---

[79] Див. домовлення у « Записки ЧСВВ », УІІ (1971), 214-217.

[80] *Там же*, стор. 224-225.

[81] Див. біографію о. архим. Д. Ткачука, ЧСВВ, у « Записки ЧСВВ » І (1949) 85-88; « Світло », 1965, стор. 436-438. Про вибір на архимандрита див. « Добрий Пастир », Станиславів 1931, стор. 130, 214-215.

[82] Декрет свящ. Конґреґації у « Записки ЧСВВ », УІІ (1971) 225-226. Назву « *Провінція св. Миколая* » — замість старої « *Карпаторуська* », щоб « не дразнити мадярів і румунів », піддав о. Г. Кінах у своїм листі з дня 28.2.1932 р. — див. АГУ - *Закарпаття*.

Капітула відбулася в Мукачові, від 11-14 липня 1932 р., за участю десять Капітульних Отців [83]. Одержавши імена кандидатів, о. Архимандрит відтак грамотою від 22 липня 1932 р. назначив на п'ять років першу Провінційну Управу, у такому складі:

Протоігумен: о. Полікарп Булик, ЧСВВ.

Консультори: 1. о. Гліб Кінах, ЧСВВ — представник закарпатських монастирів; 2. о. Атанасій Максим, ЧСВВ — представник румунських монастирів та 3. о. Миколай Дудаш, ЧСВВ — представник мадярських монастирів.

Секретар Провінції: о. Мирон Калинець, ЧСВВ.

Прокуратор Провінції: о. Онуфрій Бурдяк, ЧСВВ [84].

Назначення о. П. Булика на першого протоігумена зреформованої Провінції св. Миколая загально прийняли на Закарпатті «з великою радістю і задоволенням» [85]. Хоч йому доводилося подолувати не малі труднощі молодої і слабо обсадженої ще провінції, все ж таки він уміло вив'язувався із своїх обов'язків і внезабарі здобув собі довір'я не тільки церковних, але також державних кіл. Реформа закарпатських Василіян виправдалась не тільки відродженням чернечого життя і багаточисленними покликаннями, але також успішністю праці зреформованих ченців, які запопадливо трудилися для піднесення релігійного й культурного життя на Срібній Землі.

Від часів Владики А. Бачинського (1773-1809), який осідок Мукачівської епархії переніс до Ужгороду [86], місто над Ужом стало осередком церковно-релігійного життя Закарпаття. А по війні, після визволення з-під панування мадяр, Ужгород став також адміністративним і культурним осередком закарпатських українців і тут сходилися всі нитки публічного життя. Ось тому о. П. Булик вибрав Святовасиліївський монастир в Ужгороді на осідок протоігумена. Звідси була добра кому-

---

[83] Вибрана трійка кандидатів: о. Г. Кінах, о. П. Булик і. о. О. Бурдяк — див. протокол капітули в АГУ - *Закарпаття*.

[84] *Там же*. Проголошення відбулося в Мукачові, дня 1 серпня 1932 р. — див. *Дневник* о. Кінаха, стор. 246.

[85] «Душпастырь», Ужгород 1932, стор. 302.

[86] Єп. А. Бачинський дістав колеґію і церкву знесених 1773 р. Єзуїтів в Ужгороді на єпископську резиденцію, а замок родини Друґетів на семінарію. Після відповідних реставрацій будинків, він переніс осідок Мукачівської епархії до Ужгороду 1780 р. Апостольський Престіл потвердив перенесення щойно 1817 р., але з тим, що назва «Мукачівська епархія» лишиться і далі — див. В. Гаджеґа, *Папська булла о переложеню осѣдка Мукачевськоѣ епархіѣ*, стаття у «Науковий Збірник Т-ва Просвіта», Ужгород 1935, стор. 1-7.

нікація до всіх осідків ОО. Василіян, як теж тут він легше міг нав'язати стосунки з представниками церковного й політичного життя краю. А для молодої Василіянської провінції в тім часі це було дуже важливе.

Першим і найважчим завданням нового протоігумена було виховання Василіянського доросту. До 1932 р. закарпатські ченці висилали своїх студентів на студії до Галичини. Однак по смерти Владики Петра Ґебея († 1931), який відважно боронив ОО. Василіян від ворожих нападів хоч би перед державним урядом [87], напади й нікчемні оскарження чим раз то частіше повторювалися. А новий Владика, єп. Олександер Стойка (1932-1943) не дуже то радо брався до оборони « українських » Василіян. Тоді чехословацька влада заборонила ОО. Василіянам висилати своїх студентів до Галичини. Тому то вони вже восени 1932 р. відкрили свій власний схоластикат у щойно відновленім Святомиколаївськім монастирі в Малім Березнім, де примістилося 5 студентів гуманістики й 6 студентів філософії.

В Малім Березнім Василіянські студенти залишилися тільки два роки, а відтак гуманістику приміщено в Мукачівському монастирі, а філософію і богословію в Ужгороді [88]. З того часу закарпатські Василіяни, як пише о. Михайло Ваврик, ЧСВВ, ішли « від успіху до успіху та дотримували кроку своїм старшим братам із галицького боку Карпат. Таким чином після Галицької Провінції була це найсильніша вітка Василіянського Чину напередодні другої світової війни » [89].

6. АПОСТОЛЬСЬКА ПРАЦЯ

В повоєнних часах Закарпаття переживало тяжкі часи релігійної боротьби [90]. Під проводом російських емігрантів-білогвардійців, яких підпер чеський уряд, у 20-их роках тут зачалась завзята аґітація за православ'ям. Православний рух, який часто хапався насилля і злочину, набирав щораз то більшу навальність протимадярського протесту. Загал закарпатського клиру, на чолі з єп. Антонієм Паппом (1912-1924), ще далі орієнтувався на мадяр і ворожо ставились до нових панів-чехів. А чехи, з чисто політичних інтересів, бажали ослабити Греко-католицьку

---

[87] Скарги приходили із сторони мадярофілів і москвофілів, яких було ще багато на Закарпатті. В обороні ОО. Василіян єп. Ґебей видав навіть *Пастирського Листа* від 20.5.1927 р. — див. « Душпастырь », 1927, стор, 323-325.

[88] Румуни і мадяри висилали своїх схоластиків і далі до Галичини.

[89] Ваврик, *цит. тв.*, стор. 223.

[90] А. Пекар, *Нариси історії — цит. тв.*, стор. 113-123.

Церкву на Закарпатті та роз'єднати релігійно чи національно місцеве населення [91]. На жаль, вірні не були приготовані до релігійної боротьби й оборони своєї віри. І тут саме показалися фатальні наслідки браку своїх монахів-місіонерів.

Душею місіонерської праці ОО. Василіян на Закарпатті став тоді о. Степан Решетило, ЧСВВ, який прибув туди з Галичини початком вел. посту 1924 р. [92]. Саме в тому часі в Мукачівському монастирі склав свої монаші обіти о. Павло Ґойдич, ЧСВВ, пізніший єпископ Пряшівський [93]. До них долучився ще о. ігумен П. Булик, ЧСВВ, і їх трьох, у пості того ж 1924 р., започаткували на Закарпатті місійний рух, який нарешті припинив масовий перехід греко-катол. вірних на православ'я, усвідомив їх релігійно та утвердив у католицькій вірі [94]. Про ролю о. Решетила в місійному русі на Закарпатті написав о. Василь Лар ось що:

« Ми знайшли його на Чернечій горі з мапою Карпатської України в руках. Він укладав собі плян для місійної праці в нашім краю, який тоді заливало московське православ'я. Воно прийшло з трьох сторін: з Ясіня, Великих Лучок і Свиднику на Пряшівщині. Першим завданням місій було ізолювати головні джерела ворожого наступу, а потім відновити католицьке життя в зараженому запіллю. Боже Провидіння не могло знайти до тої праці кращого чоловіка, як о. С. Решетила, ЧСВВ. Його бойова вдача, висока інтелігентність, проповіднича здібність, імпозантна постава з довгою бородою, а над усе велика любов до своєї Церкви і народу перемогли всі перешкоди, з якими він зустрічався збоку різних ворогів. А коли Василіянські сили не вистачали до великанської місійної праці, то він з благословенням бл. п. єп-а П. Ґебея покликав до життя т. зв. *Місійне Товариство* світських священиків і, належно приготовивши їх, він запрягав їх до праці » [95].

---

[91] У своїм відчиті про унійні змагання на Закарпатті, що його виголосив о. проф. О. Хіра на V *Унійному Конґресі* у Велеграді 1927 р., він повторно підкреслює, що дійсною причиною православного руху на Закарпатті була — « agitatio nationalistica », cfr. *Acta V Conventus Velehradensis a.* 1927, Olomucii 1927, p. 202-207.

[92] Життєпис о. Решетила у « Календар Доброго Пастиря на 1952 р. », Ню Йорк (В-во ОО. Василіян), стор. 128-130.

[93] А. Пекар, ЧСВВ, *Василіянин - Ісповідник* (Життя єп. П. Ґойдича, ЧСВВ), Ню Йорк (В-во « Слово Доброго Пастиря ») 1961.

[94] Про початки місійної праці на Закарпатті див. статтю о. С. Решетила у « Записки ЧСВВ », I (1925) 368-377; теж у *Споминах* о. Булика, у « Василіянський Вісник », 10 (1971) 93-98.

[95] Про ролю Владики Ґебея як « *оборонця унії* » див. мою вичерпну статтю у « Записки ЧСВВ », IУ (1963) 293-326. Згадане « *Місійне Товариство св. Йосафата* » було засноване 30.4.1925, коли до нього вступило 30 епарх. священиків, а о. В. Лар став членом управи — див. « Душпастырь », 1925, стор. 240-241.

А далі читаємо: « Наслідки праці о. Решетила були надзвичайні. Ясіня і ціла Гуцульщина виреклися московського православ'я. На Пряшівщині православ'я заломилось, зльокалізувалось. Те саме сталося з околицею Великих Лучок коло Мукачова. Майже всі відпавші вернулися на лоно Католицької Церкви, тільки самі Вел. Лучки залишилися православними. Їхнє навернення відсунулося аж до приходу большевиків [96]. Треба було аж такої траґедії, щоб вони протверезилися й навернулися з московського православ'я » [97].

Під проводом о. Решетила, який запрягав до місійної праці не тільки своїх співбратів по Чину [98], але також і світських священиків [99], місійний рух на Закарпатті розвивався з великим успіхом. Тому не дивно, що знайшлися вороги цього спасенного почину, які всіма силами намагалися усунути цього ревного місіонера із Закарпаття. Чеський уряд кількома наворотами відбирав від о. Решетила позволення на побут у державі, аж нарешті, при кінці 1928 р., його самі настоятелі відкликали до Галичини [100]. Однак послухаймо, що в цій справі писав сам о. Решетило:

« В 1925 р., як на команду, уся закарпатська преса розписалася проти Василіян, що мовляв вони ведуть антидержавну акцію... Рівночасно з тим пішла шалена нагінка на о. Степана (Решетила - А. П.), щоб унеможливити йому місійну, реколекційну й організаційну працю, а його самого, як *небезпечного і невигідного чужинця*, що чинить на Закарпатті лиш баламуту, прямо з републіки викинути. Ця нагінка тривала повних три роки, але завдяки рішучому наставленню Апостольської Нунціятури (в Празі) і чеських католицьких кіл закінчилася повною поразкою... Та пізніше вже, при кінці 1928 р., та сама кліка з єпископ-

---

[96] Про навернення колишніх твердинь православ'я на Закарпатті, Ізи і Великих Лучок, див. А. Пекар, ЧСВВ, *Владика - Мученик* (Життя єп. Т. Ромжі), Ню Йорк (В-во « Слово Доброго Пастиря ») 1962, стор. 52-53.

[97] В. Лар, *Місіонарська діяльність о. С. Решетила в Карпатській Україні*, стаття у « Наш Ужгород », Бриджпорт, Конн., 12 (1951) 1-3.

[98] Статистика місій і реколекцій за перше десятиріччя подана у « Благовѣстник », Ужгород, 12 (1932) 183.

[99] « Місійне Т-во св. Йосафата » протягом одного року начисляло вже 42-ох членів, яким о. Решетило дав два місійні курси. Перший рік (1925-1926) вони дали 8 місій — див. « Душпастырь », 1926, стор. 398.

[100] Про спроби усунути о. Решетила із Закарпаття див. « Благовѣстник », 1927, стор. 31, 63-64; « Душпастырь », 1927, стор. 51-52, 109-110, 228-229, 323-325.

ським секретарем о. Стойкою[101], постаралась про те, що мене відкликано до Львова на уряд секретаря і прокуратора Галицької Провінції »[102].

По від'їзді о. Решетила до Галичини, провідником місій на Закарпатті став о. П. Булик, ЧСВВ, який точно дотримувався плану, що його склав о. Решетило. Для кращого успіху місій о. Булик дав надрукувати для парохів « *Інструкції* »[103], як вони повинні приготовити своїх вірних на місії та які були їхні обов'язки під час і по місіях. У згаданих « *Інструкціях* » був поданий також матеріял для проповідей, які треба було виголосити вірним, заки ще місії зачалися. Ось яку оцінку Василіянських місій на Закарпатті подав у своїх *Споминах* о. Булик:

« Місії принесли прекрасні плоди. Можна сказати, що всі греко-катол. парафії влаштували в себе місії. На місії приходили не тільки місцеві люди, але теж вірні із сусідних сіл. В народі розбудилася релігійна свідомість, організовано релігійні товариства, поглиблювався євхаристійний культ, вірні почали частіше сповідатися і причащатися, перестав масовий перехід на православ'я, а між селянами виступало все більше ревних ісповідників і оборонців католицької віри »[104].

Коли говоримо про місійну працю ОО. Василіян, нам годі не згадати про їхні місії між закарпатськими еміґрантами у Північній Америці, де вони вибралися на запрошення Владики Василя Такача (1924-1948), великого прихильника Василіянської реформи[105]. В рр. 1928-1929 їхали: о. Теофан Скиба, ЧСВВ та о. Теодор Леґеза, ЧСВВ. Тоді вони дали 28

---

[101] Секретар о. О. Стойка очолював тоді про-мадярську групу духовенства (т. зв. Куртяківців) і боявся впливів о. Решетила на єп. Ґебея — див. « Душпастырь », 1927, стор. 323-324. Ставши Мукачівським єп-ом, він інтриґами воював проти ОО. Василіян і СС. Василіянок — див. машинопис о. Решетила, *Карпатська Україна-Реформа закарп. монастирів*, в АГУ - *о. С. Решетило.*

[102] Стаття о. С. Решетила (кріптонім: С. Я.), *ІУ. Карпатська Україна - Колоди кидані під ноги Василіян*, машинопис в АГУ - *о. С. Решетило.* На марґінесі стор. 2 чорнилом додано (письмо автора): « Не було ради. Апост. Нунціятура знову ввізвала о. Стефана 1938 р. ». Тоді о. Решетило повернув на Закарпаття і став секретарем Апостольського Візитатора, єп. Д. Нярадія в Хусті.

[103] Перші « Інструкції » для парохів уложив о. С. Решетило — див. « Душпастырь », 1925, стор. 280-282; інструкції о. Булика появилися *Там же*, 1934, стор. 166-168. Відбитку тих інструкцій перед місіями висилано парохам.

[104] « Василіянський Вісник », 10 (1971-1972) 97-98.

[105] Перед своїм назначенням на єп-а в Америці, о. В. Такач був духовником епарх. семінарії (1912-1924) і багато помагав галицьким Отцям при реформі Василіян. Про нього див. « Душпастырь », 1924, стор. 151-153, 343-346; 1925, стор. 201-208.

тижневих місій і виголосили 480 наук [106]. Другим наворотом, в рр. 1933-1934, з о. Леґезою поїхав о. Маріян Станканинець, ЧСВВ, який під час місій захорів і помер у Чікаґо дня 21 червня 1934 р. [107]. Ще й третій раз їхали закарпатські місіонери до Америки, а саме в рр. 1937-1938, щоб духово відновити Пітсбурзьку епархію після т. зв. « боротьби за целібат » [108].

Рівночасно з місійним рухом ОО. Василіяни на Закарпатті започаткували теж і реколекційний рух, який скоро прийнявся між інтеліґенцією і шкільною молоддю. Уже на самих початках, 1924 р., Василіянські монахи дали 10 замкнених реколекцій. Першими духовними провідниками таких реколекцій були: о. П. Ґойдич (3 серії), о. С. Решетило (5 серій), о. Е. Малицький — для семінаристів і о. П. Котович — для семінаристів у Пряшові. З того часу духовні вправи-реколекції реґулярно відбувались щорічно в гімназіях, учительських семінаріях та в торговельній академії в Мукачові. ОО. Василіян запрошувано також давати реколекції для епархіяльного клиру та семінаристів в обидвох епархіях, для СС. Василіянок і СС. Служебниць. Теж з великим успіхом увінчалися їхні реколекції для учителів, учительок, жінок священиків тощо. ОО. Василіян кликано з релігійними доповідями теж на соборчики та різні конґреси.

Подібну місійну працю розгорнули ОО. Василіяни з Маріяповчанського монастиря в Мадярщині [109], та з Біксадського монастиря в Румунії [110]. Там вони працювали не тільки між греко-католиками, але теж і римо-католики запрошували їх з місіями і реколекціями.

Під час місій і реколекцій ОО. Василіяни звичайно ширили набоженство до Пресв. Серця Христа-Чоловіколюбця (молебень і причастя у 1-шу п'ятницю чи неділю) і закладали гуртки *Апостольства Молитви.* З тим поширювалося теж набоженство до Пресв. Євхаристії (суплікація, адорація, євхаристійні процесії) та що раз то зростало число частих

---

[106] Див. « Душпастырь », 1929, стор. 97-100; « Благовѣстник », 1929, стор. 176; 1930, стор. 15.

[107] Некролог о. М. Станканинця див. у « Благовѣстник », 1934, стор. 115; про поворот о. Леґези — *Там же*, стор. 159.

[108] Місіонерами в рр. 1937-1938 були: о. Т. Леґеза, ЧСВВ і о. М. Дудаш, ЧСВВ, з Маріяповчі. Позволення їхати до Америки дістали від Східної Конґреґації від 15.2.1937 — див. АГУ - *Східна Конґреґація.*

[109] За 1933 р. мадярські ОО. Василіяни дали 7 місій і 7 реколекцій — див. « Вісті з Чернечої гори » 4 (1934) 4.

[110] Так на нпр. в 1933 румунські Василіяни дали 21 місію і 10 реколекцій — *Там же*, ч. 6, стор. 1.

сповідей і причасть. Рух *Апостольства Молитви* на Закарпатті започаткував о. П. Ґойдич, ЧСВВ, який уже 1924 р. заснував при Ужгородському монастирі гурток звеличників Пресв. Серця Христового [111]. З того часу Святовасиліївський монастир в Ужгороді став осередком *Апостольства Молитви* на ціле Закарпаття. Протягом першого 10-річчя в Мукачівській епархії нараховувалося понад 10,000 членів апостольства [112].

Найревнішим «*Апостолом Христового Серця*» був таки о. Христофор Миськів, ЧСВВ, який в рр. 1933-1934 згуртував при Апостольстві Молитви Святомиколаївського монастиря в Малім Березнім майже цілу Ужанщину [113]. У його звіті з дня 1 вересня 1934 р. до о. Протоігумена читаємо:

«Протягом цього року (до *Апостольства Молитви*) прибуло вже 333 нових членів. Між ними й кількадесят мужчин. Досі мужчини трималися далеко від *Апостольства Молитви*. Зараз членство *Апостольства* зібране з усіх довколишніх сіл... Духовне життя *Апостольства Молитви* стоїть досить високо. Майже всі члени сповідаються і причащаються у першу неділю місяця в монастирі або по парафіях, бо вже й парохи по селах переконалися, що людей треба часто сповідати. Решта вірних відбуває свою сповідь в інші неділі» [114].

Тріюмфом Пресв. Серця Христа-Чоловіколюбця був величавий відпуст при монастирській церкві ОО. Василіян в Ужгороді, що відбувся в днях 18-19 червня 1936 р. при великім здвизі народу. У відпусті брав участь теж Владика О. Стойка і велике число епархіяльного духовенства. З тої нагоди Василіянський «*Благовісник*» писав: «Велика побожність і ревність паломників була доказом, що нам треба було якраз почитання Пресв. Серця Христового, щоб відродити релігійного духа в нашім народі» [115].

До поширення *Апостольства Молитви* й почитання Пресв. Євхаристії на Закарпатті у великій мірі спричинився популярний місячник «*Благовѣстник*», як теж релігійні книжечки: «*Найсвятѣйше Серце*

---

[111] А. Пекар, *Василіянин - Ісповідник*, *цит. тв.*, стор. 14-16. Протягом двох перших років о. Ґойдич здобув для Апостольства Молитви біля 2,000 членів. Єп. Ґебей теж підтримував Апостольство Молитви і вже 26.11.1924 р. потвердив епархіяльні *Статути Апостольства Молитви* — див. «Душпастырь», 1925, стор. 210-215, 261-268.

[112] Й. Станканинець, ЧСВВ, 10-*ліття заложеня Т-ва Пресв. Серця при церкви ОО. Василіян в Ужгородѣ*, стаття у «Благовѣстник», 1934, стор. 81-84.

[113] А. Пекар, ЧСВВ, *Апостол Христового Серця - о. Х. Миськів*, *ЧСВВ*, Рим - Прудентопіль 1980, стор. 28-33.

[114] *Там же*, стор. 30-32.

[115] «Благовѣстник», 1936, стор. 109-110; «Вісті з Чернечої гори», 24 (1936) 2.

Спасителя », « *Девятниця до Найсв. Серця Исуса* » та « *Молебень до Пресв. Сердця и Супликація* », що їх ОО. Василіяни поширювали між народом у великім числі. Тож цілком слушно « *Нова Зоря* » у 1938 р. писала: « Якщо тепер на Закарпатті наскрізь процвітає культ Пресв. Євхаристії і Найсолодшого Серця Христового, це безсмертна заслуга ОО. Василіян » [116].

7. ВАСИЛІЯНСЬКІ ПРОЩІ

З давен-давна Василіянські монастирі на Закарпатті були, так би мовити, оазами духовного відродження вірних, головно через славнозвісні свої відпусти. Такі прощі відбувалися щороку, а то й більше разів, при кожному монастирі. Вірні масово горнулися на відпусти, щоб покутувати за свої гріхи, випрошувати собі потрібні ласки та публічно заманіфестувати свою віру. Найславнішим відпустовим місцем на Закарпатті був Маріяповчанський монастир, де зберігалася чудотворна ікона Божої Матері, що аж три рази прослезилася (в рр. 1696, 1715 і 1905). Вірні до Маріяповчі паломничали ціле літо, головно ж на празник Успення Пресв. Богородиці [117]. Перед Маріяповчанською Матір'ю Божою укладено перші закарпатські марійські пісні, які народ відтак залюбки співав під час процесій чи між відправами [118].

По першій світовій війні Маріяповч, а з ним і чудотворна ікона Матері Божої зосталася на території Мадярщини. Осиротілий народ Закарпаття тоді почав горнутися на успенський відпуст на Чернечу гору, до Мукачова. Однак тут не було чудотворної ікони. Щоб запобігти тому духовному « опущенню » вірних, ОО. Василіяни зачали робити старання при Апостольській Столиці, щоб набути якусь старинну ікону Матері Божої. І дійсно, 1926 р. Папа Пій XI подарував для Мукачівського монастиря таку ікону, намальовану в Царгороді 1453 р., щоб Мати Божа заопікувалася вірними Закарпаття в їхній боротьбі з православними.

---

[116] Див. статтю *Із Закарпаття* у « Нова зоря », Львів, 21.7.1938, стор. 2.

[117] Монастирська церква у Маріяповчі 1948 р. була проголошена Папою Пієм XII — « Малою Базилікою ». У буллі Папа подав теж коротку історію чудотворної ікони — див. « Записки ЧСВВ », I (1949) 79-83. Про споруду Маріяповчанської церкви й монастиря див. Дулишкович, *цит. тв.*, III, стор. 155-158; новіше о. Т. Л(еґеза, ЧСВВ), *Чому нам так дорога Маріяповч*, стаття у « Календарь Благовѣстника на 1943 р. », Ужгород, стор. 40-49.

[118] С. Пап, *Духовна пісня на Закарпатті*, стаття у « Записки ЧСВВ », УII (1971) 114-142.

Торжественне перенесення старинної ікони Божої Матері на Чернечу гору відбулося у Неділю Всіх Святих 1926 р., при участі великого числа народу (понад 30,000). Чин інтронізації ікони довершив сам Владика П. Ґебей, який з цієї нагоди віддав в опіку Божої Матері свою Мукачівську епархію і всіх своїх вірних [119]. З того часу вона стала « *Мукачівською Заступницею* », а Святомиколаївський монастир на Чернечій горі став головним відпустовим місцем цілого Закарпаття. Прощі тут відбувалися у всі Богородичні свята, почавши від Стрітення аж до празника Непорочного Зачаття [120]. Та найвеличавіший був таки Святоуспенський відпуст, на який на Чернечій горі збиралося до 50-80 тисяч паломників, а число причасників досягало 15 тисяч [121].

З інтронізацією чудотворної ікони Божої Матері Мукачівський монастир став теж осередком Марійського почитання. ОО. Василіяни тоді почали ширити культ Пречистої Діви Марії, а саме: пожвавленням молитви на вервиці через оснування *Товариств Св. Рожанця*, відправлюванням травневих набоженств-молебнів, т. зв. « *Маївок* », устроюванням різних концертів й імпрез на пошану Преч. Діви Марії, як також торжественним відзначуванням Богородичних празників, зокрема празника Непорочного Зачаття [122].

Біля Мукачівської Божої Матері на Чернечій горі гуртувались теж *Марійські Дружини*, які були поширені переважно між середньошкільною молоддю. Молодь щороку в останню неділю травня відбувала на Чернечій горі т. зв. *Марійський Конґрес*, на який складалися: Богослуження, св. Причастя, святкова процесія з прапорами й хоругвами, відчити на Марійські теми та академія на звеличення Пречистої Діви Марії [123]. Щороку в празник Непорочного Зачаття відтак дружинники й дружинниці відбували на Чернечій горі свої « урядові » прощі.

---

[119] Про перенесення ікони див. статтю о. С. Решетила, *Образ Пресв. Богородиці дарований Папою Пієм XI Мукачівському монастиреві*, у « Записки ЧСВВ », II (1926) 411-416; *Пастирський лист* єп. Ґебея у « Душпастырь », 1926, стор. 382-384.

[120] Про відпусти надані Апостольською Столицею дня 17.7.1926 р. див. « Душпастырь », 1926, стор. 387-388.

[121] Про відпусти на Чернечій горі див. *Спомини* о. П. Булика у « Василіянський Вісник », 11 (1972-1973) 69-77; опис відпусту 1935 р., коли на Чернечу гору зійшлося понад 80,000 паломників, подав о. Г. Кінах у « Вісті з Чернечої гори », 15 (1935) 1-2.

[122] « Вісті з Чернечої гори », 28 (1938) 1: « Празник Непорочного Зачаття П. Д. М., хоч його ще не святкує ціле Підкарпаття, наш монастир — осередок Марійського культу, обходить це свято дуже торжественно. Людей було дуже багато. Сповідалися аж до 2-ої год. попол. ».

[123] Розпорядження єп. Ґебея відносно організації Марійських Дружин див. у « Душпастырь », 1928, стор. 91; про початки о. Д. Попович, *Марійська Конґрегація*,

Завершенням Марійського руху на Закарпатті було всенародне відзначення 900-річниці посвячення Руси-України під Покров Божої Матері за часів князя Ярослава Мудрого (1038 р.), т. зв. свята « *Марії - Цариці України* », що їх з великим успіхом організував о. Х. Миськів, ЧСВВ. Найвеличавіші маніфестації в честь « *Цариці України* » відбулися навесну 1938 р. в містечках: Перечин, Невицьке і Великий Бичків, де вірні масами приступали до св. Тайн, посвячували себе й свої родини Пречистій Діві Марії та присягали Їй свою вірність аж до смерти. Величаві процесії на закінчення святкувань були всенародною маніфестацією пошани й любови Преч. Діви Марії у Срібній Землі [124].

8. АПОСТОЛЯТ ДРУКОВАНОГО СЛОВА

Для піднесення духовного життя та релігійної свідомости в народі потрібна католицька преса. Це добре зрозуміли ОО. Василіяни, тому вже від самих початків реформи вони старалися набути свою власну друкарню. Цю мрію здійснив щойно о. Петро Котович, ЧСВВ, після того, як став ігуменом Ужгородського монастиря [125].

Постаравшись про відповідні фонди, о. Котович спровадив із Жовкви фахового друкаря, бр. Партенія Пасіку, ЧСВВ [126], закупив друкарські машини, найняв кілька помічних сил (між ними доброго складача Булецу) і вже 23 вересня 1925 р. започаткував — *Видавництво ОО. Василіян в Ужгороді*, яке у львиній мірі спричинилося до поширення релігійної преси й піднесення релігійного життя на Закарпатті між двома війнами.

З друкарні ОО. Василіян при Святовасиліївському монастирі в Ужгороді виходив популярний місячник « *Благовѣстник* », щороку друкувався календар, різні видання молитовника, апологетичні та релі-

---

Ужгород 1928; про *І-ий Марійський Конгрес на Чернечій горі* див. « Душпастырь », 1931, стор. 173-176. Від 1936 р. « Благовѣстник » мав окремий кутик під заголовком: « *Марійська Конгрегація* ».

124 А. Пекар, *Апостол Христ. Серця, цит. тв.*, стор. 39-41; « Благовѣстник », 1937, стор. 57-58.

125 Назначений ігуменом в Ужгороді дня 24.4.1925 р. Некролог о. П. Котовича див. у « Карпатський Голос », Філаделфія, Па. 1955, чч. 3-4, стор. 29-30.

126 Некролог бр. П. Пасіки (1892-1975), який від 1926 р. був директором Ужгородської друкарні, див. у « Василіянський Вісник », 14 (1977-1978) 44-45.

гійні брошурки, духовні книжки, ба навіть кілька наукових творів[127]. Більшу частину цієї апостольської праці, бодай на початках, виконав сам о. Котович. Він уклав п'ять різних молитовників, які стали дуже популярними поміж вірними[128]. Почавши від 1927 р., він сам зредагував перші чотири річники « *Календаря Благовѣстника* ». Теж перші апологетичні брошурки проти православ'я, як « *Бери и читай* », « *Ци правда?* », « *О походженю Святого Духа* » та антиалькоголічні книжечки: « *П'яницям на закуску* », « *Погарчик для тверезих* » і « *На здоровля* » — вийшли з пера о. Котовича. А з поважніших його праць треба тут згадати переклади таких духовних класиків, як: *Духовний провідник* о. І. Скарамеллі, *Про поступ у совершенстві* о. А. Родріґеза, *Боротьба духовна* о. Скуполі, *Про монаше життя* о. Сен Жіра, *Розважання* о. Аванчіні тощо. А всіх його релігійних книжечок чи брошурок годі й перелічити[129].

Завдяки друкарні пожвавилась теж і письменницька діяльність ОО. Василіян. Так, перш усього, від 1927 р. зачали вони видавати « *Календарь Благовѣстника* », в якім друкували статті молодих монахів на різні релігійні й повчальні теми. Від 1930 р. ОО. Василіяни перебрали від епархії редакцію « *Благовѣстника* »[130], який від січня 1935 р. виходив, як « *Благовѣстник Пресв. Серця Христового* »[131]. У серпні 1935 р. редакцію « *Благовѣстника* » прийняв талановитий Василіянський поет і письменник, о. Севастіян Сабол, ЧСВВ[132], який значно підніс вартість цього чим раз то популярнішого місячника. Як поет, він скривався під псевдонімом « *Зореслав* » і своїми релігійними й щиро патріотичними поезіями він захоплював тоді широкі кадри закарпатської молоді[133].

---

[127] Звіт діяльности друкарні за перше 10-річчя поданий у « Благовѣстник », 1935, стор. 181.

[128] Молитовники о. Котовича: 1. *Да святится Имя Твое*, 2. *Скарб душѣ*, 3. *Молитвенник христіянськоѣ родины*, 4. *Молитвенник для греко-катол. руського народа* і 5. *Мукачевський паломник*.

[129] Більшість їх друкувалася не в Ужгороді, але в Жовкві.

[130] Редактором « Благовѣстника » в рр. 1922-1929 був о. Еміліян Бокшай, а 1930 р редактором став о. Й. Хома, ЧСВВ, вислужений протоігумен.

[131] Тодішній редактор о. А. Станканинець, ЧСВВ, так пояснює цю зміну; « З 1935 р. *Благовѣстник* вступає в нове життя і носить назву — *Благовѣстник Пресв. Серця Христового*, бо хоче познакомити кожного жителя Підк. Руси з Пресвятим Серцем Христовим, з тим невичерпним жерелом щастя и богацтва небесного и земного » — див. « Благовѣстник », 1935, стор. 2.

[132] Біографію о. Сабола див. « Світло », 1960, стор. 118-120.

[133] Вийшли дві збірки поезій о. Сабола-Зореслава, а саме: 1. *Зі серцем у руках* (1933) та 2. *Сонце і блакить* (1936). Була вже готова до друку й третя збірка, однак в наслідок воєнного лихоліття пропала.

На просьбу Владики О. Стойки, 1936 р. ОО. Василіяни почали видавати земплинським діялектом для зісловаччених уже греко-католиків т. зв. « *Misionar Najsv. Serca Isusovoho* », що його редагував той же о. Сабол [134]. Він встиг ще видати два річники « *Kalendar Misionara* », а саме на 1937 і 1938 рік.

З Василіянської друкарні виходили теж різні видання церковних пісень, зборники, літургічні відправи та богослужби новіших свят, які до реформи не були знані на Закарпатті, як празник Пресв. Євхаристії, Пресв. Серця Христа-Чоловіколюбця, св. Йосафата, Христа Царя тощо. Десь 1933 р. о. ігумен Мирон Калинець, ЧСВВ [135], взявся до перевидання *Мінеї Святих*. Однак ота праця, з різних причин, ішла дуже пиняво і їм удалося видати хіба перший том на місяць січень [136]. Дальша його увага була звернена на розбудову Ужгородського монастиря й відкриття Василіянської класичної ґімназії.

9. ВИХОВНО-КУЛЬТУРНА ПРАЦЯ

Притаманною працею ОО. Василіян є виховання молоді. Колись монастирські школи були одинокими розсадниками освіти на Закарпатті, а Мукачівська монастирська школа стала зародком богословської семінарії, що її відтак 1744 р. започаткував у Мукачові Владика М. Ольшавський, ЧСВВ [137]. В Маріяповчанському монастирі вже 1749 р. існувала перша учительська семінарія, з якої виходили відповідно вишколені дяки та вчителі для парафіяльних шкіл. Треба згадати й те, що в другій половині XVIII ст., при Краснобрідському монастирі існувала вже й « визначна » філософська школа [138].

Святовасиліївський монастир в Ужгороді споруджено власне на те, щоб він став виховним осередком закарпатської молоді. Так уже у

---

[134] « *Місіонар* » земпл. діялектом виходив від травня 1936 до жовтня 1938 р.

[135] Життєпис о. Калинця († 1944) див. у « *Світло* » Торонто 1982, стор. 145-147; 185-186.

[136] « *Книга Минія - Мѣсяц Іануарій* », Ужгород 1934, з апробатою єп. О. Стойки, на основі Почаївського видання з р. 1761.

[137] И. Кондратович, *Додатки к исторіи школьництва Подк. Руси*, стаття у « Підкарпатська Русь », Прага 1924, ч. 2, стор. 33-37; А. Чума-А. Бондар, *Українська школа на Закарпатті та Східній Словаччині*, Пряшів 1967, стор. 15-17; Н. Лелекач, *Мункачевска богословска школа* (1744-1776), стаття у « Литературна Недѣля », Ужгород 1943, стор. 237-240, 246-250.

[138] Див. збірну працю — *Розмова сторіч*, Пряшів 1965, стор. 172-173.

вересні 1912 р., о. ігумен А. Максим, ЧСВВ, відкрив тут для середньошкільної молоді бурсу (інтернат), у якій щороку виховувалось 70-90 хлопців. Зреформовані ОО. Василіяни продовжали цю виховну працю при своїй бурсі, до якої щороку зголошувалось чим раз то більше число хлопців [139]. У Василіянській бурсі, крім власної своєї бібліотеки, хлопці мали ще гарний хор, мандолінову оркестру, драматичний і самоосвітний гурток, а навіть досить сильну футбольну дружину. Тут розквітали теж релігійні товариства, як *Апостольство Молитви*, *Борці Христа* і *Марійська Дружина*, а їхні пластові курені були одні з кращих.

З історією Василіянської бурси в Ужгороді тісно пов'язані імена визначних її духовних провідників-префектів, як о. Павло Ґойдич, ЧСВВ (1924-1926), що саме між бурсаками започаткував почитання Пресв. Серця Христа-Чоловіколюбця; далі о. Йосафат Роґа, ЧСВВ (1931-1934), який зацікавив молодь українською піснею і музикою [140] та о. Христофор Миськів, ЧСВВ (1935-1937), який виховував доручену йому молодь у релігійно-патріотичному дусі і втягнув її до рухливого рел. товариства « *Борці Христа* » [141]. Однак славою і завершенням виховного апостоляту ОО. Василіян на Закарпатті була їхня класична ґімназія при тім же Ужгородськім монастирі. Душею її став о. протоігумен П. Булик, ЧСВВ [142].

Влітку 1937 р., по довгих переговорах та різних інтервенціях, нарешті з Праги прийшло позволення відкрити приватну класичну ґімназію з українською викладовою мовою, з правом прилюдности. Виклади у ґімназії зачались уже 1 вересня 1937 р. [143], а врочисте її відкриття відбулося дня 28 листопада. Участь в ньому взяли представники Шкіль-

---

[139] Так на пр. 1937 р. зголосилося вже аж 120 хлопців. Історію Василіянської бурси в Ужгороді див. у « Благовѣстник П. С. Х. », 1937, стор. 181-188.

[140] Як здібний дириґент, о. Роґа зорганізував у бурсі знаменитий хлоп'ячий хор, який виступав з великим успіхом на різних імпрезах і здобув Василіянській бурсі чималу славу. В березні 1934 р. о. Роґа вернувся до своєї рідної Бразилії на місійну працю. Його некролог у « Світло », 1975, стор. 369-370; « Василіянський Вісник », 14 (1977-1978) 42-43.

[141] Т-во « *Борці Христа* » повстало 25.11.1936 р. — див. « Благовѣстник П. С. Х. », 1937, стор. 29. Воно гордилось гарним драматичним гуртком — див. « Вісті з Чернечої гори », 30 (1937) 2.

[142] « Благовѣстник П. С. Х. », 1937, стор. 189-191; 1938, стор. 83-84; « Нова Свобода », Ужгород 29-31 липня 1938; *Спомини* о. Булика у « Василіянський Вісник », 11 (1972-1973) 79-52.

[143] « Благовѣстник П. С. Х. », 1937, стор. 93.

ного Відділу [144] та члени Капітули. Головним бесідником був о. протоігумен Булик, який заявив: « Ми хочемо дати підкарпатському народові нове покоління свідомих, характерних і направду пересяклих духом Христовим і народним провідників, які ніколи не зрадять своєї віри ні свого народу! » [145].

Свою класичну ґімназію ОО. Василіяни зачали І-им і ІІІ-ім класом, в яких навчалися 84 учні. Від самого початку виникла потреба розбудувати монастир, що сталося під час вакацій 1938 р. Так при Святовасиліївськім монастирі в Ужгороді, крім ґімназії, міг приміститися ще й інтернат на 150 хлопців, друкарня з канцелярією і складом, як теж приміщення на 30 монахів. Направду був це величавий монастир, гордість Святомиколаївської Провінції.

Шкільний рік 1938-1939 зачався вже з 4-ма класами, в яких навчалося 226 хлопців. Усміхалась найкраща надія теж і на священичі та монаші покликання. Аж тут раптом прийшов Віденський арбітраж (2.11. 1938), який присудив Ужгород, а з ним і Святовасиліївський монастир, Мадярщині. Треба було переноситися і Василіянам і ґімназії. Та про це буде мова в наступному розділі.

Тут треба ще згадати про велику наукову й культурну ролю, що її відіграв старинний архів і бібліотека ОО. Василіян на Чернечій горі [146]. Туди часто приїжджали вчені, чужі й свої, щоб зачерпнути з цього, досі ще не використаного скарбу минулого Срібної Землі. Це дало потштовх о. Глібові Кінахові, ЧСВВ, щоб упорядкувати разом з новиками і схоластиками монастирський архів і бібліотеку. При своїй кропіткій праці о. Кінах спромігся ще й опублікувати деякі цінні історичні й архівні матеріяли на сторінках Жовківських « *Записок ЧСВВ* » [147] та в « *Науковім Збірнику Т-ва Просвіта* », що друкувався у Василіянській друкарні в Ужгороді [148]. У « *Науковім Збірнику* » теж інші науковці

---

[144] « *Шкільний Відділ* » — був це відділ Міністерства Освіти в Ужгороді, що був найвищим органом шкільництва на Закарпатті.

[145] « Благовѣстник П. С. Х. », 1937, стор. 190.

[146] Після ліквідації Мукачівського монастиря (1947 р.), большевики більшу частину фондів рукописів і перводруків з Чернечої гори перенесли до Університетської Бібліотеки в Ужгороді. Деякі з них описані у праці В. Микитась, *Давні рукописи і стародруки*, Ужгород 1961, т. І; Львів 1964, т. ІІ.

[147] Виходили то у Жовкві, то у Львові між 1924-1938 р. — див. М. Ваврик, ЧСВВ, *До постання першої серії* « *Записок* », стаття у « Записки ЧСВВ », IX (1974) 1-18.

[148] Між 1922-1938 р. вийшло 14 річників « Наукового Збірника », під редакцією А. Волошина - В. Гаджеґи - І. Панькевича - В. Бірчака. Останній, XIII-XIУ річник (1937-1938) присвячено пам'яті о. д-ра Василя Гаджеґи, який помер дня 15.3.1938 р.

поміщали деякі матеріяли з Мукачівських рукописів [149]. Та зараз цінні оті матеріяли є в руках большевиків, які їх уживають радше для своєї пропаґанди, ніж для науки [150].

На кінець згадаємо ще й те, що за старанням того ж о. Кінаха, при Святомиколаївському монастирі в Мукачові, 1937 р. відкрито цінний музей культурно-релігійних пам'яток [151] та його вже не було можливости повнотою впорядкувати.

10. ВОЄННЕ ЛИХОЛІТТЯ

Молода Провінція св. Миколая під умілим проводом першого її протоігумена, о. П. Булика, ЧСВВ, чим раз то більше кріпшала й розвивалася. Румунська вітка в короткому часі так гарно розрослася, що вже 8 червня 1937 р. створено самостійну *Румунську Провінцію ОО. Василіян* [152], якої першим протоігуменом став заслужений о. Атанасій Максим, ЧСВВ.

Теж і мадярська вітка розрослася, бо вже 1933 р. мадярські отці набули фундацію під новий монастир у Гайдудорозі, що його відтак гарно розбудував о. Теофіль Мезев (Міґуц), ЧСВВ [153], в рр. 1935-1937. Гайдудорозький монастир був присвячений Пресв. Серцю Христовому, а першим його ігуменом назначено дня 28 травня 1939 р. о. Миколая Сабова, ЧСВВ [154].

Від 8-12 серпня 1937 р. в Ужгородськім монастирі відбулася II *Провінційна Капітула*, на якій, крім вибору трьох кандидатів на становище протоігумена, обговорено теж справу заснування класичної ґімназії та зв'язаного з нею схоластикату. Тоді розглянено теж деякі господарські справи Святомиколаївської Провінції [155]. Грамотою Головної Управи Чину з дня 24 серпня 1937 р. на протоігуменський пост назначено на дальше п'ятиріччя о. Полікарпа Булика, ЧСВВ [156]. А відтак листом з

---

[149] На пр. Панькевич, А. Петров, Ю. Яворський, М. Лелекач і інші. *Дневник* о. Г. Кінаха повний імен науковців і дослідників, які відвідували бібліотеку на Чернечій горі.

[150] Див. хоч би совєтську збірку документів: *Таємне стає явним*, Ужгород 1965.

[151] Див. статтю *Отвираємо музей* у « Вісті з Чернечої гори », 30 (1937) 1.

[152] Див. грамоту ерекції ч. 107-37 в АГУ - *Східна Конґреґація*.

[153] Некролог о. Мезева у « Василіянський Вісник », 12 (1974-1975) 50.

[154] До травня 1939 р. Гайдудорозький монастир фігурував як — *резиденція* і мав тільки « настоятеля ».

[155] Див. « *Протокол II Провінційного Собору области св. Николая* » (8-12.8.1937), в АГУ - *Закарпаття*.

[156] Див. грамоту назначення о. Булика від 24.8.1937, ч. 200-37 в АГУ - *Книга Протоколів*.

дня 12 січня 1938 р.[157] о. архимандрит Ткачук призначив *Провінційну Раду* у такому складі:

Консультори: 1. о. Мирон Калинець, ЧСВВ, 2. о. Гліб Кінах, ЧСВВ та о. Матей Євчак, ЧСВВ — представник мадярських монастирів.

Пров. Секретар: о. Севастіян Сабол, ЧСВВ.

В запалі праці над розбудованням ґімназії при Ужгородському монастирі зависла над Европою загроза війни. Прийшла ревізія чехословацьких границь. Дня 2 листопада 1938 р. т. зв. *Віденський арбітраж* присудив мадярам закарпатські міста Ужгород, Мукачів і Берегово. На щастя, Мукачівський монастир, що находився по правім боці ріки Латориці, лишився в Карпатській Україні. Але Ужгородську ґімназію і монастир прийшлося переносити до Великого Бичкова, де ОО. Василіяни принялися теж ведення парафії й відкрили свій інтернат. При ґімназії у Вел. Бичкові примістилося тоді 9 ієромонахів і 8 василіянських клириків. У Хусті Владика Д. Нярадій[158] передав ОО. Василіянам управу епархіяльного інтернату « Алумнеум ». А вже 17 грудня 1938 р. реформовані ОО. Василіяни перебрали й останній свій монастир у Бороняві біля Хусту, де доживали свого віку останні два нереформовані їхні монахи[159].

Саме тоді, коли ОО. Василіяни вже сяко-тако розмістилися в нових границях Карпатської України[160], в половині березня 1939 р. прийшов розвал Чехословаччини. Мадяри тоді наново окупували Карпатську Україну і насилу прогнали всіх монахів Святомиколаївської Провінції, що народилися в Галичині чи Східній Словаччині[161]. Прийшло теж ув'язнення та переслідування місцевих монахів[162]. Тоді управу майже всіх

---

[157] Див. копію листа о. Архимандрита до о. Булика з дня 12.1.1938 р. в АГУ - *Закарпаття*.

[158] Єп. О. Стойка залишився в Ужгороді, який припав тоді Мадярщині. Тоді Апостольська Столиця дня 15 листоп. 1938 р. назначила Крижівського єп. Д. Нярадія « Апостольським Візитатором Мукачівської епархії » в Карпатській Україні. Владика Нярадій уже 29.3.1939 р. був примушений мадярами вертати до Югославії — див. С. Сабол, ЧСВВ, *Витаємо нового Владику*, стаття у « Благовісник », Хуст 1939, стор. 7-10; А. Пекар, ЧСВВ, *Чоловік Провидіння*, стаття у « Світло », 1965, стор. 354-357.

[159] « Благовісник », Хуст 1939, стор. 20-21.

[160] Про диспозицію ОО. Василіян в нових границях Карп. України (1938-1939) — див. « Вісті з Чернечої гори », 32 (1939) 1.

[161] Про тяжкі переживання Василіян з приходом мадярів див. статтю: *Недоля ОО. Василіян*, у « Світло », Мондер 1939, ч. 13, стор. 3 і 7; ч. 14, стор. 7. *Каталог Провінції св. Миколая на* 1940 *р.*, стор. 20 — подає, що мадяри прогнали тоді 17 монахів, тобто 8 священиків, 5 схоластиків і 4 брр. помічників.

[162] Див. листа о. Х. Миськова, ЧСВВ, до о. Архимандрита від 20.7.1939 в АГУ - *Хр. Миськів*.

закарпатських монастирів взяли у свої руки мадярські Отці [163]. А що о. протоігумен П. Булик, ЧСВВ, виїхав з Карпатської України ще перед приходом мадярів, то обов'язки протоігумена від 12 квітня 1939 р. перебрав Настоятель мадярської групи Василіян, о. Матей Євчак, ЧСВВ [164].

Про події мадярської ери на Закарпатті (1939-1944) ще годі щось об'єктивно написати, хоч українські Василіяни дуже потерпіли навіть від деяких своїх співбратів. Тому на закінчення ограничимося тільки до самого опису реорганізації Святомиколаївської Провінції силою декрету Апостольського Престолу.

Літом 1940 р. мадяри зайняли теж північну частину Трансильванії, а з нею також три румунські Василіянські монастирі, а саме: Біксад, Мойсей і Миколу. Так треба було переорганізувати колишню Провінцію св. Миколая, яка тепер знову майже в цілості опинилася в границях Мадярщини, як колись перед першою світовою війною. Дня 25 листопада 1940 р. Апостольська Столиця вирішила, що всі Василіянські монастирі, які на той час знаходилися на території Мадярщини мають бути злучені разом у т. зв. *Провінцію Василіянського Чину св. Йосафата в Мадярщині*, з осідком в Маріяповчі [165]. Одночасно Східна Конґреґація назначила *Провінційну Управу*, з трьома окремими настоятелями для поодиноких національних груп. Тоді склад Провінційної Управи став такий:

Протоігумен: о. Леонтій Долгий, ЧСВВ, з Маріяповчі.

Консультори: 1. о. Антоній Станканинець, ЧСВВ — Настоятель українських монастирів.

2. о. Атанасій Максим, ЧСВВ — Настоятель румунських монастирів.

3. о. Вартоломей Дудаш, ЧСВВ — Настоятель мадярських монастирів [166].

---

[163] Мадярські Василіяни з Маріяповчі, крім Малоберезницького монастиря, де перебував о. ігумен Й. Завадяк з 4-ма братами помічниками, перебрали під свою управу всі закарпатські монастирі, мовляв, « рятували від конфіскації урядом » — див. *Каталог Провінції св. Миколая* (по-латині) на 1940 р.

[164] Назначення о. Євчака з дня 12.4.1939, ч. 71-39 — див. в АГУ - *Книга Протоколів*; некролог о. Євчака у « Василіянський Вісник », 14 (1977-1978) 41.

[165] Грамота назначення з дня 25.11.1940 р. в АГУ - *Сх. Конґреґація*; теж *Епископський Циркуляр Мукачевськоі епархіі*, УІ (1940) 43.

[166] Такий порядок подає декрет Східної Конґреґації з дня 25.11.1940 р. Однак вже в наступному році сама Провінційна Консульта змінила порядок, а саме: 1. Протокосультор - о. В. Дудаш з мадярської групи; 2. о. А. Максим - рум.; 3. о. А. Станканинець - укр., як подає *Каталог Василіянської Провінції у Мадярщині на* 1942 *р.*, стор. 7. Так настоятель закарп. групи, а вона творила більшість, опинився аж на останнім місці, а до того ще був змушений перебувати в Маріяповчі.

Після смерти о. протоігумена Л. Долгого, ЧСВВ, яка наступила дня 9 вересня 1942 р.[167], провінцією тимчасово управляв о. Вартоломей Дудаш, ЧСВВ, аж доки знов « із-за воєнних обставин » Апостольська Столиця дня 15 лютого 1943 р. не назначила нову управу[168], в такому складі:

Протоігумен: о. Вартоломей Дудаш, ЧСВВ, з Маріяповчі.

Консультори: 1. о. Іван Ликій, ЧСВВ — Настоятель мадярської групи, а рівночасно й пров. секретар.

2. о. Антоній Мондик, ЧСВВ — Настоятель української групи.

3. о. Юрій Марина, ЧСВВ — Настоятель румунської групи монастирів.

Воєнне лихоліття та внутрішні ворогування між монахами поодиноких національних груп не дуже сприяли праці й дальшому розвиткові закарпатських Василіян під мадярською займанщиною (1939-1944), а до того ще мадярська влада жорстоко переслідувала молодих закарпатських Василіян, мовляв, за їхню « українську політику ». Тут на місці буде згадати про те, що мадярська жандармерія 1941 р. заарештувала 9 молодих ієромонахів і під багнетами вивезла їх до Мойсеївського монастиря в Семигороді, де їх тримали під сталим наглядом понад рік. Щойно влітку наступного року вдалося єп. О. Стойці, при помочі Апостольського Нунція в Будапешті, висвободити їх з тюрми[169].

Та вже під кінець 1944 р. і початком 1945 р. Мадярщина опинилася в руках большевиків. Тоді монастирі поодиноких національних груп *Василіянської Провінції в Мадярщині* зостали знову поділені політичними кордонами. В Мадярщині лишилися тільки Маріяповчанський і Гайдудорозький монастирі — про їхню дальшу долю розкажемо у статті про *Мадярську Провінцію св. Стефана*. Три румунські монастирі: Бік-

---

[167] Некролог о. Долгого у « Календарь Благовѣстника на 1943 р. », Ужгород 1942, стор. 3; « Записки ЧСВВ », I (1949) 89-90.

[168] див. декрет в АГУ - *Сх. Конгрегація*; повідомлення у « Благовѣстник », Ужгород 1943, стор. 107.

[169] Щойно на консисторіяльнім засіданні дня 2.8.1942 р. єп. О. Стойка проголосив: « С радостію сообщаю, что удалося нам 9 Отцев ЧСВВ, по больше як однорочном интернованіи держ. властями, высвободити при сильной подпорѣ всѣх держ. чинников и Его Ексц. Преосв. Апостольського Нунція » — див. *Еписк. Циркуляр Мукачевской епархіи*, V (1942) 28; тоже згаданий лист о. Х. Миськова з дня 20.7.1939 (див. зам. ч. 162).

садський, Мойсеївський і Микольський — вернулися знов до Румунії, тільки тепер уже комуністичної. А закарпатські монастирі враз із цілим Закарпаттям дня 29 червня 1945 р. були приєднані до Совітської України [170].

Большевики в скорому часі вповні спаралізували працю ОО. Василіян і нарешті, в березні 1947 р., насильно зліквідували всі Василіянські монастирі тепер уже Закарпатської области, а монахів вивезли до карних таборів [171].

Про їхню дальшу долю мало що знаємо.

---

[170] V. Markus, *L'incorporation de l'Ukraine Subcarpatique a l'Ukraine Sovietique,* Louvain (Centre Ukrainien d'Etudes) 1956.

[171] Про ліквідацію ОО. Василіян на Закарпатті див. « Життя і слово », Інсбрук 1948-1949, чч. 3-4, стор. 341-342; теж мою статтю: *Останній відпуст у Мукачові*, у « Голос з гори св. Макрини », Юнієнтавн, Па., Жовтень 1954, стор. 16-19.

о. Мелетій М. Соловій, ЧСВВ

НАРИС ПРАЦІ ОО. ВАСИЛІЯН У КАНАДІ
(1902-1982)

ВСТУП

Ювілей Добромильської Реформи з 1882 р. є тісно пов'язаний з ювілеєм ОО. Василіян у Канаді, бо якраз перші її випускники поставили підвалини під створення окремого поля праці ОО. Василіян і в південній Америці (Бразилія з Арґентиною) і в Америці Північній (Канада зі Злученими Стейтами Америки). Заледве минуло 15 років від Добромильської Реформи і вже перші місіонери Василіяни стали працювати між українськими поселенцями в Бразилії (з 1897 р.), а до Канади перша група василіянських місіонерів прибула в 1902 році, тобто точно 20 років від початку Добромильської Реформи.

Отож, святкуючи 100-літній Ювілей Добромильської Реформи (1882-1982), ОО. Василіяни мусять водночас відзначувати і 80-річчя праці ОО. Василіян у Канаді (1902-1982). Тому то у цім нашім нарисі ми звернемо увагу на початки праці ОО. Василіян у Канаді та на історію і розвиток тієї праці упродовж 80 років (1902-1982). Не буде це вичерпна студія, що була б зладжена на основі архівних матеріялів, але короткий нарис праці ОО. Василіян від їхнього прибуття до Канади на місіонерсько-душпастирську працю.

Поки що ще ніхто не написав обширнішої праці-монографії про діяльність ОО. Василіян у Канаді, але вже існує не мале число статтей, споминів і досліджень з тієї ділянки, бодай за перший період діяльности ОО. Василіян у Канаді. Власне і цей Нарис базується в основному на тому, що вже було написано про цю діяльність, головно ж з нагоди 50-ліття праці ОО. Василіян у Канаді (1902-1952). З тієї нагоди вийшла окрема «ПРОПАМ'ЯТНА КНИГА ОО. ВАСИЛІЯН У КАНАДІ»[1],

---

[1] Пропам'ятна Книга ОО. Василіян у Канаді — 50 літ на службі Богові і народові — 1902-1952, В-во ОО. Василіян у Торонто, 1953. (Редагував цю книгу о. М. М. Соловій, ЧСВВ). *Скорочено*: ПрКнВК.

а в ній є зібрані різні статті про початки ОО. Василіян у Канаді на підставі виписів з монастирських хронік, із споминів оо. піонерів, як теж із свідоцтв ще живучих людей. І цей Нарис у своїй львиній частині основується власне на статтях і матеріялах « *Пропам'ятної книги...* », що обіймає історію діяльности ОО. Василіян у Канаді упродовж перших 50 років, а за останніх 25-30 років ми робимо доповнення вже на підставі новіших історичних даних, подій і записів.

Хочемо підкреслити, що цей Нарис аж ніяк не є повний, ані не претендує ним бути, бо і особи і події найновішої історії діяльности ОО. Василіян у Канаді ще є надто близько, і вони ще не належать вповні до історії, щоб про них можна було писати на основі історично-об'єктивних джерел. Також хочемо підкреслити, що цей Нарис буде тільки загальним скелетом подій і осіб, що брали участь у побудові церковного життя і його розвитку протягом 80 років, і то без ніякої претензії на повну і вичерпну історію Василіянського Чину в Канаді. Опрацювання повної монографії залишаємо майбутнім історикам і дослідникам!

ЗМІСТ:

Вступ

ЧАСТИНА І - *Органічний розвиток Канадської Провінції.*

1. Приїзд перших Василіянських місіонерів (1902-1905). 2. Період піонерської праці ОО. Василіян (1902-1922). 3. Новіціят - Зародок нової провінції. 4. Змагання за власну Канадську Провінцію (1932-1948).

ЧАСТИНА II - *Душпастирська діяльність ОО. Василіян.*

1. Біверлейк - сьогодні Мондер. 2. Едмонтон - душпастирський осередок ОО. Василіян. 3. Парохія св. Миколая у Вінніпеґу. 4. Душпастирська праця у Східній Канаді: а) Монтреаль, б) Ґримзбі, в) Вестон-Торонто, г) Оттава. 5. Душпастирська праця у Британській Колумбії.

ЧАСТИНА III - *Інші ділянки апостоляту ОО. Василіян.*

1. Місійно-реколекційна праця. 2. Церковні організації і їхній провід. 3. Культурно-національна праця. 4. Апостолят друкованого слова.

Післяслово

ЧАСТИНА ПЕРША

ОРГАНІЧНИЙ РОЗВИТОК КАНАДСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ

Українська спільнота в Канаді помалу наближається до 100-річчя свого поселення. В 1981-му минуло вже 90 років від початків душпастирської й місійної праці серед українців на Канадській землі [2]. Це значить, що на повних 10 років перед приїздом перших місіонерів з Чину ОО. Василіян до Канади, почалася тут душпастирсько-місійна праця серед нашого народу.

Початок української еміґрації до Канади зв'язують дослідники з роком 1891-им, коли-то до Канади прибули *Василь Єлиняк* і *Іван Пилипів* із своїми родинами, а слідом за ними у найближчих роках останньої декади 19-го сторіччя (1891-1900) стали приїздити до Канади більшими і меншими групами все нові й нові еміґранти з західноукраїнських земель, політично окупованих Австро-Угорщиною та Росією [3].

Початки цих перших піонерів були надзвичайно тяжкі. Десятки тисяч наших українських поселенців, (а їх у половині 1900-го року вже було понад 20 тисяч з самої тільки Галичини), опинилися в дуже прикрому положенню не тільки тому, що умови праці й заробітку були тоді дуже обмежені, але також і тому, що маса отих еміґрантів-піонерів була національно і релігійно несвідома, ані не мала своїх національних і церковних провідників. Коли інші поселенці, як нпр. французи, німці, англійці чи ірляндці їхали за море зорганізовано, разом із своїм духовенством, як своїми провідниками, то українські люди їхали з Галичини, Закарпаття, Буковини чи з Волині самі, без священиків і часто зали-

---

[2] Найновішою й найповнішою історією українського поселення в Канаді являється монументальна монографія Михайла Марунчака в англійській мові під заголовком: The Ukrainian Canadians: a History, by *Michael H. Marunchak*, Winnipeg-Ottawa 1970, Printed in Yorkton, Sask., Canada (792 pages). — Мих. Марунчак подає у своїй монографії дуже обширну бібліографію до теми (стор. 779-786). Тією бібліографією і ми користуємося та до неї відсилаємо заінтересованих.

[3] MARUNCHAK M. H., *The Ukrainian Canadians...*, p. 22.

шені на поталу несовісних людей [4]. Наш народ уявляв, що коли він є добрий, побожний, релігійний і гостинний, то і всі люди повинні бути і є такі самі. З такою то релігійною несвідомістю приїхали наші піонери до Канади [5].

На початках української еміґрації з Галичини, тобто після 1891 р., на жаль, ніхто не подумав подбати про релігійно-церковну обслугу цих перших переселенців, згідно з вимогами їхнього обряду, з їхніми звичаями та з їхньою відмінною культурою, мовою і духовістю. Протестанти, як теж і російські духовники, це зразу використали, бо вже в перших роках українського поселення в Канаді намагалися перетягати у свій табір несвідому масу наших людей. Місцеві латинські єпископи, що не знали ні мови, ні обряду, ні звичаїв нашого народу, а знали, що він « належить до Риму », робили все, що лиш могли, аби рятувати католицьку віру новоприбулих українців (русинів). З цією метою вони були покликали деяких українських священиків, що вже тоді діяли в Канаді й у Злучених Стейтах Америки (ЗСА). Але тих священиків було мало і вони перебували в Канаді тільки короткий час.

1. ПРИЇЗД ПЕРШИХ ВАСИЛІЯНСЬКИХ МІСІОНЕРІВ (1902-1905)

Першими українськими священиками, що старалися організувати душпастирську обслугу наших переселенців у Канаді були: *о. Нестор Дмитрів* (*прибув* 1896), *о. Павло Тимкевич* (1898), *о. І. Заклинський* (1898), *о. Дамаскин Поливка* (1899) *та о. Василь Жолдак* (1901), а ще в 1899 р. почав свою діяльність між нашим народом бельґійський Редемптурист, *о. Ахіль Делярій*, але того було рішуче замало. Латинські єпископи робили заходи, щоб також і Отці Обляти латинського обряду віддавалися духовній обслузі наших поселенців, але їхня праця, хоч повна жертви і посвяти, була малоуспішною, бо не вміли здобути собі довір'я. Найважливішими причинами цього недовір'я наших людей до латинсь-

---

[4] Хом'як, о. Роман, ЧНІ, *Отці Редемптористи східнього обряду в Канаді та З'єдинених Державах Америки*, у Ювілейна книга ОО. Редемптористів Східнього Обряду (1906-1956), Друк. « Голосу Спасителя », Йорктон, Канада 1955, стор. 121.

[5] Саварин, Єп. Ніль, ЧСВВ, *Початки місійної праці Отців Василіян у Канаді*, у *ПрКнВК*, стор. 84. Та сама стаття була скоріше поміщена у Пропамятна книга з нагоди Золотого Ювілею поселення українського народу в Канаді - 1891-1941 (*Скор.: ПКУПКан*), Йорктон, Саск. 1941, стор. 45-56, і вийшла окремою брошуркою під заголовком: *Роля Отців Василіян у Канаді*, Мондер 1938, сторін 60.

ких духовників було незнання мови, латинського обряду і ментальности [6].

З цього бачимо, що духовна обслуга українських поселенців у Канаді в першому десятиріччі (1891-1902) була цілком незадовільна. Серед нашого народу ширилося сектанство; протестантизм збирав своє жниво, а московське православ'я збагачувало свої парафії і місійні осередки нашими легковірними, несвідомими і мало освіченими людьми. Ось найголовніші причини, чому виринула потреба запросити до Канади Отців із Чину ОО. Василіян. Це був тоді поки що одинокий чернечий Чин, який міг тоді зайнятися місійно-душпастирською працею серед нашого поселення у розлогій і просторій « місійній країні », якою була Канада.

Думка, щоб спровадити до Канади ОО. Василіян і віддати їм місійно-душпастирську опіку над українським поселенням, назрівала довший час. Ще восени 1898 р. до Европи виїхали два єпископи з Канади: *Альберт Паскаль* з Принс Алберт, Саск. й *Еміль Леґаль*, єпископ-помічник із Сейнт Алберт, Алберта. Обидва вони французького походження, проте були переконані, що тільки українське неодружене духовенство, або просто чернече, зможе успішно душпастирювати між еміґрантами українського походження в Канаді. Пізніше, весною 1900 р., виїхав до Европи у тій самій справі генеральний вікарій єпархії у Ст. Алберт *А. Лякомб*, як речник архієп. Лянжевена.

Отже, приїзд ОО. Василіян до Канади в 1902 р. був наслідком довголітніх старань, зокрема подорожі о. Лякомба і його візити в Римі та в митрополита А. Шептицького. Рішення вислати ОО. Василіян на місійно-душпастирську працю в Канаді випередили теж відвідини *о. Василя Жолдака*, секретаря митрополита А. Шептицького, що, не маючи змоги приїхати до Канади особисто, висилає туди його при кінці 1901 р. А він, прибувши в Канаду, докладно приглянувся обставинам душпастирської праці в цій країні, по майже піврічній візиті, написав докладний звіт про все, і, 17 червня 1902 р., виїхав з Едмонтону до Львова [7].

Час наглив, і з Риму наполягали, як теж канадійські єпископи очікували скорого приїзду місіонерів. Тоді митр. А. Шептицький з о. В. Жолдаком звернувся ще раз до ОО. Василіян у Львові і « *зі сльозами*

---

[6] Див. *ПКУПКан*, стор. 45 (стаття єп. Н. Саварина).

[7] Казимира Б., *Українські Ієрархи й Запомогове Братство св. Николая*, стаття у Альманах Золотого Ювілею (1905-1955) *Українського Запомогового Братства св. Николая*, стор. 38-39.

в очах просили, щоб Василіяни прийнялися Канадської Місії»[8]. У вересні 1902 р. справа з виїздом ОО. Василіян до Канади остаточно була позитивно полагоджена і вже 28-го жовтня 1902 р. апостольський делеґат у Канаді, *єп. Фальконіо*, писав до кардинала Ґотті, Префекта Свящ. Конґреґації для Поширення Віри, в Римі:

« Приємно мені, що можу повідомити Вас про приїзд до цієї столиці (Оттава, Канада) чотирьох монахів реформованих Василіян, одного єпархіяльного священика та чотирьох Сестер Служебниць Преч. Діви Марії; всі вони греко-руського (українського) обряду, а приїхали вони з Галичини на місіонерську працю в Манітобі і Північному Заході (Канади) з доручення Їх Ексцеленції Впреосвященного А. Шептицького, Львівського Архиєпископа. Вони ще таки сьогодні вибираються в дальшу дорогу і за чотири дні подорожі залізницею будуть уже на місці »[9].

А католицький часопис « *Ля Пресс* », з 29-го жовтня 1902-го року, так звідомляв з Монтреалю:

« Згідно з вказівками, що їх ми одержали від Священної Конґреґації для Поширення Віри, Преосв. Кир Андрій Шептицький, Львівський Митрополит-Архиєпископ Галичини, вислав щойно трьох Отців з Чину св. Василія Великого, обновленого Його Святістю Папою Львом XIII. Є там Всеч. *о. Василь Жолдак*, світський священик, що вчився в Римі, та є вельмишанований своїм визначним Архиєпископом, а тепер він вертається до Західної Канади з цими добрими Отцями.

« Імена перших Отців Василіян без сумніву зацікавлять наших читачів. Найперше, це *Впр. о. П. Філяс*, настоятель, що говорить дуже добре по-французькому, крім української, польської, німецької мови, ще й дуже добре по-латинському. Відтак є ще Отці: *Созонт Дидик* і *Антін Строцький*. Їде з ними один Брат-помічник; його ім'я *Єремія Янішевський*. А імена Сестер є такі: Сестра *Амвросія Ленкевич*, *Ісидора Шиповська*, *Таїда Врублєвська й Емілія Клапоушок*. Чотири Сестри, названі Служебницями Марії, виїжджають оснувати серед галичан Згромадження і шпиталь.

« Цей цінний гурток мав бути післаний до єпископів дієцезії *Ст. Боніфасу*, *Ст. Алберт* і до Апостольського Вікаріяту в Саскачевані. Але тому, що схизма зробила великі спустошення в (дієцезії) Ст. Алберт і в Апост. Вікаріяті Саскачевану, в наслідок діяльности там (православ-

---

[8] Див. *ПКУПКан*, стор. 46 (стаття єп. Н. Саварина).

[9] Мойолі Й., *Приїзд перших Василіян до Канади в світлі документів*, стаття у *ПрКнВК*, стор. 69-70.

них) двох попів, чи нез'єдинених священиків, підтримуваних Росією, тому то Впреподобні Отці із Преподобними Сестрами виїдуть найперше до Ст. Алберт, а Всеч. о. В. Жолдак залишиться у Ст. Боніфас »[10].

Так ото, при кінці 1902-го року, ОО. Василіяни розпочали свою місійно-душпастирську діяльність у Канаді. Були це тяжкі початки, але праця перших Отців-піонерів у скорому часі принесла свої благодатні овочі. Уже півроку після того, як три Отці поселилися в околиці сьогоднішнього Мондеру-Едмонтону (на території латинської дієцезії Ст. Алберт!), про їхню працю ішли похвальні звіти і від канадських єпископів, і від апостольського делеґата — до Риму[11].

Дальші настирливі прохання збоку латинських єпископів теж завінчалися успіхами, бо, за згодою Апостольської Столиці, до Канади прибули нові отці місіонери-Василіяни: *о. Матей Гура й о. Навкратій Крижановський* (у листопаді 1903 р.), а два роки згодом ще два місіонери: *о. Іван З. Тимочко* й *о. Атанасій Филипів* (у 1905 р.). Того ж року (1905 р.) виїхали з Канади на інші місця своєї праці Отці: *Платонід Філяс* та *Антін Строцький.* У Канаді залишилася, від 1905 року аж до 1922-го року, т. звана « *Василіянська П'ятка* »: *о. Созонт Дидик, о. Навкратій Крижановський, о. Матей Гура, о. Іван Тимочко, та о. Атанасій Филипів.* Одного із згаданої « п'ятки » — *о. Тимочка* — забрала передчасно смерть (19-го грудня 1909 р.), але опорожнене місце незабаром (1912 року) зайняв молодий місіонер — *о. Василій Ладика,* що пізніше став другим єпископом українців-католиків у Канаді[12].

2. ПЕРІОД ПІОНЕРСЬКОЇ ПРАЦІ ОО. ВАСИЛІЯН (1902-1922)

З приїздом перших Василіянських місіонерів до західної Канади, почалася тверда піонерська праця. Був це період тяжких початків (1902-1922). Отців було обмаль, а поле праці розлоге. Брак фінансів не дозволяв розбудовувати монастирі чи душпастирські резиденції. Це був час, коли доводилося возити з собою всі церковні речі, служити св. Літургії по хатах, по своїх та по винаймлених залях, бо церков і каплиць ще не існувало, або ж було їх небагато. Інколи Отці сповідали поряд кілька-

---

[10] Цей репортаж передруковуємо тут із статті *Н. Саварина,* у *ПКУПКан,* стор. 46.

[11] Див. *Світлій Пам'яті Василіян-Піонерів* (1902-1977), Едмонтон 1977.

[12] Див. о. М. М. Соловій, ЧСВВ, 60 *років на душпастирсько-громадській праці в Канаді* (1902-1962), стаття у « *Календар СВІТЛА на* 1962 *рік* », стор. 41-48.

надцять годин, служили св. Літургії, христили дітей, вінчали новоженців, обслуговували хворих, посвячували площі під каплиці, церкви чи цвинтарі, благословили хати, ікони, відбували катехизації дітей і старших, проводили короткі і довші місії, відвідували фармерів, помагали їм у їхніх щоденних клопотах-проблемах, а навіть дбали про навернення до рідної Церкви земляків, збаламучених сектанством і московським цареславним православ'ям.

Великим благословенням для новозаснованої місії ОО. Василіян у Канаді було те, що першим її настоятелем і провідником став *о. Платонід Філяс, ЧСВВ* (1864-1930). Під кожним оглядом був він небуденною людиною. І хоч працював у Канаді дуже коротко, бо не цілих три роки (1902-1905), то залишив по собі незабутню пам'ять і зразок невтомного і жертвенного душпастиря-місіонера, який ще довгі роки опісля був натхнінням для молодшого, вже в Канаді родженого покоління Отців Василіян [13].

Про працю о. Платоніда Філяса в Канаді записано мало, бо він тут працював дуже коротко, але те, що про нього записано, свідчить, що він був для канадської місії ОО. Василіян мужем Божого Провидіння. Зараз по своїм приїзді до Канади (в листопаді 1902 р.), о. Філяс осів у Біверлейк, а саме в околиці сьогоднішнього Мондеру. Ось що про нього записав його життєписець:

« Осів він у сьогоднішньому Мондері і звідси почав свою місійну працю. Пішки, волами чи кіньми відвідував наших людей, що ще не раз жили по землянках, христив дітей, катехизував, сповідав старших і їхав далі. Ця праця була тяжка й вимагала великої самопосвяти, але о. Платонід виконував її радо та з любов'ю. При допомозі добрих людей за кілька місяців збудував першу церковцю... на василіянській фармі. У тих околицях увихались тоді « славні » серафимці, що баламутили наших людей... Багато тих родин о. Філяс навернув... Коли він довідався, що серафимці збаламутили якусь родину, то (він) так довго до неї заходив, переконував, молився, аж поки її не навернув...

« Люди любили о. Платоніда за його побожність, його незрівняні проповіді, його доброту і ласкавість... Для всіх він мав батьківське серце... особливо ж допомагав бідним, залишеним діточкам і безпомічним, допомагав їм, робив для них збірки, заохочував на проповіді (до чинного милосердя) ітп... За два роки побуту в Канаді (1902-1905) о.

---

[13] Про о. Філяса маємо коротку біографію пера о. І. Назарка, ЧСВВ, поміщену в *ПрКнВК*, стор. 391-394. Див. теж у цьому томі стор. 470-477.

Платонід здобув собі таку велику й загальну симпатію і любов між своїми і чужими, що пізніше Мондер хотіли назвати його ім'ям: *ФІЛЯС...* »[14].

При невтомній місійній праці, у вересні 1904 р., о. Філяса застала вістка, що його вибрано Протоігуменом Галицької Області ОО. Василіян. У січні 1905 року о. Платонід Філяс залишив свою любу канадську місію, свій Біверлейк, свій Мондер, і виїхав до « Старого Краю »: « Нарід плакав за ним, як за рідним батьком, а він утішав вірних щирими словами й великою обітницею, що вишле для них з Краю більше священиків-місіонерів... »[15].

По виїзді о. Філяса з Канади, праця ОО. Василіян продовжувалася вже на тій певній базі, що її він розбудував — разом з іншими Отцями піонерами.

В околиці Біверлейку (Алберта) працювали Отці: *А. Филипів і І. З. Тимочко*, в Едмонмоні *о. Созонт Дидик*, *о. Матей Гура* у Вінніпеґу, *о. Н. Крижановський* у Сіфтон, Манітоба, а *о. Антін Строцький* у Саскачевані (Ростерн). Праця цих Отців піонерів була тяжка і вимагала від них великих зусиль і жертв з вигоди, а навіть із здоров'я. Один з них заплатив своїм молодим життям, а саме *о. Іван З. Тимочко* (1869-1909)[16], а інші (як о. Матей Гура, † 1925, і о. Софрон Дякович, † 1934)[17] передчасно зійшли з цього світу.

3. НОВІЦІЯТ — ЗАРОДОК НОВОЇ ПРОВІНЦІЇ

НОВІЦІЯТ. - Оснування власного новіціяту в Канаді було мрією Отців-піонерів вже від перших років їхнього приходу на канадську землю. Та важкі обставини душпастирської праці не дозволили їм здійснити їхню мрію вже в перших роках. Щойно 20 років по їхньому приїзді до Канади та мрія сталась дійсністю. І якраз те, що вони вже по 20 роках своєї праці могли відкрити в Канаді свій власний новіціят, треба вважати великим осягом[18].

---

[14] Див. *ПрКнВК*, стор. 393-394 (стаття о. І. Назарка).

[15] Свірський, о. Н., ЧСВВ, *Історія Мондерського Манастиря*, стаття в *ПрКнВК*, стор. 235.

[16] Див. М. С. (о. М. Соловій ЧСВВ), *О. Іван Золотоуст Тимочко*, *ЧСВВ*, у *ПрКнВК*, стор. 367.

[17] *Там же*, стор. 377-390; 395-6.

[18] *Ювілейна пам'ятка 25-річчя Новіціяту ОО. Василіян* (1923-1948), Мондер, 1948; М. С., *Василіянський Новіціят у Канаді*, у *ПрКнВК*, стор. 151.

Думку про отворення новіціяту в Канаді підказав *о. Созонт Дидик, ЧСВВ*, на Всеканадському Католицькому Соборі в місті Квебеку в 1909 р. Там о. С. Дидик заявив, що для успішного ведення душпастирської місії між українським народом у Канаді є потрібний « *свій власний єпископ, власна семінарія або новіціят і власна католицька преса...* » [19].

Найбільш захопленим пропаґатором думки про власний новіціят був *о. Навкратій Крижановський* (1876-1940), що вже в 1910 р. носився з думкою про будову монастиря-новіціяту. Свій плян представив він вищим настоятелям Чину. Але брак гроша й осіб не дозволив йому здійснити той задум. Це сталося щойно по першій світовій війні.

Дозвіл на відкриття новіціяту в Канаді прийшов з Риму дня 28 червня 1921 р. на руки о. Протоігумена А. Калиша, що того самого року виїхав на канонічну візитацію до Канади. У серпні 1921 р. він гостив у Мондері і там з о. Крижановським обговорив докладніше справу будови новіціятського дому і відкриття новіціяту.

У вересні 1921 р. загостив до Мондеру митр. Андрій Шептицький. Теж і він схвалив намір о. Крижановського й заохотив його до будови новіціятського дому. Сам же плян будови монастиря і новіціяту виготовив *о. Филип Ру, Чину ОО. Облятів*. Він теж був головним архітектом новіціятського дому, в який Отці Василіяни вклали всі заощаджені гроші та ще й зробили борг на суму 22 тисяч долярів [20].

Посвячення новіціятського дому відбулося дня 28-го серпня 1923 р., на празник Успіння Пресв. Богородиці. На цей день був заповіджений відпуст і тому прибуло багато людей. Обряд урочистого посвячення звершив Настоятель Василіянської Місії в Канаді, о. Н. Крижановський, а три дні пізніше, 31-го серпня, відбулося теж святкове відкриття новіціяту із Службою Божою на призвання Святого Духа, коли Отці формально прийняли перших 5 новиків.

Першим маґістром новіціяту був *о. Порфірій Боднар* (1923-1924), а його наступником став *о. Матей Гура* (1924-1925). Та він унезабарі тяжко захворував і вже 29-го січня 1925 р. помер. По нім учителями новиків були *о. Юрій Жидан* (1925-1927) і *о. С. Дякович* (1927-1931).

На початку 1930-их років, коли число вступників до новіціяту стало зростати і монастир показався замалий, настоятелі рішили збудувати окремий дім для новіціяту на фармі ОО. Василіян, віддаленій 5 км. від містечка Мондеру. Це було історичне місце, бо тут створено перший

---

[19] *Там же*, стор. 153.
[20] *Там же*, стор. 154.

осідок і була перша каплиця ОО. Василіян, від 1902 р. аж до 1923 р. Новий дім збудовано в 1923 р. і туди перенесено новіціят. Маґістром новіціяту тоді був *о. Василь Каменецький* (1931-1935).

Внезабарі виникла потреба розбудови і поширення теж і цього дому « на фармі ». Це сталося в рр. 1935 і 1940, коли маґістром був *о. Веньямин Бараник* (1935-1941), що прийняв управу новіціяту від о. Каменецького. За вчительства о. В. Бараника число новиків було найбільше. Після вибору о. Бараника на Протоігумена Канадської Провінції провід новіціяту прийняв *о. Микола Когут* (1941-1943), що був Василіянином « американсько-канадського » походження [21].

У 1969 р. перенесено тодішнього учителя новиків, *о. Северіяна Якимишина* (1964-1976), з Мондеру до Оттави, з надією, що на сході Канади будуть численніші покликання. Там він спершу опікувався кандидатами (новиків висилалося до Ґленкова, ЗСА). Дня 1 листопада 1975 р. о. Протоархимандрит А. Великий одобрив створення другого новіціятського дому в Оттаві. Від 1976 р. Канадська Провінція, із-за браку покликань, своїх кандидатів і новиків виховує в Новіціяті ОО. Василіян у Ґленкові, ЗСА.

Як виходить з хроніки новіціятського дому в Мондері і в Оттаві, то за 58 років існування новіціяту (1923-1981) вступило 402 кандидатів. І хоч не всі кандидати зостали в чернечому стані, всетаки помітний відсоток (30%) залишився і працював чи ще працює на різних місцях Канади і поза її межами. Самих лише священиків, що перейшли через новіціят у Мондері у згаданому часі було 90, а братів-помічників — 24.

Отже, дуже влучно писав о. Філяс до о. Крижановського з нагоди відкриття новіціяту в Мондері, 1923 р.: « *Створити Новіціят — це створити й оснувати нову Провінцію* ».

СТУДІЇ. - Коли 1925 р. перші новики закінчили новіціят, для них відкрито в Мондері гуманістичні студії. Мале число Отців, незважаючи на свої численні зайняття, взяло на себе ще й обов'язок учителів. В початках на філософічні й теологічні студії висилали наших студентів до французьких семінарій і колеґій (Квебек, Сент Анн де ля Покацієре, Шікутімі), де французькі єпископи утримували їх даром.

З припливом нових сил з Галичини, від 1930 р. наші Отці самі почали викладати в Мондері філософію, а від 1932 р. — теологію. В червні

---

[21] Для доповнення історії Новіціяту ОО. Василіян у Канаді варта тут згадати, що після учительства *о. Віктора Сороки*, у 1950 р., через пів року новіціятом проводив *о. Юліян Катрій* (березень-серпень 1950), а потім — *о. Мелетій Соловій* (від вересня 1950 до половини жовтня 1953 р.). Черговим маґістром у Мондері був *о. Мирон Дацюк*, що проводив Новіціятом впродовж 11 років (1953-1964).

1943 р. філософічні й теологічні студії перенесено до новонабутого монастиря в Ґримзбі [22].

Філософічні студії приміщувалися в Ґримзбійському монастирі всього один рік (1943-1944), а згодом — у Мондері (1944-1945), у Ґленкові, ЗСА (1945-1950), у Давсоні, ЗСА (1950-1951), знов у Ґленкові (1951-1953) та в Мондері (1953-1958). У 1958-1961 рр. студенти філософії перебували в Оттавській римокатол. семінарії, а на виклади ходили до Отців Облятів (теперішній університет св. Павла). 1962 р. набуто в Оттаві дім, і звідси наші студенти учащали (до 1975 р.) на університети: св. Павла і Оттавський.

Теологічні студії були в Ґримзбі від 1943 до 1947 р., а потім у Ґленкові, ЗСА (1947-1949). Від 1949 р. на богословські студії почали висилати канадських студентів до Риму, хоч дехто кінчав їх в Оттаві (особливо в рр. 1962-74).

Гуманістичні студії (схоластикат) в рр. 1925-1947 були в Мондері, а потім — у Ґримзбі (1947-1950), у Ґленкові, ЗСА (1950-1951), а відтак знову в Мондері (1951-1967). 1951 р. до гуманістичних студій додано ще й кореспонденційні курси предметів з « Гай-Скул », щоб василіянські студенти могли одержати державну диплому, яка дала б їм вступ до державних університетів.

4. ЗМАГАННЯ ЗА ВЛАСНУ КАНАДСЬКУ ПРОВІНЦІЮ (1931-1948)

До 1920-их рр. увесь тягар душпастирської і місіонерської праці ОО. Василіян у Канаді — лежав на плечах « *Василіянської П'ятки* » (оо. Дидик, Крижановський, Филипів, Гура й Тимочко). Коли в 1909 р. несподівана смерть забрала о. Тимочка, то опорожнене місце 1912 р. зайняв *о. Василь Ладика*, ЧСВВ, що свої студії кінчив уже в Канаді [23].

---

[22] о. М. Романович, ЧСВВ, *Василіянський монастир у Ґримзбі*, у *ПрКнВК*, стор. 353-355.

[23] *Отець Василій Володимир Ладика, ЧСВВ* (1884-1956), другий єпископ українців-католиків у Канаді, народився в Галичині і там же вступив до Чину ОО. Василіян (1903 р.), але вже під час своїх студій зголосився на душпастирську працю до Канади, куди приїхав 1909 р. У Монтреалі закінчив свої богословські студії і 4 серпня 1912 р. був висвячений на священика. Святив його єп. Сотер Ортинський, ЧСВВ, у Філядельфії. Опісля був він кілька років (1922-1929) парохом та ігуменом при церкві св. свящ. Йосафата в Едмонтоні. По виїзді до Европи першого єпископа українців-католиків у Канаді, Кир Никити Будки, був іменований Ап. Столицею єпископом

Між рр. 1922-1931 прибуло до Канади з Галичини 10 Отців і 5 Брр. Помічників, які стали до помочі Василіянським піонерам. А також із Мондерського новіціяту помало стали виходити молоді сили.

Отже, почавши з 1923 року, число ОО. Василіян у Канаді постійно зростає. Доказом цього зросту є статистичні дані з тих років. Коли в 1922 р. всіх василіянських ченців у Канаді було тільки 7, то в 1925 році є їх уже 15 (8 Отців, 2 Братів-Помічників і 5 клириків-схолястиків), у 1927 р. їхнє число доходить уже до 30, а в 1930 році до 49 осіб (10 Отців, 31 клириків і 8 Братів-Помічників)[24].

Дня 24 лютого 1932 року Василіянська Місія в Канаді була перетворена на самостійну «*Американсько-Канадійську Провінцію*» із своїм Протоігуменом і Провінційною Управою[25]. Першим Протоігуменом новоствореної Провінції став дотеперішній Настоятель Василіянської Місії — *о. Навкратій Крижановський*. Під його умілим проводом молода Провінція почала швидким темпом зростати.

До цього зросту Провінції спричиняється новий приплив Отців і Братів з Галицької Провінції, що прибули туди в рр. 1932-1934. Між ними були такі визначні ченці, як оо.: А. Трух, М. Марків, С. Журавецький, В. Бараник, А. Сенишин, М. Романович, Н. Саварин й інші. Приплив цих нових сил уможливив молодій Провінції перекинути свою діяльність теж на Сполучені Штати Америки і там осісти на стало. Спершу це сталося в Шікаґо (1932 р.), згодом у Ню Йорку (1942 р.) а відтак в інших осередках.

Та найбільше вплинуло на скріплення молодої «Американсько-Канадійської» Провінції те, що, почавши від 1932-го року, вона щороку дістає молодих працівників-священиків, вихованих уже у новіціяті й домі студій у Мондері — серці давньої Василіянської Місії. У 1932 р. приймає єрейські свячення *о. Теодосій Добко*, *ЧСВВ*, як пер-

---

(20.5.1929). Від 1929 до 1948 р. був сам один Ординарієм для укр.-католиків у Канаді. У 1948 р. (після поділу на кілька дієцезій) був іменований архиєпископом. Упокоївся в Бозі 1.9.1956 р. Шкода, що про його життя й діяльність ще дотепер не появилася жодна більша стаття, розвідка чи монографія. На цьому місці подаємо тільки дві статті із «Світла»: о. Н. Свірський, ЧСВВ, *Двадцятьп'ять років на Владичому Престолі* («*Світло*» 1954, чч. 13-14, стор. 4-8); о. М. Соловій, ЧСВВ, *Смерть і похорон Бл. п. Архиєпископа Василя Ладики, ЧСВВ* («*Світло*» 1956, ч. 10, стор. 5-7).

[24] *Розвій Василіянського Чину в Канаді* (1902-1952), у Пропамятна Книга ОО. Василіян у Канаді, стор. 204.

[25] *Там же*, стор, 80-81.

ший із вихованців Мондерського новіціяту, а слідом за ним щороку приходять уже все нові ієромонахи[26].

Із вибухом другої світової війни в 1939 р. зріст молодої Провінції не переривається. А тим часом як воєнні роки (1939-1945) принесли велике спустошення Василіянській Провінції у Галичині, Закарпатті, Румунії й Мадярщині, то Канадсько-Американська Провінція переживає фазу свого найбуйнішого розвитку. Засновуються нові монастирі, душпастирські осередки, парафіяльні і місійні станиці, виходять нові священики, вступають нові кандидати на новіціят, пожвавлюється видавнича праця, розбудовується виховна діяльність, організується власний дім студій тощо. У воєнні роки число членів у Провінції постійно зростає, а 1945 р. воно доходить до 124 членів (52 Отців, 39 Клириків і 33 Братів-Помічників)[27].

Безпосередньо після другої світової війни, а саме в роках 1946-1948, Канадсько-Американська Провінція збільшується помітним числом своїх співбратів з европейських Провінцій, які, через воєнні обставини, мусіли залишити свою батьківщину і свої матерні Провінції. І так Канадсько-Американська Провінція в 1947-1948 рр. нараховувала вже 153 члени: 81 Отців, 34 Клириків і 38 Братів-Помічників. Це власне й промостило дорогу до поділу Провінції: на *Американську* (Успіння Божої Матері) для ЗСА і *Канадійську* (Пресв. Серця Христового) для василіянських осередків на терені Канади. Це сталося 23 липня 1948 року. Після цього поділу в Канадській Провінції залишилося 96 членів: 39 Отців, 27 Клириків і 30 Братів-Помічників. Першим Протоігуменом окремої Канадської Провінції у жовтні 1948 року став *о. Теодосій Добко, ЧСВВ*[28], який того ж року переніс осідок провінційної курії з Мондеру до Едмонтону (цей осідок там зостався до 1958 р., коли то перенесено його до Вінніпеґу).

---

[26] *Там же*, стор. 204.

[27] *Там же*, стор. 206-207.

[28] *Отець Теодосій Добко, ЧСВВ* (1908-1953), був Протоігуменом одну каденцію, тобто 5 років (1948-1953). Після свого реченця, о. Добко готувався переїхати до ЗСА, але коротко перед виїздом на нове місце праці, він трагічно загинув як жертва автомобілевого зудару. Сталось це 11-го грудня 1953 р. Смерть о. Добка була великим і болючим ударом для ОО. Василіян у Канаді, бо з Покійним «зійшла передчасно в гріб людина виробленого характеру, милої і згідливої вдачі, великий ідеаліст і щирий патріот, а головно ж зразковий душпастир, настоятель і монах...» (*див.* М. Соловій, *Отець Теодосій Добко, ЧСВВ* (1908-1953), у Пропамятній Книзі ОО. Василіян..., стор. 428-432. Слід отут відмітити, що о. Т. Добко був ініціятором цієї *Пропам'ятної Книги* з нагоди 50-ліття приїзду ОО. Василіян до Канади (1902-1952).

Нове покоління василіянських працівників взялося розбудовувати всі ті ділянки праці Отців-піонерів і душпастирську і місійну і громадсько-організаційну і научно-виховну і письменницько-видавничу. Про ділянки тієї праці багато написано у « *Пропам'ятній книзі ОО. Василіян у Канаді* », як теж у різних ювілейних виданнях парафій, монастирів чи душпастирських станиць [29].

I. *НАСТОЯТЕЛІ КАНАДСЬКОЇ МІСІЇ*

1. ФІЛЯС, о. Платонід (1902-1905)
2. ДИДИК, о. Созонт (1906-1923)
3. КРИЖАНОВСЬКИЙ, о. Навкратій (1923-1931)

II. *ПРОТОІГУМЕНИ АМЕРИКАНСЬКО-КАНАДСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ*

1. КРИЖАНОВСЬКИЙ, о. Навкратій (1931-1940)
2. БАРАНИК, о. Веньямин (1942-1948)

III. *ПРОТОІГУМЕНИ КАНАДСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ*

1. ДОБКО, о. Теодосій (1948-1953)
2. ШЕВЧУК, о. Володимир (1953-1958)
3. СЛОБОДА, о. Боніфатій (1958-1964)
4. ДАЦЮК, о. Мирон (1964-1970)
5. ПІДСКАЛЬНИЙ, о. Віталій (1970-1982)

ЧАСТИНА ДРУГА

ДУШПАСТИРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОО. ВАСИЛІЯН

Коли спершу засновано спільну для Америки і Канади Провінцію, згодом же й окрему тільки для самої Канади, то це було наслідком не так декретів вищої церковної влади, як овочем органічного зросту і

---

[29] Багато матеріялу для історії Василіянського Чину в Канаді за останніх 30 років (1950-1980) можна знайти в журналі « Світло », що виходить у Торонто.

життєвого процесу Василіянського Чину на канадсько-американському континенті. Як ми бачили, з маленьких зародків у 1902-1905 рр. василіянська Місія в Канаді розрослася в могутнє дерево, а з піонерських трудів і великих жертв першої «*Василіянської П'ятки*» розвинулися різні ділянки праці їх безпосердніх наступників і послідовників, відповідно до потреб Української Католицької Церкви й українського народу в Канаді в цих новіших часах. Головною метою й основним завданням приїзду ОО. Василіян до Канади була душпастирська обслуга українських переселенців, про що скажемо у цій другій частині нашої розвідки.

Розуміється, багато було початкових труднощів, щоб цю працю зорганізувати й наладнати, бо доводилося зачинати від початків. В тих місцевостях, де осіли перші Отці Василіянської Місії не було ніяких душпастирських осередків, церков, резиденцій чи місійних станиць. Усе це Отці-піонери мусіли самі своїм мозольним трудом зачинати, будувати, і класти перші основи під майбутні парафії. І з тих перших душпастирських і місійних осередків, започаткованих у 1902-1905 рр., розрослося відтак могутнє дерево укр. церковного життя в Канаді.

Безумовно, Отці Василіяни не були одинокими піонерами душпастирської праці Української Католицької Церкви в Канаді. Обмежуючи свій огляд до душпастирської діяльности ОО. Василіян у Канаді, ми не хочемо ані не можемо виключати від такої ж самої піонерської праці чи то світське духовенство чи то ОО. Редемптористів. Сама Канада була тоді така широка, як і сьогодні, і наші поселенці були так порозкидувані, що піонерської праці було доволі для всіх. Душпастирська праця ОО. Василіян у піонерських часах зосереджувалася у *Біверлейку* (пізніший Мондер) та в Едмонтоні, на терені провінції Альберти, як теж у Вінніпеґу, провінція Манітоба. Інші, теперішні осередки парафіяльно-душпастирської праці ОО. Василіян, нпр., на сході Канади, у провінціях *Онтеріо* і *Квебек*, були засновані чи передані Отцям Василіянам уже в пізнішому часі. Те саме відноситься також до праці Василіян у Провінції *Британської Колумбії*.

На цьому місці ми не будемо розглядати історії всіх душпастирських осередків ОО. Василіян у Канаді. Це виходить поза скромні межі цієї розвідки. Зрештою, про деякі, як не про всі важливіші осередки (парафії) душпастирської праці ОО. Василіян, існують окремі брошури чи Пропам'ятні Книги, бодай із загальною історією і зростом тих парафій чи парафіяльно-душпастирських осередків. Є також списані історії монастирів і резиденцій ОО. Василіян у Канаді. Тому ми тут обмежимося тільки до дуже загального огляду душпастирської праці ОО. Василіян у Канаді.

1. БІВЕРЛЕЙК - СЬОГОДНІ МОНДЕР

Першим і найважливішим душпастирським осередком ОО. Василіян у Канаді був Біверлейк, у теперішній Провінції Альберта. Дня 31-го жовтня 1902 р. приїхали перші Отці Василіяни: *о. Платонід Філяс, о. Созонт Дидик і о. Антін Строцький*, на стацію *Страткона* (сьогодні південний Едмонтон), а вже 7 листопада 1902 р. о. Філяс відвідав українських поселенців в околиці *Біверлейк*, дещо на північ від сьогоднішнього *Мондеру*. Тут він мав для людей першу відправу і проповідь, а 27-го грудня осів на стало, перебуваючи тимчасово в хаті господаря Матвія Ґаха. З того часу починається душпастирська праця ОО. Василіян у *Біверлейку*, а з цим також *історія Мондерського монастиря* [30].

Мондер був осідком Настоятеля Василіянської Місії, якою спочатку керував *о. Платонід Філяс* (1902-1905), відтак *о. Матей Гура* (1905-1906), а потім довгі роки *о. Созонт Дидик* (1906-1923) та *о. Навкратій Крижановський* (1923-1940). Коли в 1932 р. Василіянська Місія стала Провінцією, то Мондер ще майже 20 років (1932-1950) був осідком Протоігуменату. Настоятелі Мондерського монастиря мали також відповідальність за організування душпастирської праці в цілій околиці, в усіх дочерних осередках і поселеннях. Отже, вони були свого роду « деканами » Мондерської душпастирської округи [30a].

Мондер і його монастир має великі заслуги в організації й розбудові душпастирських станиць і парохій в цілій околиці — ближчій і дальшій від Мондеру. Деякі з тих станиць розрослися у великі парафії, деякі з бігом часу змаліли, або цілком були зліквідовані, або ж долучені до інших, а немало їх передали ОО. Василіяни з Мондеру в обслугу епархіяльним Отцям, що після другої світової війни приїхали з Европи до Альберти і були прийняті до Едмонтонської єпархії.

На цьому місці згадаємо лише такі парафії і душпастирські осередки Мондерського монастиря, які ще й сьогодні (1981 року) є в душпастирській обслузі ОО. Василіян: Веґревил, Борщів, « Москалики », Краків, Чипмен, Гіліярд-місто, Гіліярд-фарми, Ворвик, Стар та Скаро.

---

[30] о. Н. Свірський, *Історія Мондерського манастиря*, у *ПрКнВК*, стор. 233; *Мондер учора і сьогодні* (зред. о. С. Якимишин, ЧСВВ) — Книга з нагоди посвячення нової церкви 29.6.1969. В ній подана історія Мондерської парафії до новіших часів.

[30a] *Там же.*

Коротку історію усіх тих парафій і душпастирських станиць можна знайти в « Пропамятній книзі ОО. Василіян », як теж у « Пропамятній книзі... поселення українського народу в Канаді », виданій у 1941-му році [31].

2. ЕДМОНТОН - ДУШПАСТИРСЬКИЙ ОСЕРЕДОК ОО. ВАСИЛІЯН

« Дня 1 листопада 1902 в суботу прибула наша Василіянська Місія до Едмонтону » — ось так починається хроніка ОО. Василіян в Едмонтоні, що її започаткував член згаданої Василіянської Місії — *о. Созонт Дидик, ЧСВВ*. Його й інших членів місії (о. П. Філяса, о. А. Строцького і бр. Єремію Янішевського) привітали на стації в Страткона французькі *ОО. Обляти: Ледук і Жан*, що про них каже о. С. Дидик у Хроніці: « Є це люди щирі й сердечні, нам дуже раді й прихильні... » [32].

Душпастирем на *Едмонтон* і околицю: *Ребет Гил, Ледук, Равнд Гил, Равнд Лейк* став *о. Созонт Дидик*. Він перебував то в ОО. Облятів в Едмонтоні, то в Ребит Гил в фармаря Івана Воркуна. Коли 1903 року була закінчена на Ребит Гил будова резиденції, то о. Дидик перенісся туди і звідтіль обслуговував Едмонтон і цілу свою округу.

Та місійна станиця о. С. Дидика мала добрих людей; про них згадує о. П. Філяс: « Ребит Гил є з усіх тутешніх колоній найліпша. Священика тут слухають, шанують і про нього дбають ». Також і в самому містечку Едмонтоні знайшлися добрі люди і свої і чужі, головно ж серед ОО. Облятів. Ці останні, під проводом єпископа Е. Леґаля, допомогли о. Дидикові набути площу під церкву і резиденцію для Отців. Тут незабаром, 1904 р., збудовано першу церковцю св. Свящ. Йосафата. Влітку 1905 р. бр. Є. Янішевський направив старий дімок, що був біля церкви і він служив за тимчасову резиденцію Отців у Едмонтоні аж до 1912-го року, коли то о. М. Гура збудував нову резиденцію, в якій мешкали

---

[31] Див. Пропамятна Книга ОО. Василіян, стор. 266-291; Пропамятна Книга Поселення Укр. Народу..., стор. 267-304. Крім згаданих парафій ОО. Василіяни з Мондеру обслуговували до 1948-1950 рр. ще й інші парафії, колонії й душпастирські станиці, як нпр.: Восток, Новий Київ, Плейн Лейк, Дервент, Смовкі Лейк, Мирнам, Іннісфрі, Редвей, Стрий, Сокаль, Елдорена, Спедден, Редвотер, Вилинґдон, Ґрінрод, Вільна, Гарт Ривер, Моркемб, Восетна, Товфилд, Ґрендон, Гай Прері, Лемонт, Ст. Пол, Лішор, Елк Пойнт та й ще інших 25; див. *ПрКнВК*, стор. 291, де їх подано з датою оснування.

[32] о. С. Шевчук, ЧСВВ, *Отці Василіяни в Едмонтоні*, у *ПрКнВК*, стор. 292.

ОО. Василіяни аж до кінця 1950-их років, тобто до передачі церкви і парафії св. Йосафата епархіяльним Отцям.

За парохування о. С. Дидика і його співробітників (о. М. Гура, о. В. Ладика й інші) парафія св. Йосафата збільшилася і невелика церква не могла вже помістити всіх парафіян, хоч її в 1913 р. побільшено. І ось тому о. С. Дидик піддав думку, щоб з нагоди 950-річчя охрищення Русі-України (1938 року) збудувати нову церкву св. Йосафата. Будування нової церкви розпочалося в 1939 р., але через війну воно затягнулося аж до 1947 р., коли її врочисто поблагословив *Кардинал Євгеній Тіссеран*, Префект Священної Конґреґації для Східніх Церков, що якраз у тому році відвідував українські церкви і парафії в Канаді. Саме в ті повоєнні роки (1946-1950) до Едмонтону приїхала більша кількість українських поселенців з Европи і парафія св. Свящ. Йосафата помітно зросла. У 1948 р. Едмонтон став осідком Екзархату для Західної Канади, тоді церква і парафія св. Йосафата стали катедральним храмом[33], А вже 1959 р., після 57 років безперебійної обслуги, ОО. Василіяни передали катедральну церкву і парафію св. Йосафата в адміністрацію епархіяльних Отців.

Ігуменом і парохом при церкві св. Йосафата за довгі роки був о. *Созонт Дидик* (1929-1943). Його можна назвати « архітектом » церковного і національного життя в Едмонтоні, яке аж до його відходу з Едмонтону до ЗСА зосереджувалося довкола церкви, парафії, резиденції і Народного Дому в Едмонтоні, що постали і розбудувалися завдяки невтомній праці цього ревного і жертвенного місіонера-душпастиря[34].

Треба згадати, що ще в самих початках (1902-1909) ОО. Василіяни заснували кілька душпастирських осередків, що їх обслуговували з Едмонтонського монастиря, а саме: Ребит Гил (тепер Ледук), Калмар, Торсбі, Равнд Гил, Голден і Коперник. Пізніше зорганізовано ще інші осередки (коло 20) для обслуги вірних.

Окремої уваги заслуговує тут парафія і *монастир св. Василія у Південному Едмонтоні.*

Сьогоднішня церква св. Василія Великого в Південному Едмонтоні — це одна з найбільших українських католицьких парафій у Канаді. Але в тих часах, коли тут прибули перші Отці Василіяни (1902 р.), була

---

[33] *Там же*, стор. 297.

[34] Короткий життєпис-некролог о. Созонта Дидика написав для Пропамятної Книги ОО. Василіян у Канаді - М. С. (о. Мелетій Соловій), стор. 419-427. Отець Созонт — після виїзду з Едмонтону до ЗСА (1943) працював ще 7 років (1943-1950) у ЗСА. Тут він і помер дня 19.12.1950 р.

це залізнича станція *Страткона*, з дуже малим числом мешканців. Сюди приїхали, як ми вже знаємо, перша « трійка » василіянських місіонерів і звідси вони зачали свою піонерську працю, 31-го жовтня 1902 року. Тоді у Стратконі-Південному Едмонтоні жило небагато наших родин, але вони належали до пізніше збудованої церкви св. Свящ. Йосафата в « північному » Едмонтоні.

В 1913 р., за ініціятивою о. М. Гури ЧСВВ, українці-католики із Страткони заснували тут « *Українське Греко-Католицьке Товариство ім. Тараса Шевченка* », а навіть набули власну домівку. Сюди час від часу приїжджав на відправи о. Матей Гура [35]. Властиву підставу для створення парафії св. Василія Великого дали два виховні Інститути українських студентів на Альбертійському Університеті: *Інститут Св. Йосафата* для хлопців відкрито в 1945 році, а другий, *св. Василія Великого* набуто в 1946 році для дівчат.

У тому ж часі ОО. Василіяни закупили від римо-католиків *Церкву св. Антонія* і тут, почавши від 1947 року почалися постійні відправи для щораз більше зростаючої громади наших людей і студентів Південного Едмонтону. Створення окремої парафії св. Василія Великого датується від ерекційної грамоти, з 6-го липня 1948 р. [36]. Першими директорами Інститутів св. Василія Великого і св. Йосафата були *оо. Севастіян Курило, ЧСВВ*, та *о. Лаврентій Джиголик, ЧСВВ* († 1948), а першим парохом новоствореної парохії св. Василія був *о. Атанасій Химій, ЧСВВ* († 1961).

За час душпастирського служіння *о. Методія Ханаса, ЧСВВ* (1955-1967) парафія св. Василія Великого в Едмонтоні набула велику (3 акри) площу (при 109 Стріт і 70 Авеню), і тут упродовж років 1965-1967 постала велика церква, резиденція-монастир для Отців і великий т. зв. « Культурний Центр парафії св. Василія Великого », коштом понад 2 мільйонів долярів. Цілий комплекс будинків парафії св. Василія Великого (церква, монастир-резиденція і Культурний Центр) були врочисто посвячені і відкриті для вжитку у вересні 1967 року. Цей великий осяг парафія св. Василія в Едмонтоні завдячує не одному якомусь парохові чи його помічникам, але, як пише сучасний літописець і очевидець, « це вдіяла молитва, витривалість і ревність усіх тих ОО. Васи-

---

[35] о. Е. Пащак, ЧСВВ, *ОО. Василіяни в Південному Едмонтоні*, у *ПрКнВК*, стор. 303-304. Див. теж *Пропамятна Книга відкриття Укр. Кат. Церкви св. Василія Вел. в Едмонтоні*, Альберта 1967, стор. 33. (Стаття о. М. Дацюка, ЧСВВ, *Історія нашої Парафії*).

[36] Стаття *о. М. Дацюка*, стор. 38.

ліян, що працювали над розбудовою парафії (майже 20 років), а головно ж (здійснила це) сильна віра в Бога, велика любов до своєї рідної Церкви й щира співраця зі своїми духовними провідниками усіх парафіян... »[37].

ОО. Василіяни з Південного Едмонтону обслуговують парафії: *Ледук*, *Калмар і Торсбі*, як теж завідують « *Оселею св. Василія Великого* », біля озера « *Піджон Лейк* ». За 30 років свого існування (1950-1980) згадана « *Оселя св. Василія Великого* » своїми літніми курсами та виховною працею зберегла при нашій Церкві сотки нашої молоді, а тим самим зберегла цілі покоління молодих людей при українському народі[38].

3. ПАРАФІЯ СВ. МИКОЛАЯ У ВІННІПЕҐУ

Місто Вінніпеґ має в історії українського поселення в Канаді своє особливіше значення. Воно було довгі роки свого роду « столицею » новоприбулих українців. Тут зупинялися перші транспорти переселенців, звідси розходилися вони по всіх усюдах, шукаючи хліба і заробітку в прибраній батьківщині. У Вінніпеґу постають перші церковні й громадські організації. Тут також, вже в перших початках своєї душпастирсько-місійної праці, оселилися ОО. Василіяни і поклали основи під сьогоднішню парафію св. Отця Миколая і теперішній осідок Канадської Провінції ОО. Василіян[39].

Історія парафії св. о. Миколая дуже цікава і багата в різні, навіть дуже драматичні моменти. Її основи поклав перший Василіянин у Канаді, *о. Дамаскин Поливка*, *ЧСВВ*, який приїхав до Вінніпеґу 1899 р. за дозволом Апостольської Столиці. Хоч він незабаром переїхав на місійну працю до ЗСА (початок 1900 р.), то листовно заохочував людей до датків на церкву св. Миколая, яку збудовано вже влітку 1901 р. Тут доривочно правили богослуження епархіяльні священики, доки церкви і парафії не прийняли ОО. Василіяни у 1904 р. Першим парохом-Василіянином був *о. Матей Гура*, *ЧСВВ*[40].

---

[37] *Там же*, стор. 43.

[38] Про Оселю Св. Василія Великого на Піджон Лейк, *див.* Десятиріччя Оселі св. Василія, Піджон Лейк, Альберта 1950-1960.

[39] о. М. С. (М. Соловій), *Манастир і парохія ОО. Василіян у Вінніпеґу*, у *ПрКнВК*, стор. 321-337. Також користаємо з таких Пропам'ятних книг: 1) Пропамятна Книга поселення українського народу в Канаді, стор. 129-151; 2) Ювілейна книга парохії св. О. Николая у Вінніпеґу, Вид. 1955 р., стор. 136. Редактором цієї Книги був о. С. Шевчук, ЧСВВ; 3) Нова церква св. Миколая - Благословення і Отворення 10-го липня 1966, 64 сторін.

[40] *Див.* статтю о. С. Шевчука, ЧСВВ, у « *Ювілейна Книга Парохії св. Миколая у Вінніпеґу* », стор, 37-38. Також пор. про це статтю о. М. С. у *ПрКнВК*, стор. 324-325.

Первісна церковця св. Миколая відразу показалася малою (поміщала заледве 60 людей), і тому, при помочі аєп. А. Лянжевена, лат. ординарія Ст. Боніфас-Вінніпеґу, о. Гура 1904 р. побудував « велику » церкву св. Миколая. Це була перша більша церква українських поселенців не тільки у Вінніпеґу, але і в цілій Канаді. Перше богослуження в новій « великій » церкві відбулося на храмовий празник, 19-го грудня 1904 р. Перед самим празником усі парафіяни добровільно з процесією перенесли всі речі з « малої » церкви до нової « великої », а врочисте посвячення нової церкви відбулося 15-го січня 1905 року. Його звершив Настоятель Василіянської Місії в Канаді, *о. Платонід Філяс ЧСВВ*, у присутності аєп. А. Лянжевена та понад півтора тисячі нашого народу. Це був дуже великий успіх о. пароха і всіх тих « добрих людей », що в такому короткому часі здійснили таке велике діло. Це був теж тріюмф і сатисфакція для аєп. Лянжевена, щирого приятеля Отців місіонерів, українського народу і українського обряду [41].

22-го грудня 1912 р. церква св. о. Миколая у Вінніпеґу була свідком небувалого торжества, « інсталляції » першого єпископа для українців-католиків у Канаді, *Кир Микити Будки*. З приїздом єп. Будки до Канади праця ОО. Василіян стала легшою, бо почали приїжджати нові епархіяльні священики з Галичини. Між 1905-им а 1912-им роками в Канаді працювали як душпастирі: 5 *Отців Василіян* (С. Дидик, М. Гура, А. Филипів, Н. Крижановський і В. Ладика), 4 *Отці Редемптористи Східнього Обряду* — (о. А. Делярій, Г. Бульс, Н. Декамп та К. Тешир) і тільки 2 світські Отці (Й. А. Сабурен і Євген Андрухович) [42]. Опісля це число Отців починає помалу зростати, особливо ж після закінчення першої світової війни.

---

[41] Аєп. Лянжевен писав про це посвячення церкви св. Миколая (15.1.1905) до Префекта Свящ. Конґр. Поширення Віри (ним був тоді кард. Ґотті): « Настоятель ОО. Василіян (у Канаді) вимагав, щоб я очолював це торжество. Мені передано ключі церкви, як теж хліб і сіль, згідно з традицією. Тоді я виделеґував о. Філяса, щоб він освятив церкву і сказав народові: 'Я стою на тім, щоб ця церква була посвячена за українським обрядом, а я — як архиєпископ і митрополит — маю бути на сторожі, а в потребі маю бути і оборонцем цього обряду, признаного Римом!' Потім я асистував при престолі під час врочистої Служби Божої, співаної в українському обряді... » (Див. *ПрКнВК*, стор. 73).

[42] *ПрКнВК*, стор. 203 і « *Пропамятна Книга Укр. Поселення...* », з 1941 р., стор. 51 (стаття о. Н. Саварина, ЧСВВ). — Про першого єпископа українців-католиків у Канаді, Кир Микиту Будку, покищо ще немає обширнішої монографії. Крім різних статтей про його життя і діяльність, заслуговує на увагу невелика брошура о. Йосифа Бали: *Перший український єпископ Канади - Кир Никита Будка*, Вінніпеґ 1952.

Після « роздору » в парафії св. о. Миколая в 1905 р. *о. М. Гура* почав хворувати і мусів покинути Вінніпеґ. Тоді на його місце прибув *о. Атанасій Филипів, ЧСВВ*, що був парохом церкви св. о. Миколая 27 років (1907-1933). За той час він дуже розбудував парафію і здобув собі, і в парафії і поза нею, загальне признання і любов. За душпастирювання о. Сенькова (1942-1950) парафіяни взялися до будови нової церкви. Вже 1948 р. посвячено велику « *Авдиторію* », як підвал майбутньої церкви. Але з різних причин будову самої церкви припинено і треба було ждати аж 15 років (1948-1963), поки парафія дістала новий терен (між вулицями Арлінґтон, Бенерман й Атлантік) і там у 1966 році споруджено *нову церкву св. о. Миколая*. Це вже третя з черги святиня, що її збудували парафіяни церкви св. Миколая у Вінніпеґу. З ОО. Василіян, що найбільше причинилися до заснування парафії на новому місці і до побудови самої церкви, треба згадати тодішнього протоігумена, *о. Боніфатія Слободу* й *о. Рафаїла Мельника*, що був парохом церкви св. о. Миколая від 1958 до 1964 року [43].

Одночасно з новою церквою св. о. Миколая побудовано також і нову резиденцію-монастир ОО. Василіян. Первісна резиденція була кілька разів розбудовувана, але показалася за малою для числа Отців, що перебували при парафії, особливо ж, від 1958 р., коли Вінніпеґ став резиденцією Протоігуменату Канадської Провінції. Новий монастир при церкві св. о. Миколая під сучасну пору є також осідком Протоігумена і його допоміжників. З цього монастиря Отці обслуговують теж новостворену *парафію св. Василія Великого в Ст. Джеймс* [43a].

4. ДУШПАСТИРСЬКА ПРАЦЯ У СХІДНІЙ КАНАДІ

До провінцій східної Канади *Онтеріо і Квебек* прибули ОО. Василіяни значно пізніше, коли душпастирська праця між укр. поселенцями була тут вже досить зорганізована, однак виникла потреба додаткових працівників. Так ото в 1932 р. вони прийняли душпастирство у Монтреалю, відтак у Ґримзбі (1942 р.), потім у Торонті (1949) і на кінець в Оттаві (1958 р.).

---

[43] Див. « *Нова Церква св. Миколая* », стор. 23.

[43a] *Tenth Anniversary of St. Basil's Parish* (1961-1971), Winnipeg, Man. 1971.

а) *Монтреаль, Квебек* — ОО. Василіяни прибули сюди щойно в 1932 р. і взяли під свою опіку парафію св. Михаїла Архистратига, засновану ще 1911 р. Церква попала в борги так, що грозила небезпека ліцитації церкви. Щоб урятувати церкву і парафію св. Михаїла єп. Ладика передав їх під духовну опіку ОО. Василіян. Першим її парохом став *о. Йосафат Тимочко, ЧСВВ* (1932-1940), а допоміжником *Йосафат Жан, ЧСВВ.*

За 20 років свого душпастирства у парафії св. Михаїла в Монтреалі ОО. Василіяни вклали багато жертви і посвяти, щоб піднести цю парафію. Завдяки жертвенній праці Отців, 1944 р. увесь борг парафії св. Михаїла був зліквідований і вони вже стали збирати фонди на докінчення церкви св. Михаїла. Коли ж 1952 р. ОО. Василіяни, з доручення церковної влади, передавали парафію назад епархіяльному клирові, то передали її без цента боргу та ще й залишили 60.000 долярів готівки на дальшу розбудову парафії [44].

До 1950-го року в Монтреалі була тільки одна, українська католицька парафія св. Михаїла. Завдяки праці ОО. Василіян з неї створено ще три душпастирські осередки, які пізніше стали самостійними парафіями, а саме: 1. Церква Успіння Б. М. у дільниці Роземонт, 2. Станиця св. Івана Христителя у Парк Екстеншен і 3. Парафія Святого Духа у Пойнт Ст. Чарлс [45].

б) *Гримзбі, Онтеріо* — був ще один осередок душпастирської праці ОО. Василіян у східній Канаді.

Перша думка про Ґримзбі, як новий осередок ОО. Василіян, зродилася 1942 р., коли то Настоятелі шукали за якимсь пригожим приміщенням для своїх студентів, бо Мондерські доми вже не могли їх усіх примістити. І їхній вибір упав на Ґримзбі, Онтеріо, де 1942 р. о. протоігумен В. Бараник, ЧСВВ, набув овочеву фарму з домом, близько міста й укр. катол. парафії Успіння Б. М. Півроку після доконечних перебудов приїхали сюди Василіянські студенти богослов'я і філософії. І так у червні 1943 р. започаткувався новий осідок ОО. Василіян у *Гримзбі*

---

[44] Пор. Пропамятна книга з нагоди Золотого Ювілею храму св. Михаїла Архистратига в Монтреалі (1916-1966), Торонто 1966, стор. 11 (див. стаття о. М. Дацюка, ЧСВВ, *Вклад Отців Василіян у розбудову парафії св. Михаїла в Монтреалі, там же*, стор. 27-34).

[45] І. Теленко, *Дещо з минувшини й сучасности парохії Святого Духа*, у «Пам'ятка з посвячення Церкви Св. Духа, Монтреаль, Квебек — 27 червня 1948», стор. 21; див. теж *ПрКнВК*, стор. 344-345.

на « горі », серед мальовничої околиці. Перша чернеча громада складалася з 3 Отців, 15 Схоластиків і 6 Братів-Помічників, усіх було 24 осіб.

Коли у 1947 р. богословські студії перенесено до Ґленкова, ЗСА, то до Ґримзбі з Мондеру перейшов т. зв. схоластикат, тобто гуманістичні студії. Схоластиків тоді налічувано 15, а Брр. Помічників 8. З Отцями настоятелями і професорами (6) під кінець 1947 р. всіх монахів у Ґримзбі було 29. Та незабаром, 1950 р., теж і гуманістичні студії з Ґримзбі перенесено до Північної Америки, до Ґленківського монастиря. Головною причиною тієї зміни було те, що дім у Ґримзбі був замалий на таку кількість осіб і не дуже відповідав научним і виховним вимогам нового часу. Однак і за цей короткий час, коли тут приміщувалися василіянські студії (1943-1950), монастир Пресв. Серця Христового у Ґримзбі « багато спричинився і прислужився для добра Чину в Канаді, як виховний осередок для монахів » [46].

1942 р. ОО. Василіяни прийняли в своє душпастирське піклування також церкву і парафію Успіння Б. М. у Ґримзбі, яку обслуговують аж досі. Наявність більшого числа Отців і студентів у Ґримзбі мала свій позитивний вплив не тільки на кращу душпастирську обслугу самої парафії, але й дала змогу Отцям розгорнути місійну діяльність у Провінції Онтеріо, вести катехитичну і виховну працю між молоддю, провадити різні організації, як теж бути духовниками *Сестер Служебниць* у недалекому їх монастирі Анкастер, та *Сестер Місіонерок Християнської Любови*, що 1946 р. були основані старанням о. Марка Романовича, ЧСВВ. Від 1950-го року значення Ґримзбі, як центру праці ОО. Василіян, значно зменшується не тільки тому, що він перестав бути домом студій, але також через зменшення осіб у монастирі. Сьогодні резиденція у Ґримзбі залежна від Провінційної Курії [47].

в) *Вестон-Торонто* стало третім з черги осередком праці ОО. Василіян у східній Канаді. До Торонта прибули ОО. Василіяни щойно в 1949 р., коли сюди перенесено *В-во ОО. Василіян* і редакцію журналу « *Світло* » із Мондеру [48].

---

[46] о. М. Романович, ЧСВВ, *Василіянський манастир у Ґримзбі*, у *ПрКнВК*, стор. 350-358.

[47] Про працю ОО. Василіян у Ґримзбі, див. « *Пам'ятка з посвячення парохіяльного дому церкви Успення Матері Божої у Ґримзбі* » (3.11.1957), що вийшла в Торонто 1957 р. і має 80 (непаґінованих) сторінок. Там є цікава стаття бл. п. о. А. Труха: « *Дещо з історії Української Католицької Парохії* » в Ґримзбі (12 непаґ. сторін).

[48] о. В. Шевчук, ЧСВВ, *Друкарня і видавництво ОО. Василіян у Торонті*, у *ПрКнВК*, стор. 359.

Перші Отці Василіяни в Торонті *о. Володимир Шевчук* і *о. Вернард Дрібненький*, спершу обмежували свою діяльність до видавничої ділянки, але в дуже короткому часі, на прохання церковної влади, почали розгортати також і душпастирську діяльність. Крім душп. помочі в існуючих вже парафіях, ОО. Василіяни стали організувати свою парафію *св. Василія Великого*. Організатором парафії і першим її парохом аж до 1956 р. був о. *Вернард Дрібненький*, *ЧСВВ*, тодішній редактор журналу « *Світло* ». Він почав відправляти по чужих церквах богослуження для невеликої горстки майбутніх парафіян уже в серпні 1951 року. У жовтні 1954 р. закуплено площу і негайно розпочалася будова церкви. Першу Службу Божу в новозбудованій церкві відправлено на празник св. Василія Великого, в січні 1955 р., хоч вона ще не була вповні викінчена.

Парафія св. Василія Великого ніколи не була «великою», але радше « переходовою », бо зорганізовано її в такій дільниці міста Торонто, в якій українці ніколи не перебували в більшій кількості, але « йшли далі » в пошукуванні за кращими приміщеннями і парафіями. Незважаючи на це парафія св. Василія Великого протягом перших 15 років дуже гарно розвивалася, росла і в ній діяли різні організації. Але, почавши з половини 1960-их років, в парафії стало зменшати число активних членів. Дальша доля й історія парафії св. Василія Великого й інших парафій на т. зв. « *давн-тавні* », залежить цілковито від демографічного розміщення і пересування їхнього членства [49].

Великою заслугою парафії св. Василія Великого є те, що вона стала немов матір'ю Колеґії св. Василія Великого в дільниці Вестон, на периферії Торонта, як теж окремої парафії св. Володимира у Торнгіллі, біля Торонта.

Колеґія св. Василія Великого завдячує свій початок ОО. Василіянам у Торонті, що влітку 1958 р. задумали набути якусь більшу посілість на півночі міста Торонта, щоб там збудувати нову церкву з культурним осередком, чи колеґією.

В грудні 1958 р. вдалося їм купити на *Вестоні* просторий дім з посілістю (около 50 акрів), щоб там збудувати колеґію для хлопців.

---

[49] Про парафію св. Василія В. в Торонті ми маємо дуже коротку історію (від 1951 р. до 1964), поміщену у « *Альманах Торонтонської Єпархії — у Христовім винограднику* », що його зредагував *Юліян Бескид*, а видала Торонтонська Єпархія в 1964 р. (стор. 424-429). Обширнішу статтю про парафію св. Василія В. написав о. М. Соловій, ЧСВВ, з нагоди 25-річчя парафії (1954-1979), але вона ще ніде не була поміщена.

Дім цей зразу став резиденцією ОО. Василіян, затруднених тоді при друкарні, видавництві і парафії св. Василія Великого. У вересні 1963 р. резиденцію Отців у Вестон піднесено до статусу « *повноправного монастиря* » під патронатом *св. Григорія Ніссійського.* У той час у домі ОО. Василіян на Вестоні перебувало 14 Отців і 3 Брр. Помічників [50].

До будови *Колеґії св. Василія Великого* приступили ОО. Василіяни, після однорічної кампанії для призбирання потрібних фондів, у липні 1961 року. Восени 1962-го року, хоч будова колеґії ще не була вповні закінчена, в ній розпочався уже шкільний рік з 9-ою клясою гайскулу, з 52 хлопцями. За перших 15 років існування Колеґії наставали різні персональні зміни у проф. складі і сама Колеґія знайшлася у трудному фінансовому положенню, але навчання з кожним роком кращало, а число студентів постійно зростало [51].

Парафія св. Володимира в Торнгілл, біля Торонта, є також немалим досягненням парафії св. Василія Великого, тому й про неї треба тут коротко згадати. Коли в 1971 році парохом церкви св. Василія став *о. Володимир Шевчук*, *ЧСВВ*, то він зачав перевіряти листу дотеперішніх парафіян, що вибралися з території парафії. « Шукаючи » їх по різних дільницях метрополітального Торонта, прийшов до переконання, що найбільше число колишніх парафіян замешкує у північній частині на території Торонта. І так, зродилася в нього думка, заснувати там « дочерну » парафію. Він знайшов тимчасове приміщення для нової парафії в *Торнгілл*, де зачав відправляти богослуження з днем 17-го вересня 1972 року. Ще того самого року парафія, що прийняла назву св. Володимира, набула стару римо-католицьку церкву св. Луки, що може помістити коло 200 людей. При церкві є велика резиденція та церковна заля. Так постала найновіша парафія ОО. Василіян у Торнгілл, біля Торонта [52].

2) *Столиця Канади - Оттава* не була чужа ОО. Василіянам. Тут вони тимчасово обслугували парафію св. Івана Христителя від 1938-1948 р. Щойно у 1958 р. єп. Ісидор Борецький передав її на постійну обслугу Отцям Василіянам. Це сталося дорогою, так би мовити, виміни за передані ОО. Василіянами парафії в обслугу епархіяльного клиру: св. Михаїла і Святого Духа в Монтреалю.

---

[50] Див. *Альманах Торонтонської Єпархії...*, стор. 552.

[51] Колеґія св. Василія В. у Вестоні видає свої річні Альманахи, які є матеріялом до її історії й розвитку.

[52] *Альманах Торонтонської Єпархії...*, стор. 257.

Уже раніш, в Оттаві перебували чи докінчували свої студії Василіянські богослови чи новоієреї-докторанти. Вони перебували в римо-катол. семінарії, а навчалися на Оттавському Університеті. Власного дому ані резиденції ОО. Василіяни в Оттаві не мали аж до 1962 р., коли-то вдалося їм закупити давній будинок Апостольської Делеґатури. Врочисте відкриття цього нового дому ОО. Василіян в Оттаві під покровом св. свящ. Йосафата відбулося весною 1963 р. Першим настоятелем нової обителі став *о. Віктор Сорока, ЧСВВ.* Того року в домі ОО. Василіян в Оттаві приміщувалося 7 священиків, 17 студентів філософії і теології та 1 Брат-Помічник [53].

При парафії св. Івана Христителя настали деякі зміни. Стару церкву (з 1918 р.) треба було продати містові й купити нову площу, на якій 1966 року збудовано тимчасову двоповерхову залю, де зараз відправляються богослуження і відбуваються різні парафіяльні імпрези. Рівночасно парафія набула у сусідстві дім, який служить за парафіяльну резиденцію і канцелярію.

Що ж до монастиря св. свящ. Йосафата, то надії на буйний розвиток цього найновішого дому студій ОО. Василіян не виправдалися, на що склалися різні причини. Але найважливішою причиною занепаду дому студій в Оттаві було зменшення покликань.

5. ДУШПАСТИРСЬКА ПРАЦЯ У БРИТІЙСЬКІЙ КОЛУМБІЇ

Початки зорганізованого життя українців у Британській Колумбії сягають до 1907 р., коли-то горстка робітників у Ванкувері заснували собі товариство « *Боротьба* ». Це товариство, як інші робітничі укр. товариства, були цілком під впливом радикалів і соціялістів, ворожо наставлених до релігії, головно ж до Католицької Церкви. Не диво, що за таких відносин в українській громаді у Британській Колумбії організація релігійно-церковного життя мусіла зустрінутися з великими труднощами, а то з неуспіхами [54].

Хоч ОО. Василіяни вже 1910 р. (о. С. Дидик, ЧСВВ), а відтак 1911-го (о. Н. Крижановський, ЧСВВ) намагалися зорганізувати тут якусь душпастирську обслугу, однак це їм не вдалося. Щойно 1927 р. на дору-

---

[53] *Там же*, стор. 263.

[54] *Див.* збірник статтей під заголовком: « *Британська Колумбія і Українці* », Ванкувер 1957 р., стор. 25-26.

чення єп. Будки прибув до Ванкуверу *о. Антін Уляницький*, а по нім *о. Й. Бала* (1928-1929), які з великим трудом зібрали 30-40 укр. родин і цим поклали підвалини під парафію св. Стефана.

По виїзді о. Бали, до Ванкуверу щойно 1936 р. приїхав *о. Миколай Бартман*, який наново взявся до організування церковного життя у Ванкувері й околиці, як у *Ню Вестмінстері*, *Бирнабі*, *Лулу Айланд* тощо. Та о. Бартман ані тут довго не затримався. Тому-то єп. В. Ладика, ЧСВВ у 1937 р. « бажаючи раз на завжди розв'язати проблему духовної обслуги Ванкуверської парафії, передав її ОО. Василіянам... » [55]. З приїздом ОО. Василіян починається вже постійна і систематична обслуга парафії св. Стефана у Ванкувері. Першим Василіянським її парохом став *о. Севастіян Шевчук*, *ЧСВВ*.

Ні о. Шевчук ні його наступники у Ванкувері не зражувалися труднощами церковного життя на новому терені, бо на них вони були приготовані. Прийшло вже молодше покоління, більше прихильне до Церкви і священика. Ця горстка щироприв'язаних до своєї Церкви людей була тим зерном, яке дало почин для буйного розросту парафії в чергових десятиріччях.

Першим ділом ОО. Василіян і добрих парафіян церковці св. Стефана було те, що вони відновили свою залю-молитовницю. В скорому часі при парафії повстали церковні організації, як Товариство св. Ольги, Ліґа Українських Католицьких Жінок, Братство Українців Католиків, Українське Католицьке Юнацтво (УКЮ), Апостольство Молитви, Рідна Парафіяльна Школа, Марійська Дружина Дівчат, Товариство « Обнова », « Леґія Марії » й деякі інші. Ці організації зроджувалися із самої потреби парафії, та в свою чергу, спричинялися до зросту і розбудови парафії. Парафія св. Стефана щороку дедалі більше зростала.

Коли парохом св. Стефана у Ванкувері став *о. Т. Добко*, *ЧСВВ* (1940-1947), то він зорганізував *церковний хор*, що надавав більшої краси церковним відправам. Із первісних 15 членів цього хору при парафії розвинувся *Великий Хор*, біля 100 співаків, який своїми виступами і концертами високо підніс престиж нашої парафії і нашої УКЦеркви у Британській Колумбії. Особливо хор здобув собі популярність і славу під управою о. *Б. Слободи*, *ЧСВВ*, що в 1949 р. став у Ванкувері парохом. У 1950-их рр. Церк. Хор вславився своїми виступами і літургійними кон-

---

[55] о. С. Шевчук, ЧСВВ, *Двадцятьріччя Отців Василіян у Ванкувері*, Б. К., Едмонтон 1957, стор. 20; о. Б. Слобода, ЧСВВ, *Отці Василіяни в Ванкувері*, у *ПрКнВК*, стор. 346-349.

цертами також у різних міжнародних виступах і фестивалях, в радієвих програмах і на різних пописах, навіть і в сусідній Америці. Так ото Церковний Хор у Ванкувері багато спричинився до піднесення і показу краси нашого обряду серед чужинців, але також зберіг при нашій церкві багато молодих людей, стаючи притягаючою і виховною силою в парафії.

У січні 1944 р. закуплено від лютеранів велику церкву з резиденцією. Опісля відновлено церкву, а з нею і первісну парафію перейменували на укр. катол. парафію *Покрова Б. М.* В наслідок приїзду багатьох укр. родин з Альберти і інших провінцій Канади, а відтак « скитальців » з Европи (1948-1951), парафія Покрова Б. М. зачала скоро зростати.

Віддавши всі колонії у Британській Колумбії дієцезальним священикам, що приїхали в рр. 1948-1950 із скитальщини, ОО. Василіяни сконцентрували свою душпастирську працю на парафії Покрова Б. М. у Ванкувері. Вже 1962 р. вони набули в середмісті для парафії розлогу площу, на якій незабаром 1968 р. поставлено монастир-резиденцію для Отців і тимчасову церкву. Отці зібрали відповідні фонди на будову репрезентативної церкви св. Покрова, якої будова вже є в останній фазі. У 1976 р. на цій же площі постав *Старечий Дім*, який одначе був збудований не коштами парафії, але окремої корпорації.

Небувалою подією для Ванкуверу і цілої « української » Британської Колумбії було те, що 1974 р. один з Василіян Канадської Провінції, о. *Єронім Химій*, став єпископом для українців-католиків на Британську Колумбію, Юкон і частину північно-західніх територій, із титулом і осідком *при церкві Пресв. Євхаристії у Ню Вестмінстер*. Коли перелистовуємо історію тієї, найновішої катедральної парафії Пресвятої Євхаристії у Ню Вестмінстер, то довідуємося, що і вона в своїх перших початках зв'язана з працею ОО. Василіян. Бо тут — в Ню Вестмінстер-Квінсьоро в 1943 р. почав відправляти богослуження *о. Юрій Жидан, ЧСВВ*. По ньому ОО. Василіяни тут дальше продовжали відправляти аж до 1952 р., коли вони передали Ню Вестмінстер під опіку епархіяльного священика, о. Василя Мартиника [56].

---

[56] Докладну історію парафії Пресв. Євхаристії подав *о. Б. Ганушевський* в окремій книжці: *Ювілейна Пам'ятка — На спомин заснування української католицької парафії Пресв. Євхаристії у Ню Вестмінстері, Бр. К., Канада* (1952-1977), Торонто 1978. У цій книжці є багато даних і вісток про обставини душпастирської праці в Брит. Колумбії взагалі, а зокрема про працю ОО. Василіян.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

ІНШІ ДІЛЯНКИ АПОСТОЛЯТУ ОО. ВАСИЛІЯН

Наш огляд довголітньої праці ОО. Василіян у Канаді не був би повний, коли б ми не згадали бодай побіжно про інші ділянки їхнього апостоляту. Всі вони між собою в'яжуться і переплітаються, але вони лучаться таки із головним завданням Василіян, з їхньою місійною працею. Також усі труднощі і перешкоди, які стрінули Отців-піонерів у різних ділянках їхньої праці, випливають з того самого джерела, тобто із секуляристичного й проти-церковного наставлення ворогів ОО. Василіян.

1. МІСІЙНО - РЕКОЛЕКЦІЙНА ПРАЦЯ

Після Добромильської Реформи (1882 р.) ОО. Василіяни були знані як *місіонери.* Місія стояла на першому пляні їхнього звання, як це ми читаємо у *Василіянському Уставі*: « Вже від давніх часів питомою працею Чину стали місії та духовні вправи, побудовані — на основі Василіянських традицій » (Пр. 222). Ці традиції перші Отці-піонери привезли з собою до Канади. Всі вони були добрими проповідниками і перейшли місіонерський вишкіл.

Першу ґенерацію провідників місій і реколекцій у Канаді творять піонери Василіяни: *о. С. Дидик, о. Н. Крижановський, о. М. Гура, о. А. Филипів, о. І. Тимочко, і о. В. Ладика.* Всі вони, хоч і перетяжені душпастирською працею на своїх станицях і поселеннях, виїжджають на кожний поклик із місіями і реколекціями для народу, священства, монахинь і молоді. Не маємо докладних статистичних даних про місії і реколекції цієї першої ґенерації канадійських місіонерів, бо Отці або не робили собі записок своїх місій і реколекцій, або тільки принагідно згадували їх у « Хроніках » чи у своїх приватних записках [57].

По 1-ій світовій війні місійна й реколекційна діяльність ОО. Василіян у Канаді пожвавлюється і кріпшає. Це треба приписати головно тій обставині, що на поміч першим місіонерам приходять свіжі сили: *оо. Порфірій Боднар і Епіфаній Теодорович* (1922 р.), *оо. Йосафат Ти-*

---

[57] о. М. Дирда, ЧСВВ, *Місійна й реколекційна праця ОО. Василіян у Канаді*, у *ПрКнВК*, стор. 164-173.

мочко і Юрій Жидан (1924 р.) *й о. Софрон Дякович* (1926 р.). Ці оо. місіонери — крім місцевостей розлогої Канади — обхоплюють своїми місіями і реколекціями також різні парафії в ЗСА, нпр., дають місії чи реколекції в Чікаґо, Боффало, Бруклині, Ню Йорку, Дітройті, Філядельфії, в Елізабеті та в інших душпастирських осередках і місцевостях. Отець *В. Ладика* — теж давав багато реколекцій і місій для народу.

Нова фаза в місійно-реколекційній діяльності канадських Василіян починається в 1930-их роках, коли-то до помочі в їхній праці приїжджають з Европи їхні співбрати: *о. П. Олінський, о. В. Каменецький, о. Н. Саварин, о. А. Трух, о. М. Романович, о. В. Бараник й інші.* Поруч старших місіонерів, яких ми вже згадали, новоприбулі Отці надають місійній праці нового засягу і розмаху. Особливо ж визначилися в тих роках *о. Андрій Трух* і *о. Тит Лазор.* Отець А. Трух своїми місіями перейшов не тільки широку Канаду, але дуже часто бував на місіях і реколекціях у ЗСА. Він сам, будучи одним з найкращих василіянських місіонерів, своїм запалом й ентузіязмом багато спричинився до пожвавлення місійно-реколекційної праці між молодшою ґенерацією канадських Отців. А о. Тит Лазор здобув собі популярність й признання своєю ясністю, проглядністю і приступністю в місійних науках. Тереном його місійно-реколекційної праці були переважно ЗСА, хоч і в Канаді він дав немало місій і реколекцій.

Від половини 1930-тих років Канадська Провінція ОО. Василіян збільшається помітним числом молодих священиків, народжених уже на Канадсько-Американській землі і вихованих у новіціяті в Мондері.

За 15 років (1932-1957) Канадська Провінція видала майже 50 молодих священиків, що стали старшим Отцям до помочі, не тільки в душпастирсько-виховній, але також і в місійно-реколекційній ділянці. Із приходом тих молодих священиків, заправлених до місійної праці старшими Отцями, найбільшою популярністю втішаються т. зв. великопісні реколекції і реколекції для молоді. Між провідниками таких реколекцій у 1940-1950-тих роках згадаємо Отців: *Севастіяна Шевчука, Діонисія Джиґолика, Боніфатія Слободу, Севастіяна Курила, Віктора Сороку, Епіфанія Пащака, Володимира Шевчука, Никона Свірського, Модеста Ґнеська, Мирона Дацюка, Віталія Підскального й Вернарда Дрібненького.* Мабуть найбільш талановитими і вишколеними місіонерами з 40-50-их років були: *о. Маркіян Пасічник* та *Маріян Горішний* († 1960).

Число канадських місіонерів збільшилося після другої світової війни, коли до Канади з Галицької Провінції приїхала досить помітна кількість Отців. Між ними такі відомі провідники місій, як *о. І. Назарко,*

о. Марко Дирда, о. Василь Ваврик й інші. Ці Отці включилися до місійно-реколекційної праці свого Чину і дали велике число і реколекцій і місій на новому терені праці [58].

На жаль, тяжко нам подати бодай загальну статистику тієї місійно-реколекційної діяльности ОО. Василіян за увесь час їхньої праці в Канаді. Отець М. Дирда, ЧСВВ, на основі « загальних і приблизних облікiв » подає, що: « ОО. Василіяни протягом 50-літньої праці в Канаді (1902-1952) дали понад 700 місій та понад 900 серій реколекцій різного роду » [59]. І ми згідні з його думкою, що « підсумки місіонерсько-реколекційної праці ОО. Василіян у Канаді є великим вкладом у загальну місійно-реколекційну діяльність цілого Чину. Вони є доказом, що тепер канадські Отці Василіяни бажали й уміли продовжувати з минулого світлі традиції місійної праці свого Чину... » [60].

2. ЦЕРКОВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ І ЇХНІЙ ПРОВІД

Будучи вірними світлій традиції Василіянського Чину, що ще в 17-18 ст. вміло провадив і буйно розвинув, нпр., *Марійські Дружини*, ОО. Василіяни в Канаді зараз же від самих початків звернули увагу на різні церковні організації, головно ж на *Апостольство Молитви* та *Церковні Братства*. Виглядає, що перше « Апостольство Молитви » в Канаді було засноване у Біверлейку (Мондер) дня 22-го грудня 1905 р. Його зорганізував і провадив о. А. Филипів, а по його виїзді до Вінніпеґу, о. І. Тимочко. У 1907 р. о. Филипів заснував друге Апостольство Молитви у Вінніпеґу, а 1909 р. о. С. Дидик в Едмонтоні [61].

У пізніших роках, наслідуючи приклад оо. Піонерів, канадські Василіяни при своїх парафіях чи душпастирських осередках усюди закладали відділи Апостольства Молитви. До поширення Апостольства Молитви в Канаді в першу чергу причинилися: *о. А. Трух, ЧСВВ та о. В. Каменецький, ЧСВВ*. Отець Трух став навіть провідником Апостольства молитви у Західньому Екзархаті. За його старанням відбулися два

---

[58] *Там же*, стор. 172.

[59] *Там же*, стор. 172-173.

[60] *Там же*, стор. 173.

[61] о. Ір. Назарко, ЧСВВ, *Участь ОО. Василіян у церковно-організаційній праці в Канаді*, у *ПрКнВК*, стор. 183-4.

Конґреси Апостольства Молитви: у Вінніпеґу (1944 р.) і в Едмонтоні (1948 р.) і вони увінчалися великим успіхом. Для проводу поодиноких відділів о. Трух видав окрему брошурку під заголовком: « *Апостольство Молитви в українськім народі* »[62].

У 50-их рр. до поширення й оживлення праці Апостольства Молитви по василіянських парафіях і колоніях спричинилися багато Отці Місіонери: *Марко Дирда*, *Віталій Підскальний*, *Севастіян Курило*, *Модест Ґнесько*, й інші. Ми не маємо докладних даних про число відділів Апостольства Молитви, заснованих ОО. Василіянами. Але їхнє число у Канаді буде понад 120, із кілька тисячами членів. Праця тих членів, може і не дуже голосна і розреклямована, але вона дуже багато спричинилася до поглиблення релігійної свідомости, прив'язання до рідної Церкви, поглиблення духовного життя і до апостольської діяльности мирян, як живих членів Христової Церкви.

Крім Апостольства Молитви ОО. Василіяни були теж основниками різних церковних і харитативних організацій. Так, нпр., о. М. Гура в 1905 р. оснував у Вінніпеґу: « *Українське Допомогове Братство св. о. Миколая* », а о. А. Филипів: « *Братство св. Івана Милостивого* » (1911 р.). Знову ж о. Іван Тимочко оснував у Мондері « *Товариство св. Варвари* » (1908 р.), а о. С. Дидик в Едмонтоні заложив « *Український Католицький Союз* » і « *Допомогове Братство св. о. Миколая* » (в 1917 р.). Отець Василій Ладика дав початок « *Братству Милосердя св. Йосафата* » (1918 р.) і « *Євхаристійному Союзові* » (в 1926 р.).

Почавши від 20-их рр. ОО. Василіяни скрізь закладали « *Марійські Дружини* », гуртки « *Дітей Марії* » для дівчат, а для хлопців « *Вівтарні Дружини* ». Багато заслуг поклали вони теж в організації відділів « *Братства Українців Католиків Канади* » (БУК), « *Ліґи Українських Католицьких Жінок* » (ЛУКЖ) і « *Українського Католицького Юнацтва* » (УКЮ), що і по сьогодні є, що так скажемо, стрижнем активного католицького життя і діяльности скрізь по Канаді. Про це так пише о. Назарко: « У тих усіх і ще в багатьох інших організаціях працювали ОО. Василіяни на протязі цілого півсторіччя, щоби в тих організаціях вишколювати католицьких діячів, боєвих світських (мирянських) апостолів, які помагали б їм опісля здобувати душі для Христа і поширювати Боже Царство між українським народом... »[63].

---

[62] *Там же*, стор. 185.
[63] *Там же*, стор. 189.

3. КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНА ПРАЦЯ

ОО. Василіяни в Канаді розвинули пожвавлену культурну і національну діяльність, оскільки позволяв їм на це час і умови місіонерської праці. Вони знали, що культурно-національні організації у великій мірі спричиняться до пожвавлення і піднесення релігійного життя серед укр. народу [64].

І так, за старанням *о. М. Гури* засновано першу українську *Читальню* « *Просвіти* » у Вінніпеґу (1904 р.). Той сам Василіянин був першим організатором « *Рідної Школи* », бо за його почином постала *Школа св. о. Миколая у Вінніпеґу* (1905 р.), яку довгі роки підтримували ОО. Василіяни з парафії св. о. Миколая, а учбово-виховний провід мали Сестри Служебниці. При своїх парафіях і душпастирських осередках ОО. Василіяни теж засновували і будували *Народні Доми*, « щоб український народ на переселенні в Канаді міг плекати свою рідну культуру, свою народну, церковну й обрядову окремішність та щоб у такий зорганізований спосіб міг протидіяти наступові ворожих українському народові й українській Церкві чинників » [65].

ОО. Василіяни дбали також про збереження молоді при українському народі і рідній Церкві. Як пише В. Дикий: « Отці старалися виховувати молодь у релігійному і національному дусі через катехизацію, принагідні курси, навчання в « Рідній Школі », через підтримування різних вистав, академій, церковних і національних обходів ітп. За старанням ОО. Василіян куплено в Едмонтоні 1918 року великий будинок, який мав служити за *Бурсу для української молоді*... Під час другої світової війни ОО. Василіяни, при допомозі наших жертвенних людей, набули в Едмонтоні два гарні будинки на виховні інститути для української молоді: *Інститут св. Василія* для хлопців й *Інститут св. Йосафата* для дівчат... » [66].

Влітку 1946 р. о. Б. Слобода ЧСВВ, о. С. Курило, ЧСВВ, і бр. М. Козяк, Брат Христ. Шкіл, започаткували т. зв. «*Курси Провідників*», що мали на меті подати старшій молоді та учителям публічних шкіл певні поняття про укр. мову, історію, Церкву і спів. На початку ті курси відбувалися в Саскатуні, а від 1950 р. в Едмонтоні. Багато високопоставлених сьогодні українців були учасниками тих курсів.

---

[64] Василь Дикий, *Отці Василіяни при громадській і національній праці в Канаді*. у *ПрКнВК*, стор. 173-174.

[65] *Там же*, стор. 175.

[66] *Там же*, стор. 175-176.

1952 р. набуто поблизу Едмонтону теперішню « *Оселю св. Василія Великого* », де, від 1953 р. до сьогодні, відбуваються щороку під проводом ОО. Василіян т. зв. « літні курси ».

Мабуть, найбільше у тому напрямі потрудився о. Н. Крижановський, який був великим українським патріотом у чернечій рясі. У своїй праці він не обмежувався тільки до чисто релігійної обслуги людей і збереження їх при Церкві, але також старався виховати своїх вірних на свідомих українців і повновартісних громадян Канади. *Дбав, щоб наш народ позбувся почуття меншевартости*, щоб навчився шанувати себе і свою культуру. Він старався нав'язувати зносини з англійськими і французькими колами і використовував кожну нагоду, щоб в їхніх очах піднести поняття про український нарід, його віру, і його традиції. У той спосіб він хотів піднести престиж українського народу серед чужинців [67].

У тій цілі о. Н. Крижановський організував різні релігійні й національні імпрези, з'їзди і конґреси, на які запрошував високих достойників, представників преси й різних установ. Так ото він намагався пропаґувати між чужинцями українську культуру, а в самих українців скріплював почуття своєї національної повновартости і гідности. Дуже багато праці вклав о. Н. Крижановський і в еміґраційні справи, спроваджуючи сюди наших поселенців та розміщуючи їх по широкій Канаді. Дуже часто він інтервеніював у церковної і державної влади, коли бачив, що наш народ кривдять чи використовують його необізнаність із законами, практиками чи методами церковного, державного й політично-адміністраційного порядку. Він також намагався дати доступ українській молоді до державних шкіл і багатьом укр. хлопцям помагав осягнути вищу освіту [68].

Крім о. Крижановського працею на народній ниві визначився *о. Софроній Дякович*. Цей золотоустий місіонер за короткий час своєї праці (1926-1934) дуже багато спричинився до поглиблення українського патріотичного духа в Канаді. Він часто об'їжджав із своїми патріотичними рефератами і промовами по розлогій Канаді. Цей чернець дуже цікавився і старався про національне освідомлення українських широких мас. Побіч о. Дяковича треба згадати ще інших працівників у ділянці

---

[67] *Там же*, стор. 179-180.

[68] Стаття о. Є. Білика, ЧСВВ, *Отець Навкратій Крижановський, ЧСВВ*, у *ПрКнВК*, стор. 409. Теплими словами і з признанням для громадської праці о. Н. Крижановського малює його сильветку найновіша книжка про Мондер, написана в англійській мові під заголовком: *Memories of Mundare — A History of Mundare*, Publ. by Mundare Hist. Society, Edmonton 1980, pp. 36-39.

національного освідомлення українців у Канаді, головно ж: *о. Андрія Труха*, *о. Порфірія Боднара* та *о. Йосафата Жана.*

На закінчення цього короткого огляду культурно-національної праці треба ще згадати про плекання рідної пісні, організування репрезентативних і високомистецьких хорів, пропаґанду українського театрального мистецтва, наукову діяльність в ділянці історії Церкви українського народу й активну участь в різних культурних установах. На цьому місці треба згадати й ентузіястів-пропаґаторів української пісні: *оо. А. Труха*, *Т. Добка*, *Б. Слободу*, *С. Курила*, *Б. Мальованого* чи істориків-науковців: *оо. Романовича*, *І. Назарка*, *М. Соловія*, *О. Купранця* і ін.

З цього нашого навіть і дуже поверховного перегляду позацерковної праці ОО. Василіян у Канаді ясно виходить, що вони завжди знаходили час на різні інші ділянки праці поза своєю головною і тяжкою працею в душпастирстві. Вони « не замикалися в захристії », але коли цього вимагала потреба, то за прикладом староукраїнського чернецтва трудилися освітньою, науковою, культурною і громадською працею для добра українського народу [69].

4. АПОСТОЛЯТ ДРУКОВАНОГО СЛОВА

Перші українські переселенці в Канаді, головно ж ті, що прибували сюди з Галичини, були в більшості неписьменні або малописьменні, але тужили за рідним словом чи письмом, про що свідчить, що багато з них передплачували « *Місіонаря* », видаваного ОО. Василіянами в Жовкві, почавши від 1897 року. Але це була немов краплина в морі! Зрештою, перші два десятиріччя українського поселення в Канаді (1891-1911) пройшли під знаком боротьби « за хліб насущний ». Важкі обставини піонерського життя, брак знання мови й обставин у новій країні-батьківщині не сприяли організуванню і розвиткові свого видавництва, своєї преси і своїх книжок, які задоволяли б потреби українців у новій країні поселення і в нових обставинах життя.

Вже перші укр. священики в Канаді завважили, що навіть і більше число священиків і місіонерів не зможе успішно душпастирювати між розкиненими по цілій Канаді українцями, якщо до помочі не прийде друковане слово в рідній мові, своя книжка і своя преса, що могли б поглиблювати в душах людей слово проповіді священика, Та ми знаємо,

---

[69] Див. В. Дикий, *Отці Василіяни...*, у *ПрКнВК*, стор. 180-181.

що ті перші душпастирі в Канаді дуже коротко працювали і практично нічого не зробили в тому напрямі. Вправді, до Канади приходила українська газета « *Свобода* » з сусідньої Америки, але й вона не могла бути трибуною канадських українських поселенців, хоч тут немало місця було присвячено їхнім справам [70].

Таку ситуацію застали ОО. Василіяни, коли вони 1902 р. прибули до Канади. У цій першій групі був *о. П. Філяс, ЧСВВ*, що став основником й першим редактором « *Місіонаря* » у Жовкві. Він негайно зрозумів потребу і доконечність релігійно-католицької преси для українців переселенців у Канаді. Коли ж відтак зачав « входити в терен » своєї душпастирської праці, він зразу збагнув те моральне спустошення, релігійне замішання і національну дезорієнтацію, які спричинив брак своєї, національно-релігійної преси, на місце якої ширилась між поселенцями чужа і ворожа українському народові і його Церкві преса. Так ото уже на самім початку своєї місіонерської праці о. Філяс переконався, що тут потрібно оснувати свій релігійний журнал чи часопис, що боронив би релігійно-церковну спадщину українських поселенців у Канаді.

Приглядаючися до такого стану, перші ОО. Василіяни вже 1906 р., на своїх нарадах у Вінніпеґу, вирішили оснувати свою друкарню й приступити до видавання католицького часопису. Цього гарного пляну вони не могли однак здійснити в ті часи, бо не мали до того ані гроша, ані відповідних сил. На Всеканадському Католицькому З'їзді в Квебеку 1909 р., тодішній Настоятель Василіянської Місії в Канаді, *о. Созонт Дидик, ЧСВВ*, поставив пропозицію і поробив відповідні заходи, щоб у Канаді заснувати український часопис. І направду, за старанням о. Дидика і при співпраці добрих людей, вкінці засновано католицький тижневик: « *Канадійський Русин* », що почав виходити з днем 27-го травня 1911 року. В першій передовиці « *Канад. Русина* » була з'ясована його програма:

« *Наш часопис, що буде спиратись на народно-релігійні основи, вважати буде за свій перший обов'язок ширити й боронити засади греко-католицької віри, віри наших батьків і прадідів* » [71].

---

[70] М. Г. Марунчак, *Історія українців Канади*, т. I, Вінніпеґ 1968, стор. 241-243 (Преса).

[71] о. Н. Саварин, ЧСВВ, *Українська католицька преса в Канаді*, у « Пропамятна Книга Поселення Українського Народу в Канаді », Йорктон 1941, стор. 40.

В перших роках існування «*Канадійського Русина*» ОО. Василіяни багато йому допомагали і фінансово, і дописами. Отже сміло можемо сказати, що той часопис у перших роках був немов «дитиною» оо. Місіонерів. Коли ж до Канади приїхав *єп. Микита Будка* (1912 р.), то він перебрав під свою опіку «*Канад. Русина*», а його редакцію віддав у руки своїх епархіяльних священиків. У 1918 р. часопис перемінив свою назву на «*Канадійський Українець*» [72].

У 1930-их роках ОО. Василіяни поступово заснували своє власне видавництво, друкарню і книгарню у Мондері, де згодом починає виходити теж василіянський журнал «*Світло*».

Про початки видавництва і книгарні ОО. Василіян у Мондері маємо коротку, але дуже вичерпну статтю *о. Івана Дамаскина Поповича, ЧСВВ*, у «Пропамятній книзі ОО. Василіян у Канаді». Він там розказує, що обслуговуючи різні душпастирські станиці і колонії довкруги Едмонтону (в 1930-их роках), він завважив, що наш нарід не привик до читання книжок, а коли що й читав, то не завжди розбирався в якості лектури. Тому на поличці між книжками, як хто їх мав, можна було бачити також видання секстантські («біблійні») та протирелігійні («робітничі»), видавані учнями Маркса й Енґельса. Це і склонило о. Поповича, що він задумав спроваджувати для наших поселенців з Краю добрі книжки, що могли б освідомлювати наш нарід у правдивій християнській вірі. Тоді українських священиків було мало, зате увихались сектанти й комуністи зі своєю «бібулою». І так постала в Мондері відома «*Бібліотека Добрих Книжок*», під управою о. Поповича [73].

КНИГАРНЯ ОО. Василіян у Мондері від скромних початків у 1934 р. розвинулася у велике підприємство, що мало на меті постачати книжки з усяких ділянок, писаних у католицькім дусі. На складі

---

[72] Коли 1927 р. «*Канадійський Українець*» перейшов у чужі руки, наступник Микити Будки, єп. Василій Ладика, ЧСВВ, при чинній співпраці ОО. Василіян оснував новий католицький тижневик в Едмонтоні «*Західні Вісті*» (1929 р.). У 1931 р. цей тижневик змінив назву на «*Українські Вісті*», які виходять ще й сьогодні.

[73] о. І. Д. Попович, ЧСВВ, *Видавництво і книгарня ОО. Василіян у Канаді*, у *ПрКнВК*, стор. 190-191. Отець Попович у своїй статті про «*Бібліотеку Добрих Книжок*» писав: «Нашим бажанням є, щоб ми — як колись Жовква (в Галичині) причинилась багато до релігійного і національного освідомлення нашого народу на рідній землі — так, щоб Мондер і Торонто, перейнявши ролю Жовкви, могли послужити і своїм часописом і своїми виданнями та іншими добрими книжками якнайширшим українським колам у прибраній батьківщині». (*Там же*, стор. 195). Можна сказати, що це своє бажання бл. п. о. Попович аж до своєї смерти († 12.1.1969) сумлінно і з успіхом сповняв!

тієї книгарні з часом були сотки різних релігійних і літургічних видань, як молитовники, духовна лектура, а крім того історичні, наукові і белетристичні книжки, релігійні і світські, музичні і театральні твори, та осібні видання для дітей. Всі ці книжки і видання о. Попович спроваджував з усіх усюдів, а найбільше із видавництва ОО. Василіян у Жовкві.

ДРУКАРНЯ ОО. Василіян у Мондері, заснована в 1936 р., внезабарі стала дуже гарно розвиватися. З кожним роком щось докуплювалося з машинерії, черенок й іншого друкарського виряду; при друкарні встала своя клішарня (1939 р.), переплетня і т. п. Згодом для друкарні і видавництва ОО. Василіян будинки при монастирі в Мондері стали за тісні, особливо ж коли у 1938 р. ОО. Василіяни почали тут видавати « *Світло* » та *Календарі*. Крім того Мондер, як маленьке провінційне містечко, не давав великих можливостей розвитку для друкарні видавництва. Тому 1949 р. ОО. Василіяни перенесли друкарню, видавництво і редакцію « *Світла* » до Торонта. 24-те число « *Світла* » з датою 15-го грудня 1949 р. було першим числом, укладеним і виданим у Торонті [74].

На новому місці і в нових обставинах друкарня і видавництво ОО. Василіян мусіли подолувати багато труднощів, змагаючися з матеріяльно-фінансовими труднощами. Отці і Брати-Помічники, були затруднені при друкарні і видавництві « *Світла* » у Торонті, щороку вдосконалювали друкарську роботу, пристосовували до модерних потреб і метод своє видавництво, а свій журнал « *Світло* » зробили одним з кращих журналів українського поселення поза межами України. Заробляючи на утримання своєї друкарні і видавництва через друк книжок і різних друкарських робіт, ОО. Василіяни не забували про те, що першим їхнім завданням є таки свої видання. Почавши від 1950 року аж до теперішніх років, з друкарні ОО. Василіян у Торонті вийшло дуже багато книжок і видань, писаних і своїми і чужими авторами. Між першими творами, що принесли славу друкарні ОО. Василіян у Торонті, треба згадати « *Життя святих* » о. Андрія Труха, ЧСВВ, та видання « *Добра Книжка* », що їх редагував і видавав бл. п. Олександер Мох [75].

---

[74] о. В. Шевчук, ЧСВВ, *Друкарня і видавництво ОО. Василіян у Торонті*, у *ПрКнВК*, стор. 359-360.

[75] *Там же*, стор. 361. У друкарні ОО. Василіян у Торонті знаходили свої видавництва і друкувались видання « *Нові Дні* », « *Євшан Зілля* », « *Молода Україна* », « *Батьківщина* », « *Слідами Малої Святої* » й інші, аж доки не перейшли на інші місця друку і видавництва, а деякі ще і дотепер продовжують друкуватися в Друкарні ОО. Василіян. Тут друкувалося поважне число літературних і популярно-наукових творів, шкільних підручників, календарів, ювілейних книг тощо.

Та найбільшою заслугою В-ва ОО. Василіян у Канаді є друковання журналу « СВІТЛО », яке почало виходити у травні 1938 р. спершу у Мондері, від кінця 1949 р. у Торонті. Первісний його формат був газетний і мав 8 сторін. Зачало « *Світло* » від 100 примірників накладу, але у досить скорому часі цей наклад був збільшений, як і були збільшені сторінки його. По 10 роках появи « *Світла* » в газетній формі, воно 1949 р., коли його перенесено до Торонта, перейшло на журнальний формат. У Торонті « *Світло* » спершу виходило як двотижневик (із 32 сторінками), а з початком 1955 стало місячником (48 сторінок друку). Із зверхніми перемінами « *Світло* » вдосконалювалося і під оглядом змісту і редакційного персоналу. У Торонті « *Світло* » стало поміщувати т. зв. *англійський додаток* (на 4 сторінки), а з 15-им березнем 1966 р. цей додаток став виходити окремо під іменем « BEACON » з окремим редакційним складом. Також число передплатників збільшилося основно, головно ж у 1950-1960-тих роках. Цей поступ і зріст « *Світла* » за 40 років його існування (1938-1978) треба приписати не одній якійсь людині, одному редакторові чи видавцеві, але цілій низці Отців і Братів і співпрацівників не-василіян, що безкорисно і з посвятою свого часу і здоров'я працювали для піднесення і поширення « *Світла* », щоб воно могло сповнити свою місію серед українського народу на еміґрації [76].

Крім « *Світла* » ОО. Василіяни видавали ще щорічно календарі, а саме: « *Календар Української Родини* » і « *Календар Українських Вістей* », що їх редактором у 1930-1940-их роках був переважно о. Андрій Григорій Трух, ЧСВВ [77]. Від 1949 р. Василіянський календар найменовано: « *Календар Світла* », а його редаґували різні Отці.

Між Василіянськими письменниками у Канаді на першому місці треба згадати *о. А. Труха, ЧСВВ*, який видав цілу низку брошур і книжок, а саме: « *Католицька віра в прикладах* », « *Марія* », « *Божа криниця* », « *Католицький катехизм* », « *Добра сповідь* », « *Наша свята*

---

[76] Редакторами « *Світла* » були такі ОО. Василіяни: М. Романович (1938-1943), А. Трух (1943-1946), І. Назарко (1946-1949), В. Дрібненький (1949-1954), М. Соловій (1954-1958), Н. Свірський (1958-1961), В. Дрібненький (1961-1964), а від 1964 р. його редаґує о. О. Купранець. Коротку історію повстання і розвитку « *Світла* » подав о. Н. Свірський, ЧСВВ, *Двадцять років* « *Світла* » (див. « *Світло* », Рік XXI (1958), ч. 7-8, стор. 9-14). Також цінні на інформації про « *Світло* » є статті о. І. Назарка і о. М. Соловія у тім же самім ювілейнім числі « *Світла* », стор. 15-16, 17-18.

[77] Обширніший життєпис о. А. Труха поміщено при кінці 4-го тому « *Життя Святих* », під заголовком: « *Отець Андрій Григорій Трух, ЧСВВ — автор Життя Святих* », В-во ОО. Василіян у Торонто 1960, стор. 357-379.

Церква », « *Католицький священик* », « *Святий Папа Пій X* », « *Апостольство Молитви між Українським Народом* » й інші. Вони написані легким, популярним стилем і добірною українською мовою. Найбільшим досягненням письменницької праці о. Труха є монументальний його твір: « ЖИТТЯ СВЯТИХ » у 4-ох томах, Торонто 1952-1960.

Іншим видатним письменником, зв'язаним із « *Світлом* » був *о. Іриней Назарко, ЧСВВ.* З його пера вийшли такі твори: « *Марія і Ти* » (1950), « *Методика Василіянських місій* » (1950), « *Св. Володимир Великий* » (1954), « *Христос Цар* » (1955), « *Великі люди* » (1955), « *Київські і Галицькі Митрополити* » (1962). Він до своєї смерти (1976 р.) невпинно працював як письменник і сталий дописувач до « *Світла* » й інших українських часописів і журналів. З його смертю Василіянська Провінція в Канаді втратила одного з кращих своїх письменників [78].

З інших ОО. Василіян Канадської Провінції, що бодай частково і принагідно трудилися в письменницькій ділянці, треба згадати передчасно померлих Отців: *Євгена Білика і Епіфанія Пащака.* Обидва вони мали талановите перо, але інші обов'язки, хвороба і передчасна смерть не дозволили їм розвинути свої здібності і написати більше від того, що вони по собі залишили.

Євген Білик був кілька років редактором журналу для Української Католицької Молоді, під наголовком « *Юнацтво* », а в 1960-тих роках належав до редакційної колегії « *Світла* » і до дирекції Видавництва і Друкарні ОО. Василіян у Торонті. До того самого — молодшого — покоління василіянських письменників належать також Отці: *Модест Ґнесько, Єронім Химій, Мирон Дацюк, Нікон Свірський* й інші, що ще під час своїх богословських студій пробували свого пера і видавали студентський журналик « *Проблеск* » і « *Богословський Альманах* ». Пізніше дехто з тих ранніх письменників брали живу участь у редаґуванні « *Світла* » чи при видавництві ОО. Василіян.

Нам неможливо не згадати теж і теперішнього довголітнього редактора (від 1964 р.) « *Світла* », *о. Ореста Купранця, ЧСВВ*, який, крім знаменитих деяких статей, зредаґував кілька календарів « *Світла* », а ще змігся теж на наукову працю. З його наукових творів треба згадати: « *Православна Церква в міжповоєнній Польщі* 1918-1939 », Рим 1974; *Духовне Вогнище на Скитальщині* (УКСемінарія у Гіршберґ-Кулемборґу), Торонто 1975; і *Походження назви « Русь » у « Хроніці Руської Землі » Ґванінуса з* 1611 *р.*, Торонто 1978.

---

[78] Про життя й науково-письменницьку працю о. І. Назарка, ЧСВВ, помістили ширші і менші нариси-огляди: о. А. Пекар, ЧСВВ, в « *Українському Історику* » (1977); о. М. Ваврик, ЧСВВ, у « *Записках ЧСВВ* » (том ХУІ); о. М. Стасів у « *Світлі* », 1976 р., стор. 244-246.

ПІСЛЯСЛОВО

Вже на *Вступі* до нашого нарису про працю ОО. Василіян у Канаді була заввага, що нарис цей ніяк не претендує бути повним і вичерпним, головно ж відносно післяпіонерського періоду, отже десь від початку 1930-их років. Завданням автора цього нарису було подати тільки загальний і схематичний перегляд різнорідної праці канадських Отців Василіян. Особлившу увагу автор звернув на працю піонерської доби і перших Отців Василіян у Канаді, бо вони вже *повністю належать до історії*. Автор уважає, що це є святий обов'язок молодшого і ще живучого покоління ОО. Василіян у Канаді — списати повну історію піонерської праці Отців, що тому 80 років (1902-1982) дали початок тій праці, що так гарно розвинулася в пізніших десятиріччях. Уже нікого немає між живими не тільки із числа перших піонерів, але й тих що в 1920-1930-тих роках прийшли їм з допомогою і на зміну. А молодше покоління василіянських працівників, що продовжує працю цих оо. піонерів і розбудовує релігійно-церковне життя українського поселення в Канаді на тих « піонерських основах », — *не сміє забути їх*! А це « незабування » відноситься не тільки до молитовної пам'яті чи до « ювілейного » їх возвеличування з нагоди різних річниць, але, в першу чергу, це має бути пам'ять про їх незрівняний приклад посвяти і жертви в різних ділянках їхньої піонерської праці.

Інакшими словами, « *пам'ять про піонерів* » — *це продовження піонерського духу в праці їхніх кожночасних наступників*. Така « пам'ять про піонерів » і тільки така живуча і безперебійно діюча « пам'ять про піонерів », може бути запорукою буйного розвитку Канадської Провінції ОО. Василіян на майбутнє. Хочеться вірити і надіятися, що і теперішня криза духовного життя (криза покликань) у Канадській Провінції ОО. Василіян буде тільки переходовим явищем і стане поштовхом до нового духовного відродження, до обнови чернечого духа в молодих поколіннях і до продовжування своєї місії в Канаді через поворот до того « *піонерського духа* » перших оо. Місіонерів. Дав би то Бог, щоб і на майбутніх поколіннях василіянських працівників у Канаді спочив цей « духовний плащ » старозавітнього пророка-ревнителя Іллі, цей « *піонерський дух* » незабутніх Василіян-Піонерів із початку цього нашого сторіччя...

о. А. Пекар, ЧСВВ

СПРОБА ІСТОРІЇ РУМУНСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ СВ. ЙОСИФА

ЗМІСТ

1. *Створення провінції.* 2. *Виховання монашого доросту.* 3. *Апостольська праця.* 4. *Сумні наслідки війни.*

Колискою румунської провінції ОО. Василіян був стародавній монастир св. Петра і Павла в Біксаді, сьогодні в Румунії [1]. Заснував його Мукачівський єп. Йосиф І. Декамеліс, ЧСВВ (1689-1706) ще 1700 р., для поширення і пожвавлення унії між румунами північної Трансільванії, які тоді належали до території Мукачівської епархії [2]. Правдиво спільне життя започаткували там монахи св. Василія Великого з Мукачівського монастиря 1757 р. [3]. Відтоді Біксадський монастир став духовним вогнищем південної частини Мукачівської епархії і знаним відпустовим місцем для закарп. українців і румунів.

Доля Біксадського монастиря протягом сторіч різно укладалася [4], доки він не включився 1925 р. у Василіянську реформу Закарпатської

---

[1] Біксад (мад.: *Bikszád*, рум.: *Bixad*), в Сукмарськім комітаті, до 1919 р. належав до Мадярщини, а тоді з цілою Трансільванією опинився в Румунії. Від 1940-1944 мадяри знову зайняли північну частину Трансільванії, а з нею і Біксадський монастир.

[2] Сукмарські румунські парафії аж до 1853 р. належали під судовласть Мукачівського єпископа, а тоді вони були включені до новоствореної румунської Самошуйварської (мад.), тобто Ґерлянської (рум.) епархії, в якій опинився теж Біксад. Однак Біксадський монастир і далі лишився під судовластю закарпатського протоігумена в Мукачові. Про змагання Ґерлянських єпископів перебрати Біксадський монастир див. «Листок» 15 (1892) 176-177; «Записки ЧСВВ», УІІ (1971) 194-203.

[3] J. Basilovits, OSBM, *Brevis notitia fundationis Th. Koriathovits*, Cassoviae 1799, P. III, p. 100.

[4] Коротку історію Біксадського монастиря подав о. А. Кралицький, ЧСВВ, у «Временник Ставропигійскаго Института на 1872 год», стор. 120; новіше о. С. Решетило, ЧСВВ, у «Календар Місіонаря на 1926 р.», Жовква 1925, стор. 125.

Провінції [5]. Тоді він став матерним домом румунських Василіян, які залишилися після створення власної провінції (1937) і далі під судовластю Головної Управи Василіян св. Йосафата.

1. СТВОРЕННЯ ПРОВІНЦІЇ

Румунські греко-католицькі владики ще на Провінційному Синоді у Блажу 1872 р. постановили відновити чернече життя у своїх епархіях [6]. Та це їм вдалося шойно після першої світової війни, коли їхні епархії остаточно опинилися в границях Румунського королівства. 1923 р. два рідні брати, світські священики, о. Олександер Поп [7] і о. Юлій Поп [8] вступили до Василіянського новіціяту в Крехові, Галичина. Склавши обіти, вони, під кінець 1924 р., поселилися в стародавнім Святовознесенськім монастирі в Прислопі [9].

Влітку 1925 р. настоятелі перенесли до Святпетропавлівського монастиря в Біксаді ревного, румунського походження монаха, о. Атанасія А. Максима, ЧСВВ [10], щоб він включив цей монастир у реформу закарпатських Василіян. Йому до помочі були призначені згадані брати,

---

[5] Про реформу закарпатських Василіян див. мою статтю в «Записки ЧСВВ», УІІ (1971) 143-226.

[6] Cfr. Acta Concilii a. 1872 in Blaj, in opere Ch. De Clercq, *Histoire des Conciles*, Tome XI - *Conciles des Orientaux Catholiques*, Paris 1952, P. II, p. 653.

[7] *Августин Олександер ПОП, ЧСВВ* — нар. 1888 р., висвяч. на свящ. 1910 р.; вступив до Чину 1918 р.; новіціят відновив в Галичині (1923-1924). Займав провідні місця в Румунській Провінції й помер 1952 р.

[8] *Лукіян Юлій ПОП, ЧСВВ* — (старший брат о. О. Попа), нар. 1883 р., свящ. 1919 р., до Чину вступив 1923 р. Новіціят у Крехові, тимчасові обіти 1924 р., проф. 1931 р. Визначний письменник і публіцист. Помер 1946 р. Його некролог див. у «Біксадський календар на 1948 р.» (по рум.), стор. 44-47.

[9] Див. *Каталог ЧСВВ Провінції Пресв. Спасителя на* 1925 *р.* (по-латині), Жовква 1925, стор. 19. Монастир у Прислопі повстав ще в ХІУ ст. і за якийсь час (ХУІ ст.) був осідком рум. правосл. єпископа Трансільванійського. Після унії (1700 р.) правосл. монахи вибралися звідти і монастир дістався в руки з'єдиненого єп. Фоґарашського.

[10] *Атанасій Аврелій МАКСИМ, ЧСВВ* — нар. 1878, вступив до Чину 1902 р., свящ. 1904 р. Багато натрудився над спорудою Ужгородського монастиря, який закінчив 1912 р. Був прихильником реформи, свій новіціят відновив у Крехові (1922-1923), а відтак 1923 р. переніс реформу до Маріяповчі, а згодом (1925 р.) до Біксаду. 1937 р. був назначений першим румунським протоігуменом і багато спричинився до розвитку Румунської Провінції. Ув'язнений комуністами (1948 р.), помер десь 1955 р.

тепер уже ієромонахи, Августин О. Поп і Лукіян Ю. Поп з Прислопського монастиря, як теж бр. Василь Ю. Алік — кухар[11]. Це була перша Василіянська родина, з якої відтак розрослася румунська провінція.

Румунські Отці з самого початку розгорнули широкозакроєну місійну працю, намагаючись розбудити між румунськими вірними якнайбільше покликань. Крім того вони відновили у Біксаді величаві прощі, які зачиналися празником св. Петра й Павла, а кінчалися у празник Різдва Преч. Діви Марії. Ревна і віддана праця румунських Василіян скоро звернула на себе увагу тамошніх владик, і то тим більше, що замітно почали зростати монаші покликання, навіть із світського клиру. Скоро треба було думати про нові осідки. Та поки що, румунські Василіяни зостались прилучені до новоствореної Закарпатської Провінції св. Миколая[12], але о. А. Максима назначено « Реґіональним Настоятелем » румунських Василіян з правами містопротоігумена[13].

Після того, як у північній Румунії 1930 р. була створена нова Мараморська епархія[14], на території якої опинився теж Біксадський монастир, то Владика Олександер Руссу[15] передав ОО. Василіянам колишню монастирську парафію у Мойсею[16]. Там уже влітку 1933 р. осілися два Отці і три брр. помічники. Першим ігуменом Мойсеївського монастиря Успення Преч. Діви Марії від дня 23 березня 1934 р. став о. Лев Ю.

---

[11] *Бр. Василь Ю. АЛІК, ЧСВВ* — нар. 1886 р., відбув свій новіціят у Крехові (1923-1924) і вернув до Румунії з оо. Попами до Прислопу, а відтак перейшов до Біксаду (1925 р.). Влітку 1932 р. він перейшов до Маріяповчі, де й помер 1938 р.

[12] *Провінцію св. Миколая* з осідком у Мукачові створено 2 квітня 1932 р. — див. декрет Східної Конґрерації у « Записки ЧСВВ », УІІ (1971) 225-226, яким рівночасно назначено « *Реґіональних Настоятелів* » для Юґославії, Мадярщини і Румунії.

[13] Грамота назначення о. А. Максима, ЧСВВ, реґіональним настоятелем з дня 8.2.1933 р., ч. 74-33, в Архіві Головної Управи в Римі (далі скор.: АГУ) — *Румунія*.

[14] Cfr. *Acta Apostolicae Sedis* XXII (1930) 381-386, ubi de erectione Dioecesis Maramorosensis (Rum.: Maramures) cum residentia in Baia Mare (Hung.: Nagy Bánya).

[15] Владика О. Руссу назначений Мараморським єп-ом дня 17.10.1930 р. Ув'язнений комуністами 1948 р., помер у Ґерлянській тюрмі, як « ісповідник віри » 1964 р.

[16] Закарпатський монастир у Мойсею (мад.: Mojszin; рум.: Moiseju) — був заснований 1672 р., коли там була побудована теж дерев'яна церковця, яка стоїть до сьогодні. Василіяни тут перебували аж до 1866 р., коли монастир перемінено на парафію: *Мойсей-Монастир*. Нова мурована церква побудована 1910 р., а розлогий парафіяльний дім 1912 р. Про початки Мойсеївського монастиря див. « Записки ЧСВВ » III (1930) 441-442. Про перебрання Мойсеївського монастиря-парафії див. листа о. протоіг. П. Булика, ЧСВВ, з дня 28.11.1933 р., ч. 583-33, в АГУ-*Закарпаття*.

Ману, ЧСВВ[17]. В Мойсею, крім ведення парафії, монахи зачали трудитися ще св. місіями і започаткували при своїй церкві відпусти. В околиці Мойсеївського монастиря ще й сьогодні живе велике число українських греко-католиків, які колись з великою набожністю приходили щороку до «свого» Василіянського монастиря на відпуст.

На основі конкордату, встановленого між Апостольською Столицею і Румунським королівством дня 7 липня 1929 р.[18], місцеві монаші спільноти не могли бути підчинені протоігуменам поза границями Румунії. Тому взаємини румунських монастирів із своїм протоігуменом у Мукачові на Закарпатті були мінімальні, а реґіональний їхній настоятель, о. А. Максим полагоджував здебільша свої справи прямо з Архимандрією у Римі. Під натиском своїх єпископів, румунські ОО. Василіяни тоді усіма силами змагалися за самостійну провінцію[19]. Однак до створення окремої провінції в Румунії не було ще достаточного числа ієромонахів[20], ані трьох монастирів.

Щоб допомогти румунським Василіянам осягнути палке їхнє бажання, — мати свою власну провінцію, 1936 р. Ґерлянський єп. Юлій Госсу[21] передав їм в опіку одне з визначніших відпустових місць — з

---

[17] *Лев Ю. МАНУ, ЧСВВ* (1883-?) — один з визначніших румунських Василіян, вступив до Чину 1903 р., а на свящ. висв. 1906 р. 1909 р. був назначений на ігумена і маґістра новиків у Маріяповчі, але як румунський патріот, без позволення Настоятелів, взявся до політики, за що був суспендований. Тоді він скрився у Прислопському монастирі, де зачав видавати румунський пасторально-проповідничий тримісячник «*Слово правди*» й помагав при парафіях. До реформи приступив щойно 1931 р., коли відновив свій новіціят у Крехові. Вернувшись до Біксаду, став директором друкарні, а від березня 1934 р. ігуменом у Мойсею. Від 1948 р., коли комуністи розпустили Василіян, в укритті перебрав провід своїх спів-братів.

[18] Acta Concordati in «Acta Apost. Sedis» XXI (1929) 441-456; commentarium apud Ch. De Clercq, *op. cit.*, pp. 878-880.

[19] Румунські Василіяни від самого початку змагали усамостійнитися від закарп. настоятелів і робили всякі старання, щоб осягнути свою власну провінцію, покликуючись то на Блажський синод з 1872 р. (який не обов'язував), то на Конкордат, який тоді ще не існував. Та без відповідного числа осіб і монастирів (треба бодай три монастирі) тоді було створити окрему румунську провінцію; в АГУ-*Румунія* знаходяться численні листи в цій справі.

[20] Більшість румунських покликань була на брр. помічників. В часі створення румунської провінції (1937 р.) там було тільки 8 ієромонахів, а 30 брр. помічників.

[21] *Владика Юлій ГОССУ*, Ґерлянський єп. (1917-1970), один з найвизначніших румунських гр. кат. єпископів. Арештований комуністами 1948 р., помер як Христовий в'язень у Калдарушані 1970 р. По його смерти Папа Павло VI сповістив, що єп. Госсу 1969 р. був назначений кардиналом «ін пектoре» — про що див. «Л'Оссерваторе Романо», 5-6 березня 1973 р.

церквою, забудованнями і землею — в селі Микола, недалеко столичного міста Клуж[22]. Святкове відкриття третього Василіянського монастиря в Миколі відбулося під час успенського відпусту, 1936 р. У святі взяв участь сам Владика Ю. Госсу, який підкреслив, що він передає це місце в постійне піклування румунським ОО. Василіянам під тим услів'ям, що якби не стало румунських монахів, то Микольський монастир перейде знову під опіку епархії[23]. Першим ігуменом Свято-успенського монастиря в Миколі дня 20 серпня 1936 р. зістав назначений о. Лев Ю. Ману, ЧСВВ[24].

Набувши третій з черги монастир і одержавши рекомендацію Апостольського Нунція в Букарешті[25], приступлено до створення самостійної *Румунської Провінції* Василіянського Чину св. Йосафата на основі декрету свящ. Конґреґації для Східних Церков, виданого дня 8 червня 1937 р.[26]. Мрії румунських Василіян здійснилися. Вони нарешті спромоглися на свою власну провінцію, що її очолив один з перших подвижників Добромильської реформи по той бік Карпат, о. Атанасій А. Максим, ЧСВВ[27]. До *Провінційної Ради* були назначені: 1. о. Лев Ю. Ману, ЧСВВ, 2. о. Августин О. Поп, ЧСВВ, 3. о. Лукіян Ю. Поп, ЧСВВ, а пров. секретарем став о. Юрій Г. Марина, ЧСВВ[28].

---

[22] Парафія Микола (мад.: Füzesmikula; рум.: Manastirea Nicula) до 1853 р. належала до Мукачівської епархії. Тут 1699 р. ікона М. Б. слезила й відтоді започаткувались тут відпусти до « *Плачучої Матері Божої* », подібно як до Маріяповчі — див. Свящ. Уріил, *Нашъ сокровища*, Унгвар 1902, стор. 85-103. В рр. 1875-1879 була побудована нова церква Успіння Б. М., яку Василіяни зобов'язалися вималювати й сплатити парафіяльні довги — див. Контракт передачі з дня 25.2.1936 р., ч. 140-36, в АГУ-*Румунія*.

[23] Див. *Контракт*, пар. 1 і 8.

[24] Канонічне створення Микольського монастиря архим. грамотою з дня 6 липня 1936 р., ч. 131-36 — див. АГУ-*Румунія*.

[25] Див. листа Апост. Нунція до Східної Конґреґації від 23.2.1937 р., ч. 637-37 — *Там же*.

[26] Декрет і супровідне письмо Східної Конґреґації — *Там же*.

[27] Див. грамоту назначення з дня 20.7.1937 р., ч. 181-37 — *Там же*. Тому що нова провінція не мала достаточного числа монахів з професією, то вибори кандидатів на протоігумена відбулися тільки листовно. Кожний ієромонах з досмертними обітами подав 3-ох кандидатів до Архимандрії, яка повідомила свящ. Конґреґацію про вислід голосування. На основі цих голосів Східна Конґреґація назначила протоігуменом о. А. Максима, ЧСВВ.

[28] *Провінційна Рада* — назначена грамотою від 27.7.1937 р., ч. 182-37, в АГУ-*Румунія*. Пров. секретар *о. Юрій Г. МАРИНА, ЧСВВ*, — нар. 1908 р., до Чину вступив 1922 р., професію зложив 1931 р., свящ. став, після студій у Римі, 1932 р. Визначний письменник і місіонер, від 1943 р. ігумен Біксадський. Там його застала ліквідація Василіян ком. владою в 1948 р. Після 6 років тюрми, живе приватно.

Румунські Василіяни ще 1750 р. осілися в містечку Блаж [29], де вони заснували буйний релігійно-культурний центр, з якого згодом прийшло відродження румунських греко-католиків. Однак під кінець XIX ст., із-за браку покликань, їхній монастир із школою і розлогими посілостями перебрав румунський митрополит, який 1853 р. переніс туди свою резиденцію з Фоґарашу і розбудував там величавий церковний осередок. З того часу при дух. семінарії у Блажу митрополит завжди утримував одного Василіянського монаха, який символічно продовжав традиції славного колись монастиря й одночасно виконував обов'язки духовника [30].

1932 р. у Блажу помер останній румунський нереформований Василіянин. Тоді митрополит звернувся до реформованих ОО. Василіян у Біксаді, щоб дістати принаймні одного монаха на духовника для семінарії. На це Біксадські Отці домагалися від митрополита в самім Блажу або бодай в близькій околиці якийсь дім, в якім вони могли б примістити новіціят. Після протяжних переговорів, нарешті, 1937 р., митр. Олександер Ніколеску (1936-1944) передав румунським Василіянам незаміщену посілість митрополичого сиротинця з розлогим будинком в Обрежі [31], який мав бути продовженням Блажського монастиря. Потвердження Обрежської фундації й канонічна ерекція четвертого вже з черги Василіянського монастиря в Румунії наспіла від Архимандрії дня 18 жовтня 1937 р. [32]. Тут відтак перенесено й новіціят Румунської Провінції, та про це скажемо пізніше.

До Обрежського монастиря ще того самого року був прилучений давній Василіянський осідок-фільварок з церквою св. Івана Євангелиста в Прислопі, що лежав уже на території Луґошської епархії [33].

---

[29] Hung.: *Balazsfalva*; Rum.: *Blaj*, ab a. 1737 residentia Episcopi, inde ab anno 1853 Metropolitae Fagarasiensis.

[30] F. Wiercinski, S. J., *Die Basilianer in Rumänien*, art. in « Der Christliche Orient », München, 4 (1936) 10-16.

[31] Obreja, p. Mihalt, jud. Alba - cfr. *Calendarul dela Bixad pe a.* 1938, Bixad 1937, p. 74-75. Контракт підписаний 30.7.1937 р., в АГУ-*Румунія*. Від серпня 1938 р. румунські Отці перебрали під свою опіку також місцеву парафію, з біля 900 душами.

[32] Ерекційну грамоту Обрежського монастиря див. в АГУ-*Румунія*; в ній між іншим подано, що Обрежа стає резиденцією (філіялом), долученою до старинного монастиря Блажського: «Monasterium in Blaj cum filiali eiusdem domo in Obreja».

[33] *Prislop*, p. Silvasul de Sus, jud. Hunedoara. Тут уже від XVIII ст. знаходився монастир і в ньому аж до 1931 р. перебував нереформований рум. Василіянин, о. Л. Ману — див. листа о. А. Максима до Архимандрії з дня 31.12.1937 р., в АГУ-*Румунія*.

2. ВИХОВАННЯ МОНАШОГО ДОРОСТУ

Румунські Василіяни від самого початку, тобто від 1925 р., старалися відкрити свій власний новіціят, хоч на це не мали ані відповідного місця, ані персоналу. Їхні бажання підтримував тодішний протоігумен, о. А. Калиш, ЧСВВ, який у своєму листі від 8 вересня 1925 р. писав о. ігуменові Максимові: « Я дуже тішився б, якби Вам уже сего року вдалося отворити новіціят. Якщо найдуться кандидати, зачніть з ними кандидатуру, а за якийсь час напевно прийде апробата з Риму »[34].

Коли відтак о. Максим повідомив о. Протоігумена, що він має вже 2-ох кандидатів на клириків і 5-ох на брр. помічників, то дня 3 листопада 1925 р. о. Калиш відписав йому: « Двох клириків на новіціят замало. Ліпше прийняти одного бр. помічника менше, але зате бодай 4-ох клириків. Уповноважнюю Вас отворити новіціят, але треба мені донести, в котрий день буде його формальне відкриття, щоби від того дня рахувати час до кандидатури, до облечин і до обітів »[35].

Діставши остаточно тільки п'ять кандидатів на брр. помічників, о. Максим дня 21 листопада 1925 р. відкрив і без кандидатів клириків новіціят при Біксадському монастирі, хоч не мав на це дальшого позволення чи потвердження, а на маґістра назначив о. Августина Попа[36]. З того часу румуни утримували свій новіціят у Біксаді переважно для брр. помічників, а кандидатів-клириків висилали до Галичини або на Закарпаття. Коли нарешті між Апостольським Престолом і Румунією був підписаний конкордат (1929 р.), то з того часу майже всі румунські кандидати відбували свій новіціят у Біксаді.

Нововибрана Головна Управа Чину в Римі, розглядаючи стан поодиноких монастирів, дійшла відтак до висновку, що Апостольська Столиця не дала свого формального позволення на відкриття румунського новіціяту. Тому о. архимандрит Ткачук звернувся до Східної Конґреґації і просив канонічного дозволу на створення новіціяту у Біксаді, як теж санації всіх монаших обітів, до того часу там складених. Одер-

---

[34] Див. листа о. Г. Кінаха, Архим. Візитатора з дня 19.5.1932 р., ч. 219-32 — *Там же.*

[35] *Там же.*

[36] *Там же.* Так само *Каталог Галицької Провінції на* 1926 *р.* (по-латині), стор. 25 — подає о. А. Попа, ЧСВВ, як *маґістра* й імена 5-ьох кандидатів на брр. помічників. Дальші каталоги подають уже імена теж кандидатів клириків на новіціяті в Біксаді.

жавши позволення від Апостольської Столиці [37], о. Архимандрит під час своєї канонічної візитації у Біксаді, дня 11 жовтня 1932 р., формально відкрив для румунів новіціят і санував усі дотеперішні обіти тих монахів, які до того часу там відбули свій новіціят [38].

Румуни однак і надалі висилали своїх схоластиків на студії до Галичини, бо вони не мали змоги утримувати свій власний схоластикат. В Галичині вони кінчали також свої філософічні й теологічні студії. Згодом деякі румунські клирики покінчили богословські студії в Римі [39]. В 30-их роках число румунських ієромонахів значно побільшилося, бо до реформи приступили ще два старі Василіяни [40], два православні ієромонахи [41] і вісім світських священиків. Так, початком 1940 р., Румунська Провінція св. Йосифа нараховувала вже: 18 ієромонахів і 37 брр. помічників [42].

Коли 1932 р. румунські Василіяни відкрили у Біксаді свою друкарню, то для новіціяту там не лишалося багато місця. Тому вони зачали розглядатися за відповідним осідком, куди б вони могли перенести свій новіціят. Це сталося в 1938 р., коли вони набули новий осідок в Обрежі, куди й перенесли свій новіціят. Святкове відкриття новіціяту в Обрежі відбулося 25 березня 1938 р. [43]. Маґістром новиків і надалі залишився о. Августин О. Поп, ЧСВВ.

3. АПОСТОЛЬСЬКА ПРАЦЯ ЧЕНЦІВ

Хоч румунська вітка ОО. Василіян була молода й налічувала небагато ієромонахів, проте отці внезабарі розгорнули пожвавлену і багатогранну апостольську працю. Перш за все, вони мусіли пожвавити душпастирську працю, бо кожний Василіянський монастир у Ру-

---

[37] Див. грамоту Східної Конґреґації від 4.6.1932 р., ч. 2986-28, в АГУ-*Румунія*.

[38] Копія архим. грамоти від 11.10.1932 р. — *Там же*.

[39] Оскільки я міг був перевірити, в Римі студіювало 3-ох румунських Василіян: Ю. Марина, М. Молдован і Г. Юка.

[40] Тобто: о. Л. Ману й о. Е. Аякі.

[41] Багато більше світських священиків голосилося на новіціят, але витримало тільки 8-ох, оскільки я на основі каталогів міг обрахувати. Тільки двох прав. монахів навернулося, а саме: арх. Д. Чуботару та ієром. Т. Бонтеану.

[42] На основі каталогу Румунської Провінції на 1940 р., стор. 13.

[43] Після рекомендації митр. О. Ніколеску, Східна Конґреґація дала згоду на перенесення новіціяту до Обрежу дня 9.2.1938 р., ч. 107-37, в АГУ-*Румунія*.

мунії був зв'язаний з місцевою парафією. А при монастирських церквах у Біксаді, Мойсею і Миколі відбувалися ще й величаві відпусти, що річно притягали десятки тисяч прочан, яких треба було також обслужити.

ОО. Василіяни теж у Румунії зачали поширяти при монастирських церквах набоженство до Пресв. Серця Христового і до Пречистої Діви Марії, що було зв'язане з відправлюванням молебнів чи акафістів, проказуванням вервиці і частим прийманням св. Таїн. Тож не дивно, що вірні так дуже горнулися до їхніх монастирів, де літом майже щонеділі й свята приходила менша чи більша група вірних, і то часто із своїми парохами.

Румунських Василіян теж дуже часто запрошували на місії і реколекції. В околиці Біксаду, а зокрема в близькості Мойсеївського монастиря, жило теж багато українців. І тут українська мова, що її деякі румунські отці вивчили під час своїх студій в Галичині чи на Закарпатті, стала їм у великій пригоді, бо часто українські парафії Мараморощини, що після 1918 р. опинилися на території Румунії, запрошували їх до себе на місії чи приходили до їхніх монастирів на прощу. З часом однак румунський уряд зачав насильну румунізацію українських сіл і заборонив румунським Василіянам апостольську працю між українцями [44].

Румунські Василіяни, набувши 1932 р. для Біксадського монастиря власну друкарню, розгорнули також жвавий апостолят друкованого слова. Перш за все вони видавали для народу різні релігійні й духовні книжечки, молитовники, літургічні відправи, катехизми тощо. Відтак вони відновили видання гомілетично-пасторального журналу: «*Слово правди*» [45] для духовенства, якого редактором спочатку був о. А. Поп (1927-1931), а відтак о. Л. Ману (1932-1940). Почавши від 1933 р., ОО. Василіяни в Біксаді щорічно видавали «*Календар доброго християни-*

---

[44] Див. листа о. протоіг. Максима до Архимандрії з дня 17.2.1937, ч. 62-37, — *Там же*. В нім пише: «Opinio publica ita contra episcopum ex causa ruthenophiliae (!) disposita est, ut nos omnes missiones, quas P. Marina inter Ruthenos in Bukovina habere voluit, revocavimus. Et quia perquisitio domus (monasterii - A. P.) possibilis est, nos omnes litteras ucrainicas tuto loco collocavimus et rogamus etiam Vestram Ill. Paternitatem ut semper nobis *latine* scribere faveat».

[45] «*Cuvântul Adevarului*» — квартальник, зачав видавати о. Л. Ману, ЧСВВ, в Прислопі ще перед війною і встиг видати 4 повні річники (1913-1916). В 1927 р. відновлено видання з 5-им річником. Останній випуск квартальника «*Слово правди*» — ч. 3 на 1940 р.

на »[46], а від 1934 р. видавали місячний журналик: « *Евхаристійний місіонар* »[47], що його теж редаґував о. Августин Поп.

Як уже було згадано вище, 1937 р. румунські Василіяни набули новий осідок в Обрежі, але за тією умовою, що далі будуть провадити митрополичий сиротинець « *Божого Провидіння* »[48]. Вони започаткували сиротинець 1938 р. з 6-ма сиротами, але з причини війни число сиріт зросло до 65. В наслідок великого числа сиріт вони були змушені шукати собі вигіднішого місця і так, 1945 р., перенесли сиротинець до містечка Турда, де засновано новий Василіянський осідок[49].

4. СУМНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ

В наслідок рішення Віденського арбітражу, влітку 1940 р. мадяри зайняли північну частину Трансільванії. Так три головні монастирі Румунської Василіянської Провінції: Біксад, Мойсей і Микола, з 12 ієромонахами й 21 брр. помічниками, опинилися на території Мадярщини, яка вже рік раніше зайняла теж Карпатську Україну, а з нею всі тамошні Василіянські монастирі. Так ото влітку 1940 р. на території Мадярщини знайшлися всі ті закарпатські, румунські й мадярські монастирі, які первісно належали до Василіянської Провінції св. Миколая.

Взявши під увагу мадярську геґемонію, Апостольська Столиця дня 25 листопада 1940 р. створила — *Провінцію Василіян св. Йосафата в Мадярщині*, а провід над нею передала в руки мадярської вітки Василіян, хоч вона була найменша[50]. Протоігуменом провінції Ап. Столиця

---

[46] « *Calendarul bunului crestin* » — виходив у Біксаді в рр. 1933-1944. Вже під комуністами, 1947 р., вдалося ще надрукувати один календар: « *Calendarul dela Bixad pe a.* 1948 ».

[47] « *Misionarul Eucharistic* », Bixad.

[48] Обрежську посілість для « Католицького сиротинця румунського обряду в Блажу » закупив Папа Венедикт ХУ у 1921 р. Василіяни зобов'язалися утримувати 20 сиріт, віком 7-15.

[49] Осідок і сиротинець у Турді приміщено в розлогому будинку, винаймленому від міста — див. звіт о. Максима до Східної Конґреґації (копія) від 24.1.1947 р., в АГУ-*Румунія*.

[50] Декрет Східної Конґреґації з дня 25.11.1940 р., в АГУ-*Мадярщина*. Стан національних груп у Мадярщині 1940 р.: 1) *Закарпатська група* — 5 монастирів, 14 ієромонахів, 11 схоластиків, 31 брр. помічників, разом 56 осіб; 2) *Румунська* — 3 монастирі, 12 ієромонахів та 21 брр. помічників, разом 33 особи; 3) *Мадярська* — 2 монастирі, 13 ієромонахів, 2 схоластики і 2 брр. помічники, разом 17 осіб. На основі списку монахів — *Там же*.

тоді назначила о. Леонтія Долгого, ЧСВВ [51], з осідком у Маріяповчі. Для кожної національної групи відтак Ап. Столиця назначила *Настоятеля групи*, з правами містопротоігумена, який рівночасно входив до Провінційної Ради в ролі консультора. Настоятелем румунської групи Василіян став тоді колишній протоігумен, о. Атанасій Максим, ЧСВВ.

Деякі мадярські Василіяни, що ще перед роком примістилися по закарпатських монастирях, пішли на руку мадяризаційній політиці нової влади [52]. Зате в румунських монастирях, завдяки второпному продові о. Максима, їхній вплив був майже незамітний. Однак державні чинники обмежували діяльність румунських Василіян до мінімуму, а їхнє видавництво звели до одного календаря.

По смерти о. протоіг. Л. Долгого († 1942), о. Максим « задля свого похилого віку » зрікся обов'язків настоятеля румунської вітки [53]. Тоді на його місце, дня 15 лютого 1943 р., Ап. Столиця назначила о. Юрія Марину, ЧСВВ. Новим Протоігуменом ОО. Василіян у Мадярщині був назначений о. Вартоломей В. Дудаш, ЧСВВ [54]. Коли мадярські Василіяни намагались змадяризувати не тільки закарпатські монастирі, але й їхній новіціят у Мукачові [55], румуни негайно відкрили свій власний новіціят у Біксаді, і то знову без позволення Ап. Столиці [56]. Тим то вони зберегли себе від наступу мадярських Василіян.

Обмеживши Румунську Провінцію св. Йосифа до двох Василіянських осідків у Південній Трансільванії, тобто до Обрежі й Прислопу [57], свящ. Конґреґація для Східних Церков тим самим декретом від 25 листопада 1940 р. [58] назначила містопротоігуменом о. Августина Попа,

---

[51] Його некролог у « Записки ЧСВВ », I (1949) 89-90.

[52] Тоді мадярські Василіяни з Маріяповчі перебрали провід закарп. монастирів (крім незначного Малоберезницького), включно новіціяту і видавництва — див. *Каталог Василіянської Провінції в Мадярщині на* 1941 *р.* (по-латині), Ужгород 1941, стор. 13-19.

[53] Див. листа о. Максима з дня 4.10.1942 р. до Архимандрії, в АГУ-*Мадярщина.* Свого листа резиґнації закінчив такими словами: « La nostra Chiesa in Ungheria è sottomessa alle grandi tentazioni e vere persecuzioni ». Sapienti sat.

[54] Див. « Благовѣстник », Ужгород 1943, ч. 4, стор. 107; грамота Східної Конґреґації з дня 15.2.1943, ч. 865-39, в АГУ-*Мадярщина.*

[55] Див. релацію настоятеля закарп. групи, о. А. Мондика, ЧСВВ, до Східної Конґреґації з дня 17.3.1943, як теж потвердження надужить мад. Отців на Закарпатті збоку о. Архимандрита Ткачука від 17.4.1943 р. — *Там же.*

[56] Див. санацію Східної Конґреґації з дня 6.5.1946 р., ч. 586-40, в АГУ-*Румунія.*

[57] Вчисляючи новиків, *Каталог Румунської Провінції на* 1941 *р.*, Блаж 1941, стор. 8, подає такий стан: 10 ієромонахів, 3 схоластики і 17 братів, разом 30 осіб.

[58] Див. декрет Східної Конґреґації в АГУ-*Мадярщина.*

ЧСВВ. Щоб допомогти цьому невеличкому гурткові румунських Василіян, Східна Конґреґація 1941 р. закупила для них вигідний будинок у Констанції, над Чорним Морем, який мав послужити ОО. Василіянам у Румунії за їхній « *Екуменічний Осередок* » [59]. Знову ж митроп. О. Ніколеску 1943 р. подарував їм розлогу площу під монастир в середині міста Блаж. Як уже було згадано, 1945 р. румунські Отці відкрили ще один свій осідок у Турді, де перенесли з Обрежі свій сиротинець.

Як на Закарпатті так і в Румунії, цим разом, мадярське панування не тривало довго. Під осінь 1944 р. до Трансільванії вмаширувала червона армія, а з нею Біксадський, Мойсеївський і Микольський монастирі знову повернулись до Румунії, але цим разом уже до комуністичної Румунії. Спочатку румунський комуністичний уряд не турбував ані Греко-католицької Церкви ані монахів. Тоді Головна Управа Чину в Римі звернулася до Апостольської Столиці, щоб наново з'єднати обидві групи румунських Василіян в одну провінцію [60]. Свящ. Конґреґація вже 6 травня 1946 р. задовольнила просьбу й назначила тимчасовим настоятелем з'єднаної Румунської Провінції о. Ю. Марину, ЧСВВ, який мав перевести вибори кандидатів для нової провінційної управи [61]. Ап. Нунцій у Букарешті відтак листом з дня 30 липня 1946 р. повідомив Східну Конґреґацію про вибір і потвердження провінційної управи в такому складі:

Протоігумен: о. Атанасій Максим, ЧСВВ.

Консультори: 1. о. Лев Ману, ЧСВВ, 2. о. Августин Поп, ЧСВВ, 3. о. Юрій Марина, ЧСВВ, який став також пров. секретарем [62].

В міжчасі румунські Василіяни прийняли адміністрацію парафії, званої « Кальварія » в Клужі, де вони наміряли примістити своїх схоластиків [63]. Крім того вони в 1946 р. розбудували ще свій монастир у Мойсеї [64], куди наміряли перенести новіціят. Тимчасово однак вони примістили новіціят з 30 новиками у Біксаді, а ювенат з 35 хлопцями

---

[59] На жаль, цей будинок ще того самого року зайняло рум. військо й уже більше не випустило його із своїх рук.

[60] Див. листа Генер. Вікарія, о. Д. Головецького, ЧСВВ, до Східної Конґреґації від 7.4.1946, ч. 31, в АГУ-*Румунія*.

[61] Повідомлення Східної Конґреґації з дня 6.5.1946, ч. 586-40 — *Там же*.

[62] Вибори відбулися листовно, на руки Апост. Нунція в Букарешті. Вислід виборів і назначення Провінційного Уряду поданий у листі того ж Нунція до Східної Конґреґації з дня 30.7.1946 р. — *Там же*.

[63] Осідок в Клужі затверджений Архимандрією листом з дня 20.9.1946 р., ч. 121, в АГУ-*Румунія*.

[64] Добудували ще три більші кімнати і каплицю.

перенесли до Обрежі. І саме тоді, коли румунські ОО. Василіяни, розміщені вже у сімох осередках[65], взялися з новим запалом до апостольської праці між вірними, комуністичний уряд зачав чим раз то більше обмежувати їхню діяльність, аж нарешті взявся відбирати монастирі й ув'язнювати монахів.

Першою жертвою комуністичного насилля став матірний Петро-Павлівський монастир у Біксаді, де, 15 березня 1948 р., усіх монахів заарештували[66], а монастир з посілостями сконфіскували. У жовтні того ж року прийшла насильна ліквідація Румунської Греко-катол. Церкви, ув'язнення всіх єпископів, чільних священиків і монахів, як теж розв'язання всіх монаших спільнот[67]. Уже 5 лютого 1949 р. Апостольський Нунцій з Букарешту повідомив Східну Конґреґацію: « Всі монастирі, разом з їхнім інвентарем, зайняті православними[68]. В березні 1948 р. були арештовані три ієромонахи й один брат, які ще й досі перебувають у в'язниці[69]. Після т. зв. переходу на схизму у Клужі[70] були ув'язнені ще два Отці і 5 Брр. Помічників. Вони теж перебувають ще в тюрмі. Решта Василіянських монахів ще на свободі, але поліція і за ними шукає по всій Трансільванії. Незважаючи на тяжкі погрози, хоч би й кару смерти, між ними досі нема ні одного випадку відступства »[71].

Ось так 1948 р. румунська Василіянська Братія також опинилася в підпіллі, в катакомбах, де вона й зараз дальше перебуває.

---

[65] На пров. нарадах у Миколі, 7-9.8.1946 р., були назначені наступні настоятелі: 1. *Біксад* — о. Ю. Марина; 2. *Мойсей* — о. А. Поп; 3. *Микола* — о. Л. Поп; 4. *Обрежа* (з Прислопом) — о. Л. Бобб; 5. *Турда* — о. М. Салажан, та 6. *Клуж* — о. Л. Ману. Диспозиція о. Максима з дня 22.8.1946 р., в АГУ-*Румунія*. Там теж звіт о. протоіг. Максима до Східної Конґр. з дня 24.1.1947 р.

[66] З Біксаду засуджено: о. А. Максима « за спекуляцію валюти » на 3 роки, о. ігумена Марину на шість, о. Аякі і бр. Петрука на один рік. Про т. зв. « грошовий скандал » у Біксадському монастирі див. « Temesvarer Zeitung » (вирізок з нім. газети), 24.6.1948 р., в АГУ-*Румунія*.

[67] Cfr. *Oriente Cattolico*, Vaticano 1974, p. 273-274; « L'Ora dell'Azione », Roma, 41 (1948) 4.

[68] Біксадський монастир перебрала погранична сторожа, а тамошній новіціят перемінено на господарську школу. Турду відібрав уряд. Решту перебрали православні.

[69] Див. прим. ч. 66.

[70] Тобто комуністами інсценований « перехід уніятів на православ'я » під проводом 36-ох відпавших рум. священиків у Клужі, дня 1 жовтня 1948 р. — cfr. *Oriente Cattolico*, p. 273.

[71] Див. релацію Апост. Нунція з дня 5 лютого 1949 р., ч. 2432, в АГУ-*Румунія*.

о. А. Пекар, ЧСВВ

МАДЯРСЬКА ПРОВІНЦІЯ СВ. СТЕФАНА
(1947-1950)

В наслідок повоєнних подій, які наступили влітку 1945 р., на території Мадярщини зосталися тільки два Василіянські монастирі, а саме: 1) старинна обитель св. Михаїла в Маріяповчі, заснована 1749 р.[1] і 2) нещодавній монастир Пресв. Серця Христового в Гайдудорозі, який започатковано щойно влітку 1933 р.[2].

В Маріяповчі ОО. Василіяни адміністрували місцеву парафію, в якій було майже 1,600 вірних[3]. Сама церква, збудована 1756 р. і в рр. 1937-1938 цілком відновлена, стала піднесена до гідности *Малої Базиліки* Папою Пієм XII 1948 р.[4]. В церкві зберігається чудотворна ікона Пречистої Діви Марії, що трьома наворотами (1696, 1715 і 1905) проливала сльози. Тим-то Маріяповч став славним відпустовим місцем, де щороку приходило біля 100,000 богомольців. При парафії була церковна школа, в якій навчалося коло 300 дітей. А при монастирі був ще новіціят для Василіянського доросту.

При монастирі в Гайдудорозі засновано *Малу Семінарію* та інтернат-бурсу на 60 хлопців. В монастирі була теж публічна каплиця Пресв. Серця Христового, де вірні приходили на відправи та приступали до св. Таїн.

---

[1] І. Дулишкович, *Историческія черты Угро-Русских*, Унгвар 1877, т. III, стор. 155-158; А. К., *Монастырь Марія-Повчанскій*, стаття у «Листок», 3 (1890) 32-33.

[2] У Гайдудорозі Іван Лендел із жінкою записали на Василіян свою хату з городом з тим, що доживатимуть свій вік при монастирі. Літом 1933 р. там поселилися два Отці і бр. кухар. Відтак вони набули ще 30 гектарів землі, а в рр. 1935-1938 збудували собі гарний монастир, з окремим приміщенням для малої семінарії й бурси-інтернату для хлопців. Коротку історію про фундацію подає «*Маріяповчанский календар для паломників на* 1941 *р.*» (по-мадярськи), Ужгород 1940, стор. 78-79.

[3] Див. *Шематизм Гайдудорозької епархії* (по-латині), Ніредьгаза 1948, стор. 48-49, де наведені всі дані про Святмихайлівську парафію у Маріяповчі.

[4] Папське бреве з 25.3.1948 див. у «*Записки ЧСВВ*», I (1949) 79-83.

Канонічно Маріяповчанський і Гайдудорозький монастирі були прилучені до *Провінції св. Миколая*, тому про них, як окрему *Мадярську Провінцію*, говоримо щойно після 1947 р.

З наступаючим фронтом червоної армії теж мадярські Отці, що в тому часі перебували в закарпатських монастирях [5], повернулися до Мадярщини і примістилися в однім із двох згаданих монастирів. В Маріяповчі зостався теж протоігумен *Провінції Василіянського Чину св. Йосафата в Мадярщині*, о. Вартоломей В. Дудаш, ЧСВВ [6], як теж протоконсультор і настоятель мадярської вітки Василіян, о. Іван Е. Ликій, ЧСВВ [7]. Треба було подбати про реорганізацію управи ОО. Василіян у Мадярщині, яку теж зайняли совєтські війська.

Скориставши із своєї присутности в Мадярщині, совєти і там насадили комуністичний уряд, який совісно виконував зарядження Москви. Коли вже стало певним, що комуністичний уряд в Мадярщині остаточно залишиться, а пошта до Риму зачала правильно доходити, то о. Дудаш, дня 22 вересня 1946 р., переслав до Головної Управи Чину свій перший звіт [8]. Із цього звіту довідуємося, що:

1) У *Маріяповчі*, де ігуменом був о. Матей Євчак, ЧСВВ [9], було «дуже багато клопотів через земельну реформу» [10]. Клопіт полягав у тім, що Святомихайлівський монастир у Маріяповчі був наділений 600 гектарами родючої землі для утримання монастиря і новіціяту. Мадярський комуністичний уряд 1946 р. сконфіскував монастирські добра, а для утримання монахів лишив тільки 40 гектарів, а й за це до

---

[5] *Каталог Провінції Василіянського Чину в Мадярщині* на 1944 р. виказує, що в тому часі у закарпатських монастирях перебувало шість мадярських Отців, які займали там чільні місця.

[6] Про назначення о. В. Дудаша протоігуменом і короткий його життєпис див. «*Благовьстник*», 1943, стор. 107. Дня 7.3.1947 р. о. В. Дудаш був назначений протоігуменом Мадярської Провінції св. Стефана. Коли в грудні 1950 р. комуністичний уряд розв'язав усі монаші Чини і Згромадження в Мадярщині, о. В. Дудаш перебрав парафію в Анарч, де душпастирює аж до сьогодні.

[7] *Іван Е. ЛИКІЙ ЧСВВ* — нар. 1904 р., на новіціят у Мукачові вступив 1922 р., свящ. став 1930 р. Відтак викладав філософію і богословію в Галичині й на Закарпатті. Настоятель мад. групи (1943-1947), ігумен в Гайдудорозі (1949-1950), а по розпущенні монахів (1950 р.) душпастирював у Бодроґкерестур, де й помер 1961 р.

[8] Див. звіт о. Дудаша з дня 22.9.1946 р., ч. 111-46, в *Архіві Головної Управи* (далі скор.: АГУ) — *Мадярщина*.

[9] Ігуменом у Маріяповчі о. Євчак став 6.5.1943. Його некролог у «Василіянський Вісник», 14 (1977-1978) 41.

[10] Див. звіт о. В. Дудаша від 22.9.1946, стор. 2.

водилося платити високі податки[11]. Тому не можливо було тут утримати новіціят, який тоді перенесено до Гайдудорогу.

2) У *Гайдудорозі* мадярські Василіяни гарно розбудували свій монастир з просторою публічною каплицею. При монастирі приміщено малу семінарію й інтернат-бурсу[12]. Крім посілости 30 гектарів землі, монастиреві допомагали чотири оо. професори, які, за старанням єп. М. Дудаша, ЧСВВ[13], вчили в місцевому ліцею і діставали повну платню середношкільних професорів[14]. Коли однак 1946 р. ОО. Василіянам заборонено було утримувати інтернат, Провінційна Управа негайно перенесла туди свій новіціят, щоби бодай зберегти для себе розлогий будинок інтернату[15].

3) Для виховання своїх клириків у католицьких школах, Провінційна Управа задумала тоді прийняти душпастирство у *Сеґеді*, де був розлогий парафіяльний дім, в якім могли приміститися схоластики й продовжати свої середношкільні студії в ОО. Піяристів, а відтак на філософію і теологію могли вчащати до семінарії ОО. Єзуїтів. Так ото вже 1 вересня 1946 р. о. Діонисій Жаткович, ЧСВВ, і о. Матей Волошиновський, ЧСВВ, осілися в хаті сотрудника у поблизькому містечку Маків[16], очікуючи на випорожнення парафіяльного дому у Сеґеді. Та замість звільнити парафіяльний дім від незаконних мешканців, місцева комуністична управа сконфіскувала згаданий церковний будинок у Сеґеді на свої цілі. Так довелося залишити первісний план виховання схоластиків і вже при кінці 1947 р. обидва ієромонахи покинули свій осідок у Макові.

---

[11] Див. звіт о. В. Дудаша до Східної Конґреґації від 14.7.1948, ч. 110-48, в АГУ-*Мадярщина*.

[12] 1946 р. в *Малій Семінарії* було 15 хлопців.

[13] Преосв. Микола М. Дудаш, ЧСВВ, єп. Гайдудорозький (1939-1972), був рідним братом о. протоіг. Вартоломея В. Дудаша, ЧСВВ. Його некролог у « Василіянський Вісник », 11 (1972-1973) 27-29.

[14] Професорами на той час у Гайдудорозі були: о. І. Ликій, о. А. Орос, о. Т. Леґеза й о. Т. Мезев (Міґуц).

[15] Формальне позволення Східної Конґреґації перенести новіціят до Гайдудорогу було дане 1.7.1948, під ч. 2988-28, в АГУ-*Мадярщина*.

[16] Із згаданих двох Отців о. Волошиновський фіґурував як сотрудник розлогої парафії Маків (1,200 вірних), а о. Жаткович мав наново зорганізувати парафію в Сеґеді, де начислялося біля 800 греко-католиків. Про резиденцію у Макові див. звіт о. Дудаша від 22.9.1946 р. до о. Архимандрита в АГУ-*Мадярщина*.

4) Преосв. М. Дудаш, ЧСВВ, тоді допоміг мадярським Василіянам набути новий осідок у *Кішпешті*, звідки вони мали змогу обслугувати греко-католицьких вірних в околиці Будапешту, а студентам було вигідно доїжджати на виклади до столиці держави. Кішпешт під зглядом церковної юрисдикції належав до римо-катол. Вацької дієцезії, на території якої тоді проживало біля 10,000 греко-католиків, які однак не мали ні одної своєї парафії. Так ото з початком 1948 р. в Кішпешті осілися два Василіянські монахи, тобто: о. М. Волошиновський, ЧСВВ, та о. Д. Реґеш, ЧСВВ, а на кухаря до них придався бр. Ігнатій Кенез, ЧСВВ.

Крім душпастирської праці, згадані Отці були назначені катехитами у державних школах і діставали учительську платню, з чого могли утримувати Кішпештську резиденцію [17].

Діставши повний звіт про стан мадярських ОО. Василіян, Головна Управа Чину тоді звернулася до свящ. Конґреґації для Східних Церков, щоб вона канонічно оформила мадярську вітку [18]. На це Східна Конґреґація, листом з дня 19 жовтня 1946 р., повірила Примаса Мадярщини, Кардинала Йосифа Міндсенті, щоб він перевів листовно голосування і в імені Апостольської Столиці проголосив склад Провінційної Управи ОО. Василіян у Мадярщині [19]. Дня 7 березня 1947 р., по переведенні голосування, Кардинал Міндсенті проголосив склад *Провінційної Управи* самостійної Мадярської Провінції св. Стефана:

Протоігумен: о. Вартоломей Дудаш, ЧСВВ.

Консультори: 1. о. Матей Євчак, ЧСВВ, — він теж і пров. Прокуратор, 2. о. Теодор Леґеза, ЧСВВ, та 3. о. Йоаким Геґедіш, ЧСВВ.

Секретар Провінції: о. Леонтій Кіш, ЧСВВ [20].

Із-за особистих причин о. Кіш зрезиґнував з обов'язків провінційного секретаря [21], а тоді на його місце Східна Конґреґація назначила

---

[17] Східна Конґреґація ще 1938 р. просила мадярських ОО. Василіян зайнятися греко-католиками на території Вацької дієцезії, але тодішній Вацький єп. С. Гановер спротивився — див. звіт о. Дудаша до Східної Конґреґації, стор. 2 — як у прим. ч. 11.

[18] Див. « *Промеморія* » Головної Управи з дня 7.10.1946 р., в АГУ-*Мадярщина*.

[19] Див. лист Східної Конґреґації до Кард. Й. Міндсенті від 19.10.1946, ч. 865-39 — *Там же*.

[20] Див. листа єп. М. Дудаша до о. протоіг. Дудаша з дня 12.3.1947, ч. 923-47 — *Там же*. Чомусь Кард. Міндсенті вислав вислід виборів до єп. Дудаша, хоч Василіяни є вийняті з-під судовласті місцевого єпископа.

[21] Див. резиґнацію о. Кіша від 4.5.1947 р. — *Там же*.

о. Йоакима Геґедіша[22]. В часі створення самостійної *Мадярської Провінції св. Стефана*[23] вона мала такий стан членів:

1. *Маріяповчанський монастир*: Отців - 7; Брр. помічників - 4; Новиків - 3; Кандидатів - 3. Усіх разом - 17.

2. *Гайдудорозький монастир*: Отців - 6.

3. *Осідок Маків*: Отців - 2.

Усіх разом: Отців - 15; Брр. помічників - 4; Новиків - 3 і Кандидатів - 3, тобто 25 осіб.

Молоденька Мадярська Провінція мала можливість дуже гарно розвинутися, бо прибувало чим раз то більше покликань[24], однак комуністичний уряд перекреслив всякі їхні надії. Після ліквідації монастирської школи в Маріяповчі і скасування інтернату в Гайдудорозі прийшла земельна реформа, а згодом заборона монахам вчити у школах та відбувати відпусти чи публічні процесії при церквах тощо[25]. Нарешті дня 2 грудня 1950 р. комуністичний уряд остаточно розпустив усі монаші Чини і Згромадження в цілій Мадярщині, а їхні добра відібрав на державні цілі.

Тоді всіх Василіянських клириків і новиків розпущено до дому і заборонено їм продовжати їхні студії. Монахи мали вибір: вертатися до цивільного життя або перебрати одинцем надані їм парафії. В тому часі Владика М. Дудаш, ЧСВВ, дуже багато допоміг мадярським Василіянам і старався всіх ієромонахів розмістити по незаміщених тоді парафіях. Старших віком, які вже не могли самостійно душпастирювати, приділено до молодших отців. І так розкинені по парафіях або самі на пенсії, Василіянські монахи у Мадярщині доживають свого віку.

Під час мадярського заворушення 1956 р. три схоластики: Йосиф

---

[22] Див. лист Східної Конґреґації з дня 4.7.1947, ч. 387-47 — *Там же.*

[23] Така назва Мадярської Провінції подана в *Каталозі Василіянського Чину початком* 1949 *р.* (по-латині), Рим 1949, стор. 65. Мені однак не вдалося знайти урядовий документ, в якім була б точно опреділена назва цієї провінції. Чому св. Стефана, а не св. Михаїла, патрона Маріяповчанського монастиря? Стан осіб поданий за звітом о. Дудаша, висланим кард. Міндсенті дня 18.2.1947 р., в АГУ-*Мадярщина.*

[24] Кінцем 1949 р. на схоластикаті в Гайдудорозі бачимо 6 клириків, а на новіціяті 5 новиків і 5 кандидатів. В Малій Семінарії тоді було 8 хлопців — див. *Каталог Василіянського Чину св. Йосафата на* 1950 *р.* (по-латині), Рим 1950, стор. 56-57.

[25] Див. звіт о. Дудаша з дня 15.7.1948 р., в АГУ-*Мадярщина.*

І. Ердеї, Василь М. Ракацький і Степан С. Шкінта, дісталися поза залізну куртину. Після закінчення студій і складення довічних обітів вони були рукоположені на священиків й успішно працювали між мадярськими греко-католиками в Північній Америці чи Канаді. Після кількох спроб, 1964 р. їм удалося набути розлогу фарму з хатою біля містечка Матаван, у штаті Ню Джерсі, де вони заснували свій Василіянський осідок Преч. Діви Марії Маріяповчанської. Ця перша монаша спільнота мадярських Василіян у Матавані складалася з 3-ьох ієромонахів, одного бр. помічника та двох схоластиків. Першим настоятелем став о. В. Ракацький (1964-1966), а по нім прийшов о. С. Шкінта (1966-1971). Від 1971 р. Матаванську монашу спільноту очолює о. Й. Ердеї.

Матаванський дім мадярських ОО. Василіян був безпосередньо підлеглий Протоархимандритові в Римі. Так, 1975 р., о. Ердеї назначено теж Протоархимандричим Делеґатом.

Матаванські Отці далі ведуть душпастирську працю в поблизьких парафіях, а при своїм осідку зорганізували т. зв. Маріяповчанський відпуст, літню оселю для хлопців та різні релігійні й соціяльні імпрези. Однак головним їхнім завданням є пожвавити й поширити між вірними почитання й набоженство до Маріяповчанської Богородиці [26].

Ревну працю Василіянської монашої родини у Матавані Господь Бог щедро нагородив матеріяльними добрами. Крім гарно розбудованої літньої оселі над озером (1966) та первісного дому (1969), вони спромоглися вже на розлогий соціяльний центр Успіння Матері Божої (посвячений 1973 р.), а 24 травня 1981 р. відбулося вже врочисте посвячення їхнього нового монастиря і розлогої каплиці-церкви. Можливості їм усміхаються, аби тільки Господь Бог дав покликання.

---

[26] S. Skinta, OSBM, *The Shrine of Our Weeping Mother of Mariapócs and the Mission of the Basilian Fathers of Mariapócs*, New York, N. Y. 1973.

о. С. Сабол, ЧСВВ

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ ПРОВІНЦІЇ СВ. КИРИЛА І МЕТОДІЯ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ

ЗМІСТ

1. *Важкі початки.* 2. *Канонічне оформлення.* 3. *Розгорнення праці й перші бурі.* 4. *Розбудова й поширення поля праці.* 5. *Канонічне створення провінції.* 6. *Насильна ліквідація провінції* 1950 *р.*

Василіянський Чин, закріплений від давніх сторіч по княжих землях Київщини, Волині, Галичини, навіть по цей бік Карпат, в мукачівській єпархії, мав свою віками освячену традицію також і на Пряшівщині, що є найбільш на захід висуненою територією українського народу та його Церкви. Там, від 15-го сторіччя, був відомий монастир ОО. Василіян у селі Красний Брід, що славився великими прощами на празник Зіслання Св. Духа та Покрови Пресв. Богородиці, а також пізніше заснований монастир на Буковій Гірці недалеко Стропкова, з прощами на Преображення Господнє і на Воздвиження Св. Хреста. Хоча, з причини недостатку покликань, ОО. Василіяни 1905-го року опустили монастир на Буковій Гірці [1], а Краснобрідський монастир став жертвою війни [2], все ж таки обидва ті монастирі й надалі залишилися центрами

[1] Останній ігумен цього монастиря був о. Методій Кралицький, ЧСВВ, який доживав свій вік у монастирі на Чернечій Горі біля Мукачова, де й помер смертю праведника 30.10.1945 р. Кам'яний монастир на Буковій Гірці поволі розсипався, але церква з чудовим іконостасом збереглася до кінця 2-ої світової війни. Дальша її доля невідома. — Коротку історію монастиря *див.* « *Календар Місіонаря на* 1926 *р.* », Жовква, стор. 123-4; о. М. Ваврик, *По Василіянських манастирях*, Торонто 1958, стор. 251-3.

[2] Тут збереглася тільки половина церкви з святилищем та чудотворною іконою Пресв. Богородиці. Мури монастиря були розвалені підчас завзятих боїв між австрійською та російською арміями 1915-го року. — Історію монастиря подає о. М. Ваврик, *цит. тв.*, стор. 249-251; К. Заклинський у « *Науковий збірник Музею Укр. Культури у Свиднику* », Пряшів 1965, т. I, стор. 43-57.

духовного життя гр. кат. населення по обох боках Бескидів, а духовну обслугу давали вірним ОО. Василіяни, що приїжджали туди з монастиря св. Василія Вел. в Ужгороді. Таким чином традиція Василіянського Чину втримувалась на Пряшівщині, хоч не стало там Василіян, і втрималась вона аж до часу, коли там знову з'явились Василіяни.

Повне відродження традицій Чину св. Василія В. на території Пряшівщини почало здійснюватись 1939-го року, як туди прибули ОО. Василіяни, насильно виселені мадярами з Карпатської України. Були це здебільша уродженці Пряшівщини, з яких поволі виросла помітна чернеча спільнота, що мала 3 монастирі і осідок з 28 ченцями та 8 новиками. З них то Свята Столиця 1948 р. створила окрему провінцію Василіянського Чину під покровом Апостолів Слов'ян, Св. Кирила й Методія.

1. ВАЖКІ ПОЧАТКИ

В березні 1939 р. Німеччина зайняла Чехію і Моравію, створивши з них Протекторат. Тоді Словаччина стала самостійною державою, а Карпатську Україну, яка щойно проголосила свою самостійність, окупували війська сусідної Мадярщини.

В наслідок таких політичних змін наступили зміни також і в Василіянській провінції св. Миколая в Карпатській Україні. Мадярський окупаційний уряд вирішив позбутися всіх Василіян, що не були уродженцями Підкарпаття або Мадярщини. Так ото, між 20-им квітня та 14-им травня 1939 р., мадярські жандарми під багнетами випровадили на границю Словаччини найперше всіх Отців і Братів, що були родом із Пряшівщини, разом 9 осіб [3], а 23-го травня вночі насильно перепхали через границю на словацький бік двох Василіян галицького походження [4], яких польський уряд відмовився прийняти, бо вони вже довший час жили в Карпатській Україні і були громадянами Чехословаччини. А в

---

[3] Дня 20-го квітня 1939 р. мадярська поліція ув'язнила о. С. Сабола, ЧСВВ, що був директором епархіяльного інтернату для хлопців у Хусті і під багнетами вивезла його на границю Словаччини. Після того, дня 14.5.1939 р. з ужгородського та мукачівського монастирів вивезено на словацьку границю ще наступних уродженців Пряшівщини: оо. Никодима Крета та Маріяна Сучка; клириків: Маріяна Поташа, Мануїла Главача, Івана Маґура, Єроніма Федоронька; новика Інокентія Федоронька та Брата помічника Методія Швайку.

[4] Це були о. Гліб Кінах, ЧСВВ, довголітній виховник новіціяту на Чернечій горі біля Мукачова та бр. Венямин Навроцький, ЧСВВ, майстер-механік.

міжчасі, під кінець квітня 1939 р., до Пряшева прибув Протоігумен Провінції св. Миколая, о. Полікарп Булик, ЧСВВ [5]. Так у Пряшеві опинилось 12 Василіян. Тоді о. Гліб Кінах, ЧСВВ [6], замешкав в епарх. сиротинці і став духовником новіціяту СС. Служебниць у Пряшеві; о. Севастіян Сабол, ЧСВВ, замешкав у своїх батьків, а решта примістилася тимчасово в єпископській резиденції.

Преосв. Павло Ґойдич, ЧСВВ, і Пряшівська Капітула, пересяклі мадяронством та москвофільством, не дуже тішилися прибуттям «*українських*» Василіян. Щоб новоприбулі монахи не були великим тягарем для Владики-Василіянина, о. Булик домовився з ОО. Редемптористами в Михаловцях, де і примістив 10 молодих Василіян, а новика Інокентія Федоронька вислано до Єзуїтського новіціяту в Ружомберку. Для інших монахів о. Булик виєднав у Владики опорожнену, але заборговану парафію у Межилабірцях, недалеко розваленого нашого монастиря у Красному Броді. Преосв. Ґойдич уже 4 червня 1939 р. передав парафію Чинові з тим, що Чин поволі буде сплачувати також парафіяльний борг. Так парафіяльний дім у Межилабірцях став першим осідком ОО. Василіян у Пряшівській епархії [8].

Крім матеріяльних труднощів, нова Василіянська спільнота мусіла переживати ще й вороже ставлення місцевого населення. Містечко Межилабірці, як теж і довколишні села, вже від сотні років були просяклі москвофільством та сильною схильністю до православ'я. Парафіяни спочатку дуже холодно ставилися до ОО. Василіян, а вчителі місцевої горожанської школи і студенти епархіяльних шкіл, що тоді перебували вдома на вакаціях, написали протест до Преосв. Ґойдича проти ОО. Василіян, і навіть готувалися зробити проти них прилюдну демонстрацію. Однак до тієї демонстрації не дійшло, бо новоприбулі ченці були переважно уродженцями Пряшівщини й виховані в епархіяльних школах у Пряшеві.

---

[5] *Див.* о. А. Пекар, ЧСВВ, *Блаженної пам'яті о. П. Булик, ЧСВВ* (1885-1961), життєпис у «*Світло*», 1 (1972) 25-27. Як відомо, о. Булик був Протоігуменом Закарпатської Провінції ЧСВВ від 1932-1939.

[6] *Див.* життєпис о. Г. Кінаха, ЧСВВ (1888-1980) пера о. М. Ваврика, ЧСВВ, у «*Світло*», 1 (1966) 23-25; некролог *там же*, 4 (1980) 131,

[7] *Див.* біографію о. С. Сабола, ЧСВВ, у «*Світло*», 3 (1960) 118-120.

[8] В липні 1939 р. до Межилаборець приїхали оо. П. Олеар та Й. Кузмяк з Оломоуця зі студій (висвячені в Пряшеві 30.7.1939), як теж о. П. Гучко, що студіював у Кром'єржіжі на Моравії. До них восени ще долучилися: бр. Г. Ханик — кухар, бр. П. Пасіка — друкар та пом. друкар — бр. Симеон Кузмяк, уродженець Пряшівщини. Всі вони мусіли тиснутися в 4-ох кімнатах параф. дому, разом 16 люда.

2. КАНОНІЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ

Канонічне оформлення Василіянської спільноти на Пряшівщині наступило в половині липня 1939 р.

Весною 1939 р. о. П. Булик, ЧСВВ, опинившись на скитальщині [9], зрезигнував із становища протоігумена Закарпатської Провінції, а сам готувався виїхати до Америки. Але з доручення Генеральної Курії приїхав ще на Словаччину, щоб там помогти недосвідченим Отцям зорганізуватися. Щоб не залишити Василіянських монахів на Словаччині без відповідного проводу, о. Архимандрит Д. Ткачук, ЧСВВ, грамотою з дня 9 липня 1939 р., назначив о. Севастіяна С. Сабола, ЧСВВ, настоятелем Василіянських ченців у Словаччині та Протектораті Чехії й Моравії « *з правами ігумена і тимчасового Протоігумена* » [10]. Формальне прийняття обов'язків Настоятеля чернечої спільноти на терені Словаччини та Протекторату [11] о. Саболом наступило під час спільних нарад у Межилабірцях, на яких був присутній теж о. Булик.

Настоятель о. Сабол зразу вибрав собі консультрів, а саме: о. Г. Кінаха, о. П. Гучка та о. Н. Крета. Треба було подбати теж і про дальші студії схоластиків. Тоді в Межилабірцях склад осіб став такий: Настоятель — о. С. Сабол; Парох і Вікарій дому — о. П. Гучко; Професори: о. П. Гучко, о. Н. Крет та о. М. Сучко; Схоластики реторики — Брр. М. Поташ, М. Главач, І. Маґур і Є. Федоронько. В домі перебували теж щойно висвячені оо. П. Олеар і Й. Кузмяк, як теж Брр. Помічники: Г. Ханик, В. Навроцький і М. Швайка. В листопаді 1939 р. до них долучився ще й довголітній директор василіянської друкарні в Ужгороді — Бр. П. Пасіка, а опісля ще уродженець Пряшівщини, теж друкар — бр. Симеон Кузмяк.

В наслідок політичної ситуації о. Булик однак не міг виїхати до Америки. Тому він теж залишився на Пряшівщині і заступав на різних парафіях хворих священиків. А о. Кінах і надалі жив при сиротинці

---

[9] Протоігумен о. Булик виїхав з Карпатської України дня 16.3.1939 р., супроводжаючи о. монс. А. Волошина — див. А. Штефан, *А. Волошин — Президент Карпатської України*, Торонто 1977, стор. 96.

[10] *Див. Архів Генеральної Управи-Чехословаччина* (далі скор.: АГУ-ЧСл.) ч. 135/39. В тій справі Східна Конґреґація листом з дня 11.12.1939 р. просить вияснення (ч. 853/39), на що о. Архимандрит 26.1.1940 р. (ч. 10/40) дав вичерпну відповідь.

[11] В тому часі на території Протекторату в Оломоуці перебували ще: о. С. Решетило, ЧСВВ, й о. Мирон Калинець, ЧСВВ, а в Братіславі о. Макарій Каровець, ЧСВВ.

в Пряшеві. Був ще новик, Інокентій Федоронько, який продовжував свій новіціят в оо. Єзуїтів у Ружомберку.

В листопаді 1939 р. прибули з Лаврова до Оломоуца на Моравії 6 Отців і, мабуть, 28 клириків-богословів, що їх дуже гарно прийняв Архиєпископ Пречан, і за мінімальну оплату примістив їх у своїй Духовній Семінарії. Тут Василіянські студенти могли продовжувати свої богословські студії під проводом своїх власних професорів: оо. Павла Миськова, Сотера Голика, Арсенія Кулибаби та Єроніма Тимчука. Їхнім ігуменом був о. Інокентій Баґан, ЧСВВ. Ця нова група Василіянських ченців теж підлягала судовласті о. Сабола, але задля великих труднощів комунікації, вже з кінцем 1940 р. Апостольська Столиця створила Генеральну Делеґатуру для Василіянської спільноти в Протектораті Чех і Моравії, під керівництвом о. Павла Миськова, ЧСВВ, а таку ж саму Делеґатуру на Словаччині, в завідуванні о. Севастіяна Сабола, ЧСВВ [12].

3. РОЗГОРНЕННЯ ПРАЦІ Й ПЕРШІ БУРІ

Устабілізувавши себе в новому своєму осідку, в Межилабірцях, Отці почали розгортати інтенсивну апостольську діяльність.

На початку січня 1940 р. появились перші празничні проповіді для епархіяльних священиків, що їх почали видавати ОО. Василіяни на циклостилі. Поступово було видано два річники святкових проповідей (1940-1941), опісля один комплект недільних катехитичних проповідей (1942) і два комплекти страсних проповідей (1942-1943). На жаль, мало священиків присилало свою передплату за ті проповіді й тому Отці припинили видавничу працю 1943 року.

Рівночасно розгорнули Отці також місійну діяльність. В Великому Пості того ж року оо. С. Сабол і П. Олеар дали перші три місії в околицях Межилабірців, а в наступних роках у кількох словацьких гр. кат. парафіях. Ті місії давали великі моральні користі, бо епархіяльні священики почали запрошувати Отців на празники в своїх парафіях із проповідями, вірні сусідніх парафій виявляли більше довір'я до ОО. Василіян, а парафіяни в Межилабірцях почали бути гордими із своїх Отців, проти яких ще не так давно настроювали їх місцеві інтеліґентські кола.

---

[12] *Див.* розпорядження Східної Конґреґації від дня 25.11.1940 р., ч. 865/39 — в *АГУ - Східна Конґреґація.*

В самій межилабірській парафії, що була дуже заражена духом православ'я, Отці присвятили особлившу увагу поглибленню духовного життя та поширюванню католицького світогляду. Оживлено занедбані травневі набоженства в честь Пресв. Богородиці, дано почин почитанню Пресв. Серця Христового, засновано церковний хор, Марійську Дружину й Католицьку Акцію, в яку включилася доростаюча молодь. За допомогою тих орґанізацій заведено практику частішої сповіді, поширювано релігійну літературу, організовано конференції на актуальні релігійні теми.

Восени 1940 р., на прохання Преосв. Ґойдича, Василіяни прийняли ще тимчасово адміністрацію розлогої парафії у Павловцях з двома філіяльними церквами. Туди призначено о. П. Олеара й о. Й. Кузмяка. Вони там перебували аж до кінця 1943 р.

Але в тому самому часі, коли душпастирська та місійна праця ОО. Василіян на Пряшівщині починала приносити бажані овочі, то тут, то там підносились обвинувачення проти ОО. Василіян збоку деяких кіл москвофільської інтеліґенції. Оскарження ішли до Єпископської канцелярії в Пряшеві. Але поволі ті спори мирно полагоджувались, бо ті, що доносили на ОО. Василіян, ніякими фактами не могли доказати своїх обвинувачень.

Гірші часи настали для Чину, коли державний уряд Словаччини почав нагінку на самого владику Пряшівської епархії і на все, що руське (українське).

Влітку 1939-го року поліційні органи в Пряшеві домагалися, щоб о. Гліб Кінах виїхав до Польщі, звідки він приїхав 20 років тому. На щастя, о. Г. Кінах був під опікою впливового словацького лікаря, що і захоронило його від насильного виселення.

Далі словацький уряд намагався видалити із Словаччини трьох Братів — Галичан (Ханика, Навроцького й Пасіку), а згодом теж і СС. Василіянок та СС. Служебниць, які вже понад 10 років працювали в Пряшеві й мали чехословацьке громадянство. Тоді, через Апост. Про-Нунція в Братіславі, монс. Й. Бурціо, вдалося на якийсь час захоронити згаданих монахів і монахинь перед вивезенням. Те саме повторилося рік пізніше, під осінь 1940 р.

Нова нагода для шиканів проти ОО. Василіян показалась на весні 1941-го року. Тоді-то відбувались по містечках східної Словаччини, заселених русинами (українцями) поїздки свідомих українців, що створили в Пряшеві *Українську Народну Раду*, скликували збори місцевого населення й говорили про можливість об'єднатися з Україною, що її саме окупувала німецька армія й були великі надії на створення Укра-

їнської Держави. Такий з'їзд відбувся також і в Межилабірцях. Тоді хтось пустив поголоску, ніби це ОО. Василіяни приготовили ввесь той український з'їзд. Так між вірними знову почались невдоволення з Василіян. Неприхильні виступи зразу ж використали словацькі чинники і, дня 31-го травня 1941 р., жандарми вивезли з Межилабірців усіх трьох згаданих галицьких Братів, і в нічній темряві примусили їх перейти на терен окупованої німцями Польщі. Там вони знайшли притулок у Чистогорбі, де, на щастя, на парафії перебував о. Йосафат Камінський, ЧСВВ.

Дня 1-го червня 1941, в наслідок злобних доносів москвофілів, словацька жандармерія заарештувала в Межилабірцях о. Никодима Крета і вивезла його до горезвісної тюрми в Ілаві, мовляв, о. Крет на проповіді мав сказати, що кожний, хто є проти українців, піде до пекла, хоч він, як це відтак потвердили вірні, нічого подібного не говорив.

Тоді о. Настоятель Сабол запротестував перед жупаном у Пряшеві проти видалення трьох Братів та ув'язнення о. Крета без усяких доказів вини. Зразу після відвідин у жупана шеф поліції поставив о. Сабола під домашній арешт. Після чотирьох днів домашнього арешту поліція повезла о. Сабола до Межилабірців, де, перевіривши справу, випустила його на волю. Але о. Крета далі затримано в Ілавській тюрмі.

Дня 22 червня о. С. Сабол, ЧСВВ, поїхав до Братіслави, щоб у Про-Нунція, монс. Йосифа Бурціо скласти звіт про безпідставне шиканування нашого Чину збоку словацьких державних чинників. Монс. Бурціо, вислухавши о. Сабола, негайно зателефонував до канцелярії президента Йосифа Тисо, вимагаючи для настоятеля ОО. Василіян авдієнції. Наступного дня, 24 червня, під час авдієнції, що тривала 40 хвилин, президент Тисо особисто переконував о. Сабола, що на Словаччині нема українців, а є тільки русини, але й вони це тільки зрусифіковані словаки. Все ж таки обіцяв постаратися, щоб о. Крета випущено на волю. І справді, два тижні пізніше, о. Никодим Крет, ЧСВВ, вернувся з тюрми до Межилабірців. Після тих кількох бурхливих місяців 1941-го року, словацька влада перестала турбувати ОО. Василіян.

4. РОЗБУДОВА Й ПОШИРЕННЯ ПОЛЯ ПРАЦІ

Весною 1942-го року розпочато будову дому на Буковій Гірці біля Стропкова, щоб там, на своїх монастирських полях розвести свою господарку. Гроші на цю будову позичено від Епархіяльної Управи в Пряшеві (25,000 кр.), а решту додав Межилабірський дім.

До сплачення епархіяльного боргу в Пряшеві великою мірою спричинилися духовно і матеріяльно успішні місії, що їх Отці давали найперше в селі Войчиці біля Требішова, а потім у місті Сечовці та в самому Требішові. Зразу після тих місій вірні в Сечовцях виявили палке бажання мати в себе ОО. Василіян і вже готові були жертвувати 11 моргів землі під будову монастиря. Але в тому самому часі також і вірні міста Требішів виявили бажання мати в себе ОО. Василіян і вони виступили з готовим уже пляном.

Восени 1943-го року консульта Генеральної Делеґатури вирішила прийняти подарований Чинові маєток у Требішові. Преосв. Павло Ґойдич, ЧСВВ, зразу дав дозвіл на відкриття монастиря. Таким чином, у січні 1940-го року, о. С. Сабол міг замешкати в новому домі й припильнувати ремонт, що вже переводився. В порозумінні з Владикою спроваджено Отців П. Олеара і Й. Кузмяка з Павловців, де вони обслугували парафію ще від 1940-го року. Тоді о. П. Олеара призначено до Требішова, а о. Й. Кузмяка назначено настоятелем і парохом у Межилабірцях.

Весною 1944 року дефінітивно полагоджено передачу Чинові требішівського маєтку. У червні 1944-го року відбулось торжественне посвячення новозаснованого монастиря в Требішові, що його довершив Преосв. Павло Ґойдич, ЧСВВ, за участю всієї місцевої урядової адміністрації, коло 20 сусідних священиків і майже 1000 вірних з околиці.

В тому часі значно поправилися теж взаємини між Чином та Епархією. В епархіяльному інтернаті для хлопців у Пряшеві вже довший час були неполадки, тому батьки дітей писали протести до епархіяльного правління, вимагаючи більше дисципліни й нагляду над доростаючою молоддю. Владика Ґойдич уже кілька разів звертався до о. Сабола з пропозицією, щоб ОО. Василіяни прийнялися ведення інтернату. Влітку 1943 р., під сильним тиском збоку Владики й Капітули, консульта Генеральної Делеґатури погодилась на ту пропозицію з надією, що в інтернаті Отці будуть мати вплив на нові покликання до Чину. Так ото від 14-го серпня 1943-го року, о. Гучко — як директор, а о. М. Поташ — як префект, почали вести епархіяльний інтернат у Пряшеві.

В жовтні 1944 р. совєтська армія продісталась через Галичину вже на південний бік Карпатських гір і зупинилась перед Межилабірцями. Отці з Межилабірської обителі горами-лісами переходили до монастиря на Буковій Гірці, а з вірними в Межилабірцях остався тільки сам о. Крет.

Щоб ізберегти чернечу Братію від знищення під час війни, о. Настоятель Сабол винаймив тоді у Татрах одну віллю, і туди в другій половині листопада 1944 р., вислано Братію. В Требішові залишилися лише о.

Сабол, о. Кузмяк і бр. Кузмяк, до яких в останній хвилині долучився ще о. Гучко.

Совєтська армія зайняла Требішів 1-го грудня 1944-го р. Чернеча Братія щасливо прожила перехід фронту, а Братія в Татрах також збереглася вся ненарушена. Скоро воєнні дії посунулися дальше на захід, життя в наших монастирях знову почало наладнуватись. Так ото з кінцем лютого 1945 р. пороблено нові диспозиції, а саме: Отців Й. Кузмяка, М. Сучка, Н. Крета, обидвох Федороньків, М. Главача та бр. М. Швайку вислано до Межилабірців; о. І. Маґура вислано до санаторії в Татрах на лікування; оо. П. Гучко та М. Поташ вернулись до Пряшева до інтернату, а в Требішові зостали: о. С. Сабол — Генеральний Делеґат; о. П. Олеар — Настоятель дому, та бр. С. Кузмяк — кухар.

Влітку 1945 р. Преосв. Ґойдич звернувся до ОО. Василіян, щоб вони прийнялися ведення гр. кат. парафії св. Климента в Празі, бо тамошні українські вірні мали багато прикрих сутичок з місцевим парохом чеського походження, о. Яковом Граділом, якого підозрівали в співпраці з комуністичною поліцією. Консульта Генеральної Делеґатури нарешті погодилась прийняти згадану парафію, щоб мати свій дім у столиці та щоб своїх студентів можна було вишколювати на Празькому університеті. Вже від осени 1944 р. на Карловому університеті студіювали наші клирики: Інокентій Федоронько та Іларіон Бенедик, що прибув із Карпатської України. Обидва вони мешкали в монастирі ОО. Домініканів.

Полагодивши всі формальності з державними урядами та епархією, ОО. Василіяни, дня 30-го листопада 1945 р., прийняли парафію св. Климента в Празі. Парохом назначено о. Панкратія Гучка, ЧСВВ, а до помочі йому був о. Павло Миськів, ЧСВВ, що вже довший час перебував у Празі. В наслідок відходу о. Гучка, директором епархіяльного інтернату у Пряшеві став о. Маріян Поташ, а йому до помочі на префектів призначено: оо. Н. Крета, М. Главача та Є. Федоронька. Всі вони рівночасно приготовлялись до державної матури в епархіяльній гімназії.

В післявоєнній Чехословаччині вже від року ширився рух за удержавлення церковних шкіл й інтернатів. Римокат. церковні школи удержавлено вже в перших днях 1946 р., а дня 3 липня 1946 о. М. Поташ мусів передати епархіяльний інтернат урядом назначеному цивільному директорові. Однак, на прохання Владики Павла, о. Поташ і о. Крет залишилися тимчасово у Пряшеві, як катехити.

Між тим, Апостольська Столиця завізвала з Пряшева до Риму о. Г. Кінаха, ЧСВВ, якого дня 13 червня 1946 р. назначено Генеральним Вікарієм Чину, а кілька днів пізніше Апостольська Столиця покли-

кала до Риму також о. Павла Миськова, ЧСВВ, на Протоконсультора Чину. У зв'язку з цими змінами до Праги вислано тоді о. Мануїла Главача, щоб помагав о. Гучкові в адміністрації парафії св. Климента. Дня 25 жовтня 1946 Генеральна Курія в Римі затвердила нову консульту Генеральної Делеґатури в Чехословаччині в такому складі: о. П. Булик — протоконсультор, о. П. Гучко — 2-ий консультор, о. П. Олеар — 3-ій консультор і секретар Делеґатури [13].

5. КАНОНІЧНЕ СТВОРЕННЯ ПРОВІНЦІЇ
(16 березня 1948)

Вже від осени 1946-го року між Генеральною Делеґатурою та Генеральною Курією велися переговори в справі канонічної ерекції монастирів у Чехословаччині та відкриття новіціяту, що мало промостити шлях до створення нової провінції. Першим кроком у тому напрямі було те, що Генеральна Курія урядово переіменувала наш осідок у Межилабірцях на « Краснобрідський монастир того часу в Межилабірцях », бо ж Краснобрідський монастир, хоч і знищений війною 1915-го року, канонічно не перестав бути монастирем. А грамотою Генеральної Курії, з дня 30 січня 1947 р. осідок св. Кирила і Методія в Требішові був еріґований на монастир [14].

Треба було ще третього монастиря з новіціятом, щоб сяк-так можна було створити канонічно нову провінцію. Тут Чин використав добру волю Владики Павла, який уже давніше хотів мати Василіян у Пряшеві [15]. З цією метою він, за знижену ціну, продав Чинові двоповерховий епархіяльний дім, в якому якийсь час перед тим містилась епархіяльна гімназія. Негайно пороблено всі старання, щоб дім достосувати до потреб новіціяту, а гімнастичну залю перетворити на каплицю. Ці праці йшли так гарно, що о. Сабол уже 8-го липня 1947-го року міг перенести до Пряшева осідок Генеральної Делеґатури, який досі був у Требішові.

---

[13] *Див.* грамоту Ген. Вікарія з дня 25 жовтня 1946 р., ч. 138/46, в *АГУ-ЧСл.*

[14] *Див.* грамоту з дня 30 січня 1947 р., ч. 11/47, в *АГУ-ЧСл.*

[15] Вже 1946 р. Преосв. Павло Ґойдич, ЧСВВ, за повною згодою Консисторії, хотів подарувати Чинові більшу посілість із садом, що була в завідуванні епархіяльного інтернату « Алумнеум » (це був інтернат виключно для священичих синів), щоб Чин там побудував монастир і відкрив новіціят, але цей маєток був зовсім за містом, у полі. І Владика й Отці оглядались за якимось уже готовим будинком на окраїнах міста Пряшева, але відповідного будинку тоді не знайдено.

Новий дім у Пряшеві еріґовано на монастир грамотою Генеральної Курії з дня 22 вересня 1947 р.[16], а новіціят дозволено відкрити декретом Свящ. Конґреґації для Східних Церков з дня 26 вересня 1947 р.[17] і він почав діяти вже в перших днях місяця жовтня того ж року. Маґістром й ігуменом нового монастиря назначено о. Полікарпа Булика, ЧСВВ. Торжественне посвячення нашого Пряшівського монастиря відбулося на сам празник Христа Царя, дня 26 жовтня 1947 р.[18].

Новий наш монастир у Пряшеві швидко був заповнений ченцями. Там жили о. С. Сабол — Генеральний Делеґат, о. П. Булик — маґістер й ігумен монастиря, о. М. Поташ — вікарій дому і прокуратор Генеральної Делеґатури, 6 перших новиків, а також і Брати, які в липні 1947 р. прибули з нашого Мукачівського монастиря, де відбували свій новіціят, а саме: о. Йосиф Є. Гомічко, клирик Осип Й. Бреза та домашні Браття Антоній М. Коцак і Осип М. Лозяк. До них долучився також і колишній брат Мукачівського монастиря, Теодосій Човбан, що під кінець війни залишився на Словаччині.

Еріґуванням трьох монастирів і відкриттям новіціяту в Пряшеві були виконані всі вимоги конечні до створення окремої провінції. І так, на підставі декрету Сх. Конґреґації в Римі, з дня 4-го березня 1948-го року[19], Генеральна Курія еріґувала дотеперішню Генеральну Делеґатуру в Чехословаччині на Провінцію під покровом Апостолів Слов'ян, св. Кирила й Методія[20], а окремим листом назначила о. Севастіяна С. Сабола, ЧСВВ, першим її Протоігуменом[21]. Членами Провінційної Консульти[22] стали:

1) о. Полікарп БУЛИК — протоконсультор;

2) о. Полікарп ОЛЕАР — консультор і пров. секретар[23];

3) о. Йосафат КУЗМЯК — консультор[24].

---

[16] Ерекційну грамоту з дня 22.9.1947, ч. 144/47, *див.* в *АГУ-ЧСл.*

[17] Пор. грамоту Сх. Конґреґації з дня 26.9.1947, ч. 545/47, в *АГУ-Східна Конґр.*

[18] Про посвячення Пряшівського монастиря під покр. Христа Царя, *див.* « *Благовѣстник* », Пряшів 20 (1947) 1-2.

[19] *Див.* позволення Східної Конґреґації з дня 4.3.1948, ч. 127/48, в *АГУ-Східна Конґреґація.*

[20] *Див.* грамоту ерекції з дня 16.3.1948, ч. 45-1/48, в *АГУ-ЧСл.* і статтю « *Дефинитивна Провінція ОО. Василіян в ЧСР* », *Благовѣстник*, Пряшів 1948, стор. 55.

[21] *Див.* грамоту назначення о. С. Сабола на Протоігумена з дня 16.3.1948, ч. 45-2/48, в *АГУ-ЧСл.*

[22] *Див.* грамоту Ген. Вікарія з дня 24.4.1948, ч. 76/48, в *АГУ-ЧСл.*

[23] *Див.* некролог о. П. Олеара, ЧСВВ (1913-1971), у « *Василіянський Вісник* », Рим, 10 (1971-72) 37-39.

[24] *Див.* некролог о. Й. Кузмяка, ЧСВВ (1914-1978) у « *Василіянський Вісник* », Рим, 14 (1977-78) 73-74; статтю о. Соловія, ЧСВВ: *Пам'яті о. Й. Кузмяка, ЧСВВ*, у « *Америка* », Філадельфія, Па., 14.11.1978, стор. 4.

Грамотою, з дня 24 квітня 1948 р., були остаточно затверджені теж ігумени поодиноких монастирів, а саме: 1. о. П. Булик — ігумен у Пряшеві, 2. о. П. Олеар — у Требішові, та 3. о. Йосафат Кузмяк — у Межилабірцях [25].

Розвиток нової Провінції заповідався дуже гарно. Вона нараховувала: 3 монастирі і одну резиденцію, 19 Отців, 3-ьох студентів богословії, 9-ьох Братів і 4-ох новиків. Отці їздили на місії, давали реколекції для молоді й інтеліґенції, провадили релігійні організації, і так все більше й більше здобували собі довір'я народу й пошану в епархіяльних священиків. На допущення до новіціяту чекало ще 10 кандидатів. Але в лютому 1948 р. комуністична партія перевела в Чехословаччині « гладкий переворот », захопила владу в Празі, й з того часу меч заглади повис над нашим Чином і над Греко-катол. Церквою.

6. НАСИЛЬНА ЛІКВІДАЦІЯ ПРОВІНЦІЇ 1950 Р.

Отці в новоствореній Провінції св. Кирила й Методія були зовсім свідомі того, що трагедія, яка впала на Провінції нашого Чину в Галичині, в Карпатській Україні та в Румунії, легко може впасти також і на них, зокрема після того, як у Чехословаччині комуністи прийшли до влади.

Тут наша трагедія почалася з того, що дня 14-го березня 1947-го року поліція арештувала пароха св. Климента в Празі, о. П. Гучка, ЧСВВ, обвинувативши його у співпраці з Українською Повстанчою Армією, якої менші чи більші загони пробивались того часу через терен Чехословаччини на захід. Далі обвинувачувано його в тому, що він виставляв фальшиві документи для шпіонів і курієрів українських націоналістів, що він збирав і передавав західним потугам військові таємниці з доручення єпископа Ґойдича в Пряшеві та свого Протоігумена, о. С. Сабола, ЧСВВ. Таким чином о. П. Гучка, Василіянський Чин і всю Гр. Кат. Церкву в Чехословаччині пов'язано з Українською Повстанчою Армією, яку називано в судових актах « Бандерівцями ».

Незважаючи на те, що поліційні органи не мали ніяких конкретних доказів проти ОО. Василіян, ніби вони вчинили злочин співпраці з ворогами держави, в днях від 13-го до 18-го грудня 1948-го року в Головному Суді в Празі відбувалась розправа проти Отців П. Гучкаі

---

[25] *Див.* грамоту ч. 77/48, в *АГУ-ЧСл.*

С. Сабола та проти ще чотирьох цивільних, нібито їхніх спільників. Обох Отців суд визнав винними в зраді держави, в шпигунстві в користь західних альянтів та підтримуванні «злочинних банд» Української Повстанчої Армії. Тож о. П. Гучка, ЧСВВ, відсуджено до 15 років важкої тюрми, а відсутнього о. С. Сабола, ЧСВВ, на досмертну тюрму [26]

Весною 1948-го року Отці у Пряшеві довідалися, що совітське НКВД пошукувало за о. Саболом на Закарпатті, де він давніше був редактором релігійного Василіянського місячника «Благовісник», і писав статті проти комуністів. Відтак допитувалися за ним у Чехословаччині. Тому о. Сабол повних три місяці мусів скриватися в різних місцях. Нарешті, дня 22 серпня 1948 р., «начорно» перейшов границю до Австрії, а звідтіль дістався до Риму [27]. Управу Чехословацької Провінції св. Кирила і Методія тоді прийняв о. П. Булик, ЧСВВ, як Протоконсультор. Відтак листом з дня 16 березня 1949 р. Свящ. Конґреґація для Східних Церков назначила о. Булика протоігуменом тої ж Провінції [28]. Однак через зміну Головної Управи нашого Чину в Римі та комунікаційні труднощі фактичне назначення о. Протоігумена Булика настало щойно дня 23 жовтня 1949 р. [29].

Дальшим ударом для Провінції була конфіската нашого монастиря в Пряшеві, дня 22 лютого 1949 р. й ув'язнення 11 Отців і Братів, які перебували на той час у монастирі [30]. Тоді поліція сконфіскувала Пряшівський монастир, як державну власність і повідомила про це Преосв. Павла Ґойдича, ЧСВВ.

А ще важчим ударом, цим разом для всієї Католицької Церкви в Чехословаччині, був факт, що протягом однієї години, вночі з 13-го на 14-го квітня 1950-го року, заздалегідь приготовані відділи поліції, жандармерії та війська заарештували всіх членів монаших Чинів і

---

[26] Про ув'язнення і суд над о. Гучком, *див.* С. Сабол, ЧСВВ, *Голгота Греко-катол. Церкви в Чехословаччині*, Торонто-Рим 1978, стор. 47-69, 256-269.

[27] *Див.* Сабол, *цит. тв.*, стор. 103-230, де він подрібно описує про свою втечу до Риму.

[28] *Див.* листа Конґр. з дня 16.3.1949, ч. 127/48, в *АГУ-Сх. Конґреґація.* Тоді склад Провінційної Управи у ЧСл. став такий: Протоігумен — о. П. Булик; Протоконсультор — о. П. Олеар (він і секретар); Консультор — о. Й. Кузмяк; Консультор і Адмонітор — о. Н. Крет; Прокуратор — о. М. Поташ.

[29] *Див. АГУ-Чсл.*, грамоту з дня 23.10.1949, ч. 309/49; лист з того ж дня до о. М. Главача, ЧСВВ, у Празі, ч. 291/49, який вислано таємно, через Празьку Нунціятуру, бо у Чехословаччині вже була комуністична влада.

[30] На щастя о. Булик тоді саме виїхав з Пряшева; *див.* його реляцію до Ген. Курії, з дня 28.3.1949 р., в *АГУ-ЧСл.*

Згромаджень (усіх 1,911 ченців) і вивезли їх до різних концентраційних таборів. Тієї самої ночі зліквідовано теж Василіянські монастирі в Межилабірцях і Требішові, а всіх монахів вивезено до концентраційного табору в Подолінці під Татрами. Тоді всі монастирі й монаші заведення з їхнім рухомим і нерухомим майном забрала держава. Те саме сталося незабаром з жіночими монастирями, коли комуністична чехосл. влада виарештувала 10,660 монахинь [31].

Ще того самого року комуністи насиллям зліквідували теж і Греко-катол. Церкву в Чехословаччині під час інсценованого ними «*Собору гр. кат. священиків і мирян*», який відбувся в Пряшеві, дня 28 квітня 1950 р. Рішенням цього псевдособору проголошено уневажнення церковної Унії з Римом і підчинення Греко-катол. Церкви в Чехословаччині під судовласть Московського патріярха [32]. Ось тому то по звільненні греко-катол. священиків і монахів з концентраційних таборів їм не дозволялося виконувати душпастирських обов'язків, хіба що перейшли б на православ'я. Дякувати Богові, ніхто з монахів у Провінції св. Кирила і Методія не перейшов на православ'я.

За влади О. Дубчека під час т. зв. «*Празької Весни*», старанням Владики-Ісповідника, Преосв. Василя Гопка, помічного єпископа Пряшівського [33], чехословацька влада дня 13 червня 1968 р. дозволила обновити греко-католицьку Пряшівську епархію [34], тимчасом як не дозволили на відновлення монаших Чинів. У Чехословаччині ще й зараз не дозволяється закладати монастирів ані виховувати новий монаший доріст. Так ото від осени 1968-го року по сьогодні наші Отці Провінції св. Кирила й Методія, що залишилися в живих на Чехословаччині, перебувають одинцем по парафіях як парохи, або на державній службі, або доживають свого віку в рідних на емеритурі.

---

[31] *Див.* Сабол, *цит. тв.*, стор. 288-291; о. А. Пекар, ЧСВВ, *Доля монахів і монахинь на Пряшівщині*, стаття у «*Світло*», 6 (1958) 15-16. — Тоді з ченців тільки о. Кузмяк, ЧСВВ, лишився на свободі у Межилабірцях — як парох. Та незабаром і його примусили покинути парафію і він скривався як робітник до літа 1951 р., коли йому вдалося дістатися до Риму.

[32] *Див.* Сабол, *цит. тв.*, стор. 292-304; о. А. Пекар, ЧСВВ, *Нариси історії Церкви Закарпаття*, Рим 1967, стор. 170-176.

[33] Преосв. В. Гопко, пом. єп. Пряшівський (1947-1976) — був арештований і засуджений на 15 років в'язниці. Діставшись на волю 1968 р., вистарався відновлення Греко Катол. Церкви в Чехословаччині. Усунений словаками з управи Пряшівської епархії (1969 р.), помер у Пряшеві 23.7.1976 р.; *див.* некролог у тижн. «*Шлях*», 29.8.1976, стор. 2; «*Америка*», 6.8.1976, стор. 2-3; «*Благовісник*», Пряшів 10 (1976) 5; 11 (1976) 13-14.

[34] *Див.* Сабол, *цит. тв.*, стор. 326-335.

ВАСИЛІЯНИ НА ПРИВАТНІЙ АВДІЄНЦІЇ У ПАПИ ІВАНА ПАВЛА II (12.2.1980)

з нагоди святкувань 1600-річчя смерти св. Василія Великого

Стоять у 1-му ряді зліва: бр. М. Ключка, бр. В. Ковбич, о. Р. Головацький, бр. І. Пелех, о. конс. К. Корчаґін, о. Протоархимандрит І. Патрило, Папа Іван Павло II, о. Протоконс. М. Ґнесько, о. С. Мудрий, бр. Й. Новосад, бр. М. Корчаґін і бр. Й. Ваврик. *Стоять у другому ряді зліва*: бр. П. Сандрик, бр. Л. Слобожан, бр. К. Мельніцький, о. А. Міллер, бр. В. Рибіцький, о. Л. Гуцуляк (заслонений), о. М. Войнар, бр. Ю. Малік, о. С. Якимишин - ген. економ, бр. Д. Вах, о. Л. Крефер, бр. Н. Ґулак, бр. В. Шеремета, о. конс. П. Миськів, о. П. Підручний, бр. Л. Войдило, о. А. Пекар і бр. В. Пастух.

о. В. Бурко, ЧСВВ

БРАЗИЛІЙСЬКА ПРОВІНЦІЯ СВ. ЙОСИФА

ЗМІСТ

1. *Василіянська місія* (1897-1931). 2. *Створення Віцепровінції* (1931-1948). 3. *Заснування Провінції* (22.5.1948). 4. *Виховання Василіянського доросту.* 5. *Душпастирська праця.* 6. *Апостолят слова (місії, видавництво).* 7. *Освітньо-культурна праця.* 8. *Василіянські монастирі й осідки.*

Перша й основна еміґрація з Галичини прибула до Бразилії у вересні 1895 р. Опісля українці напливали більшими чи меншими групами. Так у рр. 1896-1897 до самого лише штату Парана прибуло понад 15.000 переселенців. Перші українські еміґранти осідали в Ріо-Кларо, Жанґаді, в околиці Порто Уніон і, врешті, біля Куритиби — на «Кастелянос» і Люцені[1]. Але найбільше їх осіло в Прудентополіс, Парана.

Початки були дуже трудні, бо ні земля не була поділена на « шакри », ані не існували дороги, ані навіть приобіцяні хати. А ще важча була доля тих родин, які осіли серед пралісів у глибині штату по колоніях. Серед невідрадних матеріяльних і соціяльних обставин перші еміґранти таки найбільше відчули потребу релігійної опіки.

Вже при кінці 1895 р. поселенці в Ріо-Кларо звернулися до Митрополита Сильвестра Сембратовича у Львові з проханням вислати їм священика. Так ото в червні 1896 р. до Бразилії прибув перший український священик, о. Микола Михалевич. Але тому що був одружений, місцеві римо-католицькі єпископи відмовились дати йому юрисдикцію, тож довелось йому повернутися до Галичини[2].

---

[1] Зараз *Ітайополіс*, штат Санта Катарина.

[2] М. Гец, *Українці у вільному світі*, стаття у « Ювілейна Книга Укр. Нар. Союзу », Джерсі Сити 1954, стор. 240.

В липні 1896 р. до Прудентополя приїхав повдовілий о. Нікон Роздольський. Він, по від'їзді о. М. Михалевича, осівся в Ріо-Кларо, на П'ятій Лінії, де ревно трудився аж до своєї смерті, в листопаді 1906 р. [3].

Одначе правдива душпастирська праця між українськими поселенцями у Бразилії розпочалася щойно з приїздом ОО. Василіян.

1. ВАСИЛІЯНСЬКА МІСІЯ (1897-1931)

Перший Василіянський місіонер, о. Сильвестер Кізима, ЧСВВ [4], прибув до Куритиби, столиці штату Парана, дня 21 червня 1897 р. Там він натрапив на помітні труднощі збоку церковної влади. Єп. Дон Жозе де Баррос Камарґо, якого судовласть простягалась тоді на всю Парану і Санта Катарину, прийняв його під свою опіку щойно після інтервенції Апостольського Нунція, але приказав о. Кізимі зразу вибратися до Прудентополя, в околиці якого вже тоді знаходилося до 8 тисяч українців. Так Прудентопіль став першим і головним центром Василіянської Місії на «Землі св. Хреста» [5].

Тут, у Прудентополі, о. Кізима негайно взявся за організування парафії і, вже 1898 р., побудував каплицю, під покровом св. Василія Великого, яка могла помістити майже 400 осіб. Коли 1904 р. споруджено нову церкву св. Василія, то каплицю перемінено на народний дім [6]. У вересні 1898 р. до помочі о. Кізимі приїхав о. Антоній Марти-

---

[3] Зінько В., ЧСВВ, *Початки Василіянської місії*, у тижн. «*Праця*», 17 (1972) 3.

[4] *Кізима, о. Сильвестер, ЧСВВ*, нар. 11.9.1862; вступив до Чину 20.8.1883; рукоположений на священика 26.9.1890; місіонерував у Бразилії 1897-1902. Після повороту до Галичини покинув Чин і став світським священиком. Помер, мабуть, у 1907 р.

[5] Початкова назва Бразилії. Прудентополіс тоді називався «Сан Жуан де Капанема».

[6] Ще досі зберігається в параф. канцелярії в Прудентополі перша книга метрик — хрищень і миропомазань, писана латинською мовою. Має вона таке введення: «Книга народжень русько-католицької парафії в колонії Прудентополіс, у Бразилії, в штаті Парана. Започатковано її 1897 року під проводом ОО. Василіян з австрійської Галичини в Европі, з яких перший був о. Сильвестер Кізима, ієромонах того ж Чину; він приїхав на цю нову колонію 6 липня 1897 року, як парох згаданої колонії та головний місіонер Русинів у куритибській Єпархії (в штаті Парана й Санта Катарина). Ця нова колонія — вся з іміґрантів русько-католицьких з австрійської Галичини, розпочинається роком 1895». Під цим введенням є печатка теж у лат. мові: «Печатка церкви греко-католицької св. Василія Великого», а посередині підпис: «Прудентополіс». Перше хрищення записано дня 8.7.1897.

нюк, ЧСВВ [7]. Тоді о. Кізима зачав організувати нові місійні станиці в околиці Прудентополя і до року йому вдалося побудувати п'ять церков: Св. Покрови — на Есперансі, Різдва М. Божої — на Едуардо Шавес, св. Михаїла на Пікірі, Переображення — на Парані та св. Димитрія — на Коронел Борман [8].

Старанням того ж о. Кізими на Прудентопільщині засновано теж і перші укр. школи, а саме на оселях Нова Галичина, Вісенте Машадо і незабаром у самім Прудентополі. В ті часи о. Мартинюк переорав своїми місіями майже всі українські оселі в Бразилії. Він теж був засновником і першим провідником Апостольства Молитви між укр. поселенцями.

Другим значним осідком українських еміґрантів у південній Бразилії була Ірасема [9], в околиці якої українці поселювались уже в 1895-1896 рр. В 1895 р. побудували вони собі каплицю на Сілва Шавієр, яка існує по сьогодні як пам'ятник українських піонерів у Бразилії. Тут чимало потрудилися своїми місіями оо. Кізима та Мартинюк, однак перший місіонер, що на стало осів в Ірасемі був о. Климентій Бжуховський, ЧСВВ [10].

В початковій історії цих місій треба згадати ще й третього місіонера — о. Митрофана Махняка, ЧСВВ [11], який не повних два роки душпастирював у Бразилії. Однак він скоро зневірився початковими труднощами і вернувся до Галичини.

В 1902 р. настала повна зміна Василіянських місіонерів у Бразилії. Того року оо. С. Кізима, А. Мартинюк та М. Махняк повернулись до Галичини, а на їхнє місце зголосилась друга трійця Василіянських мі-

---

[7] *Мартинюк, о. Антоній, ЧСВВ*, нар. 1863 р., до Чину вступив 1883 р., став священиком 1888. Місіонерував у Бразилії 1898-1902. Помер у Крехові 1917 р. Про о. А. Мартинюка є окрема стаття о. В. Буженка, написана з нагоди 50-річчя приїзду його до Бразилії, в *Календарі « Праці »*, з 1948 року, стор. 26-31.

[8] Про початки місійної діяльности ОО. Василіян у Бразилії, див. Зінько В., « Нарис діяльности ЧСВВ у Бразилії », стаття у *Ювілейний Альманах Василіянських студентів у Бразилії*, Ірасема-Прудентопіль 1946, стор. 7-87 (цит.: *Ювіл. Альманах*), і стаття о. В. Зінька, ЧСВВ, « Початки Василіянської місії », стаття у тижн. « *Праця* », 17 (1973) 3; о. М. Шкірпан, ЧСВВ, *Звіт для Митр. Кир Андрія Шептицького, Апост. Делегата, з дня* 18 *липня* 1922, в Архіві Бразилійської Провінції (далі: АБП).

[9] Офіційна назва — *Ірапутан*; належить до муніціпії Ітайополіс, С. Катарина.

[10] *Див.* Вігоринський, о. І., ЧСВВ, *Ірасима*, Прудентопіль 1958.

[11] *Махняк, о. Митрофан Михайло, ЧСВВ*, нар. 1866 р., до Чину вступив 1885; висвячений 1891, у Бразилії працював 1900-1902 рр. Помер у Гошеві 1922 р.

сіонерів, а саме: о. Мирон Хмілевський[12], о. Маркіян Шкірпан[13] й о. Климентій Бжуховський[14]. З ними прибув теж бр. Гавриїл С. Будний, ЧСВВ[15], столяр, який помагав будувати церкви та їх адмініструвати. Він різьбив іконостаси, вчив хлопців столярства, друкарства й дяківства. Бр. Гавриїл мав гарний голос і зорганізував у Прудентополі дитячий хор.

На жаль, о. М. Хмілевський, що став настоятелем Місії, не довго загрівся в Бразилії. Він, зневірившись трудними обставинами, 1905 р. вернувся до Галичини. Тоді настоятелем Василіянської Місії в Бразилії став о. М. Шкірпан, який перебував у Прудентополі і звідтіль організував і обслуговував численні оселі Парани, тимчасом як о. К. Бжуховський удався на південь, побув трохи в Куритибі, а відтак, у липні 1903 р., переїхав до Ірасеми, звідки організував та обслуговував місійні осередки на півдні.

З 1906 р. до Бразилії зачали прибувати щораз нові й нові Василіянські місіонери[16], які під проводом о. М. Шкірпана, настоятеля Місії, в короткому часі зорганізували й розбудували місійні осередки майже в усіх поселеннях українців у Бразилії.

---

[12] *Хмілевський, о. Мирон Ігнатій, ЧСВВ*, нар. 1867, до Чину вступив 1884; свящ. став 1891; до Бразилії приїхав 1902 р.; до Галичини повернувся 1905; Каталог ОО. Василіян на 1908 р. вже не подає його імени, ані некрологу. Значить, виступив з Чину.

[13] *Шкірпан, о. Маркіян Микола, ЧСВВ*, нар. 1866 р., до Чину вступив 1884 р. Висвячений на свящ. 1891 р. В червні 1902 р. приїхав до Бразилії, де був настоятелем Місії 1905-1931, а відтак містопротоігуменом 1933-38. Помер у Прудентополі 1941 р., на 75-ім р. життя.

[14] *Бжуховський, о. Климентій Карло, ЧСВВ*, нар. 1875 р., до Чину вступив 1893 р., священиком став 1900, до Бразилії прибув 1902 р.; розпочав місійну працю в Місіонес, Арґентина 1908 р.; 1911 р. привіз до Бразилії перших СС. Служебниць. 1926 р. повернувся до Галичини, але три роки пізніше знову приїхав до Бразилії. Помер у Прудентополі, 1942 р., на 66-му році життя.

[15] *Будний, бр. Гавриїл Степан, ЧСВВ*, — столяр. Нар. 1878 р., до Чину вступив 1898, в Бразилії побув 1902-1925 р., коли вернувся до Галичини. Крім столярки був складачем у друкарні та керував хором. Перед ним у Бразилії перебував уже *брат Софрон Горощук*, ЧСВВ, — столяр. Нар. 1867 р., до Чину вступив 1892, до Бразилії приїхав 1898, однак незабаром повернувся. Помер у Крехові 1906 р.

[16] Так у 1906 р. прибули *о. Авксентій О. Титла* (повернувся до Галичини 1914 р.) та *о. Кирило К. Сімків* (помер на Третій Лінії, біля Малету 1911 р.); відтак 1911 р. *о. Іван Я. Гарасимович* (помер у Прудентополі 1917 р.) та *о. Рафаїл Р. Криницький* (вернувся до Галичини 1931); знову ж 1913 р. приїхав *о. Януарій І. Коциловський* (виїхав на місійну працю до Місіонес, Арґентина 1934 р., де й помер наступного року) та *о. Євстахій М. Турковид* (між 1939-1954 працював в Арґентині, помер у Іваях 1963 р.) і ін. Треба згадати, що зі світських священиків, крім о. Нікона Роздольського (приїхав 1896, помер 1906), в 1911 р. до Бразилії приїхали ще о. Михайло Березюк та о. Петро Осінчук. Останній 1933 р. вступив до Чину і помер як ієромонах 1953 р.

При кінці 1921 р. Бразилійську Місію ОО. Василіян відвідав о. Протоігумен Анастасій Калиш, ЧСВВ, з Галичини. Звидівши всі головніші місійні осередки ОО. Василіян, о. Протоігумен відбув потім з оо. Місіонерами у Прудентополі нараду, у днях 27-29 грудня 1921 р.[17]. Листом з дня 27 січня 1922 р. о. Протоігумен канонічно оформив Василіянську Місію у Бразилії під управою Настоятеля Місії. Зміст листа ось який: Настоятеля назначуватиме Протоігумен, після того як дістане інформації від місіонерів, на час п'яти років[18]. Настоятель Місії матиме трьох Консульторів і Секретаря. Справу оснування новіціяту відкладено на пізніше, а в міжчасі поодиноких кандидатів можна було висилати на новіціят до Галичини або на Закарпаття. В тім самім листі подано теж нову управу Бразилійської Місії у такому складі:

Настоятель Місії — о. Маркіян Шкірпан[19].

Консультори: о. Климентій Бжуховський, о. Євстахій Турковид (він теж Адмонітор) та о. Януарій Коциловський.

Секретар Місії — о. Рафаїл Криницький[20].

Під кінець березня 1922 р. до Бразилії приїхав Митроп. А. Шептицький, ЧСВВ, як Апостольський Візитатор[21]. Оглянувши всі місійні осередки й парафії світських священиків[22], Митрополит відбув згодом у Дорізоні, від 26-29 квітня 1922 р., наради з усіма укр. священиками в Бразилії, протокол яких зберігся в Архіві Бразилійської Провінції. На просьбу Апостольського Візитатора о. М. Шкірпан згодом, дня 18 липня 1922 р., написав детальний «Звіт», який теж зберігається в тім же архіві.

---

[17] Див. «*Праця*» 1 (1922).

[18] Настоятеля Місії назначував о. протоігумен, а потверджував Куритибський єпископ, якому тоді підлягала ціла Парана.

[19] Він був настоятелем Місії аж до 1931 р., а відтак знов очолював Місто-Провінцію 1933-1938.

[20] *АБП*: *Розпорядження о. Протоігумена А. Калиша, ЧСВВ*, Прудентопіль 27 січня 1922 р. В тому часі Бразилійська Місія нараховувала 6 ієромонахів; всі вони ввійшли до управи Місії.

[21] *Див. Архів Головної Управи* (далі: *АГУ*): Лист свящ. Конґреґації для Східної Церкви до Митроп. А. Шептицького, ЧСВВ, з дня 4 лютого 1921 р.

[22] В тому часі в Бразилії душпастирювали 4 світські священики, а саме: 1. о. Петро Процьків, у Марешал Маллет; 2. о. Омелян Ананевич, у Дорізоні; 3. о. Іван Михальчук, в Антоніо Олінто і 4. о. Петро Осінчук, в Іваях. Цей останній опісля (1933 р.) вступив до Василіян.

2. СТВОРЕННЯ ВІЦЕПРОВІНЦІЇ (1931-1948)

Після візитації о. Протоігумена А. Калиша, ЧСВВ, (1921-1922) та формального створення Місійної Управи (дня 27 січня 1922) праця ОО. Василіян у Бразилії значно пожвавилася. Тому-то на просьбу Настоятеля Місії о. М. Шкірпана, ЧСВВ, Галицька Провінція мусіла висилати до Бразилії ще додаткових місіонерів, бо перші два бразилійські Василіяни вернулись додому щойно після створення Віцепровінції[23]. Так ото між 1923-1931 рр. до Бразилії прибуло 5 Отців та 2 Брати-Помічники[24]. Бразилійська Місія тоді вже нараховувала 8 Отців та 3 Брр. Помічників. В тому часі о. Й. Роґа та о. Й. Мартинець, уже по свяченнях, ще заправлялись до виховної праці на Закарпатті. Вже було можна приступити до створення Віцепровінції.

За дозволом Свящ. Конґреґації для Східних Церков[25] Василіянська Капітула в Добромилі, дня 27 червня 1931 р., вибрала Головну Управу Чину, яку очолив о. Архимандрит Діонисій Д. Ткачук, ЧСВВ, а затвердив Папа Пій XI телеграмою з дня 14 липня 1931 р.[26]. Після того, як Головна Управа оснувала свій осідок у Римі[27], о. Архимандрит переорганізував Василіянський Чин. Крім Галицької Провінції, він створив ще дві Провінції — Закарпатську св. Миколая і Американсько-Канадську — та одну Віцепровінцію, а саме Бразилійську. Все це відтак

---

[23] Перші бразилійські покликання: *Йосафат Іван Роґа* та *Йосиф Роман Мартинець* виїхали 1922 р. на новіціят до Мукачова, на Закарпатті. Богословські студії закінчили в Римі, де й були висвячені, в 1929 р. По свяченнях повернулись на Закарпаття, де о. Роґа працював до 1934 р., а о. Мартинець до 1935 р., коли вони остаточно повернулися до Бразилії.

[24] Між 1923-1931 рр. з Галичини прибули ще такі місіонери: 1. о. Вартоломей Сенюта (1923 р.); 2. о. Іларій Жидан (1923 р., повернувся до Галичини 1924 р.); 3. о. Мартирій Котович (1927); 4. о. Йосафат Хома (1929 р.); 5. о. Микола Лиско (1931 р.). *Брати Помічники*: 1. Лаврентій Струк (1927 р.) та 2. Маркіян Моспан (1931 р.).

[25] *Див. АГУ*, Лист свящ. Конґреґації для Східної Церкви — 1.1.1931; « *Добрий Пастир* », Станиславів 1931, стор. 130.

[26] Див. « *Добрий Пастир* », 1931, стор. 214-215, де поданий також і текст телеграми Свят. Отця.

[27] Див. « *Нова Зоря* », 8.11.1931, ч. 85; « *Добрий Пастир* », 1931, стор. 304. Спочатку Головна Управа примішувалась у літній віллі Укр. Папської Колеґії в Кастельґандольфо, а згодом, коли влітку 1932 р. була скінчена нова Колеґія св. Йосафата в Римі на Джаніколо, Головна Управа перенеслася до Риму, до старої семінарії, де колись мешкав Прокуратор Василіянського Чину.

було затверджене декретом Конґреґації для Східних Церков, від 12 травня 1932 р., з нагоди 50-річчя Добромильської реформи [28].

За згодою Конґреґації для Східних Церков [29], о. Архимандрит Д. Ткачук декретом з дня 6 грудня 1931 р. канонічно створив Віцепровінцію ЧСВВ в Бразилії та відкрив у Прудентополі новіціят. Ось текст згаданого декрету [30]:

Канонічне еріґування й установлення Віцепровінції Чину св. Василія В. і канонічне відкриття Новіціяту в Прудентополіс.

Кастель Ґандольфо, дня 6 грудня 1931.
Ч. 52/31

До

Високопреподобного Настоятеля Бразилійської Віцепровінції Чина св. Василія В.

Прудентополіс

Пересилаючи в прилозі, згідну з ориґіналом копію листа Свящ. Конґреґації для Східної Церкви з дня 30 листопада, ч. 557/31, яким дає свою згоду на еріґування й установлення канонічне Віцепровінції Чину св. Василія В. в Бразилії та на відкриття Новіціяту в місті Прудентополіс, — оцим, на основі повищого, канонічно еріґую й установляю Віцепровінцію нашого Чину в Бразилії і відкриваю Новіціят з осідком в м. Прудентополіс.

В слід за цим Настоятелем цеї Віцепровінції стає Впр. о. Євстахій Турковид, Ч. св. ВВ. установлений листом Архимандрита Чину з д. 3 серпня 1931, ч. 449/31.

Консульторами Віцепровінції є:

о. Микола Лиско, протоконсультор

о. Вартоломей Сенюта

о. Йосафат Хома.

---

[28] Cf. *Acta Apostolicae Sedis,* XXIV (1932) 239-240.

[29] *АГУ* — Лист свящ. Конґреґації для Сх. Церкви, з дня 30 листопада 1931.

[30] Див. *АБП* — Книга Місійних Консульт — 1932, ч. 1, стор. 8-9; *Літопись ОО. Василіян у Прудентополіс*, 1932, стор. 58-59; « *Праця* », 1 (1932) 1.

Секретарем і Прокуратором Віцепровінції — о. Клим Бжуховський.

Маґістром Новіціяту — о. Микола Лиско.

Соціем Маґістра Новіціяту — о. Януарій Коциловський.

При цій нагоді мило мені побажати цілій Віцепровінції, Новіціятові і їх провідникам найкращих успіхів.

Хай Бог благословить!

Поручаюсь св. молитвам і остаю слугою в Христі

Печатка о. Діонізій Ткачук Ч. св. ВВ.
Архимандрит

о. Йосиф Заячківський, Ч. св. ВВ.
Ґен. секретар.

В тому часі в Бразилії був такий стан Василіянських домів:

1. *Монастир св. Йосафата у Прудентополі*, де перебувало 5 Отців та 3 Брр. Помічники. Ігуменом був о. Климентій Бжуховський.

2. *Монастир св. Родини в Ірасемі*, де мешкали 2 Отці, а ігуменом був о. Вартоломей Сенюта.

3. *Осідок Жировицької Матері Божої у Куритибі*, де тоді перебував сам о. Йосафат Хома[31].

Тому, що Галицький протоігумен, о. Степан Решетило твердив, що Бразилійська віцепровінція надалі залишилась залежною від Галицької провінції, то Східна Конґреґація, — на прохання о. Архимандрита — видала декрет (27.4.1932), в якому потверджується ерекцію вищезгаданої віцепровінції й наказується, щоб вона була під безпосередньою юрисдикцією Головного Настоятеля[32].

Треба і те нагадати, що від 1934 р. ОО. Василіяни з Бразилії поширили свої місії теж на Арґентину. В 1935 р. вони заснували свій осідок в Апостолес, Місіонес. З того часу Віцепровінція св. Йосифа виступала під назвою « *Арґентинсько-Бразилійська* ». Про розвиток місійної праці ОО. Василіян в Арґентині буде сказано на іншому місці.

---

[31] Cf. *Catalogus Ordinis PP. Basilianorum S. Josaphat pro a.* 1932, Žovkva 1932, p. 55-56.

[32] Див. *АГУ-Бразилія*, Декрет ерекції Віцепровінції, з дня 27 квітня 1932 р.

Настоятелі Віцепровінції:

1. ТУРКОВИД, о. Євстахій М. — від 6 грудня 1931 до 23 червня 1933.

2. ШКІРПАН, о. Маркіян М. — від 23 червня 1933 до кінця 1938.

3. МАРТИНЕЦЬ, о. Йосиф Р. — від 2 січня 1939 до 23 вересня 1948, коли був назначений Протоігуменом новоствореної Бразилійської Провінції св. Йосифа.

3. ЗАСНУВАННЯ ПРОВІНЦІЇ

(*дня* 22 *травня* 1948 *р.*)

Арґентинсько-Бразилійська Віцепровінція св. Йосифа зачала щораз краще розвиватися. Прибували нові місіонери з Галичини, і було вже кілька молодих ієромонахів, уродженців Бразилії[33]. Із зростом числа монахів успішніше розгорталась теж і місійна праця. Пожвавився у значній мірі апостолят слова, виховно-культурна праця, розквітали церковні організації.

З нагоди 50-річчя кропіткої праці ОО. Василіян у Бразилії Головна Управа Чину задумала там створити канонічно оформлену Провінцію, а тим більше, що тоді в Бразилії існували 3 монастирі та 2 осідки, в яких трудилося 47 монахів, а саме: 22 ієромонахи, 16 клириків, 9 братів-помічників, а на новіціяті було 12 новиків[34]. Тому Генеральний Вікарій нашого Чину, о. Гліб Кінах, дня 6 квітня 1948 р., звернувся до Конґреґації для Східної Церкви з просьбою[35], щоб піднести Бразилійську Віцепровінцію до стану Провінції з повними правами. Свящ. Конґреґація вже 7 травня 1948 р. дала свою згоду на канонічне створення Провінції, а дня 22 травня того ж року Ген. Вікарій видав декрет[36].

Головна Управа не зволікала, але негайно взялася до канонічного оформлення Бразилійської Провінції св. Йосифа. Так ото о. Генеральний

---

[33] Перші бразилійські ченці, що відтак вернулись на працю до своєї Віцепровінції були: о. Й. Роґа (повернувся 1934 р.), о. Й. Мартинець (повернувся 1935 р.) та оо. Й. Прийма і Т. Кучинський (вернулися 1942 р.).

[34] Див. *АГУ-Бразилія*: Статистика подана до Східної Конґреґації, 6.4.1948.

[35] *Там же*; *Статистика* згадана в попередній відмітці власне була залучена до цієї просьби.

[36] Див. *АГУ-Східна Конґреґація*, Лист від дня 7.5.1948, ч. 216/48; *Там же — Браз. Провінція*, Декрет Ген. Вікарія, виданий 22.5.1948.

Вікарій, листом з дня 22 травня 1948 р., проголосив створення згаданої Провінції[37]. Того самого дня він доручив о. Містопротоігуменові Мартинцеві скликати Провінційну Капітулу, на якій треба було вибрати трьох кандидатів на становище першого Протоігумена[38]. Капітулу скликано до Іваїв, де вона відбулася в днях 1-4 вересня 1948 р.[39]. З трьох надісланих кандидатів вибір випав на дотеперішнього Містопротоігумена, о. Йосифа Мартинця. Так ото декретом, з дня 23 вересня 1948, ч. 266-1/48, о. Мартинця назначено першим повноправним Протоігуменом Бразилійської Провінції[40].

Порадившись відтак з новоназначеним о. Протоігуменом Мартинцем[41], Головна Управа, листом з дня 26 жовтня 1948 р., ч. 294/48, назначила також і членів провінційної управи у такому складі:

ІВАНІВ, о. Микола М. — протоконсультор,
МИСЬКІВ-САВЕНКО, о. Христофор Г. — консультор і адмонітор,
КАМІНСЬКИЙ, о. Мелетій М. — консультор,
ГОЛИК, Сотер С. — пров. секретар[42].

Новостворена Провінція св. Йосифа зразу почала щораз то краще розвиватися, і під цю пору вона числом монахів найсильніша в нашому Чині.

Список Протоігуменів:

1. МАРТИНЕЦЬ, о. Йосиф Р.	23.9.1948- 1.6.1953
2. РОҐА, о. Йосафат І.	1.6.1953-27.8.1959
3. БАЛЬЦАР, о. Петро П.	27.8.1959-15.8.1964
4. ПРИЙМА, о. Йосиф О.	15.8.1964-15.8.1970
5. КРИВИЙ, о. Єфрем В.[43]	15:8.1970-19.1.1972
КРАЙЧИЙ, о. Павло М. Пров. Вікарій до . .	15.8.1973
6. КРАЙЧИЙ, о. Павло М.	15.8.1973-15.8.1982

---

[37] *Див. АГУ-Бразилія*: Створення Провінції — 22.5.1948, ч. 102/48 (по-латині).

[38] *Там же*: Лист до о. Містопротоігумена — 22.5.1948, ч, 117/48.

[39] *Там же*: Пров. Капітули, ч. УІ, прот. 14/9. Собор відбувся з деяким спізненням, на шо прийшло позволення від Головної Управи під датою 27.7.1948, ч. 190/48.

[40] *Там же* (декрет писаний по-латині). Під ч. 266/48; того самого дня о. Ген. Вікарій затвердив теж відповідні рішення Пров. Капітули (23.9.1948).

[41] *Там же*: Лист до о. Протоігумена Мартинця, з 23.9.1948, ч. 265/48, під ч. 3.

[42] *Там же* (Назначення пров. управи писане теж по-латині). Пров. Секретар о. Голик уже влітку 1949 р. від'їхав до Півн. Америки, а на його місце обов'язки пров. Секретаря виконував один із пров. консульторів.

[43] Після назначення на єпископа (29.9.1971), о. Кривий управляв Провінцією тільки до 19.1.1972 р., а після нього управу провінції прийняв о. Крайчий, як провінційний вікарій.

4. ВИХОВАННЯ ВАСИЛІЯНСЬКОГО ДОРОСТУ

Довгі роки Бразилія була вповні залежна від Галичини, щодо покликання нових піонерів. Перші покликання з Бразилії були: о. Йосафат І. Роґа та о. Йосиф Р. Мартинець. Обидва вони відбули свій новіціят на Закарпатті, а богословію — в Римі. До Бразилії на працю вернувся о. Роґа 1934-го, а о. Мартинець — 1935-го р. Одночасно з Віцепровінцією у 1931 р. був створений теж і власний новіціят [44].

А. *Новіціят у Бразилії*

Відкрито його в Прудентополі на саме свято Благовіщення, дня 7 квітня 1932 р., під проводом о. Миколи Н. Лиска, ЧСВВ, який саме для цього прибув з Галичини 1931 р. [45]. Новіціят розпочато з трьома кандидатами, а саме: Орестом Приймою, Василем Бобком і Петром Винником. Перші два походили з Ірасеми і навчались у малій семінарії ОО. Ісусовців у Сан Леополдо, Ріо-Ґранде до Сул. Третій, Винник, подавався на брата-помічника. Ще того самого року на новіціят прибув з Куритибської архиєпископської семінарії Рафаїл Семчишин. Перший новіціят у Прудентополі перетривав п'ять років, аж до 26 лютого 1937 р., коли з-за браку покликань новіціят треба було припинити. Він дав Бразилійській Провінції трьох ієромонахів: о. Пахомія Петра Осінчука [46], о. Йосифа Ореста Прийму [47] та о. Теодосія Адріяна Кучинського [48], як теж бр. Прокопа Петра Верету, друкаря.

Після чотирьох років перерви, дня 21 січня 1941 р., відкрито другий новіціят під проводом о. Іринарха І. Маланяка, ЧСВВ [49], цим разом із

---

[44] *Див.* вище, відм. 30.

[45] *Лиско, о. Микола Ніль, ЧСВВ*, нар. 1877, до Чину вступив 1897, рукопол. на свящ. 1905, до Бразилії прибув 1931. Довголітній маґістер новиків у Добромилі, Крехові, Прудентополі та Іваях. Праведний монах і дух. провідник. Помер в Іваях 1971 р., там і похований.

[46] *Осінчук, о. Пахомій Петро, ЧСВВ*, нар. 1877, висвячений 1910, прибув до Бразилії, як епархіяльний священик і був 22 роки парохом на Іваях-Кальмоні. 1933 р. вступив до ОО. Василіян; помер у Іваях 1953 р., там і похований.

[47] *Прийма, о. Йосиф Орест, ЧСВВ*, по закінченні новіціяту студіював у Галичині, а закінчив у Римі, де був теж рукоположений на священика 1942 р. Вернувся до Бразилії в липні 1942.

[48] *Кучинський, о. Теодосій Адріян, ЧСВВ*, виїхав на студії 1937 р. до Галичини, закінчивши їх у Римі. Рукоположений на священика в Римі (21.1.1942), вернувся до Бразилії в липні 1942.

[49] *Маланяк, о. Іринарх І., ЧСВВ*, нар. 1909, вступив до Чину 1926, висвячений 1934, приїхав до Бразилії 1937. Помер у Куритибі 1978 р. на 69-му році життя, похований в Іваях.

16 кандидатами, з яких 10 були вже випускники нашої Малої Семінарії св. Йосифа. Тепер уже новіціят продовжався безперебійно.

Новіціят аж до 1948 р. приміщувався в монастирі св. Йосафата у Прудентополі. В рр. 1946-1948, старанням о. Миколи М. Іванова, ЧСВВ, побудовано для новіціяту окремий дім Успіння Матері Божої в Іваях, де перенесено новіціят з Прудентополя. Так ото від 1948 р. новіціят приміщується в Іваях аж по сьогодні. Теперішнім учителем новіціяту є, від 1973 р., о. Тарсикій О. Залуцький, ЧСВВ. В 1980 р. на новіціяті було 21 кандидатів та 12 новиків [50].

Б. *Мала Семінарія в Прудентополі*

Була вона відкрита дня 4 червня 1935 р., щоб плекати нові покликання. Започаткував це важливе діло о. Йосафат І. Роґа, ЧСВВ, з 7-ма хлопцями у старому домі, де колись учили Сестри Служебниці. При кінці року в ювенаті було вже 13 учнів. У вихованні хлопців о. Розі помагали ще о. Йосиф Р. Мартинець, ЧСВВ, та о. Мелетій М. Камінський, ЧСВВ.

Тому що число юнаків з року на рік збільшалось, 1938 р. розпочато будову нового дому для Малої Семінарії св. Йосифа, що його посвятив єп. Іван Бучко [51] дня 1 березня 1940 р. Цей дім у рр. 1958-1961 цілком перебудовано і сьогодні, разом з монастирем св. Йосафата, він становить один із найбільших будинків у Прудентополі.

Прудентопільська Семінарія св. Йосифа — це ґімназія на правах державних шкіл. Як у кожній інституції, семінарія має свою дирекцію і провід. Професорами — ОО. Василіяни, але від 1969 р. допомагають учителювати в семінарії Сестри Служебниці П. М. та Катехитки Серця Ісусового. Ця семінарія приміщує кожного року до 120-130 учнів, досягаючи іноді й більшого числа, нпр., у 1980 р. було 136.

В. *Василіянські студії*

Започатковано їх 1943 р. в Ірасемі, під проводом оо. Рафаїла Лотоцького, Вартоломея Сенюти та Йосифа Прийми. З 10 новомонахів — 6 почали філософію, а 4 гуманістику. Пізніше тут навчалися теж і теології, аж до 1947 р., коли теологію перенесено до Прудентополя. На Ірасемі лишилася тільки філософія і гуманістика.

---

[50] Див. *Хроніка Новіціяту.*

[51] Преосв. Іван Бучко, помічний єп. Львівський, був апостольським візитатором у Бразилії 1939-1940 р.

Від 1949 р. майже всі бразилійські студенти їдуть на *богословські студії* до Риму. Тільки в рр. 1949-52 двох студіювало в Буенос Айрес, а в 1961-1968 рр. — 15 в Куритибі (архиєп. семінарія « Реджіна Апостолорум » і « Студіюм Теолоджікум » ОО. Кларетіян).

Філософічні й гуманістичні студії переносились з місця на місце. 1949 р. *Філософію* перенесено з Ірасеми на Іваї, а згодом (1961 р.) — до Куритиби, де василіянські студенти навчались у архиєп. семінарії « Реджіна Апостолорум ». Від 1967 до 1969 р. філософія знову була в Іваївському монастирі.

Студентів *гуманістики* в 1952 р. приміщено в Прудентополі, але наступного року — знову в Ірасемі, де вони були аж до трагічного пожару монастиря (1.5.1955). Відтак гуманістика була в Прудентополі (1956-1957) і в Іваях (1957-1969).

В 1969 р. всі василіянські студенти філософії і гуманістики остаточно були приміщені у новозбудованому монастирі св. Василія у Куритибі. Під цю пору (1982 р.) там навчається 16 студентів філософії, а 28 — гуманістики; в Римі на теології є 10 студентів.

5. ДУШПАСТИРСЬКА ПРАЦЯ

Що український нарід у Бразилії зберігся по сьогодні морально здоровим та являється релігійно найкраще вихованим, то це завдяки запопадливій праці духовенства, особливо ж ОО. Василіян. Від самих початків вони тут проповідують, катехизують, сповідають, організують, незважаючи на будь-які перепони. Їхня праця на цім терені направду муравлина, особливо в неділі й свята та перші п'ятниці. Крім парафій, обслуговують понад 140 осередків, 5 духовних Інституцій з їхніми новіціятами, інтернатами, заведеннями тощо. Вкладають жертвенну працю в провід парафій і парафіяльних осередків, організують з'їзди, катехизації; навчають співу, мови, фолкльору й т. п. Крім відправ, що їх наші Отці мають при своїх монастирях чи резиденціях щодня, вони дають відправу (сповідь, Сл. Божу, проповідь тощо) кожної неділі на ближчих оселях, двічі в місяць на дальших, а бодай раз у місяць на найдальших. Деякі оселі лежать на відстані 180-200 км. Колись наші Отці їздили возом, верхи, а то й пішки ходили. Тепер більшість мають автомашини. Відвідують своїх вірних по містах, колоніях, а навіть у найдальших закутинах із свяченою водою в йорданському часі. Радо спішать із духовною поміччю хворим по шпиталях чи домах та хоронять покійних. Отці Василіяни у Бразилії особлившу увагу прикладають до молоді, наслідком цього є численні духовні покликання.

Священикам у Бразилії дуже багато допомагають церковні організації, які діють не тільки на релігійному, але й народному полі. До таких організацій належать: 1. Апостольство Молитви, 2. Марійська Дружина та 3. Євхаристійне Лицарство.

а) *Апостольство Молитви* — вели Василіянські місіонери від самих початків [52]. Гуртки А. М. мали за мету відправляти богослуження в неділі й свята, коли не було священика та сходитися на спільне читання, що заступало проповіді й катехизації. Ґрунт підготовляв уже о. Сильвестер Кізима, засновником був о. Антоній Мартинюк. Перше таке товариство постало на Ріо Кларо 1898 р., після 5-денної місії о. Мартинюка. А на Різдво 1899 він його оснував у Прудентополі.

Перші наші місіонери спроваджували зі старого Краю побожні книжки; читання відбувалися на сходинах гуртків. Опісля, 1911 р., появився журналик « *Місіонар* ». За його допомогою в Апостольстві Молитви почався період експансії по найдальших оселях, і то не словом священика, а друком. Не тільки празник Серця Христового, але й кожна перша п'ятниця і перша неділя місяця — це свято ревних членів Ап. Молитви. Багато тоді є сповідей і св. Причасть.

До таких товариств наші Отці приймали всіх — старших і молодших, обидвох полів. Коли засновано товариство Ап. Молитви, то щезла зневіра, розпуста й пиянство. Народ став побожний і дуже часто приступав до св. Тайн.

В околицях Прудентополя 45 гуртків оснував о. Мартинюк, 18 о. Кізима, а по одному — о. Махняк і о. Хмілевський. Це в початках.

Наші Отці основували й основують гуртки Ап. Молитви по всіх колоніях. Дуже багато гуртків оснував о. Христофор Миськів. Сьогодні, практично нема ні однієї нашої колонії, де не було б тов. Ап. Молитви. Під цю пору воно налічує в Бразилії майже 15 тисяч членів.

« Тимчасом як світські товариства замовкали, — відмічує Микола Гец, — Апостольство Молитви найбільш інтенсивно працювало, і то за натхнінням священика, точніше — василіянських ченців-місіонерів » [53].

б) *Марійська Дружина* — це друга церковна організація, яка згуртовує нашу молодь та гарно діє при майже всіх церквах наших парафій у Бразилії [54].

---

[52] Див. Зінько В., ЧСВВ, *Апостольство Молитви між українцями в Бразилії*, Прудентопіль 1962. Автор завважує, що без Апостольства Молитви УК Церква в Бразилії була б « мов людина без рук ».

[53] *Див.* М. Гец, « Українці у вільному світі », стаття у *Ювілейна Книга Укр. Нар. Союзу*, Джерсі Сити 1954, стор. 233-252.

[54] Див. Зінько В., ЧСВВ, *Марійська Дружина між українцями в Бразилії*, Прудентопіль 1962.

Перший, хто започаткував тут цей рух, був світський священик, о. Омелян Ананевич. А від 1928 р. ОО. Василіяни почали пожвавлено пропаґувати та засновувати це товариство. Головним основником та провідником був о. Рафаїл Криницький, ЧСВВ. Найперше оснував він його в Куритибі 1928 р., а відзнаки марійським дружинникам роздав сам куритибський владика Кир Іван Браґа. Унезабарі після того о. Криницький засновує Марійську Дружину при інших наших церквах, зокрема в Прудентопільщині й Ірасемщині.

Сьогодні гарно проквітає Марійська Дружина головно при тих церквах, де є Сестри чи Катехитки. Вони то влаштовують із нашою марійською молоддю різні імпрези релігійного й народного характеру, відбувають з'їзди й прощі, дають театральні вистави тощо.

в) *Євхаристійне Лицарство* об'єднує малих дітей. Його започаткували в 1948 р. У деяких осередках воно дуже гарно проквітає.

г) У 1930-1940 роках значне число чільніших наших вірних вписалося до « *Третього Чину св. Василія Великого* ». З нагоди прийняття їм роздавано книжечку « Правила св. Отця Н. Василія Великого для світських людей », що їх уклав о. Андрій Шептицький, ЧСВВ, будучи ігуменом Львівського монастиря св. Онуфрія, пізніший Митрополит.

Календар — Щоб усунути велику трудність з відзначуваннями свят, ОО. Василіяни в Бразилії доклали всіх старань, щоб упровадити новий стиль календаря григоріянського. На це вже в 1916 р. дозволив Апостольський Престол, коли видав декрет у справі нашого обряду в Південній Америці. Та хоч Василіяни, разом із чільнішими мирянами та деякими світськими отцями, вже від 1922 р. робили про це старання, а в 1928 « Праця » навіть писала, щоб уже раз перестали ми бути назадниками в очах чужинців, то діло довершено щойно 1938 року, точніше на Різдво 1937, у грудні. Після усної та пресової кампанії, ОО. Василіяни видали календар, але тільки за новим стилем. Більшість народу його прийняла відразу. Тим часом опозиція, яку вів « Хлібороб », видала була навіть відозву (1.3.1938) мовляв, Василіяни хочуть « сполонізувати » народ, « отже приступайте до української православної церкви ». Новий стиль зовсім не міняв українськости Церкви, а навпаки, прикріплював до неї [55].

---

[55] Подрібніше про календар, див. *Ювіл. Альманах*, цит. тв., стор. 76-77.

6. АПОСТОЛЬСТВО СЛОВА

Одним із головних завдань Василіянського Чину є проповідування Слова Божого, народні місії та поширення християнської преси.

а) *Народні місії* — З самих же початків душпастирську працю між українцями у Бразилії треба було таки починати від св. місій. Це добре бачив о. Кізима, тому свою духовну працю розпочинає місією в Прудентополі й, негайно після цього, на Ірасемі й Іпіранзі-Ґважувірі.

Усіх місій, що їх проповідували наші Отці в Бразилії до 1980 р., нараховано 420. Дуже багато їх проповідував о. В. Мельник і о. П. Бальцар, але найбільш таки проповідували і ще проповідують, оо. Микола Іванів та Василь Зінько [56].

На місії в своїх парафіях запрошують радо наших Отців світські священики. Вони їх дуже цінять і в часі місії допомагають. Дуже ревно наші Отці проповідували місії в Бразилії з нагоди ювілеїв: в 1923 р. — 300-річчя смерти св. Йосафата; в 1925 — 25-річчя Братства Христового Серця та в 1946 — 50-річчя української еміґрації в Бразилії.

Крім місій по наших парафіях кожного року відбуваються, особливо в Великому пості, реколекції-триднівки. Їх розпочав уже о. Кізима. А о. Христофор Миськів свого часу давав навіть замкнені 8-денні реколекції для світських людей, головно ж молоді.

б) *Видавнича праця* — Видавничий апостолят ведуть наші отці Василіяни від початку. Найперше спроваджували багато книжок із старого Краю. А що це не розв'язувало пекучої справи, взялись творити власне видавництво. Так ото заходами о. М. Шкірпана основано в Куритибі 1909 р. « *Руську Друкарню* ». Того року їздив о. Шкірпан до Галичини. Вертаючись, привіз з собою студента Клима Ґутковського, що мав стати редактором нової газети, а в Відні закупив друкарську машину. Дня 1 січня 1910 р. почав виходити в Куритибі перший український католицький журнал « *Прапор* ». Був це двотижневик. Після випуску 23-го числа « Прапор » перенесено до Прудентополя. Там, в будинку ОО. Василіян приміщено друкарську машину з Відня. Тут журнал виходить до липня 1911 р., коли то з браку сталого редактора довелося припинити « Прапор » [57].

---

[56] За останнє 10-річчя (1970-1980) о. М. Іванів дав 80 місій, а о. В. Зінько - 49.

[57] Див. Зінько В., ЧСВВ, « Десяті Роки », стаття в тижн. « *Праця* », 1-2 (1972) 3.

ДІМ ГОЛОВНОЇ УПРАВИ ЧИНУ В РИМІ ПРИ ЦЕРКВІ СВВ. СЕРГІЯ І ВАКХА (до 1960 р.)

ДІМ ГОЛОВНОЇ УПРАВИ ЧИНУ В РИМІ – НА АВЕНТИНІ (від 1960 р.)

« *Місіонар* » — це релігійний журнал-місячник, який почав друкуватися з початком 1911 р. в Прудентополі. Його офіційна назва — « *Український Місіонар у Бразилії* ». З самих же початків його видають ОО. Василіяни, а першим редактором став о. Рафаїл Криницький, ЧСВВ. « Місіонар » був гарно й цікаво редаґований. Він став не тільки великим здобутком нашого українського християнотворчого життя, але й дістав заслужене признання від бразилійських церковних кіл. Він доходив до всіх наших осель у Бразилії, як теж до Арґентини, Півн. Америки, Канади, Галичини, Німеччини, Угорщини, Чех і навіть до Східної України й Росії. Цей орган Апостольства Молитви вже від початку має звичайно в кожнім своїм числі місячне намірення для Ап. Молитви і життєпис св. Заступника на даний місяць. Коли в листопаді 1917 р., з огляду на воєнні дії, припинено в Бразилії іномовні публікації, « Місіонар » і « Праця » перестали появлятись. « Місіонар » знову почав виходити щойно 1935 р. Коли « Місіонар » припинено, то « Праця » поміщувала « місячні намірення », щоб таким чином задоволити потреби Апостольства Молитви. « Місіонар » виходить приблизно у 2-ох тисячах примірників.

« *Праця* » — український католицький журнал у Бразилії появився перший раз 22.12.1912. Його видають у Прудентополі ОО. Василіяни, а першим редактором був п. Осип Мартинець, батько Преосв. Йосифа Р. Мартинця, ЧСВВ. Спочатку був це двотижневик. Тижневиком « Праця» стала з 4-им числом 1915 року. Уже в першій статті товстими буквами накреслено програму цієї газети: « На ґрунті релігійно-католицькім зачнемо працю над освідомленням нашого українського народу в Бразилії ».

Редактори « Праці » досить часто мінялися [58]. За редаґування о. Й. Мартинця, ЧСВВ (1935-1948) газета стала на вершку свого розвитку, а виходила тиражем 1.700 примірників. Від 1962 р. редактором « Праці » є о. Василь Зінько, ЧСВВ. Завідателями « Праці », аж до 1928 р., були світські люди, коли адміністрацію прийняв бр. Лаврентій Струк, ЧСВВ. Після нього аж по сьогодні обов'язки ці виконує бр. Прокіп Верета, ЧСВВ.

В рр. 1921-1923 вийшли теж книжкові *Календарі* « *Праці* ». Відтак настала перерва аж до 1933 р., коли то Календар « Праці » знову появився. Відтоді, з малими перервами (1942-45), він виходить щороку.

---

[58] Точний список редакторів « *Праці* » поданий у *Календарі* « *Праці* » на 1962 р., стор. 38-41.

« *Цвіркун* » — Заохочені оо. Й. Роґою і Й. Мартинцем, наші василіянські студенти почали видавати (1945 р.), в Ірасемі, « Цвіркуна », що з малими перервами появляється до сьогодні.

Неперіодичні видання. Крім « *Місіонаря* », « *Праці* » та « *Календаря Праці* » друкарня ОО. Василіян у Прудентополі надрукувала вже дуже багато всіляких книжок і книжечок, різних молебнів та богослужень, церковні й народні пісні, « Наслідування Христа », кілька молитовників і катехизмів тощо [59].

Тим-то й ніхто не може заперечити, що Василіянське друковане слово в Бразилії було та є насущним хлібом для наших вірних і в великій мірі облегшило працю отців місіонерів.

З ченців Бразилійської Провінції, що видали свої праці друком, слід згадати о. М. Іванова — « *Свята Місія* » (1969), « *Ріки води живої* » (1976); о. К. Корчаґіна — « *Благовість спасіння* » (1975), « *Укр. Православна Автокефальна Церква* » (1955, по-есп.), « *Карне право Укр. Кат. Церкви* » (1981); о. В. Бурка — « *Історія Біблійна* » (1965) та « *Укр. еміґрація в Бразилії* » (1963, по-порт.); а особливо о. В. Зінька, що хоч не належить до Браз. Пров., для неї в особливший спосіб прислужився своїми численними статтями про початки місійної праці ОО. Василіян у Бразилії. З його праць на окрему увагу заслуговує « *Рідна школа в Бразилії* » (1960).

7. ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНА ПРАЦЯ

Крім постійної місіонерської праці по численних оселях, Отці Василіяни в Бразилії займалися також, і то вже від початків, іншими ділянками культурно-соціяльного життя нашого народу. Але насамперед вони організують *українські школи.* « Школа має бути і мусить бути! » — казав о. Кізима, і сам платив цілий рік за четверо найбідніших дітей. Опісля наші отці, зокрема Шкірпан і Бжуховський, запопадливо та невтомно займаються школами по осідках. Більше і краще устаткованих шкіл постало під час другої масової еміґрації від 1907-1914 р., коли в Бразилії було вже 35 укр. шкіл, з яких у самім муніціпії Прудентополіс — 22 з 630 учнями. У 1920 р. їх було 41 [60].

---

[59] Див. Каталог В-ва ОО. Василіян у Прудентополі у *Календарі* « *Праці* » на 1973 рік, стор. 113-115.

[60] Див. *Ювіл. Альманах*, цит. тв., стор. 49; Зінько В., ЧСВВ, *Рідна Школа в Бразилії*, Прудентопіль-Апостолес, 1960 (тут подані детальні інформації).

Майже над усіма тими школами трудилися ОО. Василіяни, найбільше ж о. Маркіян Шкірпан, о. Рафаїл Криницький і о. Євстахій Турковид. У розвитку укр. шкільництва велику ролю відіграли Сестри Служебниці, яких спровадили з Галичини наші Отці в 1911 р. Крім Сестер ОО. Василіяни анґажували до шкільної праці й світські сили й організували « шкільні союзи ».

Для поліпшення шкільної справи, о. Рафаїл Криницький, ЧСВВ, почав організувати « *шкільні союзи* », яких завдання було підтримувати шкільництво фінансово та чувати над вихованням молодого доросту. Перший такий Союз постав у Прудентополі 1913 р. Уже в першім році таких товариств, крім прудентопільського, засновано тринадцять. Отці ЧСВВ давали по колоніях також курси для старших неграмотних. Це робив уже о. Кізима. Виголошували відчити, організували академії тощо. У 1936 р. о. Й. Мартинець оснував у Прудентополі теж « *Самоосвітний Гурток* ».

Театр. Отці Василіяни у Бразилії старалися не тільки про те, щоб підтримати релігійного духа й обряд, але й мати інтеліґентних діячів, які цікавилися б духовними речами. А до того чимало спричиняється театр. — Першим осередком, де давали періодично вистави й представлення, був Прудентопіль (від 1913 р.), а другим — Ірасема. Аматорські гуртки засновувалися й по колоніях. Вони то виставляли, часто навіть по-мистецькому, гарні п'єси. Існують подекуди й тепер такі ам. гуртки, головно там, де постійно є наші священики або Сестри чи Катехитки.

Хор. Уже 1899 р. о. Антоній Мартинюк, ЧСВВ, зорганізував був у Прудентополі перший церковний хор. Коли він виїхав до Галичини, то хором займався бр. Гавриїл Будний, якому вдалося зорганізувати в Прудентополі дитячий хор. Діти не тільки співали Сл. Божу, але й Утреню та Вечірню; навчилися співати з Ірмологіона і знали також інші спеціяльні розспіви нашої Церкви. Як виїхав бр. Будний, то прудентопільським хором керував (від 1927) бр. Лаврентій Струк, а згодом (від 1935 р.) о. Йосафат Роґа, який допровадив хор до найкращого розвитку. В наших часах з Василіян добрими диригентами показались: о. Єфрем Кривий — теперішній владика-епарх, і о. Павло Крайчий — теперішній Протоігумен, який по сьогодні диригує прудентопільським мішаним хором та хором семінаристів св. Йосифа. На початку цього сторіччя в Прудентополі існувала теж укр. оркестра.

Просвітні товариства. Діяли між нашими поселенцями у Бразилії під різними назвами, як ось: « *Просвіта* », « *Товариство ім. Тараса Шевченка* » тощо. « *Просвіту* » основують наші Отці не тільки в Пру-

дентополі й Ірасемі, але й по колоніях. На Ірасемі вона існує вже від 1907 р. і має найкращу книгозбірню. Це т-во дуже багато спричинилося до піднесення освітнього рівня нашого народу. В Прудентополі існували аж три т-ва: « *Просвіта* », « *Руська Бесіда* » й « *Народний Дім* », що його збудував у 1912-1917 рр. о. М. Шкірпан. Він злучив їх в одне центральне « *Товариство Україна* », яке дуже поширилося та з'єднувало наших людей під народно-релігійним прапором. Наші Отці не тільки засновували товариства, але часто їх очолювали. Першим головою « *Товариства Україна* » був о. К. Бжуховський, а відтак о. М. Шкірпан.

Господарка. ОО. Василіяни цікавились і господарським положенням укр. іміґрантів у Бразилії. Вони їм допомагали найперше доброю порадою, вказуючи господарям ліпші землі. Дораджували поселюватись не одинцем, а громадно. В Прудентополі, стараннями наших Отців, постав навіть бровар, щоб збільшити прибутки громади. На Ірасемі о. Я. Коциловський побудував 1917 р. кіратовий млин та велику столярню з машинами, щоб молодь навчалась ремесла. Бр. Будний, що там перебував, керував верстатом. У 1928-1934 о. Є. Турковид організував хліборобські товариства.

Самі ж Василіяни дали людям приклад доброї господарки. Вже о. Кізима зорганізував господарку на Абрілі коло Прудентополя. Це була підручна господарка тодішніх ОО. Василіян. Вона помітно зросла за о. М. Шкірпана. Був також виноградник і продукували власне вино, яке вживали до Сл. Божої. Коло Ріо дос Патос була пасіка. Працював при ній фаховий бджоляр, проф. Іван Палатинський. Ця господарка була тут чинна до 1940 р., коли її перенесено на Ронди, коло лінії Ріо Прето. В 1970-их роках відновлено в Прудентополі василіянську господарку, коли-то на Абрілі розбудовано її в розлогу фарму худоби, свиней, курей та плянтації сої, пшениці й рижу. Теж і на Рондах ведеться раціональну господарку й пасіку, подібно й на Іваї-Кальмоні.

8. ВАСИЛІЯНСЬКІ МОНАСТИРІ Й ОСІДКИ

Спочатку мали ОО. Василіяни в Бразилії тільки два місійні осередки — Прудентопіль й Ірасему. Тепер є *три монастирі, вісім резиденцій* і одна місійна станиця. Монастирі: в Прудентополі, Іваях й Куритибі, а резиденції: в Куритибі, Ірасемі, Понта Ґроссі, Кампо Моврон, Ронкадор, Пітанґа, Пато Бранко й Сан-Павло.

Монастирі

1. *Прудентопіль.* Василіянський монастир св. Йосафата, побудовано в 1916-1920 роках, а побільшено у 1953-1961. Тут має осідок Провінційна Управа[61]. Поблизу монастиря стоять: а) Парафіяльна Церква св. Йосафата й дзвіниця з 6-ма дзвонами. Церкву збудовано в 1923-1928 рр., з нагоди 300-річчя смерти св. Йосафата, і являється вона найбільшим українським храмом у Бразилії. Її споруджено за о. пароха Євстахія Турковида, а посвячено 1939 р. Дзвіницю збудовано 1946 р. — б) Василіянська Друкарня, в якій редаґується й друкується « *Праця* » й « *Місіонар* » та чимало інших видань і друкарських робіт. Першу свою друкарню ОО. Василіяни в Прудентополі відкрили 1910 р. Вона приміщувалася в будинку Василіян, там де зараз є дім СС. Служебниць. 1952 р. споруджено для друкарні новий мурований будинок при вулиці Кандідо де Абреу, напроти монастиря. 1980 р. її побільшено добудовою. Під цю пору друкарня має дуже добрі друкарські машини та власну клішарню. — в) 1965 р. відкрито василіянську книгарню й папірню « Святої Маріни », що її розбудовано 1980 р. — г) Василіянська столярня, виробила вже багато престолів, кивотів, сповідальниць, проповідальниць та інших робіт. Довголітнім її завідателем та працівником є бр. Методій Солтис, фаховий столяр. — ґ) Мала Семінаря св. Йосифа лучиться з будинком монастиря. — д) Прудентопільський монастир має теж велику господарку на лінії Абріл і Рондах.

Парафію св. Йосафата, яку записано на Чин 1956 р., під цю пору обслуговує 12 отців. Вони теж обслуговують 40 поселень, які належать до парафії. Парафія нараховує 4.114 родин, приблизно 23.000 душ.

Отці цього дому також дають духовну обслугу: новіціятові СС. Служебниць (до 1981 р.), новіціятові й інтернатові Катехиток С. Ісусового, шпиталеві С. Ісусового, Домові Марії (вислужених СС. Служебниць), СС. св. Йосифа та провадять і навчають у семінарії св. Йосифа.

2. *Іваї.* За стараннями ОО. Василіян тут побудовано для наших іміґрантів в роках 1909-1911 першу церкву. В 1912-1932 рр. парохом Іваїв був світський священик о. Петро Осінчук. Він вступив на новіціят ОО. Василіян у Прудентополі 1933 р., а парафію прийняли наші Отці. Парохом став о. Є. Турковид, ЧСВВ, аж до 1939. 1940 р. тут ОО. Василіяни збудували перший свій дерев'яний дім, а 1946-1948 — великий

---

[61] За виїмком 1959-1964 рр., коли Протоігуменат мав свій осідок у Куритибі; 1964-70 у Понта Ґроссі; 1970 р. — знов у Куритибі.

мурований, де 1948 р. примістився новіціят ОО. Василіян. Там відбувалися свого часу студії схоластикату й філософії. Дім розбудовувано два рази: в 1954 та 1967. Крім матірньої церкви — Пресв. Серця Христового — наші Отці обслуговують ще 15 колоній із своїми церквами чи каплицями. Парафія налічує коло 9 тисяч душ, всього 1.550 родин.

3. *Куритиба.* Третій наш монастир св. Василія Великого, в якім приміщено студії філософії й гуманістики. Дім побудовано в 1964-1969 рр., а канонічно еріґовано 1971 р. Під цю пору (1982) тут навчаються 44 Василіянські студенти: 16 філософії й 28 гуманістики. Отці цього дому обслуговують 10 колоній, деякі з них близькі, деякі дальші, навіть 130 км. віддалі. Отці також провадять новіціят СС. Василіянок на Бокейроні; як теж один ієромонах доїжджає з духовною обслугою до новіціяту СС. св. Анни у Вера Ґварані.

Осідки-резиденції

1. *Куритиба* — при церкві Різдва Божої Матері. Перша церква тут постала за старанням Отців Василіян 1902 р. Була дерев'яна, перебудована з приватного дому. В роках 1925-1928 споруджено муровану, а в роках 1964-1969 — теперішню церкву. В 1956 р. парафію формально приписано Чинові. Вона нараховує майже 610 родин. З цього осідку священики доїжджали на Віла Ґваїру, в Куритибі, де в роках 1954-1956 збудовано церкву, що сьогодні служить за катедру св. Івана Христителя. При церкві лежить резиденція ОО. Василіян. На стало осів тут наш отець 1931 р. Теперішній мурований дім збудовано у 1941-1943. В цій резиденції від 1961 до 1967 рр. приміщувався Василіянський студентат.

2. *Ірасема* — Парафія й резиденція Пресв. Родини. Була, після Прудентополя, другим василіянським осідком у Бразилії. Перший прибув сюди з душпастирською обслугою о. Сильвестер Кізима 1897 р., а на стало осів в Ірасемі о. Климентій Бжуховський 1903 р., коли почав організувати місцеву парафію. На горі височіла вже каплиця. Коло неї о. Клим протягом року збудував монастирок [62], а в 1907-1910 рр. велику дерев'яну церкву. Згодом на місці старої каплиці споруджено величаву дзвіницю, на подобу Києвопечерської. Дехто називав ці забудування

---

[62] Його пізніше розбудовано в більший монастир, де приміщувались василіянські студії від 1943 до 1955 р.

Ірасемською « Печерською Лаврою », інші ж — « Ясною Горою ». На жаль, це все згоріло вночі з 30-го квітня на 1-го травня 1955 р. На місці давньої обителі, заходами о. Петра Бальцара по всій горі розташовано Хресну Дорогу, а на південному схилі гори гарну Печеру Богоматері. Теперішня, нова мурована церква, постала в роках 1955-1959, але вже не на горі, а на більше приступному місці.

Біля церкви побудовано нову резиденцію, яку посвячено 1977 р. Парафія записана 1975 р. на Чин, а її покровителем є св. Родина. Парафія налічує 820 родин та 10 місійних осередків із своїми церквами.

3. *Понта Ґросса.* Цей осідок Василіян побудовано 1950 р. Душпастирство у Понта Ґроссі наші отці прийняли 1945 р., а вже в рр. 1949 1951 спорудили тут храм Переображення Господнього. Нову муровану церкву побудовано в рр. 1972-1978. Парафія нараховує зараз 695 родин. Отці цього дому обслуговують, крім 8 колоній, ще шпиталь « Бон Жезуз », а також правлять Сл. Божу в дитячому шпиталі СС. Служебниць — « Інфантіл » та в домі Катехиток С. Ісусового.

При резиденції Переображення у Понта Ґроссі приміщувалась теж Провінційна Управа від 1964-1970 р.

4. *Кампо Моврон* — Парафія й резиденція Пресв. Тройці. Почав сюди доїжджати з Прудентополя о. Венедикт Мельник, ЧСВВ, в 1936 р. Відтак обслуговували її наші отці з Пітанґи. Парафію засновано 1959 р., коли-то побудували там першу дерев'яну церкву. Якийсь час парафію обслуговували світські священики, але вже 1964 р. її знову прийняли ОО. Василіяни. В рр. 1965-1968 в Кампо Мовроні споруджено нову муровану церкву, а нову резиденцію — в рр. 1979-1980. До матірньої церкви Пресв. Трійці належить 8 місійних осередків із 625 родинами.

5. *Ронкадор.* ОО. Василіяни мають тут свій осідок і парафію св. Миколая від 1971, коли побудовано нову муровану церкву на місце старої дерев'яної з 1940 р.

При церкві є дерев'яна резиденція нашого отця пароха й мурована, висока на 15 м. дзвіниця з трьома дзвонами, які порушується електронічною командою з захристії. Це перша цього роду дзвіниця в українській єпархії в Бразилії, посвячена 1977 р. Ця парафія має 6 церков і каплиць.

6. *Пітанґа* — Парафія й резиденція Успіння Пресв. Богородиці започатковані в 1938-1940 рр., коли тут збудовано дерев'яну церкву, яку в 1955 р. відновлено. Парафію канонічно засновано 1953 р. Тепер на місце дерев'яної церкви наші Отці будують стилеву муровану. Па-

рафія налічує 1.185 родин та 18 поселень із своїми церковцями. На місце старої дерев'яної резиденції 1972 р. побудовано більший мурований дім.

7. *Пато Бранко - Алто Параїзо*: Парафія й резиденція Пресв. Тройці. Колонія Алто Параїзо лежить 14 км. від міста Пато Бранко. Сюди ОО. Василіяни доїжджали від самих початків поселення наших людей, в сорокових роках; спочатку з Прудентополя, відтак же з Уніон да Вітерія, де мали сталий осідок. 1956 р. на Параїзо посвячено церкву. Якийсь час управляли парафією світські священики, опісля знову Василіяни й по сьогодні. Їх заходами, в роках 1961-1963 на Параїзо побудовано колегію, якою управляють СС. Катехитки св. Анни. В Параїзо осіли на стало наші Отці 1975 р. Під цю пору будують велику муровану церкву в місці Пато Бранко і мають до обслуги 13 колоній. Всіх укр. родин є 723.

8. *Сан Павло* — Храм Непор. Зачаття П. Д. Марії і резиденція ОО. Василіян знаходяться у дільниці Віла Бела (Сан Павло). Василіяни тут працюють від січня 1954. Будову церкви і долученої до неї резиденції закінчено 1965 р. Церква служить парафіям обох обрядів: українського з 172 родинами і латинського з 2.100 вірними. В 1956-60 рр. о. Маланяк, тамошній парох (1956-71), кожної неділі вів укр. радіопрограму з висильні « Нове де Жульо ». Слід іще відмітити, що в 1976-79 рр. наші Отці звідси обслуговували теж православних на Віла Барселона (Сан Каетано до Сул).

в) Місійна станиця

Каскавел — місійна станиця (1979-1982). На Каскавел почали ОО. Василіяни доїжджати в 50-тих роках, коли збудовано тут стилеву дерев'яну церкву Неустаючої Помочі Божої Матері. Наших родин у місті й околицях є 248; колоній, що їх обслуговує наш отець, є 11 [64]. Тут перебував наш отець в рр. 1977-1982.

---

[63] Про укр. і латинську парафії Непор. Зачаття у Сан Павло, див. стаття о. Т. Кучинського, ЧСВВ, у *Календар « Праці »* на 1980 р., стор. 56.

[64] Статистику поодиноких парафій подано за: « *Звіт про пасторальну діяльність парафій і місійних станиць за* 1979 *р.* », в Єпарх. Архіві, Куритиба.

о. А. Пекар, ЧСВВ

АМЕРИКАНСЬКА ПРОВІНЦІЯ УСПЕННЯ МАТЕРІ БОЖОЇ

ЗМІСТ

1. *Перший осідок у Чікаґо.* 2. *Новий осередок у Нью Йорку.* 3. *Заходи за власний новіціят.* 4. *Створення самостійної провінції.* 5. *На нових позиціях.* 6. *Виховання Василіянського доросту.* 7. *Душпастирська праця.* 8. *Виховання молоді й школи.* 9. *Голошення слова Божого.* 10. *Апостолат друкованого слова.*

Першим Василіянином, який 1889 р. приїхав на місійну працю до Північної Америки, був о. Кирило Ґулович, ЧСВВ, із Закарпаття. Він ще не був « реформований » і по кільканадцятьох роках місійної праці в Америці вернувся додому й десь 1913 р. помер [1].

Коли відтак з Добромильської реформи вийшли перші Василіянські священики-місіонери, то Префект свящ. Конґреґації для Поширення Віри, Кардинал Мєчислав Г. Лєдуховський почав домагатися, щоб до Америки вислати на місійну працю між українськими поселенцями бодай двох Василіян. Однак із-за різних причин справа протягалася [2].

---

[1] Про о. К. Ґуловича, ЧСВВ (1845-1913) мало що знаємо. Із старих списків виходить, що він теол. студії закінчив 1870 р. у Маріяповчі, де в рр. 1872-1875 був вікарієм дому. Скінчивши уряд ігумена на Буковій Горі (1875-1888), вже 1889 р. виїхав до ЗСА, де був парохом перше у Фріланді, Па., а потім у Ремі, Па. (1898). Початком нашого сторіччя вернувся на Закарпаття (мабуть покинув Чин) і помер ок. 1913 р.

[2] Аж до 1917 р. УКЦерква належала під нагляд свящ. Конґреґації для Поширення Віри (« de Propaganda Fide »), при якій від 1862 р. існував окремий відділ « для справ Східних Обрядів ». Кард. М. Лєдуховський був префектом цієї Конґреґації в рр. 1892-1902. Його переписку з Єзуїтськими настоятелями Добромильської реформи у справі вислання Василіянських місіонерів до ЗСА див. в *Архіві Головної Управи* ОО. Василіян у Римі (*далі скор.*: АГУ) у течці: — *Добромильська реформа.* Коли нарешті 1896 р. рішено вислати двох Василіян до ЗСА, тоді не стало їм грошей на подорож.

В рр. 1900-1903 в околиці Чікаґа трудився вже реформований Василіянин, о. Іван Дамаскин Поливка, але він також незабаром вернувся додому, де й безслідно пропав [3].

Щойно 1907 р., разом з єп. Сотером С. Ортинським, ЧСВВ [4], до ЗСА приїхав о. Володимир В. Стех, ЧСВВ [5], якому внезабарі вдалося зорганізувати там кілька парафій. Коли 1925 р. він був готовий вертатися до Галичини, єп. К. Богачевський затримав його й назначив парохом церкви св. Миколая у Пассейку, Нью Джерси. На посаді пассейкського пароха о. Стех перебув до 1942 р., коли то з причини хиткого здоров'я подався на пенсію й віку свого доживав коло своєї сестри, що її давніше був спровадив з Галичини на свою господиню. Однак першим місіонером, який промостив шлях Василіянським ченцям на місійну працю в Америці, був о. Епіфаній Теодорович, ЧСВВ [6].

1. ПЕРШИЙ ОСІДОК У ЧІКАҐО

В 1927 р., вертаючись з Канади до Галичини, о. Е. Теодорович вступив до Філадельфії, щоб попрощатися із своєю рідною сестрою, настоятелькою тамошніх СС. Василіянок, М. Йосафатою, ЧСВВ. При тій нагоді він відвідав теж Філадельфійського Владику, Преосв. К. Богачевського. Владика, знаючи про письменницькі здібності о. Теодоровича [7], затримав його в Америці й назначив редактором епархіяльної га-

---

[3] Родом чех, о. І. Д. Поливка вступив до Чину в Галичині, 1892 р. Восени 1899 р. він приїхав на місійну працю до Вініпеґу, Канада. Знеохочений інтриґами поляків, 1900 р. перейшов до Чікаґа, де трудився аж до 1903 р. Від тоді нема сліду за ним. Василіянський Каталог на 1904 р. вже не згадує його між своїми членами. Про нього див. працю Б. Казимира. *Перший Василіянин у Канаді*, Торонто 1961.

[4] Владика Сотер С. Ортинський, ЧСВВ (1866-1916), був першим укр. катол. єпископом у ЗСА (1907-1916). Про нього див. В. Ваврик, *Єпископ С. Ортинський, ЧСВВ*, Нью Йорк 1956; Г. Лужницький, *Єпископ-Піонер Кир Сотер з Ортинич Ортинський*, Філядельфія 1963.

[5] Некролог о. В. Стеха, ЧСВВ (1863-1945), див. у « *Світло* » 8 (1945) 6. Маючи з собою рідну сестру, він не міг пізніше долучитися до монашої спільноти й остався « самітним місіонером » аж до смерти (1945 р.). В 1933 р., пересилаючи о. протоіг. Н. Крижановському фінансовий звіт і свій даток на провінцію (10. - дол.), він писав: « Не думайте, що я свого Чина вже відцурався ». Лист о. Стеха з 15.5.1933 р. див. в *Архіві Канадської Провінції* (далі скор.: АКПр.). УВАГА — у своїй розвідці я використав *Список документів* о. М. Войнара, ЧСВВ, які він вибрав з Архіву Канадської Провінції (АКПр.) за рр. 1920-1948 і які відносяться до діяльности ОО. Василіян у ЗСА. На цьому місці я йому складаю щиру подяку!

[6] Некролог о. Е. Теодоровича, ЧСВВ (1881-1958), див. у « *Світло* », 10 (1958) 10-11.

[7] Перед своїм виїздом на місії до Канади в 1921 р., о. Е. Теодорович був редактором Жовківського « *Місіонаря* » (1908-1912), зредаґував кілька календарів « *Місіонаря* » та видав 1-ий том « *Життя Святих* » (1912).

зети « Католицький провід », що його він редаґував протягом п'ятьох років (1927-1932). Рівночасно о. Теодорович виконував при церкві Святого Духа в Честер, Па., обов'язки пароха.

Преосв. К. Богачевський, знайшовшись у гущі церковної боротьби [8], з великою запопадливістю старався про заснування Василіянського осідку у Філадельфійській епархії. Однак з Галичини не було можливо дістати ченців, а Василіянська Місія в Канаді була ще за слаба, щоб розтягнути свою працю також на Америку. Та з вибором о. Д. Ткачука на архимандрита [9], справа пішла вперед. Так уже з початком 1932 р. до ЗСА були призначені два ревні Василіяни, о. Сильвестер С. Журавецький [10] та о. Андрій О. Трух [11], які долучилися до о. Е. Теодоровича, щоб нарешті в Америці започаткувати Василіянський осередок. З огляду на те, свящ. Конґреґація для Східної Церкви, листом з дня 24 лютого 1932 р., дозволила Головній Управі Чину створити « Американсько-Канадську Провінцію », хоч на той час в Америці ОО. Василіяни ще не мали свого канонічно заснованого дому [12]. Першим протоігуменом Американсько-Канадської Провінції, дня 12 січня 1933 р., був назначений о. Навкратій М. Крижановський, ЧСВВ, про що вже було сказано в історії Канадської Провінції.

Згадані місіонери, о. С. Журавецький і о. А. Трух приїхали до Америки в серпні 1932 р. і замешкали разом з о. Е. Теодоровичем у Честер, Па. При Честерській парафії місце для трьох монахів було за тісне, тому о. Теодорович виклопотав від Владики Богачевського Святомиколаївську парафію в Чікаґо, Іллиной, яка в тому часі нараховувала понад 1.200 родин, але мала фінансові труднощі [13]. Остаточне переписання

---

[8] Див. Д. Богачевський, *Владика Константин Богачевський*, Філядельфія, Па. 1980, стор. 33-45.

[9] Архимандритом о. Д. Ткачук став 1931 р., помер 1944 р. Його некролог див. у « *Записки ЧСВВ* », 1 (1949) 85-88.

[10] Некролог о. С. Журавецького, ЧСВВ (1891-1954), див. у « *Світло* », 16 (1954) 16-17.

[11] Спомини-некролог про о. А. Труха, ЧСВВ (1894-1959), поміщені у « *Світло* », 6 (1959) 262-263.

[12] Декрет Східної Конґрерації з дня 24.2.1932, ч. 789-31 в *АГУ-Сх. Конґреґація*. В нім читаємо: « Cum Ordinarii pro fidelibus ritus rutheni in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis (i. e. Ep. C. Bohačevskyj et Ep. B. Takač - A. P.) spirituales exigentias suarum communitatum pluries aperuerint votaque porrexerint ut etiam in eorum ditiones religiosi Basiliani mitterentur... SS. D. N. Pius Div. Prov. PP. XI in audientia... mandavit ut nova Provincia ita erecta ' Provincia Americano-Canadensis ' in posterum appelaretur ».

[13] ОО. Василіяни перебрали Святомиколаївську парафію в Чікаґо дня 1.10.1932 р. А що про передачу Чікаґської парафії і сплачення довгів кружляли різні версії, то сам єп. К. Богачевський почувався до обов'язку вияснити цю справу в окремій статті — див. « *Ковчег* », 12 (1948) 146-150.

парафії на Василіянський Чин « ad perpetuum » відбулося через свящ. Конґреґацію для Східної Церкви дня 14 листопада 1934 р.[14]. Так нарешті ОО. Василіяни набули собі сталий осідок у ЗСА, а першим його ігуменом став о. Е. Теодорович.

Улітку 1933 р. до Америки приїхали ще два місіонери з Галичини, тобто о. Амвросій Сенишин, ЧСВВ[15], й о. Максим Марків, ЧСВВ[16]. Тоді о. Трух переїхав на місійну працю до Канади, а при парафії св. Миколая в Чікаґо остався такий склад осіб: 1) о. Е. Теодорович - ігумен; 2) о. С. Журавецький - парох; 3) о. А. Сенишин - помічник пароха й управитель школи; 4) о. М. Марків - провідник церк. організацій і місіонер. Парафіяльне життя при церкві св. Миколая під проводом ОО. Василіян почало гарно розвиватися, головно після 1936 р., коли при парафії споруджено й відкрито цілоденну школу, в якій навчали наші СС. Василіянки[17].

Менш успішними показалися переговори о. Е. Теодоровича із закарпатським єп. Василем Такачем, в якого епархії саме тоді велась церковна боротьба « за целібат »[18]. Владика просив бодай двох Василіян із Закарпаття і приобіцяв їм передати Святомихайлівську церкву у Ґері, Індіяна, недалеко Чікаґа. Та заки закарпатські Василіяни спромоглись вислати когось до Америки, то Владика Такач передав Ґерійську парафію ОО. Францісканцям[19]. Коли відтак літом 1933 р. із

---

[14] Декрет в *АГУ-Сх. Конґреґація*; теж в *АКПр.*

[15] Некролог митр. А. Сенишина, ЧСВВ (1903-1976), див. у « *Світло* », 11 (1976) 374-376; « *Василіянський Вісник* » (далі скор.: « *ВВіс.* »), 14 (1977-78) 52-53.

[16] Життєпис о. М. Маркова, ЧСВВ (нар. 1899), див. у « *Календар Доброго Пастиря* » на 1950 р., Нью Йорк. Н. Й., стор. 99-105.

[17] Про парафіяльні школи під проводом ОО. Василіян буде слово в окремому розділі.

[18] Владика Василь Такач, єп. Пітсбурзький (1924-1948), під своєю судовластю мав, крім закарпатських парафій, ще й мадярських і хорватських греко-католиків. Про боротьбу « за целібат » у Пітсбурзькій епархії в рр. 1930-1935 див. « *Добрий Пастир* », Станиславів 1931, стор. 306-307; 1932, стор. 57-61; 1935, стор. 138-139. Життєпис єп. Такача — B. Shereghy, *Bishop Basil Takach - the «Good Shepherd»*, Pittsburgh, Pa. (Byzantine Seminary Press) 1979.

[19] Єп. Такач 1933 р. утратив нараз 13 священиків і, примушений обставинами, прийняв 8 словацьких римо-кат. Францісканців, які за позволенням Риму підучилися обрядів й адміністрували дочасно кілька закарп. парафій. Один з них, о. Ф. Духала, лишився в Пітсбурзькій епархії до сьогодня, а зараз є парохом у Джірард, Па. З листа о. Ткачука до о. Крижановського з дня 15.11.1933 (див. в АКПр.) виглядає, що сам о. Е. Теодорович не сподобав собі Ґерійську парафію, бо там не було « наших людей », тобто галичан. На цім пункті між о. Е. Теодоровичем і о. М. Станканинцем зайшло « непорозуміння ».

Закарпаття приїхали о. Теодор Леґеза, ЧСВВ [20], й о. Маріян Станканинець, ЧСВВ [21], то вони також замешкали в Чікаґськім монастирі, звідкіля потім роз'їжджалися по закарпатських парафіях на місії. Коли однак дня 21 червня 1934 р. о. М. Станканинець несподівано помер, то о. Т. Леґеза повернувся на Закарпаття. Так цим разом закарпатським Василіянам не пощастило остаточно закоренитися в Пітсбурзькій епархії.

Тим часом у Чікаґо настали деякі зміни. Дня 1 вересня 1937 р. ігуменом Святомиколаївського монастиря був назначений о. А. Сенишин [22]. Спершу він упорядкував утримання цілоденної парафіяльної школи, яка від жовтня 1936 р. вже була приміщена в новому будинку. А що на той час у монастирі перебувало вже також більше ченців [23], то він поширив душпастирську працю на південну частину міста, де від грудня 1937 р. замешкали два отці при парафії Різдва Матері Божої. Вони однак далі лишилися залежними від Святомиколаївського ігумена. А що Владика Богачевський відчував брак священиків, то він погодився переписати також парафію Різдва М. Б. на Василіянський Чин [24].

У вересні 1939 р. Чікаґські Василіяни прийняли теж адміністрацію парафії св. Михаїла, висуненої ще дальше на південь міста, в дільниці, популярно званій « Вест Пульман » [25]. Незабаром вони там набули собі дім, що став третім осідком Василіян у Чікаґо. Звідси опісля, за благословенням Владики, вони зорганізували нову парафію на південному-

---

20 Два закарп. Василіяни, о. Т. Скиба й о. Т. Леґеза, вже в рр. 1928-1929 приїжджали на місії до Пітсбурзької епархії — див. « *Благовѣстник* » 1929, стор. 176; 1930, стор. 15. Некролог о. Т. Леґези, ЧСВВ (1890-1973), див. у « ВВіс. », 12 (1974-75) 40-41.

21 Некролог о. М. Станканинця, ЧСВВ (1903-1934), див. у « *Влаговѣстник* », Ужгород 1934, стор. 115; теж « *Календарь Благовѣстника* » на 1935 р., стор. 60-61.

22 Назначення о. А. Сенишина на Чікаґського ігумена з дня 26.7.1937 р., ч. 179-37 в *АГУ-Канада*; теж в *АКПр*. Він був ігуменом у Чікаґо аж до 7.9.1942 р., коли його назначено єпископом.

23 Крім згаданих вище 4-ох отців до Чікаґа у міжчасі прибули: о. В. Каменецький з Канади та нововисвячений о. С. Колляр, уродженець Америки.

24 Першим Василіянським парохом Різдва М. Б. був о. В. Каменецький, ЧСВВ (1898-1970), якого некролог див. у « *Світло* », 10 (1970) 347-350. Історія парафії подана у *Пропам'ятній книзі посвячення укр. катол. школи при парохії Різдва М. Б. у Шікаґо*, Шікаґо 1956, стор. 49-54.

25 Див. листа о. іг. А. Сенишина з дня 11.9.1939 р. й о. протоіг. Н. Крижановського з дня 1.12.1939 р., в якому повідомляє о. Архимандрита, що єп. Богачевський передав « на власність Чина » парафію у Вест Пульман (West Pullman), в *АКПр*. Історія парафії подана у пропам'ятній книзі — *Dedication of St. Michael's Ukrainian Cath. Church*, Chicago, Illinois, 1960.

сході міста, в дільниці « Бирнсайд », під покровом св. Василія Великого [26]. Так, почавши від 1940 р., ОО. Василіяни завідували всіма парафіями розлогого міста Чікаґо [27].

2. НОВИЙ ОСЕРЕДОК У НЬЮ ЙОРКУ

Намагаючись розтягнути мережу своєї апостольської праці на інші поселення українців в Америці, ОО. Василіяни старалися набути ще якийсь осередок на сході краю. Тож коли початком 1938 р. єп. В. Такач запропонував їм парафію св. Іллі в Бруклині, Нью Йорк, до якої тоді ще належали як закарпатські так і галицькі вірні, о. іг. Сенишин зразу вислав туди о. М. Маркова, а пізніше до нього долучилися ще о. Т. Палінкаш-Лазор і о. Ісидор Когут [28]. Однак Владика отягався переписати Бруклинську парафію на Чин, тому після Великодня 1941 р. відкликано наших отців з Бруклину, а парафію повернено єпископові [29].

В осени 1938 р. також єп. Богачевський, маючи труднощі з парафією св. Петра й Павла в Клівеланді, Огайо [30], запропонував її ОО. Василіянам. Якже о. С. Журавецький, ЧСВВ, утихомирив вірних і навів у парафії лад, Владика відмовився передати церкву Чинові. Тому у вересні 1940 р. о. Журавецький покинув Клівеландську парафію й вернувся знову до Чікаґа [31].

Під кінець 1941 р. Владика Богачевський вдруге звернувся до протоігумена Американсько-Канадської Провінції з просьбою про до-

---

[26] В часі боротьби проти єп. Богачевського парафія « на Бирнсайді » (Burnside) стала незалежною. Літом 1940 р. ОО. Василіяни, за благословенням єп. Богачевського, зачали організувати тут нову парафію, закупили від протестантів церкву й заснували нову парафію св. Василія, яка була канонічно створена 1941 р. Історію Святовасилівської парафії на Бирнсайді подав у своїм листі о. В. Ґавліч, ЧСВВ, з дня 24.9.1956 р. в *АГУ-Чікаґо*.

[27] Парафія св. Йосифа на північнім заході міста повстала щойно 1956 р., старанням епархіяльного клиру.

[28] Некролог о. І. Когута, ЧСВВ (1912-1972), у « ВВіс. », 11 (1972-73) 29.

[29] В листі до о. Архимандрита з дня 2.7.1941 р. о. В. Бараник писав: « Бруклин покинули, бо єп. Такач не хоче нам його передати » — див. в *АКПр*.

[30] Під проводом свого пароха, о. Меренькова, вірні збунтувалися проти єп. Богачевського й хотіли стати « незалежними ». Лист о. іг. Сенишина до о. Крижановського з дня 24.3.1939 р. в *АКПр*.

[31] Див. листа о. іг. Сенишина з дня 14.10.1940 р.: « Що до Клівеланду, то не було що покидати, бо там ми нічого не мали, ані не було найменшої надії, щоб там заснувати монастир » — див. в *АКПр*.

помогу, щоб ОО. Василіяни перебрали рухливу парафію св. Юра в Нью Йорку, де під ту пору належало 2.603 родини [32]. Щоб доглянути таку розлогу парафію, а крім того оснувати ще дві нові парафії в інших дільницях великанського міста, треба було принаймні шістьох священиків. А на той час в епархії їх не було [33]. За посередництвом Чікаґського ігумена, о. А. Сенишина, ОО. Василіяни погодилися прийняти Святоюрську парафію в Нью Йорку за такими умовами: 1) що вони виплатять всі церковні борги, включно до епархіяльних внесків, 2) що якнайшвидше постараються про відповідний будинок для парафіяльної цілоденної школи та 3) що до 3-ох років зорганізують нові парафії в Асторії і на Бронксі [34]. Врочисте передання Святоюрської церкви ОО. Василіянам відбулося в неділю, дня 15 березня 1942 р. [35]. Першим парохом і настоятелем був назначений о. С. Журавецький. Та вже у вересні 1942 р. Чікаґського ігумена, о. А. Сенишина назначено на помічного єпископа Філадельфійського. Тоді о. Журавецький вернувся до Чікаґа на ігумена, а на його місце для Нью Йорку був назначений о. М. Марків, ЧСВВ.

Під проводом енергійного й ревного місіонера, о. М. Маркова, нова Василіянська спільнота в Нью Йорку скоро розгорнула широкозакроєну душпастирську працю на сході Америки. Протягом одного року ОО. Василіяни віднайшли майже 60 укр. родин, розкинених по цілім Бронксі. Тож вони негайно закупили там від протестантів церкву, пристосували її до вимог укр. обряду і в неділю, дня 10 жовтня 1943, врочисто започаткували там парафію Покрова Пречистої Діви Марії. Спочатку до Бронксу доїжджали отці з св. Юра, але від 1944 р. там уже перебував сталий душпастир. Першим парохом Святопокровської церкви в Бронксі був о. Інокентій Ричкун, ЧСВВ [36].

Того самого року Святоюрські Василіяни зорганізували парафію Чесного Хреста в Асторії. Тут вони набули більший, двоповерховий

---

[32] По смерти о. Н. Крижановського, новим протоігуменом Американсько-Канадської Провінції став о. В. Бараник, ЧСВВ (1941-1948). Лист єп. Богачевського до нього з дня 22.11.1941 р. в *АКПр.*

[33] Див. пояснення єп. Богачевського у «*Ковчег*», 12 (1948) 151.

[34] Умову з дня 28.1.1942 р. і протокол передачі Ньюйоркської парафії з дня 11.3.1942 р. — див. в *АКПр.*

[35] Подрібна історія парафії і школи св. Юра подана у збірній праці: *Пятдесятліття укр. катол. церкви св. Юра в Ню Йорку*, 1905-1955, стор. 17-141.

[36] Див. М. Клецор, *Українська католицька парохія Покрова П. Д. М.* (1945-1969), Філядельфія, Па. 1969, стор. 11-28.

будинок. Долішній поверх перебудовано тоді на залю для церковних імпрез, а ззаду зроблено приміщення для пароха й його помічника. На верхнім поверсі споруджено простору каплицю-церкву, яку устатковано згідно з приписами укр. обряду. Врочисте відкриття парафії Чесного Хреста Господнього відбулося в неділю, дня 22 жовтня 1944 р. Першим її постійним парохом був назначений о. С. Колляр, ЧСВВ [37].

Ідучи за бажанням Владики Богачевського, ОО. Василіяни вже рік після прийняття парафії св. Юра в Нью Йорку закупили при 6-ій вулиці колишній Український Народний Дім і переробили його на школу. Цілоденну парафіяльну школу при св. Юрі започаткував тодішній її парох, єп. Іван Бучко [38] у вересні 1941 р. Мала вона всього чотири початкові класи, з 15 учнями, а була приміщена в домі СС. Василіянок. Під керівництвом ОО. Василіян внезабарі збільшилося не тільки число учнів, але також вдалося набути нове приміщення для школи. Так ото з вереснем 1944 р. при св. Юрі зачала діяти повна початкова школа з вісьмома класами, що налічувала вже 88 учнів [39].

Коли вже всі умови передання Святоюрської парафії в Нью Йорку були виконані, то Владика Богачевський, дня 5 січня 1944 р., підписав остаточне домовлення, на основі якого він передав церкву св. Юра « pleno iure » на Чин [40], тимчасом як парафії в Асторії і Бронксі й далі зосталися тільки « доручені Чинові » [41]. Дня 7 липня 1944 р. Апостольський Делеґат у Вашінґтоні, аєп. Амлєто Чіконьяні [42], з доручення свящ. Конґреґації для Східної Церкви ратифікував згадане домовлення, встановлене між Чином і Філадельфійським Ординаріятом [43]. Так остаточно ОО. Василіяни набули другий свій осідок у Нью Йорку.

З Нью Йорку ОО. Василіяни поширили свою працю теж на Лонґ Айланд, де, за згодою Владики Богачевського, заснували парафії в Гемпстеді й Вест Айсліпі, як теж і на північну частину Ньюйоркського стейту, де зорганізували укр. катол. парафію у Біґгемптоні. Та про це буде мова пізніше.

---

[37] Історія Асторійської парафії подана в *Журнал з нагоди посвячення церкви Чесного Хреста в Лонг Айланд Ситі* (Асторії), Нью Йорк 1968, стор. 18-23.

[38] Єп. І. Бучко (1891-1974), як помічний єпископ, був парохом св. Юра від 12.5. 1940—6.11.1941, коли його покликано до Риму.

[39] Більше про школу св. Юра у 8-му розділі.

[40] Див. остаточну угоду з дня 5.1.1944 р. в *АКПр.*

[41] Див. *Шематизм Філядельфійської Архиепархії*, Р. *Б.* 1960, стор. 239 і 241.

[42] Аєп. Амлєто Д. Чіконьяні був апост. делеґатом у ЗСА 1933-1958.

[43] Див. ратифікацію угоди з дня 7.7.1944 р. в *АКПр.*

3. ЗАХОДИ ЗА ВЛАСНИЙ НОВІЦІЯТ

Після створення Американсько-Канадської Провінції о. архим. Ткачук негайно піддавав думку, щоби в ЗСА відкрити окремий новіціят, як цього домагався Преосв. К. Богачевський, щоб у той спосіб обезпечити « розріст Василіянського Чину в Америці » [44]. Коли ж Провінційна Капітула, що відбулася в Мондері в днях 4-5 жовтня 1932 р., нап'ятнувала о. Е. Теодоровича за те, що то він сам бажає окремого новіціяту в Америці, то о. архим. Ткачук повідомив Протоігуменат, що цього собі бажає Головна Управа Чину [45]. В листі з дня 15 листопада 1933 р., після прийняття Святомиколаївської парафії в Чікаґо, о. Архимандрит знову нагадує о. протоіг. Крижановському, щоб подбав про новіціят в Америці. Та це були однак часи економічної кризи й не можливо було спромогтися на відповідний дім для новіціяту. Крім того бракувало також « відповідних сил » для його проводу [46].

Головна Управа Чину не переставала наполягати на справу окремого новіціяту, щоб можна було якнайскорше « створити окрему Американську Провінцію » [47]. Однак виглядає, що канадські Василіяни не дуже то похвалювали ідею окремого новіціяту в ЗСА, тому цієї справи або цілком не порушували або вишукували різних вимовок [48]. Бачивши непорадність чи радше зволікання справи новіціяту в Америці, єп. Богачевський сам звернувся до о. архим. Ткачука з просьбою відкрити тут окремий новіціят, бо лише тоді можна було надіятися на скріплення Василіянського Чину в ЗСА. Рівночасно Владика приобіцяв у цій справі свою допомогу [49]. На жаль, о. архим. Ткачукові не судилося довести це діло до щасливого кінця, бо вже внедовзі, дня 24 січня 1944 р. він перейшов до ліпшого життя [50].

---

[44] Див. листи о. арх. Ткачука до о. Крижановського з дня 14.4. і 17.8.1932 р. в *АКПр*. Виглядає, що о. Е. Теодорович уже 19.2.1932 р. просив Головну Управу про позволення відкрити в Америці новіціят — див. *АГУ-Е. Теодорович*.

[45] Див. листа о. арх. Ткачука з дня 5.11.1932 р. в *АКПр*.

[46] Див. листа о. протоіг. Крижановського до Архимандрії з дня 6.12.1937 р. — *Там же*.

[47] Див. листи о. арх. Ткачука з дня 4.1.1938 р. і 29.1.1940 р. в *АКПр*.

[48] Див. напр. звіт о. протоіг. Бараника до Головної Управи про стан праці наших ченців в Америці з дня 6.4.1943 р. в *АКПр*.

[49] Див. листа єп. Богачевського з дня 23.7.1943 р. — *Там же*.

[50] Життєпис о. арх. Д. Ткачука, ЧСВВ (1867-1944) в « *Записках ЧСВВ* », 1 (1949) 85-88.

Ще перед своєю смертю о. архим. Ткачук доручив Чікаґському ігуменові, о. С. Журавецькому, розглянутися за відповідним місцем для новіціяту. Але в околиці Чікаґа тяжко було знайти відповідний будинок. Зате о. ігум. М. Марків знайшов чудову посілість з відповідним домом недалеко Нью Йорку, в Ґленкові, Лонґ Айланд, що її з початком 1944 р. куплено для новіціяту [51]. Як Владика Богачевський так теж Апостольський Делеґат радо погодилися на відкриття Василіянського новіціяту в Ґленкові, але Бруклинський римо-католицький аєп. Тома Е. Моллой, до якого території тоді належав ще цілий Лонґ Айланд [52], ніяк не хотів погодитися на цей плян. Справа опинилася в Римі, але Східна Конґреґація признала рацію аєп. Моллоєві й наказала Василіянам шукати собі іншого місця на новіціят [53]. Так зачались поновні розшуки за відповідним місцем на новіціят, а Ґленків рішено використати для дому студій.

Американські Василіяни перше, ніж купити дім на новіціят, мусіли подбати про згоду котрогось з місцевих римо-католицьких ієрархів. Дня 28 січня 1946 р. вони нарешті дістали згоду від Пітсбурзького римо-катол. єп. Гюґа Бойла, який радо погодився на відкриття Василіянського новіціяту на території його дієцезії [54]. Так ото вже літом 1946 р. ОО. Василіяни набули розлогу посілість біля містечка Давсон, Па. На просьбу Головної Управи свящ. Конґреґація вже 20 вересня 1946 р. дала позволення на відкриття новіціяту в Давсоні [55]. Одночасно з Риму прийшло теж назначення о. Інокентія Лотоцького, ЧСВВ, на

---

[51] Т. зв. Ґленківська посілість (119 акрів землі) знаходиться властиво в містечку Леттінґтавн, але пошта у Ґленкові. Звідси й пішла назва « Ґленківський » монастир св. Йосафата. Акт купна з дня 27.4.1944 р. — див. в *АКПр.*, теж в *Архіві Американської Провінції* (далі скор.: *ААПр.*).

[52] 1957 р. виділено з під судовласти Бруклинського єпископа Лонґ Айланд і створено нову римо-катол. дієцезію з осідком у Роквил Центер. Щойно тоді позволено відкрити новіціят у Ґленкові, як це побачимо пізніше. Аєп. Тома Е. Моллой (Thomas E. Molloy), єп. Бруклинський 1921-1956.

[53] Див. копію листа Східної Конґреґації до Апост. Делеґата з дня 19.7.1945, ч. 16-45, в *АКПр.* Там теж лист Апост. Делеґата до о. протоіг. Бараника з дня 14.8.1945 р., ч. 282-43.

[54] Див. листа Пітсбурзького римо-катол. єпископа (Hugh C. Boyle, 1921-1950) до о. С. Дидика з дня 28.1.1946 р. в *АКПр.*

[55] Див. грамоту Сх. Конґр. з дня 20.9.1946, ч. 16-45, в *АГУ-Сх. Конґреґація.* Опис набутої посілости в Давсоні див. в листі о. протоіг. Бараника до Головної Управи з дня 24.7.1946 р. в *АКПр.* Про відкриття новіціяту в Давсоні див. статтю в « *Календар Доброго Пастиря* » на 1948 р., стор. 43-45.

маґістра новиків [56]. Так дня 1 травня 1947 р. в Давсоні канонічно започатковано новіціят з двома кандидатами й двома новиками [57]. Нарешті, Америка здобулася на свій власний новіціят.

4. СТВОРЕННЯ САМОСТІЙНОЇ ПРОВІНЦІЇ

Після того як о. архим. Ткачук відбув 1934 р. канонічну візитацію в Північній Америці, Головна Управа Чину зачала обмірковувати справу створення окремої Американської Провінції. Тому, коли у вересні 1939 р., після першої окупації Галичини совітами, багато Василіянських монахів опинилися за кордоном, о. Архимандрит просив протоігумена Американсько-Канадської Провінції, о. Н. Крижановського, приймати й приміщувати в Америці всіх наших монахів з діяспори, щоб можна було « чим скорше створити окрему провінцію » [58]. Однак друга світова війна ударемнила всі починання в тому напрямі.

Якже Василіяни закріпили свої позиції в Чікаґо й Нью Йорку, а наближалася чергова Провінційна Капітула (1945 р.), то тодішній Американсько-Канадський протоігумен, о. В. Бараник звернувся з просьбою до Головної Управи Чину в Римі призадуматись остаточно над поділом провінції з-за далекої відстані й великої різниці обставин душпастирської праці в обидвох країнах. На це Генеральний Вікарій, о. Діонисій Головецький, ЧСВВ [59], відповів, що поділ Американсько-Канадської Провінції вимагає « довшої застанови », бо в Америці поки що є тільки 15 ієромонахів, а для створення самостійної провінції вимагається принаймні 24 отців [60].

У міжчасі закінчилася війна. Галичину остаточно зайняли совітські війська, в наслідок чого багато Василіян опинилися на скитальщині. Велике їх число дісталося відтак до Північної Америки. Прийшов час створити незалежну Василіянську Провінцію у ЗСА, про що на місці

---

[56] Спочатку на маґістра приготовляли о. Василя Ваврика, ЧСВВ. Однак опісля його призначено на професора до Ґленкова, а маґістром став о. І. Лотоцький, ЧСВВ, теперішній єп. Чікаґський — див. листа о. протоіг. Бараника до Архимандрії з дня 26.8.1946 р. в *АКПр.*

[57] Два новики, яких на приказ Головної Управи перенесено з Канади до Давсону, були: Бр. Даниїл В. Шеремета та Бр. Дам'ян П. Велещук.

[58] Див. листи о. арх. Ткачука з 21.10.1939, 11.11.1939 і 29.1.1940, в *АКПр.*

[59] По смерті о. арх. Д. Ткачука, Чином управляв о. Д. Головецький, ЧСВВ (1885-1961), як Генеральний Вікарій, 1944-1946. Його некролог у « *Світло* », 3 (1961) 119-120.

[60] Див. лист о. Д. Головецького з дня 17.7.1945 р. в *АКПр.*

переконався новий Генеральний Вікарій Чину, о. Гліб Кінах, ЧСВВ[61], під час канонічної візитації 1947 р. Після нарад Головної Управи в Римі, дня 6 квітня 1948 р., о. Кінах вислав до свящ. Конґреґації для Східної Церкви звіт із своєї канонічної візитації заморських провінцій, а водночас і просьбу створити самостійну Американську Провінцію. У своїй просьбі о. Генеральний Вікарій подав також подрібний стан ОО. Василіян в Америці, де тоді вже перебувало 27 ієромонахів, 7 клириків, 8 братів помічників і 6 новиків, разом 42 особи. Вони мали чотири сформовані доми, а саме: в Чікаґо, Нью Йорку[62], Ґленкові й Давсоні, як теж 6 осідків: два в Чікаґо (при парафіях Різдва Б. М. й св. Михаїла), два в Нью Йорку (Асторія і Бронкс), а по одному у Бінґгемптоні та в Гемпстеді. При Святовасиліївськім монастирі в Давсоні вже від року був чинний новіціят, в якому тоді вишколювалось 6 новиків. Тим часом при Святойосафатівському домі в Ґленкові приміщено студії, де в той час навчалося 7 клириків.

Східна Конґреґація радо погодилася на створення окремої Американської Провінції і дня 13 липня 1948 р. уповноважила о. Кінаха перевести це рішення в дійсність. Так ото грамотою Головної Управи, дня 23 липня 1948 р., було засновано нову Василіянську Провінцію Успення Преч. Діви Марії в Північній Америці[63]. Рівночасно назначено ген. консультора, о. Миколу Когута, ЧСВВ, тимчасовим настоятелем нової провінції з правами протоігумена[64]. Його завданням було здійснити поділ дотеперішньої Американсько-Канадської Провінції й скликати першу провінційну капітулу для вибору 3-ох кандидатів на становище протоігумена.

Поділ осіб між Американською і Канадською провінціями відбувся на основі таких засад: 1) Ченці, громадяни ЗСА, належали до Американської Провінції, а громадяни Канади - до Канадської; 2) Ченців-іміґрантів по війні з Галицької Провінції приділено до Американської Провінції; 3) Для добра Чину, в поодиноких випадках, Головна

---

[61] Дня 11.6.1946 р. Східна Конґреґація назначила о. Гліба Кінаха, ЧСВВ (1888-1980), Генеральним Вікарієм Чину. Цей уряд він виконував аж до 14.6.1949 р. Його життєпис див. у « *Світло* », 1 (1966) 23-25; 4 (1980) 131.

[62] Тому що під час кан. візитації о. Кінах не міг знайти ерекційних грамот для монастирів у Чікаґо й Нью Йорку, то під датою 16.3.1948 р. він виставив нові — для Чікаґа під чис. 53-48, а для Нью Йорку під чис. 54-48.

[63] Звіт і подання о. Кінаха до Сх. Конґр. (ч. 67-48), позволення свящ. Конґр. (ч. 215-48) й ерекційна грамота (ч. 181-1-48) знаходяться в *АГУ-Сх. Конгр.*

[64] *Там же.* Некролог о. Миколи Когута, ЧСВВ (1911-1971), у « *Світло* », 4 (1971) 145-146; « *ВВіс.* », 10 (1971-72) 35-37.

Управа могла приписати ченців до чужої їм провінції[65]. Консульта в справі приділення ченців відбулася в Мондері, дня 18 серпня 1948 р. Тоді до Американської Провінції було правно приділено 26 ієромонахів, крім братів помічників та клириків[66].

Перша капітула Американської Провінції відбулася в Давсоні, від дня 28 вересня до 1 жовтня 1948 р.[67] З трьох вибраних кандидатів Головна Управа першим протоігуменом Американської Провінції дня 26 жовтня 1948 р. назначила о. Максима М. Маркова, ЧСВВ, довголітнього місіонера й ігумена Ньюйоркського монастиря[68]. До Провінційної Ради тоді ввійшли як консультори: 1. о. Созонт Дидик, 2. о. Епіфаній Пащак і 3. о. Мелетій Войнар. Секретарем провінції був назначений о. Пахомій Дидик[69]. Осідком провінції став Святоюрський монастир у Нью Йорку.

СПИСОК ПРОТОІГУМЕНІВ:

1. Марків, о. Максим М. 1948-1951
2. Лотоцький, о. Інокентій І. (« ad interim ») 1951-1953
3. Когут, о. Микола М..... 1953-1958
4. Голик, о. Сотер С. 1958-1964
5. Когут, о. Микола М. (2х) 1964-1970
6. Пащак, о. Патрикій П. 1970-1976
7. Пащак, о. Патрикій П. (2х) 1976-1982

5. НА НОВИХ ПОЗИЦІЯХ

Восени 1950 р., з нагоди проголошення догми на-небовзяття Преч. Діви Марії, Преосв. Даниїл Іванчо, єпископ Пітсбурзький для закарпатських поселенців в ЗСА, відвідав Вічне Місто. З цієї оказії о. архим. Теодосій Галущинський, ЧСВВ[70], звернувся до Владики Іванча з прось-

---

[65] Див. інструкції Головної Управи з дня 23.7.1948 р., чис. 181-3-48, в *АГУ-Америка.*

[66] Див. протокол засідання в Мондері в *АКПр.* під днем: 18.8.1948.

[67] Див. протокол капітули в *ААПр.*

[68] Грамота назначення о. М. Маркова, ЧСВВ, протоігуменом з дня 26.10.1948 р. ч. 292-1-48, в *ААПр.*

[69] Назначення Провінційної Ради з дня 12.11.1948 р., ч. 321-48, в *АГУ-Америка.*

[70] Назначений Сх. Конґр. архимандритом дня 14.6.1949 р., о. Теодосій Т. Галущинський, ЧСВВ (1880-1952), несподівано помер під час візитації в Канаді, дня 31.8.1952 р. Його некролог у «*Записках ЧСВВ*», 1 (1953) 489-497.

бою прийняти до своєї епархії закарпатських Василіян, які по війні опинилися в Північній Америці [71]. Владика зразу дав до вибору одне з трьох міст, а саме: 1) в околиці Клівеланду, Огайо, на заході епархії; 2) Юнієнтавн, Па. в середній частині епархії; та 3) на сході епархії, в околиці Скрентону, Па. Головна Управа без довгої застанови вибрала парафію св. Івана Хрестителя в Юнієнтавні.

Після нарад із своїми консульторами, єп. Іванчо листом з дня 30 грудня 1950 р. повідомив о. Архимандрита, що він остаточно рішений передати Юнієнтавнську парафію закарпатським Василіянам і тому просив, щоб у цій справі поробити відповідні кроки [72]. В домовленні з Василіянським Чином Владика Даниїл однак поставив такі вимоги: 1) до праці в Пітсбурзькому екзархаті будуть призначені Василіяни, що походять із закарпатських епархій в Европі та що 2) Василіянські осідки в Пітсбурзькім екзархаті, аж доки не створять власну чернечу провінцію, будуть безпосередньо підлягати Головній Управі Чину в Римі [73].

Свящ. Конґреґація для Східних Церков радісно прийняла цю пропозицію і, грамотою з дня 20 квітня 1951 р., затвердила домовлення між Чином і Пітсбурзьким Ординаріятом відносно передачі парафії св. Івана Хрестителя в Юнієтавні « perpetuo et pleno iure » під управління закарпатських Василіян [74]. Так ото закарпатські Василіяни врешті набули свій власний осідок в Америці. Першим настоятелем, водночас же й парохом, був назначений о. Севастіян Сабол, ЧСВВ [75]. Формальне перебрання парафії відбулося дня 16 липня 1951 р.

Хоч закарпатські Василіяни працювали ревно при Юнієнтавнській парафії й побудували там величаву 6-класову школу з просторою залею, все ж таки їхня праця у несприятливому середовищі не принесла бажаних успіхів [76]. Тому не дивно, що вони бажали змінити свій осідок.

---

[71] В тім часі закарп. Василіян в Америці було — 3: о. С. Сабол, о. Й. Кузмяк († 1978) та о. І. Бенедик.

[72] Див. листа єп. Іванча до о. Архимандрита з дня 30.12.1950 р. в *АГУ-Юнієнтавн.*

[73] *Там же.*

[74] Грамота Сх. Конґр. з дня 20.4.1951 р., чис. 194-51. — *Там же.*

[75] Див. листа о. арх. Галущинського до о. Сабола з дня 3.7.1951 р. — *Там же.*

[76] Наслідник Іванча, єп. Микола Елько (1955-1967) повів відкриту кампанію проти Василіян і старався спараліжувати їхню працю в Пітсбурзькім екзархаті, щоб примусити їх віддати Юнієнтавнську парафію. Коли ж 1957 р. до Юнієнтавну з новіціяту прийшли два молоді ієромонахи (о. А. Горняк і о. А. Пекар), які вже як епархіяльні священики працювали між закарпатцями, єп. Елько відмовив їм юрисдикцію. Ця проти-Василіянська кампанія довела до кан. інвестіґації, яку в імені Апост. Столиці перевів римо-катол. єп. Йосиф Мек Шей з Аллентавну, Па. Хоч візитація закінчилася в користь ОО. Василіян, кампанія проти них не перестала.

Добра нагода трапилася в 1972 р., коли Пармську закарпатську епархію нараз опустило аж п'ять епархіяльних священиків і Юнієнтавнський настоятель о. С. Сабол, рятуючи ситуацію, прийняв тимчасово адміністрацію парафії св. Євгенія у Бедфорді, Огайо. В порозумінні з владиками він тоді рішився заміняти Юнієнтавнський осідок за Бедфордську парафію.

Так ото вже 28 березня 1972 р. Владика Еміль Мигалик, Пармський єпископ, звернувся до Головної Управи Чину з просьбою, щоб закарпатські Василіяни в заміну за Юнієнтавн прийняли Бедфордську парафію [77]. Діставши згоду Василіянської спільноти в Юнієнтавні, як теж обох Владик, о. протоарх. Атанасій Великий, ЧСВВ, вистарався насамперед знесення контракту з Пітсбурзьким Ординаріятом (дня 6 липня 1972 р.), а відтак потвердження домовлення з Пармським єпископом Конґреґацією для Східних Церков, що й сталося дня 11 червня 1972 р. Так ото дня 18 липня 1972 р. закарпатські Василіяни залишили Юнієнтавн, Па., й перенеслися на душпастирську працю до парафії св. Євгенія в Бедфорді, Огайо, що в Пармській епархії.

Та не довго вони трудилися при Бедфордській парафії. Брак нових покликань і втрата кількох ієромонахів в Американській Провінції примусили настоятелів, восени 1978 р., віддати Бедфордську парафію назад єп. Мигаликові, а тамошніх ченців перенести на працю до важливіших осідків.

До помітніших змін Американської Провінції треба зарахувати заміну Чікаґського осередку за Гемтремк, Мішіґен. В липні 1961 р. Апостольська Столиця створила на заході нову українську католицьку епархію св. Миколая в Чікаґо, а Святомиколаївську церкву призначено на осідок владики. А тому що парафія св. Миколая в Чікаґу була записана на Василіянський Чин « pleno iure », то Східна Конґреґація приказала віддати парафію новоназначеному єп. Ярославові Ґаброві, але взаміну Владика мав передати Василіянам на таких самих умовах парафію Непорочного Зачаття в Гемтремку, що лежить на передмісті Дітройту [78].

Заки однак монс. Я. Ґабро був висвячений на єпископа, Філадельфійський Ординаріят нашвидкуруч виділив частину Гемтремкської

---

[77] Див. просьбу єп. Е. Мигалика з дня 28.3.1972 р., де він вичисляє вигоди для Василіян з наміченої заміни — в *АГУ — Бедфорд*. У тій самій течці знаходяться всі дальші документи, на які покликуюся без того, щоб кожен раз подавати їхнє джерело.

[78] Історію Гемтремкської парафії, заснованої ще 1913 р., див. у *Пам'ятка золотого ювілею*, Гемтремк, Міш. 1913-1963, стор. 7-24.

парафії й створив окрему парафію св. Йосафата в сусідньому містечку — Воррен, Мішіґен. Отак, коли ОО. Василіяни дня 1 серпня 1962 р. прийняли адміністрацію Гемтремкської парафії, то з неї була вже виділена територія Святойосафатівської церкви у Воррен. Тому Головна Управа Чину звернулася до Апостольського Престолу з просьбою, щоб і Ворренську парафію передати Василіянам, бо її створено вже після проголошення Чікаґської епархії[79]. Перевіривши докладно справу, Апостольський Престол узгляднив домагання Чину й листом з дня 4 лютого 1964 р. приказав віддати ОО. Василіянам також і церкву св. Йосафата у Воррен[80].

Разом із Святомиколаївською церквою Головна Управа була готова відпустити Владиці Ґаброві теж усі інші парафії в Чікаґо, а саме: 1) парафію Різдва Б. М. на півдні, 2) Святомихайлівську парафію у Вест Пульмані, де саме побудовано нову церкву (1960 р.), як теж 3) Святовасиліївську церкву на Бирнсайді. Відчуваючи брак священиків, Владика Ґабро 1963 р. прийняв церкви у Вест Пульмані і на Бирнсайді, зате просив ОО. Василіян і далі обслуговувати парафію Різдва М. Б., що зосталась записаною на Чин аж до сьогодні. Канонічно осідок Різдва М. Б. в Чікаґо залежний від монастиря в Гемтремку.

Хоч ОО. Василіяни перенеслися до Гемтремку дня 1 серпня 1962 р., формальності канонічного передання парафії затяглися ще на кілька років. До остаточного підписання угоди між Чином і Чікаґським Ординаріятом дійшло щойно 5 липня 1967 р., коли то парафії Непорочного Зачаття в Гемтремку і св. Йосафата у Воррен були «perpetuo, ad nutum S. Sedis» переписані на ОО. Василіян. Після затвердження угоди Апостольським Престолом прийшло до канонічного створення монастиря Непорочного Зачаття в Гемтремку грамотою Головної Управи, дня 8 грудня 1967 р. Першим його ігуменом назначено о. Інокентія Лотоцького, ЧСВВ, з тим, що реченець його ігуменства розпочався з днем 12 листопада 1966 р.[81]. Ось так ОО. Василіяни канонічно перенесли свій осідок з Чікаґа до Гемтремку. До нього, як було сказано, належать резиденції Різдва М. Б. у Чікаґо і св. Йосафата у Воррен.

---

[79] В угоді про Гемтремкську парафію з дня 5.7.1967 р. (в *АГУ-Гемтремк*) відтак виразно було додано, що «qualibet divisio et dismembratio huius paroeciae uni S. Sedi reservatur».

[80] Справу Ворренської парафії, створеної вже після проголошення заміни, в імені Апост. Престолу розглядав єп. Юрій Біскуп з Дубюк, Айова — див. листа о. протоарх. А. Великого, ЧСВВ, до Східної Конґреґації з дня 4.11.1967 р., ч. 308-67, в *АГУ-Гемтремк*. В тій же течці знаходяться всі дальші документи, які відносяться до Гемтремку і Воррен.

[81] Див. листа о. протоарх. Великого з дня 11.10.1966 р., ч. 322-66, в *АГУ-Америка*.

6. ВИХОВАННЯ ВАСИЛІЯНСЬКОГО ДОРОСТУ

Всіх кандидатів з Америки, аж до відкриття новіціяту в Давсоні (1947 р.), висилалося до Канади, де вони після новіціяту відбували свої схоластичні й богословські студії. Тільки один з них, о. М. Когут, здобув свою богословську освіту в Римі. Нарешті, дня 1 травня 1947 р., відкрито свій новіціят при Святовасиліївськім монастирі в Давсоні під проводом о. Інокентія Лотоцького, ЧСВВ.

На жаль, надії на швидкий розріст покликань завели. З напливом нових отців із скитальщини вже не дуже треба було « журитися » новими покликаннями й тому всю увагу тоді звернулося на розбудову домів і набуття нових осідків. Так уже 1951 р. в Давсоні не стало кандидатів, а маґістра новіціяту, о. І. Лотоцького назначено « дочасним » протоігуменом Американської Провінції на місце о. М. Маркова, ЧСВВ, який обставинами був змушений виїхати до Арґентини [82]. З того часу американських кандидатів почали знову висилати до Мондерського новіціяту в Канаді [83].

Згодом число кандидатів почало знову зростати і треба було знову подумати про свій власний новіціят. Але не в Давсоні, бо те місце цілком не надавалося на виховання молоді. Тоді очі всіх звернулися в сторону Ґленкова. Саме 1957 р. східну територію Лонґ Айланду, разом з Ґленковом, виділено з Бруклинської дієцезії й створено нову римокатолицьку дієцезію з осідком у Роквил Центер (Rockville Centre). ОО. Василіяни тоді звернулися з просьбою до новоназначеного Роквилцентрського єп. Волтера Ф. Келленберґа (1957-1976), щоб він погодився на відкриття новіціяту в Ґленківському монастирі. Єп. Келленберґ зразу погодився і так, дня 12 квітня 1958 р., в монастирі св. Йосафата в Ґленкові був канонічно створений новіціят [84]. Маґістром і цим разом став о. І. Лотоцький, ЧСВВ. Щоб запевнити утримання новіціятського дому, то грамотою з дня 16 березня 1959 р. до Ґленкова прилучено три резиденції-парафії, а саме: Асторію, Бронкс і Бінґгемптон.

По часі число новиків почало знову зменшуватися, головно в Канадській Провінції. Тому, почавши від 1970 р., Канада висилає своїх кандидатів до Ґленкова [85].

---

[82] Див. назначення о. І. Лотоцького, ЧСВВ, на протоігумена « ad interim » з дня 28.7.1951 р., прот. чис. 212-51, *Там же*.

[83] Так, напр., у 1954 р. на новіціяті в Канаді були три амер. кандидати.

[84] Див. ерекційні грамоти для дому (ч. 135-58) і новіціяту (ч. 136-58) в Ґленкові, виставлені дня 12 квітня 1958 р. в *АГУ-Ґленків*.

[85] Див. Каталог ЧСВВ на 1971-72 р., стор. 17.

Тут треба згадати, що коли первісно, 1944 р., ОО. Василіянам не дозволено було відкрити новіціят у Ґленкові, настала небезпека, що на Ґленківський дім і посілість держ. уряд накладе високі податки. Тому то капітула Американсько-Канадської Провінції, яка відбулася в днях 1-3 листопада 1945 р. в Мондері, вирішила, щоб до Ґленкова негайно перенести з Канади риторику й філософію [86]. Так ще того самого місяця в Ґленкові відкрито дім студій, який очолив о. Атанасій Химій, ЧСВВ [87].

Відбувши 1947 р. канонічну візитацію Американсько-Канадської Провінції й приглянувшись її студійним домам, тодішній Генеральний Вікарій Чину, о. Г. Кінах, ЧСВВ, наказав перенести схоластикат, а з ним і риторику до Ґримзбі, Онтеріо, а філософію і богословію — до Ґленкова [88]. Так в рр. 1948-1949 у Ґленкові були приміщені вищі студії обох провінцій, тобто Американської і Канадської. Та вже 1949 р. теологію перенесено до дому Головної Управи в Римі, а в Ґленкові залишилася сама тільки філософія. Коли відтак 1953 р. у Ґленкові зосталися самі студенти з Канадської Провінції, то філософічні студії, знову перенесено до Мондеру, а в Ґленкові залишилися тільки ті монахи, що займалися місіями чи виїжджали принагідно на душпастирську працю. З того часу Американська Провінція виховувала свій доріст у Канаді, а чи в Римі.

Останніми роками, завдяки особистим старанням теперішнього маґістра, о. Олександра Гавкалюка, ЧСВВ [89], число новиків в Ґленкові значно зросло. Прийшлося подумати теж і про схоластикат. Так ото восени 1980 р. в Ґленкові знову відкрито Василіянські середні студії з чотирма схоластиками. Префектом студій під цю пору є о. Іван Сембрат, ЧСВВ. На філософію і теологію, поки що, Американська Провінція висилає своїх студентів до Римського дому.

---

[86] Див. звіт капітули в *АГУ-Канада*; теж в *АКПр.*

[87] Грамота назначення о. А. Химія, ЧСВВ (1910-1961), « настоятелем з правами ігумена » в Ґленкові з дня 4.11.1945 р. в *АКПр.*; його некролог у « *Світло* », 2 (1962) 63-64.

[88] Див. « Поручення Протоігуменатові з приводу кан. візитації » о. Г. Кінаха з дня 3.10.1947 р. в *АКПр.*; теж статтю: *Місіонарська школа ОО. Василіян у Ґленкові*, у « *Календар Доброго Пастиря* » на 1948 р., стор. 61-62.

[89] Дня 6.10.1967 р. о. О. Гавкалюк, ЧСВВ, був назначений маґістром новиків у Ґленкові, а дня 1.8.1970 р. теж ігуменом того ж монастиря. Грамоти див. в *АГУ-Америка.*

7. ДУШПАСТИРСЬКА ПРАЦЯ

Притаманним нашому Чинові є виконувати душпастирську працю між вірними по парафіях. В Америці душпастирська праця стала головним апостолатом Василіянських монахів, на що склалися дві головні причини: 1) брак епархіяльних священиків, що примушувало наших владик передавати поодинокі парафії ченцям; 2) потреба матеріяльного забезпечення ченців, бо у ЗСА Василіянський Чин не мав жодних фундацій, які забезпечували б постійний прибуток на утримання його членів.

Так ото, як ми вже бачили, ОО. Василіяни набули свій перший осідок при парафії св. Миколая в Чікаґо, звідкіля вони повели посилену душпастирську працю на ціле місто. У той спосіб ОО. Василіяни в Чікаґо відродили духовне життя при парафіях св. Миколая і Різдва М. Б., врятували від ліквідації Святомихайлівську парафію у Вест Пульмані й зорганізували ще нову парафію св. Василія на Бирнсайді. Систематична проповідь слова Божого, катехизація молоді (тут до помочі мали СС. Василіянок, а згодом ще й СС. Служебниць), відновлення чи заснування нових церковних організацій, ревне плекання Богопочитання, заохота до частішого приймання св. Тайн, як теж і численні парафіяльні імпрези притягали вірних до своєї церкви, пожвавлювали в них релігійного духа й у великій мірі спричинилися до збереження своїх рідних традицій і національної свідомости в українських родинах.

Ще ширшу й більш посилену душпастирську працю Василіянські монахи розгорнули на сході Америки, довкола Нью Йорку. Тут, під проводом ревного місіонера о. М. Маркова, ЧСВВ, вони запопадливо взялися до організування нових церковних громад. Так в Асторії зорганізували парафію Чесного Хреста [90], в Бронксі — парафію Покрова М. Б.[91], в Бінґемптоні — парафію Пресв. Серця Христового [92], в Гемпстеді — парафію св. Володимира [93], а у Вест Айсліпі — св. Родини [94].

---

[90] Див. вище відм. 37.

[91] Див. вище відм. 36.

[92] Про початки Бінґемптонської парафії див. статтю: *Всіми забута країна*, у «Календар Доброго Пастиря» на 1948 р., стор. 57-58. Там. ОО. Василіяни зачали свою організаційну працю 1943 р.

[93] В Гемпстеді ОО. Василіяни вже 1944 р. набули розлогий дім, який спочатку уживали на каплицю, а відтак 1955 р., коли збудували там нову церкву, перемінили його на парафіяльний дім — див. *Пропам'ятна книга укр. кат. церкви св. Володимира*, Гемпстед 1955, де подана теж коротка історія парафії.

[94] Вестайсліпську парафію наші люди називали — *Вавилон*, від сусіднього більшого містечка. ОО. Василіяни зачали там працювати у вересні 1945 р., а вже рік пізніше набули від протестантів церкву. Першим парохом був назначений дня 14.3.1946 р. о. Н. Феціца, ЧСВВ. Коротку історію парафії під датою 31.12.1947 р. див. в *АКПр.*

У всіх цих парафіях ОО. Василіяни закупили або побудували нові церкви [95], зорганізували церковну громаду й започаткували нормальне парафіяльне життя.

З часом Чин був примушений передати деякі парафії епархіяльним священикам, як це сталося 1958 р. в Гемпстеді й Вест Айсліпі, а 1972 р. в Бінґемптоні [96]. А все ж таки, як виникла пекуча потреба, ОО. Василіяни ніколи не відмовили своєї допомоги українським Владикам. В той спосіб вони вже від самих початків, хоча б лише тимчасово, трудилися при душпастирстві св. Петра й Павла в Клівеланді (1938-1940), св. Іллі (закарп.) в Бруклині (1938-1941) і св. Івана Хрестителя у Рівергеді (1946-1947). А в новіших часах Василіянські ченці трудилися при Богоявленській церкві у Сейнт Пітерсбург, Флорида (1970-1973) та при Святомиколаївській парафії в Амстердамі, Нью Йорк (1975-1980). Крім того, на особисту просьбу митр. А. Сенишина, ЧСВВ, в грудні 1968 р. Василіяни «дочасно» прийняли адміністрацію Успенської парафії в Маямі, Флорида. Про душпастирську працю ОО. Василіян у Гемтремку й при парафії св. Йосафата у Воррен, де збудували нову церкву, новий парафіяльний дім і соціяльний центр, ми вже згадали вище. Там була згадка теж про душпастирську працю закарпатських Василіян.

В 1974 р. Американська Провінція прийняла румунського Василіянина-скитальця, о. Мирона Молдована, якому пощастило дістатися на волю з-за залізної куртини. Спочатку він був капеляном при старечому домі СС. Служебниць у Ленсдейл, Па., а від 1976 р. душпастирює при румунській парафії Преч. Діви Марії в Роблінґ, Нью Джерси.

8. ВИХОВАННЯ МОЛОДІ Й ШКОЛИ

Виховання молоді й ведення церковних шкіл є інтеґральною частиною зовнішнього апостолату Василіянського Чину. Хоч із-за браку матеріяльних засобів і відповідних сил Американська Провінція не

---

[95] Крім нової церкви св. Юра в Нью Йорку, спорудженої в рр. 1976-1978, ОО. Василіяни побудували нові церкви ще в Гемпстеді, у Вест Пульмані (Чікаґо), в Асторії й у Воррені; а набули старі церкви, що їх опісля відновили за вимогами укр. обряду, в Чікаґо «на Бирнсайді», у Бронксі, у Бінґемптоні й у Вест Айсліпі.

[96] Бінґемптон ОО. Василіяни звернули епархії ще 11.10.1972 р., але прийшлося їм опікуватися парафією аж до 1975 р.

спромоглася на монастирську школу-ювенат, де вона могла б виховати собі відповідних кандидатів до чернечого життя, проте ОО. Василіяни багато спричинилися до розвитку українського церковного шкільництва у ЗСА при своїх парафіях.

Як уже було сказано, 1932 р. ОО. Василіяни перебрали під свою опіку Святомиколаївську парафію в Чікаґо. Там у підвалі церкви була тоді приміщена « вечірня школа », яку від 1925 р. провадили СС. Василіянки. У програму вечірньої школи ввіходило навчання релігії й української мови. ОО. Василіяни, під проводом свого настоятеля о. Е. Теодоровича вже 1935 р. взялися за будову цілоденної парафіяльної школи. Восени наступнього року при парафії св. Миколая в Чікаґо почала вже діяти цілоденна школа під проводом СС. Василіянок, з п'ятьма класами й 86 учнями. У вересні 1939 р. Святомиколаївська школа стала вже повною початковою школою з вісьмома класами, в яких навчалося 122 дітей. Перші випускники школи вийшли 22 червня 1940 р., було їх 14 [97].

Після закінчення другої світової війни Святомиколаївська громада в Чікаґо значно зросла числом і силою. Первісна школа показалася за мала. В 1949 р. число учнів зросло до 334. Прийшлося деякі класи знову приміщувати в церковному підвалі. Так у рр. 1953-1954, під проводом о. ігум. Володимира Ґавліча, ЧСВВ [98], ОО. Василіяни були змушені спорудити ще один будинок, який став гордістю парафії [99]. Знова ж 1960 р. довелося основно перебудувати й відновити будинок старої школи, який тоді получено з новою. На таке велике число дітей (в 1960 р. їх було вже 1.150) не можливо було дістати учительок-монахинь, тому отці мусіли оплачувати світські сили. Ось так в 1960 р. в школі св. Миколая в Чікаґо вчили: 2 Отці Василіяни, 8 СС. Василіянок і 16 світських учительок. Із-за великого зросту початкової школи, ОО. Василіянам не вдалося здійснити їхніх задушевних мрій — відкрити в Чікаґо теж свою вищу школу (High School). І вже 1961 р. парафію св. Миколая проголошено катедральною, тож ОО. Василіянам довелось переноситися до Гемтремку, Мішіґен.

Під проводом ОО. Василіян також парафія Різдва М. Б. на півдні Чікаґа гарно розвивалася. Із збільшенням числа родин по війні треба

---

[97] Про початки Святомиколаївської школи в Чікаґо див.: *Срібний ювілей школи св. Миколая* 1936-1961, Чікаґо 1961, стор. 13-14.

[98] Некролог о. В. Ґавліча, ЧСВВ (1913-1981) у « *Світло* », 10 (1981) 344-347.

[99] Див. *Пропам'ятна книга посвячення укр. кат. школи св. Миколая в Шікаґо*, Шікаґо 1954, головно ж статтю о. Ґавліча: « За нову школу ».

було й там подумати про виховання української дітвори. За старанням тодішнього пароха о. Інокентія Ричкуна, ЧСВВ, ОО. Василіяни й там зорганізували й побудували цілоденну парафіяльну школу в рр. 1955-1956[100]. На жаль, останніми роками, українські родини зачали переноситися з південного Чікаґа в інші дільниці міста, в наслідок чого число парафіян, а отже й дітей, помітно зменшилося. Тому 1976 р. довелося закрити школу Різдва М. Б., в якій увесь той час (1956-1976) трудилися СС. Служебниці П.Н.Д.М.

ОО. Василіяни розбудували рідне шкільництво також при Святоюрській парафії в Нью Йорку. Там аж до 1941 р. діяла тільки вечірня школа, при якій уже від 1934 р. трудилися СС. Василіянки. Коли Ньюйоркським парохом став Преосв. Іван Бучко[101], то він започаткував у вересні 1941 р. цілоденну парафіяльну школу в домі СС. Василіянок з 15-ма учнями. В наступному році Святоюрську парафію в Нью Йорку прийняли ОО. Василіяни, які розпочате Владикою діло допровадили до щасливого кінця.

Одним з найтяжчих завдань ОО. Василіян у Нью Йорку було переконати українських батьків, щоб вони посилали своїх дітей до парафіяльної школи, яка вже мала право прилюдности. В міжчасі наші отці набули колишній Український Народний Дім і перебудували його на вигідну школу з власною авдиторією, відповідними класами, їдальнею і бібліотекою. У вересні 1944 р. наука розпочалася уже в новому приміщенні з 90 учнями. Перші випускники Святоюрської парафіяльної школи вийшли 14 червня 1946 р., а було їх разом 13.

В повоєнних часах кількість вірних, а одночасно й число дітей при парафії св. Юра зачало помітно зростати. Так 1954 р. до школи вписалося вже 950 учнів. Стара школа не поміщала такого великого числа дітей, треба було подбати про більшу й модернішу. Тож у травні 1954 р. розпочато збіркову кампанію на нову школу. Під проводом тодішнього Ньюйоркського ігумена, о. Ореста Засійбіди, ЧСВВ[102], справу споруди величавої школи св. Юра доведено до щасливого кінця. Врочисте її благословення відбулося 18 травня 1958 р., при великому здвизі народу[103].

---

[100] Див. *Пропам'ятна книга посвячення укр. кат. школи при парохії Різдва М. Б. у Шікаґо, ЗДА.*, Шікаґо 1956, стор. 49-54.

[101] Як уже було згадано, Преосв. І. Бучко був парохом св. Юра від травня 1940 р. до листопада 1941 р.

[102] Некролог о. О. Засійбіди, ЧСВВ (1912-1974), у « *ВВіс.* », 12 (1974-75) 49-50.

[103] Див. *Посвячення укр. кат. школи св. Юра* (18 *травня* 1958), Нью Йорк 1958, де подані світлини й подрібна історія нової школи.

ОО. Василіяни при парафії св. Юра в Нью Йорку вже 1946 р. відкрили також вищу школу (High School) для хлопців, яку назвали — *Академія св. Юра.* Для неї при 9-ій вулиці закуплено окремий будинок, в якім споруджено теж гарну каплицю для богослужень. Першим управителем Святоюрської « Академії » був о. Полікарп Матвіїв, ЧСВВ (1946-1948), а по нім прийшов о. Маріян Горішний, ЧСВВ (1948-1949) та о. Патрикій Пащак, ЧСВВ (1949-1955). І тут треба підкреслити байдужість українських батьків, які воліли посилати своїх синів до чужих вищих шкіл, аніж до своєї рідної. Для ілюстрації згадаємо, що в перших п'ятьох роках існування Святоюрської вищої школи число українських студентів у ній не доходило навіть до 10% (напр. 1950 р. всього 8.3%), а пізніше найвище до 24.8 відсотків.

Коли літом 1955 р. приступлено до будови нової парафіяльної школи, то студентів « Академії » розміщено по різних римо-католицьких школах, а в будинку на 9-ій вулиці приміщено тимчасово початкову парафіяльну школу[104]. Після викінчення нової школи виникли великі труднощі з поновним відкриттям вищої школи, але нарешті, у вересні 1968 р., наново започатковано « Академію св. Юра », вже в новому будинку. Однак ситуація що до числа укр. студентів не покращала і їхнє число й далі зостається мінімальне[105].

Після того як ОО. Василіяни перебрали парафію Непорочного Зачаття в Гемтремку, то вони продовжали й тут вести цілоденну школу, започатковану 1936 р. Ще перед ними, тобто 1951 р., тут споруджено також модерний шкільний будинок. Під цю пору в Гемтремкській парафіяльній школі навчають 3 СС. Василіянки, 8 світських учительок й один з отців навчає релігію у вищих класах. Сюди також довозять щодня українських дітей з парафії св. Йосафата у Воррен[106].

При парафії Непорочного Зачаття в Гемтремку від 1959 р. діє також — *Українська Вища Школа* (Ukrainian Catholic High School). В червні 1963 р., вже за адміністрації ОО. Василіян, з неї вийшло 30 перших випускників-матурантів. А що число студентів тут з року на рік зростало, бо вища українська школа в Гемтремку знайшла повну підтримку

---

[104] Див. статтю о. П. Пащака, Академія св. Юра (1946-1955) у збірній праці: *Пятдесятліття укр. кат. церкви св. Юра в Ню Йорку* (1905-1955), стор. 136-140; також листа Амер. протоігумена до Головної Управи Чину з дня 19.2.1955 р., ч. 52-55, в *АГУ-Америка.*

[105] Див. « *ВВіс.* » 6-7 (1968-69) 37.

[106] Коротку історію початкової школи див. *Сорокліття української парафіяльної школи в Гемтремку* (1936-1976), Гемтремк 1976.

батьків, то ОО. Василіяни розбудували й змодернізували шкільні будинки й вистарались для школи державну акредитацію 1967 р. Під цю пору *Українська Вища Школа* в Гемтремку втішається великою повагою хоч би в американських едукаційних колах. Вона є коедукаційною і в ній пересічно щороку виховуються біля 250 студентів в українсько-католицькому дусі [107].

Теж і закарпатські Василіяни в Юнієнтавні свого часу подбали про цілоденну парафіяльну школу і, старанням тодішнього пароха о. Петра П. Гевка, ЧСВВ, вони спорудили там гарну 6-класову школу з просторою залею, їдальнею і модерною кухнею. В Юнієнтавнській парафіяльній школі навчання розпочалося у вересні 1956 р. з 82 дітьми. В школі навчають СС. Василіянки із закарпатської Провінції Безперестанної Помочі Матері Божої з осідком в Юнієнтавні, Па. [108].

В Америці ОО. Василіяни трудилися час від часу теж над вихованням доросту для епархіяльного клиру. Згадати б хоча, що о. Атанасій Химій, ЧСВВ, в рр. 1941-1944 займав становище ректора епархіяльної Семінарії св. Йосафата у Вашінґтоні [109], а о. Сергій Фединяк, ЧСВВ (в рр. 1963-1966) й о. Марко Дирда, ЧСВВ (в рр. 1974-1979) трудилися при тій же семінарії як духовники [110]. Знова ж оо. А. Горняк, А. Пекар і Л. Ґолдейд, під час свого побуту в Ґленкові, частково виконували обов'язки духовника в Малій Семінарії й Колеґії св. Василія в Стемфорді, доїжджаючи туди раз на тиждень. Покійний о. Діонисій Головецький, ЧСВВ [111], в рр. 1947-1955, а по нім о. Мелетій Войнар, ЧСВВ, в рр. 1955-1973 — були професорами східного канонічного права в Католицькому Університеті Америки у Вашінґтоні. Знова ж о. Атанасій Пекар, ЧСВВ, від 1970 р. був професором, а відтак в рр. 1973-1978 ще й духовником Семінарії св. Кирила й Методія в Пітсбургу, Па [112].

---

[107] Див. статтю: *Вища Школа Непор. Зачаття в Гемтремку в 15-річчя її існування*, у « *Світло* », 2 (1975) 63-65. Вища Школа в Гемтремку видає щороку пропам'ятну книжку « Ікона », в якій можна знайти багато даних до історії цієї школи.

[108] Cfr. *Dedication Book of St. John the Baptist Parochial School in Uniontown, Pa.*, April 28, 1957.

[109] Див. лист о. протоіг. Бараника до єп. Богачевського з дня 8.10.1941 р. та листа останнього з дня 12.5.1944 р. в *АКПр.*

[110] Про назначення о. С. Фединяка до семінарії див. « *ВВіс.* », 1 (1964) 18; а о. М. Дирди — *Там же*, 12 (1974-75) 35. Некролог о. М. Дирди, ЧСВВ (1906-1979), у « *Світло* », 7-8 (1979) 267-268. Крім письменницької і місійної праці о. Дирда провадив радіогодини в Чікаґо 1957-1961 і в Нью Йорку 1963-1970.

[111] Див. вище відм. 59.

[112] Див. « *ВВіс.* », 11 (1972-73) 22.

9. ГОЛОШЕННЯ СЛОВА БОЖОГО

Притаманною рисою Василіянських ченців уже з давніх часів було голошення слова Божого під час відпустів і народних місій. А в новіших часах ще й під час духовних вправ чи реколекцій, чому сприяли реколекційні доми. Це завдання, головно на самих початках, американські Василіяни виконували з великою ревністю й успішністю.

Вже перші місіонери, в стислім значенні того слова, о. Андрій Трух, ЧСВВ, а за ним о. Максим Марків, ЧСВВ, дослівно переорали своїми місіями цілу Північну Америку вздовж і впоперек. Місійна діяльність ОО. Василіян у ЗСА значно зросла по другій світовій війні, коли туди почали приїжджати нові місіонери. Вони під проводом о. М. Маркова, ЧСВВ, а пізніше о. М. Горішного, ЧСВВ [113], так би сказати, відродили релігійне життя між українськими поселенцями на свобідній землі Вашінґтона.

В рамках короткої статті нам годі входити в подробиці цього велетенського подвигу ОО. Василіян в Північній Америці. Хіба ще згадаємо те, що на запрошення Преосв. Кир Августина Горняка, ЧСВВ, Апостольського Екзарха для українців католиків у Великій Британії, в рр. 1972-1973 їхав туди з Америки о. Атанасій Пекар, ЧСВВ, щоб народними місіями відзначити 25-річчя поселення українців у тій країні. Протягом півроку о. місіонер об'їхав тоді всі душпастирські осередки екзархату й виголосив 173 науки. Крім того дав ще реколекції для духовенства, як теж для СС. Служебниць [114].

В Америці ОО. Василіяни організували з великим успіхом теж одно-чи триденні замкнені реколекції для церковних товариств чи різних груп вірних. Головним реколекційним осередком був спочатку їхній дім у Давсоні, а відтак у Ґленкові. Вони організували реколекції під « кінець тижня » теж при римо-катол. реколекційних осередках, як також при більших укр. катол. парафіях, головно де були школи. Велике зацікавлення реколекційним рухом між вірними заохотило ОО. Василіян відкрити свій власний реколекційний дім у Ґленкові, який

---

[113] Некролог о. М. Горішного, ЧСВВ (1911-1960), у « *Світло* », 2 (1960) 102. Він писав теж статті на виховно-релігійні теми й дві книжечки « Слова Доброго Пастиря »: *Брунатний параман* (1959) і *Моліться на вервиці* (1960).

[114] Див. « *ВВіс.* » 11 (1972-73) 37. Ще більш інтенсивну місію в Англії в рр. 1966-1967 давав о. М. Марків, ЧСВВ, однак тоді він був приписаний до Канадської Провінції — див. « *ВВіс.* », 5 (1967) 34.

там розбудовано в рр. 1963-64. Першим його директором був назначений о. Вернард Панчук, ЧСВВ [115].

Не слід забувати, що ОО. Василіян переважно запрошувано давати щорічні реколекції для епархіяльного клиру у Вашінґтоні чи Стемфорді, як теж для СС. Василіянок і СС. Служебниць у їхніх більших домах. На жаль, із-за браку відповідних сил, останніми роками місійний і реколекційний апостолат Василіянських ченців в Америці притих.

До голошення слова Божого треба зачислити також апостолат радіо, який ОО. Василіяни ведуть при головних своїх осередках уже від довшого часу. Перша Василіянська постійна радіопередача розпочалася при Святоюрській парафії в Нью Йорку 1944 р. Започаткував і провадив її довший час сам ігумен, о. М. Марків, ЧСВВ, який умів заговорити до сумління вірних на хвилях етеру не менше як і живим словом у церкві. За допомогою « *Радіогодини ОО. Василіян* » наші ченці досягали й тих людей, які вже були відчужилися від своєї церкви чи не приходили на богослуження. Свої великі досягнення в Нью Йорку ОО. Василіяни можуть завдячувати в великій мірі своїй тижневій радіопрограмі.

Той же о. Марків, ставши протоігуменом Американської Провінції, заохотив також Чікаґського ігумена, о. В. Андрейчука, ЧСВВ [116], щоб він започаткував подібну радіорограму в себе. Що й сталося 1949 р. Радіогодина ОО. Василіян у Чікаґо, подібно як у Нью Йорку, в скорому часі стала на високому рівні й тому її залюбки слухали українці католики і некатолики.

Коли відтак ОО. Василіяни перенеслися до свого нового осідку при парафії Непорочного Зачаття в Гемтремку, вони й там не забули започаткувати радіоапостолат в розлогій околиці Дітройту. Ось що читаємо про радіогодину ОО. Василіян у Дітройті на самих її початках: « Наші Отці щосуботи передають повну годину радіопередач. Провадить її о. В. Ґавліч, а о. П. Пащак має кожноразово кільканадцять хвилинну доповідь в англійській мові на українські теми. Програма ОО. Василіян є дуже улюблена і широкі кола громадянства піддержують її своїми добровільними датками, так що все лишається ще надвишка. Раз на місяць виступають шкільні діти із своєю програмою » [117].

---

[115] Напр. у 1967-1968 р. в Іленківському рекол. домі відбулося 69 серій дух. вправ (37 з них для українців), в яких узяли участь 1.573 особи — див. « *ВВіс.* », 6-7 (1968-69) 50.

[116] Див. некролог о. В. Андрейчука, ЧСВВ (1915-1978), у « *Світло* », 6 (1978) 229-230. Ще 1942 р. о. іг. А. Сенишин почав у Чікаґо радіопрограму, але вона не тривала довго, бо його назначено на пом. єп. і з тим скінчилася теж радіогодина.

[117] Див. « *ВВіс.* », 4 (1966) 35. Радіогодину в Дітройті ОО. Василіяни започаткували вже 1962 р., спочатку 30 хвилин, а від вересня 1963 р. цілу годину.

Тут ще треба бодай коротко згадати про відпусти, які колись так велично відбувалися при Василіянських монастирських церквах в Галичині чи на Закарпатті. На жаль, в Америці Василіянські душпастирські осередки не надаються на величаві прощі. При своїх парафіяльних церквах наші отці можуть подбати хіба про те, щоб урочисто відзначити храмове свято. Але ці празники мають радше місцевий, аніж всенародний характер. Відпусти прийшлося організувати таки при монастирях, хоч при них взагалі нема церков, а тільки внутрішні каплиці. Тож богослуження треба відправляти під голим небом.

У врочистім посвяченні Святовасиліївського монастиря в Давсоні, що його довершив Преосв. К. Богачевський дня 27 червня 1948 р., взяло участь біля 1.000 вірних. Настоятелі, заохочені таким гарним числом учасників, задумали зорганізувати при Давсонськім домі щорічний відпуст. Але брак українських парафій у близькій околиці й тяжкий доступ до монастиря внеможливили зібрати щороку гідне число паломників. Тож прийшлося покинути цю ідею. Зате в 1965 р. о. ігумен Йосафат Кузмяк, ЧСВВ[118], започаткував відпуст при новіціятському домі в Ґленкові на звеличення Пресвятого Серця Христового, в першу неділю червня. В ньому взяв участь теж Преосв. Йосиф Шмондюк, тодішній Стемфордський єпископ. Від тоді відпуст при Святойосафатівському монастирі в Ґленкові відбувається щорічно й на нім звично буває Стемфордський Владика. Пересічно в ньому бере участь тисяча прочан.

10. АПОСТОЛАТ ДРУКОВАНОГО СЛОВА

Апостолат друкованого слова у Василіянському Чині завжди займав провідну ролю. Тому-то з розквітом Американської Провінції на вільній землі Вашінґтона вільно розквітав теж апостолат друкованого слова. Та з проріджeнням рядів чернецтва, зменшувався також первісний письменницький запал і число читачів, а впарі з тим утихало писане слово Боже.

Перший Василіянин, що опинився в Північній Америці після першої світової війни, власне започаткував свою апостольську працю друкованим словом. Це був о. Епіфаній Теодорович, ЧСВВ, якого Владика затримав при собі саме тому, щоб редаґував для Філадельфійської епархії тижневик: « *Католицький провід* ». Отець Теодорович редаґував газету від серпня 1927 р. аж до кінця 1932 р., коли перебрав уряд ігу-

---

[118] Див. некролог о. Й. Кузмяка, ЧСВВ (1914-1978), у « *ВВіс.* » 14 (1977-78) 73-74.

мена в Чікаґо. В міжчасі він теж зредаґував СС. Василіянкам « *Календар сиротинця* » на 1928 р. і поміщав деякі свої статті в Жовківському « Місіонарі ». Пізніше, між 1946-1954 р., вийшли три частини його повчань для народу під заголовком: *Католицьке життя* [119].

Ініціятором Василіянської преси в ЗСА треба однак уважати о. М. Маркова, ЧСВВ. Він уже 1945 р. набув при парафії св. Юра в Нью Йорку підручну друкарню і в підвалі парафіяльного дому почав друкувати різні оголошення та повчальні листки. Згодом ці повчання для народу були оформлені в т. зв. « *Просвітні листки* », що від половини 1945 р. почали вже появлятися періодично, під редакцією о. Пахомія Дидика, ЧСВВ [120]. Тут треба відмітити, що Канада не дуже прихильно ставилася до цих скромних початків Василіянського друкованого слова в Америці. Тож коли о. Марків задумав видати « *Календар Доброго Пастиря* » на 1948 рік, вони запротестували до Головної Управи в Римі. Однак тодішній Генеральний Вікарій, о. Г. Кінах, ЧСВВ, підтримав цю скромну ініціятиву Ньюйоркських Василіян [121] і вони встигли видати п'ять річників згаданого « *Календаря Доброго Пастиря* » (1948-1952) [122].

Маючи досвід з календарем, щоб не робити конкуренції канадському журналові « Світло », який у великій кількості розходився також в Америці, Американська Провінція 1950 р. почала щомісяця видавати замість журналу популярнорелігійні книжечки « *Слово Доброго Пастиря* ». Першим їхнім редактором був о. В. Ґавліч, ЧСВВ [123]. Хоч редактори мінялися, то все ж таки ці книжечки виходили аж до кінця 1960 року (від 1954 р. вони виходили раз на два місяці), всього 81 випусків. Те саме Василіянське В-во в Нью Йорку надрукувало ще й поважну апологетичну працю о. С. Сабола, ЧСВВ, *Католицтво і православіє*, що вийшла з нагоди 900-річчя церковного роздору (Нью Йорк 1955, 327 сторін).

---

119 Див. о. Е. Теодорович, *Католицьке життя* (30 духовних наук), том I - Мондер 1946; том II - Мондер 1948; том III - Ню Йорк 1954.

120 Див. позволення о. протоіг. Бараника видавати « Просвітні листки » з дня 17.7.1945 р., ч. 119-45, в *АГУ-Канада*.

121 Див. листа о. Кінаха до о. Маркова з дня 25.5.1947 р. в *АКПр*. В листі до о. Кінаха о. Д. Попович, ЧСВВ, тодішній директор Василіянського В-ва в Мондері скаржився, що задуми о. Маркова грозять « розбиттям Василіянської преси ». Теж лист єп. Ладики з Ґленкова (де був на вакаціях) до о. протоіг. Бараника з дня 2.7.1947 р. в *АКПр*.

122 В міжчасі о. Кінах перестав бути Генеральним Вікарієм Чину (1949 р.), а о. Марків Протоігуменом (1951 р.), справа календаря « *Доброго Пастиря* » теж перепала.

123 Про книжечки « *Слово Доброго Пастиря* » див. статті в « *Календарі Доброго Пастиря* » на 1951, стор. 147-150; на 1952, стор. 132-136.

В тому часі коло В-ва « Слово Доброго Пастиря » зібрався гурт молодих Василіянських письменників-науковців, як ось: Брати Ваврики, о. С. Сабол, о. В. Ґавліч, о. Ю. Катрій, о. М. Войнар, о. М. Дирда, о. С. Фединяк, о. М. Соловій, о. А. Пекар, а з тамошніх о. М. Горішний [124], які поміщували свої цінні статті теж в канадському « Світлі » та в американських катол. газетах « Шлях » й « Америка ». Деякі з них ще й досі друкують свої статті на сторінках згаданих журналів.

В рамках статті нам не можливо навести поодинокі праці, хоч би тільки наукові, ченців Василіян Американської Провінції. Однак для Василіянського Чину велике значення мають українські переклади о. С. Фединяка деяких творів св. Василія Великого [125], цінні праці о. М. Ваврика [126], історична розвідка « Василіяни в українському народі » (1950) о. М. Войнара [127], праця про чернечий ідеал св. Василія пера о. А. Пекаря [128], пояснення св. Літургії о. М. Соловія [129], про Гошівську Матір Божу о. М. Дирди [130], а найновіше про святкування українських церковних празників о. Ю. Катрія [131].

Наприкінці ще згадаю, що між редакторами-співробітниками Василіянського місячника « Світло » в Канаді, фіґурують теж імена деяких членів Американської Провінції, а саме: о. С. Сабол, о. Ю. Катрій та о. Л. Лавринюк.

---

124 Треба відмітити, що в тому часі о. В. Ваврик (аж до 1964 р.) і о. М. Соловій (до 1974 р.) належали до Американської Провінції. Деякі ієромонахи з інших провінцій, як о. А. Трух, о. І. Назарко, о. Р. Головацький, о. І. Маґура, о. В. Ковалик, дали також внесок до серії книжечок « Слово Доброго Пастиря », як теж деякі письменники-миряни.

125 Ось переклади о. С. Фединяка: 1) Св. Григорій Наз., *Велич св. Василія Великого* (Рим 1951); 2) *Науки св. Василія для народу* (Ґленків 1954); 3) *Вибрані листи св. Василія Великого* (Нью Йорк 1964); 4) Св. Григорій Нісс., *Похвальне слово у честь св. Василія Великого* (Нью Йорк 1968); 5) Св. Григорій Нісс., *Життя св. Макрини* (Нью Йорк 1969) та 6) Св. Василій В., *Гомілії на Псалми* (Нью Йорк 1979). Цінні теж його записки з подорожі: *Через Кападокію і Понт* (Рим 1957).

126 Крім старанно написаної праці о. М. Ваврика: *Initiatio monastica in Liturgia Byzantina* (Roma 1968) та цінних статей у «*Записках ЧСВВ*», для нас головно важливі дві його праці; 1) *По Василіянських монастирях* (Торонто 1958) і 2) *Нарис розвитку Василіянського Чину впродовж* 17-20 *стт.* (Рим 1978).

127 Крім згаданої брошури, о. Войнар опублікував три стисло наукові праці по-латині: 1) *De regimine Basilianorum* (Romae 1949); 2) *De Capitulis Basilianorum* (Romae 1954); 3) *De Protoarchimandrita Basilianorum* (Romae 1958).

128 Див. А. Пекар., ЧСВВ, *Досконалий християнин* (Нью Йорк 1968), як теж його книжечки: 1) про Владику-Ісповідника П. Ґойдича (Нью Йорк 1961), 2) про св. Йосафата « *Апостол З'єдинення* » (Нью Йорк 1967, по-укр. і по-англ.), 3) *Життя і діло св. Василія Великого* (по-англ. Нью Йорк 1963; по-укр. у « Світло » 1979-1980) та 4) про о. Христофора Миськова, ЧСВВ: « *Апостол Христового Серця* » (Рим - Пруденто-піль 1980).

129 Див. М. Соловій, ЧСВВ, *Божественна Літургія* (Рим 1964), теж в англ. перекладі о. Д. Височанського, ЧСВВ (Вашінґтон 1970).

130 Див. М. Дирда, ЧСВВ, *Ясна Гора в Гошеві* (Нью Йорк 1972).

131 Див. Ю. Катрій, ЧСВВ, *Пізнай свій обряд*, 2 тт. (Нью Йорк-Торонто, I-1976; II-1979) та його ювілейну книжечку; *Св. Василій Великий - Патріярх Східного Чернецтва*, 379-1979 (Нью Йорк 1979).

о. В. Ковалик, ЧСВВ

МІСТОПРОВІНЦІЯ НЕПОРОЧНОГО ЗАЧАТТЯ П.Д.М. В АРҐЕНТИНІ

ЗМІСТ

1. *Початки місійної праці.* 2. *Створення Містопровінції* (23.7.1948). 3. *Плекання монашого доросту.* 4. *Апостольська праця.* 5. *Післяслово.* - *Бібліографія.*

Перші українські переселенці, про яких знаємо, приїхали до Арґентини 1897 р. переважно з околиць Товмача і поселились у Апостолес, провінції Місіонес[1]. Початки, як звичайно, були тяжкі, хоч уряд допомагав людям як міг. Наші поселенці й за Бога не забували. Вже на початку 1903 р. приїхали до Апостолес два польські священики (о. Володислав Закшевський та о. Йосиф Баєрлайн-Маріянські). Тоді українці разом з поляками збудували собі на Азарі дерев'яну капличку, в якій спільно молилися і прославляли Бога. Однак, поведінка польських священиків так прикро вражала наших поселенців, що вони два роки згодом побудували собі свою власну церковцю у Трес Капонес. Спочатку не могли вони дістати свого священика з Галичини і це стало причиною суперечок. В 1907 р. запросили вони до себе, в найкращій вірі, православного священика з Буенос-Айресу. Так ото між українськими переселенцями у Трес Капонес виникла схизма, яка триває аж досі[2].

---

[1] Puzik E., *Los Polacos en la Rep. Argentina,* Buenos Aires 1944, p. 281. Книга Народжень, Апостолес, т. I, ст. 1 та Кн. Шлюбних протоколів, т. I.

[2] У Трес Капонес із 160 укр. родин тільки 70 залишилось вірними Катол. Церкві.

1. ПОЧАТКИ МІСІЙНОЇ ПРАЦІ

В провінції Місіонес, з кліматичних причин й особливостей характеру поселенців, душпастирська праця належала до найтяжчої праці посеред української еміґрації у вільному світі. Українські поселенці порозкидані хуторами по всій провінції, були національно несвідомі, зрадикалізовані чи навіть байдуже наставлені до священика, релігійно занедбані й соціяльно відсталі. До того ще треба додати неприхильне ставлення латинського клиру, а то й ієрархії до українських місіонерів, що значно утруднювало душпастирську працю серед укр. поселенців.

На вістку про те, що більшість укр. родин у Трес Капонес перейшла на православ'я, із сусідньої Бразилії прибув до Апостолес 1908 р. перший український місіонер, о. Клим Бжуховський, ЧСВВ [3]. Там перебував він кілька місяців, і за той короткий час вдалось йому збудувати першу укр. катол. церкву. По від'їзді о. Бжуховського наші вірні знову залишилися без свого священика. Щойно 1909 р. приїхав з Перемишля світський священик, о. Ярослав Карпяк. Однак по році побуту, із здоровельних причин, він вернувся до Галичини. Нарешті, 1911 р., із Станиславова прибули два молоді священики: о. Омелян Ананевич, який осівся на Азарі, й о. Іван Сенишин, що лишився в Апостолес. В короткому часі вони гарно розгорнули свою душпастирську працю по цілій Місіонщині.

На жаль, наші люди не дуже старалися про утримання свого священика, тому о. Ананевич переїхав до Бразилії 1917 р., а в Місіонщині залишився сам о. Сенишин. В Апостолес він побудував гарну церкву Пресв. Тройці. Поблагословив її під час канонічної візитації Митрополит Андрій Шептицький, ЧСВВ, 1922 р. Митрополит поблагословив теж укр. катол. церкву у Трес Капонес, поклавши у престол мощі подвижника з'єднання, св. Священномученика Йосафата. Тяжка місійна праця скоро підірвала сили о. І. Сенишина, тож він помер на лікуванні у Буенос-Айресі, 1926 р.

Наступного року прибули із Станиславова ще два світські місіонери: о. Степан Вапрович й о. Степан Турчин. Цей останній по році місійної праці з причини слабкого здоров'я повернувся до Галичини, залишаючи о. Вапровича самого. Отець Вапрович, як його попередник о. Сенишин, ревно взявся до місійної праці, об'їзджаючи всі укр. поселення провінції Місіонес [4].

---

[3] *La colonisacion Polaca en Misiones,* B. Aires 1922, p. 40; Хроніка ОО. Василіян в Апостолес, т. І, ст. 1.

[4] *Див.* Сапеляк, єп. Андрій, *О. Степан Вапрович, Місіонар - Ісповідник,* Буенос-Айрес - Рим, 1970, стор. 21-34.

Але й сили о. Вапровича незабаром виснажилися, тому він звернувся про допомогу до ОО. Василіян у Бразилії, які негайно туди прибули. По Великодні 1934 р. до Апостолес приїхав о. Януарій Коциловський, й о. Мартирій Котович, щоб дати місію в головніших українських поселеннях Місіонщини. Після отих місій о. Котович вернувся до Бразилії, а о. Коциловський залишився, щоб тимчасово помагати о. Вапровичеві. Управа Бразилійської Віцепровінції, розглянувши ситуацію, вирішила прийнятися укр. душпастирства в Місіонщині. На початку 1935-го о. Вапрович передав душпастирство о. Януарієві Коциловському, ЧСВВ, а сам виїхав до Галичини, щоб « придбати собі співробітників » для Арґентини [5]. Так ото започаткувалась Василіянська місія в Апостолес, Місіонес. З цього душпастирського осередка доводилося обслуговувати одинадцять церков і каплиць. Головні місійні станиці в Місіонщині були тоді: на Туні, Азарі й Трес-Капонес.

По від'їзді о. Вапровича, ще того самого року приїхав до Апостолес на місійну працю з Бразилії о. Мартирій Котович, ЧСВВ. На жаль, о. Коциловський не довго витримав на місіях. В січні 1937 р. він нагло захворів і по кількох днях помер [6]. Тоді місійний осередок в Апостолес прийняв о. Котович [7], а йому на допомогу 1937 р. приїхав з Бразилії о. Іпатій Майка, ЧСВВ [8]. Коли відтак 1940 р. о. Майка перейшов на місійну працю до Беріссо, пров. Буенос-Айрес, то на його місце приїхав до Апостолес з Бразилії о. Євстахій Турковид [9]. Так ото при Василіянськім осередку в Апостолес було вже двох місіонерів.

---

[5] *Там же*, стор. 65-66. Василіяни прийняли душпастирську працю на прохання місцевого єпископа в Коррієнтес, Місіонес. *Див.* просьбу єпископа з дня 6 листопада 1933 р. до о. Архимандрита в *Архіві Генеральної Управи ЧСВВ в Римі* (скор.: *АГУ*) - *Арґентина.*

[6] *Коциловський, о. Януарій І., ЧСВВ*, нар. 1879; вступив до Чину - 1899; свящ. - 1909; до Бразилії прибув - 1913; працював місіонарем у Арґентині 1935-1937; помер в Апостолес, 24.1.1937.

[7] *Котович, о. Мартирій М., ЧСВВ*, нар, - 1876; до Чину вступив - 1893; висвяч. - 1900; до Бразилії приїхав - 1927; працював в Арґентині 1935-1948; помер у Прудентополі, 11.11.1949 р.

[8] *Майка, о. Іпатій І., ЧСВВ*, нар. - 1906; вступив до Чину - 1924; висвяч. - 1932; прибув до Бразилії - 1935; переїхав до Арґентини - 1937; останні роки працював у Монтевідео, Уруґвай, де й помер дня 1.10.1967 р.

[9] *Турковид, о. Євстахій М., ЧСВВ*, нар. 1879; до Чину вступив - 1898; свящ. - 1906; приїхав до Бразилії 1913 р.; працював в Арґентині 1940-1955; помер в Іваях, 5.7.1963.

2. СТВОРЕННЯ МІСТОПРОВІНЦІЇ
(23 *липня* 1948)

Осередком Василіянської місії в Арґентині було містечко Апостолес, у провінції Місіонес. Довкола цього містечка скупчувалося найбільше укр. поселенців. А що праця місіонерів чим раз то більше зростала, треба було подбати про допоміжні сили. Так ото на початку 1947 р. приїхав з Бразилії до помочі місіонерам в Апостолес о. Орест С. Карплюк, ЧСВВ [10].

Це були повоєнні часи, коли до Арґентини почало напливати досить багато нової укр. еміґрації. З ними, у березні 1947 р., приїхав теж о. Юрій Г. Мельничин, ЧСВВ [11]. Він негайно взявся організувати новий місійний осередок в столиці Арґентини, Буенос-Айресі, де осіло багато українців. Під кінець того ж року до нього долучилися ще два Василіяни з Галичини, а саме: о. Володимир Г. Ковалик, ЧСВВ [12] та о. Тарсикій М. Іванишин, ЧСВВ [13], а згодом також о. Ісидор І. Патрило, ЧСВВ.

В березні 1947 р. до Арґентини приїхали з Риму о. Гліб Кінах, ЧСВВ, Генеральний Вікарій та о. Йосафат Лабай, ЧСВВ, Генеральний Економ Чину, щоб відвідати всі наші місійні осередки й станиці й надати їм відповідної канонічної форми. Вони найперше про те постаралися, щоб наш осідок в Апостолес перетворити в монастир, і при місцевій церкві Пресв. Тройці створити « персональну парафію » для українців католиків Місіонської провінції. Так ото, дня 1 вересня 1947 р., повстала перша укр. катол. парафія в Арґентині, що її місцевий єп. Франціск Вісентін з Коррієнтес канонічно затвердив і передав « pleno iure » в адміністрацію ОО. Василіянам [14]. Тоді монастир в Апостолес став головним центром Василіян в Арґентині, при якому мав постати ювенат і новіціят.

---

[10] *Карплюк, о. Орест С., ЧСВВ*, нар. 1912; вступив до Чину - 1927; висвяч. 1936; до Бразилії прибув - 1938; переїхав до Арґентини 1947; Містопротоігумен 1953-1958.

[11] *Мельничин, о. Юрій Г., ЧСВВ*, нар. 1908 р.; до Чину вступив - 1932; висвяч. 1940; приїхав до Арґентини 1947; МПротоігумен 1958-64.

[12] *Ковалик, о. Володимир Г., ЧСВВ*, нар. 1910; до Чину вступив 1927 р.; свящ. - 1936 р.; до Арґентини приїхав при кінці 1947 р.; Містопротоігумен 1948-1953.

[13] *Іванишин, о. Тарсикій М., ЧСВВ*, нар. 1918 р.; до Чину вступив 1932 р.; свящ. - 1942; працював в Арґентині та в Уруґваю 1947-1956 р., коли виїхав до ЗСА; від 1963 р. працює як світський священик у Німеччині.

[14] Див. *Архів. ОО. Василіян в Апостолес* (скор.: *АВА*)- Декрет єпископа Ф. Вісентіна з Коррієнтес (1.9.1947), в якім він покликається на уповноваження свящ. Конґр. для Східної Церкви. На жаль, згаданого уповноваження нам не вдалось віднайти.

До нього ще належали два наші осідки в Місіонщині, а саме: 1) *Пікада Ґалісіяна* — де тоді перебував о. Є. Турковид, обслуговуючи цілу Бельґранщину, та 2) *Обера* — де осівся о. О. Дуб[15].

Відтак Отці Візитатори відвідали ще кілька колоній в околиці Апостолес, а опісля вибралися до Буенос-Айресу й до недалекого Берісо. В Берісо вже існував осідок, в якім від 1940 р. трудився о. І. Майка. Відтак треба було виклопотати позволення від тодішнього Кардинала Люїса С. Копелло для відкриття нашого дому й душпастирської праці в столиці Арґентини. Треба було також подбати про визнання ОО. Василіян, як « моральної особи » (корпорації) перед арґентинським урядом. Задля політично-суспільних обставин вирішено, щоб ми не фіґурували перед урядом як монаший Чин, а радше як добродійне заведення під назвою: «*Obra de San Basilio Magno*» (Заведення св. Василія Великого).

Коли ж усі формальності були полагоджені, а наші отці набули відповідний осідок з прилюдною каплицею для обслуги вірних, Головна Управа Чину, розпочала старання про створення Арґентинської Містопровінції. Досі місійні станиці в Арґентині були під судовластю бразилійського Містопротоігумена. Щоб улегшити адміністрацію цих станиць та краще скоординувати працю тамошніх місіонерів, треба було подумати про створення самостійної Віцепровінції, тим більше, що з новою повоєнною еміґрацією до Арґентини прибуло теж кілька нових Василіянських сил. Ось що писав о. Генеральний Вікарій, дня 7 квітня 1948 р., до Східної Конґреґації, просячи позволення створити Арґентинську Містопровінцію[16]:

« В Їх Еміненції, Кард. Копелло ми вже вистаралися дозвіл осістися в Буенос-Айрес і там заснувати свій монастир, щоб звідтіль керувати працею ОО. Василіян в Арґентині... Також зросло число осіб, після того як туди вислано трьох Отців[17], а до того призначено ще трьох інших Отців і двох Братів... »[18].

---

[15] *Дуб, о. Орест М., ЧСВВ*, нар. 1905 р.; до Чину вступив 1925 р.; свящ. - 1934; до Бразилії прибув - 1936 р.; відтак 1939 р. переїхав до Арґентини. В 1951 р. виступив з Чину і став римо-катол. священиком; помер 1977 р.

[16] Див. *АГУ-Арґентина.*

[17] Три Отці, про яких тут мова, це: о. О. Карплюк, о. Ю. Мельничин та о. В. Ковалик.

[18] Три Отці, що їх призначено тоді до Арґентини, це: о. Т. Іванишин. о. І. Патрило та о. Й. Галабарда, всі з Галицької Провінції. Два Брати для друкарні: бр. М. Халупа з Бразилії і бр. К. Височанський, з ЗСА.

Одержавши бажане позволення від Свящ. Конґреґації для Східної Церкви [19], о. Гліб Кінах, ЧСВВ, тоді Генеральний Вікарій Чину [20], дня 23 липня 1948 р., видав декрет, силою якого в Арґентині створено самостійну Віцепровінцію, під покровом Непорочного Зачаття Преч. Діви Марії [21]. Того самого дня о. Ген. Вікарій назначив о. Володимира Г. Ковалика, ЧСВВ, Містопротоігуменом новоствореної Віцепровінції [22].

Порадившись з о. Містопротоігуменом Коваликом, Генеральна Курія Чину листом, з дня 23 вересня 1948 р., назначила відтак і курію для нової Містопровінції у такому складі [23]:

1. о. Орест С. Карплюк — протоконсультор;

2. о. Іпатій І. Майка — консультор і адмонітор;

3. о. Тарсикій М. Іванишин — консультор і секретар.

У своїм супровіднім листі о. Ген. Вікарій до Містопротоігуменату в Буенос-Айресі писав: « По утворенні нової управи Арґентинської Віцепровінції всі наші осідки в Арґентині будуть розгортати свою діяльність та здійснювати свої пляни — не кожний поосібно, але всі разом, під проводом Протоігуменату (!), як це приписують наші Конституції » [24].

В часі створення Арґентинської МПровінції нараховувала вона 12 монахів, з яких було 10 священиків і 2 брати-помічники. Вони були розміщені у монастирі в Апостолес, до якого належали ще осідки Обера й Пікада Ґалісіяна (разом 5 отців і 2 брати), у резиденції Буенос-Айресі (4 отці) та в осідку Беріссо (1 отець).

---

[19] Див. *АГУ-Арґентина*: Рескрипт Сх. Конґреґації з дня 19.7.1948, ч. 217/48.

[20] *Кінах, о. Гліб Г., ЧСВВ* (1888-1980) — управляв Чином як Генеральний Вікарій між 1946-1949 рр.

[21] Див. *АГУ-Арґентина*: Декрет з дня 23.7.1948, ч. 187-1/48. Бразилійський Містопротоігумен передав управу Арґентинських місій уже на нарадах в Апостолес, дня 21.7.1948 р. (див. *Архів ОО. Василіян в Апостолес*: « З'їзд Впрр. ОО. Василіян з Арґентини, дня 21.7.1948 р. »).

[22] *Там же* — Грамота назначення о. Ковалика з дня 23.7.1948 р., ч. 187-2/48.

[23] *Там же* — Грамота назначення Ген. Курії з дня 23.9.1948, ч. 244-1/48.

[24] *Там же* — Лист до Містопротоігуменату з дня 23.9.1948, ч. 244-2/48 (число подане помилково: 224/48).

Містопротоігумени в Арґентині:

1. КОВАЛИК, о. Володимир Г. 1948-1953
   рез. у Буенос-Айресі
2. КАРПЛЮК, о. Орест С. 1953-1958
   рез. у Буенос-Айресі
3. МЕЛЬНИЧИН, о. Юрій Г. 1958-1964
   рез. Апостолес
4. ГАЛАБАРДА, о. Йосиф П. 1964-1970
   рез. у Буенос-Айресі
5. ШИМЧІЙ, о. Доротей Д. 1970-1979
   рез. Апостолес
6. НЮНЬКА, о. Панкратій Б. від 1979...
   рез. у Беріссо

3. ПЛЕКАННЯ МОНАШОГО ДОРОСТУ

Будучність кожної монашої провінції чи містопровінції залежить від місцевих чернечих покликань. Це добре зрозуміли Василіянські місіонери в Арґентині, яким до того часу не вдалося виховати ні одного монаха. Тому-то від самих початків плекання й виховання доросту для Арґентинської Містопровінції лежало всім Отцям на серці. Подібно як у Бразилії, вирішили вони розпочати з юніорату-бурси в Апостолес [25].

а) *Мала Семінарія в Апостолес* — під проводом о. Ю. Мельничина, ЧСВВ, зачалась в грудні 1948 р. з трьома хлопцями. На науку вони ходили до державної школи, а вдома доповняли предмети з українознавства та релігії. В наступному році було вже 9 хлопців. Число учнів з року на рік зростало. Треба було подумати про відповідне приміщення. Так 1952 р. розбудовано й закінчено досить просторий будинок, в якому приміщено й Малу Семінарію. В 1953 р. тут уже виховувалось 46 хлопців, з яких 11 приїхало із сусіднього Параґваю.

Малі семінаристи на виклади обов'язкових предметів ходили до державних шкіл. Там наших хлопців висміювали й випоминали їм, що

---

[25] Див. *АВА* — « З'їзд Впрр. ОО. Василіян з Арґентини, дня 21 липня 1948 р. », стор. 2, ч. 4.

хочуть бути монахами, а також і самі вчителі дивились на них кривим оком. Тому вони не мали охоти ходити до таких шкіл і ще менше іспити здавати, як « екстерністи ». Наші Отці кілька років наймали вчителів з державних шкіл, щоб вони приватно переробляли із семінаристами повну шкільну програму. Але нарешті рішилися заснувати свою приватну школу, яка була б признана державою. Так створено в Апостолес Колеґію св. Йосафата під наглядом ОО. Василіян, затверджену Шкільною Радою Провінції Місіонес, дня 11 квітня 1962 р. [26].

З огляду на те, що це була державна установа, треба було приймати до своєї школи також дівчат. В 1966 р. колеґію перемінено на 6-класову парафіяльну школу, в якій під цю пору навчається біля 300 дітей. Слід нагадати, що ОО. Василіяни пробували оснувати в Апостолес повну середню школу, але вона втрималася тільки два роки (1964-1966).

б) *Відкриття новіціяту* — було на серці Отців від самого початку створення Арґентинської Містопровінції. Тому вже 1950 р. о. ігумен Карплюк вистарався від місцевого єпископа позволення на відкриття новіціяту в Апостолес [27]. З цією метою закупив він поблизький дім. Тоді о. Гліб Кінах, ЧСВВ, залишаючи на час свої обов'язки Генерального Протоконсультора в Римі [28], приїхав під кінець 1950 р. до Апостолес, щоб особисто підготовити і розпочати новіціят. Перші кандидати на новіціят, який розпочато дня 16 квітня 1951 р., були: о. д-р Роман Головацький з Римської Колеґії св. Йосафата, Стефан Прокоп з Трес-Капонес і Петро В. Мануляк з Туни. До них відтак, у вересні того ж року, долучився ще Іван Кащук з Аррозьо-дель-Медіо. З них тільки перший і останній залишилися в Чині.

Скоро показалося, що закуплений дім не надається для новіціяту, тому вже наступного року до старого парафіяльного дому-монастиря добудовано окрему частину на новіціят. Влітку 1952 р. о. Кінах мусів вертатись до Риму, тому провід новіціяту він передав о. Панкратієві Б. Нюньці, ЧСВВ, що саме задля цього приїхав з Бразилії [29].

---

[26] *Див.* Декрет Шкільної Ради, ч. 152 в *АВА*.

[27] *Див.* дописку єп. Ф. Вісентіна в Коррієнтес на просьбі о. Карплюка, з дня 10 травня 1950 р. — в *АВА*.

[28] *Див. АГУ-Східна Конреґація*: лист з дня 2 травня 1950, ч. 351/49, яким позволяється о. Кінахові виїхати до Арґентини на три роки, а в Римі його заступав о. М. Когут, ЧСВВ, Ген. Секретар.

[29] *Нюнька, о. Панкратій Б., ЧСВВ*, нар. 1921 р.; до Чину вступив 1937 р.; свящ. став 1944 р.; приїхав до Бразилії 1947 р.; переїхав до Арґентини 1952 р., де успішно працює до сьогодні; від 1979 р. Містопротоігумен.

В 1956 р., під час генер. візитації, новий Протоархимандрит, о. Павло П. Миськів, ЧСВВ, доручив тодішньому ігуменові, о. Ю. Мельничинові побудувати новий монастир, де б могли відповідно жити монахи та примістити новіціят. Тим часом як в Апостолес йшла праця над розбудовою нового монастиря, новіціят (3 новиків) перенесено до Іваїв у Бразилії. Тут арґентинські новики перебували від лютого 1958 р. до лютого 1961 р.

Третій новіціят в Апостолес розпочався дня 10 лютого 1961 р. з трьома новиками, які саме тоді вернулися з Бразилії. З ними на маґістра приїхав о. Доротей Шимчій, ЧСВВ[30]. На жаль, із-за браку покликань, 1964 р. знову довелося перервати новіціят в Апостолес, а новиків і схоластиків треба було знову висилати до Бразилії.

4. АПОСТОЛЬСЬКА ПРАЦЯ

Перші ОО. Василіяни приїжджали до Арґентини лиш на короткий час, щоб по більших українських поселеннях дати св. Місії та заохотити вірних витривати у своїй вірі і в своєму обряді. Нарешті, 1935 р., на просьбу римокатол. єпископа в Коррієнтес, якого судовласть розтягалась на всю провінцію Місіонес, Бразилійська Василіянська Містопровінція погодилась прийняти душпастирську опіку над українцями, які в тому часі осілися головно в Місіонщині. Два перші Василіянські місіонери, о. Я. Коциловський, ЧСВВ, та о. М. Котович, ЧСВВ, перебували в Апостолес, колисці укр. еміґрації в Арґентині. Так апостолівський монастир, який згодом розбудовано, став центральним домом ОО. Василіян і звідтіль вони розгорнули свою працю по інших осередках, число яких з часом зросло до 40; в них, старанням наших Отців, побудовано 24 церкви чи каплиці.

Незабаром треба було думати про нові осідки. Так у 1948 р. відкрито новий осідок в Оберi, де зразу побудовано резиденцію і каплицю. Тут в 1972 р. зачали споруджувати нову церкву і монастир. В 1949 р. ОО. Василіяни побудували церкву і резиденцію у Посадас. Тут перебували Отці в різних часах і звідси доїжджали до Параґваю.

---

[30] *Шимчій, о. Доротей Д., ЧСВВ*, народився 1915 р.; до Чину вступив 1932 р.; свяч. 1942 р.; до Бразилії прибув 1947 р.; переїхав до Арґентини 1961 р.; Містопротоігуменом у Арґентині 1970-1979 рр.

В 1969 р. для кращої обслуги вірних, Владика Андрій Сапеляк[31] поділив цілу Місіонщину на чотири парафії: Апостолес, Посадас, Л. Алем й Обера. Парафію Посадас доручено світському священикові, о. Еміліянові Риндичеві. Алем застеріг Владика для Отців Салезіян. Так ото під Василіянською опікою в Місіонщині лишилися парафії в *Апостолес* (до неї належать 14 місійних осередків) й *Оберi* (з 23 осередками).

Тому що в околиці Буенос Айресу теж осілося багато укр. еміґрантів, 1940 р. ОО. Василіяни розтягнули свою душпастирську працю також на Беріссо, в провінції Буенос-Айрес, де вже 1952 р. побудовано гарну церкву Успіння Божої Матері. Звідтіль, до 1947 р., ОО. Василіяни обслуговували вірних у столиці Арґентини, у Буенос-Айресі.

З припливом нової еміґрації треба було подбати про душпастирське піклування в арґентинській столиці. Так ото 1948 р. постав новий осідок ОО. Василіян з церквою під покровом св. Василія Великого в Буенос-Айресі. Декретом з дня 25 січня 1955 р., резиденція в Буенос-Айресі (на просьбу з дня 17.4.1949 р.) була канонічно заснована як монастир[32]. В рр. 1960-1964 ОО. Василіяни побудували там гарну стилеву церкву, яку, з початком 1965 р., Владика Сапеляк прийняв разом з парафією на катедральний храм.

Отці Василіяни доїжджали з душпастирською обслугою до 6-ох підміських осередків і також до Монтевідео в Уруґваю, де від 1953 до 1967 р. мали вони свій осідок.

Крім стисло душпастирської праці ОО. Василіяни виконували теж і релігійно-культурний апостолят в таких національних товариствах як «Просвіта» й «Відродження», зокрема ж в Українському Пласті, в якому вони виконували обов'язки капелянів. З пластовою молоддю організувалися популярні літні оселі над морем.

Та цей апостолят розгортався найбільше при таких релігійних товариствах як Марійська Дружина, що в пересічному гуртувала 30 жінок та, крім того, 25 дівчаток і хлопчиків. Пожвавлену діяльність вия-

---

[31] *Сапеляк, Преосв. Андрій, СДБ*, нар. 1919 р. у Галичині; вступив до згромадження ОО. Салезіян і був рукоположений на свящ. 1949 р. Як ректор Укр. Папської Малої Семінарії в Римі, 1961 р. рукоположений на єпископа і висланий до Арґентини як Апостольський Візитатор, а згодом як Апост. Екзарх (1968). 1978 р. Ап. Столиця створила в Арґентині Епархію Покрова М. Б. в Буенос-Айрес для українців, а Владика Сапеляк став першим її епархом.

[32] Див. *АГУ-Арґентина* (Буенос-Айрес): Декрет Ген. Курії з дня 25 січня 1955 р. Позволення із Східної Конґреґації — дня 15 січня 1955 р., ч. 217/48.

вляло Апостольство Молитви й Т-во Св. Володимира. При цих товариствах і завдяки їхній співпраці зорганізовано Рідну Школу. В рр. 1954-1964 мала вона 9 кляс, в яких, в період буйного розквіту (1958-9) бувало й понад 100 школярів. Для них організувалося також різні курси; з ними влаштовувалося театральні вистави й концерти, в яких виступали шкільні хори й танцювальні ансамблі.

Ця релігійно-культурна діяльність Отців Василіян спричинилась великою мірою до зросту національної свідомости й популяризування українського імені між чужинцями. Пізніше ввесь цей апостолят мав свій осідок при новоствореній єпископській катедрі.

В релігійно-культурній праці великою допомогою для Отців була друкарня, яку зорганізовано при монастирі в Апостолес 1944 р. З неї, дня 15 серпня 1944 р., вийшло перше число нашого двотижневика « *Поступ* » під редакцією о. Ореста Дуба, ЧСВВ. « *Поступ* » виходив усього два роки, бо під кінець 1946 р. викрали друкарські машини, що внеможливило дальшу працю [33].

В березні 1948 р. о. Володимир Ковалик, ЧСВВ, в Буенос-Айресі почав видавати, замість « *Поступу* », суспільно-релігійний місячник « *Життя* ». Відтак до Арґентини приїхав бр. Маріян Халупа, ЧСВВ, головний друкар Жовківської Василіянської Друкарні [34]. Він наново зорганізував друкарню в Апостолес, де від 1949 р. друкувалося також і « *Життя* ». Однак, з економічних причин, « *Життя* » перестало виходити 1978 року.

В-во ОО. Василіян в Арґентині надрукувало також різні молитовники, катехизми й релігійні книжечки, Опублікувало теж кілька духовно-повчальних творів та передруків. Ділянку аскетики, апологетики й літургіки розробили: о. В. Ковалик — « *Обнова любови* » (1959), о. Д. Шимчій — « *Дар Віри* » (1979), о. Р. Головацький — « *Пояснення Богослужень* » (1979).

Тут доречно буде згадати також *Перший Конґрес Українців Католиків в Арґентині*, зорганізований ОО. Василіянами. Відбувся він величаво в Буенос-Айресі в днях від 19 до 21 жовтня 1952 р. Учасником його був, між іншими, Преосвящ. Ніль Саварин, ЧСВВ, єпископ Едмонтонський з Канади.

---

[33] Див. *АГУ-Арґентина*: Звіт о. Дуба з дня 16 листопада 1946: « Ми Отці виїхали на колонії, а чужі друкарі все забрали і вночі вибралися. Я вже їх не застав і запізно було їх шукати. Все пропало ».

[34] *Халупа, бр. Маріян М., ЧСВВ*, нар. 1889 р.; до Чину вступив 1905; працював у Жовкві друкарем. До Бразилії приїхав 1948 р., а звідтам переїхав 1949 р. до Апостолес, Арґентина. Помер в Апостолес 12.2.1980.

На тому Конґресі об'єднано всі наші релігійно-церковні організації під одним проводом УКО, тобто: *Українське Католицьке Об'єднання*, якого головою мав бути кожночасний М-Протоігумен ОО. Василіян. Той Конґрес спричинився до об'єднання вірних з духовенством і наблизив народ до своєї рідної Церкви.

Щоб іще більше об'єднати й релігійно піднести нашу дітвору і молодь в Місіонщині, наші Отці порішили зорганізувати « *Дитяче Свято* », яке звичайно відбувається щороку у свято Стрітення Господнього (2 лютого) в Апостолес. Перший раз воно відбулося 2 лютого 1960 року. По закінченні катехизації по довколишніх поселеннях в Апостолес, поз'їздилася дітвора і молодь, а з ними і старші, самої дітвори і молоді було майже 500 осіб. По спільній Сл. Божій розгорнулася процесія вулицями міста, відтак дитячий попис. Від 1960 року ті « *Дитячі Свята* » дають гарні овочі, наприклад, 2-го лютого 1981 року приступило до св. Причастя 436 осіб, що об'єдналися не лише з Євхаристійним Христом, але також між собою, пізнаючи себе та закріплюючи зв'язки між собою і своєю Церквою. Звичайно тепер на те свято приїжджає наш Владика Сапеляк і надає святові ще більшої поваги й величавости.

Для старших наших вірних о. Майка зорганізував був і започаткував першу прощу до чудотворного місця Матері Божої в Люхані. Це відбулося в жовтні 1947 року. Наші Отці зорганізували з Апостолес прощу до чудотворного місця Матері Божої в Ітаті, Коррієнтес. Перша така проща відбулася дня 4 жовтня 1970 року. Так до Люхану, як і до Ітаті з'їжджається багато наших вірних, які не лише мають нагоду до зустрічі між собою, але сповідаються і причащаются і зустрічаються з Христом, про якого не раз довгі роки забували. Це ж має великий вплив на приватне життя. Як до Люхану, так і до Ітаті щороку приїжджає наш Владика Сапеляк, відправляє Архиєрейську Сл. Божу, подає Боже слово нашим вірним, які духово об'єднуються біля нього.

Зараз ОО. Василіяни в Арґентині мають під опікою три душпастирські осередки, а саме: в Апостолес, Оберi й Беріссо, звідкіля вони обслуговують також численні місійні станиці в околиці цих парафій.

5. ПІСЛЯСЛОВО

Як вище було сказано, перший священик-місіонер, який приїхав до Арґентини, був о. Климентій Бжуховський ЧСВВ. Це було 1908 року. Відтак зі світського клиру приїжджають один чи два священики. Щойно коли наші отці прийняли душпастирство в Місіонес 1935 р., помалу

збільшується число священиків, яких кількість зросла головно по другій світовій війні. Тоді приїхало більше наших і світських священиків.

До прибуття першого українського католицького єпископа в Арґентині, головна релігійна і, можна сказати, у великій мірі культурна праця спочивала на наших священиках-василіянах. Перше прохання до св. Столиці про те, щоб мати свого власного єпископа вийшло від Першого Конґресу Українців Католиків в Арґентині 1952 року. Це прохання « Меморандум » особисто завіз до Риму Преосв. Ніль Саварин, ЧСВВ.

Свящ. Конґреґація для Східної Церкви, дня 19 лютого 1959 року, створила при Архиєпископській Курії в Буенос-Айресі: « *Ординаріят для Східних Обрядів* ». Першим Ординарієм назначено Архиєп. Буенос-Айрес, монс. Ферміна Ляфітте, що дістав виключну юрисдикцію над усіма східніми обрядами в Арґентині. Делеґатом для українців назначено тоді о. Йосифа Галабарду, ЧСВВ. Довідавшись про ці важливі рішення св. Столиці, ОО. Василіяни в Апостолес знову написали прохання до Святої Столиці, щоб таки назначила нам на єпископа українця, бо латинський єпископ при найліпшій волі, не зможе лагодити всіх наших справ.

Цього листа вислано на руки Апост. Нунція в Буенос-Айрес, одну копію на руки Преосв. Івана Бучка у Римі, а другу до Східної Конґреґації.

Апостольська Столиця, вже дня 4 серпня 1961 р., назначила єпископа для українців католиків в Арґентині в особі о. Андрія Сапеляка, СДБ, який прибув до Буенос-Айресу в характері Апостольського Візитатора. В 1968 р. Папа Павло УІ створив в Арґентині *Екзархат для українців католиків*, а десять років пізніше той же сам Папа підніс екзархат до стану Епархії св. Покрови П. Д. М. у Буенос-Айресі, яка розтягається на всіх укр. католиків в Арґентині. Торжественне введення в сан Преосв. А. Сапеляка на першого її епарха відбулося дня 1 жовтня 1978 р.

Хоч довга і тяжка була дорога від одного священика до епархії, однак треба сказати, що Господь благословив працю священиків і монахинь. Дивлячись об'єктивно на вклад праці, кожний признає, що найбільше тієї праці вклали таки наші Отці Василіяни. Тому то не дивно що Апостольський Нунцій в Арґентині, монс. Гумберто Моццоні, з нагоди посвячення української катедри 8.9.1968 р., під час обіду, сказав, що те, що сьогодні українці католики в Буенос-Айрес мають свою катедру і свого єпископа — головна заслуга й праця ОО. Василіян, що те все приготували.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Архів Генеральної Управи в Римі (скор.: *АГУ*).
2. Архів Містопровінції в Арґентині (скор.: *АМА*).
3. Архів ОО. Василіян в Апостолес (скор.: *АВА*).
4. Хроніка ОО. Василіян в Апостолес, тт. I, II, III.
5. ВАСИЛИК, д-р Михайло, *Українці в Арґентині* (машинопис), 1979. (Велика частина рукопису д-ра Василика поміщена в *Українські поселення — Довідник*, нижче під ч. 12).
6. Вісник Українського Католицького Екзархату в Аргентині, 1978, ч. 2.
7. ДАНИЛИШИН, Михайло, *Українці в Арґентині*, Буенос-Айрес 1979.
8. «Життя» — рр. 1948-1978.
9. «Життя» — Альманах на 1973 р.
10. ЗАПИСКИ п. Олександра Мартинюка.
11. САПЕЛЯК, Преосв. Андрій, *О. Степан Вапрович, Місіонар - Ісповідник*, Рим-Буенос-Айрес 1970.
12. *Українські поселення - Довідник*, вид. Укр. Соціологічний Інститут, як 200-ий том ЗНТШ, Ню Йорк 1980, стор. 279-295.
13. *Actas de la Obra de San Basilio Magno.*
14. ALASSI BERNARDO, *Apostoles y su historia*, Posadas 1974.
15. BARRIOS VALENTIN, *Misiones Oasis Maravilloso*, Apostoles 1953.
16. *La colonisacion Polaca en Misiones*, Buenos Aires 1922.
17. Conferencia Episcopal Argentina, *Las Iglesias Orientales en la Republica Argentina*, Buenos Aires 1970.
18. KUNCKE ERNESTO, *Misiones y sus Pueblos*, Posadas 1974.
19. PUZIK ESTANISLAO, *Los Polacos en la Republica Argentina*, Buenos Aires 1944.
20. SCROSATI EMILIO, S.S., *Misiones el Paraise Terrenal*, Buenos Aires 1944.

о. І. Патрило, ЧСВВ

ВАСИЛІЯНСЬКА ДЕЛЕҐАТУРА В ПОЛЬЩІ

ЗМІСТ:

1. *Василіяни у повоєнній Польщі* 1945 *року*. 2. *Створення Делеґатури*. 3. *Варшавський дім і резиденції*. 4. *Новіціят і Студії*. 5. *Діяльність*.

1. *ВАСИЛІЯНИ У ПОВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ* 1945 *РОКУ*

По закінченні останньої війни в 1945 році на теренах, які припали відновленій Польщі, знайшлися три Василіянські монастирі, які до того часу належали до Галицької Провінції Найсв. Спасителя: Кристинопіль, Перемишль і Варшава, та дві парафіяльні резиденції на Лемківщині: Мигова Воля та Ліщини (до Ліщин належали ще Білянка і Кунькова).

У трьох вищезгаданих монастирях, за Каталогом Чину з 1940-41 року, перебувало в часі війни понад 50 ченців. Приблизно таке саме число занотовано також у 1945 році, по закінченні війни. Хоч деякі з них були виїхали, на їхнє місце прийшло може ще й більше тих, яких воєнні обставини в останніх роках перекинули саме до цих трьох монастирів.

В часі т. зв. «репатріяції»[1] впродовж 1945 року, разом з іншими, багато з них виїхало на схід, до Галичини, яка знову ввійшла у склад Радянського Союзу, а деякі поїхали ще дальше на Захід й опинилися в заморських Провінціях, і тільки мала частина зосталася й далі в самій Польщі. Обставини для всіх настали дуже непригожі.

В *Перемишлі*, з усіх к. 15 осіб, зостався тільки один, о. Юстин Роман, щоб там пильнувати монастиря і церкви, аж доки його насильно

---

[1] На основі угоди між обома державами, всі поляки могли чи мали переїхати-повернутися з Радянського Союзу до Польщі, а всі українці, як також білоруси, — з Польщі — до Радянського Союзу. В багатьох випадках ця «репатріяція» була насильна.

не вивезено на Схід, дня 6 квітня 1947 року [2]. З його виїздом фактично перестав існувати і монастир, який разом з церквою сконфісковано.

Подібне сталося з монастирем в *Кристинополі*, з якого також майже всі виїхали, в більшості до Галичини, а деякі до корінної Польщі і навіть ще дальше. Залишилися там спочатку ще тільки два Отці й один Брат [3], які й далі несли духовну обслугу тим, які ще зосталися з великої передше парафії. Але 17 червня 1947 року, разом з іншими, вивезено на Захід останніх жителів монастиря: о. Арсена Кулибабу та бр. Якинта Пилипа [4]. З цим днем припинив своє фактичне існування також Кристинопільський монастир.

Приблизно в тому самому періоді оо. В. Гайдук та Й. Дацишин були змушені залишити також вищезгадані парафіяльні резиденції на Лемківщині.

Залишився тоді лиш одинокий *Варшавський* дім, який, однак, 1944 р. в часі Варшавського повстання був зовсім розбомблений та спалений, і в тому часі не було в ньому ще для нікого місця. Тому всі його члени, як також ті, що пізніше тамтуди приїжджали, мусіли собі деінде шукати пристановища, і для праці і на перебування. Силою обставин всі Отці були приневолені навчитися латинського обряду і в цьому обряді включитися в душпастирську працю по різних місцевостях — на парафіях, капеляніях по шпиталях та домах Сестер чи інших церковних інституціях.

Всетаки, негайно після війни, цей порожній, бо знищений монастир у Варшаві, став для всіх осередком, довкола якого стали всі гуртуватися, хоча спочатку тільки духово, бо його настоятель не мав над усіма ними юрисдикції.

Цим настоятелем був о. Павло Пушкарський. Ігуменом цього монастиря було назначено його ще дня 17 серпня 1931 року. Проживаючи в винайнятому помешканні [5], він зайнявся не тільки тими, що належали до Варшавського монастиря, але також усіма Отцями й Братами, які до нього зверталися у своїх потребах.

Завдяки знайомствам, які він мав змогу нав'язати в часі довшого свого побуту у Варшаві й серед її мешканців, і головно серед духо-

---

[2] С. Василія Сивч, ЧСВВ, Останні дні укр. Перемишля 1944-7, в « *На Христовій Ниві* », Н. Йорк 1978, ст. 300.

[3] *Архів Головної Управи* (АГУ): лист о. П. Пушкарського з 15.8.1946.

[4] Пушкарський П., *Короткий нарис історії дому і церкви в Варшаві* (машинопис в АГУ), ст. 109.

[5] ul. Górnosląska 16, Warszawa.

венства та з обома Примасами: спочатку кардиналом А. Каковським, а пізніше з кардиналом А. Гльондом, він у цих тяжких обставинах для всіх наших Отців і Братів знайшов запевнене місце і забезпечення — аж до того часу, коли вони знову могли зібратися у своєму монастирі та своїх резиденціях.

2. *СТВОРЕННЯ ДЕЛЕҐАТУРИ*

Настоятель Варшавського дому о. П. Пушкарський, допомагав усім, що в нього такої допомоги шукали, але він не мав над усіма юрисдикції. Не мав її ні над монастирями та резиденціями, які до 1947 року ще існували, ані навіть над тими ченцями, що з різних місць та монастирів до нього зверталися, бо був тільки настоятелем Варшавського дому і тих ченців, які були до нього призначені. Без спільного для всіх ченців настоятеля в Польщі Василіяни перебули до кінця 1945 року.

Щоб цьому бракові зарадити, з тих решток, які з великої Галицької Провінції залишилися у повоєнній Польщі, створено в ній на початку 1946 року нову Делеґатуру, хоч вістки про них були в Римі ще дуже скупі і лише фрагментарні. Сталося це, з Божого провидіння, досить вчасно, бо вже 3 *січня* 1946 *року* назначено *о. Павла Пушкарського*[6] « *Настоятелем з повновластями Протоігумена* над нашими (ченцями), що в межах теперішньої Польщі (поза Галичиною) — аж до відклику », як на листі від нього з дня 25 листопада 1945 р. записав сам генеральний вікарій, о. Д. Головецький[7]. Цю дату (3.1.1946) фактично можна вважати початком Василіянської Делеґатури в Польщі.

Новоназначений Настоятель з правами Протоігумена, о. П. Пушкарський, не був однак, чомусь, певний, чи його юрисдикції підлягають також монастирі в Перемишлі й Кристинополі, які в тому часі ще не були зліквідовані[8]. Мабуть тому цю номінацію 12 *липня* 1946 *року* ще раз окремим декретом повторено і спрецизовано, надаючи йому теж точний титул: « Делеґат Головного Настоятеля ». Цей декрет ви-

---

[6] П. Пушкарський: нар. 2.3.1895; до Чину вступив 7.9.1911; свяч. 17.9.1922; † 9. 8.1977.

[7] В книзі протоколів, яку списано пізніше, дата подана на 3.2. Сталося це імовірно тому, що ця дата написана на листі рукою досить невиразно, і тому можна її читати і 3.2. і 3.1. — В листі з 18.7.1946 р. о. П. Пушкарський пише, що це назначення було написане в січні.

[8] АГУ — лист о. Пушкарського з 18.7.1946.

дав і підписав щойноназначений новий Генеральний Вікарій, о. Гліб Кінах. Юрисдикція виразно була дана йому над усіма Отцями і Братами, які перебували в тодішній Польщі [9].

Його *консульторами* були: оо. Йосиф Загвійський, Арсен Кулибаба й Орест Яворський [10].

У тому часі юрисдикції нового Делеґата підлягали всі три вищезгадані монастирі й обидві резиденції на Лемківщині, а в них понад

---

[9] *Грамота ерекції Василіянської Делеґатури в Польщі — АГУ - Польща.*

CURIA GENERALIS
ORD. BASILIANI S.ti JOSAPHAT
Prot. N. 17/46

Romae, die 12 Julii 1946

Reverendissime Pater,

Diligentissime perpensis singularibus condicionibus, in quibus monasteria necnon Religiosi nostri Ordinis Basiliani S.ti Josaphat, Provinciae SS. Salvatoris, hisce gravissimis temporibus, versantur, audito quoque consilio Rev.morum Patrum Consultorum Generalium, praesentibus litteris nomino atque constituo Reverentiam Vestram Superioris Generalis Delegatum, intra fines Poloniae, cum potestate, quae Constitutionibus nostri Ordinis Superiori Provinciali tribuitur.

Velit Reverentia Vestra, de hac nominatione, omnes RR. Patres et CC. Fratres in Polonia vitam degentes, quamprimum, cum omni, qua par est, sollicitudine, certiores reddere.

Deum O. M. precor, ut Reverentiam Vestram in adimplendo hoc munere gratia Sua uberrime adiuvare dignetur.

Commendo me piis orationibus

in Christo addictissimus
P. H. Kinach, OSBM
Vic. Gen.
P. Joseph Zajaczkiwskyj, OSBM
Secr. gen.

Rev.mo P. Paulo Puszkarski
Delegato Superioris Generalis
Ordinis Basiliani S.ti Josaphat in Polonia
Warszawa
ul. Górnosląska, 16/5.

[10] Дата назначення — 24 вересня 1955, ч. прот. 311/55. Хто входив до Ради Делеґата перед цією датою, не знайдено жадної записки.

15 Отців та 3 Брати[11]. В 1947 році ці монастирі і резиденції були зліквідовані. Проте внезабарі, як побачимо, відбудовано великий монастир у Варшаві, а згодом постали нові резиденції з широким полем праці. Число ченців змінялося, але ніколи далеко не відбігало від первісного, а тепер воно вже помітно зросло, молодими силами.

Найбільша заслуга о. П. Пушкарського, зокрема як Делеґата, це відбудова знищеного війною монастиря і церкви у Варшаві, і забезпечення в найтяжчих повоєнних часах всіх Василіян певним пристановищем, про що сказано більше на своїх місцях. Він також виєднав декрет відкриття новіціяту, якого сам потім був довголітнім Маґістром.

Обов'язки Делеґата він виконував до 17 вересня 1959 року, з тим що впродовж більше як двох років, у часі його ув'язнення від 12 грудня 1952 до 16 березня 1955 року, заступав його о. Р. Барабаш. Робив це з доручення Примаса кард. С. Вишинського, який мав особливші уповноваження від Ап. Престолу, бо зв'язки з Генеральною Курією були в тому часі майже неіснуючі.

Другим Делеґатом, з днем 17 вересня 1959 року, став вищезгаданий *о. Родіон Барабаш*[12], який був ним до своєї смерти — 19 лютого 1965 року. *До його Ради* ввійшли з днем 7.6.1960, ч. 188/60, Отці: Арсен Кулибаба — протоконсультор, П. Пушкарський і Пасив Шевага, консультори, а економом став о. Володимир Гайдук. По виїзді о. А. Кулибаби до Риму (28.8.1963), декретом з дня 21 березня 1964 року протоконсультором став о. П. Пушкарський, а консультором на його місце — о. Й. Романик.

Велика заслуга о. Р. Барабаша насамперед у тому, що він, заступаючи в роках 1952-1955 Делеґата о. П. Пушкарського, зумів врятувати монастир і Василіянську спільноту перед дальшими погубними наслідками — після ув'язнення самого Делеґата, а з ним трьох інших Василіян. Прийнявши обов'язки Делеґата, нав'язав він сталі зв'язки з Генеральною Управою, беручи теж участь в Генеральній Капітулі в 1963 році; далі продовжав викінчення відбудови дому й церкви; за нього фактично відкрито новіціят, який потім далі підтримував; прийнято душпастирство в Перемишлі й відкрито сталу резиденцію, як теж розпочато реколекційну й місійну діяльність по інших українських осередках.

---

[11] Точної листи ніде не подано. Перша урядова листа, яку 2.7.1947 р. подано до Сх. Конґреґації, нараховує 14 Отців, а крім них було ще 3 Братів. На початку, однак, 1946 року було їх ще більше, бо перебували там ще й ті, що пізніше виїхали до інших Провінцій, як оо. М. Дирда, В. Ковалик, Т. Іванишин та ін.

[12] о. Р. Барабаш: нар. 30.9.1904; до Чину — 3.9.1923; свяч. 23.8.1931; † 19.2.1965.

Після смерти о. Р. Барабаша заступав його знову о. П. Пушкарський, спочатку як протоконсультор, а пізніше, з днем 4 березня 1964 року, як назначений «заступник Делеґата — до найближчої номінації».

Третім Протоархимандричим Делеґатом, з днем 19 серпня 1965 року, назначено *о. Йосафата Романика*[13], який, з-за окремих місцевих обставин досі залишився на цьому становищі. Його *консультором* Генеральна Курія назначила: о. П. Пушкарського та о. М. Білинського, який виконував теж обов'язки секретаря[14]. З 1976 роком на місце о. П. Пушкарського був назначений консультором о. Йосафат Осипанко, а протоконсультором о. М. Білинський.

З днем 4 грудня 1980 року протоконсультором став о. Богдан Крупка, другим консультором о. Й. Осипанко, а секретарем о. Петро Кушка.

За час свого урядування до цього часу о. Й. Романик закінчив основну віднову монастиря і зокрема церкви, яку привів до первісного мистецького стану; збудував спільну гробницю, в якій зібрав усіх розсіяних досі померлих Василіян; подбав про краще влаштування новіціяту та студій; відкрив три нові сталі резиденції, віддавши латинську парафію у Старім Курові, та широко розгорнув реколекційну й місійну діяльність.

Дня 22 грудня 1981 року новий Примас Варшавський Й. Ґлемп, в порозумінні з Протоархимандритом, назначив його теж *Генеральним Вікарієм* для вірних східного обряду у Варшавській і Познанській митрополіях.

Монастир у Варшаві весь час був осідком Делеґата, якого він все був одночасно й настоятелем.

* * *

На початку Делеґатури, в 1946 році, як було згадано, було всіх коло 20 Василіян: понад 15 Отців та 3 Братів. Однак деякі священики були там лиш переходово, в переїзді до інших Провінцій.

---

[13] о. Й. Романик: нар. 21.7.1919; до Чину - 16.8.1934; свяч. - 27.12.1942. Декрет номінації видав йому «силою особливіших повновластей» від Ап. Престолу Примас, кард. С. Вишинський. Його запропонував йому о. І. Патрило, який в імені Протоархимандрита в тому часі, 26.6.-9.7.1965 р., перевів там канонічну візитацію. — *АГУ - Спостереження з відвідин...* 1.8.1965.

[14] *Вас. Вісник*, ч. 3. 1965, ст. 20.

В 1947 році у звіті до Сх. Конґреґації подано всіх 17 ченців: 14 Отців та 3 Братів. Майже те саме число (16) було також 1960 р.[15].

В 1965-му р., в часі канонічної візитації налічувалося в Польщі вже всього 13 Василіян: 9 Отців і 4 Братів[16], між якими був теж бр. Наркіс Ільчатин, який перед кількома роками приїхав з Галичини.

Але в 1975 році це загальне число всіх членів Делеґатури зросло до 18, а в році 1982 - до 21: 12 Отців - 6 студентів - і 3 Братів, хоч з-поміж тих, що були подані 1947 року, 9 відійшло: 7 упокоїлося в Бозі, один працює в іншій Провінції, а один перейшов до єпархіяльного клиру.

3. *ВАРШАВСЬКИЙ ДІМ І РЕЗИДЕНЦІЇ*

1. *Монастир у Варшаві* — це одинокий дім Галицької Провінції, який в границях повоєнної Польщі залишився ще Василіянським. Заснований в XVIII сторіччі, скасований і перемінений на православну церкву 1873 року, до первісних власників-Василіян повернувся частково 1930 року, а в цілості щойно 1936 р.[17].

З днем 24 березня 1938 року декретом Примаса А. Каковського, церква стала парафіяльною для всіх « вірних греко-католицького обряду, що проживають у Варшаві, та всіх тих, що будуть навертатися на лоно католицької Церкви у візантійсько-слов'янському обряді »[18].

Це був великий дім, з гарною церквою посередині, в якому тепер міститься к. 80 осіб. Але 1944 р., в часі Варшавського повстання, як було згадано, його, разом з церквою, зовсім знищено та спалено[19]. Створення Протоархимандричої Делеґатури застало Василіян у Варшаві у 2 чужих, винайнятих кімнатах[20]. Тому відбудова монастиря і церкви стали першою і найбільшою турботою нового Делеґата і його співбратів, зокрема бр. Ігнатія Олеськова, який весь час не тільки доглядав усіх робіт, але й сам брав у них участь.

Ця відбудова тривала досить довго, бо щойно восени 1948 року до нового дому можна було перенести декілька перших Василіян, в

---

[15] АГУ - Про Меморія о. Р. Барабаша, з 7.6.1960, подає усіх 16. Але, між ними був о. І. Готра та бр. Н. Ільчатин, які в тому часі переїхали з Галичини.

[16] *АГУ - Спостереження з відвідин...* 1.8.1965.

[17] Кладочний Й., Василіянський монастир у Варшаві і його судьба. « Записки ЧСВВ » III, 2-4, Львів 1930, ст. 582-591; Пушкарський, ц. твір. у машинописі, стор. 124.

[18] АГУ - *Польща.*

[19] Пушкарський, ц. тв., ст. 60.

[20] *Там же*, ст. 61. Дві інші кімнати замінено на капличку і захристію.

якому посвячено теж домову каплицю [21]. Рік пізніше, 25 вересня 1949 року, сам новоназначений Примас С. Вишинський консакрував вже і церкву [22]. В ній примістили теж чудотворний образ Матері Божої, який Отці забрали з монастирської церкви в Кристинополі, коли 1947 р. мусіли його опустити й переселитися в глибину Польщі [23].

Все це стало можливе тільки тому, що найперше « Бюро відбудови столиці », маючи на увазі старинність і церкви, і монастиря-пам'ятки з XVIII-го сторіччя, уділило значну допомогу у т. зв. « Захоронних працях » [24], а крім того пізніше вділило теж незначну грошеву допомогу [25]. Решту значних витрат покрито із збірки, якою зайнялися дві польські колишні Сестри [26].

Однак і це не вистачало на відбудову цілого дому. Тому Василіяни велику частину його мусіли відступити іншим чернечим Згромадженням, які за викінчення своєї частини отримали безплатний винаєм на 25 років, а 2 поверхи забрала сама держава, що їх викінчила і передала Сестрам Єлисаветкам, яким забрано їхній шпиталь [27].

Василіянам, крім церкви, властиво залишилися до вжитку тільки перший і другий поверх по лівому боці церкви, та декілька додаткових кімнат поза ними. В них, на цих двох поверхах, весь час знаходили приміщення 10-15 Василіян, а втому теж осідок Делеґатури, досить велика бібліотека, від 1959 р. новіціят та, згодом, студенти богослов'я.

При монастирі і церкві далі діє створена 1938 р. для вірних східного обряду парафія, в якій від 21 квітня 1957 року знову відправля-

---

[21] *Там же*, ст. 62.

[22] *Там же*, ст. 62.

[23] *Там же*. ст. 71-75.

[24] Вони полягали в усуненні румовищ, проводі відбудови, продажу деяких будівельних матеріялів по дешевшій ціні, і найважніше: покритті будівлі папою. — Пушкарський, ц. тв., ст. 60-1.

[25] На віднову держава дала 355.000 злотих. *Там же*, ст. 83.

[26] За 4 роки вони зібрали 40.000.000 злотих. За це вони отримали коло церкви кімнату і досмертне утримання. Живучи як « приватні монахині », далі опікувалися церквою, прикрасою престолів і т. п. — *Там же*, ст. 62, 64.

[27] Наші Сестри Служебниці зайняли в такий спосіб на 25 років перший поверх та 2 кімнати на 2-му, по правій стороні церкви, і мають там свій осідок Провінції та новіціят; всіх буває там к. 15. Польські Сестри Служебниці С. Христового — « Скритки », яких буває к. 20, зайняли третій поверх і стрих по лівім боці церкви. Сестри Єлисаветки, яких буває звичайно к. 30, отримали від уряду в нашому домі, по правому боці церкви, другий і третій поверх. — АГУ - Патрило І., *Спостереження з відвідин...* 1.8.1965.

ються також наші Богослуження, зокрема співана Служба Божа з проповіддю в укр. мові, а Сестри Служебниці провадять при церкві катехизацію дітей і влаштовують з ними навіть релігійні концерти та вистави.

Починаючи з 1979 року, з Варшави Отці щонеділі вибираються до віддаленого понад 200 км. Ольштина, в якому збираються на Службу Божу до 400 наших вірних.

Слід ще згадати, що в 1949 році, коли посвячено відбудовану церкву, переведено ще один важливий акт, а саме реєстрацію перед урядом: Василіян, як окремої, залежної від Генеральної Курії в Римі, чернечої інституції. Цю реєстрацію уряд прийняв і з того часу держава в такій формі їх визнає.

2. *Старе Курово* — В 1947 р. о. В. Гайдук, разом з іншими, мусів теж залишити парафію в Миговій Волі, в якій досі душпастирював. Не маючи змоги далі служити у своєму обряді, цей останній погодився стати сотрудником у латинській парафії у Старім Курові, на т. зв. « відзисканих землях », у Ґожовській дієцезії [28]. В наступному році, по смерти пароха, о. В. Гайдук залишився сам, а вже від 11 лютого 1950 року став у ній парохом і був ним, задля окремих тамошніх обставин, аж до червня 1978 року, хоч останні роки вже нездужав і сам парафії не провадив. Отак постала нова Василіянська резиденція, в якій вони перебували 20 років, аж до її залишення у згаданому вже 1978 році.

Це була велика парафія, до якої належало 10 церков, а ще більше осель, які треба було обслужити Богослуженнями, а також подбати про навчання релігії по численних школах на терені парафії. Тому там завжди перебувало й трудилося 3-4, а деколи і 5 Василіянських священиків, яким в парафії допомагали також Сестри Служебниці [29]. Якже настав час, що вже можна було працювати у власному обряді, те число дедалі більше маліло, і врешті, по довших стараннях, цю парафію знову віддано латинським священикам, — щоб могти посвятитися лише своїм вірним.

Це була одинока латинська парафія, яку Василіяни всеціло прийняли до обслуг і ввесь час самі її провадили [30].

3. *Перемишль* — Це була друга з черги резиденція, що постала у Василіянській Делеґатурі в Польщі, але вже для вірних свого обряду.

---

[28] Пушкарський, ц. тв., ст. 104.

[29] АГУ - І. П., *Спостереження...* 1.8.1965, ст. 5.

[30] *Вас. Вісник*, 14, ст. 36.

Відкрито її в тому самому місті, в якому, на Засянні, передше довгі роки існував Василіянський монастир, відтак же й парафія.

Сталося це по смерті о. канц Сильвестра Крупи, 17.11.1960, який щойно перед трьома роками розпочав там греко-католицькі Богослуження. Спочатку ОО. Василіяни щонеділі доїжджали тамтуди з Варшави, але вже від 13 травня 1961 року відкрито там сталу резиденцію, в якій від 1964 року були два отці, що тимчасово жили по чужих домах.

Хоч не було там своєї церкви й усі Богослуження відправлялися в латинському костелі, проте людей приходило завжди дуже багато, і їхнє число дедалі більшало. Велике також було число дітей і молоді, які горнулися до своїх Отців і два рази в тижні приходили на науку релігії, яку вони подавали в захристії. Тому вже 1966 року відкрито там сталу резиденцію у закупленому з цим наміром домику, в якому від тепер разом примістилися обидва Отці [31].

Але в самому Перемишлі Василіяни не довго продовжали широко вже розгорнену працю, бо 1968 року осів у ньому тодішній Ген. Вікарій, о. мітрат Василь Гриник, який перебрав від них також парафію. Тому вони, залишаючись у набутій резиденції в Перемишлі, тільки допомагають іншим священикам, а душпастирську обслугу перейняли *в Ярославі та околиці*, доїжджаючи тамтуди на Богослуження, на яких буває у неділі до 50, у свята в тижні до 100, а у великі свята і до 300 осіб [32].

Серед змінених обставин, перебуває там тільки один Отець, чекаючи, однак, тієї хвилини, коли Василіяни зможуть повернутися до свого монастиря на Засянні, щоб там знову в більшому числі розгорнути, як колись, душпастирську й місіонерську працю.

4. *Старґард Щецінський* — це перша з цих новіших резиденцій, яку відкрито в останньому десятиріччі, і найдальше на захід висунена станиця на т. зв. « відзисканих землях ». Спочатку Василіяни тільки доїжджали сюди з душпастирською обслугою з віддаленої на к. 500 км. Варшави, але вже 1975 року осів там на сталий побут перший Василіянин, до якого по двох роках долучився ще й другий. В перших роках

---

[31] Контракт зроблено на ім'я о. Андрія Шаґали, бо в тому часі Чинам на це не дозволяли і щойно тепер закінчується справа переписання цього дому на Чин. — АГУ - *Польща*, о. Й. Романик 2.3.1981.

[32] *Вас. Вісник*, ч. 6/7, ст. 37.

вони мешкали по приватних домах, а тепер на резиденцію набуто невелике помешкання[33].

Звідтіль вони несуть душпастирську обслугу у самому Старґарді, а щонеділі і свята доїжджають ще до *Щеціна* (к. 30 км.) та до *Інська* (к. 35 км.). В обох останніх місцевостях зроблено було спробу переходу на Григоріянський календар, хоч не зовсім удатну.

5. *Венґожево* — саме містечко лежить в Ольштинській дієцезії, теж на т. зв. « відзисканих землях », на території давніх східних Прусів. До деяких місцевостей, як Круклянки, Василіяни доїжджали з релігійною обслугою вже передше з далекої на к. 300 км. Варшави. Якже їм запропоновано обслугу в інших місцевостях, і з великим числом наших вірних, вирішено знайти там сталий осідок для кількох Отців, які змогли б над усіма прийнятися духовної обслуги.

По довших і наполегливих стараннях 1977 року закуплено саме у Венґожево половину дому, партер. В ньому перебувають тепер стало три Отці, що, крім самого Венґожева, обслуговують ще такі місцевості: *Мілки, Відміни, Байори Великі, Круклянки*, по смерті о. М. Ріпецького *Хшанів* к. Елку та в *Банях Мазурських*, які вони прийняли 15 жовтня 1978 року[34]. В Банях Мазурських існує українська цілоденна школа й вірні користуються відданою їм до диспозиції власною церковцею, в якій щонеділі відправляється одна Служба Божа для дітей, друга — співана для старших, а крім того ще й третя пополудні — для всіх. Свою власну каплицю мають ще й у Хшанові, яку збудував о. М. Ріпецький, як також у Байорах Великих відправляють у власній, недавно відновленій, церковці, яку їм віддано до користування.

6. *Тшеб'ятів - Колобжеґ* — це дві тимчасові резиденції, віддалені від Варшави к. 500 км., в яких Отці перебувають по приватних домах — до того часу, доки не зможуть осісти у власному домі. Лежать вони на побережжі Балтійського моря, в Кошалінській дієцезії, так само на т. зв. « відзисканих землях ».

У Тшеб'ятові перший Василіянин оселився в 1978 році. Звідтам, крім самого Тшеб'ятова, в якому мають для власного користування свою церковцю, доїжджає він з Богослуженнями до місцевостей: *Кожистно, Бєлоґард, Ґрифіце і Свідвін*[35].

---

[33] *Там же*, ч. 14, ст. 36.

[34] *Там же.*

[35] *Там же.*

Йому до помочі, в 1980 році, прийшов другий Отець, який осів у *Колобжеґу*, бо там саме є зібрана найбільша громада наших вірних, й тому у цьому місті роблять старання, щоб закупити власний дім на осідок для кількох Отців. Крім самого Колобжеґу, в якому у звичайні неділі подібно як у Венґожево, Банях Мазурських та Ольштині, збирається майже 400 осіб, він доїжджає тепер з Богослуженнями та катехизацією також до Свідвіна, всюди започаткувавши успішну діяльність серед молоді, зокрема студентської.

Це ті сталі Василіянські станиці, які постали після останньої війни, і з яких вони, за винятком Старого Курова, несуть духовну обслугу для наших вірних у місцях перебування і в околицях.

4. *НОВІЦІЯТ І СТУДІЇ*

Однак спільнота без свіжих нових сил засуджена на ослаблення, занепад й поволі навіть на цілковите зникнення. Про це ніколи не забували в новій Делеґатурі, в якій спочатку було багато молодих і здорових сил та здібних одиниць, з якими можна було забиратися до не одного діла. Але в перші роки довго не можна було їх використати так, як цього можна було собі бажати, і також про нові молоді покликання в таких обставинах не можна було думати.

Однак після 1956 року, також Василіяни почали робити старання про власний новіціят. Не було це так легко, і щойно 30 травня 1959 року Примас С. Вишинський дав офіційний дозвіл на його відкриття.

Першим Маґістром новиків став сам Делеґат о. П. Пушкарський, який із знанням та посвятою виконував прийняті на себе зобов'язання аж до 1975 року, коли то вже сама стареча слабість звільнила його з того обов'язку.

Після нього становище Маґістра новиків прийняв знову Протоархимандричий Делеґат, *о. Й. Романик*, який не з меншим успіхом продовжає велике діло — виховання молодих покликань, і незважаючи на інші зайняття та й обов'язки, до сьогодні на ньому зостається.

Спочатку на новіціят, голосилося досить багато юнаків латинського обряду, яких, однак вирішено не приймати, побоючись, що вони не будуть здатні продовжати працю серед вірних нашого обряду.

Першими кандидатами українського обряду і народности були диякон Володимир Шаґала й піддиякон Тадей Осипанко, які, раніш не знаючи про Василіян, вступили до місійного Згромадження ОО. Христосовців, яке заклав Примас А. Гльонд. Перед дальшими свя-

ченнями вони зголосилися на Василіянський новіціят, до якого прийнято їх, за дозволом Примаса з дня 11 листопада 1959 року. Звільнені з кандидатури, вони 12 листопада 1959 року почали канонічний новіціят, приймаючи при облечинах, перший ім'я Андрій, а другий — Йосафат[36]. За спеціяльним дозволом Генеральної Курії, оба в часі новіціяту отримали також ієрейські свячення: о. А. Шаґала 8 вересня, а о. Й. Осипанко 28 жовтня 1960 року.

На дальші надійні покликання треба було чекати майже 10 років. Але з того часу вже майже кожного року приходять все нові зголошення, в більшості з українського ліцею в Ліґніці.

З-за окремих обставин, в часі кандидатури вони учащають також на виклади до архиєпископської Духовної Семінарії у Варшаві, згодом же, в часі свого канонічного новіціяту, мусять продовжати розпочаті студії, хоча з меншою кількістю годин. Після свячень деякі з них доповнюють свої студії ще на Богословській Варшавській Академії, спеціялізуючись у канонічнім праві, моральнім богослов'ї, педагогії і т. п.

Всіх тих, що досі вступили на Василіянський новіціят у Варшаві, було більше ніж 20, з-поміж яких до свячень вже дійшло 8. Сімох з них працюють тепер на Василіянських станицях і тільки один перейшов до єпархіяльного клиру; крім того як єпархіяльний священик висвятився один з тих, що у Василіян відбув свій новіціят і богословські студії.

Зараз п'ятьох Василіянських студентів навчається на богословських студіях у згаданій вище Духовній Семінарії у Варшаві, а один у Римі; два розпочали новіціятське випробування.

5. *ДІЯЛЬНІСТЬ*

Після останньої війни східна католицька Церква в Польщі не є урядово визнана, і тому вся діяльність Василіян була там і ще є значно обмежена. Її треба поділити на два періоди: перший — до 1956 року, чи властиво до 1960 років, а другий — після того, до сьогодні.

В першому періоді, в перших повоєнних роках, як усіх, також діяльність Василіян була зумовлена тими ж повоєнними обставинами, й тому досить обмежена, хоч до 1947 року деякі з них могли ще працювати для вірних свого обряду.

---

[36] Пушкарський, ц. тв., ст. 69-70.

Від 1947 року, коли Отцям довелося залишити свої згадані вище монастирі, як теж парафіяльні резиденції, ця діяльність ще більше звузилася, бо всі Василіяни, які зосталися в Польщі, мусіли залишити Богослуження у східному обряді. За посередництвом Делеґата о. П. Пушкарського, вони тепер шукали собі місця по латинських парафіях й інституціях, в яких найчастіше були зайняті як сотрудники чи як капеляни по шпиталях і домах Сестер [37]. Але ці їхні зобов'язання звичайно залишали їм ще досить вільного часу, який молодші використали на доповнення своїх студій, вписуючись на різні факультети [38]. Дехто з них, як о. Б. Балик, і пізніше, поза своїми щоденними зайняттями, мав змогу зайнятися теж науковою працею і її висліди друкувати у польських наукових журналах, зокрема у « Записках ЧСВВ » та в його видавництві.

Вповні зайняті парафіяльними обов'язками були тільки ті, що працювали на прийнятій латинській парафії в Старім Курові, про що була вже згадка, і ті, що зоставались у Варшаві — найперше при відбудові монастиря і церкви, а потім при їх викінченні, утриманні й обслуженні. Крім того, як сповідники чи духовні провідники, вони багато часу посвячували різним Сестрам, своїм і польським, зокрема в домах Сестер Служебниць, які були ближче Варшави [39].

Але всі ті роки були позначені великим напруженням і непевністю, зокрема після подій в половині грудня 1952 року [40].

Такий стан тривав до великого звороту, який у відношенні до Церкви у Польщі настав після 1956 року. З нього скористали також Василіяни. Делеґат, о. П. Пушкарський, який 16 березня 1955 року дістав однорічну здоровельну відпустку, вдома вже й залишився, і 27 листопада 1957 року був знову реґабілітований. Так само, на підставі амнестії, звільнено о. П. Шевагу, який потім виїхав до Бразилії й Арґентини.

Починаючи з 1957 року, як було згадано, в монастирській церкві у Варшаві знову привернено східні Богослуження. Два роки після того

---

[37] Нпр. о. А. Кулибаба 10 років був сотрудником у Валчу, з якого потім тільки трудом вдалося йому звільнитися, щоб відтак, 5 років 1957-1963, аж до виїзду до Риму, працювати в архиєпископському церковному трибуналі. Пор. Пушкарський, ц. тв. ст. 109-110.

[38] о. Б. Балик закінчив їх докторатом з історії Церкви, а о. Й. Романик - ліценціятом. — Пушкарський, ц. тв., ст. 110.

[39] о. П. Пушкарський, у своєму « *Нарисі...* », стор. 98-100, подав 17 польських Згромаджень, в яких Василіяни були в тому часі капелянами, сповідниками та провідниками реколекцій, а найбільше він сам.

[40] Тоді були ув'язнені о. П. Пушкарський, Делеґат, о. П. Шевага, о. О. Яворський, бр. Ігнатій Олеськів та бр. Венедикт Гасай. Останні три були звільнені в половині 1953 року, але двох перших засуджено на 10 років. — Пушкарський, ц. тв., ст. 84-7.

відкрито свій новіціят для молодих покликань, а в р. 1960 Василіяни прийняли душпастирську станицю в Перемишлі, відкриваючи там в найближчому 1961 році сталу резиденцію, з якої вони вже вповні віддалися тільки для своїх людей, які там ще залишилися.

З того часу, хоч у Старім Курові ще далі довгі роки були зайняті 3-5 священиків, всі інші дедалі більше включалися в працю для людей свого обряду, розсіяних в більшості по т. зв. « відзисканих землях ». Спочатку робили це, поспішаючи з частою допомогою у Богослуженнях і зокрема у сповідях по численних наших душпастирських станицях, яких тоді постало понад 70.

Пізніше цю допомогу поширено на інтенсивну місійну та реколекційну діяльність, зокрема у Великому Пості, в якій брали участь теж Василіяни, зі Старого Курова, і якою вони з часом обхопили майже половину всіх українських станиць. Наприклад, 1969 р. у Великому Пості змогли вони провести 17 серій таких реколекцій; в р. 1970 - вже 24 серії, в часі яких понад 17.000 вірних приступили до св. Тайн; в р. 1973 - 25, 1979 - 30, а в році 1981 - аж 35 [41]. Все це — тільки реколекції для вірних, не враховуючи тих, які вони щороку теж проводили, для різних Сестер.

Крім того, в останньому п'ятиріччі відкрито 3 нові резиденції (Старґард Щецінський, Венґожево і Тшеб'ятів-Колобжеґ), де Василіяни є приділені до повної диспозиції для наших вірних, яким вони віддають своє щоденне духовне служіння.

Все це нові ділянки праці, які постали й розвинулися в останньому десятиріччі — в додатку до численних давніших зобов'язань, плекання власних молодих покликань й обслуги численних домів наших Сестер.

Для невеликого числа Отців Василіянської Делеґатури в Польщі — це великі досягнення, які дозволяють сподіватися дальшого розвитку і в майбутньому.

---

[41] *Вас. Вісник*, ч. 10, ст. 46; ч. 11, ст. 38; ч. 12, ст. 36; ч. 15, ст. 77 і « Порядок великопосних реколекцій - 1981 ». Таким чином вони охопили майже половину усіх душпастирських станиць для наших вірних.

о. Порфірій Підручний, ЧСВВ

ГЕНЕРАЛЬНА КУРІЯ ЧСВВ В РИМІ

ЗМІСТ:

1. *Дещо з минулого василіянської резиденції в Римі.* 2. *Набуття «Папської Руської Колеґії» на осідок Ген. Курії ЧСВВ.* 3. *Продаж старого осідку і купно монастиря на Авентині.* 4. *Генеральні Управи Чину від* 1931 *р.* 5. *Студійний дім при Генеральній Курії.* 6. *Діяльність при Генеральній Курії.*

Дня 12 травня 1982 р. минуло 50 років з того часу, як Свящ. Конґреґація для Східних Церков офіційним декретом, виданим у сам день 50-річчя Добромильської реформи (12.5.1932) [1], між іншим, перенесла Головну Управу Василіянського Чину св. Йосафата до Риму, створюючи для неї осідок при церкві свв. Сергія і Вакха. І того ж таки дня, 12.5.1932, Генеральна Курія, разом з вас. студентами поселилась на тому місці, де впродовж XVII-XIX сторіч перебував Василіянський Прокуратор (відпоручник до Ап. Престолу) звичайно разом з товаришем, допильновуючи справ Василіянського Чину й Київської митрополії. І саме цей факт виправдує декілька приміток до історії давньої василіянської римської резиденції.

1. ДЕЩО З МИНУЛОГО ВАСИЛІЯНСЬКОЇ РЕЗИДЕНЦІЇ В РИМІ

На доручення Папи Урбана VIII, дня 15 червня 1639 р., офіційно передано « руським ченцям » церкву свв. Сергія і Вакха з прилеглим домиком, « наказуючи їм перейняти все в посідання » [2]. Про це подбав кард. Антоній Барберіні, брат Папи Урбана VIII, який згодом оздобив церкву й спорудив новий будинок, а в своїй дарчій грамоті (з 16.4.1645 р.) ще записав: « Руським Отцям, які замешкують отут в Римі при церкві

---

[1] Див. нижче в цьому томі: *Декрети оснування Провінцій ЧСВВ...*, док. ч. 1.
[2] WELYKYJ A., *Litterae Episcoporum*, vol. I, Romae 1972, p. 300, n. 155.

свв. Сергія і Вакха і в домах, мною для них набутих, виконавець мого тестаменту даватиме навічно 100 скудів щороку... »[3].

Згодом Василіянські Прокуратори — із заощаджень вищезгаданої суми та з інших власних прибутків — добудовували до цього дому нові приміщення і докуповували прилеглі до нього будинки[4]. Так ото з двох домиків із 12-ма кімнатками, про які згадка в документі візитації з 1656 р.[5], на початку 19-го сторіччя постав досить великий дім.

Коли Папа Лев XIII і Франц Йосиф вирішили заснувати тут « Руську Колеґію », то в 1895-97 рр., « давнє госпіціюм для Русинів підпало новій зміні, а радше повній смерті. Старий будинок розібрано цілковито так, що тільки зосталися старші основи, на яких виросла нова святиня молитви й науки, триповерхова камениця для приміщення Руської Колеґії »[6].

Василіянські Прокуратори перебували при церкві свв. Сергія і Вакха від 1639 р. до 1829, тобто до смерти останнього вас. прокуратора — о. А. Вільчинського. Від 1830 р. до 1897 р. Конґреґація Пропаґанди назначувала адміністраторами церкви й дому латинських священиків. Саме в тому часі багато речей пропало й понищилося. Коли в 1847 р. добились до Риму два Василіяни — недобитки російського насильства (о. М. Домбровський † 1879 і о. Н. Краєвський — виїхав з Риму 1857), то не застали в церкві ані одного східного фелона (у 1828 р. їх було ще 14), бо в 1833 р. чужий адміністратор їх попродав або наказав переробити на латинські піянетте[7].

Про це писав прокуратор Львівської митрополії при Ап. Престолі — о. Василь Левицький (1896-1902) до о. Архимандрита Д. Ткачука: « Від лютого 1895 р. до осени 1897 був я з нашими семінаристами в Грецькій Колеґії на вія дель Бабуіно, а по викінченні теперішньої нашої Колеґії перейшов я туди з ними. Тоді ми крім великого Служебника

---

[3] WELYKYJ A., *Acta S.C.P.F.*, vol. II, Romae 1954, p. 148, n. 717. Виконавцем його тестаменту була Конґр. Пропаґанди.

[4] *Ibidem*, II, 139, n. 707; 209, n. 771.

[5] *Monumenta Ucrainae Historica*, vol. III, Romae 1966, p. 15, n. 7.

[6] Так пише о. Василь Левицький, прокуратор Львівської митрополії в Римі (1896-1902), у своїй брошурці, що мала бути надрукована в Жовкві 1904 р. накладом автора, під заголовком « *Коротка історія ікони Жировицької Матері Божої на Руси і в Римі* ». Непаґінований оправлений рукопис зберігається в Архіві Генеральної Курії в Римі (= АГУ) - *Римський Дім*.

[7] WELYKYJ A., *Audientiae Ss.mi*, vol. II, Romae 1965, pp. 324-26, nn. 839-840. Cfr. WELYKYJ A., *La casa e la chiesa dell'Ospizio Ruteno a Roma*, in AOSBM IX (1974), 167-169.

і малого дияконника — й одного Апостола, буквально нічого не посідали. В Руській Колеґії передали мені, якщо не помиляюся, 21 томів ручно писаної історії діяльности колишніх Отців Прокураторів з Чину Василіянського, десь від 1648 по кінець 1790 року [8]. Крім тих книжок, оправлених у білу шкірку — буквально я не застав нічого, бо перед перебудовою цього дому мешкав там латинський священик — експозит парохії Мадонна деі Монті — і то майже вже 100 років — так, що з обряду нашого ані жодної книжки [9], ані будь-чого іншого там уже не зосталося. Тоді я звертався, куди міг, як за іншими літургічними речами, так і за книжками церковними й отримував щедрі пожертви... » [10].

Повищі інформації подано для своїх і чужих науковців, які часто звертаються до Василіянської Курії, пошукуючи за Архівом Римських Прокураторів, за різними манускриптами чи іншими речами, зареєстрованими в списках візитацій, що їх переводила Конґр. Пропаґанди.

2. НАБУТТЯ « ПАПСЬКОЇ РУСЬКОЇ КОЛЕҐІЇ » НА ОСІДОК ГЕН. КУРІЇ ЧСВВ

Від самих початків Добромильської реформи була мова про те, що Головна Управа Василіянського Чину повинна мати свій осідок у Римі [11]. Однак на це довелося чекати повних 50 років.

---

[8] Мова тут про *Архів Римських Прокураторів*, що від 1830 р. зберігався при Архіві Конґреґації Пропаґанди. В 1897 р. Конґр. Пропаґанди віддала його прокураторові Львівської митр. — о. В. Левицькому, а в 1904 р. митр. А. Шептицький наказав передати його до Львова і здепонувати в Національнім Музею (див. Sacra Romana Rota Prot. 2626: « Responsiones ad quaestiones propositas Archiepiscopo Andreae Szeptyckyj, Leopoli 31.7.1943 » — АГУ - *Митр. Шептицький*). Опис Архіву Римських Прокураторів надрукуваний у « Записках ЧСВВ », починаючи від II-го тому (Львів 1923).

[9] Бібліотеку (приблизно 500 книжок) Конґреґація Пропаґанди забрала до себе щойно в 1869 р., як про це довідуємося з наступного списка: « Libri già esistenti presso la Chiesa di S. Maria del Pascolo dei Ruteni e che furono portati alla Propaganda in seguito della visita fattavi dal Segretario Mons. Simeoni nell'anno 1869 » (APF, *Scritt. Congressi*, Ospizio dei Ruteni, vol. 2, fogli non num.). У цьому списку не знаходимо якихось цінних книжок. Якщо вони й були, то в роках чужої адміністрації могли пропасти. Конґр. Пропаґанди згодом ті книжки віддала, але чи всі — нам не відомо.

[10] АГУ - *Римський Дім*: Лист о. В. Левицького до о. Архимандрита Д. Ткачука від дня 26.4.1932.

[11] Про це згадував (25.12.1881 р.) протоігумен К. Сарніцький у своєму меморіялі до Папи Льва XIII, а о. Г. Яцковський — провінціял Отців Єзуїтів, водночас же й візитатор реформованих Василіян, просив Конґреґацію Пропаґанди, щоб було збе-

Жовківська Василіянська Капітула в 1926 р. схвалила прохання до Ап. Престолу, щоб Чин мав право обирати Архимандрита, якого осідок був би в Римі, де можна б відкрити теж і студійний дім для василіянських філософів і богословів. Ап. Престол дозволив на вибір Архимандрита на найближчій Капітулі Чину й на перенесення Головної Управи до Риму і заснування дому студій, але « поки це станеться, один із консульторів, як представник Курії, замешкає в Римі з правами Прокуратора Чину; він зробить усе потрібне, щоб уможливити й пришвидшити перенесення цілої Курії, зосібна ж подбає про приміщення для неї »[12].

Коли в 1929 р. почалась будова нової Української Колеґії на Джаніколо, василіянський протоігумен — о. А. Калиш, звернувся до Свят. Отця (2.3.1929 р.), прохаючи розглянути справу власности церкви свв. Сергія і Вакха та прилеглого дому « Руської Колеґії », бо Чин плянує перенести до Риму Ген. Управу[13]. Східна Конґреґація, « простудіювавши уважно питання належности », відписала (24.6.1929) протоігуменові Василіян: « Ми прийшли до висновку, що вищезгаданий будинок належить Василіянському Чинові, однак із зобов'язанням сплатити цій Конґреґації суму 200,000 італ. лір, що відповідає приблизно тій кількості, що її видали Архиєрей Лев XIII й імператор Франц Йосиф виключно з огляду на Колеґію »[14]. І цю суму двісті тисяч італійських лір Василіянський Чин, з великими труднощами, сплатив[15].

На першій генеральній капітулі після реформи, що відбулася в Добромилі 1931 р., « одноголосно вирішено, що сталим місцем перебування Архимандрита і його Курії має бути Рим. Собор уповноважнює Архимандрита вибрати собі на тимчасову резиденцію довільний монастир »[16].

режене право Василіян до церкви й дому свв. Сергія і Вакха. І Конґреґація цю справу тоді порушувала перед Австрійським урядом. (*Див.* Archivio Segreto Vaticano, Nunziatura di Vienna, vol. 565, fol. 286-290; vol. 566).

[12] АГУ - *Розпорядження* (о. протоіг. А. Калиша), з 3.10.1926 р.; там же і лист Сх. Конґреґації; див. теж в цьому томі статтю о. І. Патрила, *Нарис історії Галицької Провінції.*

[13] АГУ - *Римський Дім*: « Вотум » о. Д. Головецького, ЧСВВ, консультора Сх. Конґреґації, написаний 10.5.1929.

[14] АГУ - *Східна Конґреґація*: Лист до о. протоіг. А. Калиша, з 24.6.1929, ч. 456/28.

[15] На тодішній час це була велика сума, що дорівнювала майже 12.000 долярів. Звичайний робітник заробляв тоді в Америці одного доляра на день. Найбільшу суму (7.000 дол.) прислав о. Еп. Теодорович, ЧСВВ, який тоді працював у ЗСА.

[16] АГУ - *Генеральні Капітули*: Добромильська кап. 1931 р.

Від червня до початку листопада 1931 р. тимчасовим осідком новообраного Архимандрита — о. Д. Ткачука, був Львівський монастир, а від 7 листопада до 12 травня 1932 р. — літня вілля Укр. Папської Колеґії в Кастельґандольфо.

Щойно дня 12 травня 1932 р., коли закінчено нову Колеґію св. Йосафата на Джаніколо, Головна Управа, разом із шістьма студентами й двома братами помічниками, замешкали в колишнім будинку « Руської Колеґії ».

Хоч суму 200,000 лір сплачено в 1932 р., то до перепису дому й церкви свв. Сергія й Вакха на власність Василіянського Чину дійшло щойно в 1956 р. (12 січня), коли-то Конґр. Пропаґанди, впорядковуючи свої маєтки, хотіла й цю справу остаточно залагодити. І саме на цій основі Східна Конґреґація дала ще того самого року дозвіл Василіянам — як правним власникам — продати цей осідок [17].

Після другої світової війни, коли до Риму почало прибувати з заокеанських провінцій (Америки, Бразилії й Канади) більше число студіюючої василіянської молоді, цей дім став замалим і невигідним. Саме тому, в 1948-1951 рр., тодішня Ген. Управа постаралася основно відремонтувати цілий будинок і церкву й добудувати ще один поверх. Крім того, від вулиці дель Боскетто докуплено (в 1951-53 рр.) триповерховий будинок від трьох окремих власників (разом 22 приміщень) [18]. Так ото з добудовою одного поверху й купном прилеглого будинку, цей осідок розрісся більше як на одну третину.

3. ПРОДАЖ СТАРОГО ОСІДКУ І КУПНО МОНАСТИРЯ НА АВЕНТИНІ

Уже від 1953 р. Ген. Управа почала серйозно думати про новий осідок, зокрема про вигідніший дім для студентів, де було б трохи городу, краще оточення та й місце було б ліпше під оглядом здоровельним і моральним [19].

---

[17] АГУ - *Сх. Конґреґація*: Лист до о. Протоарх. П. Миськова, з 23.8.1956, ч. 726/48.

[18] АГУ - *Римський Дім*; там же документи купна того помешкання.

[19] АГУ - *Хроніка Ген. Курії*, кн. 4. ст. 15. Секретарі Сх. Конґреґації (кард. Тіссерант, а згодом кард. Кусса) часто звертали увагу Отцям Ген. Курії на те, щоб знайти інший дім на Ген. Курію, з огляду на студентів.

З цією метою в 1954 р. набуто три гектари землі в околиці базиліки св. Павла (т. зв. віллю Серафіні) і виготовлено точні пляни під будову нової василіянської обителі, що мала там постати [20]. Але щоб здійснити цей задум, Головна Управа Чину рішила продати старий осідок.

Щоб, однак, цей старинний осідок не віддавати в чужі руки, тодішній Протоархимандрит — о. Павло Миськів запропонував його (7.12. 1957) Українському Кат. Єпископатові в Америці на якусь українську інституцію [21]. Але Конференція цього ж Єпископату, що відбулася в листопаді 1958 р., заявилася проти купна того осідку [22], тож відтоді Головна Управа Чину почала звертатися з офертою до чужих інституцій.

Коли в квітні 1960 р. вдалося Василіянському Чинові набути колишній монастир Отців Трапістів на Авентинському пагорбі, то осідок при церкві свв. Сергія і Вакха продано Папській Південно-Американській Латинській Колеґії [23], застерігши собі право до тамошніх пам'яток [24]. Тоді також продано землю в околиці базиліки св. Павла, і за ті два об'єкти набуто теперішню обитель на Авентині.

Після віднови дому, внутрішніх перебудов та достосування церкви до українського обряду, Ген. Курію й студійний дім перенесено (9.7. 1960 р.) на Авентин. Урочисте посвячення нової обителі відбулось у празник св. Йосафата, дня 12 листопада 1960 р. [25].

4. ГЕНЕРАЛЬНІ УПРАВИ ЧИНУ ВІД 1931 р.

Тут подаємо імена членів Генеральних Управ Чину, починаючи від першої ген. капітули (1931 р.), та відмічаємо важливіші факти, що сталися за кожного управління, не входячи в подробиці.

---

[20] АГУ - *Римський Дім.*

[21] АГУ - *Єп. А. Сенишин, митр. К. Богачевський.*

[22] Див. « *Василіянський Вісник* », ч. 9 (1970), стор. 16, де о. Протоарх. Ат. Великий дає « Вияснення і спростування в справі церкви свв. Сергія і Вакха в Римі » для своїх ченців.

[23] Pontificio Collegio Pio Latino-Americano. Про цей продаж були різні версії (див. « *Світло* » 1970, ч. 10, стор. 322-4). В 1970 р. від вищезгаданої Колеґії відкупив цей старинний осідок Верх. Архиєп. і Кардинал Й. Сліпий. Тепер цей дім служить як укр. гостинниця і музей, а церква за парафію.

[24] Див. « *Вас. Вісник* », ч. 5 (1967), стор. 13.

[25] Див. « *Світло* » 1970, стор. 510. Посвячення довершив Секретар свящ. Конґр. для Східних Церков - кард. А. Чіконіані.

Перша ген. капітула Василіянського Чину, що відбулася в Добромилі (26.6.7.1931) обрала на 10 років наступну Ген. Управу:

о. ТКАЧУК Діонисій - Архимандрит

о. Головецький Діонисій - Протоконсультор

о. Березовський Лазар - Консультор і Адмонітор

о. Кандюк Панкратій - Консультор і Прокуратор Чину (від 30.1.1933)

о. Заячківський Йосиф - Ген. Секретар, Прокуратор (до 1933) і Ген. Економ.

За цієї Ген. Управи перенесено осідок Чину до Риму, поділено Чин на провінції й віцепровінції та зорганізовано адміністративний апарат цілого Чину, згідно з Конституціями. За свого правління о. Архимандрит Ткачук відвідав монастирі й осідки Американсько-Канадської провінції (1934 р.), а згодом Галичини, Закарпаття, Мадярщини й Румунії (1937 р.).

Виборча ген. капітула випадала на липень 1941 р., але з причини воєнних обставин, Апостольська Столиця продовжила реченець тієї Ген. Управи « аж до мирних часів, коли, на думку Апостольської Столиці, можна буде скликати генеральну капітулу »[26].

В міжчасі, дня 24 січня 1944 р., помер о. Діонисій Ткачук на 13-му році архимандритства. Тоді управу Чину, з правами Генерального Вікарія, перейняв о. Протоконсультор Діонисій Головецький. За його управління, на початку березня 1946 р., свящ. Конґреґація для Східної Церкви назначила Візитатором Василіянського Чину о. Еміліяна Германа, Т. І., ректора Папського Східного Інституту, який мав загальний нагляд над Чином аж до 26 листопада 1949 р.[27].

Дня 11 червня 1946 р. Сх. Конґреґація звільнила з обов'язку Генерального Вікарія о. Д. Головецького, а на його місце назначила о. Гліба Кінаха, згодом же (24.6.1946) й інших членів Головної Управи[28] в наступному складі:

о. КІНАХ Гліб - Генеральний Вікарій

о. Миськів Павло - Протоконсультор

---

[26] АГУ - *Сх. Конґреґація*: Лист до о. Д. Ткачука, від 12.5.1941.

[27] *Хроніка Ген. Курії*, кн. 2, стор. 57; кн. 3, стор. 37. АГУ - *Сх. Конґреґація* (26. 11.1949).

[28] АГУ - *Східна Конґреґація*: Декрети від 11 і 24 червня 1946, ч. 26/46.

о. Галущинський Теодосій - Ген. Консультор

о. Когут Микола - Ген. Консультор

о. Лабай Йосафат - Ген. Економ

о. Заячківський Йосиф - Ген. Секретар і Прокуратор.

У 1947-48 роках Ген. Вікарій — о. Г. Кінах, у товаристві Ген. Економа — о. Й. Лабая, перевів першу після війни канонічну візитацію василіянських домів й осідків у Бразилії й Арґентині (січень-березень 1947), а згодом в Америці та в Канаді (квітень 1947 - лютий 1948). На основі тієї візитації він виготував обширний звіт про Василіян у тих країнах і попросив Сх. Конґреґацію, щоб дозволила створити Бразилійську провінцію, окрему провінцію в Америці й окрему в Канаді, також віцепровінцію в Арґентині, що й сталося того ж таки року (1948).

В лютому 1949 р. Ген. Вікарій Чину попросив Ап. Столицю, щоб сама назначила дефінітивного архимандрита й цілу Генеральну Курію, бо тимчасова управа триває задовго, а генеральну капітулу ще не можливо скликати. Саме тому в березні Сх. Конґреґація перевела в Чині листовне голосування на архимандрита й членів Головної Управи. Голосували тільки священики, що мали 35 років життя і 12 років торжественної професії [29].

Розглянувши результат голосування чи радше опитування, свящ. Конґреґація назначила (14.6.1949 р.) [30] дефінітивну (згідно з Конституціями на 10 років) Головну Управу Василіянського Чину в такому складі:

о. ГАЛУЩИНСЬКИЙ Теодосій - Архимандрит

о. Кінах Гліб - Протоконсультор [31]

о. Миськів Павло - Ген. Консультор, Ген. Економ

о. Заячківський Йосиф - Ген. Консультор і Адмонітор († 20.3. 1952)

о. Когут Микола - Ген. Секретар (до 24.5.1952) і Прокуратор; по смерті о. Й. Заячківського - Ген. Консультор (24.5.1952).

о. Химій Атанасій - Ген. Секретар (від 24.5.1952).

---

[29] АГУ - *Східна Конґреґація*: Лист о. Візитатора Е. Германа, Т. І., до Ген. Вікарія — о. Г. Кінаха, з 27.2.1949. Усіх голосуючих було 102; не голосували отці, що находилися в Україні, Румунії й Польщі.

[30] АГУ - *Східна Конґреґація*: Декрет із дня 14.6.1949 р.

[31] Від серпня 1950 р. до квітня 1952 р., за дозволом Сх. Конґреґації, провадив новіціят в Арґентині. У часі його відсутности Ген. Консультором був о. М. Когут — Ген. Секретар (АГУ - *Сх. Конґреґація*: лист до о. Архим. Т. Галущинського з дня 2.5.1950, ч. 351/49). Протоконсультором тоді був о. П. Миськів.

Дня 31 серпня 1952 р., під час канонічної візитації в Канаді, помер о. Архимандрит Теодосій Галущинський. Тоді, за дозволом Сх. Конґреґації, скликано до Риму генеральну капітулу, що відбулася від 25 лютого до 17 березня 1953 р., і на ній обрано наступну Ген. Управу:

о. МИСЬКІВ Павло - Протоархимандрит (цей давній титул привернено на цій же капітулі)

о. Мартинець Йосиф - Протоконсультор і Прокуратор (до 7.6.1958; назн. єпископом)

о. Кінах Гліб - Ген. Консультор (від 23.9.1958 - Протоконсультор)

о. Назарко Іриней - Ген. Консультор і Адмонітор

о. Химій Атанасій - Ген. Секретар, а від 25.10.1954 4-ий Ген. Консультор; від 7.6.1958 - Прокуратор Чину († 28.11.1961)

о. Роґа Йосафат - Ген. Консультор від 23.9.1958

о. Химій Єронім - Ген. Секретар від 30.12.1961, а від 21.1.1962 - Ген. Консультор

о. Ковалик Володимир - Ген. Економ до 4.6.1955

о. Патрило Ісидор - Ген. Економ від 4.6.1955, а від 27.2.1962 - Прокуратор Чину.

Ця Ген. Управа подбала про те, щоб Конституції Чину, достосовані ген. капітулою (1953 р.) до нового східного канонічного права були остаточно затверджені Папою Пієм XII (14.6.1954 р.) і видані друком по-латині (1954) і по-українському (1955). За цього управління набуто в 1960 р. на Авентині новий осідок для Ген. Курії і для студійного дому.

Канонічні візитації були наступні: в 1963 р. о. Протоконсультор Й. Мартинець докінчив візитацію в Канадській провінції, перервану через несподівану смерть о. Архимандрита Т. Галущинського, й відбув її того ж року в Американській провінції. Отець Протоархимандрит П. Миськів звізитував Бразилію й Арґентину (1956), Канаду (1958), Америку (1959), Бразилію (1961). В Арґентині перевів кан. візитацію в 1961 р. о. Й. Роґа — Ген. Консультор. Економічні візитації відбув Ген. Економ — о. І. Патрило в Бразилії (1955), в Америці (1957) і в Канаді (1959).

Від 12 до 23 лютого 1963 р. відбулася Друга Римська Ген. Капітула, на якій обрано наступну Ген. Курію:

о. ВЕЛИКИЙ Атанасій - Протоархимандрит

о. Миськів Павло - Протоконсультор, Прокуратор і Ген. Економ

о. Химій Єронім - Ген. Консультор (до 2.7.1974; назнач. єпископом)

о. Ваврик Михайло - Ген. Консультор і Адмонітор

о. Роґа Йосафат - Ген. Консультор (до 29.3.1970)

о. Корчаґін Клим - Ген. Консультор (від 24.7.1970)

о. Патрило Ісидор - Ген. Консультор (від 20.9.1974)

о. Патрило Ісидор - Ген. Секретар (до 20.6.1975)

о. Ґнесько Модест - Ген. Секретар (від 20.6.1975).

Надзвичайна генеральна капітула, що відбулася від 7 вересня до 26 жовтня 1969 р., за напрямними вказівками Другого Ватиканського Собору, була присвячена перевірці дотеперішніх Василіянських Конституцій. Капітула уклала новий кодекс Конституцій та видала його офсетним друком (1969 р.) на випробування до наступної ген. капітули, тобто до 1976 р.

Отець Архимандрит А. Великий три рази відвідав усі заокеанські доми й осідки (1964; 1968-69; 1974-75). Економічні візитації переведено в Канаді й в Америці в 1967 р. (о. І. Патрило, за окремим мандатом) та в Арґентині й Бразилії в 1968 р. (Ген. Економ - о. Павло Миськів). Наших Отців у Польщі відвідав о. І. Патрило (за манд. у 1965 р.).

Четверта Римська Ген. Капітула, що відбулася в 1976 р. (від 7 до 21 липня), перевірила більшу частину Конституцій (Правила і Правильник), які видано друком 1977 р., підкреслюючи їхню чинність до наступної ген. капітули (1982 р.). Ця капітула обрала наступну Генеральну Управу:

о. ПАТРИЛО Ісидор - Протоархимандрит

о. Ґнесько Модест - Протоконсультор

о. Корчаґін Клим - Ген. Консультор

о. Миськів Павло - Ген. Консультор, Прокуратор, Адмонітор і Генеральний Економ (цей останній обов'язок він виконував до 29.3.1979)

о. Великий Атанасій - Ген. Консультор (звільнений 2.7.1981 р. із-за тривалої недуги)

о. Мудрий Софрон - Ген. Консультор (від 2.7.1981)

о. Якимишин Северіян - Ген. Економ (від 29.3.1979)

о. Підручний Порфірій - Ген. Секретар.

У 1977 р. теперішній о. Протоархимандрит неофіційно відвідав усі заокеанські доми й осідки, а в 1980 р. перевів канонічну візитацію в Канаді і в Америці, наступного ж року (1981) — в Бразилії та в Арґентині.

5. СТУДІЙНИЙ ДІМ ПРИ ГЕНЕРАЛЬНІЙ КУРІЇ

Перші реформовані василіянські студенти, що прибули до Риму в 1904 р. на богословські студії були — М. Лиско й Е. Теодорович. Вони перебували в Українській Папській (Руській) Колеґії, а на виклади відвідували Григоріянський університет (1904-1905) і венедиктинський атеней « Анселміянум » (1905-1906). Було 31 усіх василіянських студентів, що від 1904 до 1931 р. перебували в Українській Папській Колеґії, і відвідували переважно Григоріянський університет.

Щойно в 1932 р. здійснилася мрія реформованих Василіян мати осідок Головної Управи Чину в Римі, а при ньому — дім студій для своїх ченців. Апостольська Столиця — в декреті, виданім дня 12 травня 1932 р., між іншим, допоручила « щоб у Вічному Місті, у тих же приміщеннях (давньої « Руської Колеґії » - П. П.) був створений дім студій для студентів цього ж Василіянського Чину, вибраних з будь-якої області та призначених до філософічних і теологічних студій ».

І того ж таки дня (12.5.1932) п'ять вас. студентів, що від жовтня 1931 р. перебували в домі Ген. Курії ОО. Єзуїтів, переселилися, разом з членами Василіянської Курії, до будинку колишньої Колеґії[32], для якої Папа Пій XI доручив спорудити новий дім на римському пагорбі Джаніколо.

З того часу тут постійно перебувало декілька василіянських студентів. Після другої світової війни число вас. студентів збільшилося, бо всі заокеанські Василіянські Провінції почали висилати своїх ченців на богословські студії до Риму. З цієї причини, на початку 1950-их років, треба було поширити римську обитель, а згодом розглянутися за відповіднішим будинком у спокійнішому кварталі міста.

До 1969 р. майже всі вас. студенти проходили курси богослов'я в єзуїтськім Григоріянськім унів., згодом перейшли вони до венедиктинського атенею « Анселміянум », хоч дехто відвідує й інші церковні наукові інститути (« Антоніянум », « Урбаніянум », а спеціялізації відбувають у Східному Інституті, « Латеранум », « Терезіянум » й ін.).

---

[32] Шостий вас. студент — С. Шевчук, перебував у тій же Колеґії (від 1928).

Від 1932 до 1982 р. у римському студійному домі навчалося 161[33] ченців, з яких 125 прийняли Тайну Священства (15 ще студіюють). Докторський ступінь здобуло 20 ченців, а ліценціят - 50.

Може ще завчасу видавати якусь оцінку про василіянський студійний центр у Римі, але одне є певне: він дав нагоду розсіяним у світі Василіянам краще себе пізнати.

6. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИ ГЕН. КУРІЇ

Члени Головної Управи та отці й брати, покликані їм до помочі, з самого ж початку свого побуту в Римі виконували теж різнорідні зайняття, які не були тісно пов'язані з керівництвом Василіянського Чину. Деякі з тих зайнять були доручені Чинові Апостольським Престолом, як наприклад провід *Папської Української Колеґії св. Йосафата* (про це див. наступну статтю о. А. Пекаря) чи радіопередачі з Ватикану в Україну. Інші ж праці були започатковані самими Василіянами, а саме: відновлення видавництва « Записок ЧСВВ » і публікація духовних книжок. Багато обов'язків римські ченці прийняли на себе силою обставин (напр., провід власного дому студій) чи на прохання єпископів і духовних інституцій. Сюди можна залічити душпастирську допомогу для українських осередків у країнах Европи, духовну обслугу домів СС. Служебниць і СС. Василіянок тощо.

Ми не наміряємо представляти тут повного образу тієї діяльности, бо це виходило б поза межі цього стислого нарису, а відмітимо лише дві важливіші ділянки їхньої праці при Ген. Курії, а саме: видавництво та радіомовлення з Ватикану.

1. *Римське Василіянське Видавництво* — Думка відновити « Записки ЧСВВ » зродилася в Римі після другої світової війни, коли тут жило більше число василіянських ченців[34]. Зачинателями цієї ідеї були Ген. Вікарій Чину — о. Гліб Кінах (1946-1949) та о. Архимандрит Т. Галущинський (1949-1952). Вони-то доручили о. Атанасієві Великому відновити видання « Записок ЧСВВ ».

---

[33] Коли додати тих 31 з-перед 1932 р., то від Реформи в Римі студіювало 192 василіянських ченців.

[34] Див. Великий А., ЧСВВ, *До ґенези другої серії « Записок ЧСВВ »* (1949-1974), у « Записки ЧСВВ », т. IX (1974), 19-23.

Отець А. Великий започаткував нову серію «Записок ЧСВВ,» розподіляючи їх на три секції: у *першій* друкуються *Праці* на різні східноевропейські питання, зосібна ж з укр. церковної тематики. Цю секцію розпочато в 1949 р. і вона налічує зараз 41 книжок. Її редакторами були: оо. М. Войнар (1949-1954), Й. Мартинець (1954-1958), А. Великий (1958-1963), І. Патрило (1963-1979) та К. Корчаґін (від 1979). *Друга* секція продовжує передвоєнні «Записки ЧСВВ», які виходили в Жовкві-Львові за редакцією о. Й. Скрутня. У ній друкуються «Статті - Збірні документи - Різне - Бібліографія - Рецензії». Досі появилося в Римі 11 томів. Редакторами були: оо. А. Великий (1949-1953), І. Назарко (1953-1966), М. Ваврик (1966-1978) й А. Пекар (від 1978). *Третя* секція вміщає *Документи* з Римських Архівів, що торкаються історії Католицької Церкви на землях України й Білорусі. Досі видано друком 55 томів. — Цю секцію зреалізував о. А. Великий, за співпрацею своїх і чужих, аж до 10 вересня 1980 р., коли-то він, з огляду на стан здоров'я, припинив свою наукову працю. Її тимчасово перейняв о. П. Підручний.

В усіх трьох секціях «Записок ЧСВВ» появилося 107 об'ємистих томів. Більшість тих книжок видано завдяки щедрості українських фундаторів.

Від 1964 р., при співпраці всіх василіянських видавництв, розпочато видавання «*Української Духовної Бібліотеки*». За видаванням укр. духовних книжок «для укр. людини в діяспорі» заявилися члени Василіянської Ген. капітули, що відбулася в Римі 1963 р. В цій серії досі вийшло друком 56 книжок (32 в самім Римі).

У 1963 р., за старанням Ген. Курії, видано теж перший повний *переклад Святого Письма*, що його здійснив за ориґінальними текстами о. Іван Хоменко. Для перевірки й опрацювання цього перекладу була встановлена Ген. Курією окрема Біблійна Комісія ОО. Василіян, яка над ним ще дуже багато натрудилася. Мовну редакцію перевели визначні українські стилісти (І. Костецький, В. Барка та М. О. Зеров).

Крім того, при Ген. Курії видано багато книжок і брошурок, призначених виключно для вжитку василіянських ченців, як наприклад: «*Василіянські напіви*» (1961), «*Василіянський молитовник*» (1963 - 2-ге вид. 1982), «*Книга померлих Отців і Братів ЧСВВ*» (1966, по-лат.), *Каталоги Чину* (13 випусків, по-лат.), «*Протоархимандричі послання для ченців*», «*Постанови-пояснення-розпорядження*» (14 книжечок), «*Василіянський Вісник*» (від 1964 р.), «*Вас. Чернеча Б-ка*», тощо. Останньо здійснено переклад великої частини богослужбових текстів для

вжитку ченців і видано офсетом у двох томиках під заголовком « Молитвослов » (1975, 1978).

2. *Українські радіопересилання з Ватикану*[35] — У 1939 р. Ап. Столиця доручила Василіянському Чинові зорганізувати радіопередачі з Ватиканського Радіо в Україну[36]. Українська мова вперше залунала з Ватиканської радіостанції дня 14 грудня 1939 р. Відтоді до 8.9.1943 р., а згодом в рр. 1948-52 щотижня були два пересилання (в понеділок і четвер) по 15 хвилин. Від 1953 до 1966 р. вже були три програми, що їх виготовляли й виголошували керівники Укр. Відділу[37], часто при співпраці принагідних допоміжників.

Дня 24 січня 1966 р. введено щоденні українські радіопересилання, як теж щонедільну співану Службу Божу з проповіддю (від 1950 р. Сл. Божі з проповіддями були раз або два рази на місяць, а в деяких роках в вакаційному часі щонеділі). Більшість Святих Літургій співали Отці Василіяни і також здебільша вони виголошували проповіді. У зв'язку із щоденними радіопересиланнями помалу створився окремий Український Відділ Ватиканського Радіо з 4-ма сталими працівниками (від 7.12.1971 р.)[39]. Крім сталих працівників Укр. Відділ мав і має ще інших співробітників, переважно Василіян, які виготовляють і виголошують свої програми.

У початках (до 1950 р.) укр. радіопересилання обмежувалися до « Вістей з життя Церкви »; згодом їхня тематика помалу розширюється. Сьогодні протягом одного року редакція розробляє в пересічному 15 різних тем. Найбільше місця відводиться навчанню правд віри, історії Укр. Церкви, й вісткам з життя Церкви.

---

[35] Про початки й історію Укр. Відділу при Ват. Радіо, див. у тижн. « *Християнський Голос* », 1975 р., чч. 23-30 (липень-серпень): о. Р. Головацький, ЧСВВ, 35 *років радіомовлення*.

[36] Прохання до Ап. Столиці в тій справі переслали митр. А. Шептицький і єп. Й. Коциловський восени 1939 р., коли Галичина опинилася під совєтською окупацією і стала відірвана від західного світу.

[37] Керівниками Українського Відділу були наступні ОО. Василіяни: о. М. Ваврик (1939-1942), о. М. Когут (1948-52), о. І. Патрило (1952-53), о. В. Ковалик (1953-54), о. М. Войнар (1953 в заступстві), о. А. Великий (1954-1963) та о. Р. Головацький (від 1963 до сьогодні).

[38] Від 1980 р. перше радіопересилання, яке надається о год. 21.30 київського часу, повторяється о год. 7.15 київського часу.

[39] Сьогодні тут працюють: о. Р. Головацький, ЧСВВ — головний редактор; о. А. Пекар, ЧСВВ, — 1-ий редактор; п-на Т. Шуфлин — 2-ий редактор, сестра Л. Короткова, СПМ — асистентка, п-на Оля Брошко — допоміжниця.

Слід відмітити, що дуже багато матеріялів Укр. Відділу Ват. Радіо надруковано в « Укр. Духовній Бібліотеці » (18 книжок) та щотижня друкуються в укр. кат. тижневиках і журналах (« Шлях », « Христ. Голос », « Нова Зоря », « Світло » й ін.) [40].

* * *

Крім вищезгаданої постійної діяльности василіянські ченці при Ген. Курії виконували й виконують ще різні спорадичні праці у Конґреґаціях Апостольської Столиці чи в інших інституціях. Наприклад, вони працювали у кодифікаційній комісії канонічного права перед і після II-го Ватиканського Собору (оо. Д. Головецький, Й. Заячківський, А. Великий, С. Мудрий), брали участь у видаванні історичних джерел східного канонічного права (оо. Д. Головецький, Т. Галущинський і М. Войнар), у Підготовчій і Соборовій Східній Комісії (о. А. Великий, як секретар), були отцями II-го Ват. Собору (Протоархимандрити: о. П. Миськів, а після нього о. А. Великий). Майже постійно хтось із Василіян є консультором Свящ. Конґреґації для Східних Церков чи то в загальних, а чи в літургічних справах, а принагідно деякі з них співпрацювали в інших Конґреґаціях (напр. о. М. Ґнесько цього року постійно працює в Конґр. для Справ Віри). І цю листу можна б ще продовжати (напр. о. С. Мудрий від 1968 р. викладає в Папському Інституті для Східних Наук), але це вже виходить поза рамки цього скромненького нарису.

---

[40] Заходами Українського Відділу при Ват. Радіо о. С. Мудрий, довголітній співробітник Укр. Відділу, здійснив оригінальну ідею апостоляту за допомогою засобів масових комунікацій. Він видав досі 94 фонокасетки: 44 з текстами Святого Письма (майже ввесь Старий Завіт та цілий Новий Завіт). Крім того — 50 фонокасеток з літургічними відправами й церковними піснями, які також записано на 22 грампластинках.

о. А. Пекар, ЧСВВ

ПАПСЬКА СЕМІНАРІЯ СВ. ЙОСАФАТА В РИМІ

Відновлений Василіянський Чин 1904 р. прийняв на себе обов'язок виховання епархіяльного клиру в Українській Папській Семінарії в Римі. Тут я не думаю подавати новної історії згаданої семінарії, що лишаю іншим[1], але наміряю радше коротко схарактеризувати самовіддану працю ОО. Василіян у вихованні українських семінаристів у серці Католицької Церкви протягом останніх 78 років (1904-1982).

Старанням митр. Йосифа В. Рутського, ЧСВВ (1614-1637) Київська з'єднана митрополія одержала 1615 р. від Папи Павла У чотири стипендійні місця для виховання українських і білоруських семінаристів у Грецькій Папській Колеґії св. Атанасія в Римі[2]. А вже 1623 р. Папа Григорій ХУ побільшив число стипендійних місць для шістьох студентів[3]. Це й був скромний початок-зародок Української Папської Семінарії у Вічному місті. В наслідок Наполеонівських воєн 1803 р. Грецька Колеґія зостала закрита. Якже потім 1845 р., завдяки допомозі Австрійського уряду, наново відкрито Грецьку Колеґію, то Галицька митрополія набула в ній аж десять стипендійних місць[4]. А що

---

[1] Саме тепер на основі семінарійних хронік і документів Східної Конґреґації приготовляє до друку повну історію семінарії ВПреп. о. ректор Софрон Мудрий, ЧСВВ, *Ювілей Української Папської Колегії св. Йосафата в Римі.* Він був ласкавий дати мені прочитати першу частину своєї довшої розвідки й виготовлені списки всіх ректорів, духовників і віцеректорів семінарії. Йому то на цьому місці виражаю свою щиру подяку.

[2] Breve apud A. Welykyj, OSBM, *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia* (abr.: DPR-), Romae 1953, vol. I, n. 252, pp. 356-357.

[3] Cf. litteras S. Congregationis (27.V.1623) apud A. Welykyj, OSBM, *Litterae S. C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes* (abr.: LPF-), Romae 1954, vol. I, n. 7, p. 9; Id., *Acta S. C. de Propaganda Fide* (abr.: APF-), Romae 1953, vol. I, n. 6, p. 11.

[4] 1772 р. Галичина опинилася під пануванням Австрії, яка згодом погодилася на відновлення Галицької митрополії (1807 р.). Коли відтак 1784 р. цісар Йосиф II закрив у Львові Папську Вірменську Семінарію, в якій по більшій части вихову-

в колеґії число українських студентів стало переважати, то й колеґію названо: « Папська Грецько-Українська Колеґія »[5]. Число укр. семінаристів у Римі далі зростало з року на рік[6]. Тож Папа Лев XIII, завжди за допомогою Австрійського уряду, 1897 р. відкрив окрему « *Папську Українську* (*Руську*) *Колеґію* », яку примістив у відновлених будинках колишньої Генеральної Прокуратури ОО. Василіян при церкві св. Мучеників Сергія і Вакха[7]. А що саме в тому часі Василіянський Чин переходив реформу під проводом ОО. Єзуїтів, то Святійший Отець передав ОО. Єзуїтам тимчасово теж провід укр. семінарії. Перші ректори-Єзуїти були: 1) *о. Роберт Ізоляні, Т. І.* (1897-1899) та 2) *о. Євген Полідорі, Т. І.* (1899-1904). Однак 1904 р. управу семінарії перейняли ОО. Василіяни і з того часу Українська Папська Семінарія в Римі знаходиться під їхнім проводом й опікою.

Так ото, дня 14 жовтня 1904 р., до Риму прибули з Галичини три перші Василіянські ієромонахи, щоб перейняти провід семінарії, а саме: 1) *о. Арсеній Лозинський, ЧСВВ* — з обов'язками ректора, водночас же й Генерального Прокуратора Чину в Римі; 2) *о. Йосафат Маркевич, ЧСВВ* — як помічник (вікарій) ректора; та 3) *о. Павло Демчук, ЧСВВ* — духовник. Як ректор, о. Лозинський уклав щоденний розклад зайнять і подав деякі загальні правила поведінки семінаристів, що лягли в основу *Семінарійного Правильника* аж до сьогодні. Він теж навчав обрядів у семінарії. На жаль, з причини слабкого здоров'я, о. Лозинський

валися українські студенти, то Апостольська Столиця домагалася від Австрійського уряду звернення фондів, що їх вложила для Вірменської Семінарії. Це і сталося 1843 р. Ці фонди відтак Апостольська Столиця звернула на виховання укр. студентів у Грецькій Папській Семінарії в Римі — cf. D. Blažejovskyj, *Ukrainian and Armenian Pontifical Seminaries of Lviv*, Romae (PP. Basiliani) 1975, pp. 239-245.

[5] I. e. « *Collegio Greco-Ruteno* »; cf. Welykyj, LPF- vol. VII, 1957, n. 3306, pp. 222-223.

[6] Коли до 1803 р. в Римі виховувались переважно василіянські студенти, то в другому періоді (1845-1897) семінаристи були переважно зпоміж епархіяльного клиру — cf. D. Blažejovskyj, *Ukrainian and Bielorussian Students at Pont. Greek College of Rome*, art. in « Analecta OSBM », X (1979) 143-192.

[7] Cf. litteras PP. Leonis XIII (18.XII.1897) apud Welykyj, DPR- vol. II (1954), pp. 485-486; *Pontificio Collegio Ucraino di S. Giosafat*, art. in « Oriente Cattolico », pubbl. da S. C. per le Chiese Orientali, Città del Vaticano 1974, pp. 769-772; P. T. Haluščynskyj, OSBM, *Il Pontificio Collegio di S. Giosafat* (Discorso), in « Analecta OSBM », I (1949) 116-127.

був змушений зректися свого становища[8] і так уже 23 жовтня 1905 р. провід семінарії перейняв о. Адріян Давида, ЧСВВ. Знов о. Й. Маркевич, як помічник ректора, наглядав над домашнім порядком і вчив студентів церковного співу. Але й він по році був змушений вернутися до Крехова, де став професором схоластиків[9]. З першої трійки василіян найдовше залишився в Римі о. Павло Демчук на становищі духовника — аж до 1909 р. з тим, що в шк. р. 1907-1908 його заступав о. Лука Іванців, ЧСВВ. По своїм повороті до Риму, о. Демчук в рр. 1908-1909 виконував також обов'язки Генерального Прокуратора[10].

Наступник о. Лозинського, *о. Адріян Давида, ЧСВВ*[11], був енергійним ректором, який сумлінно дбав про карність і порядок у семінарії. Тоді в семінарії, з попередніх часів, панувало ще « москвофільство », а він рішуче заявився по боці народовецького напряму й остаточно надав семінарії український характер[12]. Хоч після від'їзду о. Маркеви-

---

[8] Життєпису *о. Арсенія І. Лозинського, ЧСВВ* (1872-1908), на жаль, мені не вдалося знайти. Він вступив до Чину - 1889 р., професію зложив 1894 р. По студіях у Кракові рукоп. на священика 1896 р. Як один із здібніших василіян, він зразу став проф. догматичного богослов'я в Кристинополі, а по повороті з Риму (1905) спочатку працював при видавництві в Жовкві як цензор і письменник (1905-1906), а згодом знов як проф. у Кристинополі й провідник СС. Служебниць. По році, із-за хвороби, перейшов до Крехова на відпочинок і там, дня 27 серпня 1908 р., помер.

[9] Після прикрої « сутички » з семінаристами москвофілами — справу, що її остаточно наладнав о. ректор Давида — *о. Йосафат І. Маркевич, ЧСВВ* (1880-1959) мусів покинути Рим. Його вичерпний життєпис див. у « *Світло* », 3 (1959) 119-120 і 140-141. По нім Чин уже не назначував помічника (вікарія) семінарії, але сам ректор прибирав собі до помочі одного із студентів-василіян.

[10] Шк. р. 1907-1908 о. Демчук — із-за слабкого здоров'я — перебув на відпочинку у СС. Василіянок у Словіті, Галичина, а в семінарії виручив його *о. Лука М. Іванців, ЧСВВ* (1870-1908), який перед своїм поворотом до Галичини несподівано помер в Анконі, дня 25 липня 1908 р. Некролог *о. Павла П. Демчука, ЧСВВ* (1973-1937) див. у « Місіонар », Жовква, 5 (1937) 117, 10 (1937) 219-220; теж у « *Нива* », Львів, 5 (1937) 193. Найбільшою заслугою життя о. Демчука було віднайдення мощів св. Йосафата у Білій на Підляшші, в грудні 1915 р.

[11] Життєпис *о. Адріяна О. Давиди, ЧСВВ* (1864-1919), ректора семінарії в Римі від 23.10.1905 до 16.7.1908, див. на іншому місці цих « Записок ЧСВВ ».

[12] Див. « *Нива* », 20-21 (1908) 641-642, де між іншим читаємо: « Так званну 'українсько-москвофільську' квестію, яка вічно робила заколот, неспокій і розстрій в Колегії, Впр. о. Давида розв'язав коротко і рішуче: ' Collegio ', казав він, — прецінь є 'Ruteno', а не 'Russo'. Дякувати Богу, що по-італійському добре чути різницю між ' ruteno ' і ' russo ' і це дає кожному ректорові основу зберігати український (руський) характер колегії ». Однак ми бачили, що жертвою цього заколоту став о. Й. Маркевич, ЧСВВ, помічник ректора, який уже 1905 р. був змушений покинути Рим.

ча число настоятелів було зведене тільки до ректора і духовника, проте господарськими справами семінарії керували два василіянські брати помічники, з яких один клопотався кухнею, а другий брамою й наводив лад у домі [13].

Після від'їзду о. Давиди з Риму (дня 16 липня 1908), теж з причини здоров'я, кілька місяців ректора заступав о. Діонисій Ткачук, ЧСВВ [14], доки, дня 25 вересня 1908 р., не приїхав третій з черги ректор, *о. Лазар Березовський, ЧСВВ* [15], який управляв семінарією аж до 1925 р. Примушені воєнними подіями, настоятелі й студенти однак дня 7 травня 1915 р. покинули на час Рим. Так, щойно після війни, 11 червня 1921 р. о. Березовський вернувся назад до Риму з п'ятьма семінаристами й привів семінарію й пошкоджений будинок до нормального стану [16]. Під час свого ректорства, а радше в рр. 1909-1915 та 1921-1925, о. Березовський виконував також обов'язки Генерального Прокуратора Чину і багато спричинився до започаткування реформи ОО. Василіян на Закарпатті [17].

1897 р. Папа Лев XIII заснував семінарію для 16 студентів, виключно з Галицької митрополії. Тим часом Папа Венедикт XV подбав про відповідні фонди, бажаючи, щоб до семінарії приходили кандидати з усіх українських, включно закарпатських і заморських епархій. Тому наступникові о. Березовського, *о. ректорові Діонисієві Головецькому, ЧСВВ* [18], який прийняв управу семінарії в серпні 1925 р., доводилось

---

[13] У Василіянськім Каталозі на 1906 р., стор. 25 подано, що в Римській Семінарії служить *Бр. Алойзій Худьо, ЧСВВ* — у кухні, а *Бр. Нестор Шеремета, ЧСВВ* — дом. господар. Але вже під кінець 1907 р. Бр. Шеремету виручив *Бр. Меланій Пінязь, ЧСВВ*, який трудився у семінарії з Бр. Худьом аж до 1932 р., коли адміністрацію кухні в семінарії перебрали СС. Служебниці.

[14] Як відомо, о. Ткачук відтак став першим Архимандритом Чину (1932-1944). Його життєпис поданий у « *Записки ЧСВВ* », I (1949) 85-88.

[15] Некролог *о. Лазаря Л. Березовського, ЧСВВ* (1868-1952) у « *Світло* », 6 (1952) 24-25; життєпис у « *Записки ЧСВВ* », III (1958) 98-100, пера о. М. Ваврика, ЧСВВ.

[16] Українська Папська Семінарія в Римі була наново відкрита Папою Венедиктом XV, листом з дня 21 лютого 1921 р., на просьбу митр. А. Шептицького, ЧСВВ — див. листа Венедикта XV у WELYKYJ, DPR- vol. II, pp. 528-530.

[17] Див. « *Записки ЧСВВ* », УII (1971) 157 і далі. В Архіві Головної Управи (скор.: АГУ) - *Закарпаття*, знаходиться окрема тека переписки о. Березовського з закарп. протоігуменом, о. Й. Хомою, ЧСВВ в справі реформи. Деякі листи я опублікував — *Там же*, чч. 5-9, стор. 194-208.

[18] Із-за тяжкої грудної недуги о. Головецький покинув ректорство в лютому. 1934 р., коли його виручив о. Й. Лабай, ЧСВВ в характері « проректора ». Від 1928 р о. Головецький був Консультором Східної Конґреґації, а відтак членом Папської

розв'язувати проблему « переповнення » семінарії, бо число студентів зростало з року на рік. Тож початком 1928 р., коли число семінаристів зросло вже до 26, о. Головецький започаткував в Апостольській Столиці старання про більше і відповідніше приміщення для українських семінаристів у Римі. Кропіткі його заходи увінчались успіхом і так на Янікульськім горбі постала нова й пишна *Українська Папська Семінарія св. Йосафата*, яка була « царським даром » Папи Пія XI для українців з нагоди золотого ювілею його священства [19]. Торжественне посвячення семінарії відбулося в празник св. Йосафата, перенесений на неділю, дня 13 листопада 1932 р., в присутності всієї української католицької ієрархії [20].

До « царського дару » Святішого Отця долучився ще « княжий дар » митр. Андрія Шептицького, ЧСВВ, який у тому самому часі закупив для семінарії літню віллю над Альбанським озером у Кастельґандольфо, де наші семінаристи мали змогу переводити свої літні вакації. Цю віллю, з вдячности до шан. доброчинця, названо відтак « Villa Andrea » [21]. Її треба було значно розбудувати і додати помешкання для Сестер Служебниць, які від 30 серпня 1932 р. адміністрували кухню при семінарії. Старання про розбудову віллі в Кастельґандольфо припало вже наступному ректорові, *о. Йосафатові Лабаєві, ЧСВВ* [22]. Його віддану і невтомну працю для семінарії так схарактеризували самі семінаристи: « Отець Лабай виявився знаменитим адміністратором й економом, головно під час другої світової війни. Коли студенти інших колегій майже голодували, то наші не відчували значних браків. Ба

Комісії для кодифікації східного канонічного права, овочем чого є праця: D. Holowecky j, OSBM, *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Ruthenae*, Vaticani 1932. Некролог о. Головецького у « *Світло* », 3 (1961) 119-120; в « *Альма Матер* » (скор.: АМ-), 2 (1961) 30-31.

[19] Див. подячну промову єп. Г. Хомишина на авдієнції у Папи Пія XI з нагоди посвячення семінарії, дня 13 листопада 1932 р. у « *Вісник Станиславівської Епархії* », X-XII (1932) 79-83.

[20] Властиве перенесення семінарії на Джаніколо відбулося дня 6 травня 1932 р., коли в семінарії було вже 39 студентів з 9 епархій — див. « *Нова зоря* », Львів 1932, ч. 37, стор. 1-2; про святочне відкриття семінарії в празник св. Йосафата — *Там же*, ч. 91, стор. 1-2. Ці обидва репортажі використані в АМ-1 (1970) 4-21.

[21] Вичерпні розвідки про « Villa Andrea » подані в АМ- 2 (1956) 22-24; 1 (1971) 37-41 (тут і знимка віллі).

[22] Перший рік (1934) *о. Йосафат І. Лабай, ЧСВВ* (1895-1962) — управляв семінарією як « проректор », а відтак в рр. 1935-1946 як ректор. Його життєпис пера о. М. Ваврика, ЧСВВ поданий у АМ- 2-3 (1963) 42-46; некролог у « *Життя* », Буенос Айрес 1962, ч. 8, стор. 25-26.

навіть о. Лабай, за твердженням пізнішого Секретаря Східної Конґреґації, Кард. Акакія Кусси, спомагав тоді також численних голодуючих поза колегією. Він теж давав харч і притулок у колегії українським скитальцям по війні »[23].

Під кінець 1946 р. управу семінарії прийняв *о. Йосиф Заячківський, ЧСВВ*[24] — спочатку як « проректор », а від 1948 р. як ректор. Назначений Консультором Східної Конґреґації та членом Літургічної Комісії, о. Заячківський багато натрудився над виданням літургічних Апостольським Престолом книг для українців. Після нього протягом тільки одного шк. р. (1952-1953) ректором був *о. Микола Когут, ЧСВВ*, бо вже 1 серпня 1953 р. прийшло його назначення на протоігумена Американської Провінції Успення М. Б.[25]. По о. Когутові обов'язки ректора теж короткий час (1953-1955) виконував *о. Йосиф Мартинець, ЧСВВ*[26]. Згодом на його місце, літом 1955 р., прийшов визначний василіянський місіонер і письменник, *о. Іриней Назарко, ЧСВВ*[27].

Влітку 1966 р. о. Назарко, підупадаючи щораз то більше на здоров'ї, був приневолений зрезиґнувати з посади ректора й вернувся до Канади. По нім управу семінарії перейняв у характері « проректора » *о. Єронім Химій, ЧСВВ*, якого вже 9 квітня 1968 р. свящ. Конґреґація для Східніх Церков назначила повноправним ректором[28]. Використавши цю зміну в управі семінарії, літом 1966 р. збоку деяких членів нашої ієрархії були роблені старання, щоб управу семінарії від ОО. Василіян перебрати і передати її в руки епархіяльного клиру. Тоді свящ. Кон-

---

[23] АМ- 7-8 (1964) 15-16.

[24] Життєпис *о. Йосифа І. Заячківського, ЧСВВ* (1889-1952) див. у « Християнський голос », Мюнхен 1952, ч. 14, стор. 4; у « Записки ЧСВВ », III (1958) 102-103.

[25] Некролог *о. Миколи М. Когута, ЧСВВ* (1911-1971) у « Світло », 4)1971) 145-146; АМ- 1 (1971) 3; « Василіянський вісник » (скор.: ВВ-), 10 (1971-1972) 35-37.

[26] Життєпис *о. Йосифа Р. Мартинця, ЧСВВ* (*нар.* 1903) — у « *Світло* », 10 (1958) 6-7, коли він був рукоположений на першого українського єпископа в Бразилії. З ректорства був звільнений « на особисте бажання » дня 7 липня 1955 р. — див. АМ- 2 (1955) 35.

[27] Життєписів *о. Іринея І. Назарка, ЧСВВ* (1905-1976) появилося кілька і вони є подані після його некрологу у ВВ- 14 (1977-1978) 49. Найдокладніший з них, авторства о. М. Ваврика, ЧСВВ у « Записки ЧСВВ », X (1979) 394-404.

[28] Назначення *о. Єроніма І. Химія, ЧСВВ* (*нар.* 1919) на « проректора » з дня 11 жовтня 1966 р. опубліковане в АМ- 2 (1966) 68; про його назначення на ректора див. АМ- 1 (1969) 51. Його життєпис появився у « *Світло* », 11 (1974) 368-370, з нагоди його єпископської хіротонії; див. теж АМ- 45 (1974-1975) 23-25.

ґреґація для Східної Церкви листом з дня 21 листопада 1966 р., що його вислала також до всіх українських католицьких Владик, рішуче заявила:

1) Тому що тут ідеться про « Папську » семінарію, то вона безпосередньо залежить від свящ. Конґреґації не тільки щодо ведення семінарії, але також щодо прийняття, перебування і видалення поодиноких семінаристів.

2) Провід Папської Семінарії св. Йосафата аж до відклику Апостольської Столиці доручено Василіянському Чинові, який *похвально* виконував це своє завдання протягом усіх тих довгих років.

3) Назначення проводу семінарії застережене *виключно* свящ. Конґреґації для Східної Церкви, яка дає право Головному Настоятелеві Василіянського Чину пропонувати ченців, здатних до різних обов'язків у семінарії [29].

Після назначення о. ректора Химія на єпископа (2.7.1974), управу семінарії перейняв довголітній її віцеректор, *о. Софрон Мудрий, ЧСВВ*, якого вже 5 вересня 1974 р. свящ. Конґреґація назначила повноправним ректором [30]. Він-то з гарним успіхом управляє семінарією аж до сьогодні.

За ввесь час існування Української Папської Семінарії в ній виховувалось 525 студентів, з яких 256 вже в Римі рукоположено на священиків, а 115 осягнуло академічний ступінь доктора. З них уже 15 стали єпископами і чимало займали чи ще й досі займають відповідальні становища в українських католицьких епархіях чи то на рідних землях, а чи в діяспорі.

Над вихованням і формуванням усіх тих семінаристів чимало натрудилися теж і ДУХОВНИКИ СЕМІНАРІЇ, з яких найбільш визначним і найбільш любленим був без заперечення *о. Теодосій Т. Галущинський, ЧСВВ*, пізніший Архимандрит Чину [31]. Тут можемо подати хіба тільки їхній список, а саме: 1) о. Павло Демчук (1904-1909) [32], 2) о. Йосафат Канющак (1909-1912), 3) о. Теодосій Галущинський (1912-1915), 4) о. Павло Демчук (2х 1921-1922), 5) о. Іван Вишошевич (1922-1924), 6) о. Орест Орський (1924-1925), 7) о. Панкратій Кандюк (1925-1931), 8) о. Теодосій Галущинський (2х 1931-1949), 9) о. Йосафат Кузмяк

---

[29] Див. оригінал й укр. переклад цього листа в АМ- 1 (1967) 55-70.

[30] Короткий життєпис *о. Софрона С. Мудрого, ЧСВВ* (*нар.* 1923) і назначення його на ректора в АМ- 45 (1974-1975) 3-5.

[31] Життєпис *о. Теодосія Т. Галущинського, ЧСВВ* (1880-1952) див. в АМ- 2 (1955) 9-12; у « *Записки ЧСВВ* », I (1953) 489-497; некролог у « *Світло* », 15 (1952) 3-6.

[32] В шк. р. 1907-1908 його виручував о. Л. Іванців, ЧСВВ — див. вище відм. 10.

(1949-1952), 10) о. Атанасій Химій (1952-1953), 11) о. Гліб Кінах (1953-1957), 12) о. Йосафат Роґа (1958-1960), 13) о. Михайло Ваврик (1961-1963), 14) о. Родіон Головацький (1963-1970), 15) о. Климентій Корчаґін (1970-1976) і 16) о. Родіон Головацький, 2х — від 1976 р.

Після споруди нової семінарії на Джаніколо, коли число семінаристів почало значно зростати, до проводу треба було прибрати ще одного ієромонаха, який був би до помочі ректора. Так ото 1933 р. прибув до семінарії на становище « віцеректора » о. Йосафат Лабай, ЧСВВ. Від нього зачинається тяглий іменослов ВІЦЕРЕКТОРІВ СЕМІНАРІЇ[33], а саме: 1) о. Йосафат Лабай (1933-1934), 2) о. Михайло Ваврик (1934-1948), 3) о. Атанасій Великий (1948-1953), 4) о. Мелетій Войнар (1953-1954), 5) о. Сергій Фединяк (1954-1955), 6) о. Атанасій Великий (2х 1955-1960), 7) о. Софрон Мудрий (1960-1974), 8) о. Дам'ян Ференц (1974-1979) і 9) о. Доротей Крефер — від 1979 р.

На настоятелях семінарії лежав також обов'язок своїми викладами доповняти все те, чого студенти не могли навчитися в римських університетах. Так ото протягом усіх тих років вони вчили семінаристів обрядів, церковного співу, історії УКЦеркви, церковно-слов'янської мови, риторики, гомілетики, пасторального богослов'я, а від недавна ще й української мови. Це все, уживши оцінки одного з вдячних семінаристів, ОО. Василіяни жертвували для виховання українських священиків протягом цих довгих років « без жодної матеріяльної винагороди », хоч « вагу й значення їхньої відповідальної праці звичайний семінарист ледве чи може собі належно усвідомити й оцінити »[34].

---

[33] Див. вище відм. 9 — про о. Й. Маркевича, ЧСВВ.

[34] Див. статтю Г. М., *З історії Колегії*, у АМ- 3 (1957) 20-24; також редакційну — *Там же*, 7-8 (1964) 13-18.

II. DOCUMENTA

АПОСТОЛЬСЬКИЙ ЛИСТ

СВЯТІШОГО ОТЦЯ НАШОГО БОЖИМ ПРОВИДІННЯМ

ПАПИ ЛЬВА XIII

ПРО РЕФОРМУ ЧИНУ СВ. ВАСИЛІЯ В. УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ В ГАЛИЧИНІ

Особливою охороною й оздобою уважала завжди католицька Церква труди тих людей, що дбаючи про досконалість християнської святости й діяльности, покинувши в благороднім захопленні світові справи, посвятили себе Ісусові Христові. І хоч вони в перших віках поселялися у відлюдних місцях, щоб могти свобідніше віддатися Богу й воліли вести спосіб життя вільний від священичих обов'язків, проте згодом любов ближніх, іноді й повага єпископів до того їх спонукувала, щоб не отягатися, але йти в міста й прийматися обов'язків священичого звання. — Між тими мужами вже в перших віках Церкви дивно заяснів великий Василій, єпископ Кесарії в Каппадокії, богослов і бесідник, з яким мало кого можна порівняти, він бо не лише сам добивався вершка всяких чеснот, але й закликав багатьох, щоб наслідували його, підказуючи їм дуже мудрі приписи. Він зібрав їх в монастирях для спільного життя в чернечій дисципліні, щоб вони звикали до добровільних умертвінь та трудів, щоб з хісном використовували час на хвалу Божу й на студії святих наук, і таким чином осягнули багато, а передусім те, що могли своєю чеснотою прославити християнську справу і, в разі потреби, чинно « її захищати ». Тому, відколи той славний Чин законних мужів занепав унаслідок нещасного роздору Фотія, висохло разом з ним щедре джерело благодатей. Одначе, як тільки прийнято Русинів наново до католицької Церкви, він ожив і повернувся до первісної гідности за старанням святого Йосафата, Архиєпископа Полоцького, непереможного мученика і вихованка того ж Чину. Тоді Русини скоро відчули поміч оживаючого Чину. Бо головним завданням його членів утримати зв'язок Русинів з Римською Церквою, виховувати народ, працювати над освітою молоді, виконувати парафіяльні чинності і, врешті, сповняти всі обов'язки, що відносяться до вдосконалювання душ, особливо ж тоді, коли б чи то число світського духовенства, чи то його праця не вистачали б потребам часу. З цих причин з'єднали вони собі таку прихильність

у всіх, таку високу пошану і любов, що лише виключно з Василіян обиралося Єпископів й Архимандритів [1]. На Руськім провінційнім Синоді в Замостю, якого декрети затвердила Апостольська Столиця, застережено, щоб ніхто не міг бути Єпископом, хто не склав би великого обіту в Василіянському Чині; а ніхто не міг скласти обітів, хто не перебув в монастирі рік і шість тижнів законної проби згідно з правилами та звичаями святого Василія [2]. Тому не лише руські Єпископи, але також самі Римські Папи, Наші Попередники, мали Василіянський Чин у великій пошані, віддавали йому заслужені похвали й огортали його особлившою опікою, бо добре знали, що той Чин для католицької Церкви, зокрема серед Русинів, і давніше робив великі прислуги, тож не менше буде їх робити і в майбутності. І добре воно відоме, скільки трудів і старань для піднесення Василіян вклали Климентій УІІІ [3] і Григорій ХІІІ [4]; як і сам Венедикт ХІУ [5], в новіших же часах Пій УІІ [6] з особлившими похвалами його поручали. До цього слід ще додати явне свідчення з останніх часів бл. п. Пія ІХ [7], виражене в Апостольському листі, яким блаженному Йосафатові торжественно віддано шану небесних Святих.

Та коли первісний зв'язок монастирів розірвався, Чин, що колись дуже проквітав, з причини різних людських слабкостей чимало потерпів: а найбільше в тому сторіччі, коли запанував такий шал переконань і зіпсуття звичаїв, католицьке ж навчання стало скрізь зненавиджене. А коли ще й уми, зведені жадобою новостей, звернулися до світових справ, остигла любов багатьох, тож мало є таких, які бажали б виректися марности світу і вступати в сліди Ісуса Христа. — Коли ми так уболівали над недолею Василіянського Чину і в душі роздумували, як би відповідно піднести його з упадку, саме впору сталося, що про дійсний стан дали нам докладні відомости не лише Єпископи, а й самі члени того ж Чину. Та ще й уважали вказаним зробити те, що колись в небез-

---

[1] Бреве Бенедикта ХІУ з дня 12 квітня 1753, що зачинається словами: «Inclytum quidem».

[2] Синод Замойський, тит. УІ про Єпископів.

[3] Климентій УІІІ, Altissimi dispositione, 23 серпня 1603.

[4] Григорій ХІІІ, Benedictus Deus, 1 листопада 1759.

[5] Бенедикт ХІУ, Inter plures, 2 мая 1741; Inclytum, 12 квітня 1753; Super familiam, 30 березня 1756.

[6] Пій УІІ, Ea sunt Ordinis, 30 липня 1822.

[7] Пій ІХ, Splendidissimum Orientalis Ecclesiae, 29 червня 1867.

пеці для Східної Церкви учинив Василій Великий, і просили допомоги, в Апостольської Столиці, підказуючи рівночасно й допоміжні засоби, яких у подібній справі розумно і корисно ужив святий Йосафат. Дуже нам подобалося спільне бажання Єпископів і Монахів: і став утихати біль нашого серця, що витиснула нам жура про Русинів. Скільки разів про них думаємо, стільки разів тривогою сповняється наше серце. Бо не можемо не оплакувати страт, завданих католицькій вірі та без жаху дивитись на небезпеки, які їй грозять. Одначе думаємо, що слушно треба сподіватися, що колись, при Божій помочі й опіці, знову проквітатиме той великий чернечий Чин, бо доки він проквітав, проквітала й руська Церква. Бо треба вважати його за вікове дерево, якого коріння святе; через защеплення нових віток можна надіятися з нього гарних і рясних овочів, і то тим більше, що на робітників запрошується мужів, яких праця в такій справі вже випробувана, тобто монахів Ісусового Товариства, про яких сам святий Йосафат і Митрополит Велямин Рутський переконалися, що це найліпші помічники. Отже ми доручили, щоби цю, таку важну справу, що слушно лежить нам особливо на серці, зріло розважило кількох Всеч. наших братів Кардиналів С.Р.Ц. зі Святої Конґреґації для поширення християнської віри, призначеної для Східних Справ. Затвердивши їхні ухвали щодо упорядкування Василіянського Чину в монастирях Галичини, повагою нашою Апостольською постановляємо і свято зберігати наказуємо те, що наступає:

Хочемо, щоби славний Чин св. Василія Великого в Русинів відновився так, щоби члени його добре і дбайливо приготовані до священичих обов'язків, з ревністю дбали про вічне спасіння ближніх. А щодо цього то Ми нічого більше не бажаємо, як лише того, щоб вони намагалися наслідувати власне св. Йосафата, свого другого батька, і якнайбільше наблизилися до його піднеслої любови. Тому хочемо, щоб колеґія новиків або, як називають, новіціят був правно заведений в Добромильськім монастирі, в межах епархії Перемиської та щоб монастирська церква та її забудування з цілим маєтком, правами і прибутками належали до колеґії новиків або новіціяту.

Повеліваємо, щоб майбутні монахи Василіянського Чину в Галичині відбували новіціят протягом означеного часу; якби зробили інакше, торжественні монаші обіти мають бути уневажнені і так начебто їх не було.

Щоб тим певніше зарадити потребам занепалого Чину та спонукати, щоби більше молоді вступало в таку спасенну для життя установу, ми потверджуємо привілей поновлений з тієї самої причини Нашим Попередником Пієм УІІ, наданий Апостольським листом з дня 30

липня 1822 р., який зачинається: «*Ea sunt ordinis*», так потверджуємо, щоб можна було приймати також латинників, але таких, які ще не прийняли ніяких свячень. Їм нехай буде вільно ще перед торжественними обітами у всім достосуватися до обряду Русинів; а після складення обітів, однак не раніш, треба їх уважати за таких, що правдиво і цілковито перейшли на обряд руський, і забороняється їм вертатися до латинського.

Тому що започатковане діло реформи того Чину має багато трудностей, що вимагають ради і поваги Апостольської Столиці, тому застерігаємо Собі й Нашим Наступникам, Папам Римським, керування тією реформою через нагляд святої Конґреґації для поширення християнської віри для справ Східних, яку над цим поставлено, доки сама Свята Апостольська Столиця інакше не вирішить. Тій самій священній Конґреґації даємо право і владу назначування й вибору Протоігумена або Настоятеля Чину для Галицької провінції, після належного перевірення думки монахів. Той Василіянський Чин виймаємо цілковито з-під звичайної влади і юрисдикції руських Єпископів і навіть самого Митрополита, і заявляємо, що той Чин вийнятий, застерігаючи однак ту владу, яку в такій справі Тридентський Собор признав Єпископам як Делеґатам Апостольської Столиці.

Ідучи за давнім прикладом, зосібна св. Йосафата і Митрополита Велямина Рутського передаємо колеґію початківців, про яку Ми згадали, для науки й управи Ісусовому Товариству на так довго, доки з самого Василіянського Чину не вийдуть мужі, яким Апостольська Столиця вважатиме за відповідне, передати управу Добромильського монастиря.

Отже повеліваємо, щоб кільком вибраним священикам з Ісусового Товариства негайно передати управу Добромильського монастиря і провід новіціяту, однак вони не лише під оглядом монашої дисципліни, але також дотично зміни становища мають і далі перебувати під звичайною владою своїх Настоятелів так як вони тепер є. Тим священикам з Ісусового Товариства нехай Протоігумен передасть вищезгаданий монастир, застерігаючи Василіянам право власти. Той монастир Нам уже добровільно переданий разом з усіма його добрами і прибутками. Про ту передачу нехай буде списаний урядовий документ. Тими добрами і прибутками з тих дібр, призначеними на утримання монастиря і то не з доручення монахів Василіян, але з веління священної Конґреґації для поширення християнського імени. Їй вони мають точно щороку здавати рахунки приходів і розходів, як також звіт зі стану новиків і допущених до новіціяту.

Добромильський монастир, який Ми тимчасово звільнюємо з-під влади Протоігумена, нехай приймає так з обряду руського як і латинського всіх, що заявляють охоту вступити до Василіянського Чину. Треба однак приймати лише таких, яких правість і здібність доведена не тільки автентичними свідоцтвами про їхнє життя і звичаї, але й свідоцтвом обох (Єпископів) Ординаріїв, так місця уродження як місця перебування, — а крім того також доказом піврічної проби щодо їхньої праведности й постійної волі, доказом, який дали в монастирськім відокремленні, перше ніж прийняти початковий монаший одяг.

Добромильські вихованці або новики мають бути виховані у всякій побожності й монашій досконалості згідно з уставом Василіянського Чину та згідно з дисципліною заведеною святим Йосафатом. А що нашим рішучим бажанням є, щоб руський обряд й схвалені звичаї були ненарушено збережені, нехай настоятелі монастиря стараються і подбають про те, щоб прийняти когось з руських священиків для відправ у церкві Богослуження й уділювання святих Тайн в руськім обряді; так само щоб новики дбайливо завчали Літургію і руський обряд. Новики нехай призвичаюються відправляти докладно Богослуження і зберігати стриманість і пости, приписані святим Йосафатом; однак Настоятелеві монастиря дозволяється ті приписи розумно злагіднювати. Також дозволяємо йому зі слушної причини звільняти підвладних собі від церковних приписів, як також уділяємо йому інші повновласті, які Апостольська Столиця звичайно вділяє Настоятелям монаших Чинів.

Святих сповідей новиків також на протязі ще двох років після складення перших обітів буде слухати їхній маґістер, хоч би він був водночас і настоятелем монастиря; одначе так, щоб їм можна було, якщо лише бажають, сповідатися у надзвичайного сповідника.

Після новіціяту, що триватиме рік і шість тижнів, дозволяється новикам правно скласти малі обіти, як тільки вони, після оцінки Настоятелів, покажуться гідними і здібними до виконування обов'язків свого Чину. Котрі покажуться менше гідними і менше здібними, то хоч би вони і склали обіти, які називаються девоціональними, Настоятель монастиря, звільнивши їх від тих обітів, має їм наказати виступити. Тих, що згідно з Правилом склали малі обіти, не дозволяється видаляти без дозволу Апостольської Столиці, за винятком випадку очевидної конечности, яка не терпить ніякої проволоки. Новики по складенні малих обітів мають прикладатися під проводом священиків з Ісусового Товариства до наук гуманістичних; опісля під тими самими учителями будуть завчати філософію й теологію, і в тих студіях будуть вправлятися за системою св. Томи з Аквіну.

По упливі трьох років від часу складення малих обітів дозволяється їм скласти врочисті обіти, як монахам Чину св. Василія, зберігаючи приписи видані Нашим Попередником бл. п. Пієм IX, зокрема в Конституції « *Ad Universalis Ecclesiae* », виданій дня 7 лютого 1861 р.

Ми вважали за відповідне дати ці приписи. Тим часом пильно буде виконуватися праця коло списування правил життя або Конституцій, які будуть зближені до тих, що так знаменито склав св. Василій і св. Йосафат. Хочемо однак, щоб ті правила повагою Нашою і цієї Апостол. Столиці були переглянені і затверджені. І аж на тій підставі сподіємося, що Василіянський Чин Русинів в Галичині, за допомогою Божою, в надії давньої слави віджиє і, вправлений у всякій чесноті, легко осягне те, що намітили були і засновник його Василій, і відновитель Йосафат; а саме: щоб католицьке ім'я в одних зберігати, серед інших поширювати; забезпечити стародавню злуку того народу з Римською Церквою, даючи католицьким Єпископам Русинів учених, діяльних і добрим духом оживлених допоміжників.

Дбаючи однак про добрий стан Василіянського Чину в Галичині, не до цього лише самого обмежуємо Наше піклування, але наша любов обіймає також інших монахів того ж Чину, що живуть поза Галичиною. І ті також достойні Нашого піклування і прихильности, зокрема задля заслуг, які вже мають для католицької Церкви, але задля також інших і ще сподіваних. Тим часом ми певні того, що й вони не занедбають подбати про себе та що намагатимуться всіма способами подбати про те, щоби зберігалася добра слава Василіянського Чину та щоб, за ласкою Божою, наступила бажана злука всіх монастирів.

Сподіємося, що Всечесні Брати, руські Єпископи, для Василіянського Чину визначно заслужені, будуть в душі радіти не так з того, що Ми вважали за вказане звільнити їх в цій справі від тягару, але тому, що після такого наладнання справи Нашою повагою слушно можуть сподіватися від Василіянського Чину тих плодів, яких очікувало спільне бажання всіх.

Щасливих осягів у розпочатому ділі нехай у Бога випросить сама Його Мати Діва Марія разом зі св. Архангелом Михаїлом, небесним Заступником Галичан, з Василієм Великим і Мучеником Йосафатом: за їхнім заступництвом нехай Бог учинить, щоб якнайбільше людей з кожного стану в своїй душі зазнало добродійств цієї реформи.

Така наша воля, таке веління і дозвіл на це. Постановляємо, що не дійсний буде і без значення всякий почин, за який свідомо чи несвідомо поважилася б братися проти Наших постанов яка-небудь влада. Будь-що суперечне, хоч би воно заслугувало особливої й окремої уваги,

цілком не може бути тут перешкодою, і всім тим речам загалом і кожній зокрема, противним цій конституції, відбираємо Апостольською владою правну чинність. Хочемо, щоби примірникам цього Листа, також видрукованим і підписаним рукою якогось урядового нотаря, та потвердженим печаткою особи установленої в церковнім достоїнстві, таксамо вірили всюди в суді і поза ним як і самому Нашому (автентичному) текстові, коли він буде пред'явлений або прибитий для оголошення.

Дано в Римі у св. Петра, під перстенем Рибалки, дня 12 травня 1882, п'ятого року Нашого Понтифікату.

ПАПА ЛЕВ XIII

ПАПА ЛЕВ XIII (1878-1903)

Ініціятор Добромильської Реформи Апост. Листом

« Особливою Охороною »

PORFIRIO PIDRUČNYJ, OSBM

DOCUMENTI RIGUARDANTI L'INIZIO DELLA RIFORMA BASILIANA IN GALIZIA (1880-1882)

INTRODUZIONE

Nel centenario della riforma dell'Ordine Basiliano (1882-1982) presentiamo una sintesi di 146 documenti dal 1880 al 1882 che sono stati raccolti negli archivi della Santa Sede e nell'Archivio Romano della Compagnia di Gesù. Questi documenti svelano alcuni particolari finora sconosciuti sugli inizi della riforma, invitando gli studiosi ad aggiornare l'unica opera al riguardo, che è quella del P. Macario Karovec, OSBM [1].

Il primo tentativo nel secolo scorso di restaurare l'Ordine Basiliano rientra nel piano del Papa Pio IX, il quale decretò (25.6.1852) la visita canonica di tutti i monasteri dell'impero Austro-Ungarico. Per i monasteri Basiliani questa visita finì con la composizione degli Statuti, approvati, per i monaci dell'Ungheria, dal card. G. Szcitovszky [2] (nel 1857) e, per quelli della Galizia, dal card. F. O. von Schwarzenberg [3] (nel 1858). Questa iniziativa, purtroppo, non portò il desiderato rinnovamento [4].

---

[1] KAROVEC M., OSBM, *Velyka reforma*, 4 volumi, Leopoli 1933-38 (in ucraino). Allora l'autore disponeva di pochi documenti e si è soffermato di più sulle proteste contro la riforma (quasi tre volumi). — Il libretto del P. ENRICO JACKOWSKI, S. J., *Bazylianie i Reforma Dobromilska*, Kraków 1884, pp. 48, è stato scritto *ad captum populi*, però contiene notizie molto preziose sull'inizio della riforma, perché l'autore fu in gran parte il promotore e l'esecutore della stessa.

[2] Szcitovszky Giovanni, cardinale, primate dell'Ungheria (1849-1866).

[6] Friedrich O. von Schwarzenberg, cardinale, arcivescovo di Salisburgo (1836-42) e poi di Praga (1842-1885).

[4] Il voluminoso carteggio riguardante ambedue le visite e l'analisi delle Costituzioni da parte della S. Sede si trova nell'*Archivio della S. Congregazione per le Chiese Orientali* (= ACO), Scritture riferite nei Congressi, *Ruteni* 1876-1881, fol. 2153-2301.

L'idea per un secondo tentativo nacque il 29 luglio 1878 [5] durante una seduta particolare della S. Congregazione di Propaganda Fide per gli Affari Orientali (= S.C.P.F.) che rivedeva gli atti del sinodo di Alba Giulia e Fogarás (celebratosi nel 1872), il quale deliberò la riforma dell'Ordine Basiliano in Romania [6]. I membri di quella congregazione particolare decisero di chiedere al Nunzio di Vienna L. Jacobini [7] le più precise ed esatte notizie sullo stato e sulle condizioni dell'Ordine Basiliano nell'Ungheria e nella Galizia. Inoltre, ingiunsero alla Segreteria della Propaganda d'inviare al Nunzio gli Statuti Basiliani del 1858 perché fossero esaminati da una commissione di monaci a ciò deputati. Gli stessi monaci dovevano discutere insieme sul modo della riforma e sull'unione dei Basiliani in un'Ordine, inviandone poi le conclusioni ed osservazioni alla Santa Sede [8]. Però, questa decisione fu rimandata alla pubblicazione del decreto di revisione del suddetto sinodo che apparve tre anni dopo, cioè il 19 marzo 1881.

Tuttavia, prima dell'emanazione di quel decreto, un altro stimolo ad occuparsi della restaurazione dell'Ordine Basiliano diede Padre Isidoro Dolnyckyj [9], spirituale del Collegio di Leopoli, il quale suggeriva alla Propaganda (il 20.2.1880) d'affidare questo compito al nuovo vescovo ausiliare Silvestro Sembratovyč [10], « ut destruat et evellet et aedificet et plantet » (cf. doc. nr. 2). Dopo alcuni dispacci (doc. 3-6 la cosa cadde nell'oblio. Rinacque ancora qualche speranza col sacerdote Nicola Malynjak, prefetto del Seminario di Leopoli, che domandava di farsi monaco nel monastero di Grottaferrata (doc. 7). I vescovi ucraini

---

[5] Dall'*Archivio Segreto Vaticano* (= ASV), Nunziatura di Vienna (= NdV), consta che ancora prima di questa data, specialmente negli anni 1870-74, la S. Congr. di Propaganda Fide per gli Affari Orientali (= S.C.P.F.), il Nunzio di Vienna M. Falcinelli Antoniacci (1863-74) ed il metr. Giuseppe Sembratovyč erano interessati alla rifioritura dell'Ordine Basiliano, ma senza prendere le opportune misure al riguardo. Cf. la lettera del Nunzio al metr. G. Sembratovyč (del 12.9.1871): ASV NdV vol. 470, fol. 681.

[6] MANSI, *Collectio Conciliorum*, vol. 42, Graz 1961, col. 590.

[7] Jacobini Ludovico, nunzio ap. in Austria (1874-1880); Segretario di Stato di S. Santità (1880-87).

[8] MANSI, *Collectio Conciliorum*, vol. 42, coll. 918-919, adnotatio nr. 100; ACO, *Acta*, vol. 10 (1878), fol. 617v.

[9] Dolnyckyj Isidoro (1830-1924), direttore spirituale e professore di liturgia nel Col. Greco di Roma (1857-77) e dopo in quello di Leopoli (1877-1924).

[10] Sembratovyč Silvestro, vescovo coad. di Leopoli (1878-82); amministratore della metropolia di Halyč (1882-85) e poi metropolita (1885-98).

e la stessa S.C.P.F. pensavano d'impiegarlo alla riforma dei Basiliani della Galizia (doc. 9-12); ma questo fu solo un sogno (doc. 106).

Solamente dopo l'emanazione del decreto (19.3.1881) della revisione del sinodo di Alba Giulia e Fogarás, la S.C.P.F. cominciò a mettere in atto le decisioni prese nel 1878. Al Nunzio di Vienna Vannutelli furono trasmesse le Regole dei Basiliani del 1858 [11] e gli fu data la facoltà di convocare una commissione di monaci « scegliendo tanto tra i Rumeni dell'Ungheria, quanto tra i Ruteni della Galizia, onde ottenere la unità della riforma dell'intiero Ordine Basiliano » (doc. 14).

Però, prima di convocare la suddetta commissione di monaci, il Nunzio voleva conoscere lo stato reale dei monasteri Basiliani in Galizia e in Romania. Lo storico Giuliano Peleš [12], rettore del Collegio Ruteno di Vienna, fornì alcune notizie sui monasteri della Galizia, ma consigliò al Nunzio di chiedere informazioni più dettagliate al provinciale dei Basiliani, P. Clemente Sarnyckyj [13], e al vescovo Silvestro Sembratovyč (doc. 15). Quest'ultimo, a richiesta della S.C.P.F. e del Nunzio (doc. 16-17), stese la sua relazione e suggerì d'incaricare il metr. Giuseppe Sembratovyč [14] perché controllasse se fosse osservato il regolamento da lui prescritto ai monasteri Basiliani durante la visita del 1874 e si accertasse quanti monaci fossero disposti ad accettare la riforma (doc. 18). Il 19 luglio 1881 la S.C.P.F. incaricò il metr. Giuseppe Sembratovyč di visitare i monasteri Basiliani in Galizia (doc. 22). La relazione sulla visita ed i suggerimenti del Metropolita furono inviate a Roma il 2 gennaio 1882 (doc. 30).

Nello stesso periodo il Nunzio di Vienna comunicò la decisione della S.C.P.F. (doc. 14) all'arcivescovo di Alba-Giulia e Fogarás, Giovanni

---

[11] Al Nunzio Serafino Vannutelli (1880-1887) furono trasmesse le Regole composte per i Basiliani di Galizia che si trovano nell'Archivio Segr. Vaticano, Nunz. di Vienna, vol. 570, fol. 167-246: « *Synopsis Statutorum Religiosi Ordinis S. Basilii M. ... pro observantia eiusdem Ordinis Provinciae Galicianae Religiosis praescriptorum* - 1858 ». Le Regole per i Basiliani dell'Ungheria furono pubblicate nel 1857 in latino sotto il titolo « *Statuta Ordinis S. Basilii M.* » e poi nel 1858 in ruteno.

[12] Peleš Giuliano, rettore del Col. Ruteno a Vienna (1874-83); primo vescovo di Stanislaviv (1885-91); vescovo di Peremyšl (1891-96).

[13] Sarnyckyj (Sarnicki) Clemente, OSBM, provinciale dei Basiliani in Galizia (1878-1882) e poi dei non riformati fino alla sua morte († 1909); promotore della riforma dell'Ordine.

[14] Sembratovyč Giuseppe, metropolita di Halyč (1870-1882); consigliere straordinario per gli affari della Chiesa Ucraina a Roma (1882-† 1900).

Vancea [15], e chiese informazioni sui monasteri Basiliani in Romania. L'arcivescovo rispose (18.8.1881) che nella sua provincia esisteva un solo monastero Basiliano, quello di Blaj, in cui vivevano solo due monaci. Gli altri monasteri erano *improprie dicti*, cioè, senza monaci, con qualche chiesa o fondo che anticamente aveva fatto parte del monastero e ora erano amministrati da sacerdoti secolari [16].

Intanto il provinciale Clemente Sarnyckyj, OSBM, mandò nell'agosto o nel settembre 1881 al Nunzio di Vienna una informazione dettagliata sui monasteri Basiliani in Galizia e diede alcuni consigli per la rifioritura dell'Ordine (doc. 23). Ma il suo vero progetto di riforma, concepito da molto tempo « absque omni influxu alieno », come affermò lui stesso (doc. 26), lo rivelò prima di Natale 1881 al provinciale dei Gesuiti, P. Enrico Jackowski [17], uomo pieno di zelo e molto preoccupato per il futuro della Chiesa Unita [18]. Quando P. Jackowski ottenne il beneplacito dei suoi consultori per intraprendere l'opera della riforma dei Basiliani, P. Clemente Sarnyckyj, OSBM, scrisse, nel giorno di Natale del 1881, un memoriale al Papa Leone XIII (doc. 26), in cui espose il suo progetto, chiedendo di affidare la riforma dei Basiliani ai Padri della Compagnia di Gesù. Il memoriale fu raccomandato dal P. Jackowski al Segretario di Stato, card. Ludovico Jacobini, e al card. M. Ledóchowski [19]. Tutte queste lettere e raccomandazioni, insieme col memoriale del P. Sarnyckyj, furono spedite al Preposito Generale della Compagnia di Gesù, Pietro Beckx [20] (doc. 28). Nella lettera indirizzata al

---

15 Vancea (Vancza) de Buteasa Giovanni, metropolita dei Romeni (1868-1892).

16 ASV NdV, vol. 587, Alba Giulia e Fagarás, fasc. 1, fogli non num. A quanto pare, il vescovo di Mukačiv non fu interpellato. Dalla corrispondenza del Nunzio con l'eparchia di Mukačiv non consta (cf. ASV NdV, vol. 592).

17 Jackowski Enrico, S. J., provinciale della Galicia (1881-1887); visitatore dei Basiliani (1883-87).

18 Nel marzo del 1878 P. Jackowski andò clandestinamente, in veste di mercante, nella regione di Cholm (dove l'Unione fu soppressa dalla Russia nel 1875) con lo scopo di aiutare i cattolici ucraini perseguitati per la fede. Nell'aprile dello stesso anno fu imprigionato dalla polizia russa, ma liberato nel novembre del 1879. Il suo racconto su quest'avventurosa missione si trova nell'Archivio Romano della Compagnia di Gesù (= ARSI), vol. 1007, Prov. Galic. 7-XVI, 11. Nello stesso Archivio ed in quelli della S. Sede ci sono moltissime lettere di P. Jackowski che riguardano l'Ordine Basiliano e la Chiesa Ucraina.

19 Ledóchowski Mieczyslaw Halka, arcivescovo di Gnesna e Posnania (1866-86); cardinale dal 1875; prefetto della S.C.P.F. (1892-1902).

20 Beckx Pierre-Jean, preposito generale dei Gesuiti (1853-1887).

Preposito Gen. P. Jackowski chiedeva il permesso di venire a Roma per poter esporre la complessa questione, ma la risposta fu negativa. Il Preposito comandava di aspettare « sine rumore » (doc. 29) e il 5 gennaio 1882 spediva al Segretario di Stato il memoriale del P. Sarnyckyj, OSBM, e la lettera del P. Jackowski (doc. 31). Dalla Segreteria di Stato la pratica fu trasmessa (il 4.2.1882) [21] al Prefetto della Propaganda, card. Giovanni Simeoni [22]. Il 7 febbraio 1882 il progetto del P. Sarnyckyj venne presentato al Papa Leone XIII, il quale decise d'invitare P. Jackowski S.J. a Roma.

Alla fine del febbraio 1882 P. Jackowski arrivò a Roma e presentò il suo elaborato sotto il titolo: « *Responsa ad quaesita S. Congregationis de P. F. de reformatione Ordinis S. Basilii Magni in Galicia et Hungaria* » (doc. 41) [23]. In questo suo scritto egli indicò il modo di condurre la riforma e il futuro scopo dell'Ordine. P. Jackowski, evidentemente d'accordo col P. Sarnyckyj, si dichiarò per un'Ordine Basiliano contemplativo-attivo sulle orme di San Giosafat († 1623), cioè, strettamente legato alla prima riforma del metr. Giuseppe Rutskyj (1613-1637). C'era chi pensava diversamente, come per esempio P. Pietro Semenenko [24], superiore generale dei PP. Resurrezionisti, che si manifestò per un'Ordine Basiliano essenzialmente contemplativo, secondo la sua vocazione primitiva (doc. 40).

Il 16 e 17 marzo 1882 si svolse una congregazione particolare dei cardinali della S.C.P.F. sulla riforma dei Basiliani. Il documento base della discussione fu il progetto del P. Jackowski e P. Sarnyckyj, esposto nelle « *Responsa* » (doc. 41). In seguito tutte le decisioni di questa congregazione (doc. 43) furono incluse nella lettera apostolica « *Singulare praesidium* » [25].

Per quasi due mesi si attese a Roma con ansia il nulla osta del governo austriaco (doc. 46, 48-52). Infine l'imperatore Francesco Giuseppe I espresse il suo parere favorevole e la lettera apostolica « *Singulare*

---

21 ASV, *S. Congr. Vescovi-Regolari, Regolari* 1882, fogli non num.

22 Simeoni Giovanni, card. prefetto della S.C.P.F. (1878-92).

23 Nello stesso tempo P. Jackowski stese un'ampia Relazione sullo stato della Chiesa Ucraina in Galizia (ASV NdV, vol. 565, fol. 408-416) e fu ricevuto in udienza dal Papa e dal Prefetto della S.C.P.F., card. Simeoni.

24 Semenenko Pietro († 1886), confondatore e generale della Compagnia della Risurrezione.

25 Sulla redazione di questa lettera apostolica non ho trovato nessun documento.

praesidium » di Leone XIII venne pubblicata il 12 maggio 1882 (doc. 58). Il documento pontificio spiega tutti i particolari della riforma dell'Ordine Basiliano, guidata dai Padri della Compagnia di Gesù, che avrà come punto d'avvio l'antico monastero di Dobromyl [26]. Per il tempo della durata della riforma i beni dello stesso monastero saranno amministrati dai PP. Gesuiti. Ivi si erigerà un solo noviziato per tutta la Galizia, in cui potranno entrare anche i giovani del rito latino. I novizi Basiliani saranno educati per un anno e 6 settimane, secondo lo spirito di San Basilio, del metr. Giuseppe Rutskyj e di San Giosafat, e riceveranno un'istruzione accurata dei riti e delle cerimonie da qualche prete secolare. Dopo il noviziato gli alunni Basiliani si dedicheranno allo studio delle lettere, della filosofia e della teologia sotto la guida dei PP. Gesuiti. I riformatori prepareranno un nuovo codice delle Costituzioni, simili a quelli che furono composte da San Basilio e da San Giosafat. I monaci Basiliani saranno esenti e direttamente soggetti alla Santa Sede. Per ora la riforma sarà limitata ai Basiliani della Galizia.

Numerosi sono i documenti che si riferiscono alle proteste del clero contro la lettera pontificia (doc. 88, 100, 101 etc.). Anche il metr. Giuseppe Sembratovyč manifestò il suo riserbo (doc. 69), ma poi si persuase delle ottime intenzioni del S. Padre e scrisse delle lettere circolari al suo clero e al popolo, invitandoli alla calma (doc. 71, 110).

Il 15 giugno 1882 il monastero di Dobromyl fu consegnato ai PP. Gesuiti (doc. 86), destinati alla riforma (P. Gaspare Szczepkowski [27] — rettore e maestro di novizi; P. Paolo Makowski — socio; P. Riedl e alcuni fratelli coadiutori - doc. 77). Il noviziato fu aperto nell'agosto e nel settembre già contava 24 novizi (doc. 121).

In seguito la documentazione converge sull'opportunità o meno del Capitolo dei Basiliani non riformati (doc. 70, 85, 95, 96, 102, 103) e sulla richiesta dell'imperatore d'Austria e del Papa di sostituire i PP. Gesuiti polacchi nel monastero di Dobromyl con quelli di altre nazionalità (doc. 64, 73, 109, 114-116 etc.).

Inoltre troviamo documenti che toccano diversi argomenti. Per esempio il ritrovamento delle Costituzioni Basiliane del sec. XVIII: « *Summarium Regulae S. Basilii* » (in polacco). P. Jackowski elogia questo « Sommario » come « optime concinnatum » (doc. 127).

---

[26] Perciò spesso viene chiamata: *Riforma di Dobromyl'*.

[27] Szepkowski Gaspare, S.J., provinciale dei Gesuiti in Galizia (1866-71; 1893-97); superiore della riforma di Dobromyl e maestro dei novizi (1882-1893); visitatore dei Basiliani (1893-97).

La riforma di Dobromyl durò 22 anni (1882-1904). Durante questo periodo gli archivi della Santa Sede (specialmente della S. Congregazione per le Chiese Orientali) e dei PP. Gesuiti (di Roma e di Cracovia) si riempirono di documenti riguardanti quest'argomento.

I sommari dei documenti sono stati estratti dai seguenti archivi:

ACO = *Archivio della S. Congregazione per le Chiese Orientali*:

Acta - della Congregazione;
LD - Lettere e Decreti
SC - Scritture riferite nei Congressi: Ruteni.

ARSI = *Archivio Romano della Compagnia di Gesù*:

Provincia Galiciana (abbr.: Gal.), vol. 1007.
Litterae Praepositi Generalis: Galicia, vol. IV; Curia Romana, vol. III.

ASV = *Archivio Segreto Vaticano*:

NdV - Nunziatura di Vienna, specialmente il vol. 570.

DOCUMENTI

1.

Leopoli, 9.2.1880.

P. Nicola Malynjak, prefetto del Seminario di Leopoli, alla Sacra Congregazione de Propaganda Fide per gli Affari Orientali (= S.C.F.P.).

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2343-5.

Deplora lo stato della Chiesa Ucraina e poi dell'Ordine Basiliano: « Non equidem diffiteor maximopere utilem esse posse Ruthenorum Ecclesiae Ordinem S. Basilii M. Verum hic quondam heic numerosus, diffusus, potens, strenuus, celeber, nunc externis vicissitudinibus et interna corruptione ad miserandam redactus conditionem, ludens extremis forte obviam it (!) diebus; inutilis Reipublicae factus ».

2.

Leopoli, 20.2.1880.

P. Isidoro Dolnyckyj, spirituale del Seminario di Leopoli, al Nunzio di Vienna, card. Ludovico Jacobini.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2581-2.

Informa sul Seminario e poi: « I nostri Basiliani non si vogliono né si sanno aiutare; la diocesi non ha quasi nessun vantaggio da loro. In questo momento mi viene così un'idea, se al Monsignor Suffraganeo (Silvestro Sembratovyč - P. P.) adesso che ancora non ha in mani sue li affari della diocesi, si desse da Roma l'autorizzazione di mettere in ordine i monasteri Basiliani, « ut destruat et evellet et aedificet et plantet », forse si arriverebbe a qualche notabile risultato. Noi oggidì avressimo (!) bisogno d'un corpo religioso che s'occupasse dell'educazione della gioventù, massimamente che adesso si veggono appresso di noi sorgere alcuni collegi o istituti, che stanno in mano de' secolari ».

3.

Roma, 9.3.1880.

S.C.P.F. al Nunzio di Vienna.

ACO LD vol. 13, fol. 113.

La Congregazione accoglie il suggerimento del P. Dolnyckyj di affidare la riforma dei Basiliani al vescovo Silv. Sembratovyč e lo rimette al giudizio del Nunzio: « Nel caso che l'Em.za Vostra approvi questa

idea potrebbe interpellare in proposito il R.mo Mons. Silvestro, e prendere insieme concerti preliminari sull'oggetto ».

4.

Vienna, 18.3.1880.

Nunzio di Vienna al vescovo Silvestro Sembratovyč.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2365 (Non ho trovato il testo).

Interroga il vescovo S. Sembratovyč secondo l'ordine ricevuto dalla S.C.P.F. (cfr. doc. nr. 3).

5.

Leopoli, 24.3.1880.

Silvestro Sembratovyč, vescovo ausiliare di Leopoli, al Nunzio di Vienna.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2365-7.

Accetta l'incarico della visita dei monasteri Basiliani della Galizia ed informa sullo stato di decadenza dei medesimi, nonché sulla difficoltà d'introdurvi riforme. Sarebbe opportuno interpellare sull'argomento il metr. Giuseppe Sembratovyč e domandare se egli non abbia qualche progetto in vista, perché molti anni prima (nel 1874 - P. P.) aveva visitato tutti i monasteri Basiliani. Sarebbe conveniente prevenire anche il Governo, affinché non s'impadronisca dei beni di questi monasteri.

6.

Vienna, 1.4.1880.

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2364.

Acclude la risposta del vescovo Silv. Sembratovyč (cf. doc. nr. 5) e non dà molto peso al timore che il Governo s'impossessi dei beni dei monasteri Basiliani. Approva il progetto della visita dei monasteri, ma crede opportuno prevenire il metr. Giuseppe Sembratovyč.

7.

Leopoli, 6.11.1880.

P. Nicola Malynjak alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2408, 2414.

Fra le altre cose domanda di farsi Basiliano nel monastero di Grot-

taferrata. « Ut sic in vita regulari bene formatus possim dein in hanc provinciam reversus: apte, strenue, proficue bono Ecclesiae me totum impendere ».

8.

Leopoli, 5.11.1880.

Metropolita Giuseppe Sembratovyč: « Relatio de statu Ruthenorum graeco-catholicorum dioecesium, Archiepiscopalis Leopoliensis et Metropolitanae Haliciensis, canonice Unitarum in ditionibus imperiae (!) *Austriae, data 1880 ».*

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2419-2432.

Sull'Ordine Basiliano il Metropolita riferisce che in nessun convento c'è il numero canonico di monaci. Sono tutti sacerdoti e si fanno servire dai laici secolari. E suggerisce: « Prodesset sane multum, ut monasteria haec strictiori visitationi et inspectioni Archipraesulum subjicerentur et quidem in tota hac Metropolitana provincia » (fol. 2430).

9.

Leopoli, 31.12.1880.

Metropolita Giuseppe Sembratovyč alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2588-9.

Si mostra favorevole all'idea del sacerdote Nicola Malynjak di farsi monaco nel monastero di Grottaferrata. Dopo la professione potrebbe ritornare in patria e, come maestro dei novizi, cominciare la riforma dell'Ordine Basiliano in Galizia.

10.

Roma, 15.1.1881.

S.C.P.F. al vescovo di Peremyšl' - Giovanni Stupnyckyj (1872-1891).

ACO LD vol. 14, fol. 15.

Chiede d'indicare alcun monastero Basiliano fuori della Galizia (in Ungheria o altrove), dove il sacerdote Nicola Malynjak possa fare il noviziato. Spera che egli possa contribuire alla restaurazione dei monasteri Basiliani in Galizia.

11.

Peremyšl, 28.1.1881.

Vescovo di Peremyšl, G. Stupnyckyj, alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2590-91.

Risponde alla lettera del 15.1.1881. Padre N. Malynjak potrebbe fare il noviziato nel monastero dei Basiliani di Dobromyl'. Anche fra i Basiliani Ruteni ci sono uomini che osservano strettamente la Regola. Esclude che vada in Ungheria.

12.

Roma, 7.2.1881.

S.C.P.F. al Padre Nicola Malynjak.

ACO LD vol. 14, fol. 75.

Il monastero di Grottaferrata per ora si trova in circostanze molto difficili. Consiglia di entrare nel monastero di Dobromyl. Lì si può fare bene il noviziato, perché il superiore osserva fedelmente la Regola.

13.

Prjašiv, 31.3.1881.

Nicola Tovt, vescovo di Prjašiv (1876-1882): Relazione sull'eparchia.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2519-2535.

Fra le altre cose, riferisce che nella sua diocesi ci sono due monasteri dei Basiliani con due o tre monaci. Ogni anno sono visitati dal loro Proto-egumeno, residente nella diocesi di Mukačiv.

14.

Roma, 24.4.1881.

S.C.P.F. al Nunzio di Vienna, S. Vannutelli.

ASV NdV vol. 565, fol. 42rv; ACO LD vol. 14, fol. 244-5.

Nella revisione del Sinodo provinciale di Fogarás e Alba Giulia, la S.C.P.F. ha rivolto una attenzione tutta speciale all'Ordine di S. Basilio, rilevando i notevoli vantaggi che potrebbero derivare alla Chiesa dalla sua restaurazione. S. Congregazione richiede le più precise ed esatte

notizie sullo stato e sulle condizioni di quest'Ordine nell'Ungheria e nella Galizia e trasmette al Nunzio le Regole già stabilite per quest'Ordine (nel 1858) « ... acciocché vengano sottoposte ad un'accurato esame da una commissione di monaci all'uopo stabilita dalla medesima S. V., scegliendo tanto tra i Rumeni dell'Ungheria, quanto tra i Ruteni della Galizia, onde ottenere la unità della riforma dell'intiero Ordine Basiliano ».

15.

Vienna, aprile-maggio 1881.

Relazione « Clerus Regularis Ordinis S. Basilii M. in Galizia » del Canonico Giuliano Peleš, rettore del Seminario Ruteno di Vienna.

ASV NdV vol. 565, fol. 43-53.

I monaci Basiliani hanno 14 monasteri: 8 nella Arcidiocesi di Leopoli e 6 in quella di Peremyšl. Avevano l'Abate fino al 1855, il quale risiedeva nel monastero di Žovkva. Adesso il loro capo si chiama Proto-egumeno e abita nella città di Leopoli. L'attuale Proto-egumeno o Provinciale è il Padre Clemente Sarnyckyj, « vir doctus, prudens eloquensque et bene catholicus..., posset pro Ordine Basilianorum multa bona facere et optima consilia suppeditare, quomodo hic quondam celeberrimus religiosus Ordo ad novam vitam suscitandus esset ». — Quasi tutti i Basiliani (59 professi, 10 novizi) sono devoti alla Santa Unione. Hanno le scuole pubbliche: ginnasio e scuola elementare a Bučač e una scuola elementare a Drohobyč e alcuni di loro insegnano nelle altre scuole pubbliche. Si dedicano anche alla cura delle anime in sette parrocchie. — Sono decaduti, perché non osservano la Regola. Che cosa si deve fare per la rifioritura dell'Ordine? « Responsum pro homine extra claustra vivente revera difficilissimum », ma ecco alcuni suggerimenti: 1) Sarebbe opportuno eleggere un abate o archimandrita perché abbia cura della disciplina monastica; 2) È necessario che si dedichino di più allo studio delle lettere e della teologia, perché non hanno delle persone colte. Forse sarebbe conveniente che mandassero i loro studenti per gli studi superiori a Roma o a Vienna; 3) L'abate o proto-egumeno deve vigilare perché i Basiliani escano fuori dai monasteri vestiti nell'abito monastico, perché « ... Basilitae extra monasterium vix in habitu religiosorum conspiciuntur ». — Le informazioni più precise si possono chiedere al Padre Proto-egumeno Clemente Sarnyckyj o al vescovo Silv. Sembratovyč.

16.

Roma, 10.5.1881.

S.C.P.F. al vescovo Silvestro Sembratovyč.

ACO LD vol. 14, fol. 292-3.

Chiede il suo parere circa il modo « da tenersi per fare rifiorire il monastero dell'Ordine Basiliano (di Leopoli), che già sembra prossimo ad estinguersi ».

17.

Vienna, 21.5.1881.

Nunzio di Vienna, S. Vannutelli, al vescovo Silv. Sembratovyč.

ASV NdV vol. 570, fol. 165rv.

Chiede una relazione esatta sul numero dei monasteri Basiliani e dei monaci, nonché sulla loro disciplina.

18.

Leopoli, 6.6.1881.

Vescovo Silvestro Sembratovyč alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2573-6.

Prima risponde circa il modo di provvedere al Seminario di Leopoli e poi « circa il modo da tenersi per fare rifiorire l'Ordine Basiliano ». Dà un resoconto dei monasteri e dei monaci, secondo lo Schematismo del 1881. Quanto alla riforma, nota che non è una cosa facile per la mancanza di individui adatti e l'opposizione di molti monaci. Dunque, si dovrebbe farla con l'aiuto del Governo. *Il suo parere*: Ottenere dal Governo la promessa che esso non si intrometterà nella riforma. Indagare il parere dei monaci circa la riforma per vedere quanti sarebbero disposti a seguirla. Mons. Metropolita ha visitato nel 1874 tutti i monasteri Basiliani ed ha emanato un decreto di riforma. Si potrebbe incaricare nuovamente lui (o qualcun altro) per controllare se questo regolamento si osserva e allo stesso tempo vedere quanti sarebbero disposti ad accettare la riforma. Questi sarebbero messi nei monasteri separati. Nel medesimo tempo si dovrebbe istituire un noviziato secondo la Regola di San Basilio. Molti candidati alla vita monastica si troverebbero anche fra il clero secolare.

19.

Leopoli, 24.6.1881.

P. Isidoro Dolnyckyj alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2572.

Chiede che P. Teofilo Sembratovyč venga fatto rettore stabile del Seminario di Leopoli e finisce la lettera con tale supplica: « La prego d'insistere presso il Nunzio a Vienna, acciocché s'impegni cautamente presso il Governo per il ristabilimento dei Basiliani ».

20.

Roma, 6.7.1881.

Padre Nicola Malynjak alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2587.

Padre Malynjak, venuto a Roma come pellegrino, domanda il permesso di incominciare il noviziato nel monastero di Grottaferrata.

Nota sullo stesso foglio: « Congr. 8 luglio 1881: Che aspetti ».

21.

Roma, 16.7.1881.

S.C.P.F. al Padre Isidoro Dolnyckyj.

ACO LD vol. 14, fol. 433v-4.

« ... Quanto per il ristabilimento dell'Ordine Basiliano, mi reco a premura di participarle, che sopra ambedue i punti ho trattato con Mons. Metropolita e che, se desidera conoscere l'esito delle trattative, potrà rivolgersi a codesto Mons. Vescovo Ausiliare (S. Sembratovyč - P. P.), il quale è pienamente informato di tutto ».

22.

Roma, 19.7.1881.

S.C.P.F. al metropolita Giuseppe Sembratovyč.

ACD LD vol. 14, fol. 437v-8v.

Delega a visitare i monasteri Basiliani in Galizia e richiamare i monaci all'osservanza fedele della Regola. Quelli che non lo vorranno fare, devono ritirarsi in determinati monasteri.

23.

Leopoli, agosto-sett. 1881.

P. Clem. Sarnyckyj, provinciale dei Basiliani, alla S.C.P.F.

ASV NdV vol. 570, fol. 396-398v.

Una relazione dettagliata sull'Ordine Basiliano, del quale fanno parte 14 monasteri; 49 sacerdoti; 6 fratelli coadiutori; 4 chierici e 8 novizi, etc. Loda il loro lavoro e la loro disciplina religiosa, ma ammette che la maggior difficoltà consiste nella mancanza delle vocazioni. Le cause: il materialismo dell'epoca; il nazionalismo (i giovani polacchi del rito latino, non entrano più nell'Ordine Basiliano); ed il servizio militare obbligatorio per tutti i giovani. Suggerimenti per la rifioritura dell'Ordine: Fare un superiore generale, indipendente dai vescovi ordinari, come lo hanno gli altri Ordini religiosi. Questo superiore generale avrà cura dei monasteri e dei monaci. Unire tutti i Basiliani del rito greco (Galizia, Ungheria, Romania, Italia) sotto un superiore generale con residenza a Roma.

24.

Vienna, 8.10.1881.

Nunzio di Vienna al P. Clemente Sarnyckyj, OSBM.

ASV NdV vol. 570, fol. 166.

Ringrazia per l'informazione circa lo stato attuale dell'Ordine Basiliano e spera che saranno applicati i rimedi necessari per il ristabilimento dell'Ordine.

25.

Leopoli, 16.10.1881.

Vescovo Silvestro Sembratovyč alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2592.

Quanto al progetto di adoperare i monaci latini per la riforma, specialmente quelli polacchi, è molto difficile perché il Consiglio provinciale della Galizia vede di mal occhio le corporazioni religiose latine. — I Padri Gesuiti che conoscono la lingua rutena sono 15 (ne dà l'elenco).

26.

Cracovia, 25.12.1881.

Memoriale del P. Clemente Sarnyckyj, provinciale dei Basiliani, trasmesso al Papa Leone XIII.

ACO Acta vol. 13 (1882), fol. 136-7; KAROVEC M., *Velyka Reforma* I, 48-50.

L'Ordine Basiliano in Galizia si trova in uno stato di estrema decadenza. Per riformarlo bisogna ricorrere ai Padri della Compagnia di Gesù, come s'è fatto ai tempi di San Giosafat. *Propone*: 1) che si eriga un noviziato dei Basiliani affidato ai PP. Gesuiti; 2) che si esima l'Ordine Basiliano dalla giurisdizione degli Ordinari ruteni; 3) che si nomini un Legato Apostolico, munito di poteri speciali, perché diriga l'impresa; 4) che s'invitino gli attuali monaci per tornare alla primitiva osservanza; 5) si dia ai Basiliani riformati un superiore generale che risieda a Roma. Alla fine sottolinea che l'idea è del tutto sua e che l'ha concepita molto tempo fa, « absque omni influxu alieno ».

27.

Cracovia, 25.12.1881.

P. Enrico Jackowski, provinciale dei Gesuiti della Galizia, al card. Ludovico Jacobini, Segretario di Stato.

KAROVEC M., *Velyka Reforma* I, 131-2. Un'altra lettera dello stesso tenore fu spedita al card. polacco Ledóchowski, cf. ivi pag. 133-135.

Trasmette la copia del memoriale del Padre Clem. Sarnyckyj, OSBM (cf. doc. nr. 26) e lo raccomanda. Se il Papa giudicherà che il tempo della riforma è opportuno, si cominci « fortiter, celeriter et secreto », perché l'attuazione del progetto incontrerà validissimi oppositori fra i ruteni cattolici. Osserva che al presente ci sono 8 novizi e due sacerdoti secolari che aspirano alla vita religiosa. Questi potrebbero costituire il primo nucleo del rinascente Ordine Basiliano.

28.

Cracovia, 25.12.1881.

P. Jackowski S.J. al Preposito Generale della Compagnia di Gesù, Pietro Beckx.

ARSI vol. 1007, Gal. 7-XV, 2.

Trasmette i documenti relativi alla riforma dell'Ordine Basiliano

МИТР. ЙОСИФ ВЕЛЯМИН РУТСЬКИЙ (1613-1637)

Обновитель чернечого життя в Київській митрополії

in Galizia: la sua lettera al card. Ledóchowski, « cui libellum supplicem Praepositi Provincialis Basilianorum ad Suam Sanctitatem adjunxi Beatissimo Patri tradendum », e la lettera al card. Jacobini con la copia del memoriale del P. Clem. Sarnyckyj, OSBM. — Informa che i suoi Consultori si sono espressi « unanimiter » per la promozione di quest'opera, la quale potrebbe aiutare molto l'Unione dei Ruteni. Il tempo e le circostanze sono molto opportune: il Governo austriaco e la nobiltà polacca certamente saranno favorevoli. — Per quest'opera bastano due sacerdoti. Propone P. Gaspare Szczepkowski e P. Casimiro Riedl. La riforma durerà da 8 a 12 anni. Gli scolastici Basiliani possono frequentare i collegi dei Gesuiti. È necessario esimere i monaci Basiliani dalla giurisdizione degli Ordinari, perché nei concistori vescovili ci sono uomini di fede assai sospetta. — Forse sarebbe meglio venire a Roma per esporre tutta la faccenda.

29.

Fiesole, 31.12.1881.

P. Beckx, Preposito Generale S. J., al P. Jackowski, S.J.

ARSI *Litt. Praep. Gen., Prov. Galic.*, vol. IV, p. 206.

Promette di mandare subito tutto il materiale (concernente la riforma dei Basiliani) a Roma, cioè al Segretario di Stato, card. L. Jacobini, e di domandare se sia necessario (per P. Jackowski) di venire a Roma per capire meglio quello che bisogna fare. « Interea rem Deo commendamus, sine rumore, ne homines inimici bonum quod intenditur, impediant ».

30.

Leopoli, 2.1.1882.

Metropolita G. Sembratovyč alla S.C.P.F.

ACO Acta vol. 13, fol. 1378; KAROVEC M., *Velyka Reforma* I, 88-90.

Rapporto sulla visita dei monasteri Basiliani, condotta dallo stesso Metropolita dal 9 settembre al 14 ottobre 1881. Riferisce che i monaci sono d'accordo sul fatto che bisogna fare qualche riforma ed espone il progetto da lui escogitato per attuarla: 1) Bisogna dividere i monaci in due gruppi: quelli che vogliono vivere secondo la Regola antica e quelli che sono disposti ad iniziare la riforma. 2) La riforma si svolgerebbe almeno in tre monasteri sotto la direzione di maestri dei novizi,

scelti fra gli stessi Basiliani ed approvati dal Metropolita. 3) Chiede che sia rafforzata l'autorità del Metropolita sui monaci, essendo insufficienti i poteri finora da lui esercitati su di essi.

31.

Fiesole, 5.1.1882.

Preposito Gen. S.J. P. Beckx, al card. Jacobini, Segretario di Stato.

ARSI *Litt. Praep. Gen., Curia Romana,* vol. III, p. 32-33.

P. Jackowski, Provinciale della Galizia, aveva domandato di venire a Roma per esporre alcuni punti. Gli fu risposto che « tali visite non si hanno a fare, se non per cose gravi e di molta importanza. Ora rispondendo egli a quella mia, mi mandò aperte le incluse lettere, che dopo averne preso notizia, credo doverle mandare all'Em.za V. Rev.ma. Io intanto ho scritto al detto Padre che per il momento non si muova ». Aggiunge che P. Jackowski « è un eccellente religioso, pieno di zelo per la religione, uomo capace e da tutti molto stimato ».

32.

Roma, 4.2.1882.

S.C.P.F. al Preposito Gen. dei Gesuiti, Pietro Beckx.

ACO LD vol. 15, fol. 60v-61.

Prega di indicare il numero dei soggetti, di cui la Compagnia può disporre per la riforma dell'Ordine Basiliano e di fare in proposito tutte quelle osservazioni che crederà opportune.

33.

Roma, 7.2.1882.

Udienza del Prefetto della S.C.P.F. (Simeoni) dal Papa Leone XIII.

ACO *Acta,* vol. 13, fol. 122.

Nell'udienza del 7 febbraio 1882 fu suggerito al S. Padre di scrivere al Preposito Generale della Compagnia di Gesù di far venire il Padre Jackowski, provinciale della Galizia, a Roma. Sua Santità, « audita relatione, iussit vocari Romam P. Jackowski, Provincialem S. J. Cracoviae morantem, et secretum ea de re servari mandavit ».

34.

Roma, 8.2.1882.

S.C.P.F. al Preposito Generale dei Gesuiti, P. Beckx.

ACO LD vol. 15; *Acta*, vol. 13, fol. 138-9.

S'invita a far venire a Roma Padre E. Jackowski. Bisogna prevenirlo che raccolga prima della partenza tutti gli elementi che potessero esser necessari od utili all'attuazione del progetto della riforma dei Basiliani, mantenendo intanto su tutto il più scrupoloso segreto. Trasmette l'elenco dei quesiti per facilitare la raccolta d'informazioni.

35.

Cracovia, 11.2.1882.

P. Jackowski S.J. al Preposito Generale, P. Beckx.

ARSI vol. 1007, Gal. 7-XVII, 4.

Informa sulla triste situazione religiosa nella diocesi di Leopoli di rito greco-ruteno, in cui la parrocchia di Hnylyčky già è passata allo scisma. « Nobis videbatur praecipue Unio Ruthenorum, quae uti P. Vestrae innotuit, a lungo iam tempore in Galicia valde est labefactata, quocumque possibili modo firmanda et stabilienda ». Perciò mandò otto Padri della Compagnia tra i ruteni per la predicazione delle missioni e per la catechizzazione. Però, le missioni non bastano, bisogna riformare il clero ruteno per mezzo degli esercizi spirituali, diretti dai Padri della Compagnia. Ci vuole anche la riforma del seminario e degli studi teologici, nonché una solida letteratura cattolica in lingua rutena. Ecco perché bisogna incominciare senza indugio la riforma dell'Ordine Basiliano.

36.

Fiesole, 11.2.1882.

Preposito Generale P. Beckx alla S.C.P.F.

ARSI *Litt. Praep. Gen., Curia Romana*, vol. III, p. 33.

Se il S. Padre vuole che P. Jackowski venga a Roma, « io oggi stesso gli scrivo, ingiungendogli di procacciarsi colla maggiore sollecitudine tutte le informazioni e schiarimenti... e di mettersi in viaggio quanto prima potrà ».

37.

Fiesole, 11.2.1882.

Preposito Generale al Padre Jackowski.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Galic.* IV, p. 207.

Trasmette la copia della lettera della S.C.P.F. (dell'8.2.1882; cf. doc. nr. 34) e lo invita a raccogliere tutte le informazioni richieste e mettersi in viaggio per Roma.

38.

Leopoli, 21.2.1882.

P. Isidoro Dolnyckyj alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2766.

Riferisce sul Seminario di Leopoli e accenna ai Basiliani: « Il Mons. Metropolita attende ulteriori disposizioni di V. E. sui Basiliani di Galizia. Forse sarebbe bene che quei monaci che si vorranno ridurre all'osservanza regolare, siano concentrati in alcuni monasteri, restando negli monasteri i più osservanti. Penso che, se il Provinciale presente dei Basiliani non volesse abbandonare la tenuta che come proprietario possiede, sarebbe meglio che si secolarizzasse, come egli stesso l'aveva fatto capire al Metropolita. Non c'è verso di far ravvicinare i Ruteni ed i Risurrezionisti ».

39.

Fiesole, 23.2.1882.

Preposito Generale al Prefetto della S.C.P.F., card. Simeoni.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Curia Romana,* III, p. 34.

Comunica che il P. Jackowski verrà a Roma « nel principio della prossima settimana », per trattarvi il noto affare dei monaci Basiliani.

40.

Febbraio 1882.

Parere del P. Pietro Semenenko, Superiore generale dei Padri della Risurrezione, sulla riforma dei Basiliani in Galizia.

ACO *Acta,* vol. 13, fol. 145v (stampa).

I Basiliani devono essere riformati, ma non è lecito trasformarli.

Il compito essenziale dell'Ordine era la lode divina pubblica per mezzo dell'Officio divino quasi perpetuo. Lasciare ad altri Ordini e Congregazioni le opere dell'ecclesiastico ministero. I monaci Basiliani devono dedicarsi alla contemplazione secondo la loro vocazione primitiva.

41.

Roma, 4.3.1882.

P. Enrico Jackowski, S.J.: « Responsa ad quaesita Sacrae Congregationis de P. F. de reformatione Ordinis S. Basilii Magni in Galicia et Hungaria ».

ACO *Acta*, vol. 13, fol. 139-145.

P. Jackowski, venuto a Roma alla fine del febbraio su espresso mandato del Papa, risponde *per lungum et latum* (13 pagine stampate sul formato protocollo) ai quesiti della S.C.P.F. Riportiamo in sintesi le sue risposte, perché toccano i punti vitali della futura riforma.

1. « *Qual è il Monastero o casa ove potrebbe istituirsi il noviziato in prossimità di un collegio o scuola dei PP. della Compagnia di Gesù?* » — P. Jackowski indica il monastero di Dobromyl, come il più atto e con le rendite necessarie. Non è vicino ad un collegio o una scuola dei Gesuiti, ma non importa. Per gli studi letterari si chiamerà a Dobromyl qualche sacerdote della Compagnia. Per quelli scientifici, invece, si potrebbe approfittare del collegio dei Gesuiti a Cracovia.

2. « *Se e quali sono i fondi di cui potrebbe disporsi?* » — Risponde che i fondi del monastero di Dobromyl bastano a mantenere 35 persone.

3. « *Quali sono le Regole e Costituzioni da osservarsi dai novizi, conoscendosi essersi nel 1858 pubblicati certi Statuti coll'approvazione del Em.mo Arcivescovo di Praga?* » — P. Jackowski afferma (errore - P. P.) che durante la riforma all'inizio del secolo XVII, né San Giosafat, né Rutskyj, né i Gesuiti composero per i Basiliani delle Regole. Esistono solo le tradizioni sulla primitiva riforma. Dunque, si debbono scrivere per loro le Costituzioni. P. Jackowski è d'avviso che l'Ordine Basiliano debba prendere l'indirizzo che prese nel sec. XVII nella riforma iniziata da S. Giosafat; e cioè, alla vita contemplativa unire quella attiva. Poi indica le somme linee delle nuove Regole e segnala alcuni criteri generali ed il modo pratico, secondo il quale si dovrebbero educare i novizi della riforma. — Gli Statuti pubblicati dal card. Schwarzenberg nel 1858 possono essere utili in molte cose, ma non seguite. « Videtur

esse nimis obiter et absque sufficienti, eaque practica vitae religiosae cognitione esse compilata ».

4. « *Quale è di fatto la dipendenza dai Vescovi Ruteni?* » — Secondo la « Ratio Regiminis OSBM » (Costituzioni del 1802, approvati da tre vescovi ruteni, ma non dalla S. Sede), i Basiliani sono dipendenti dai vescovi. P. Jackowski adduce molte ragioni per dimostrare che essi devono esimersi del tutto dall'autorità dei vescovi ordinari.

5. « *Se oltre il Provinciale sia altra autorità fra i Basiliani che convenga interpellare prima di procedere innanzi?* » — Risponde che non esiste.

6. « *Qual è il numero di Gesuiti disponibili all'effetto di cui trattasi, e se fra essi se ne ha alcuno di rito ruteno?* » — Secondo il parere del P. Jackowski, bastano 5 religiosi per quest'opera: il maestro dei novizi, suo compagno, un operaio e due fratelli coadiutori per la gestione delle cose temporali. Con il tempo si potrebbero aggiungerne altri. Nessuno dei Gesuiti professa il rito ruteno. Chiede per i Gesuiti, destinati alla restaurazione dell'Ordine Basiliano, *quoties et quando in his monasteriis degerent,* un particolare privilegio a seguire il rito greco-ruteno. Nel caso contrario, propone di chiamare al monastero qualche prete secolare ruteno per celebrare ai novizi ed esterni.

7. « *Se il nuovo noviziato può servire non solo per la Galizia, ma per tutti i Basiliani della monarchia Austro-Ungarica?* » — P. Jackowski opina che, almeno per ora, convenga limitarsi alla Galizia e, poco a poco, si prepari la riforma dell'Ordine Basiliano anche nell'Ungheria.

8. « *Da ultimo gioverà conoscere ciò che riguarda il Noviziato attuale, e i novizi recentemente ammessivi dal P. Sarnicki* ». — P. Jackowski spera che non solo i novizi, ma anche gli scolastici ammessi dal P. Sarnyckyj, volentieri abbraccino la riforma.

9. « *Tali notizie e tutte le altre che ravviserà conducenti allo scopo* ». — P. Jackowski propone: 1) Che si riassuma nel monastero di Dobromyl l'antico abito in uso fin dai tempi di San Giosafat, e poi, non si sa perché abbandonato. 2) Che si faccia una accurata descrizione dei riti ricevuti dei Basiliani di Grottaferrata. 3) Che si mantenga ai Basiliani il privilegio, che han goduto fin qui, di far passare al rito ruteno i latini, che entrano nel loro noviziato. 4) Che si cominci la riforma quanto prima, senza perdere tempo, perché nell'agosto dell'anno corrente scade il termine dell'attuale regime provinciale.

42.

Roma, 15.3.1882.

P. Enrico Jackowski S.J. alla S.C.P.F.: « Relatio de statu Ecclesiae Ruthenorum in Galicia... ».

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2777-2792 (orig.); ASV NdV vol. 565, fol. 408-416 (stampata).

In quest'estesa relazione sulla Chiesa Ucraina P. Jackowski propone vari rimedi per risanarla. Uno di questi rimedi è la riforma dei Basiliani: « Inchoanda quantocius reformatio Ordinis Basilianorum, de qua quia iam res agitur, non est cur hic verba faciam ».

43.

Roma, 16-17.3.1882.

Congregazione Particolare di P. F. per gli Affari Orientali sulla riforma dell'Ordine Basiliano, avutasi il 16-17 marzo 1882.

ACO *Acta*, vol. 13, fol. 120-146; LD vol. 15, fol. 160.

Gli atti di questa Congregazione Particolare furono stampati e comprendono la *Relazione* del card. Ponente, Carlo Sacconi, ed il *Sommario* che contiene i documenti seguenti: il memoriale del Provinciale Clemente Sarnyckyj, OSBM (del 25.12.1881); il rapporto del metropolita Giuseppe Sembratovyč (del 2.1.1882); la lettera del card. Prefetto della S.C.P.F. al Preposito Generale dei Gesuiti (dell'8.2.1882); le risposte del P. Jackowski ai quesiti della S. Congregazione (del 4.3.1882) ed il parere del R. P. Pietro Semenenko, generale dei PP. Resurrezionisti (febbraio 1882).

Durante questa Congregazione s'è deciso che: 1. L'ideata restaurazione dell'Ordine Basiliano Ruteno sia affidata ai Gesuiti. 2. Ad ottenere questo scopo si erigerà un noviziato nel monastero di Dobromyl. Resta proibito ai Basiliani di ammettere novizi in altre case di Galizia. 3. Ultimato il noviziato, i nuovi alunni Basiliani dovranno per lo studio delle scienze trasferirsi in Cracovia e frequentarvi il collegio dei Gesuiti. 4. L'amministrazione dei beni del monastero di Dobromyl sarà consegnata ai PP. Gesuiti. 5. I novizi Basiliani della riforma saranno educati anche alla vita attiva, seguendo le orme dei loro maggiori, che fin dall'epoca di San Giosafat s'applicarono a tutte le opere del sacro ministero, e specialmente all'educazione della gioventù, onde resero non pochi servizi alla loro nazione. 6. I Basiliani non hanno un corpo di Costi-

tuzioni, che si possano applicare all'esigenza delle circostanze attuali. Le Costituzioni del 1858 sono insufficienti. Perciò, fu risoluto che i novizi Basiliani siano intanto educati presso a poco a foggia dei novizi Gesuiti, aggiuntovi l'obbligo del coro. I riformatori prepareranno un nuovo codice delle Costituzioni sulla scorta delle memorie, che si hanno della riforma praticata da San Giosafat, e tenendo conto delle recenti disposizioni adattate dalla S. Sede intorno ai regolari, ed ammaestrati dall'esperienza. A suo tempo queste Costituzioni dovranno essere sottoposte all'esame di questa S. Congregazione. 7. I PP. Gesuiti destinati alla riforma, dovranno rimanere sotto la dipendenza dei Superiori della Compagnia. 8. I Monaci Basiliani saranno immediatamente soggetti alla S. Sede « per S. Congregationem de Prop. Fide, donec aliter ab ipsa S. Sede provisum fuerit ». 9. Per provvedere all'istruzione dei novizi o professi, all'amministrazione dei Sacramenti e all'officiatura della chiesa di Dobromyl, si destinerà a ciò qualche prete secolare. 10. L'attuale riforma deve per ora limitarsi ai Basiliani della Galizia. 11. Nulla deve innovarsi in ciò che si attiene all'abito; giacché l'antico è troppo simile a quello degli scismatici. 12. Fu mantenuto ai Basiliani l'antico loro privilegio, confermato con Breve del 1822 da Pio VII di far passare al rito greco-ruteno i latini che professano nel loro Ordine.

44.

Roma, 21.3.1882.

« *Relazione per l'Udienza di Sua Santità del 21 marzo 1882* ».

ACO *Acta*, vol. 13, fol. 147-148.

Riguardava il dubbio 19°, discusso nella Congregazione particolare del 16-17 marzo 1882, e cioè, « se mantenere ai Basiliani il privilegio di far passare al rito greco-ruteno i latini che vogliono professare il loro Ordine ». — Il Papa rispose « iuxta votum »; ed il voto di due cardinali era positivo e di altri due « positivo, se tale privilegio esiste ». Il Papa mandò cercarlo e fu ritrovato subito. Si tratta del privilegio del Papa Pio VII, concesso col Breve « Ea sunt Ordinis » (del 30.7.1822).

45.

Roma, 27.3.1882.

S.C.P.F. al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 253-258; ACO LD vol. 15, fol. 158-164.

Informa sui passi finora compiuti nell'affare della riforma dei Ba-

siliani. Riferisce il memoriale del P. Clemente Sarnyckyj, OSBM, al Papa (del 25.12.1881) e la lettera del P. Jackowski S.J. al card. Jacobini. P. Jackowski, chiamato dal Papa a Roma, risponde per iscritto ai quesiti della S.C.P.F. (cf. doc. nr. 41). Il 16-17 marzo s'è tenuta una Congregazione particolare della S.C.P.F. durante la quale furono prese le decisioni sul modo di condurre la riforma dei Basiliani (cf. doc. nr. 43). Il Papa vuol emanare un atto (bolla o breve), ma prima comunica il progetto agli interessati. Il card. Prefetto Simeoni chiede di partecipare l'accoglienza fatta al progetto dall'Imperatore, « onde resone informato il S. Padre, possa regolarsi in quanto alla pubblicazione del suindicato atto pontificio ».

46.

Cracovia, 21.4.1882.

P. Enrico Jackowski S.J. alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2798-2801.

L'udienza dall'Imperatore, rifiutata al Nunzio di Vienna S. Vannutelli, coll'assicurazione peraltro che Sua Maestà è soddisfatta della riforma dei Basiliani. Tutto si va disponendo per iniziar la riforma, in vista della pubblicazione dell'atto pontificio.

47.

Grottaferrata, 23.4.1882.

Giuseppe Cozza-Luzi, abate di Grottaferrata (1879-82), alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2802.

« Non potrei pel momento... rispondere, se i Basiliani Ruteni di Galizia siano mai stati uniti in Congregazione con quei d'Ungheria ». Chiede il permesso al P. Nicola Malynjak d'entrare nel monastero di Grottaferrata.

48.

Vienna, 30.4.1882.

Telegramma del Nunzio di Vienna al Secretario della S.C.P.F.

ASV NdV vol. 565, fol. 120.

« Aspettasi ancora informazione del Luogotenente (della Galizia, Conte Potocki - P. P.) creduta necessaria. Non dubito sarà favorevole. Appena giunta dispensa sarà accordata. Vannutelli ».

49.

Vienna, 1.5.1882.

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ASV NdV vol. 570, fol. 259-262.

Il Ministro degli Affari Esteri non gli permise di riferire in segreto la causa della riforma dei Basiliani all'Imperatore, perché voleva avere prima il parere del Ministro del Culto e del Conte Potocki, Luogotenente della Galizia. Siccome la risposta di quest'ultimo tardava, fu incaricato il P. Jackowski di trattare sull'argomento col Conte. Il 7 aprile 1882 il Conte Potocki si dichiarò d'essere favorevole alla riforma.

50.

Roma, 1.5.1882.

S. Cretoni [28], *Segretario della S.C.P.F., al Nunzio di Vienna.*

ACO LD vol. 15, fol. 302rv.

Il Papa è ansioso di dar corso all'atto della Riforma dei Basiliani e vuol conoscere le categoriche intenzioni di Sua Maestà e del Governo.

51.

Roma, 7.5.1882.

Segretario della S.C.P.F. al P. Jackowski S.J.

ACO LD vol. 15, fol. 303v-304v.

Ringrazia per la lettera del 21 aprile; trasmette le facoltà necessarie al superiore del noviziato di Dobromyl; si meraviglia che il Governo di Vienna non ha dato ancora il suo beneplacito per la riforma. Chiede d'osservare l'assoluto silenzio prima della pubblicazione del Breve Pontificio.

---

[28] Cretoni Serafino, segretario della S.C.P.F. per gli Affari di Rito Orientale (1880-1889).

52.

Vienna, 9.5.1882.

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ASV NdV vol. 570, fol. 263-4 (*minuta*).

« È giunta finalmente da Leopoli la desiderata risposta del Conte Potocki sul progetto relativo alla riforma dei Monaci Basiliani... ». — L'Imperatore ha espresso il parere positivo. Il Ministro del Culto da parte sua risponde: 1) Il Governo riconosce la necessità e la convenienza di richiamare a nuova vita l'antico Ordine dei Basiliani. 2) Però, avrebbe preferito di vedere affidata quest'opera ai sacerdoti secolari. 3) Ma, poiché non ci sono persone adatte, è favorevole affidare la riforma ai Gesuiti. 4) Nel monastero di Dobromyl, cioè nel noviziato, debbono essere custodite tutte le liturgie e cerimonie del rito ruteno.

53.

Roma, 9.5.1882.

S.C.P.F. al metropolita Giuseppe Sembratovyč.

ACO LD vol. 15, fol. 252-3.

Informa sulla decisione del Papa di riformare l'Ordine Basiliano e lo invita ad aiutare ad eseguire esattamente l'ordine del Pontefice.

54.

Roma, 10.5.1882.

S.C.P.F. al Nunzio di Vienna S. Vannutelli.

ASV NdV vol. 570, fol. 247; ACO LD vol. 15, fol. 261.

Ringrazia per gli ultimi dispacci e trasmette un'esemplare della lettera apostolica « *Singulare praesidium* », promettendo più copie da rimettere ai prelati Ruteni e Latini, ai provinciali dei Gesuiti e dei Basiliani, al Conte Potocki.

55.

Roma, 11.5.1882.

S.C.P.F. al metr. G. Sembratovyč e al vescovo G. Stupnyckyj.

ACO LD vol. 15, fol. 263rv (*due lettere distinte*).

Manda ad ogniuno di loro la copia della lettera apost. « *Singulare praesidium* ».

56.

Roma, 11.5.1882.

Segretario della S.C.P.F. al P. Jackowski S.J.

ASV LD vol. 15, fol. 306rv.

Trasmette la lettera apostolica « *Singulare praesidium* » e sollecita di tradurla in polacco e tedesco e divulgarla.

57.

Leopoli, 11.5.1882.

P. Jackowski al Preposito Gen. P. Beckx.

ARSI vol. 1007, Gal. 7-XV, 4.

Prima della consegna il Governo aveva messo la condizione che i Gesuiti lasceranno il monastero « quandocunque Gubernio placuerit », ma poi la cosa si aggiustò a Vienna senza questa clausola giuseppiniana. Quanto al superiore del monastero di Dobromyl, si potrebbe nominare il P. Koruna (tedesco).

58.

Roma, 12.5.1882.

Lettera Apostolica « Singulare praesidium » di Leone XIII, con la quale ordina la riforma dell'Ordine Basiliano.

WELYKYJ A., *Documenta Pontificum Romanorum*, vol. 2, pp. 454-459.

Nell'introduzione ricorda la gloriosa storia dell'Ordine Basiliano, — « quo vigente, Ruthenorum viguit Ecclesia », — le cause della sua caduta e la riforma attuata da San Giosafat e dal metropolita Rutskyj, con l'aiuto dei PP. Gesuiti. In seguito il Papa approva le decisioni della S.C.P.F. (cf. doc. 43) che vengono redatte in una forma più estesa e giuridicamente precisata.

59.

Roma, 12.5.1882.

S.C.P.F. al Preposito Gen. S.J., P. Beckx.

ACO LD vol. 15, fol. 264v-265.

Trasmette la copia della « *Singulare praesidium* », esprimendo l'augurio che la progettata riforma dei monaci Basiliani, affidata ai PP. Gesuiti, venga iniziata prontamente.

60.

Roma, 12.5.1882.

S.C.P.F. al P. Clemente Sarnyckyj, OSBM.

ACO LD vol. 15, fol. 265-6.

Informa che il suo progetto sul modo di condurre la riforma dell'Ordine fu preso in considerazione. Manda la copia della « *Singulare praesidium* » e gli fa quest'elogio: « Si Basilianus Ordo ad novam vitam revocatur, id tibi potissimum merito tribuendum est ». Chiede perché aiuti i PP. Gesuiti in quest'opera.

61.

Leopoli, 13.5.1882

P. Isidoro Dolnyckyj alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2805.

La lettera apostolica « *Singulare praesidium* » ha fatto un gran colpo sulla nazione rutena, perché la riforma dei Basiliani fu affidata ai Gesuiti polacchi, di cui si teme anche l'ombra; tanto più che oggi l'Austria favorisce i polacchi e avversa i ruteni. Propone per il noviziato Gesuiti non polacchi, enumerandone alcuni.

62.

Fiesole, 15.5.1882.

Preposito Gen. S.J., P. Beckx, alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2806 (*nota d'archivio*).

Ringrazia la Congregazione della fiducia riposta nella Compagnia per la riforma dei Basiliani Ruteni.

63.

Roma, 19.5.1882.

S.C.P.F. al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 249-251; ACO LD vol. 15, 280v-284.

Lo stato dell'Unione in Galizia è preoccupante. Uno dei rimedi è la riforma dei Basiliani, ma quello immediato è l'epurazione del concistoro di Leopoli. Si deve allontanare il Metropolita, perché troppo debole e non può tenere la situazione sotto controllo.

64.

Roma, 22.5.1882.

S.C.P.F. al Preposito Gen. dei Gesuiti.

ACO LD vol. 15, fol. 286v-287.

Non dubita che i Gesuiti della Provincia di Galizia si manterranno in continua corrispondenza con la S.C.P.F. e col Nunzio di Vienna, informando fedelmente sull'andamento della Riforma dei Basiliani. — Tenendo conto dell'antagonismo fra polacchi e ruteni, suggerisce di nominare per il monastero di Dobromyl un superiore di qualsiasi altra nazionalità, che conosca la lingua rutena.

65.

Bučač, 23.5.1882.

« *Protesta dei Basiliani di Buczacz contro la Bolla Pontificia sulla riforma del loro Ordine* ».

ASV NdV vol. 570, fol. 284-287 (*trad. ital.*).

Sotto questo titolo apparve su alcuni giornali della Galizia la protesta dei monaci di Bučač. Essi affermano di non aver chiesto la riforma. Lo ha fatto il Provinciale Sarnyckyj da solo, senza il consenso dell'Ordine.

66.

Vienna, 23.5.1882.

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ASV NdV vol. 570, fol. 288-291 (*minuta*).

Partecipa d'aver ricevute le copie stampate della lettera apostolica « *Singulare praesidium* » e d'averne subito inviate ai vescovi di ambedue i riti di Galizia e ai Provinciali (Sarnyckyj e Jackowski).

67.

Vienna, 26.5.1882.

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ASV NdV vol. 570, fol. 294-296 (*minuta*).

La lettera apostolica provocò una grande irritazione fra i ruteni. Passa in rassegna alcuni articoli, apparsi sui giornali « Slowo », « Czas » etc.

68.

Fiesole, 26.5.1882.

Preposito Gen. P. Beckx al P. Jackowski S.J.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Prov. Galic.* IV, p. 221.

Trasmette la lettera apostolica « *Singulare praesidium* » coll'istruzione sul come devono comportarsi i religiosi della Compagnia. Esorta, fra l'altro, di accettare quest'ufficio nello spirito di umiltà e di obbedienza, curando di compiere la volontà della S. Sede. « Excitent in se erga S. Basilium singularis devotionis spiritum, ut eundem affectum in aliis excitare valeant... », etc.

69.

Vienna, 27.5.1882.

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ASV NdV vol. 570, fol. 298-300 (*minuta*).

Il metropolita Giuseppe Sembratovyč in una lettera, indirizzata al Nunzio, sostiene che la decretata riforma dell'Ordine Basiliano racchiude in sé la distruzione della nazione rutena nella Galizia, perché concede la libertà d'entrare nel noviziato dei Basiliani quelli di rito latino, cioè, i polacchi.

70.

Roma, 28.5.1882.

Serafino Cretoni, Segretario della S.C.P.F., al P. Jackowski S.J.

ACO LD vol. 15, fol. 311rv.

Chiede informazioni sul luogo, sul modo e sul preside del Capitolo dei Basiliani non riformati, che dovrà celebrarsi nell'agosto prossimo.

71.

Leopoli, 2.6.1882.

Lettera circolare del metr. G. Sembratovyč al suo Clero e ai fedeli.

ASV NdV vol. 570, fol. 336-338; ACO SC *Ruteni* 1882-84, fol. 2821-2.

Loda il Clero, il Capitolo ed il Concistoro. Afferma che i ruteni sono calunniati dai loro nemici, cui però convien perdonare. Queste calunnie dei nemici hanno addolorato il Santo Padre. Esorta tutti alla fedeltà verso il Papa e l'Imperatore. Quanto alla riforma: « Non con-

sentite giammai che i giornali Vi eccitino a querele e proteste contro la riforma dell'Ordine di S. Basilio ».

72.

Fiesole, 2.6.1882.

Preposito Gen., P. Beckx, al P. Jackowski S.J.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Prov. Galic.* IV, p. 222.

Trasmette la copia della lettera della S.C.P.F. (del 22.6.1882; doc. nr. 64) e chiede di esaminare « diligenter et sine studio partium », se la presenza dei religiosi polacchi non danneggi l'opera della riforma dei Basiliani.

73.

Vienna, 6.6.1882.

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ASV NdV vol. 570, fol. 311-316 (*minuta*).

I monaci Basiliani di Bučač nella loro protesta contro la riforma affermano che non vogliono regole estranee, non desiderano essere sottratti dalla giurisdizione del Metropolita, eccitano i loro confratelli degli altri monasteri etc.

74.

Roma, 6.6.1882.

S.C.P.F. al metr. Giuseppe Sembratovyč.

ASV NdV vol. 570, fol. 318-321; ACO LD vol. 15, fol. 326-331.

Tutte le obiezioni contro la riforma dei Basiliani sono *sine fundamento in re.* I vescovi devono correggere le opinioni sbagliate del popolo: « Docendus est enim populus, non sequendus... ». Poi seguono le risposte a diverse obiezioni, mosse dal Metropolita (latinizzazione del rito ruteno, passaggio al rito latino etc.).

75.

Roma, 6.6.1882.

S.C.P.F. al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 317rv; ACO LD vol. 15, fol. 318v-319.

Trasmette la copia della lettera inviata al metr. G. Sembratovyč (cf. doc. nr. 74), in cui si dimostra tutta l'insussistenza ed irragionevo-

lezza delle querele mosse contro la lettera pontificia « *Singulare praesidium* ».

76.

Vienna, 10.6.1882.

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ASV NdV vol. 570, fol. 323-325 (*minuta*).

La « Gazeta Narodowa » afferma che la protesta dei Basiliani di Bučač non è autentica. Però, il Nunzio non condivide tale supposizione, dato che i Basiliani avrebbero in un modo o nell'altro denunziato la frode. — P. Jackowski, S.J. s'è messo d'accordo con il Governo ed è ripartito per aprire al più presto il noviziato. Non si scoraggia per le ostili manifestazioni, dicendo che un poco di rumore farà bene anche per eccitare le vocazioni.

77.

Leopoli, 11.6.1882.

P. Jackowski alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2815-17.

S'è aggiustato tutto con il Governo. Il 15 giugno i Gesuiti prenderanno possesso del monastero di Dobromyl. Fatti i restauri, sui primi d'agosto prossimo si aprirà il noviziato. Già ci sono alcuni candidati. I religiosi destinati al noviziato sono: 1) P. Gaspare Szczepkowski, superiore e maestro dei novizi, pratico delle cose della Galizia; egli è polacco, ma, superate le prime difficoltà, sarà nominato, secondo il consiglio della S.C.P.F., un religioso non polacco; 2) P. Paolo Makowski - socio; 3) P. Casimiro Riedl - operaio; conosce la lingua rutena. — Otto monasteri Basiliani presentarono al Governatore una specie di protesta contro la riforma. Anche il clero secolare è agitato. L'autore dell'agitazione è il canonico Malynovskyj. Il Metropolita, facendo sperare che la S. Sede ritratterà il Breve, fomenta l'opposizione.

78.

Roma, 12.6.1882.

Telegramma della S.C.P.F. al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 334.

« Verifichi con tutta sollecitudine se la protesta dei monaci di Buczacz è autentica. Nel caso affermativo occorre conoscere i nomi dei firmatari ».

79.

Peremyšl, 12.6.1882.

Ignazio Lobos, vescovo latino di Peremyšl, al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 327rv.

La protesta dei monaci di Bučač non porta le firme, ma solo il timbro del monastero. « Ego puto, illam authenticam esse, atque Leopoli apud S. Georgium fabricatam ».

80.

Peremyšl, 13.6.1882.

I. Lobos, vescovo lat., al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 329-330.

La protesta dei Basiliani di Bučač è autentica, ma non fu firmata *ex timore*. Il monastero di Ulaškivci s'è manifestato in favore della riforma.

81.

Leopoli, 14.6.1882.

Telegramma del vescovo Silvestro Sembratovyč al Nunzio.

ASV NdV vol. 570, fol. 342.

« Epistola monachorum Buczaczensium contra epistolam protohegumeni sui reliquis monasteriis oblata ante monitionem Ordinarii conscripta, ab ephemeride DILO publicata, videtur esse authentica. Silvester ».

82.

Vienna, 14.6.1882.

Nunzio di Vienna al card. Jacobini, Segr. di Stato.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2819; ASV NdV vol. 570, fol. 341rv (*minuta*).

La protesta dei Basiliani di Bučač è autentica. Della stessa opinione è pure il vescovo Silvestro Sembratovyč.

83.

Peremyšl, 15.6.1882.

I. Lobos, vescovo lat. di Peremyšl, al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 331rv.

Oggi i PP. Gesuiti prendono possesso del monastero di Dobromyl (15.6.). P. Jackowski ritiene autentica la lettera di protesta dei Basi-

liani di Bučač, « ... sed auctor eius certissime est officialis Metropolitae, Canonicus Malinowski » [29]. P. Jackowski è del parere che la S. Congregazione deve confermare Padre Sarnyckyj nell'ufficio di Provinciale dei Basiliani.

84.

Roma, 16.6.1882.

S. Cretoni, segretario della P. F., al Padre Jackowski S.J.

ACO LD vol. 15, fol. 369.

Secondo alcune informazioni, il prossimo Capitolo dei Basiliani non riformati potrebbe essere turbolento. Chiede il parere del P. Jackowski: « In hisce circumstantiis expedit ut Capitulum celebretur, an potius differendum est? ». La risposta può essere trasmessa telegraficamente.

85.

Vienna, 17.6.1882.

Nunzio di Vienna al card. Jacobini, Segr. di Stato.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2818-20.

Ritiene che la protesta dei Basiliani di Bučač è autentica. Quest'opinione è partecipata dal P. Jackowski, S.J. e dal canonico Giuliano Peleš, rettore del Seminario Ruteno di Vienna.

86.

Vienna, 17.6.1882.

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2824; ASV NdV vol. 570, fol. 343-4.

Il 15 giugno fu fatta la consegna ai PP. Gesuiti del monastero di Dobromyl. — Alla protesta dei monaci di Bučač hanno aderito altri monasteri. Molti sono dell'opinione che l'ispirazione, anzi la stessa redazione, provenga dagli ufficiali del Concistoro Metropolitano, ma non ce ne hanno le prove.

---

[29] Malynowskyj Michele (1812-1894), amministratore dell'archieparchia di Leopoli (1869-70) e autore di *Die Kirchen- und Staats-Satzungen*... ed altri libri.

87.

Roma, 19.6.1882.

Card. Jacobini, Segr. di Stato, al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 345.

« Pervenutemi le lettere della S. V. ... relative ai monaci Basiliani della Galizia... ». Ne ha inviate subito alla S.C.P.F.

88.

Peremyšl, 21.6.1882.

Vescovo latino di Peremyšl (I. Lobos) al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 349-352 (*con l'acclusa protestazione*).

« Mitto protestationem contra constitutionem Ss.mi D.ni Praemisliae editam latine per sacerdotem Ruthenum Podlaszecki... ». Il sac. Podlašeckyj stampò litograficamente 60 esemplari della protesta dei monaci di Bučač, con l'annesso schema per la discussione nella futura riunione. Nel seminario ruteno di Peremyšl s'è tenuta una riunione del clero che ha firmato una protesta contro la riforma dei Basiliani. Alcuni sono stati forzati a firmarla.

89.

Roma, 22.6.1882.

Congregazione particolare della S.C.P.F.

ACO *Acta* vol. 13, giugno.

« Se sia espediente che si convochi il Capitolo dei monaci Basiliani Ruteni in Galizia, che a tenore delle Costituzioni, deve tenersi nel prossimo agosto? » — Risposero gli Em.mi Padri: « Pro nunc negative ».

90.

Leopoli, 24.6.1882.

Protesta contro « Singulare praesidium », indirizzata al Papa dalla Confraternita Stauropigiana.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2832-34 (*in latino e ucraino*).

Questa lettera pontificia mostra che il S. Padre non ha più fiducia dei ruteni. Ciò si deve ai maneggi dei polacchi che vogliono opprimere la nazione rutena. Ricorrono al Papa perché consoli e salvi i ruteni. — Amano l'Ordine Basiliano, perciò non vogliono i Resurrezionisti ed

i Gesuiti, la cui ingerenza è loro perniciosa. — I nuovi Basiliani, allievi dei Gesuiti, saranno loro nemici. Si lagnano che i beni del monastero di Dobromyl sono stati aggiudicati ai Gesuiti, violando il diritto della nazione. Timori di latinizzazione. Pregano di nominare ai Basiliani un nuovo Provinciale. (*Nota d'Archivio*: « Il Conte Potocki, Luogotenente di Galizia, non consiglia dare veruna risposta »).

91.

Dobromyl, 25.6.1882.

P. Jackowski S.J. alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2836-38.

Anche a giudizio del P. Sarnyckyj è meglio differire il Capitolo dei Basiliani non riformati. L'opposizione di due altri monaci di Bučač (Metodio Hrycak e Luciano Mazuryk) e del clero secolare. — Il Metropolita ed i Concistori favoriscono l'opposizione. — Presa di possesso del monastero di Dobromyl. — Partenza dei monaci; inventario; restauri. Apertura del monastero per l'Assunta. Alcuni candidati già sono pronti ad iniziare il noviziato. La chiesa di Dobromyl officiata in ruteno è frequentata.

92.

Leopoli, 26.6.1882.

P. Clemente Sarnyckyj, OSBM, alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2840-2844.

Il monastero di Dobromyl fu consegnato ai PP. Gesuiti, coll'intervento dell'ufficiale civile. - Deplora l'opposizione di molti monaci alla lettera apostolica « Singulare praesidium ». — Invia l'adesione di 4 monasteri (Ulaškivci, Žovkva, Pidhirci e Krechiv) alla riforma. — I ribelli, sedotti dai laici e da preti secolari, dovrebbero essere privati dalla voce attiva e passiva nel futuro Capitolo.

93.

Vienna, 27.6.1882.

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2846; ASV NdV vol. 570, fol. 353-4 (*la protesta si trova sul fol.* 355).

Trasmette uno schema di protesta del clero ruteno contro la riforma dei Basiliani, da inviarsi al Papa. Nella protesta s'afferma che

il Papa vuole che i monaci dominino sul clero secolare, come nel passato. Chiedono la revoca della lettera pontificia.

94.

Roma, 28.6.1882.

S. Cretoni, Segretario della P. F., al metr. G. Sembratovyč.

ASV NdV vol. 570, fol. 256v (copia); ACO LD vol. 15, 369v.

Sono insorte gravi controversie fra i ruteni. Per avere un'accurata informazione e prendere le opportune risoluzioni sulla situazione della Chiesa in Galizia, il Papa chiama a Roma il Metropolita, cioè G. Sembratovyč.

95.

Roma, 28.6.1882.

S.C.P.F. al Nunzio di Vienna, S. Vannutelli.

ASV NdV vol. 570, fol. 258rv (orig.); ACO LD vol. 15, fol. 336v-338.

Nell'agosto del 1882 dovrebbe celebrarsi il Capitolo dei Basiliani non riformati, però s'è giudicato opportuno confermare nell'ufficio l'attuale Provinciale Sarnyckyj con i suoi Consultori, diferendo il Capitolo. Trasmette il decreto ed una lettera al P. Sarnyckyj sull'argomento.

96.

Roma, 28.6.1882.

Decreto della S.C.P.F.

ASV NdV vol. 570, fol. 364v-365 (*copia*).

Si rinvia il Capitolo dei Basiliani non riformati e P. Clemente Sarnyckyj viene riconfermato Provinciale con gli stessi quattro Consultori.

97.

Roma, 28.6.1882.

Segretario della S.C.P.F. (Cretoni) al P. Clemente Sarnyckyj, OSBM.

ACO LD vol. 15, fol. 369v-70; ASV NdV vol. 570, fol. 364rv (*copia*).

La S.C.P.F., viste le circostanze dei tempi, crede opportuno di differire il Capitolo « atque Te, tuosque Consultores in officio confirmavit ».

98.

Fiesole, 28.6.1882.

Preposito Gen., P. Beckx, S.J., al P. Jackowski.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Prov. Galic.* IV, p. 233.

Fra gli altri argomenti si trova questo passo: « Opera impendenda Patribus Basilianis est maximi momenti, et omni cura et industria agendum, ut bene succedat. Fiducia, quam S. Sedes in hac re nobis ostendit, affectus Ordinis Basilianorum et expectatio communis bonorum obligant nos ad maximam curam adhibendam. P. Koruna videtur esse aptus, et P. Prov. Austriae non potest recusare eum vobis cedere ».

99.

Roma, 28.6.1882.

S.C.P.F. al Padre Isidoro Dolnyckyj.

ACO LD vol. 15, fol. 355v-366.

Risponde alla sua del 25 maggio. Ecco il passo più significante: « So che i PP. Gesuiti sono ritenuti quale espressione del più pretto latinismo, ma potevasi nelle lettere apostoliche « *Singulare praesidium* » assicurarsi meglio il rito ruteno? ».

100.

Vienna, 29.6.1882.

Nunzio di Vienna al vescovo di Peremyšl, G. Stupnyckyj.

ASV NdV vol. 570, fol. 360rv (*minuta*).

Domanda una relazione sul comizio contro la riforma dei Basiliani, svoltosi nel seminario di Peremyšl, e ricorda che si devono punire i sacerdoti ribelli.

101.

Roma, 30.6.1882.

S.C.P.F. al P. Jackowski, S.J.

ACO LD vol. 15, fol. 361.

Chiede d'ottenere dal conte Potocki documenti convincenti che il canonico Malynovskyj è l'autore ed il fomentatore dell'agitazione contro la lettera pontificia « *Singulare praesidium* ».

102.

Roma, 1.7.1882.

Serafino Cretoni, Segr. S.C.P.F., al P. Jackowski S.J.

ACO LD vol. 15, fol. 405-407.

P. Sarnyckyj ed i suoi Consultori sono stati confermati nell'ufficio, secondo il suo consiglio. La S.C.P.F. mandò una lettera al Provinciale Sarnyckyj, perché procuri che i monaci ribelli ritrattino la loro protesta; al contrario saranno puniti.

103.

Vienna, 3.7.1882

Nunzio di Vienna alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2872-3.

Accusa il ricevimento dei dispacci sulla riforma dei Basiliani e loda la risoluzione della S. Congregazione di sospendere per il momento la celebrazione del Capitolo dei Basiliani non riformati e di confermare provvisoriamente nel suo ufficio Padre Clemente Sarnyckyj ed i suoi Consultori.

104.

Karlbad, 6.7.1882.

Vescovo di Peremyšl, G. Stupnyckyj, al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 362-3.

Riferisce d'aver predisposta un'inquisizione sul caso della protesta del clero contro la lettera apostolica « *Singulare praesidium* » e d'aver proibito sotto pene severe di propagare il testo di protesta, divulgato litograficamente. I giornali che si stampano a Leopoli stimolano a scrivere le proteste.

105.

Roma, 12.7.1882.

S.C.P.F. al Nunzio di Vienna, S. Vannutelli.

ASV NdV vol. 570, fol. 369; ACO LD vol. 15, fol. 383v-384.

Informa che P. Sarnyckyj, provinciale dei Basiliani non riformati, ha inviato l'adesione dei monasteri di Ulaškivci, Žovkva, Pidhirci e

Krechiv alle disposizioni della lettera apostolica « *Singulare praesidium* ». Chiede la versione della dichiarazione dei buoni cattolici ruteni, pubblicata sul giornale « Czas », in cui esprimono il loro attaccamento alla S. Sede.

106.

Korostno, 16.7.1882.

P. Nicola Malynjak alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2869-70.

Si dilaga ad esporre le sue occupazioni dell'anno corrente. Teme che i Basiliani riformati siano per allontanarsi dal loro rito, e quindi dal servizio della Chiesa Rutena. Domanda se deve entrare nel noviziato di Grottaferrata o di Dobromyl. Pensa di ritirarsi in un'eremo d'Ungheria e fondarvi un'ordine monastico.

107.

Leopoli, 2.7.1882.

P. Isidoro Dolnyckyj alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2925-26.

I ruteni temono che i Gesuiti infondano nei novizi lo spirito polacco e s'impadroniscano delle rendite del convento di Dobromyl. Sul Padre Sarnyckyj può dare delle notizie il vescovo Silvestro Sembratovyč.

108.

Roma, 7.8.1882.

Udienza del Prefetto della S.C.P.F. dal Papa Leone XIII.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2606-08.

Fra le altre cose, il Papa espresse l'idea di esigere dal metr. Giuseppe Sembratovyč un atto pubblico di adesione alla lettera apostolica « *Singulare praesidium* », in cui renda noto al suo clero e ai fedeli che lui « riconosce gli altissimi fini, onde la S. Sede fu mossa ad ordinar la riforma dell'Ordine Basiliano... ».

109.

Fiesole, 8.8.1882.

Preposito Gen. (P. Beckx) al P. Jackowski S.J.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Galic.* IV, pp. 224-5.

« Ut P. Szczepkowski in officio suo relinquatur, non dependet a nobis; manifestatum enim fuit a S. C. de Prop. Fide desiderium ut aliquis ibi degat e Societate, qui non sit Polonus. In mentem mihi venit, an forsitan foret aptus P. Enricus Brandis, Prov. Austriae, qui modo in seminario in Travnik versatur... ».

110.

Roma, 16.8.1882.

Lettera Circolare del metr. G. Sembratovyč al suo Clero.

ASV NdV vol. 570, fol. 45-48 (*con la trad. lat.*).

Dopo una lunga udienza dal S. Padre (il 13.7.1882) e molti colloqui col Prefetto della S.C.P.F., ha avuto occasione di persuadersi delle ottime intenzioni del Santo Padre nella nota Costituzione sull'Ordine Basiliano, e dell'amore di Sua Santità per la Nazione Rutena. « Quare monemus Vos, ut omnem metum, qui hinc inde in animis Vestris subrepere posset, excludatis... ».

111.

Vienna, 20.8.1882.

Segretario della S.C.P.F. (S. Cretoni) al Prefetto della S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1876-1881, fol. 2637-45.

In questa lunga lettera scrive anche sui Basiliani (fol. 2645): « Da ultimo parlando il P. Jackowski della riforma Basiliana, mi raccontò che vi sono già pronti 5 candidati, un sacerdote secolare, e due degli antichi monaci, pronti ad entrare nel noviziato. Oltre questi v'ha una dozzina di giovani desiderosi d'abbracciare lo stato religioso nell'Ordine Basiliano riformato, ma si oppone al loro desiderio la Curia Leopolitana ricusandosi di rilasciare ad essi le consuete testimoniali, onde sarà d'uopo che riusciti vani gli ulteriori sforzi che il P. Jackowski si accinge a fare presso Mons. Malinowski, la S. Sede si degni accordare loro la dispensa ».

112.

Roma, 22.8.1882.

S.C.P.F. al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 44rv.

Informa che il metr. Giuseppe Sembratovyč scrisse da Roma una lettera al suo Clero intorno alla riforma dei Basiliani, ne stampò 2000 copie in ruteno e spedirà « oggi sera » per mezzo di pacchi postali al Concistoro Metropolitano di Leopoli per la diramazione. Acclude una copia del testo latino (scritto a mano) e ruteno (stampato). P. Sarnyckyj, OSBM riferisce che tutti i monaci si sono sottomessi alla lettera pontificia, tranne due sacerdoti del monastero di Bučač (P. Metodio Hrycak e Luciano Mazuryk).

113.

Vienna, 24.8.1882.

Secretario S. Cretoni al Prefetto della S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-84, fol. 2684-87.

Durante l'udienza dall'Imperatore, esaurito il tema della rinuncia del metr. Giuseppe Sembratovyč e la nomina del successore (fol. 2686), « Sua Maestà tornò a parlarmi della riforma dei Basiliani, e m'espresse il desiderio che alla direzione del noviziato di Dobromil fossero posti Gesuiti di nazionalità differente dalla polacca... Risposi che la S. Congregazione per ordine pontificio aveva già dato istruzioni in quel senso al P. Generale della Compagnia... ».

114.

Roma, 1.9.1882.

S.C.P.F. al Preposito Generale, P. Beckx.

ACO LD vol. 15, fol. 481rv.

Ricorda che il 22.5. chiedeva di affidare il noviziato di Dobromyl a religiosi di « nazionalità differente dalla polacca ». Adesso la stessa richiesta è venuta al S. Padre dall'Imperatore d'Austria. Perciò si deve fare gli opportuni incitamenti al P. Jackowski, Provinciale della Galizia, perché procuri sostituire ai polacchi, religiosi di altre nazionalità.

115.

Roma, 1.9.1882.

Segretario della S.C.P.F. (Cretoni) al P. Jackowski, S.J. sullo stesso argomento (cf. doc. nr. 114).

ACO LD vol. 15, fol. 523v-524.

116.

Fiesole, 5.9.1882.

Preposito Gen., P. Beckx, al P. Jackowski, S.J.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Galic.* IV, pp. 226-7.

Trasmette la lettera della S.C.P.F. (del 1.9.1882) e lo invita di fare tutto il possibile perché procuri di affidare il noviziato dei Basiliani ai religiosi di altre nazionalità.

117.

Roma, 9.9.1882.

S.C.P.F. al P. Jackowski, S.J.

ACO LD vol. 15, fol. 480rv.

Padre Sarnyckyj, OSBM, chiedeva il permesso alla S.C.P.F. (il 14.8.1882) di poter ammettere uno dei suoi chierici alla professione religiosa e all'ordinazione. La S. Congregazione rispose che, secondo la « Singulare praesidium », il suddetto chierico può fare la professione solo nell'Ordine riformato, dopo aver fatto il noviziato.

118.

Roma, 9.9.1882.

S.C.P.F. al P. Clemente Sarnyckyj, OSBM.

ACO LD vol. 15, fol. 477v-479.

Ringrazia per le notizie riguardanti la consegna del monastero di Dobromyl ai PP. Gesuiti ed elogia la sua cooperazione. I monaci di Bučač (M. Hrycak e L. Mazuryk) se non ritrattano la loro protesta, devono essere sospesi a divinis. Sulla professione religiosa (cf. doc. nr. 117).

119.

Cracovia, 11.9.1882.

P. Jackowski, S.J. alla S.C.P.F.

ARSI, vol. 1007, Gal. 7-XV, 11.

Espone la grande difficoltà di trovare individui di nazionalità diversa dalla polacca, con la conoscenza della lingua rutena (ucraina), che siano capaci di portare avanti la riforma dei Basiliani. Bisogna esporre questa difficoltà all'Imperatore ed al S. Padre.

120.

Cracovia, 16.9.1882.

P. Jackowski, S.J. alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2953, 2960.

Informa d'aver proposto al Preposito Generale alcuni religiosi non polacchi, ma li sostituirà agli attuali, più idonei, solo se costretto dall'ubbidienza. Il P. Szczepkowski è molto gradito ai novizi e non si potrà rimuoverlo senza grave pregiudizio all'opera; la sua rimozione darebbe luogo a sospetti. Trasmette la relazione seguente (nr. 121).

121.

Cracovia, 16.9.1882.

P. Jackowski, S.J. alla S.C.P.F.: « De statu monasterii Dobromilensis Ordinis S. Basilii M. relatio ».

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2954-56; ARSI, vol. 1007, *Galic.* 7-XV, 9

In questa relazione informa sull'avvenuta consegna del monastero di Dobromyl, con edifici bisognosi di molti restauri; sulla rendita del monastero ch'è di 7.000 fiorini. Il deposito trovato nella cassa ammonta a 17.000 fiorini, che s'impiegheranno per i restauri, già intrapresi, i quali si finiranno nella stagione migliore. — Il noviziato già funziona. Ci sono 10 novizi, ma per la fine del mese corrente s'aspettano 24 (4 sacerdoti, 17 scolastici e 3 fratelli laici). L'opposizione mossa contro la lettera apostolica s'è domata con l'appoggio del Governo. Essa ha fatto molta pubblicità alla Riforma, come si vede dal numero dei novizi. Nella chiesa di Dobromyl s'officia in rito ruteno. I digiuni e le cerimonie s'osservano esattamente come prima della riforma. I Padri Gesuiti hanno una cappella latina nel monastero.

122.

Cracovia, 20.9.1882.

P. Jackowski al Preposito Generale, P. Beckx.

ARSI, vol. 1007, *Galic.* 7-XV, 10.

Propone che il P. Szczepkowski rimanga maestro dei novizi e Padre Brandis (o P. Koruna), della Prov. Austriaca, venga nominato superiore. Poi al posto del P. Makowski si potrebbe mettere il P. E. Herden e così pian piano si farebbe quello che la S. Congregazione esige.

123.

Cracovia, 20.9.1882.

P. Jackowski, S.J. alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 2961.

Desidera che venga proibita la convivenza dei Basiliani riformati con i non riformati.

124.

Roma, 21.9.1882.

S.C.P.F. al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 570, fol. 371rv; ACO LD vol. 15, fol. 505v-506v.

P. Jackowski S. J., provinciale della Galizia, non può trovare fra le altre nazioni Padri che abbiano la cognizione della lingua rutena e polacca, elementi indispensabili per dirigere il noviziato. Questa difficoltà fu umiliata al S. Padre che per ora non intende insistere sulla questione dei Padri non polacchi nel monastero di Dobromyl. Si chiede al Nunzio Vannutelli di riferire al ministro degli Affari Esteri, perché la porti a conoscenza dell'Imperatore.

125.

Roma, 22.9.1882.

S.C.P.F. al P. Jackowski, S.J.

ACO LD vol. 15, fol. 527rv.

Per ora il Papa non insiste più sul cambio dei religiosi nel monastero di Dobromyl.

126.

Leopoli, 22.9.1882.

Vescovo Silvestro Sembratovyč al Nunzio di Vienna.

ASV NdV vol. 587, fol. 65-66.

Informa sulla parrocchia basiliana di Ulaškivci e scrive sulla riforma: « Io sono certo, che le disposizioni del Ss.mo Padre condurranno ad un splendido risultato; ma per questo, ci vuol aspettare ancora alcuni anni. Sento che i Padri Gesuiti già hanno nel noviziato di Dobromyl 20 dei giovani clerici desideranti la professione monastica secondo la Regola di San Basilio. Gloria sia al Signore! ».

127.

(Cracovia), 28.9.1882.

P. Jackowski, S.J. alla S.C.P.F.

ACO *Acta* vol. 14, fol. 171 (*non ho rinvenuto l'originale*).

Significa essersi rinvenuto « Exemplar antiquius *Summarii Regulae S. Basilii,* optime concinnatum et apparenter initio saec. XVII polonico idiomate editum. Ast hoc unicum habetur exemplar. Desiderandum tamen est, ut singuli novitii aliquod exemplar in manibus habeant ».

128.

Roma, 2.10.1882.

S.C.P.F. al Padre Jackowski, S.J.

ACO LD vol. 15, fol. 567-568.

Ringrazia per la relazione che ha causato grande contento nella S. Congregazione (cf. doc. 121). Il Preposito Gen. vuole mandare uno dei religiosi non polacchi « a Te propositis » al monastero di Dobromyl.

129.

Fiesole, 2.10.1882.

Preposito Generale, P. Beckx, al P. Jackowski, S.J.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Galic.* IV, p. 227.

Acconsente alla proposta del P. Jackowski di nominare P. Brandis superiore nel monastero di Dobromyl e lasciare P. Szczepkowski nell'ufficio di maestro dei novizi.

130.

Dobromyl, 28.10.1882.

P. Szczepkowski, S.J. al P. Jackowski, S.J., Provinciale.

ARSI, vol. 1007, *Galic.* 7-XV, 14.

Adesso, quando le voci di protesta già si sono calmate, non conviene affidare la riforma dei Basiliani ad un tedesco. Però, se questo cambio si farà, supplica di renderne pubblica la ragione, cioè la richiesta dell'Imperatore e del Papa.

131.

Cracovia, 1.11.1882.

P. Jackowski, S.J. al Preposito Generale, P. Pietro Beckx.

ARSI, vol. 1007, *Galic.* 7-XV, 15.

Le difficoltà poste dal Padre Szczepkowski (cf. nr. 130) impediscono che Padre Brandis assuma l'ufficio di superiore in Dobromyl.

132.

Dobromyl, 15.11.1882.

P. Szczepkowski, S.J. alla S.C.P.F.

ACO *Acta*, vol. 14, fol. 178 (*stampa*).

Implora una norma sulle astinenze e digiuni. La norma antica è troppo pesante per i giovani novizi che ogni giorno cantano nel coro quasi 4 ore, studiano e lavorano.

133.

Urman, 20.11.1882.

P. Martino Pakiež[30] *alla S.C.P.F.*

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 3055-56.

Fra le altre cose, si crede in dovere di riferire che i Basiliani danno scandalo, specialmente il Provinciale Clem. Sarnyckyj ed il superiore di Krasnopušča; onde la meraviglia nei sacerdoti ruteni, che anche i Gesuiti fanno passare certe cose di grave momento.

---

[30] Pakiž Martino, procuratore della Metropolia di Leopoli presso la S. Sede (1883-1886).

134.

Fiesole, 20.11.1882.

P. Beckx, Preposito Generale S.J., al P. Enrico Jackowski, S.J.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Galic.* IV, pp. 229-230.

Ammira il P. Gaspare Szczepkowski che porta con successo la difficile opera della riforma. « Nihil magis desidero, quam ut hoc officium continuet... ». Manda dire al P. Szczepkowski che ha fiducia in lui e nella sua missione.

135.

Roma, 27.11.1882.

S.C.P.F. al P. Clemente Sarnyckyj, OSBM.

ACO LD vol. 15, fol. 612-3.

Esprime il suo contento per la sottomissione dei monaci di Bučač (M. Hrycak e L. Mazuryk) alle disposizioni del S. Padre, espressi nella lettera apostolica « *Singulare praesidium* ».

136.

Leopoli, 30.11.1882.

P. Isidoro Dolnyckyj alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-84, fol. 3067.

Fra l'altro: « Sento che il noviziato di Dobromil, grazie alle sapienti ed energiche disposizioni del Santo Padre, vada prosperando ». Quanto al P. Sarnyckyj, si prendano le informazioni dal vescovo Silv. Sembratovyč.

137.

Leopoli, 1.12.1882.

P. Clemente Sarnyckyj, OSBM, alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 3069-70.

Manda la rinunzia alla causa di nullità di professione fatta dal Padre Berezovskyj. — È stato portato alla conoscenza di tutti per mezzo del giornale ufficiale di Leopoli che i monaci ribelli hanno rivocata la loro protesta in una lettera al Santo Padre, esprimendo sentimenti di soggezione e ubbidienza.

138.

Dobromyl, 9.12.1882.

P. Brandis, S.J., al Preposito Generale, P. Beckx.

ARSI, vol. 1007, *Galic.* 7-XV, 16.

Apporta molte ragioni perché il Padre Szczepkowski continui nell'ufficio di superiore e di maestro dei novizi.

139.

Roma, 13.12.1882.

S.C.P.F. al P. Jackowski, S.J.

ACO LD vol. 15, fol. 647v.

La dichiarazione sopra i digiuni e le astinenze nell'Ordine Basiliano sarà resa nota più tardi. — L'antico esemplare del « Summarium Regulae S. Basilii M. » *nuper adinventum*, può essere stampato « ad usum novitiorum... ad instar privati directorii », fino che non sarà approvata e promulgata la Regola riformata.

140.

Fiesole, 16.12.1882.

P. Beckx, Preposito Gen. S.J., al P. Jackowski, S.J.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Galic.* IV, p. 231.

Padre Szczepkowski, S.J. chiede d'essere liberato dall'ufficio di maestro dei novizi a causa del reumatismo che è aumentato nell'umido monastero di Dobromyl. « Velit R. V. mecum communicare, quid de hac infirmitate eiusque causa sentiat ».

141.

Fiesole, 16.12.1882.

P. Beckx, Preposito Generale S.J., al P. Szczepkowski, S.J.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Galic.* IV, p. 231.

Lo assicura che non occorre rendere pubblica la ragione del cambio di superiore nel monastero di Dobromyl, perché tutti capiranno il motivo. I Superiori « ... nihil magis desiderant, quam ut R. V. munus magistri continuet ».

142.

Cracovia, 18.12.1882.

P. Jackowski, S.J. al Presposito Generale, P. Beckx.

ARSI, vol. 1007, *Galic.* 7-III, 9.

Padre Szczepkowski chiede d'essere liberato dall'ufficio di maestro dei novizi. Propone che rimanga fino alle feste di Pasqua e poi si potrà

sostituirlo con il P. Adalberto Baudisss o il P. Paolo Makowski. Sospetta che fra il P. Brandiss e P. Szczepkowski non c'è quella unione degli animi che è assolutamente necessaria in un'opera così grande e delicata come questa.

143.

Cracovia, 20.12.1882.

P. Jackowski, S.J. alla S.C.P.F.

ACO SC *Ruteni* 1882-1884, fol. 3094-95.

Al monastero di Dobromyl tutto procede bene. Dal 31 dicembre 1882 il superiore sarà P. E. Brandiss, tedesco (di fatto il cambio è avvenuto solo l'8.4.1883 - P. P.).

144.

Dobromyl, 21.12.1882.

P. Erico Brandiss, S.J. al Preposito Gen., P. Beckx.

ARSI, vol. 1007, *Galic.* 7-XV, 17.

Supplica perché si rimandi per un altro po' di tempo il suo insediamento nell'ufficio di superiore di Dobromyl.

145.

Cracovia, 25.12.1882.

P. Jackowski, S.J. al Preposito Generale, P. Beckx.

ARSI, vol. 1007, *Galic.* 7-III, 11.

Padre Szczepkowski chiede d'essere liberato dal suo ufficio perché soffre molto di reumatismo nell'umido monastero di Dobromyl. Al suo posto può succedere P. Baudiss o P. Makowski, ma il primo « laborat defectu recti iudicii » ed il secondo « defectu amabilitatis ».

146.

Fiesole, 27.12.1882.

Preposito Generale P. Beckx al Padre E. Brandiss, S.J.

ARSI, *Litt. Praep. Gen., Galic.* IV, p. 232.

Differisce l'insediamento del superiore nel monastero di Dobronyl fino a febbraio e, col permesso del Provinciale, fino alla Pasqua.

о. Порфірій Підручний, ЧСВВ

ДЕКРЕТИ ОСНУВАННЯ ПРОВІНЦІЙ І ВІЦЕПРОВІНЦІЙ ЧСВВ
(1931-1948)

Питання поділу Чину на провінції й віцепровінції виникнуло на 5-ій Провінційній Капітулі після Добромильської реформи, що відбулася в Жовкві в днях 12-26 лютого 1926 р. Ця капітула вирішила, між іншим, просити Апостольську Столицю, щоб можна було поділити Василіянський Чин на Галицьку провінцію і Закарпатську віцепровінцію. Священна Конґреґація для Східної Церкви відповіла (30.8.1926), що Апост. Столиця годиться, щоб на найближчій капітулі Чину були створені віцепровінції поза Галицькою провінцією, якщо є вигляди на поступовий розвиток правильної провінції [1].

Дня 1 січня 1931 р. Східна Конґреґація дала дозвіл на скликання першої Генеральної Капітули після Добромильської реформи як теж на вибір Архимандрита. В цьому ж листі було сказано, що новообраний Архимандрит, разом із своїми консульторами, « за своїм сумлінням і второпністю, згідно з Конституціями та відповідно до потреб », установить провінції та віцепровінції [2]. На першій Ген. Капітулі, що відбулася в Добромилі, від дня 26 червня до 1 липня 1931 р., обрано Архимандритом о. Діонисія Ткачука, якому було доручено поділити Чин на провінції та віцепровінції; офіційно змінити назву Чину; перенести Ген. Курію до Риму, де також треба було відкрити дім студій для вибраних студентів філософії й теології з різних країн тощо [3].

---

[1] *Архів Головної Управи ЧСВВ* (= АГУ), *Розпорядження Архимандритів і Протоархимандритів*, від дня 8.10.1926. — З Каталогу Чину на 1926 рік можна зробити висновок, що вже в 1925 р. була мова про поділ Чину, бо в ньому подано листу приписаних ченців до Закарпатської та до Румунської віцепровінцій, які « де факто » ще не були створені.

[2] АГУ - *Розпорядження...*, від дня 11.2.1931 (там же поданий лист Східної Конґреґації.

[3] АГУ - *Акти Генеральної Капітули* 1931 *р.*, сесія 2-га.

Головна Управа Чину на своїй консульті, що відбулася дня 31 січня 1932 р., у Кастельґандольфо, вирішила представити Апост. Столиці запланований поділ Чину та просити потрібних ще декретів. Тоді упляновано поділити Чин на: 1) Галицьку провінцію св. Спаса; 2) Провінцію св. Миколая, до якої входили б доми, що на території Чехословаччини, Мадярщини, Юґославії та Румунії; 3) Американсько-Канадську провінцію та 4) Бразилійську віцепровінцію (вже офіційно створену 6.12.1931 р.)[4].

Дня 12 травня 1932 р. всі згадані поділи Чину, нову назву « Василіянський Чин Святого Йосафата » й інші справи Апостольська Столиця потвердила взагальному (*див. нижче документ ч.* 1).

Нижче подаємо подрібніші відомості про заснування кожної провінції й віцепровінції зокрема, а відтак друкуємо їхні ерекційні грамоти.

ДОКУМЕНТ Ч. 1

Рим, 12.5.1932.

Свящ. Конґреґація для Східної Церкви надає офіційну назву « Василіянський Чин Святого Йосафата », потверджує вибір Архимандрита і ділить Чин на провінції і віцепровінцію тощо.

Acta Apostolicae Sedis, vol. XXIV (1932), 239-240.

SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI

DECRETUM

Quinquagesimo exeunte anno, ex quo Summus Pontifex Leo XIII, f. r., Apostolicas Litteras *Singulare praesidium* die 12 Maii 1882 dabat, de Ordine S. Basilii Magni reformando, Sacrae huic Congregationi visum est opportunum, huiusmodi reformationem, per quinquaginta annos sedulo ac fidenter deductam, non tantum publici laudis testimonio cohonestare, sed etiam quodammodo perficere et sancire.

Divina enim ope fretus, Ordo S. Basilii Magni ruthenae nationis, religioso spiritu fervens ac vitam monasticam in exemplum agens, ube-

---

[4] АГУ - *Книга Ген. Консульт*, том I (1932-1937).

res attulit fructus; in pluribus siquidem et dissitis regionibus, hisce postremis temporibus, monasteriis erectis, animarum saluti procurandae, rudibus evangelizandis, fidei catholicae strenue tuendae, studiis provehendis sedulam semper contulit operam: necessitatibus praeterea ac temporum adiunctis consulens, saluberrima accepit incrementa.

His omnibus rebus rationibusque gavisa et aucta est illa rutheni ritus Ecclesia, una cum clero ac fidelibus suis, qui, in Europae et Americae regionibus, nedum in Galitia diffusi, erga hunc Ordinem S. Basilii, suae gentis decus, gratum fovent atque testantur animum.

Quo igitur hodierna Ordinis S. Basilii conditio firmetur, adeoque magis usque in bonum animarum provehatur, haec Sacra Congregatio, praesentibus litteris, quibus ea etiam quae nuperrime sunt statuta colliguntur ac rata habentur, decernit:

I. Ut Ordini S. Basilii Magni, ruthenae nationis, nomen hoc, rerum adiunctis sane aptius, tribuatur, seu *Ordo Basilianus S. Iosaphat*;

II. Ut Capitulum generale, anno elapso habitum, quo Rev.mus P. Dionisius Tkaczuk, Moderator generalis, seu Archimandrita, est electus, ratum habeatur;

III. Ut Curia generalicia Romam transferatur, atque in aedibus veteris Pontificii Collegii Rutheni ad Ss. Sergii et Bacchi constituatur;

IV. Ut in Urbe pariter iisdemque in aedibus ephebeum condatur alumnis huius Ordinis Basiliani, e quacumque regione selectis, ad studia philosophica ac theologica instituendis;

V. Ut Basilianus Ordo S. Iosaphat in tres provincias recens erectas, constitutus declaretur, seu: 1. Galitiae, 2. S. Nicolai, 3. Americo-Canadensis, quibus additur Vice-provincia Americae Meridionalis.

Quae omnia SS.mus D. N. Pius divina Providentia Pp. XI rata habere ac confirmare dignatus est.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die 12 Maii 1932.

A. Card. SINCERO, a Secretis

L. + S.

H. I. Cicognani, Adsessor

I. ГАЛИЦЬКА ПРОВІНЦІЯ

Після вибору о. Д. Ткачука на Архимандрита Чину, треба було негайно назначити Провінційну Управу для Галичини. У своїм листі « До Всечесних Отців і Дорогих у Христі Братів ЧСВВ Монастирів Галичини і цілої области Польщі », від дня 6 серпня 1931 р. (ч. 497-31), о. Архимандрит *визначив обсяг* Галицької провінції й назначив Адміністратора і його дорадників до найближчої провінційної капітули. У цьому листі о. Архимандрит пише: « З метою остаточного наладнання адміністраційного апарату, предбаченого й визначеного Уставами нашого Чина, силою моїх обов'язків і властей даних мені, постановляю, запоряджую і подаю до відома наступне: 1. Всі монастирі нашого Чина в Галичині і на цілій території Польщі творять одну канонічну Провінцію законну з титулом Области чи Провінції св. Спасителя » [5]. Тому, що Галицька провінція віддавна існувала, то не треба було для неї просити в Апостольського Престолу окремого ерекційного декрету.

II. ЗАКАРПАТСЬКА ПРОВІНЦІЯ

Дня 20 вересня 1931 р. о. Архимандрит Ткачук назначив о. Гліба Кінаха візитатором, з правами протоігумена, всіх монастирів в Чехословаччині, Мадярщині, Румунії та в Юґославії [6]. Отець Кінах звізитував усі монастирі й подав до Ген. Управи Чину детальний звіт. На основі цього звіту, дня 14 лютого 1932 р., о. Архимандрит Ткачук звернувся до Східної Конґреґації з проханням, щоб вона дозволила оснувати Закарпатську провінцію « зогляду на тяжку комунікацію між Польщею й Чехословаччиною та й тому, що саме добро тих же монастирів цього вимагає » [7].

Дня 2 квітня 1932 р. Східна Конґреґація видала декрет, яким канонічно створила Закарпатську провінцію св. Миколая, до якої ввійшли всі василіянські монастирі в Мадярщині, Румунії та Юґославії. В цьому ж декреті сказано, що для кожної з цих країн треба назначити окремого настоятеля, який тільки у важливіших справах має звертатися до Протоігумена (*див. документ ч.* 2). Цей декрет був даний « для випробування, на сім років » [8].

---

[5] АГУ - *Листи Архимандрита Д. Ткачука* (6.8.1931).

[6] *Там же*, лист із дня 20.9.1931 (мінута).

[7] *Там же*, лист із 14.2.1932.

[8] АГУ - *Східна Конґреґація*. Див. теж вище статтю о. А. Пекаря, *Закарпатська Провінція св. Миколая*.

ДОКУМЕНТ Ч. 2

Рим, 2.4.1932.

Ерекційна грамота Провінції св. Миколая «для випробування», на сім років.

Архів Головної Управи ЧСВВ (= АГУ), *Східна Конгрегація.*

A. Pekar, OSBM, *Basilian Reform in Transcarpatia*, in *Analecta OSBM*, vol. VII (XIII), 225-6.

SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI
Prot. n. 556-31

DECRETUM

Ordinum vel Congregationum Religiosarum rectum regimen, quorum ministerium, multimode, in diversis, etiam dissitis inter se, nationibus exercetur, aliqualem expostulat subdivisionem potestatis, quae ex certo numero domorum inter se sub unica iurisdictione coadunatarum, appellari solet Provincia regularis.

Hanc subdivisionem Ordo Basilianorum S. Josaphat, propter auctam expansionem in Podocarpatica regione, expostulare videtur.

Ad hunc finem assequendum Superior Generalis Ordinis praedicti, supplici libello, ab hac S. Congregatione erectionem Provinciae regularis postulat, quae domus vel monasteria in regionibus Cecoslovachiae, Hungariae, Jugoslaviae et Romaniae existentibus amplectatur et cui nomen sit - *Provincia S. Nicolai.*

In hac tamen Provincia adsint pro Hungaria, Jugoslavia et Romania proprii Superiores, qui sub dependentia Superioris Provincialis, omnibus monasteriis seu domibus ipsarum regionum respective praesint, ita ut ipsi propria auctoritate in rebus ordinariae administrationis gerendis agere valeant, et in rebus maioris momenti, ad normam Constitutionum Ordinis Basiliani, ad Superiorem Provinciae S. Nicolai recurrere debeant.

His vero precibus SS.mus D. N. Pius, Div. Prov. PP. XI, in audientia subsignatae diei, referente huius S. Congregationis Cardinali Secretario, in omnibus uti supra expositis benigne annuere dignatus est et novam Provinciam «*a S. Nicolao*» nuncupandam constituere *ad experimentum per septennium*, quod per praesens Decretum rite statuitur.

Contrariis quibuslibet non obstantibus.

Datum Romae, ex Aedibus S. Congregationis Orientalis, die 2-a Aprilis 1932.

A. Card. SINCERO, a Secretis

H. J. Cicognani, Adsessor

III. АМЕРИКАНСЬКО-КАНАДСЬКА ПРОВІНЦІЯ

Дня 7 серпня 1931 року о. Архимандрит призначив для Канадської Місії тимчасову управу (о. Н. Крижановський - Настоятель), повідомляючи, що незабаром там буде створена віцепровінція [9]. Отець Архимандрит Ткачук удався до Апост. Столиці, дня 9 грудня 1931 р., за дозволом оснувати Василіянську віцепровінцію в Канаді. У своїм проханні він писав, що в Канаді « вже є вистачальне число монахів для оснування віцепровінції, і те число завжди зростає, тому що в новіціяті в Мондері, Альберта, безперестанно виховується деяку кількість новиків » [10].

Дня 14 лютого 1932 р. о. Архимандрит знова удався з проханням до Східної Конґреґації, і просив оснувати Провінцію « суі юріс », яка охоплювала б усі василіянські доми в Канаді, а в майбутньому також у ЗСА [11]. Дня 24 лютого 1932 р. аєп. А. Чіконіані, асесор Конґреґації для Східної Церкви, представив цей плян Папі Пієві XI, який дав на це свою згоду і доручив, щоб нова василіянська провінція на майбутнє звалась « Американсько-Канадська Провінція ».

ДОКУМЕНТ Ч. 3

Рим, 24.2.1932

Декрет Свящ. Конґреґації для Східної Церкви, яким основується « Американсько-Канадська Провінція ».

АГУ, *Східна Конґреґація.*

---

[9] АГУ - *Канада.*

[10] АГУ - *Листи о. Архимандрита Ткачука*; див. теж *Пропам'ятна Книга ОО. Василіян у Канаді*, стор. 80.

[11] АГУ - *Листи о. Архимандрита Д. Ткачука*, під датою 14.2.1932.

SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI

DECRETUM

Pluribus abhinc annis Ordo Basilianus S. Josaphat, ad munus pastorale exercendum inter fideles rutheni ritus, in regione Canadensi commorantes, aliquos ex suis sodalibus misit.

Necessitatibus spiritualibus auctis, ac simul numero Religiosorum in illa regione, quaedam domus regulares erectae sunt, quarum bonum regimen expostulare videbatur, constitutionem novae Vice-Provinciae, sub dependentia Provinciae Polonicae.

Propterea, Superior Generalis Basilianorum, ab hac Sacra Congregatione Orientali, canonicam huius Vice-Provinciae constitutionem primum petiit; cui favorabilia vota accesserunt Exc.mi P. D. Delegati Apostolici in regione Canadensi, et Exc.mi P. D. Archiepiscopi Edmontonensis, in cuius dioecesi domus basiliana princeps illius regionis extat.

Nunc autem cum Ordinarii pro fidelibus ritus rutheni, in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis, spirituales exigentias suarum communitatum pluries aperuerint, votaque porrexerunt ut etiam in eorum ditiones religiosi Basiliani mitterentur, Superior Generalis votis istorum Ordinariorum occurrere desiderans, ab hac Sacra Congregatione constitutionem Provinciae sui juris ac prorsus a Provincia Polonica distinctae, potiusquam Vice-Provinciae petiit, quae in dicione habeat omnes domus religiosas canadenses et quae in posterum in Statibus Foederatis constituentur.

His precibus Ss.mus D. N. Pius, Div. Prov. PP. XI, in Audientia subsignatae diei, referente infrascripto Adsessore huius Sacrae Congregationis, benigne annuere dignatus, mandavit ut de hac re praesens Decretum conficeretur, statuens ut nova Provincia ita erecta, « Provincia Americano-Canadensis » in posterum appellaretur.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex Aedibus S. Congregationis Orientalis, die 24 Februarii 1932.

A. Card. SINCERO, a Secretis
H. J. Cicognani, Adsessor

IV. ЕРЕКЦІЯ ДВОХ ОКРЕМИХ ПРОВІНЦІЙ: КАНАДСЬКОЇ Й АМЕРИКАНСЬКОЇ

Справа поділу Американсько-Канадської провінції почала дозрівати ще від 1934 р., але не переведено її в діло, бо в ЗСА не було по-

трібного для створення провінції числа ченців[12]. Щойно після другої світової війни, коли з Галичини до Північної Америки прибуло немале число Василіян, справа стала актуальною. Тодішній Генеральний Вікарій Чину — о. Гліб Кінах, звізитувавши всі доми й осідки в Канаді й в Америці (1947 р.), прийшов до висновку, що настав час поділити Американсько-Канадську провінцію, бо в ЗСА вже існувало вимагане канонічним правом число ченців, і цього вимагали ще й інші обставини, як нпр., велика віддаль, відмінні вимоги в обох країнах, а то й інша ментальність ченців.

Дня 6 квітня 1948 р. Генеральний Вікарій Чину вислав просьбу до свящ. Конґреґації для Східної Церкви, щоб вона дала свій « плачет » на створення двох окремих провінцій: Американської й Канадської. Конґреґація на це дозволила (*див. нижче документ ч.* 4), і Ген. Вікарій, о. Гліб Кінах, під датою 23 липня 1948 р., видав офіційний декрет ерекції двох окремих провінцій: Американської — Успіння М. Божої та Канадської — Пресвятого Серця Христового (*див. документ ч.* 5).

ДОКУМЕНТ Ч. 4

Рим, 13.7.1948.

Дозвіл свящ. Конґреґації для Східної Церкви на ерекцію двох окремих провінцій — Канадської й Американської.

АГУ, *Східна Конґреґація.*

SACRA CONGREGAZIONE « PRO ECCLESIA ORIENTALI »
Prot. n. 215-48

Al Reverendissimo
P. Hlib Kinach
Vicario Generale dei Basiliani
Roma

Reverendissimo Padre,

Avuto il parere favorevole delle persone interrogate, considerato che negli Stati Uniti d'America l'Ordine Basiliano di S. Giosafat ha realizzato tutte le condizioni richieste per la istituzione di una Provincia Religiosa distinta da quella del Canada, attesa anche la diver-

---

[12] Детально про це подано вище, в статті о. А. Пекаря, *Американська Провінція Успення М. Б.*

sità di mentalità e la grandezza delle distanze, questa S. Congregazione è venuta nella decisione di procedere all'erezione canonica di una Provincia Religiosa Basiliana negli Stati Uniti, sotto la protezione della B. V. M. Assunta, separandone il territorio dalla Provincia Religiosa Americano-Canadese fin qui esistente.

Con la presente la medesima S. Congregazione incarica la Paternità Vostra Reverendissima di procedere agli atti necessari per tale scopo.

Fino a che non sarà possibile procedere alla elezione dei Superiori Provinciali per le Provincie degli Stati Uniti e del Canada, secondo le prescrizioni delle Costituzioni, la S. Congregazione stabilisce che nel Canada rimanga in carica l'attuale Superiore Provinciale P. Baranyk, mentre per gli Stati Uniti approva che sia inviato il P. Nicola Kohut, Consultore Generale, affinché funga nel frattempo da Superiore e prepari la convocazione del Capitolo.

Durante l'assenza da Roma del P. Kohut, questi sarà sostituito dal P. Zajačkiwskyj come Consultore Generale provvisorio.

Lieto intanto di comunicarLe quanto sopra, Le rinnovo i sensi del mio religioso ossequio, con cui mi confermo, della Paternità Vostra Reverendissima, dev.mo nel Signore

Eugenio Card. TISSERANT, Segr.
Giovanni Rosso, Sostituto

ДОКУМЕНТ Ч. 5

Рим, 23.7.1948.

Декрет, виданий Генеральним Вікарієм Чину, яким засновується дві окремі провінції — Американську й Канадську.

АГУ, *Америка і Канада.*

CURIA GENERALIS
ORD. BASILIANI S.ti JOSAPHAT
N. 181-1-48

DECRETUM

IN NOMINE PATRIS ET FILII ET SPIRITUS SANCTI. AMEN.
AD PERPETUAM REI MEMORIAM.

Vigore facultatum a Sancta Sede Apostolica per litteras Sacrae Congregationis pro Ecclesia Orientali de die 13.VII.1948, Nr. 215-48, concessarum, hoc nostro Decreto Provinciam religiosam AMERICANO-

CANADENSEM Ordinis Basiliani Sancti Josaphat in duas Provincias distinctas et quidem:

In Provinciam *Americanam* sub protectione B. V. Mariae Assumptae in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis et in Provinciam *Canadensem* sub protectione SS. Cordis Jesu in Canada

DIVIDIMUS, CANONICE ERIGIMUS
ERECTASQUE SOLEMNITER DECLARAMUS

simulque eisdem omnia iura ac privilegia a Sancta Sede Apostolica Provinciis Ordinis nostri concessa conferimus.

P. Hlib KINACH, OSBM
Vicarius Generalis

P. Josephus Zajaczkiwskyj, OSBM
Secretarius Gen.

V. РУМУНСЬКА ПРОВІНЦІЯ

На генеральній консульті Головної Управи Чину, що відбулася 2 квітня 1937 р., вирішено попросити в Апостольської Столиці ерекції окремої Румунської провінції[13]. На прохання о. Архимандрита Ткачука і на доручення Апост. Нунція в Букарешті, Східна Конґреґація своїм декретом від дня 8 червня 1937 р., постановила, щоб була основана нова провінція Василіянського Чину під назвою « Румунська », підпорядкована безпосередньо Головному Настоятелеві Чину (*див. нижче документ ч.* 6).

Під кінець 1940 р., силою воєнних обставин, три головні монастирі Румунської провінції (Біксад, Мойсей і Микола) опинилися на території Мадярщини і ввійшли у склад новоствореної (25.11.1940 р.) « Провінції Василіянського Чину св. Йосафата в Мадярщині ». Для Василіян, що зостались у Румунії, Східна Конґреґація дозволила (19.11.1940 р.) створити віцепровінцію (*див. документ ч.* 7).

В осені 1944 р., з приходом совєтської армії, вищезгадані монастирі повернулися до Румунії, але про офіційне об'єднання обох віток Румун-

---

[13] АГУ - *Книга Ген. Консульт*, т. I (1932-37). Точний опис ерекції Румунської, та Мадярської провінцій подано вище у статтях о. А. Пекаря.

ських Василіян в одну провінцію Східна Конґреґація дала знати Апост. Нунцієві в Букарешті щойно 5 квітня 1946 р., даючи при цьому інструкції в справі вибору протоігумена та його ради (*див. документ ч.* 8).

ДОКУМЕНТ Ч. 6

Рим, 8.6.1937.

Східна Конґреґація канонічно створює Румунську провінцію.

АГУ, *Східна Конґреґація.*

SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI
Prot. n. 107–37

DECRETUM

Paucis abhinc annis Ordo Basilianus S.ti Josaphat ad munus pastorale inter fideles ritus byzantini-rumeni exercendum, in Romaniae Regnum aliquos ex suis sodalibus misit, provinciae S. Nicolai in Republica Cecoslovaca subditos.

Necessitatibus vero spiritualibus id expostulantibus pariterque aucto feliciter religiosorum numero, in supradicta regione quaedam domus regulares erectae fuere, quarum bonum regimen expostulare videtur institutionem novae Provinciae Ordinis Basiliani S. Josaphat in Regno Romaniae.

Propterea, Archimandrita Generalis ab hac Sacra Congregatione pro Ecclesia Orientali canonicam huius Provinciae institutionem petiit, cui favorabile accessit votum Exc.mi P. D. Nuntii Apostolici in Romania.

His precibus, SS.mus D. N. Pius, Divina Prov. Pp. XI, in Audientia diei 21 Aprilis anno 1937, referente infrascripto Cardinali a secretis, benigne annuere dignatus est, statuens ut nova Ordinis Basiliani S. Josaphat erigeretur Provincia, cui nomen « Rumena », ab alia quavis provincia eiusdem Ordinis separata suique juris, iuxta Constitutiones, immediate tamen ab Archimandrita Generali Ordinis Basiliani S.ti Josaphat, Romae residente, dependens.

Quae omnia praesenti Decreto executioni mandantur et publici juris fiunt. Contrariis quibuscumque minime obfuturis.

Datum Romae, ex Aedibus Sacrae Congregationis pro Ecclesia Orientali, die 8 Junii, anno Domini 1937.

Eugenius Card. TISSERANT, a Secretis
Joseph Cesarini, Adsessor

ДОКУМЕНТ Ч. 7

Рим, 19.11.1940.

Східна Конґреґація дає свою згоду на створення віцепровінції для Василіян, що зосталися в Румунії.

АГУ, *Східна Конґреґація.*

SACRA CONGREGAZIONE « PRO ECCLESIA ORIENTALI »
Prot. n. 586–40

Al Rev.mo
P. Dionisio TKACZUK
Superiore Generale dei Basiliani
Piazza della Madonna dei Monti, 3
ROMA

Rev.mo Padre Generale,

In riferimento alla Sua lettera del 31 Ottobre u. s. N° 128–40, mi pregio comunicare alla P. V. Rev.ma che i due Monasteri Basiliani di Obreja e Prislop, rimasti in Romania, possono benissimo formare una Vice-Provincia, con a capo il P. Agostino Pop, in qualità di Vice-Provinciale.

Con tale qualifica egli è autorizzato a fornire alle autorità civili tutte le indicazioni che sono state richieste.

Con sensi di distinto ossequio ho il piacere di confermarmi, di V. P. Rev.ma dev.mo nel Signore

Eugenio Card. TISSERANT, Segr.
G. Cesarini, Assessore

ДОКУМЕНТ Ч. 8

Букарешт, 30.7.1946.

Апост. Нунцій в Румунії — Архиєп. А. Кассуло звітує Конґреґації для Східної Церкви про офіційне об'єднання обох віток Румунських Василіян в одну провінцію та про вибір протоігумена (о. Атанасія Максима) і його ради.

АГУ, *Румунія.*

NONCIATURE APOSTOLIQUE EN ROUMANIE

N. 12970

A Sua Eminenza Rev.ma
il Sig. Card. Eugenio TISSERANT
Segretario della S. Congr. Orientale
ROMA

Eminenza Reverendissima,

Non appena ricevuto il venerato Foglio n. 586–40, in data 5 aprile u. s., col quale l'Eminenza Vostra Rev.ma si degnava darmi le istruzioni per la nomina del Provinciale e del suo Capitolo della Provincia Basiliana nuovamente riunita di Romania, mi sono dato premura di comunicarle al P. Marina, Superiore del Monastero di Bixad, invitandolo a preparare senz'altro la elezione dei nuovi Superiori.

Con lettera del 2 giugno, il P. Marina mi ha risposto di aver comunicato a tutti i monasteri la decisione della Santa Sede di riunire di nuovo sotto un'unica Provincia la comunità basiliana di Romania, nonché l'invito di procedere all'elezione del Provinciale, che poi ebbe luogo nella prima metà di giugno.

Ma soltanto il giorno 8 luglio ho ricevuto, in busta sigillata, il risultato dello scrutinio nel quale è stato eletto, con grande maggioranza di voti (dodici su diciassette), il Rev. Padre Atanasio Maxim alla carica di Provinciale.

Non si è però proceduto all'elezione dei Consultori, nel pensiero di far dipendere la scelta delle persone alle varie cariche e specialmente a quella del Segretario, dall'esito che avrebbe avuto l'elezione del Provinciale. Informato di questo modo di procedere, veramente non del tutto conforme alle disposizioni della Santa Sede, ho insistito acciocché si venisse al più presto alla elezione del Consultorio ordinando che il risultato dello scrutinio mi fosse rimesso, anch'esso in busta chiusa, prima del 1–mo agosto.

Ho ricevuto oggi i voti dei diciassette elettori e mi affretto a portare a conoscenza dell'Eminenza Vostra il risultato anche di questo secondo scrutinio che, come il precedente, manifesta un notevole consenso nella designazione delle persone: primo Consultore: P. Leone MANU; secondo Consultore: P. Agostino POP; terzo Consultore e Segretario Provinciale: P. Giorgio MARINA.

Nel comunicare al P. Maxim il risultato su riferito, ho attirato la sua attenzione sul fatto che il P. Marina, pur comulando le cariche di terzo Consultore e di Segretario, non potrà avere, nelle votazioni, che la voce di Consultore.

Null'altro ho da aggiungere a questo importante avvenimento, che pare sia stato preparato ed effettuato con grande serietà e spirito soprannaturale, se non il benemerito Ordine possa, con rinnovata energia, dedicarsi all'opera di bene che la Provvidenza gli ha destinato.

Chino al bacio della Sacra Porpora prego ecc.
Bucarest, 30 Luglio 1946.

f.to Andrea CASSULO, Arciv.
Nunzio Ap.

VI. МАДЯРСЬКА ПРОВІНЦІЯ

Дня 25 листопада 1940 р. Східна Конґреґація канонічно оформила в одну « Провінцію Василіянського Чину св. Йосафата в Мадярщині » закарпатські, румунські й мадярські монастирі, що внаслідок займанщини опинилися в Мадярщині (*див. документ ч.* 9). Ця провінція проіснувала до літа 1945 р.

Дня 7 жовтня 1946 р. Головна Управа Чину вислала до Апост. Столиці своє « Про-меморія » в справі мадярських Василіян і попросила для них якогось канонічного оформлення. Тоді Східна Конґреґація доручила (19.10.1946) Примасові Мадярщини, кард. Й. Міндсенті, листовно перевести вибори на протоігумена і консульторів (*див. документ ч.* 10). Провінційну Управу нової мадярської провінції св. Стефана проголосив кард. Міндсенті дня 7 березня 1947 р.

ДОКУМЕНТ Ч. 9

Рим, 25.11.1940.

Конґреґація для Східних Церков створює Провінцію Василіянського Чину св. Йосафата в Мадярщині та назначує для неї протоігумена.

АГУ, *Східна Конґреґація.*

SACRA CONGREGAZIONE « PRO ECCLESIA ORIENTALI »
Prot. n. 865-39

Al Rev.mo Padre Dionisio TKACZUK,
Archimandrita dei Basiliani di S. Giosafat
ROMA

Reverendissimo Padre,

A seguito dell'officio n. 865-39 del 19 ottobre p. p. e a precisazione dell'officio n. 586-40 del 19 novembre corrente, questo S. Dicastero comunica alla P. V. Rev.ma quanto segue:

1) La *Provincia* dei Basiliani di S. Giosafat *in Romania* continua canonicamente ad esistere. La compongono, per ora, i religiosi delle case che si trovano sul territorio del Regno di Romania, e ad essa è preposto, con qualifica di Vice-Provinciale, il Rev.do *P. Agostino Pop.*

2) La *Provincia* dei Basiliani di San Giosafat *in Ungheria*, con sede centrale a Mariapocs, comprende tutti i monasteri basiliani posti sul territorio del Regno d'Ungheria.

3) A reggere la Provincia di Ungheria la Santa Sede, in deroga delle Costituzioni, ha nominato il Rev.mo P. Leonzio Dolhy, che assume quindi il titolo e le funzioni di Provinciale.

4) Per ognuno dei tre gruppi di monasteri (*ruteni, romeni* e *magiari*) dei Basiliani di S. Giosafat in Ungheria, la Santa Sede ha nominato un *Preposto*, con l'incarico di vigilare su l'andamento dei monasteri del gruppo e di mantenere il contatto tra di essi e la Curia Provinciale: i tre Preposti sono, rispettivamente, i PP. Antonio Stankanynec, Atanasio Maxim e Bartolomeo Dudas.

5) Sino a nuova disposizione della Santa Sede, i religiosi basiliani in *Slovacchia* continueranno ad essere retti dal Rev.do *P. Sebastiano Sabol* e quelli *nel Protettorato di Boemia e Moravia* dal Rev.do *P. Paolo Myskiv*, entrambi quali Delegati dell'Archimandrita Generale.

Tutte le surriferite disposizioni sono state approvate dal Santo Padre nell'Udienza del 23 novembre corrente.

V. P. avrà cura di recare a notizia delle persone e dei monasteri interessati quanto è oggetto della presente lettera.

Profitto dell'occasione per confermarmi con sensi di profondo ossequio, della P. V. Rev.ma devotissimo per servirLa

Eugenio Card. TISSERANT, Segr.
Giovanni Rosso, Sostituto

ДОКУМЕНТ Ч. 10

Рим, 19.10.1946.

Східна Конґреґація канонічно оформлює Мадярську провінцію і наказує кардиналові Й. Міндсенті перевести вибір нової Провінційної Управи.

АГУ, *Східна Конґреґація.*

SACRA CONGREGATIO « PRO ECCLESIA ORIENTALI »
Prot. n. 865-39

Eminentissimo ac Rev.mo Domino
D.no Josepho Card. MINDSZENTY
Archiepiscopo Strigoniensi

Eminentissime ac Reverendissime Domine,

Sacra Congregatio die 25 novembris a. 1940 consentaneas pro tempore ordinationes edidit circa regimen Ordinis Basiliani Sancti Josaphat in Hungaria, tunc temporis e tribus coetibus compositi, nempe hungarico, rutheno ac romeno.

Bello confecto ac mutationibus in finibus statutis, eadem Sacra Congregatio Provinciam Basilianam in Romania iterum coadunavit ac per electiones novorum Superiorum regimini dictae Provinciae providit.

Restat, igitur, ut de Provincia Basiliana Hungariae similes ordinationes statuantur. Rogo propterea Eminentiam Rev.mam ut, cum iis quorum interest, hunc communices modum procedendi in nominatione novorum Superiorum Provinciae Basilianae in Hungaria, nempe:

« Cum nominatio de qua agitur fieri non possit iuxta praescripta Constitutionum — nam numerus Religiosorum et domorum formatarum minimus est — Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali, audito voto Superiorum Majorum Ordinis, id statuendum censuit. Religiosi omnes, qui voce activa gaudent, aut singulatim aut in Capitulo coadunati, iuxta opportunitatem, in schedula secreta scribant nomina singulorum candidatorum ad officia Curiae Provincialis; schedulae omnes, sigillo munitae, ad Em.mum Cardinalem Archiepiscopum Strigoniensem mittantur, qui — nomine S. Sedis — electionem declarabit novorum Superiorum, ordine praecedentiae servato, ita ut Superior Provincialis ille renuntietur, qui maiorem partem suffragiorum obtinuerit; primus autem Consultor ille habeatur, qui secundo loco venerit et ita porro. Omnibus

rite peractis, Eminentissimus Archiepiscopus S. Sedem de exitu electionis certiorem reddet ».

Manus Eminentiae Tuae devote deosculans, sum et permanere gaudeo, Eminentiae Tuae Rev.mae addictissimus uti frater

Eugenius Card. TISSERANT, a Secretis
Ant. Arata, Arch. tit. Sard., Adsessor

VII. ПРОВІНЦІЯ СВВ. КИРИЛА І МЕТОДІЯ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ

Тому, що влітку 1939 р. Закарпатська провінція св. Миколая майже в цілості опинилася на території Мадярщини, о. Архимандрит Ткачук назначив для Василіян, що перебували у Словаччині Настоятеля (о. С. Сабола) « з правами ігумена і тимчасового протоігумена ». А дня 25 листопада 1940 р. Апост. Столиця створила на території Словаччини (тоді самостійної) окрему Протоархимандричу Делеґатуру (*див. вище документ ч.* 9).

В 1946-47 роках постали на Словаччині вже три монастирі. Тому 4 березня 1948 р. Східна Конґреґація дала дозвіл установити в Чехословаччині (тоді Словаччина і Чехія знову злучилися) Провінцію Святих Кирила і Методія (*див. документ ч.* 11). Декрет установлення Провінції видав Генеральний Вікарій Чину, о. Гліб Кінах, дня 16 березня 1948 р. (*див. документ ч.* 12).

ДОКУМЕНТ Ч. 11

Рим, 4.3.1948.

Свящ. Конґреґація для Східної Церкви дозволяє створити Провінцію свв. Кирила і Методія в Чехословаччині та назначити о. Севастіяна Сабола протоігуменом « ад нутум ».

АГУ, *Східна Конґреґація.*

SACRA CONGREGAZIONE « PRO ECCLESIA ORIENTALI »
Prot. n. 127-48

Al Rev.mo Padre Hlib KINACH
Vicario Gen. dei Basiliani
ROMA

Reverendissimo Padre,

Questa Sacra Congregazione non ha mancato di prendere in considerazione la domanda avanzata dal P. Sebastiano Sabol, suffragata

da una testimoniale dell'Ecc.mo Mons. Gojdič, Vescovo di Prešov, e approvata completamente dai Superiori Generali dell'Ordine, per l'istituzione di una Provincia Religiosa in Cecoslovacchia.

Attese le particolari circostanze segnalate e il parere favorevole espresso da tutti, questo Sacro Dicastero è venuto nella decisione di accogliere la domanda medesima e con la presente autorizza la Paternità Vostra Reverendissima a procedere alla erezione canonica della nuova Provincia, sotto la protezione dei Santi Cirillo e Metodio, applicando tutte le modalità del Diritto Canonico e delle Costituzioni.

Siccome le attuali circostanze rendono difficile la procedura regolare e ordinaria per la elezione dei Superiori Provinciali, la Sacra Congregazione parimenti autorizza la Paternità Vostra a nominare Protoegumeno della nuova Provincia il P. Sebastiano Sabol, con sede in Prešov: tale nomina è *ad nutum*, cioè valevole fino a quando la Curia Generalizia dell'Ordine non darà disposizioni per la convocazione del Capitolo Provinciale secondo le Costituzioni.

Augurandomi che la nuova Provincia venga a rafforzare la consistenza dell'Ordine, tanto provato dalle critiche condizioni esistenti in Galizia, Le esprimo i sensi del mio religioso ossequio e mi confermo

della Paternità Vostra Reverendissima dev.mo nel Signore

Eugenio Card. TISSERANT, Segr.

Ant. ARATA, Arciv. Sard., Asses.

ДОКУМЕНТ Ч. 12

Рим, 16.3.1948.

Ерекційна грамота Провінції свв. Кирила і Методія в Чехословаччині.

АГУ, *Чехословаччина.*

CURIA GENERALIS ORD. BASILIANI S.ti JOSAPHAT
N. Prot. 45-1-48

DECRETUM

LECTURIS SALUTEM IN DOMINO ET DEBITAM OBSERVANTIAM

Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali litteris de die 4.III.1948, n. 127-48, autorizavit Nos, infrascriptum Vicarium Generalem Ordinis

Basiliani, canonice erigere provinciam nostri Ordinis in Republica Cechoslovacca.

Quapropter vi huius delegatae facultatis praesentibus litteris PROVINCIAM Religiosam Ordinis Basiliani sub protectione SS. Slavorum Apostolorum CYRILLI et METHODII in Republica Cechoslovacca

ERIGIMUS ERECTAMQUE DECLARAMUS.

In quorum fidem praesentes litteras manu Nostra subscriptas sigilloque officii Nostri munitas dedimus.

P. Hlib KINACH, OSBM
Vicarius Generalis

P. Josephus Zajaczkiwskyj, OSBM
Secretarius Gen.

VIII. БРАЗИЛІЙСЬКА ПРОВІНЦІЯ

На прохання о. Архимандрита Ткачука Східна Конґреґація, дня 30 листопада 1931 р., дозволила створити Бразилійську віцепровінцію (*див. документ ч.* 13). Своїм декретом, від 6 грудня 1931 р., о. Архимандрит Ткачук заснував віцепровінцію, відкриваючи одночасно новіціят і назначуючи містопротоігумена та його дорадників (*див. документ, ч.* 14). Дня 24 квітня 1932 р. Східна Конґреґація це створення потвердила і віддала Бразилійську віцепровінцію під безпосередню юрисдикцію Архимандрита Чину (*див. документ ч.* 15).

Дня 7 травня 1948 р. Апостольська Столиця дала позволення на оснування самостійної Бразилійської провінції (*див. документ ч.* 16), а дня 22 травня того ж року Генеральний Вікарій Чину виписав ерекційну грамоту (*див. док. ч.* 17).

ДОКУМЕНТ Ч. 13

Рим, 30.11.1931.

Східна Конґреґація дає дозвіл на ерекцію Бразилійської віцепровінції.

АГУ, *Східна Конґреґація (копія).*

SACRA CONGREGAZIONE « PRO ECCLESIA ORIENTALI »
Prot. n. 557-31

Al Rev.mo Padre Dionisio TKACZUK
Protoarchimandrita dell'Ordine di S.B.M.

Reverendissimo Padre,

In riferimento a quanto P. V. Rev.ma notificava con lettera n. 442-31, ho il piacere di significarLe che ben volentieri questa S. Congregazione, con la presente, dà il suo assenso a che nel Brasile sia eretta e constituita canonicamente una Vice-provincia dell'Ordine di S. Basilio il Grande, e che si apra un Noviziato nella città di Prudentópolis.

Questo provvedimento infatti lascia molto a sperare che tornerà di grande vantaggio sia allo sviluppo dell'Ordine, quanto in particolare alle Missioni che i PP. Basiliani dirigono nel Brasile. A queste speranze anzi mi sia lecito unire gli auguri che ben presto la Vice-provincia, eretta ed organizzata, faccia sentire il suo benefico influsso.

Con sensi di particolare considerazione mi confermo, della P. V. Rev.ma aff.mo nel Signore,

L. Card. SINCERO, Segretario
A. J. Cicognani, Assessore

ДОКУМЕНТ Ч. 14

Кастель ґандольфо, 6.12.1931

Архимандрит Д. Ткачук канонічно еріґує Бразилійську віцепровінцію та дозволяє на відкриття новіціяту.

АГУ, *Бразилія* (*копія*).

До Впр. Настоятеля Бразилійської віцепровінції ЧСВВ
в Прудентополіс

Ч. 52–31.

Пересилаючи в прилозі, згідну з ориґіналом копію листа Свящ. Конґреґації для Східної Церкви з дня 30 листопада, ч. 557-31, яким дає свою згоду на еріґування й установлення канонічне Віцепровінції Чину св. Василія В. в Бразилії та на відкриття Новіціяту в місті Прудентополіс, — оцим, на основі повищого, канонічно ЕРІҐУЮ Й УСТАНО-

ВЛЯЮ Віцепровінцію нашого Чину в Бразилії і відкриваю Новіціят з осідком у м. Прудентополіс.

В слід за цим Настоятелем цеї Віцепровінції стає Впр. о. Євстахій Турковид, Ч. св. ВВ., установлений листом Архимандрита Чину з д. 3 серпня 1931, ч. 449-31.

Консульторами Віцепровінції є:

о. Микола Лиско, Протоконсультор
о. Вартоломей Сенюта
о. Йосафат Хома.

Секретарем і Прокуратором Віцепровінції — о. Клим Бжуховський.
Маґістром Новіціяту — о. Микола Лиско.
Соціем Маґістра Новіціяту — о. Януарій Коциловський.

При цій нагоді мило мені побажати цілій Віцепровінції, Новіціятові і їх провідникам найкращих успіхів.

Хай Бог благословить!

Поручаюсь св. молитвам і остаю слугою в Христі,

о. Діонізій ТКАЧУК, Ч.св.ВВ.
Архимандрит

(Печатка)

о. Йосиф Заячківський, Ч.св.ВВ.
Ґен. Секретар

ДОКУМЕНТ Ч. 15

Рим, 27.4.1932.

Свящ. Конґреація для Східної Церкви потверджує ерекцію Бразилійської віцепровінції та віддає її під безпосередню юрисдикцію Архимандрита.

АГУ, *Східна Конґреація.*

SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI
Prot. n. 557–31

DECRETUM

Cum sacerdotale ministerium apud ruthenos in Brasiliana republica degentes laudabiliter, a nonnullis annis, exerceatur a monachis Ordinis Basiliani S. Josaphat, e religiosa provincia Galitiana oriundis, quorum numerus, tempore progrediente, et spiritualibus necessitatibus percrescentibus, feliciter auctus est atque in pluribus sedibus dispertitus;

Superior Generalis praedicti Ordinis, de recto regimine suorum religiosorum maxime sollicitus, ad hanc S. Congregationem instantiam porrexit, ut Vice-Provincia, ipsi Superiori Generali immediate subiecta, in Brasiliana republica constitueretur.

Re autem cognita, Ss.mus D. N. Pius, Div. Prov. PP. XI, in Audientia subsignatae diei, referente Eminentissimo huius S. Congregationis Cardinali Secretario, attentis relatis ab Exc.mo Nuntio Apostolico in Brasilia et ab Exc.mo P. D. Archiepiscopo Curitybensi de Paraná, benigne approbare dignatus est erectionem Vice-Provinciae Ordinis Basiliani S. Josaphat in Brasilia, statuens ut ipsa Vice-Provincia sub immediata iurisdictione Superioris Generalis maneat.

Eadem Sanctitas Sua mandavit, ut de hac re praesens Decretum conficeretur. Contrariis non obstantibus quibuslibet.

Datum Romae, ex Aedibus S. Congregationis Orientalis, die 27 Aprilis 1932.

Pro Em.mo Domino Card. Secretario

H. J. CICOGNANI, Adsessor

Adone Terzariol, off.

ДОКУМЕНТ Ч. 16

Рим, 7.5.1948.

Дозвіл Конґреґації для Східних Церков на оснування Бразилійської провінції.

АГУ, *Східна Конґреґація.*

SACRA CONGREGAZIONE PRO ECCLESIA ORIENTALI
Prot. n. 216–48

Al Rev.mo Padre Hlib KINACH
Vicario Generale dei Basiliani
ROMA

Reverendissimo Padre,

Questa Sacra Congregazione non ha mancato di esaminare con la dovuta attenzione la domanda avanzata dalla Paternità Vostra Reverendissima in data 6 aprile u. s. n. 68-48 per la costituzione di una Provincia Religiosa dell'Ordine Basiliano di S. Giosafat nel Brasile.

Attese tutte le circostanze segnalate e il parere favorevole espresso da quell'Ecc.mo Nunzio Apostolico e specialmente l'esistenza di tutte le condizioni richieste dal diritto canonico e dalle Costituzioni, la Sacra Congregazione è venuta nella decisione di accogliere benevolmente la domanda e perciò concede alla Paternità Vostra le facoltà necessarie per procedere alla erezione giuridica della nuova Provincia, sotto la protezione di S. Giuseppe.

Per la nomina dei Superiori Provinciali penso che si possano applicare le Costituzioni dell'Ordine: tuttavia, se ragioni particolari consigliassero di procedere diversamente, la Paternità Vostra non ha che a significarmelo.

Compiacendomi vivamente con la Paternità Vostra per l'incremento che la nuova Provincia arrecherà all'intiero Ordine Basiliano, proprio nella ricorrenza del 50-mo anniversario dell'arrivo in Brasile dei primi Basiliani, con sensi di religioso ossequio, mi confermo,

della Paternità Vostra Reverendissima dev.mo in Xto.

(Per l'Em.mo Card. Segretario)
Ant. ARATA, Arciv. Sard., Assessore
Giuseppe Mojoli, off.

ДОКУМЕНТ Ч. 17

Рим, 22.5.1948.

Ерекційна грамота Бразилійської провінції.

АГУ, *Бразилія* (*копія*).

CURIA GENERALIS ORD. BASILIANI S.ti JOSAPHAT
Prot. n. 102-1-48

LECTURIS SALUTEM IN DOMINO ET DEBITAM OBSERVANTIAM

Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali litteris de die 7.V.1948, n. 216-48, autorizavit Nos, infrascriptum Vicarium Generalem Ordinis Basiliani, canonice erigere Provinciam nostri Ordinis in Republica Brasiliana.

Quapropter vi huius delegatae facultatis praesentibus litteris PROVINCIAM Religiosam Ordinis Basiliani sub protectione SANCTI JOSEPH in Republica Brasiliana

ERIGIMUS ERECTAMQUE DECLARAMUS.

In quorum fidem praesentes litteras manu Nostra subscriptas sigilloque officii Nostri munitas dedimus.

P. Hlib KINACH, OSBM
Vicarius Generalis

P. Josephus Zajaczkiwskyj, OSBM
Secretarius Gen.

IX. АРҐЕНТИНСЬКА ВІЦЕПРОВІНЦІЯ

Від 1935 р. вона виступає разом із Бразилією, як « Арґентинсько-Бразилійська віцепровінція », бо тоді бразилійські Отці поширили свою працю і на Арґентину. Самостійну віцепровінцію можна було там оснувати щойно після другої світової війни, коли до Арґентини прибули деякі галицькі Василіяни.

Дня 19 липня 1948 р. Східна Конґреґація уповноважнила Генерального Вікарія Чину створити в Арґентині Василіянську віцепровінцію (*див. документ ч.* 18). Грамоту ерекції Ген. Вікарій видав дня 23 липня 1948 р. (*див. док. ч.* 19).

ДОКУМЕНТ Ч. 18

Рим, 19.7.1948.

Свящ. Конґреґація для Східної Церкви дає дозвіл на створення Василіянської віцепровінції в Арґентині.

АГУ, *Східна Конґреґація.*

SACRA CONGREGAZIONE « PRO ECCLESIA ORIENTALI »
Prot. n. 217-48

Al Rev.mo Padre Hlib KINACH
Vicario Generale dei Basiliani
ROMA

Reverendissimo Padre,

In riferimento alla domanda avanzata dalla Paternità Vostra Reverendissima in data 6 aprile u. s. n. 69-48, mi pregio comunicare alla Paternità Vostra che questa S. Congregazione — considerate le ragioni

esposte e il parere favorevole delle persone interrogate — è venuta nella decisione di autorizzare l'erezione di una Vice-Provincia Basiliana in Argentina.

Con la presente la S. Congregazione concede alla Paternità Vostra tutte le facoltà richieste nel caso.

Lieto intanto dell'occasione, Le rinnovo i sensi del mio religioso ossequio, con cui mi confermo, della Paternità Vostra Reverendissima dev.mo nel Signore,

Eugenio Card. TISSERANT, Segr.

Giovanni Rosso, Sost.

ДОКУМЕНТ Ч. 19

АГУ, *Аргентина* (*копія*).

CURIA GENERALIS ORD. BASILIANI S.ti JOSAPHAT
Prot. n. 187-1-48

DECRETUM

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Ad perpetuam rei memoriam

Vigore facultatum a Sancta Sede Apostolica per litteras Sacrae Congregationis pro Ecclesia Orientali de die 19.VII.1948, n. 217-48, concessarum hoc nostro Decreto Vice-Provinciam Religiosam Ordinis Basiliani Sancti Josaphat sub protectione Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae in Republica Argentina CANONICE ERIGIMUS ERECTAMQUE SOLEMNITER DECLARAMUS simulque eidem iura ac privilegia a Sancta Sede Apostolica Vice-Provinciis Ordinis nostri concessa conferimus.

In quorum fidem praesentes litteras manu nostra subscriptas sigilloque officii Nostri munitas dedimus.

P. Hlib KINACH, OSBM
Vicarius Generalis

P. Josephus Zajaczkiwskyj, OSBM
Secretarius Gen.

III. MISCELLANEA

о. Михайло Ваврик, ЧСВВ

У СТОРІЧЧЯ АПОСТОЛЬСЬКОГО ЛИСТА ЛЬВА XIII « ОСОБЛИВОЮ ОХОРОНОЮ »

Коли 1932 р. Василіянський Чин відзначав півсторіччя своєї обнови, то найвеличавіша ювілейна врочистість відбулася при її духовній колисці — у Добромильському монастирі, де 1882 р. започатковано вишкіл перших кандидатів до чернечого життя. Незабутнім спомином з того радісного свята залишилась на все життя величава подячна св. Літургія, що її для зібраних звідусіль побожних прочан відправив у всім блиску церковного обряду та свого могутнього голосу василіянський владика Йосафат Коциловський, оточений численними церковними й чернечими достойниками, на чолі з першим архимандритом відновленого Чину — о. Д. Ткачуком, одним з найстарших його призовників. Вимовний вислів цьому дав перший редактор « Записок ЧСВВ » о. Йосафат Скрутень у своєму синтетичному нарисі « *Півсторіччя історії Василіянського Чину* » на Міжнародному Історичному Конґресі у Варшаві 1932 р. [1].

Сьогодні, у сторіччя цієї обнови, немає вже при житті ні одного з зачинателів того періоду і всі василіянські монастирі на Галицькій та Карпатській Україні, де 50 років тому відроджувалося монаше життя, знаходяться у повній руїні внаслідок безпощадної жорстокої ліквідації східної католицької Церкви в Совітській займанщині й сусідніх країнах: в Мадярщині, Чехословаччині й Румунії. Часом, немов тіні-привиди, з'являються під їхніми німими мурами василіянські вигнанці після повороту з далеких заслань. Та ледве чи багатьом з них доведеться ще будь-коли кинути тужливий погляд на Добромильську Чернечу Гору, де перед півсторіччям проходило історичне святкування нової василіянської ери й снувалися самі золоті надії на всебічний розвиток Василієвого Чину на всіх теренах його вікового життя в Україні й Білорусі

---

[1] *Un demi siècle d'histoire de l'Ordre des Basiliens* (1882-1932) - *Essai de synthèse* - La Pologne au VII Congrès International des Sciences Historiques, Varsovie 1933 (Extrait).

та в рівній мірі на нових василіянських поселеннях у північній та південній Америці.

І щойно тисячі, десятки тисяч миль від тієї збезчещеної духовної колиски залишилося вже не багато з тих, які 1932 р. брали живу участь у святкуванні півсторічного ювілею нашого Чину й знали ще Отців та Братів, які вийшли з Добромильського новіціяту (перед 1902-им роком), і зможуть обходити вже сповнене сторіччя його обнови 1882 р. Тим то більше відчувається невідкладна потреба розгорнути перед очима молодшого василіянського покоління на нових теренах його життя-буття пожовклі листки сторічного василіянського минулого на ширшому історичному фоні небувалих перемін і великих катаклізмів нашої доби, щоб дати вичерпний погляд на провидінне покликання Василієвого Чину, і на ту ролю, яку він виконав у Христовій Церкві, розгорнувши у всіх напрямках спасенну діяльність для християнського суспільства, головно в українському народі. Тому з повним признанням треба вітати похвальний задум наших « Записок » — присвятити увесь XI том цьому василіянському сторіччю.

I.

Межовим стовпом на шляху довговікової історії Василіянського Чину є пропам'ятний Апостольський лист великого Папи Льва XIII, — " Singulare Praesidium ", з дня 12 травня 1882 р. [2], що вирішив одну з найважливіших справ Укр. Кат. Церкви нових часів — обнову чернечого життя в Чині св. Василія Великого. Скільки то не писалося про нього в історичних анналах, в різних мемуарах і полемічних трактатах; іноді ж цілком обминалося будь-яку згадку про нього! Все ж таки, хто лиш уважніше його розглядає, для того цей невеликий документ являється « великою хартією » Василіянського Чину нових часів. Ще більше промовляє він до василіянського ума й серця, бо цей Апостольський Лист в його найдостойнішому авторові показує Папу великого ума й широкого серця, яким в дійсності був Лев XIII. І ще дорожчий він для кожного василіянина тим, що був дійсно твором його майстерної руки і глибокої рефлексії, одним з рідких папських особистих писань про чернечі реформи й устави. Вистачить на цьому місці затриматися

---

[2] SS.mi D. N. Leonis Divina Providentia Papae Apostolicae Litterae de Ordine S. Basilii M. Nationis Ruthenae in Galicia reformando — A. Welykyj, OSBM, *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, II, Romae 1954, pp. 454-459.

на головних уступах цього Папського Послання про окремішнє значення спільного чернечого життя, згідно з Уставом св. Василія В., про провідну ролю Василіянського Чину в минулому нашої Церкви та про батьківське співчуття для його сумного стану, і напрямні вказівки про обнову й сподівані з неї користі для Укр. Кат. Церкви.

« *Особливою охороною й оздобою* »

Такими піднеслими словами окреслює Лев XIII особливе значення св. Василія Великого — Патріярха спільного життя, якого він прийнявся коротко після свого хрищення, після повороту з атенських шкіл до рідної Каппадокії, у М. Азії, до першого свого монастиря в затишку родинної посілости в сусідньому Понті (357-8 р.). Проте уділяючися теж душпастирській праці та виїжджаючи до столичної Кесарії і на церковні собори тощо, він був рівночасно і церковним мужем. Згодом же, ставши церковним ієрархом, не переставав бути духовним батьком своїх монаших згуртувань і завів у них чернечі обіти з участю церковних священнослужителів. Василій упорядкував спільне життя гармонійними зв'язками братньої любови та звернув чернечий подвиг від пустині до євангельського служіння християнській громаді. Отже, влучно каже один з найповажніших візантиністів нашого часу: « Як недоречно було б уважати грекослов'янський чернечий загал василіянським під юридичним оглядом, то все-таки василіянським являється це чернече життя в його духовній основі, де нема відхилень від Василієвого уставу »[3].

Тому св. Теодор Студит, загально званий другим Василієм, у своєму заповіті наказує ченцям зберігати вірно отцівські заповіді і зокрема устави св. О. Н. Василія. У своїй « віроісповіді » визнає, що « монаший стан є високий, піднеслий й ангельський, що очищує гріхи дійсно досконалим життям, як цього вимагає чернечо-аскетичне правило Божеського і Великого Василія »[4]. Крім того серед грецько-слов'янського чернецтва

---

[3] H. G. Beck, *Kirche und Theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959, p. 125: « Basileios war nicht nur Theoretiker des Gehorsams und gemeinsamen Lebens sowie aller Fragen der Mönchspsychologie, er hatte sich auch praktisch in Aegypten, Palästina und Syrien umgesehen und die Fähigkeit der einzelnen mönchischen Daseinformen studiert. Durch seine gemässigten Forderungen, durch seine Betonung des Koinobions und des Gehorsams sowie der Erfordernisse einer echt christlichen Gemeinschaft ist er zum eigentlichen Vater des byzantinischen Mönchtums geworden. Und wenn es juristisch ein Unding ist, die byzantinischen Mönche « Basilianer » zu nennen, so ist damit doch die geistliche Grundlage ihres Lebens, da wo es keine Missbildungen aufweist, trefflich charakterisiert ».

[4] Migne, *Patrologia Gr.*, 99, 941 C, 1816 C.

не переводилися більші чи менші об'єднання монастирів всієї церковної округи чи патріярхату, або з інших оглядів, з'ясованих у Василієвій установі про спільні наради настоятелів монастирів у своїх справах [5].

Цей Василієвий устрій спільного життя в переданні Теодора Студита був заведений в найважливішому осередку чернечого життя після хрищення Руси у славній Києво-Печерській Лаврі, побудованій « сльозами, молитвами, постомічуваннями » св. Теодосія Печерського († 1074) та його братії; звідтіля поширився він по інших монастирях України та Білорусі. У слід за тим прийшло на початку 17-го ст. до об'єднання монастирів Київської митрополії, з'єднаної з Апостольською Столицею в Римі, на підставі Василієвого уставу, пристосованого до церковно-культурних потреб українсько-білоруської Церкви Божими мужами — митр. Йосифом Рутським та св. Йосафатом Кунцевичем — в один Василіянський Чин за прийнятим уже від 11-го ст. звичаєм називати так грецьке чернецтво в південній Італії та Сицилії [6].

« Доки проквітав той великий Чин, проквітала й Руська (Українська) Церква »

Вистачить тут навести лиш оці слова з усього сказаного Львом XIII та наведених в його Папському Листі його попередників на Петровому Престолі на вічну похвалу для цього вельмизаслуженого Чину для католицької Церкви в українсько-білоруському народі, щоб зрозуміти, який смертельний удар їй завдано, коли він упав під жорстоким переслідуванням. Цим Папа натякує на насильну ліквідацію та довгу мартирологію українсько-білоруської з'єднаної Церкви під московським режимом від 1772 до 1839 р. і до 1875 р. на Холмщині. Але відповідно до свого завдання це Послання стверджує, що і в Галичині, яка 1772 р. перейшла під австрійську владу, Василіянський Чин у моменті свого найбільшого розквіту, зазнав шкоди внаслідок розлуки з іншими василіянськими областями та своїм головним проводом. Слідом за цим, з причини безпощадної касати, з його численних монастирів (50 з 329 монахами) впродовж 50 років йосифінської політики австрійського уряду зосталося всього 14 василіянських осідків у Галичині, підлеглих єпископським консисторіям, з 75 ченцями, з підупалою монашою дисципліною і постійним браком надійних покликань [7].

---

[5] *Ширші Правила*, 54.

[6] *Див.* доповідь о. Скрутня, с. 5-6.

[7] М. Ваврик, *Нарис розвитку і стану василіянського Чина XVII-XX ст.*, Рим, 1979, 51, 60.

Якже, за понтифікату Григорія ХУІ та Пія IX, настала по чернечих спільнотах Австрійської імперії довгоочікувана весна загальної віднови і в усій Європі зачали поставати щораз то нові чернечі спільноти, доручена з Риму візитація василіянських монастирів у Галичині могла відбутися щойно в 1858 р. Пряшівським єп. Й. Ґаґанцем, але й вона не принесла належної поправи незавидного стану Чину. Теж нове доручення Апостольської Столиці для Галицького митрополита Й. Сембратовича 1874 р. не дало бажаних наслідків. Аж із вступом на Петровий Престол енергійного Папи Льва XIII вибила провидінна година основної василіянської обнови, бо сам авторитетний історик Укр. Кат. Церкви Ю. Пелеш з глибоким смутком ствердив, що галицькі монастирі були вже тільки тінями колишньої величі Василієвого Чину [8], і добронамірені його члени не знаходили вже в собі євангельської солі, щоб могли самі перевести оздоровлення завмираючого його організму... А втім, Христовий Намісник відчував душевний біль на вид невтішного положення Укр. Кат. Церкви: « Скільки разів подумаємо про українців (русинів) — признається він — стільки разів біль стискає наше серце, бо як нам не оплакувати завданих шкід їхній католицькій вірі та не лякатися теперішніх небезпек. Але вважаємо, що треба слушно надіятися, що при Божій помочі й опіці цей великий монаший Чин всеціло відродиться.

> «*Бо треба вважати його (Чин) за вікове дерево, якого коріння святе; через защеплення нових віток можна з нього надіятися гарних і рясних овочів*».

Так-то Лев XIII оцінював своїм бистрим умом насущну потребу основного відродження Василіянського Чину, інакше як митрополит Й. Сембратович (1870-1882), що, після дорученої йому візитації галицьких монастирів у 1881 р., дораджував лише частину їх перевести на твердшу дисципліну. Папа добре розумів, що намірене діло вимагатиме окремої дбайливости Апостольської Столиці через назріваючі немалі труднощі, і тому вийняв Василіянський Чин з-під владичої і митрополичої влади та застеріг собі і своїм наступникам його провід. І йдучи за проханням тодішнього василіянського протоігумена К. Сарницького, доручив духовну формацію нового чернечого покоління вибраним мужам з Єзуїтського Ордену, як свого часу зробили це св. Йосафат та митр. Рутський. При тому Папа поставив за мету васи-

---

[8] *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*, II, Wien 1880, 1054.

ліянській молоді дбати про чернече богопочитання й пильне зберігання рідних обрядів та щоб заправлятися до всякої побожности та монашої досконалости за василіянським правопорядком, укладеним св. Йосафатом. В рівній мірі він заявив свою найвищу волю приготовляти її дбайливо до праці над спасінням Христових душ: « Нічого більше собі не бажаємо, як того — каже св. Отець, — щоб сини Василієвого Чину намагалися наслідувати св. Йосафата наче другого свого батька і якнайбільше йому уподібнювалися в його геройській любові ».

Тому Лев XIII доручає укласти чернечі Конституції за уставами св. Василія та Йосафата і пред'явити йому до перегляду та схвалення [9]. При цьому висловлює сподівання, що таким чином василіянська спільнота в Галичині відродиться до давньої слави і, вироблена в усіх чеснотах, осягне мету, яку їй намітив св. Василій, основник спільного чернечого уладу, та її обновитель Йосафат. Врешті, своїм віщим духом та широким серцем великий Папа охоплює теж усіх синів василіянської родини поза Галичиною, упевнений, що й вони будуть дбати про збереження достойного Василієвого Чину й побажане об'єднання всіх василіянських монастирів.

II.

Отак коротенько ми з'ясували головні уступи Апостольського Листа Льва XIII про василіянську обнову в сторіччя його провидінної появи, зокрема ті його місця, в яких він висловлює несхитне сподівання й очікує благодатних овочів для нашої Церкви. Потім також Львівський Собор (1891 р.) з признанням говорить про позитивні наслідки цього папського діла при чинній співпраці покликаних вихователів Єзуїтського Ордену і висловлює надію і складає побажання, щоб унезабарі прийшло до повного відродження Чину [10].

Тоді вже оновлена василіянська спільнота, крім Добромильської обителі, проживає в чотирьох монастирях Галичини, нараховуючи 72 ченців (між ними 16 ієромонахів), тобто 12 більше ніж було усіх Ва-

---

[9] Ось чому Конституції, опрацьовані в 1882-96-их і доповнені в 1900-их рр. й апробовані Пієм 1909 р., називаються в титулі « ad mentem Constitutionis SS. D. N. Leonis PP. XIII Singulare Praesidium ».

[10] *Acta et Decreta Synodi Provincialis Ruthenorum Galiciae habitae Leopoli an.* 1891, Romae 1896, pp. 159-160.

силіян у 1882 р., та 23 новиків[11]. Вже це одне вимовно свідчить, що єзуїтський провід цього спасенного діла, без огляду на безпідставне упередження тодішнього загалу до дійсно Божих мужів: о. Генрика Яцковського, царського в'язня за тайну місіонерську працю між « упорствующими » проти православ'я на Холмщині; о. Ґаспара Щепковського, колишнього учня василіянської ґімназії в Бучачі; о. Адальберта Бавдісса, якого беатифікаційний процес уже започатковано; і разом з ними ще чимало інших Отців та Братів. Плян дорученої собі обнови здійснили вони з повною самопосвятою, з великою ревністю й подивугідною витривалістю, не зважаючи на безліч труднощів, що виникали на терені українсько-польських спорів у тодішній Галичині.

І так з постійним зростом василіянських кадрів розпочалось, від 1889 р., пожвавлення василіянських місій, реколекцій та видавництва. Постали тоді місійні станиці між українськими еміґрантами в Бразилії (1897) і в Канаді (1902); було засновано заслужене Згромадження СС. Служебниць (1892) і розпочато реформу вікового Чину СС. Василіянок (1897). А золотим вінцем для багатогранних змагань перших синів відновленого Василієвого Чину слід назвати повищення до єпископської та митрополичої гідности одного з його найвизначніших членів - А. Шептицького (1899-1901)[12]. І саме тоді збоку єзуїтів піднеслись голоси, що вже пора передати Чин у василіянські руки, бо існують для цього пригожі обставини. Ось чому можемо на цьому місці повторити авторитетне твердження о. Скрутня, що ОО. Єзуїти 1904 р. відійшли від нас, залишивши у Василіянському Чині добру пам'ять і невигладний відтиск їх невтомної руки[13]. Бо можемо й від себе засвідчити, що згодом ніколи не чулося на їхню адресу будь-якого осуду чи нарікання від наших, що з ними жили і трудилися над обновою Чину.

Після цього вступного періоду перший, кому Апостольська Столиця доручила провід Чину, був протоігумен Платонід Філяс († 1930), що повних 15 років кермував його щораз то ширшою діяльністю, хоча числом він не багато зростав (152 ченці в 1904 і 208 в 1914 р.)[14], а впродовж першої світової війни число ченців зменшилось майже до стану з 1904 р. Своєю великою індивідуальністю він залишив на духовості

---

[11] Ваврик, 62, 64-5. В дальших підсумках новики звичайно не враховані за звичкою, прийнятою в василіянських каталогах 18-19 ст.

[12] Й. Скрутень, *В чернечій келії*: Богословія, IУ (1926), 1-2, 27-40.

[13] *Un demi siècle*, 8-9.

[14] Ваврик, 65.

свого улюбленого Чину шляхетні риси особистого характеру і створив сьогоднішній тип василіянина, свідомого свого історичного призвання в житті Укр. Кат. Церкви та народу [15]. Бо тодішні Василіяни майже всі належали до того самого народу і були здебільша дітьми села з його добрими й від'ємними прикметами... Після коротенького протоігуменства о. М. Галущинського (1917-18), другий довголітній протоігумен А. Калиш († 1930) приділив найбільше уваги й посиленої праці помноженню нових покликань не лише в Галицькій провінції, але і в новоприєднаних монастирях Карпатської України, Чехословаччини, Мадярщини й Румунії. За вищезгаданим заповітом Льва XIII, й вони по війні приступили до василіянської обнови, як теж і ці на місійних теренах в північній та південній Америці, щоб довести Чин до вершка його структуральної розбудови — з найвищою своєю управою в Вічному Місті [16].

І дійсно з подвоєним впродовж 10-ох років числом ченців — в півсторічний ювілей своєї обнови (1882-1932) Чин св. Василія, що від часів Венедикта XIУ носив назву « Руської Конґреґації », за найвищим рішенням Апостольської Столиці був освячений найдостойнішим іменням « Василіянський Чин *св. Йосафата* », відповідно до заповітної волі великого Папи Льва XIII, « щоб сини Василієвого Чину намагалися наслідувати св. Йосафата наче другого свого батька ». З цим « Василіянський Чин св. Йосафата » увійшов у вселенський збір найвищих чернечих спільнот католицької Церкви в особі першого архимандрита о. Д. Ткачука (1931-1944).

Власне тоді наш Чин започаткував другий період свого історичного життя від обнови 1882 р. уже з різнонаціональним складом чернецтва, яке вносило в його життя й діяльність притаманні собі риси й духовні та культурні здобутки. Але головний тягар підтримування Чину та його розбудови ще далі спочивав на тугих раменах матірньої Галицької провінції, головно в Канадсько-американській та Бразилійсько-арґентинській провінціях. За це Господь видимо благословив і дав дійсно буйний розвиток Чину, як каже сам митр. А. Шептицький [17], бо кожна

---

[15] Ваврик, *Великий Василіянин* (*У 25-річчя смерти о. Пл. Філяса, ЧСВВ*): « *Світло* », XУIII (Торонто 1955), Ч. I, 36. Див. A. Welykyj, *Acta S. C. de Prop. Fide Ecclesiam Cath. Ucrainae et Bielarusjae spectantia,* Romae 1955, Praefatio, p. VII.

[16] Життєпис о. А. Калиша.

[17] Пам'яти о. Дмитрія Дионісія Ткачука, Протоархимандрита ОО. Василіян - *Письма - Послання митр. Андрія, ЧСВВ, з часів німецької окупації,* II, Йорктон 1969, 444

область зростала з року на рік дедалі все більше й більше аж до спільного числа 49 монастирів і 590 ченців (з 60 новиками у 5 новіціятах)[18] перед вибухом другої світової війни 1939 р. Не вдалися тільки на всі лади повторювані змагання Галицького протоігуменату за те, щоби поширити василіянську діяльність на колишні унійні терени Волині й Білорусі, не згадуючи короткотривалої діяльности у двох василіянських станицях на Холмщині в Городлі та Грабівці...

Видно — на це ще не прийшов Божий час, бо новий воєнний катаклізм і повоєнний залив нищівного комунізму приніс з собою на Василіянський Чин невідомо уже котре в його 350-ій історії, але цим разом найтяжче переслідування й остаточну ліквідацію на всьому передвоєнному просторі його діяльного життя. І в тому глибокому поклоні перед цим нерозгаданим Божим допустом, обмежуємося до вимовних слів св. Амвросія про велич мучеництва: «Dixi martyrem, praedicavi satis...». Лише молоденькі заокеанські провінції зосталися життєвою ареною для дальшої діяльности Чину серед української спільноти та в кількох інших припадкових осередках[19]. Але в самому головному протоархимандричому монастирі в Римі вона розгорнулася в усіх напрямах, зокрема у муравлиній праці над виданням велетенської колекції « Римських документів до історії католицької Церкви на землях України та Білорусі » з ватиканських й інших архівів. Започатковано його за головних настоятелів Г. Кінаха (1946-49) і Т. Галущинського (1949-52), і до сьогодні налічує воно вже 55 томів з двома паралельними серіями монографій (41 випуск) та « Записок ЧСВВ » (11 томів) які всебічно висвітлюють минуле Василіянського Чину. Відома монаша аксіома каже: « Чин, що не живе своїм минулим, не може мати майбутности ». Можна ствердити, що вся ця римська василіянська діяльність осягнула небувалий у дотеперішніх анналах апогей — визначну участь у Вселенському Соборі Ватиканському II чотирьох василіянських ієрархів та протоархимандритів П. Миськова (1953-63) і Атанасія Великого (1963-76) та призначення останнього на секретаря Підготовчої і Соборової Комісії для Східних Церков (1960-65). Настав тоді виїмковий історичний день для Василіянського Чину св. Йосафата, коли 12.10.1964 р. кард. А. Чіконіані, як її голова, від президіяльного стола, недалечко

---

[18] Ваврик, *Нарис*, 69.

[19] A. M. Ammann, *Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte*, Wien 1950, стор. 655, подає біля 700 (!) василіян в їхніх европейських й американських областях. Див. Ваврик, 69-70.

престолу св. Василія Вел. і мощів св. Священномученика за примат св. Ап. Петра, перед священним збором понад двох тисяч єпископів і багатьох соток достойників в найбільшій святині християнського світу піддав під наради схему Соборового Декрету про Східні Кат. Церкви, і зазначив, що її випрацювала Соборова Комісія під проводом василіянина о. Великого.

Рівночасно і в поодиноких василіянських провінціях у повоєнному процесі прийшло впорядкування монашого життя, що зачало набувати рис переважно душпастирського характеру. Тоді створювалися більші василіянські осередки, зокрема в Бразилії, що стали головним резервуаром нових покликань. При тому поглиблення василіянського духу в Чині вийшло з затяжної спільної праці над Конституціями, що їх на першій повоєнній капітулі в Римі, 1953 р., пристосовано до нового Кодексу східного канонічного права, що одержали апробату Папи Пія XII в 1954 р. Ця праця безперебійно продовжується, за нормами Вселенського Собору Ватиканського II, для вірного оновлення василіянського життя в дусі св. Отця нашого Василія Великого і Священномученика Йосафата.

Їхню небесну авреолю прикрашує новий вінець Божих мужів, що подібно, як стільки василіянських богоугодників з давніх сторіч, вийшли з обновленого Василієвого Чину і відійшли до Господа з ознаками святости: о. Йосафат Мальчинський († 1894), о. Йосиф Канющак († 1919), о. Павло Демчук († 1937), о. Василь Скублений († 1940), митр. Андрій Шептицький († 1944), о. Іван Кухар († 1945), о. Павло Теодорович († 1946), єп. Павло Ґойдич († 1960), о. Микола Лиско († 1961). І з цим священним збором та з усіма з Василіянського Чину св. Йосафата, що записані в книзі життя, молимося у цей сторічний ювілей та просимо для нього Божої ласки: « Господи, ти був нам пристановищем по всі роди, звесели нас мірою днів, за яких засмутив єси нас, мірою літ, що ми в них звиділи горе. Хай з'явиться твоїм слугам твоє діло і слава твоя їхнім дітям. І ласка Господа, Бога нашого, хай буде з нами! І стверди діло рук наших, стверди його! » (Пс. 90, 1, 15-17).

A. Pekar, OSBM

CONTRIBUTION OF THE BASILIAN ORDER TO THE UKRAINIAN RELIGIOUS AND CULTURAL LIFE

The monastic life is closely related to the christianization of Ukraine where, starting with the eleventh century, the monasteries became important religious and cultural centers, making a lasting mark on the history of the Ukrainian people [1].

The contribution of the Basilian Order, especially after its centralization in 1617, was immense and the Basilian monks by their schools, writings and publications fostered the spiritual and the cultural progress of Ukraine. They even followed their people abroad, to their new settlements in diaspora.

The Basilian ideal of monastic life originates from St. Basil the Great (329-379), one of the greatest Fathers of the Eastern Church. St. Basil, basing himself on the Holy Scriptures, compiled the *Monastic Rules*, for which he is considered the Founder of the cenobitic monastic life. The Basilian Rules, through their adaptation by St. Benedict (480-546), exercised a certain influence on the Western monasticism as well. They received general recognition in the sixth century, when Emperor Justinian the Great introduced them into his famous collection of laws, known today as the *Justinian Code*. The authority of St. Basil's rules became so great that even the II Nicean Council (787) proposed them as guidelines of monastic life (can. 20).

---

[1] The General Bibliography concerning the Basilian Order was collected by о. І. Патрило, ЧСВВ, *Джерела і Бібліографія історії Української Церкви*, Рим 1975, В-во Записки ЧСВВ, стор. 59-63; 247-268.

More specific Bibliography was collected by о. М. Ваврик, ЧСВВ, *Бібліографічний огляд історії Василіянського Чина за рр.* 1935-1950, у «*Записки ЧСВВ*», Рим, III (1958) 237-276; за рр. 1950-1970, *Там же*, УII (1971) 334-424.

Here are also recommended three recent articles of Rev. M. Wojnar, OSBM, 1) *Basilian Seminaries, Colleges and Schools*; 2) *Basilian Scholars and Publishing Houses*; and 3) *Basilian Missionary Work*, published in *Analecta OSBM*, Rome IX (1974) 48-110. For general information cf. *New Catholic Encyclopedia*, vol. II, under the words: *Basilian Monasticism, Basilians-Byzantine Rite*.

St. Theodore Studite (759-826) adapted the *Monastic Rules* of St. Basil to his own times and they were included into famous *Typikon* of the Studion Monastery near Constantinople. St. Athanasius the Athonite († 1003) introduced the *Studion Typikon* on Mt. Athos, where it became the model of cenobitic life. St. Theodosius of the Caves († 1074) based his organization of the Monastery of Caves in Kiev (" Kievo-Pečers'ka Lavra ") upon the *Studite Typikon* and thus became the Father of the monastic life according to the Basilian ideal in Rus'-Ukraine, while the Monastery of Caves in Kiev became the *Mother of the monasteries of Rus'*.

For the sake of clarity I divided the history of the Basilian monasticism in Rus'-Ukraine into four periods: 1) the Pre-Mongol Period (11th-13th century), 2) the Period of Decadence (14th-16th century), 3) the Period of Renaissance (17th-18th century), and 4) the Period of Reform (after 1882).

1. The Pre-Mongol Period

The primitive period, extended to the middle of the 13th century, i. e. until the invasion of Mongol tribes and the destruction of Kiev, is the most glorious era in the history of Christianity in Rus'-Ukraine. It is the period of the rapid growth of monasticism, the monasteries becoming centers of religious and cultural life. The early monks became the first educators, writers and artists, while the monastic schools became beacons of Christian civilization and learning not only in the region of Kiev, but also in Volhynia, Galicia and Transcarpathia.

The princes of Kiev were eager to establish and to support numerous monasteries, beginning with Prince Jaroslav the Wise (1019-1054). There are known at least eighteen monasteries in Kiev, which were founded during the Pre-Mongol Period [2]. In the monasteries our first books were written, our first *L'itopysy* (Annals) compiled, our first icons painted, our first musical scores composed, our own architectural style developed, and monumental constructions created. The princes engaged the monks as their secretaries, personal counselors, even as their ambassadors. Many of the princes themselves embraced the mo-

---

[2] Назарко І., *Київські Монастирі До-монгольської Доби*, стаття у *Записки ЧСВВ*, Рим, IУ (1963) 503-512.

nastic way of life, among whom we could mention Svjatoslav of Černyhiv († 1106), David of Smolensk († 1187) and Volodymyr of Perejaslav († 1229).

From the very beginning, the monasteries and the monks played an important role in shaping our Ukrainian culture and heritage.

2. The Period of Decadence

The Period of Decadence followed the ruin of the Kievan State by the Mongolian tribes, in the middle of the 13th century. With the fall of the political importance of Kiev, the religious and spiritual life in Rus'-Ukraine also declined. Sure sign of this decadence were numerous ruins of formerly influential monasteries, including the famous Monastery of Caves in Kiev. The Monastery of Caves was eventually restored to its pristine importance, but many others were never rebuilt and passed into oblivion.

During the 14th and 15th centuries most of the Ukrainian lands were occupied by the Lithuanian and Polish rulers, while the Metropolitan see of Kiev was transferred further to the north, first to Vladimir on Kljazma, and then to Moscow. This transfer of the Metropolitan see initiated a prolonged debate between the Lithuanians and Muscovites concerning the hegemony over the Ukrainian Church. The controversy ended only in the middle of the 15th century, when two Metropolitans of Kiev were appointed, fighting between themselves and leading the Ukrainian Church to further decline.

At this period also the Ukrainian nobility was lost to the Polish camp. Aside from the princes, it was the Ukrainian nobility who founded monasteries, supported learning, and commissioned works of art. But with the loss of the nobility was also lost the main source of support of religious and cultural life throughout the Ukrainian lands. It is true that, during the 15th century, some Lithuanian and Polish lords began to build new monasteries [3], but these were to serve the interests of their patrons.

During this period the monastic life in Rus'-Ukraine suffered a great setback also due to a new spiritual movement, initiated on Mt.

---

[3] During the XV c. there are already mentioned 44 monasteries in Galicia. The following century witnessed the foundation of famous Počajiv Lavra in Volhynia.

Athos in the first half of the 14th century, so-called *Hesychasm* [4]. It reached the Ukrainian lands, via Bulgaria, during the administration of Metropolitans Cyprian (1390-1406) and Gregory Camvlak (1415-1420). Hesychast Spirituality, based upon the emotional activity of Christian, was in complete opposition to the so-called *Practical Spirituality* of St. Basil, based upon the practice of virtues, which characterized the Kievan monasticism [5]. Hesychasm did not have much success in the Ukrainian lands but, eventually, it became an integral part of Russian spirituality. Fortunately, the Kievan monastic tradition of Practical Spirituality survived in the Basilian Order.

Since the Practical Spirituality of St. Basil made inroads into Western monastic life, Basilian monks are constantly accused of *latinization*. Even at the present time many writers consider only the Hesychast tradition as genuine *Eastern Spirituality*, judging the older and pristine Kievan tradition as *Latinized Spirituality*. But we should be aware of the fact that there is a Kievan tradition of spirituality, which is no less genuine and Eastern than the Hesychast. The best example is given to us by Metropolitan Peter Mohyla (1633-1647), who vigorously defended Kievan tradition of spirituality against Moscow [6].

3. The Period of Renaissance

The renewal of the monastic life in Ukraine coincides with the conclusion of the Union of Brest, 1596, which also was joined by some Basilian monasteries. To engage the Basilian monks in the unionistic work, Metropolitan Joseph V. Rutskyj OSBM of Kiev (1613-1637) decided to organize them into one religious order under a general su-

---

[4] Cf. Murphy F. X., *Hesychasm*, in *New Cath. Encyclopedia*, vol. VI, p. 1089-1090; Meyendorf J., *Byzantine Hesychasm* (Crestwood, N. Y., St. Vladimir's Sem. Press, 1974); Maloney G. A., *Russian Hesychasm* (Hague-Paris, Monton Co., 1973); Čyževskyj D., *A History of Ukrainian Literature* (Littleton, Colo., Ukr. Academic Press, 1975), p. 227-230.

[5] Cf. Fedotov G. P., *The Russian Religious Mind - Kievan Christianity* (New York, Harper Torch Books, 1960), p. 387-388, making a conclusion that even the Studion monastery in Constantinople rejected the " new mystical doctrine and its practices ".

[6] Cf. Popivchak R. P., *Peter Mohila, Metropolitan of Kiev*, 1633-1647 (Washington, D.C., Catholic University of America, 1975); Жуковський, А., *Петро Могила й питання єдности Церков* (Париж, Укр. Вільний Університет, 1969).

perior, *Protoarchimandrite.* It is this centralization of the Basilian monasteries, which has begun at the Chapter of Novhorodovyči (near Vilnius) in 1617, that marks the birth of the *Order of St. Basil the Great* (O.S.B.M.) in the strict sense.

The reconstruction of the Basilian Order reached its peak in the middle of the 18th century, when it registered over 1,200 religious in 144 monasteries, divided into two monastic provinces, the *Lithuanian Province of the Holy Trinity* and the *Ruthenian* (Ukrainian) *Province of the Patronage of B. V. M.* This was the Golden Era of the Basilian Order, when the Basilian monasteries once again became important religious and cultural centers and the Basilian monks played a leading role in the religious, national and cultural life of the Ukrainians, living at that time under Polish rule.

Through the efforts of Metropolitan Rutskyj the Basilian monks received twenty-two scholarships at the Universities of Europe, which provided the Order with sufficient number of highly qualified scholars. It is not my intention to describe here the great merits of the Basilian monks in promoting the Union, recognized even by the Orthodox historians, such as N. Petrov and J. Kračkovskyj, who refer to the Basilian Order as the *Quintessence of Union* [7]. For this reason Pope Leo XIII did not hesitate to affirm: " *When the Basilian Order was flourishing then also the Ruthenian* (Ukrainian) *Catholic Church flourished* " [8].

Here I would like to stress the educational, literary and artistic contributions of the Basilian monks during the 17th and 18th centuries which, for some mysterious reason, till now have not been sufficiently studied but, rather, belittled or totally ignored. The first Ukrainian scholar who gives some recognition to the Basilian monks in the literary field is Prof. Michael Vozniak [9].

Aside from their pastoral and missionary efforts, the Basilian monks showed great zeal for the education of youth in the spirit of their Founder, St. Basil the Great. It is true that the Basilian studies of Philosophy and Theology were mostly oriented toward the education of their

---

[7] As quoted by — Войнар М., *Василіяни в українськім народі* (Ню Йорк, Слово Доброго Пастиря, ч. 7-8, 1950), стор. 41-42.

[8] Cf. Pope's Bull, *Singulare Praesidium*, May 12, 1882, in WELYKYJ, A. G. *Documenta Pontificum Romanorum* (Romae, Analecta OSBM, 1954), vol. II, p. 456.

[9] Возняк М., *Історія Української Літератури* (Львів, Т-во Просвіта, 1924), т. III-2, стор. 96-108; див. тоже популярну статтю о. М. Каровця, ЧСВВ, *Монастирі-Культура*, у *Календар Місіонаря на* 1935 *р.*, Жовква, стор. 38-62.

own members [10], but among the Basilian scholars of period there were still some outstanding scientist in the field of *Geography* (Rev. Hilarion Karpynskyj, OSBM), *Archeology* (Rev. Barlaam Kompanevyč, OSBM), *Antiquities* (Rev. J. Kulčynskyj, OSBM, Rev. J. Stebelskyj, OSBM), *Astronomy* (Rev. Caesarius Kaminskyj, OSBM) and many others, recently studied by Rev. Meletius Wojnar, OSBM [11].

In addition to higher schools of learning, the Basilian monks also conducted primary schools for beginners and, in more central monasteries, even secondary schools. In the 18th century there were eighty-three such schools conducted by the Basilian monks [12] which, according to Professor Vozniak, gave an " opportunity to the rich as well as to the poor to receive proper education " [13]. In the field of education Rev. G. Dronovyč, OSBM and Rev. P. Ważynskyj, OSBM, deserve a special recognition [14].

The Ukrainian books were supplied by the Basilian Printing Houses in Vilnius, L'viv [15], Suprasl', Univ and Počajiv, promoting higher learning and culture [16]. The Printing House of Počajiv deserves special consideration, since there, by the end of the 18th century, 119 Ruthenian (Ukrainian) books were published [17]. Concerning the Basilian

---

[10] Cf. WAWRYK M., *De studiis philosophico-theologicis in Provincia Ruthenо-Ukraina OSBM*, s. XVIII, art. in *Analecta OSBM*, Rome, VII (1971) 85-113. There were published 31 theological and 12 philosophical works by the Basilian authors, and many others remained in manuscript; WOJNAR M., *Basilian Seminaries and Colleges, XVII-XVIII*, art. in *Analecta OSBM*, Rome, IX (1974) 48-63.

[11] Cf. *Analecta OSBM*, Rome, IX (1974) 64-86.

[12] All these schools are enumerated by Fr. R. Lukań in *Analecta OSBM*, Rome, V (1967) 1-3; WOJNAR M., *The Education of Elite*, in *Analecta OSBM*, Rome, IX (1974) 56-63.

[13] Возняк, *цит. тв.*, стор. 17.

[14] Their biography in *Analecta OSBM*, Rome, IX (1974) 80-82; 273-275.

[15] The Basilian printing house in L'viv should not be identified with the L'viv's « Братська Друкарня ». Див. Січниський В., *Друкарня св. Юра у Львові*, стаття у *Логос*, Йорктон, 2 (1954) 119-123.

[16] WOJNAR M., *Basilian Publishing Houses*, art. in *Analecta OSBM*, Rome, IX (1974) 86-94; Свєнціцький І., *Початки книгопечатання на землях України* (Жовква, В-во Нац. Музею у Львові, 1924); Ваврик М., *Церковні друкарні й видання* 17-го ст., стаття у *Записки ЧСВВ*, Рим, IX (1974) 111-123.

[17] TYLAWSKYJ P. I., *Monastero di Počaiv - La sua Tipografia e le sue edizioni*, art. in *Analecta OSBM*, Rome, IV (1963) 230-292, where 269 books are described, printed in Počajiv 1733-1795.

publications Professor Vozniak writes: " In their publications for the people the Basilians tried to introduce *živu movu* (spoken language)... Of course, in their sermons and during the popular missions they used *narodňu movu*, the language of the people " [18]. I am stressing this point to hopefully dispell the belief, widespread even today, that the Basilian monks were the agents of polonization of their own people [19]

Insisting on the establishment of national schools, Metropolitan Rutskyj wrote to Rome: " Thus the Ruthenians (Ukrainians) will be convinced that we are true Ruthenians (Ukrainians) and that we also love our native tongue " [20]. In this regard it is sufficient to become acquainted with the work of such distinguished Basilian monks of the period as Leo Kiška († 1728), Barlaam († 1715) and Athanasius († 1746) Septyckies, who led the struggle of the Ukrainian people against their latinization and polonization [21].

At that time there were many Basilian preachers who insisted on the use of the Ukrainian in their sermons and supplied the polonized secular clergy with various collections of Ukrainian sermons. The most outstanding among them was the " luminary of Ukrainian preaching ", Rev. Cornelius Sročynskyj, OSBM († 1790), who authored over forty books [22]. In the field of literature, especially of popular song, recognition should be given to another Basilian monk, Father Julian Dobrylovskyj († 1825), whom the literary critics hail as the *Forerunner of*

---

[18] Возняк *цит. тв.*, стор. 102-103. About the missionary work of monks cf. WOJNAR M., *Basilian Missionary Work, XVII-XVIII*, art. in *Analecta OSBM*, Rome, IX (1974) 95-110.

[19] Див. Митр. Іларіон (Огієнко), *Фортеця православія на Волині — Св. Почаївська Лавра* (Вінніпеґ, Інститут Дослідів Волині, 1961), стор. 174-175; диви його — Іван Огієнко, *Історія українського друкарства* (Львів, 1925), ч. I, стор. 204 — where he expressed his more objective opinion, saying: ,, The books printed in Počajiv were in great demand and enjoyed a high reputation, especially in Galicia (often even beyond). The fact that many of these books were written in Ukrainian and reflected a genuine national spirit only increased their reputation ".

[20] " Tunc autem videbunt Rutheni quod veri Rutheni sumus et linguam nostram amamus " — as quoted by R. HOLOWACKYJ, *Seminarium Vilnense SS. Trinitatis*, 1601-1621 (Romae, Analecta OSBM, 1957), p. 147 (Metr. Rutskyj's letter in *A.P.F.*, vol. 337, f. 188).

[21] Возняк, *цит. тв.*, стор. 96-98.

[22] Див. Купранець О., *Василіянський Проповідник XVIII ст. - о.* К. Срочинський, ЧСВВ, стаття у *Записки ЧСВВ*, Рим, II (1954) 265-266; Ваврик М., *О. Корнило Срочинський, ЧСВВ, Історіограф і Проповідник*, *Там же*, III (1960) 429-439; Назарко І., *Методичний підручник Василіянських місій о. К. Срочинського*, *Там же*, IX (1974) 142-151.

Saškevyč [23], inspiring with admiration even Soviet scholars today [24]. Here too mention should be made of Rev. Jerome Strileckyj, OSBM († 1804), who preceded I. Mohylnyckyj in composing the Ukrainian grammar [25].

In a special way must be mentioned monumental collection of Ukrainian spiritual songs, *Bohohlasnyk,* which was published by the Basilians in Počajiv in 1790 [26]. The compilation and publication of only this one book should place the Basilian monks in the annals of Ukrainian literature. Ivan Franko considered *Bohohlasnyk* the " most important work of the literature of Western Ukraine in the 18th century " [27], and yet, just recently, Prof. Dmytro Čiževskyj barely took notice of it [28]. Even Soviet contemporary scholars, such as Prof. L. E. Machnovecj, take great interest in *Bohohlasnyk,* considering it a " monumental anthology of (Ukrainian) spiritual songs " [29].

We cannot pass by in silence the great contributions of the Basilian monks in the field of art, especially in music [30], painting, iconography, carving, engraving and architecture. The acclaimed art critic, Prof. Mykola Holubecj, studied the work of fifty-two Basilian artists, thirty-eight of whom were active in the 18th century as painters, sculptors and architects [31]. Here special recognition should be given to Rev. Job

---

23 Назарко о. І., *Предтеча О. М. Шашкевича - О. Юліян Добриловський, ЧСВВ,* стаття у *Світло,* Торонто, 12 (1966) 435-437; Возняк, *цит. тв.,* стор. 104-105, 359; Щурат В., *Український проповідник і поет з кінця XVIII ст.,* стаття-передрук у *Вибрані праці з історії літератури* (Київ, 1963), стор. 101-103.

24 Див. Махновець Л. Е., *Давня українська література, XI-XVIII ст.* (Київ, 1960), т. I, стор. 303.

25 Див. Сохоцький о. І., *Що дала Греко-кат. Церква й духовенство українському народові* (Філаделфія, В-во Америка, 1951), стор. 81. Later Fr. Strilec'kyj became pastor of St. Barbara Church in Vienna. Cf. his biography in Płochl W. M., *St. Barbara zu Wien* (Wien, Herders Verlag, 1975), vol. I, p. 143-154.

26 Возняк, *цит. тв.,* стор. 325-331.

27 Франко І., *Наші коляди,* Львів 1890, стор. 16.

28 Čyževs'kyj, *o. c.,* p. 282, dedicated only two lines to *Bohohlasnyk.*

29 Див. *Історія укр. літератури у восьми томах* (Київ 1960), т. II, стор. 33-34, де говориться про *Богогласник,* як про « капітальну антологію духової пісні »; Махновець, *цит. тв.,* т. I-2, стор. 247-250.

30 E. g. Rev. D. Holovčyns'kyj, OSBM (1714-1784). His biography in *Analecta OSBM,* L'viv, III (1930) 458.

31 Див. Голубець М., *Малярі-Василіяни,* стаття у *Записки ЧСВВ,* Львів, III (1930) 447-466; теж Драган М., *Українська декоративна різьба XVI-XVIII ст.* (Київ 1970) і рец. на неї у *Записки ЧСВВ,* VII (1971) 394-396.

Kondzelevyč, OSBM († 1740), acclaimed as the *Ukrainian Raffaello* [32], and Rev. Anthony Hrušeckyj, OSBM († 1793), who painted the famous iconostasis of Suprasl' [33]. The Basilian engravers of Krechiv, Univ and Počajiv were also accomplished masters in their field [34]. Here it suffices to mention Rev. Nicodemus Zubryckyj, OSBM, considered the " best representative of engraving in Western Ukraine " [35] and his confrere, Rev. Dionysius Sinkevyč, OSBM, who was an engraver of European reputation [36].

Unfortunately, due to political changes in the second half of the 18th century, the Golden Era of the Basilian Order ended. In consequence of the triple division of Poland (1772-1795), three out of four Basilian Provinces [37] came under Russian rule and, by the middle of the 19th century, they were completely suppressed. The fourth, Galician Province, counting forty-four monasteries with about 330 monks, came under Austrian rule and, to some extent, survived. Due to the reforms of Joseph II (1780-1790), however, the number of Basilian monasteries in Galicia was drastically reduced and the enrollment of monks limited. Thus, by the mid-nineteenth century, the membership of the Basilian Order diminished to about fifty monks living in fourteen monasteries. Radical reform of the Order became necessary.

But even during this critical period the Basilian monks of Galicia were able to conduct several schools (e. g. in Bučač, Drohobyč, Lavriv) and produce some outstanding educators, among whom Rev. Marianus Maksymovyč, OSBM († 1855), who revived the Preparatory School for Teachers in Lavriv [38], shoud be mentioned. From the Basilian scholars of the 19th century could be cited Fathers Modestus Hryneveckyj,

---

[32] Cf. bibliography about Kondzelevyč in *Analecta OSBM*, Rome, VII (1971) 396-397.

[33] His biography in *Analecta OSBM*, L'viv, III (1930) 459.

[34] Див. Крипякевич І., *З історії української графіки*, стаття у *Світ*, Львів 1917, стор. 61-64; *Історія укр. мистецтва у шести томах* (Київ 1966-1970), т. III, стор. 284 й далі.

[35] Cf. his biography in *Analecta OSBM*, L'viv, III (1930) 460-461.

[36] His biography *Ibid.*, p. 464.

[37] Due to the first division of Poland, the Basilian Order was divided into four provinces in 1780 — two Lithuanian (Bielorussian) and two Ruthenian (Ukrainian).

[38] Див. Ваврик М., *О. Маріян Максимович, ЧСВВ* (1804-1855), біографія у *Записки ЧСВВ*, Рим, II (1956) 453-458; Филипчак І. - Луканъ о. Р., *Ц. К. Окружна школа у Лаврові*, 1788-1911, стаття у *Записки ЧСВВ*, Рим, У (1967) 1-192.

OSBM († 1823), Arsenius Radkevyč, OSBM († 1821) and Clement Sarnyckyj, OSBM († 1909), who all became professors at the University of L'viv. Father Radkevyč became Dean at the Theological Faculty, while Fathers Hryneveckyj and Sarnyckyj acted as Rectors of the University [39].

4. The Period of Reform

To revitalize once again the Order of St. Basil the Great Pope Leo XIII by his Apostolic Letter, *Singulare Praesidium*, dated May 12, 1882, imposed an overall reform of the Order under the guidance of the Jesuit Fathers, which is known as the *Dobromyl' Reform* [40]. The reform indeed revitalized the agonizing Order and infused in it a new spirit of service for the spiritual progress of the Ukrainian Catholic Church [41]. It also produced many outstanding members, like Metropolitan Andrew Septyckyj [42], Bishop Soter Ortynskyj [43], Bishop Josaphat Kocylovskyj [44], Protohegumen Platonides Filas [45] and others.

The reformed Basilian monks dedicated themselves to the service of their people and took an active part even in the political life of Western Ukraine. Thus, e. g. Rev. Platonides Filas, OSBM became elected to the National Diet as representtive of the Žovkva District, Rev. Josaphat Jean, OSBM became member of the Diplomatic Corps in the Cabinet of Petruševyč [46] etc. In the Ukrainian Army of Galicia (U.H.A.), out of ninety-one military chaplains ten belonged to the Basilian Or-

---

[39] Каровець М., *Українці Ректори Львівського Університету*, стаття у *Добрий Пастир*, Станиславів, УІ (1936) 161-173.

[40] Cf. Pope's letter in Welykyj, *o. c.*, vol. II, p. 454-459.

[41] Див. Каровець М., *Велика Реформа Чина св. Василія Великого* (Львів-Жовква, ОО. Василіяни, 1933-1938), 4 тт. Even such freethinker as I. Franko commended the reformed Basilians for their " idealism and vibrant vitality " — cf. *Analecta OSBM*, Žovkva, II (1926) 171.

[42] Cf. Haluščynskyj Th., *A. Szeptyckyj, OSBM. - Metropolita Haliciensis*, biography in *Analecta OSBM*, Rome, I (1950) 268-284.

[43] Лужницький Г., *Єпископ-Піонер Кир Сотер з Ортинич Ортинський, ЧСВВ* (Філаделфія, Па., СУК « Провидіння », 1963).

[44] Назарко І., *Йосафат Коциловський, ЧСВВ, єп. Перемиський*, 1916-1946 (Торонто, ОО. Василіяни, 1954).

[45] Див. його некролог у *Нива*, Львів, XXУ (1930) 306.

[46] Cf. *Analecta OSBM*, Rome, VII (1971) 283-284.

der [47]. And, during the military campaign of 1919-1920 against Poland, the Polish authorities arrested more than fifty Basilian monks for their alleged " political activity ".

After their reform the Basilian monks considerably increased their apostolic and missionary work, initiated various devotions, fostered frequent Holy Communion, recitation of the Holy Rosary, May Devotion, closed retreats, while organizing the Ukrainian youth in the Apostleship of Prayer and Marian Sodalities. At the beginning of the present century the reformed monks followed the Ukrainian emigrants across the ocean, especially to Canada and Brazil, later to the United States and Argentina and, finally, to Great Britain. They also carried their reform to the Basilians in Carpatho-Ukraine, Hungary and Romania [48].

The Basilian Printing Houses in Žovkva, Western Ukraine; in Užhorod, Carpatho-Ukraine; in Toronto (initially in Mundare), Canada; in Prudentopolis, Brazil and, recently, in Apostoles, Argentina have made great contributions to the spiritual and cultural life of the Ukrainians at home and abroad. Ukrainian ascetic and spiritual literature to this day consists mainly of publications by the Basilian Fathers [49]. Here it should be mentioned that the Basilian monks were the first to introduce phonetic orthography into religious literature [50].

The Basilian libraries and archives in L'viv, Krechiv, Lavriv, Mukačevo and Maria-Povč helped the Ukrainian scholars I. Franko, V. Ščurat, I. Sviencickyj, M. Vozniak, M. Holubecj, A. Petrov, A. Hodinka, I. Paňkevyč, V. Hadžega and many others in their scientific research, offering them priceless material for their learned studies and publications [51]. Unfortunately, the bulk of this cultural treasure fell into the hands of the Soviets after World War II.

The scientific research of the Basilian monks after World War I centered around their scholarly publication, *Zapysky Čyna Sv. Vasylija*

---

[47] Лебедович, о. І., *Полеві Духовники У. Г. А.* (Вінніпег 1963); рецензія у *Записки ЧСВВ*, Рим, УІІ (1971) 482-485; Назарко І., *Василіянин - Лицар о. Я. Фещак*, стаття у *Записки ЧСВВ*, Рим, УІІ (1971) 283-290.

[48] Cf. PEKAR A., *Basilian Reform in Transcarpathia*, art. in *Analecta OSBM*, Rome, VII (1971) 143-226.

[49] Див. Лукань, о. Р., *Спис книжок В-ва ЧСВВ в Жовкві*, передрукований у *Записки ЧСВВ*, Рим, У (1967) 389-420, де подано 495 публікацій.

[50] Editor of *Misionar'*, Rev. L. Berezovs'kyj, OSBM in 1900. His biography in *Analecta OSBM*, Rome, III (1958) 98-100.

[51] Див. Й. Скр(утень), *Др. І. Франко і Василіяни*, стаття у *Записки ЧСВВ*, Жовква, II (1926) 167-172.

Velykoho (The Annals of the Order of St. Basil the Great), initiated by Rev. Josaphat Skruteń, OSBM in Žovkva in 1924 [52]. After World War II the *Annals of OSBM* were revived by Rev. Athanasius Welykyj, OSBM. Then at the General Curia in Rome was developed a new Basilian Publication Center, consisting of three separate sections: *Section I - WORKS*, the publication of original writings concerning East-European history, with 41 volumes already published; *Section II - ZAPYSKY ČSVV*, a scientific periodical for research papers and essays, with 11 volumes published; and *Section III - DOCUMENTS*, mostly from the Vatican Archives, with 55 large volumes of documents concerning the history of Ukraine and Bielo-Russia published so far [53].

In 1963, the Basilian Fathers in Rome published the first complete *Catholic Bible* in Ukrainian translation, with several printings. They also continue the publication of *Ukrainian Spiritual Library*, with 55 new books published so far. All together over 160 voluminous books have been published only in Rome during the last twenty-five years. It can be said without fear of exageration that in the post-war period the Basilian Order by its publications has surpassed any other Ukrainian scientific institution in the Free World.

In conclusion, let it be frankly stated that the Basilian Order as a whole has lived up to the expectations of its Founder, St. Basil the Great and, after having been planted to Ukrainian soil, has courageously carried the standard of Christian learning and culture among the Ukrainian people during the past centuries. Suppressed by the Soviet invaders in Ukraine, the Basilian monks share the misfortune of Ukrainian Catholic Church and its people, but they continue their missionary and cultural work in the diaspora with great vigor and determination.

---

[52] Cf. Fr. Skruteń's biography in *Analecta OSBM*, Rome I (1953) 498-501; about the genesis of the First Series of Analecta see art. in *Analecta OSBM*, Rome, IX (1974) 1-18.

[53] The genesis of the Second Series described *Ibid.*, p. 19-23.

(†) о. Іриней Назарко, ЧСВВ

СИЛЬВЕТКИ ПЕРШИХ ВАСИЛІЯН ПІСЛЯ ДОБРОМИЛЬСЬКОЇ РЕФОРМИ

Свою збірку « Сильветки » *покійний о. І. Назарко* († 1976) *написав у Вестоні (Канада), в* 1969-70 *рр. і переслав її на руки тодішнього Протоархимандрита й редактора* « Записок ЧСВВ » — *о. Атанасія Великого, ЧСВВ, характеризуючи її такими словами: « Це не є історична праця, але сперта вона на оповідання інших Отців чи на моїй власній обсервації. Тому до неї слід підходити з історичними критеріями. Послідовно назвав я її сильветками... — Бракує кілька дат народження чи смерти. Може в Римі хтось буде знати » (див. лист з дня* 25.11.1970). *Отець Великий відповів йому, що* « Сильветки » *не підуть зараз до друку, бо « цей рукопис треба буде найперше переписати на машинці, а в Римі це також проблема, бо нема переписувачів » (див. лист з дня* 25.3.1971). *Однак, потішив він о. Іринея, що « колись при нагоді » цю збірку треба буде видати.*

Гадаємо, що нема кращої нагоди на видання цієї збірки, як 100-*річчя Добромильської Обнови. Тому подбали ми про переписання цього рукопису, виправляючи де в чому мову (мовний ред. о. Р. Головацький, ЧСВВ) і додаючи деякі дані, що в* « Сильветках » *бракували. Слід іще відмітити, що Редакція дозволила собі вилишити сильветки чотирьох славних ченців-василіян (о. Д. Ткачука, єп. С. Ортинського, митр. А. Шептицького і о. П. Кандюка), бо їхні біографії* « Записки ЧСВВ » *вже подавали або про них уже багато писалося в окремих книжках (нпр., про митр. А. Шептицького і єп. С. Ортинського) та не бракує численних некрологів, які поміщено в різних газетах і журналах. На відповідних місцях зазначуємо головнішу бібліографію про них.*

Редакція « Записок ЧСВВ »

СПИСОК ЖИТТЄПИСІВ

1. о. КУЛИК Висаріон Василь
2. о. СТЕХ Володимир Василь
3. о. МАЛІЦЬКИЙ Єронім Йосиф
4. бр. МИЦАК Йосафат Іван
5. бр. САЙ Євсевій Євстахій
6. о. ЛОМНІЦЬКИЙ Єремія Іван
7. о. ДАЦІЙ Юліян Іван
   [о. ТКАЧУК Діонисій Дмитро]
8. о. МАРТИНЮК Антоній Андрій
9. о. ФІЛЯС Платонід Петро
10. о. ЛОНЧИНА Мелетій Матей
    [єп. ОРТИНСЬКИЙ Сотер Степан]
11. о. ШКІРПАН Маркіян Микола
12. о. ТИСОВСЬКИЙ Ігнатій Іван
13. о. ДАВИДА Адріян Олексій
14. о. ПОВХ Маріян Іван
15. о. ЖУКОВСЬКИЙ Діонисій Дмитро
16. о. ОСТРОВЕРХА Єронім Іван
17. о. БУДЗИЛОВИЧ Володимир Василь
    [митр. ШЕПТИЦЬКИЙ Андрій Роман]
18. о. ФИЛИПІВ Атанасій Микола
    [о. КАНДЮК Панкратій Михайло]
19. о. ТИМОЧКО Іван Ілля
20. о. ГОЛОВКА Микола Марко
21. о. КОТОВИЧ Петро Андрій
22. о. БУРДЯК Онуфрій Теодор
23. о. КАЛИШ Анастасій Олександер
24. о. ГРАДЮК Віталій Володимир

Коли ОО. Єзуїти прийняли василіянський монастир у Добромилі з метою перевести реформу ЧСВВ, 1882 р., то, крім старших Отців, застали в Добромилі двох новиків: В. Кулика, що вступив 1880 р. і В. Стеха, що вступив рік пізніше (1881 р.). Обидва вони мусіли ще раз робити новіціят під проводом ОО. Єзуїтів, отже першим і найстаршим новиком зреформованого новіціяту був:

1. о. ВИСАРІОН ВАСИЛЬ КУЛИК

Він уродився в селі Ганчарів, на Поділлі, 24 травня 1850 р. Походив із селянської родини, чим любив хвалитися, кажучи: « Я хлопський син ». Скінчивши народну школу, зачав ґімназію в Тернополі, але після одного року її перервав з браку фондів; потім знов вернувся до ґімназії і знов її перервав, помагаючи батькові в господарці. Так минали йому роки без систематичної освіти в ґімназії; в тому часі він доповняв знання тільки самоосвітою, бо дуже любив читати книжки. Аж 7 серпня 1880 р., як 30-літній парубок, він вступив до ОО. Василіян у Добромилі. Тут під проводом одного старшого Отця трохи приучувався чернечого життя і трохи студіював упродовж двох років. Якже, 1882 р., ОО. Єзуїти відкрили в Добромилі новіціят, В. Кулик перейшов нормальне новіціятське випробування під проводом ОО. Єзуїтів та його закінчив, складаючи перші обіти 20 січня 1884 р. Під час студій Бр. Висаріон (чернече ім'я Василя) був провідником хору василіянських клириків, бо мав добрий слух і гарний голос. Потім став учителем української мови в Добромильськім василіянськім схолястикаті. Був дуже веселої вдачі, гарно й уміло оповідав різні пригоди зі свого життя, тому майже кожна рекреація зосереджувалася довкола нього. Уже як студент богослов'я 1886 і 1887 р. став соціем маґістра василіянських новиків у Добромилі. Св. Тайну Священства, якої дуже бажав і про яку завжди мріяв, прийняв 8 березня 1888 р.

Першою станицею апостольської праці о. Висаріона був Кристинопіль, куди він приїхав уже в серпні 1888 р., і виконував обов'язки завідателя парафії майже п'ять років, до 1893 р. Тут проявив себе о. Висаріон особлившим проповідником, який знаменито знав життя українського селянина. Кожну проповідь виголошував він так реалістично, плястично й весело, що слухачі майже на кожній проповіді сміялися. Коли зреформовані Василіяни почали (1887 р.) давати всенародні місії в Галичині, о. Висаріон часто виїжджав на місії, головно з о. Єремією Ломніцьким. Люди називали його « веселим місіонером ».

Року 1925, а може 1926, як ми були ще в Лаврівському василіянському ліцеї, на вакаціях відвідав нас сл. Б. Митрополит Андрій Шептицький. Довгими годинами після сніданку й обіду Митрополит сидів на лавці в нашому парку й оповідав нам надзвичайно цікаві й повчальні речі. Одного дня розмова зійшла на перших василіянських місіонерів і Митрополит дуже плястично почав наслідувати спосіб проповідування о. Кулика. Закінчив більш-менш такими словами: « Отець Кулик — це був проповідник надзвичайно популярний, а навіть хлопський і трохи вульґарний, бо не тільки знаменито знав «хлопістику», але й уживав сільських приповідок, наслідував селянина, як він клепле косу й клене, сам деколи вживав прокльонів, щоб їх висміяти. А як змальовував п'яного селянина, що вертається з коршми, то люди голосно реготалися ».

Хоч парафіяни в Кристинополі дуже любили о. Висаріона, проте мусіли з ним розпрощатися, бо 1893 р. його назначено першим ігуменом монастиря в Бучачі після Добромильської реформи. Він показався добрим господарем, бо відновив церкву, монастир і фільварок у Зеленій. Теж і тут був улюбленим проповідником і часто виїжджав на місії. Від 1897 р. до 1901 о. Висаріон адміністрував парафію в Жовкві й став провідником Апостольства Молитви, яке значно поширив й оживив. Від 1902-1904 працював у Дрогобичі, як адміністратор тамошньої парафії, а на початку 1904 р. переїхав до Львова, однак там довго не прожив, бо в неділю, 23 березня 1904 р., виголосивши дуже гарну проповідь, так погано почувався, що пішов до келії, поклався на ліжко й нагло помер, мабуть на серцевий припадок, — на 54 році життя й усього на 16-му році священства.

При своїй веселій вдачі бл. п. о. Кулик був дуже серйозним ченцем. Точно відправляв усі духовні вправи, дуже любив молитву, зокрема спільну в хорі. Під час неї він не жалів свого горла й голосу, ніколи не вживав ніяких п'янких напоїв. Коли хтось його шукав, а його не було в чернечій келії, то найчастіше знаходив його в каплиці — у стіп Євхаристійного Христа. Його апостольською спеціяльністю було проповідування Божого слова, а до голошення всенародних місій о. Висаріон просто рвався, хоч вони нищили його здоров'я.

(На основі оповідань Митр. Андрія Шептицького, о. Ю. Дація й о. Луканя — див. Филипчак І. — Лукань Р. о., ЧСВВ, *Ц. К. Окружна головна школа в Лаврові*, перевидано в « *Записки ЧСВВ* », т. V. Рим 1967, стор. 136).

2. о. ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬ СТЕХ

Це другий новик, що перейшов від нереформованих Василіян. Він народився 12 липня 1863 р., в селі Вербинці. Як 18-літній юнак, після п'ятої кляси ґімназійної, вступив до новіціяту старих Василіян у Добромилі, 12 листопада 1881 р. Якже 1882 р. Добромильський новіціят прийняли ОО. Єзуїти, Василь перейшов на цей новіціят і закінчив його, склавши перші обіти 12 лютого 1884 р. Відтак, там же в Добромилі, кінчав ґімназійні студії. Була це вдача тиха, мрійлива, поетична, з тонким музичним хистом. Дуже любив поезію і музику; досить добре знав теорію музики й навіть пробував компонувати релігійні пісні. Філософічні студії покінчив у василіянському монастирі в Львові між роками 1886-87. З доручення настоятелів він записався до консерваторії і студіював музику. Богословію закінчив у Кристинополі. Тоді зродилися такі його перші страсні пісні, як: « Під хрест Твій стаю » і « Хрест на плечі накладають ». Їх співали спочатку василіянські богослови, а від них перейняв їх народ у Кристинополі. Одночасно в « Місіонарі » почали появлятися гарні релігійні вірші Бр. Володимира. Деякі з них він уклав під ноти.

Тайну священства прийняв Володимир 15 вересня 1889 р. Першим місцем його праці був Львів, де неоієрей став проповідником, сповідником і провідником церковного хору. Тоді (1900 р.) появилася друком перша його збірка пісень у Жовкві п. з. « *Вѣнець набожныхъ пѣсней*», сторінок 78. В ній, крім вищезгаданих пісень, появилися такі сьогодні популярні пісні як оці: « Христос воскрес! Ликуйте нині », « О, Ісусе, Ти з любови тут між нами позістав », « Хто, як Ти велій », « Вихваляйте доли, гори », « О Маріє, Мати Божа, зглянься Ти над нами » і багато ін. Цю збірку люди так швидко розхопили, що вже наступного року мусіли приготувати друге видання. Тим часом о. Стеха перенесено до Бучача, де він став префектом в тамошньому конвікті і проповідником, відтак 1901 р. він був директором головної школи в Дрогобичі. Від 1902-1904 р. працював у Краснопущі. Тоді (1902 р.) вийшла друга збірка його пісень п. з. « *Народно-церковни пѣсни* », що вже 1904 р. появилася другим випуском. Від 1905-1907 р. працював при парафії у Жовкві, а 1907 р., на просьбу першого українського єпископа в Америці, Преосв. Сотера Ортинського, о. Стех виїхав на місійну працю до ЗДА.

Першою станицею праці о. Володимира в Америці було Боффало, де він зорганізував наших людей у спаяну парафію. Наступного року (1908) єп. Сотер просив о. Стеха зорганізувати парафію в Міннеаполісі. Року 1909 вже бачимо о. Володимира у Норт-Дакоті. І тут, серед на-

валу праці, він не занехує свого улюбленого зайняття, тобто композиції нових церковних пісень, бо 1909 р. в Жовкві появляється друком третя збірка його пісень п. з. « *Ангелскій Хор* », що вже наступного року (1910) появляється другим накладом.

Настоятелі Чину домагалися, а й сам о. Стех просив, щоб можна було йому вернутися до Галичини. Але єп. Ортинський, маючи обмаль священиків, поробив старання через Східну Конґреґацію, щоб о. Стех таки залишився в Америці. Те саме поновив і наступний єп. К. Богачевський. Побачивши, що скоро не зможе вернутися до Чину, о. Володимир спровадив до Америки свою рідну сестру, яка йому провадила господарку в Елміра Гайтс (1916), а він сам міг віддатися парафіяльній і місійній праці. В 1928 р. вийшла в Жовкві четверта збірка його пісень п. з. « *Літургічні мельодії* ». Вкінці о. Володимира перенесено до Пассаїку, де він трудився аж до смерти († 1945).

Отець Стех був ніжної поетичної вдачі, захоплювався красою природи й красою музики. Мав особливше набоженство до Преч. Діви Марії, дуже любив відправляти травневі богослуження і гарно виголошував Марійські проповіді. Доказом його набоженства до Богоматері є понад двадцять пісень, що їх він уклав на звеличення П. Д. Марії. Слова до тих пісень є теж у більшості його. Колись у Галичині любив давати місії народові. В Америці деколи їздив на місії з незрівнянним місіонером — єп. Ортинським. Але завжди говорив проповіді про Божі заповіді й учив людей та дітей церковних пісень. Передусім любив дітей і діти любили його. Надзвичайно вміло приготовляв дітей до сповіді й першого св. Причастя.

(*На основі Каталогів Чину й оповідань Отців*).

3. о. ЄРОНІМ ЙОСИФ МАЛІЦЬКИЙ

Перший юнак, який вступив не від старих Василіян, але безпосередньо зі світу на реформований новіціят був Є. Й. Маліцький. Він народився 8-го серпня 1865 р. в Теребовлі, як син заможного міщанина. До ґімназії ходив у Тернополі. В студіях він визначався бистрим умом; належав до найпильніших учнів і давав гарні надії на майбутнє. Однак Боже Провидіння приготовляло його до виконання інших важливих завдань, що не мали розголосу перед широким загалом. На сімнадцятому році свого юного життя Йосиф почув у своєму серці поклик до чернечого життя. Саме тоді зачалася реформа Василіянського Чину,

що її переводили ОО. Єзуїти. Йосиф Маліцький був перший з тих, які вступили до реформованого новіціяту в Добромилі (8.9.1882). Там застав він уже двох юнаків, що перейшли з нереформованого новіціяту: В. Кулика й В. Стеха. По закінченні новіціяту 1884 р. Йосиф ще докінчував ґімназійні студії в Добромилі, а відтак студіював філософію і богословію в Кракові, в колегії ОО. Єзуїтів. Крім солідности в науці відзначався він небуденною бистротою ума та орієнтаційним хистом, що помогло йому звершити студії з дуже добрими осягами. Чернеча карність і довгі студії від'ємно вплинули на слабкий організм брата Єроніма (його чернече ім'я) так, що навіть грозила йому небезпека туберкульози. Без уваги на те, Настоятелі допустили його до свячень і, 9 вересня 1888 р., він отримав св. Тайну Священства.

Душпастирська, місійна й реколекційна праця додатньо вплинула на його здоров'я такою мірою, що пізніше він не хворів уже серйозніше ні разу.

На самому початку священицької праці о. Єронім, крім незвичайної сумлінности і солідности у виконуванні чернечих обов'язків, виявив стільки адміністраторського хисту й такту в приставанні з людьми, що управа Чину, протягом дальшого його життя, доручала йому визначні й відповідальні становища в Чині. Бачимо його довгі роки на ігуменському пості в Кристинополі, а відтак у Крехові. Потім, через якийсь час, заки перший новообраний Протоігумен Чину — о. Філяс, приїхав з Канади, кермо цілого Чину спочивало в руках отця Єроніма. Року 1904 обрано його протоконсультором Чину і на цьому становищі він залишився аж до 1918 року. З уваги на його особливший адміністраторський хист, йому доручено обов'язки головного прокуратора (економа) Чину, що його він виконував аж до 1920 р. Скільки продумувань, сприту й журби треба було при виконуванні цього обов'язку в часі воєнного лихоліття, коли Чин стратив усі свої заощадження! Одначе о. Єронім вив'язався з цього як найкраще.

Треба ще згадати, що в перших роках священства, а й пізніше, о. Єронім був професором філософії, а потім і богословії. Як професор відзначався бистротою і надзвичайною ясністю викладу. Найтрудніші й замотані питання умів ясно, приступно і цікаво з'ясувати і роз'яснити.

Крім численних зайнять, зв'язаних із становищем прокуратора Чину, о. Єронім довгі роки виконував обов'язки візитатора Сестер Служебниць. Часті листування зв'язані з обов'язком щорічних відвідин усіх домів Сестер Служебниць, розкинених по всіх галицьких єпархіях, а навіть у крижевацькій єпархії. Всі ці обов'язки о. Єронім виконував якнайкраще.

Тому й не дивно, що коли 1920 р. виникла була справа реформи василіянських монастирів на Закарпатті, настоятелі Чину, оглядаючись за особою відповідною до переведення цього важливого й важкого діла, звернули свої очі на о. Єроніма і його вислали на першого ігумена Мукачівського монастиря, в якому мала зачатися й переводитися реформа. Одному Богові хіба відомо скільки гірких хвилин пережив о. Єронім разом із своїми чернечими друзями в перших місяцях свого побуту на Закарпатті. Достатньо згадати, що повних три місяці Отці не були певні, чи завтра не треба буде вертатися з нічим до Галичини. Реформі тамошніх Василіян противилися всі: духовні й миряни, чужі й свої. Не обійшлося й без інтриґ, на які спромогаються лихі люди в подібних обставинах. Взяти б до уваги тільки те, що « Отці реформатори » найшлися на чужому терені, собі невідомому з клеймом людей « чужих », ще й до цього нелюбих українців. Дивуватися треба, що Отці не зразилися тими колодами, які їм кидано під ноги з усіх боків. Що це не сталося, треба приписати в першій мірі тактові, терпеливості, витривалості й хистові о. Єроніма. Навчений досвідом попередніх років, він зумів проломити перші льоди й довести діло до наміченої мети. Що закарпатські василіянські монастирі наново ожили, що в них зацвіло чернече життя і закипіла апостольська праця, що число тамошніх Василіян зросло до кількох десяток — це заслуга о. Єроніма.

В трьох роках невтомних трудів, зорганізувавши новіціят та оновивши чернече життя на Чернечій Горі в Мукачеві, восени 1923 р., з доручення настоятелів, о. Єронім прийняв становище ігумена й директора інтернату учнів ґімназії в Ужгороді. З питомою собі ревністю забрався він до праці й тут, багато дечого змінив і поліпшив, але в наступному (1924 р.) почав занепадати на здоров'ї. Висока склероза, шлункові недомагання, згодом майже цілковита втрата зору, а до того всього долучилося ще й запалення нирок. Всі ці недуги о. Єронім переносив спокійно, терпеливо й прикладно, хоч не міг мати такої обслуги, якої вимагав вік і недуга. Виснажений безупинними працями й журбами організм уляг і невмолимий косар смерти скосив його, як дозрілий колос, дня 2 березня 1925 р.

Похорони о. Єроніма відбулися в Ужгороді 4 березня т. р. Крім Мукачівського Владики Преосвящ. Петра Ґебея, кількох крилошан Мукачівської капітули, численного духовенства й величезного числа української суспільности, в похороні взяли участь вихованки василіянського інтернату, які маршували двома рядами поруч домовини, учні хлоп'ячого й дівочого інтернатів та всі Ужгородські богослови. За домовиною йшли трійками дев'ять монахів-василіян у каптурах. Тіло

Покійного складено на « Замковому кладовищі », де ховається самих священиків.

Отець Єронім Маліцький залишив по собі якнайкращі спомини по цьому й тому боці Карпат. Якщо життя і діяльність деяких осіб можна порівняти з рвучким гірським потоком, що з шумом усуває всі перепони, але не раз спричиняє великі шкоди своєю нагальністю, то життя о. Маліцького треба б прирівняти до спокійної ріки, що котить рівномірно свої хвилі по рівнині. Любитель молитви, тиші й мовчання, наділений спокійною, уступливою вдачею, а при цьому тактовний і обережний, о. Маліцький ніколи не входив іншому в дорогу, але був послідовний і рішучий в принципових справах. При цьому мав завжди почуття гумору і здорового дотепу, що чинив його милим у товаристві. Був сумлінний, покірний чернець, ревний і розумний священик-душпастир і люблений настоятель. Видавництво ОО. Василіян у Бразилії надрукувало 1955 р. о. Є. Маліцького дуже глибокі й оригінальні « *Розважання про Пресв. Богородицю* » (на місяць травень), сторінок 102.

(С. Решетило, некролог у « *Записках ЧСВВ* », т. I, Жовква 1925, стор. 298-301).

4. бр. ЙОСАФАТ ІВАН МИЦАК

До перших Братів-несвящеників, що вступили до Чину в часі Реформи, належав бр. Й. Мицак. Він народився 23 січня 1858 р. в селі Чернява, повіт Мостиська — син Василя і Катерини з Козярів. В роках 1873-75 учився в Лаврівській школі. До Василіянського Чину вступив у Добромилі, як один з перших у часі реформи, 14 липня 1882 р. Перші обіти склав 29 лютого 1884 р., а професію — 5 серпня 1888 р. Працював у різних монастирях: у Крехові 1894-97, у Михайлівці 1902-1907, у Краснопущі 1903, але найдовше в Лаврові 1908-1933, де й помер 23 серпня 1933 р. Був це монах-Василіянин із великої букви: праведний, муж молитви, праці й покори. Як ми були на студіях у Лаврові, то всі його глибоко шанували й щиро любили та з любови кликали його здрібніло: « Брате Мицю ». Він дуже цим тішився.

5. бр. ЄВСЕВІЙ ЄВСТАХІЙ САЙ

Народився 3 жовтня 1860 р. в багатій міщанській родині в Тернополі. Хоч міг, але не хотів ходити до школи, бо дуже любив працю рільника в полі. Народну школу закінчив у Тернополі; згодом він по-

магав батькові в великій господарці. Як 22-літній юнак вступив до новіціяту в Добромилі, в самих початках реформи, 16 вересня 1882 р. Був надзвичайно побожний новик, майже кожну вільну хвилину посвячував молитві в каплиці або духовному читанню.

Перші монаші обіти склав 17 червня 1884 р. і провадив господарку в Добромилі; торжественні обіти склав 24 червня 1887 р. Від 1891-95 р. був господарем у Кристинополі, де впорядкував досить запущений монастирський фільварок; в 1896-му господарив у Лаврові, а наступного року знову вернувся до Кристинополя; 1898 р. був у Крехові, а 1899 у Жовкві, де теж працював на фільварку. Коли почав виходити часопис « Сільський Господар », то Брат Євсевій запренумерував собі його, студіював кожне число і за його вказівками модернізував господарку. Року 1900 мусів піддатися операції, а після неї був захристіяном у Львові. Тоді цілі години міг посвячувати молитві. Від 1901-1906 господарив у Дрогобичі, потім був один рік у Жовкві, звідки вдруге вернувся до Дрогобича і провадив економію від 1908-1922 р. Був дуже ощадний і скрупулятно вбогий: нічого найменшого не купував ні не продавав без дозволу ігумена. Від 1922-26 провадив господарку у Жовкві, а від 1927-30 знов у Дрогобичі. Року 1931 почав занепадати на здоров'ї й був коротко в Золочеві, а 1932 поїхав на лікування до Краснопущі. Свої важкі терпіння переносив з геройською терпеливістю. В Краснопущі свято помер 6 червня 1934 р.

Бр. Євсевій — це справжній святець. Молитва стала віддихом його душі. Був дуже лагідної вдачі, надзвичайно милосердний для вбогих, працьовитий і по-геройському терпеливий у терпіннях; здавалося, що він кожним болем тішиться і за нього дякує Богові. Діяльною любов'ю любив свій св. Чин.

6. о. ЄРЕМІЯ ІВАН ЛОМНІЦЬКИЙ

Народився 8 лютого 1860 р. Уже по матурі, 22-літнім юнаком, читав він у нашій пресі, як вона накидалася на реформу ЧСВВ Єзуїтами. Пізніше на засланні в Симбірську о. Ломніцький оповідав радникові Т. Біленькому про те, як він, бажаючи переконатися про правдивість поширюваних вісток, поїхав до Добромиля і переконався, що поширювані наклепи були неправдиві, і залишився в монастирі. Вступив він до Чину 28 вересня 1882 р. Відбув прикладно новіціят і склав перші чернечі обіти 17 травня 1884 р. Потім студіював філософію й богословію; 22 травня 1887 р. склав урочисті чернечі обіти, а священиком став 17 січня 1888 р.

Зараз після висвячення о. Ломніцького назначено вчителем і директором Лаврівської школи. Як директор старався вибороти право публічности Лаврівській школі. Але директором був всього два роки, бо настоятелі Чину вислали його до Кракова на вищі богословські студії. Після повороту з Кракова (1891 р.) о. Єремія працював у Жовкві, звідки часто виїжджав на місії. В травні того ж року о. Ломніцький, разом з о. Куликом, проводили місію в Жужелі біля Сокаля. Там до о. Ломніцького зголосилося кілька дівчат, що хотіли вступити до монастиря, а були вбогі й не мали віна, що його вимагали СС. Василіянки. Тих кілька побожних дівчат у Жужелі — це був перший зав'язок пізнішого Згромадження СС. Служебниць Преч. Діви Марії, якого матерній дім оснував парох Жужеля — о. Кирило Селецький 27 серпня 1892 р. таки в самому Жужелі. Але основником і духовним провідником нового Згромадження був о. Ломніцький, що з Жовкви часто приїжджав до перших Сестер, говорив їм духовні науки, пояснював правила й заправляв до аскетичного життя. 1892 і 1893 рр. о. Єремія працював у Львові, де був проповідником і місіонером, а 1894 р. бачимо його в Бучачі. Коли ж нове Згромадження СС. Служебниць гарно розвивалося і перенесло свій новіціят до Кристинополя, туди (1894 р.) перенесено й о. Єремію, де він викладав моральну богословію василіянським богословам і був маґістром новичок СС. Служебниць.

Багатий власник Іван Дашкевич пізнав на одній місії о. Єремію і заприязнився з ним. Коли ж 1895 року Дашкевич записав свій маєток з домом у Михайлівці (повіт Борщів) реформованим Василіянам, о. Єремія став ігуменом тамошнього монастиря і був ним до 1898 р. Року 1899 о. Єремія працював у Жовкві, а 1900 р. у Львові, згодом був коротко ігуменом у Краснопущі, а 1902 р. знову вернувся до Кристинополя, де вдруге став маґістром новіціяту СС. Служебниць. Крім непересічного дару проповідництва, о. Єремія умів здобувати собі людей, мав широкі зв'язки з високопоставленими особами й виявив себе добрим економом. Тому, з-за початкового браку людей, о. Єремію часто переносили туди, де була потреба. Після короткого ігуменства в Улашківцях (1903 р.) і дволітньої праці в Дрогобичі (1907 р.), о. Єремію назначено ректором духовної семінарії в Станиславові. На цьому становищі він був до 1915 р. і виявився знаменитим вихователем священицької молоді. Часто говорив семінаристам духовні конференції, а деколи давав т. зв. точки для роздумування. Оповідали його вихованці, що конференції й промови о. Єремії визначалися не тільки глибиною філософського й богословського знання, але теж і практичністю, бо він добре знав наше духовенство і його потреби. Слід зазначити, що о.

Ломніцький належав до глибокоосвічених ченців, знав знаменито передусім моральну богословію, пренумерував закордонні часописи (читав по-французькому) і належав до філософічного гуртка в Петрограді, якого членами були В. Самойло, Д. Філософов і ін. Імпонував він семінаристам своєю наукою, а ще більше своїм спокоєм, рівновагою духу і чернечим способом життя. Вони його не тільки глибоко шанували, але й любили, як батька. Отець Ректор часто дописував статті до « Богословського Вістника », що виходив тоді у Львові.

Року 1914 вибухла перша світова війна. Росіяни зайняли Галичину, а в лютому 1915 р. арештували о. ректора Ломніцького й вивезли його до Симбірська, в Росії. Разом з о. Ломніцьким вивезли із Станиславова: о. мітрата І. Гордієвського, о. Шкромиду, о. Любінецького, о. Носковського, д-ра І. Дем'янчука, д-ра В. Яновича, о. П. Марцінюка, ЧСВВ — ігумена з Букової, радника Т. Біленького із Самбора й ін. В цьому місці використовуємо спогади радн. Біленького про побут галицьких українців у Симбірську. Подаємо тут лише уривки з тих спогадів, що стосуються особи о. Ломніцького: « Поважний, кремезної будови, але з милим виразом лиця, з сивіючою бородою, уймаючою мовою був бл. п. о. ректор Ломніцкий... Ломніцкий жив в осібній комнаті, тож у нього сходилися ми і на розмовах та преферансі сходили нам довгі зимові вечорі. Бл. п. о. Ломніцкий дбав про здоровля (терпів на ревматизм), уважав на себе, а мимо цього був милий і говірливий в товаристві. В розмовах ми укладали плян повороту до краю і звидження Штокгольму й інших міст. В погідні зимові дні мимо морозу товаришив я постійно в пообідних проходах по Симбірську о. Ломніцкому і під час них розказував він неодно з свого життя, як вступив до монастиря і друге. Був час реформи Чина С.В.В., по дневниках оцінювано реформу від'ємно. О. Ломніцкий бажав пересвідчитись о правді розширюваних вістей, зайшов до монастиря, пересвідчився, що неоправдані були поширювані наклепи і залишився у монастирі. Згадав також, що за мирних часів інкоґніто бував по різних містах Росії, а навіть був у Симбірську. (« Нова Зоря » з 1928 р., ч. 87, стор. 3 писала: « Перед війною вислав Василіянський Чин свого чільного члена, о. Єремію Ломницького в Росію для прослідження можливостей праці над тамошніми Уніятами. О. Єремії вдалося навіть узискати авдієнцію у Поб'єдоносцева. « Йдіть, звідки ви прийшли » — була відповідь оберпрокурора Синоду — « всі представники всіх віроісповідань будуть допущені до Росії, лиш не Уніяти ») ».

Дальше пише радн. Біленький: « О. Ломніцкий оповідав про свою працю в духовній семінарії в Станиславові, про побут на літниську в

горах (мабуть у Микуличині), який малював приманливими красками, захвалював працю і посвяту СС. Служебниць та, мріючи про поворот, заохочував мене до приїзду і відвідання. Було доволі часу на розмови і дискусії на прерізні теми. З весною (1916 р.) розділилася наша громада. Одні залишились в дотеперішній домівці, а о. Ломніцкий, о. мітрат Гордієвский, о. Марцінюк, Біленький Теодор, Козачок Александер, др. Стахура, Бенкендорф, Пінкас... перенеслись до винайнятої домівки при Казанській вулиці, напроти Казанської церкви, в домі Мунтана. Тут о. Ломніцкий занимав маленьку кімнатку, відділену від моєї стінкою. Хід нашого життя не змінився, тільки, що почувались свобідніше. Рано священики і дехто з нас ішли до латинського костела, де парохом був о. Цакул. Всі наші й латинські священики відправляли щоденно тихі Служби Божі, на які сходились досить численно, крім латинян, і наші виселенці... О. Ломніцкого знали в Симбірську, бо ж звертав він увагу на себе поставою, повагою, особливо ж бородою. Не один москаль означав його: « Этотъ батюшка съ бородой »... І наш гурток навістив смуток і доля нанесла несподівано не тільки нам діймаючу страту... Бл. п. о. Ломніцкий залюбки по кілька разів в тижні ходив до бані (лазні). Ми обмежились до одного разу. В бані поучував нас, як по горячім натриску водою ставати безпосередньо під зимний туш і на відворот та по розпаренню тіла в парні, ставати під зимний туш. Декілька разів спробували ми цього роду купелі, але відтак залишили. О. Ломніцкий цілий час уживав цього способу купання, здавалося йому, що загартувався, а не надіявся, що сам прискорить собі смерть. Ніхто з нас не сподівався цього удару, тим більше, що якраз у сім часі появилася в Київськім польськім дневнику допись, що на опорожнений владичий престол у Перемишлі мав бути іменований о. Ломніцкий. Місцеві поляки і парох о. Цакул ґратульовали йому, а ми, розуміється, раділи. Не так однак склалось як ждалось. В короткім часі потім, перед обідом, застукав о. Ломніцкий до мене через стіну. Зайшов я до його кімнатки. О. Ломніцкий вернувся якраз з бані, поклався в убранню, а коли я ввійшов, сказав: « Години мої почислені; не лишаю нікого; та свідомість улегшує мені відхід з цього світу ». Коли я здивований, не прочуваючи дійсного стану — звернув увагу, що передчасні ці чорні думки — о. Ломніцкий сказав, що дістав в бані апоплектичний удар і просив, щоб я післав по о. ігумена Марцінюка. Так зложилось тоді, що майже всі порозходились. Сповнив я його волю, післав за о. Марцінюком і за о. мітратом Гордієвським, а сам лишився. Старався я його потішити, однак о. Ломніцкий повторив попередньо сказане і додав: « Маєте родину — дасть Бог, повернетеся до неї, а я тут остану ». Посходились члени

нашої артілі, о. Марцінюк висповідав о. Ректора, а ми вислали по д-ра Яновича, котрий негайно приїхав, зарядив спосіб лікування і радив поставити п'явки. З трудом вистарався про них о. Мітрат. Сего дня по черзі пересиджували ми коло о. Ректора. Пізним вечером сиділи ми в кімнаті о. Марцінюка, а при недужім оставили прислугу. Ввійшов до нас о. Ректор і притишеним голосом, держачись за груди, висказав: « Воздуху, воздуху! » Піддержали ми його, щоб не впав і відвели в кімнату. По півночі упокоївся о. Ломніцкий. Похороном зайнялися священики і вечером цього дня перенесено домовину до костела. — На похорон зібралася не тільки наша громада, але майже всі засланці, без різниці народности, і тамошні горожани. Вибрали ми місце вічного спочинку майже на краю кладовища, по правій руці від входу. Зорганізований хор відспівав сумні пісні і « Вічная память », а на могилі поставлено хрест з відповідним написом. Отець Мітрат постарався про фотографію могили і пам'ятника і перевіз до краю. Здається, що перевіз до краю також другу фотографію цілої групи тамошніх українців і нас, що сходились в читальні кадетського корпусу ».

Отець Єремія Ломніцький помер 3 липня 1916 р., на 56-му році життя, 34-му році чернецтва і на 30-му році священства.

О. Є. Ломніцький — це був монах глибокого внутрішнього життя. Але до цього чернечого життя він підходив з глибокого богословського становища, бо був знаменитим богословом та добре орієнтувався в нових філософічних напрямках. Дописував до богословських журналів. Був добрим місіонером і хоч проповіді говорив популярно, то одначе глибоко по-богословському. Вже тоді його інтересувала можливість унійної акції і з тією метою їздив він до Росії. Разом з о. Філясом видав молитовник « *Гостинець* », що мав 7 видань; розійшлось його 200.000 примірників. Як ректор духовної семінарії виявився добрим вихователем майбутніх священиків. Але його найбільшою заслугою для нашої Церкви було те, що він заснував нове жіноче Згромадження Сестер Служебниць, яке так гарно розвинулося і виконує велику працю для добра нашої Церкви й народу. (В Чині о. Ломніцький мав опінію трохи « кацапствуючого ». Може тому, що часто приставав з москалями?).

(На основі о. Р. Луканя, ЧСВВ, « *Лаврівська Школа* », див. « *Записки ЧСВВ* », том У, Рим 1967, стор. 127-130).

7. о. ЮЛІЯН ІВАН ДАЦІЙ

Народився 27 червня 1863 р. в Кореличах, біля Перемишля. До ґімназії ходив у Перемишлі й після матури, 21 жовтня 1882 р., вступив до новіціяту ОО. Василіян у Добромилі під час реформи. Звичайні

обіти склав 26 червня 1884 р. Філософські й богословські студії покінчив у василіянському монастирі у Львові, 24 червня 1887 р. Того ж року, 18 серпня, після складення врочистих обітів, прийняв священицьке рукоположення.

Першим місцем його праці була василіянська парафія в Кристинополі. Звідтіль почав виїжджати й на місії. Мав великий розповідницький хист: оповідав дуже цікаво, плястично змальовував сцени з життя Ісуса Христа і Преч. Діви, але водночас мав слабенький голос і це його стримувало від місій. Року 1890-го працював у василіянській церкві у Львові, а від 1891-го до 1894-го був ігуменом у Жовкві, 1894-го у Львові, а 1895 р. пішов до Добромиля на соція маґістра новиків. Тоді ОО. Єзуїти вже відійшли з Добромиля, а василіянським першим маґістром новиків став о. Андрій Шептицький — пізніший митрополит. Йому до помочі прийшов саме о. Дацій і з його цікавих оповідань ми знаємо найбільше про способи й методи виховання молодих новиків о. Шептицького. Тимчасом як ОО. Єзуїти виховували наших новиків більше на зразках західньої аскези, о. Шептицький від першої конференції для новиків почав спирати все аскетичне виховання новиків на зразках східної аскези, східних Отців Церкви, а передусім на основі св. Отця Василія Вел., якого твори о. Шептицький перестудіював у грецькому оригіналі ще під час богословських студій. ОО. Єзуїти заохочували наших новиків до любови спільного хору, але самі ніколи не брали в ньому участі, бо проказували свій часослов приватно, тоді як о. Шептицький разом з о. Дацієм були завжди зі своїми новиками на Утрені, на Часах, на Вечірні й інших церковних відправах.

Опісля, від 1896 р., о. Дацій був знову парохом василіянської парафії в Кристинополі, а водночас же був професором історії Церкви, обрядів і церковного права в тамошніх василіянських богословських студіях; був теж катехитом у Кристинопільських школах, а від 1898-1900 — маґістром новіціяту тамошніх СС. Служебниць Преч. Діви Марії. При цьому деколи виїжджав на місії та був монастирським бібліотекарем й історіографом. В часі наших богословських студій мали ми нагоду перечитувати хроніку Кристинопільського монастиря, писану о. Дацієм, і мусимо признати, що о. Дацій був незрівнянний літописець. На тлі загальних політичних подій у світі, він уміло описував дрібні події парафіяльні й монастирські. З його хронік можна було багато чого навчитися, але теж і насміятися, бо деякі події він описував з козацьким гумором.

Року 1900 о. Дацій працював у Лаврові, де впорядковував бібліотеку й архів. Від 1901 до 1904 був ігуменом у Бучачі, де відновив церкву,

монастир і упорядкував доволі запущений монастирський город. Тоді Станиславівський єпископ Г. Хомишин назначив о. Дація провідником Апостольства Молитви в Станиславівській єпархії. Року 1905 знову вернувся до Кристинополя, де був парохом довгі роки, бо аж до 1920 р. Там провадив він Ап. Молитви й Братство св. Онуфрія й був бібліотекарем у тамошнім василіянськім монастирі. Майже в кожному монастирі, де перебував о. Дацій, він був одночасно й бібліотекарем, бо дуже це любив і спроваджував цінні книжки з-за кордону та пренумерував для монастиря добрі часописи. Під час свого побуту в Кристинополі о. Ю. Дацій заснував для тамошніх міщан кредитово-торговельну спілку « Руська Каса ». Одначе головною заслугою о. Дація було те, що 1910 р. він заснував друге наше жіноче Згромадження СС. Мироносиць, яке займалося вихованням сільських дівчат, вчило їх християнського життя, куховарства, а навіть раціональної господарки. Коли 1920 р. о. Дацій став ігуменом василіянського монастиря в Підгірцях, туди перенесено новіціят нового Згромадження Сестер Мироносиць, щоб у Кристинополі не робити конкуренції Згромадженню СС. Служебниць і там о. Дацій був духовним провідником Сестер Мироносиць аж до 1932 р. Ще рік був ігуменом в Улашківцях, але занепавши на здоров'ї, просив звільнення; в 1933 р. сповняв обов'язок духовника в домі василіянських студій у Лаврові, а відтак у Добромилі, де й помер правдоподібно по другій світовій війні (дата смерти невідома).

При своїй парафіяльній, місійній і суспільній діяльності, о. Дацій знаходив ще час на писання статтей до різних часописів, передусім до « Місіонаря ». А також окремими виданнями появилися такі його писання: 1) «Поучительне слово о набоженьствѣ до Сладчайшого Серця ГНІХриста», Жовква 1898; 2) «Трипѣснецъ въ честь Найсв. Сердца ГНІ Христа », для Братства Апостольства Молитвы и Архибратства Найсв. Сердца ГНІХ (твореніє инока ЧСВВ), Жовква 1898. У новіших часах о. Дацій написав: 3) «Спогади про сестру Анну Стадник із Згромадження СС. Мироносиць», Жовква 1928, про які появилися дуже прихильні рецензії в « Ниві » і в « Новій Зорі »; 4) « Із моїх спогадів ». Це спогади з перших років добромильської реформи, поміщені в « Альманаху василіянських богословів », Жовква 1933 р.

У василіянському архіві в Львові знаходилися ще цінні рукописи о. Дація, як ось: 1) «Бібліографѣя Отцѣвь нашихъ водъ найдавнѣшихъ часовъ и що в нашихъ друкарняхъ друкувалося» 2) «Дневникъ», де важнѣйши находяться вѣсти водносячися до Чина; 3) «Некрологія Отецъ и Братей Чина нашего»; 4) Спис василіянських манастирів, що в них Василіяни колись (ХУІІІ-ХІХ стор.) утримували ґімназії і спис галиць-

ких Василіян і монастирів 1882 р., скільки їх було під час Добромильської реформи. Ці рукописи бл. п. о. Р. Лукань, ЧСВВ знайшов 1931 р. в Кристинопільському архіві і передав їх до Центрального Васил. архіву у Львові.

Отець Ю. Дацій був чернець глибокого духовного життя, муж молитви, добрий духовний провідник Сестер і духовник василіянських клириків. Крім цього був людиною високої духовної культури, знав знаменито латинську і німецьку мови, добре писав по-французькому, вів листування з патріярхом Дамаску Григорієм Юссифом у справі Василіян у Азії, листувався з французькими Василіянами у колегії св. Михаїла в Торонто, писав до невідомого Василіянина в Сицилії, до о. Ґаспара Щепковського і т. п. Всюди дбав про добірну бібліотеку, спроваджував найновіші книжки й часописи. В апостольській ділянці виявився незрівнянним парохом; знав усіх парафіян по імені, передусім дбав про релігійне виховання молоді й шкільних дітей. Парафіяни його дуже любили і без його батьківської поради майже нічого не робили. Не був пориваючим проповідником, чи місіонером, бо мав слабкий голос, але мав надзвичайний дар оповідання, і його проповідей чи реколекцій слухалося з приємністю, як найкращої казки. Великою заслугою о. Дація було й буде те, що він став першим пропаґатором почитання Пресв. Христового Серця в українському народі своїми писаннями, своїм словом і чином, основуючи Братства Христ. Серця й Апостольства Молитви.

(На основі « *Ц. К. Окружна головна школа в Лаврові* », див. « *Записки ЧСВВ* », том У, 1967, стор. 136 і з особистого знайомства).

о. ДІОНИСІЙ ДМИТРО ТКАЧУК

(Див. « *Записки ЧСВВ* », т. І (Рим 1949), стор. 85-88; « *Місіонар* », Жовква 1944, стор. 64-70; Митр. А. Шептицький подав некролог о. Д. Ткачука у « *Львівські Архиєп. Відомості* », Львів 1944, ч. 1-3; « *Світло* » 1944, стор. 1).

8. о. АНТОНІЙ АНДРІЙ МАРТИНЮК

Народився в Тернополі 30-го серпня 1863 р. До Чину вступив під час реформи, 21 липня 1883 р., перші обіти склав 7 березня 1885 р., філософію студіював у Лаврові, а богословію в Кракові. Професію склав 5 серпня 1888 р., а через місяць прийняв священицьке рукоположення. Вже як священик доповняв богословські студії в колеґії ОО. Єзуїтів у Кракові. Був дуже тихої і лагідної вдачі, співчував іншим у

їх терпіннях і невдачах, кожному хотів допомогти так, що його співбрати називали його « наш Антось » або « милосердний Самарянин ».

Після кількох років побуту в Дрогобичі, 1898 р. о. Мартинюк сам добровільно зголосився на місійну працю до Бразилії, де вже працював о. Сильвестер Кізима, ЧСВВ. Отець Мартинюк виїхав з бр. Софроном Горощуком. До німецької пристані Гамбурґа супроводив їх львівський ігумен о. А. Шептицький. Виїхали зі Львова до Берліна. В столиці Німеччини трохи зупинилися, щоб її оглянути. Ще довше затрималися в Гамбурґу, де накупили образів, образців, столярські знаряди і навіть револьвер. Кораблем « Амазонас » запливли за 18 годин до Лісбони, а тут пересіли на корабель « Паранаґва », який по 22-х днях причалив до бразилійської пристані, що теж зветься Паранаґва. Звідси по двох днях поїхали залізницею до Куритиби, а потім до Прудентополя.

Там їх привітали українські еміґранти серед сліз радости й подяки. Отець Мартинюк зараз узявся до праці. Всюди, де тільки міг, давав св. місії і закладав Апостольство Молитви. Перше Ап. Молитви заснував у Прудентополі на Різдво Божої Матері. За чотири роки побуту в Бразилії зорганізував 75 гуртків Ап. Молитви. Крім того вечорами вчив у школі української мови, молитов і співу. Року 1900 на місії в Жанґаді виступив енергійно проти пиянства й гульні. За це вояки хотіли його вбити і він мусів скриватися в лісі. Перша каплиця в Прудентополі стала незабаром замала. Тоді о. Кізима (1901 р.) почав будувати нову церкву св. Василія. Отець Мартинюк щодня ще перед сходом сонця фізично працював при будові. Але швидко почав занепадати на здоров'ї, бо клімат не був йому пригожий. Тому ще перед викінченням церкви (1902 р.) вернувся до Краю.

Тут першою станицею його апостольської праці (від 1903 р.) була василіянська церква у Львові, де о. Антін став провідником Апостольства Молитви й Братства св. Онуфрія. Але не мав нагоди навіть добре розмахнутися, бо вже 1904 р. перенесли його до Жовкви, до помочі в парафії. Та по році 1905 р. знову покликали його до Львова, де він перебував до 1909 р. У той час о. Антін виявився першим з-поміж реформованих Василіян апостолом робітників і служниць. Уже мав зав'язок Марійської Дружини служниць, переводив з ними періодичні збори з відповідними духовними конференціями, був їх улюбленим сповідником, учив їх ощадности, вписав їх до « Української Щадниці » і провадив їх щадничі книжечки.

Хотів зорганізувати на цей лад і молодих українських робітників, яких тоді у Львові було доволі, і скликав їх на збори. З хлопцями й молодими мужчинами не пішло так легко, бо вони майже не слухали про-

мови о. Антона, а робили різні витівки. Після зборів виявилося, що хлопці повідкручували майже всі клямки й замки від дверей та вікон, і о. Антоній мусів за все заплатити. Одначе він цим не зразився, але за місяць скликав їх на ще одні збори. По-приятельському і з любов'ю звернув їм увагу, як нечемно і некультурно вони повелися попереднього разу, хлопці спустили голови і були готові о. Антонієві звернути кошти за заподіяні шкоди, але о. Антоній не хотів. На третіх зборах ці молоді робітники (а було їх понад 50) вибрали собі управу свого Братства, прирекли слухати його голову і вписалися до « Української Щадниці ». Та найбільшою радістю для о. Антонія було те, що в наступну неділю кільканадцять хлопців стояли перед його сповідальницею. Відтоді хлопці (а були між ними й молоді чоловіки) мали правильно, що-місяця, свої збори так, як дівчата — служниці.

Отець Антоній від юних літ був слабкого здоров'я. У Львові почав ще більше занепадати на здоров'ї. Тому 1909 р. настоятелі перенесли його до Бучача, де він не мав такої тяжкої праці, бо був тільки вікарієм монастиря. Коли ж о. Антоній скріпився на силах, то наступного (1910) року знову вернувся до Львова, до своїх робітників і служниць, і був тут аж до 1916 р. Тепер робітники й служниці ще більше прилягли серцем до свого доброго опікуна. А він вишукував їм працю, заступався в директорів робітень чи фабрик за усунених робітників, вишукував « добрих багачів », які для хворих служниць позичали йому гроші, використовував свою приязнь із знайомими лікарями і посилав їм хворих, яких вони безплатно лікували. Особливо під час першої світової війни недоля українського пролетаріяту пригноблювала о. Антонія. Він бачив що раз то більше молодих робітників без праці, чув від служниць, що їх дотеперішні пані, з уваги на матеріяльну кризу, звільнюють із служби, бачив що деяким недоставало необхідних засобів до життя. Різними способами дбав не тільки про харчі для них, але й про дах над головою, про одежу, ліки тощо. А ті всі матеріяльні засоби о. Антоній здобував для них не раз шляхом глибоких власних упокорень. У міжчасі о. Антоній сам що раз більше занепадав на здоров'ї. Тому настоятелі перенесли його до Крехова, де він важко терпів від склерози і де помер з ознаками святости, 17 травня 1917 р.

Отець Мартинюк — це святець за життя. Куди ходив, усюди молився, строго постив, що настоятелі мусіли йому забороняти. Мав серце повне співчуття для чужої нужди, особливо для потреб нашого міського пролетаріяту. Був це дійсно милосердний Самарянин та перший апостол робітників і робітниць між відновленими Василіянами.

(*На основі Каталогів Чину й оповідань Отців*).

9. о. ПЛАТОНІД ПЕТРО ФІЛЯС

Прийшов на світ у родині вбогого коваля в селі Добрачин, пов. Сокаль, 27 вересня 1864 р. Ще в 1930-их роках, коли ми, василіянські студенти богослов'я в Кристинополі, йшли на прогулянку через розлоге село Добрачин, селяни з немалою гордістю показували нам обійстя родини Філясів. Народну школу Петро закінчив у рідному селі, а відтак перейшов до академічної ґімназії у Львові. Тому, що батько не міг утримувати його в ґімназії, а тільки на початок дав йому кількадесять корон, молодий учень майже повних вісім років утримувався сам, своєю власною працею. Сам був відзначаючий учень і приватними лекціями підучував інших та з цього скромно жив. Року 1882 здав ґімназійну матуру з відзначенням. Перед здібним юнаком стояв отвором університет і висока кар'єра. Яке ж здивування огорнуло його друзів і знайомих, коли довідалися, що Петро замість в університет вступив до Чину св. Василія Вел. в Добромильському монастирі, де перед роком зачалася реформа, що викликала стільки галасу в нашій і чужій пресі. До монастиря вступив Петро 17 листопада 1883 р. Він належав до першої почесної десятки призовників оновленого василіянського монашества, маючи між своїми співтоваришами в новоотвореному добромильському новіціяті о. Єремію Ломницького — пізнішого першого місіонера й основника Згромадження Сестер Служебниць, о. Ю. Дація — першого пропагатора почитання Пресв. Серця Христового в українському народі, о. Д. Ткачука — першого архимандрита оновленого Чину, С. Ортинського — першого українського єпископа в Америці, о. В. Стеха та о. М. Лончину — перших василіянських композиторів церковних пісень.

По шістьох місяцях т. зв. кандидатури, Петро одягнув чернечу рясу і змінив своє світське ім'я Петро на чернече: Платонід. Новіціят закінчив у Добромилі, склавши перші монаші обіти 20 червня 1885 р. Відтак бр. Платонід переїхав до Кракова, на студії стислої філософії й богословії. Під час студій заясніла бистрота і ясність ума бр. Платоніда. Уже як студент богословії писав оригінальні статті до поважного на той час церковного журналу « Рускій Сіон », а згодом до священицького місячника « Душпастир ». У пропам'ятний день, 5 серпня 1888 р., Платонід, разом з Мелетієм Лончиною, склали врочисту професію, а рік пізніше, 15 вересня 1889 р., Платонід прийняв св. Тайну Священства. Тепер перед молодим священиком і здібним ченцем розгорнулося широке поле праці.

Це був той час, коли молоді реформовані Василіяни почали переорювати галицький духовний переліг небувалими досі місіями. Зачався місійний рух по селах і містах нашого краю. Гомоном понеслися нечувані досі місійні науки, сріблистим ручаєм попливло справжнє Боже слово. Як у кожній іншій ділянці, так і в місійній праці, о. Платонід виконував ключеву функцію пляновика, бо вмів дати добрим починам всебічню розумову підбудівку, завдяки своїм основним філософічно-богословським студіям та просто велетенській ерудиції. Таким чином о. Платонід самочинно станув на чолі василіянських місіонерів, а згодом став і творцем окремої василіянської місійної системи. Відразу заблистів як незрівнянний народний місіонер. Мабуть не було такого твердого серця, що його не зм'якшили б проповіді о. Платоніда. Стислі розумові докази, справжнє зворушення духовного мужа, знання народної психіки, поважний, немов пророчий голос — все це надавало проповідям о. Платоніда якоїсь незвичайної сили. Тоді о. Платонід часто проводив духовними вправами духовенства, давав реколекції українській інтелігенції та студентам, закладаючи тим чином перші тривкі підвалини під загальну духовну обнову, що, без огляду на тодішні всевладні кличі безбожництва, радикальщини й лібералізму, мала згодом скільчитися у формі Марійських Дружин і « Трудової християнської партії ».

Крім того о. Філяс звернув належну увагу на апостолят слова Божої істини друкованим словом, засновуючи Василіянське Видавництво побожних книжок 1892 р. Первістком його був оригінальний молитовник « *Гостинець* », що його він уклав разом з Є. Ломніцьким та видрукував у казковій на ті часи кількості — 10.000 примірників, як узяти до уваги невисоку тодішню грамотність нашого народу в Галичині. Головно своїми глибокоумними і настроєвими науками, що їх о. Філяс помістив при кінці « Гостинця », цей молитовник незабаром став невідлучним життєвим попутником тисячів, і видав багаті плоди в людських душах. Тому вже 1898 року довелося цей улюблений молитовник видавати вдруге, і то подвійним накладом, для хлопців та дівчат. Хто міг би подумати, що в рік смерти свого автора « Гостинець » далеко переступить двісті тисяч примірників у кількох виданнях тільки самого Жовківського випуску.

Десь у той час о. Філяс написав добру християнську повість п. з. « Сестра Юлія ». Темою повісті було чернече покликання одної дівчини до Згромадження Сестер Служебниць, що саме тоді було засноване. В цій повісті плястично схоплені переживання й душевні переломи поодиноких людей та цілих парафій під час святих місій.

Року 1897 о. Філяс перенісся до Львова, де ігуменом монастиря був о. Андрій Шептицький — пізніший Галицький митрополит. Обидва ці великі мужі, розуміючи вже тоді значення католицької преси, рішилися видавати релігійний часопис для народу « Місіонар ». Увесь тягар видавання цього часопису спочив на плечах о. Філяса. Василіянська друкарня в Жовкві, зі своєю початковою вбогою обстановою, робила з редактора справжнього мученика. Але безприкладне завзяття ковальського сина перебороло всі можливі труднощі й поставило згодом Жовківську друкарню поряд найкращих краєвих друкарень, а Василіянському Видавництву придбало славу колишньої Почаївської друкарні. У перших роках о. Філяс мусів сам кожне число « Місіонаря » зредагувати й поправити. І саме тоді заяснів блискучий письменницький талант о. Платоніда. Кожна його стаття була глибоко змістовна, оригінальна й цікава. Мова і стиль прості, зрозумілі й могутні. Передусім міцне враження викликали знамениті полемічні статті проти радикалів, що були тоді, немов програмою і практичною поставою українського народу супроти тієї партії. Його статті мали сильний відгомін у Відні.

Та широке серце о. Платоніда тим усім не вдоволялося. Воно рвалося до ще більшої і тяжчої праці. Саме тоді розпочалася широка еміґрація українського народу до Канади, де наші еміґранти опинилися на початках у дуже тяжких матеріяльних, а ще тяжчих обставинах моральних. Позбавлений своїх духовних пастирів, український еміґрант деморалізувався та підпадав погубному впливові всяких сектантів. Була велика небезпека, що ця наша еміґрація пропаде для Католицької Церкви й українського народу. Цю небезпеку зрозуміли добре перші зреформовані Василіяни. Тому, коли Настоятелі оглядалися за охотниками до місійної праці в Канаді, о. Філяс радо згодився. Дві години після отриманого дозволу вже був готовий до виїзду в далеку заокеанську виправу. Не знати, що тут більше подивляти: чи повне вбозтво, чи безмежну посвяту для людських душ.

У листопаді 1902 р. о. Філяс з о. С. Дидиком й о. А. Строцьким уже приїхав до Канади. Отець Платонід осів у сьогоднішньому Мондері і звідтіль почав свою місійну працю. Пішки, волами чи кіньми відвідував наших людей, що ще не раз жили по землянках, христив дітей, катехизував, сповідав старших, відправляв Службу Божу, казав підбадьоруючу проповідь і їхав далі. Ця праця була тяжка й вимагала великої самопосвяти, але о. Платонід виконував її радо і з любов'ю. При допомозі добрих людей за кілька місяців збудував першу нашу церковцю, що, перебудована, стоїть іще сьогодні на василіянській фармі. В тих околицях увихалися тоді відомі серафимці, що баламутили наших

людей. Коли о. Філяс довідався, що вони збаламутили якусь нашу родину, то так довго до неї заходив, переконував, молився, аж поки її не навернув. Один український піонер оповідав, що він сам міг би нарахувати бодай десять збаламучених родин, що їх о. Філяс навернув. Одного разу довідався о. Філяс, що в суботу в хаті одного серафимця, батюшка матиме « мітінґ ». Коли вже мітінґ почався в хаті переповненій людьми, нагло появився о. Філяс. Зачалася прилюдна дискусія між серафимським батюшкою і о. Філясом. « Треба було бачити, — оповідав один учасник, — як цей батюшка м'явся, гикався, не знав що відповісти, аж вкінці втік і більше туди не показувався. Виїхав аж до Саскачевану ». Коли він вийшов з хати, о. Філяс виголосив до всіх палку проповідь про віру. Наслідок був такий, що наступного дня майже всі учасники мітінґу приступили до св. Тайн. Українські еміґранти дуже любили проповіді о. Філяса і не раз просили його говорити довше. На празник Успіння Божої Матері 1903 р. о. Філяс виголосив таку чудову проповідь під голим небом, що нарід ридав без стриму. На катехизації дітей звичайно церква була повна й старшими. Одна піонерка, оповідаючи про о. Філяса, сказала, що люди надзвичайно любили його за його побожність, його незрівнянні проповіді, за його доброту й ласкавість. Коли о. Філяс стрінув наших бідних людей або залишених діточок, спомагав їх сам, чим міг; просив інших, щоб їм помогли, проголошував збиральну кампанію на проповіді і т. п. За не цілих два роки о. Філяс здобув собі таку загальну симпатію і любов між своїми, що пізніше Мондер хотіли назвати його ім'ям: Філяс. Ось чому його побут серед українських поселенців у Канаді увіковічнив його ім'я у вдячній людській пам'яті. Це теж було спонукою, чому 1904 р. обрано о. Філяса найвищим настоятелем — Протоігуменом відновленого Чину, який ОО. Єзуїти тоді передали його власному проводові. З цієї причини 1904 р. о. Філяс вернувся до Рідного Краю, як Протоігумен Чину.

На міцні плечі запрацьованого Божого слуги спав велетенський тягар дальшої розбудови Чину власними силами, яких ніколи не було подостатком в українській спільноті. Нема сьогодні змоги дати навіть найкоротший перелік усіх тих починань всередині Василіянського Чину і поза ним, до яких неструджений Протоігумен давав раз у раз свою ініціятиву чи прикладав свій вроджений хист та високоавторитетне ім'я. В першій мірі присвятив багато уваги вихованню молодого монашого покоління, не жаліючи скупих василіянських фондів на закордонні студії (в Римі, Інсбруці і т.д.) для майбутніх професорів, письменників та духовних організаторів, що мали прийти на зміну виснажених піонерів. Таким чином саме о. Філяс витиснув на всій духовості свого

улюбленого Чину найкращі прикмети свого особистого характеру та створив теперішній тип Василіянина, свідомого своєї історичної ваги в житті рідної Церкви й народу.

Вже на самому початку свого протоігуменування (1905 р.), негайно після проголошення конституції та свободи віровизнання в царській Росії, о. Філяс (як було згадано в життєписі о. Ломніцького), вислав свого довіреного о. Ломніцького до Петрограду, щоб добитися полегші для нашої Церкви на унійних теренах в Україні, Білорусі, Холмщині й Підляшші. Дарма, що з тієї інтервенції в самого оберпрокурора К. Поб'єдоносцева нічого не вийшло, о. Протоігумен не переставав пильнувати уніоністичного відтинку василіянської діяльності за прикладом світлих керманичів Чину, почавши від св. Йосафата і митр. Рутського.

З великої любови до Чину о. Філяс відхилив від себе достоїнство першого українського єпископа в Америці 1907 р. Але відступив для цього переломового завдання о. Сотера Ортинського, найкращого місіонера, якого коли-небудь Василіянський Чин мав.

Для сповнення високого уніоністичного завдання о. Філяс оснував 1911 р. Місійний Інститут у Бучачі, який давав Василіянському Чинові рік-річно кілька монаших покликань. В тому теж часі звернув він в окремому меморіялі увагу Віденського уряду на історичне призначення українського католицтва і не переставав підкреслювати потребу українського Патріярхату у Львові, що обіймав би всі єпархії нашого обряду на терені австро-угорської монархії. Крім цього о. Філяс поборював шкідливі затії тодішнього москвофільства, безплідного лібералізму й космополітичного соціялізму, що понижували наш нарід до стану безвольної іграшки в чужих руках.

В такому запалі творчої праці застала о. Філяса московська навала 1914 р. і примусила його виевакувати монашу молодь з Галичини, занятої росіянами, на Захід. Тоді Апостольський Престол назначив о. Філяса Апостольським Адміністратором для українців-католиків, розкинених по всіх австрійських країнах поза Галичиною. При цій нагоді о. Філяс побував у Римі й дістав окрему авдієнцію в Папи св. Пія X. Коли оповів Папі про небезпеки для нашої Церкви і про руїну Чину, святий Папа відповів: « Сину, я вірю, що Боже Провидіння врятує твій Чин, бо він поширив культ Христового Серця і Матері Божої серед вашого народу ». З благословенням і повновластями, одержаними від св. Папи, новий Адміністратор з апостольською ревністю взявся до праці. Коли, завдяки золотому серцю Крижевацького владики, Преосв. Д. Нярадія, вдалося примістити василіянський доріст по хорватських монастирях, о. Філяс кинувся рятувати наших священиків з концентра-

ційних таборів Талергофі і Ґмінді, куди вони попали на доноси польської та мадярської протиукраїнської диверсії. Довідавшися, що поза Галичиною перебуває помітне число студентів з наших різних семінарій, о. Філяс, за допомогою єпископа Стояна, заснував для них на Моравії в Кромерижі Духовну Семінарію, якої ректором назначив пізнішого Перемиського єпископа Йосафата Коциловського, ЧСВВ. Після смерти Перемиського єпископа К. Чеховича, о. Філяс удруге відсунув від себе номінацію на єпископа, але негайно після звільнення Галичини з-під московської окупації вернувся до дорогої руїни, щоб посвятити рештки сил оновленню знищеного монашого життя. Вивезені та розкинуті по Сибірі численні Отці, знищені війною монастирі, втрачені ощадності, підупалі монаші студії, народні місії та Жовківські видання — це тільки болючіші колючки тернового вінка, що тоді глибоко вбився в його серце.

Небесною полегшою для його страждальної душі було дивне відкриття мощів св. Йосафата, закопаних у Білій на Підляшші та перевезених до церкви св. Варвари у Відні. Внезабарі (1917 р.) о. Філяс приготував капітулу Чину, яка вибрала Протоігуменом великого святця і вченого, о. Марка Галущинського, якому о. Філяс був приданий за головного дорадника. Одначе після року новообраний протоігумен о. Галущинський помер, а о. Філяс знову прийняв управління Чину, якраз у розгарі українсько-польської війни. Тоді брав він живу участь в українській конституанті в Станиславові та розробив докладний проєкт конституції, на підставі чільних творів християнських соціологів.

Тим-то болюче переживав о. Філяс жорстокі удари польської окупації, а передусім ув'язнення численної монашої братії Крехівського й Жовківського монастирів у концентраційному таборі в Домб'ю коло Кракова та грабунок цінної книгозбірні й друкарні.

По виборі нового Протоігумена Чину — о. А. Калиша, о. Філяс ще упродовж шістьох років був ігуменом великого Жовківського монастиря після того, як через його завзяті заходи й зв'язки в Римі, польська влада звільнила вивезених монахів та звернула забрані друкарські машини. Крім того вдруге став він редактором свого улюбленого « *Місіонаря* », який тоді був найбільше поширеним українським періодиком, бо мав коло 50.000 передплатників. Водночас о. Філяс був і відновителем Жовківського Видавництва — з не меншими труднощами, як було на початках, через девалюацію польської марки та повоєнне зубожіння.

Але в 1926 р., з-за щораз більшого виснаження життєвих сил, уступив він з цього важливого посту й усунувся в монастирський закуток

Дрогобицької обителі, де здебільша переводив час на молитовному уєдиненні, у сповідальниці та при письменницькій праці. Тоді появилася ціла низка його статтей у « *Ниві* », « *Новій Зорі* », « *Правді* » і « *Місіонарі* » на церковні теми, в яких ще раз блиснув його полемічний хист. Крім цього о. Філяс залишив нам цінну духовну незабудьку про « *Духовні вправи* » на основі св. Ігнатія Льойолі, Жовква 1929. З цього твору віє високий духовний політ душі розмилуваної у Бозі та вдаряє глибина богословської думки — така притаманна о. Філясові.

Коли останній раз влітку 1929 р. о. Філяс проводив річні духовні вправи для ченців Добромильського монастиря, то багато отців з інших монастирів захотіли взяти в них участь, щоб у цій духовній оазі з найчистішого джерела його освяченої душі зачерпнути води духовної обнови.

Отець Філяс відчув день своєї смерти, бо — як оповідав тодішній Дрогобицький ігумен, о. Й. Заячківський — о. Філяс вийшов зі сповідальниці, прийшов до о. ігумена і сказав: « Отче ігумене, висповідайте мене, бо буду вмирати. Моє серце дуже мені дошкулює ». Після св. Сповіді пішов до своєї келії, поклався в рясі на ліжко і, через годину, тихо заснув вічним сном.

Ми були тоді на студіях у Кристинополі. Як прийшла сумна вістка про смерть о. Філяса, то старші Отці, як о. ігумен Платон Мартинюк, о. місіонер Митрофан Гринькевич, о. Лев Манько й ін. плакали, як діти за батьком, зачинилися в своїх келіях і навіть не приходили до спільної трапези.

Скромний чернечий похорон перемінився у величаву церковну маніфестацію, бо крім дієцезального архиєрея, Преосв. Й. Коциловського, прибув і митрополит Андрій Шептицький, незважаючи на важку недугу ніг. Це була ознака найвищої оцінки небуденної постатті Покійника та життєвого діла першого Головного Настоятеля оновленого Чину. А вдячні його сини і брати по Чину прикрасили його могилу прегарним намогильником. Не знаємо, чи тепер ще бодай його ім'я видніє на цвинтарнім пам'ятнику і чи хтось бодай нишком засвітить свічку за його блаженну душу.

Немає сумніву, що о. Філяс належав до найсвітліших постатей нашого духовенства і чернецтва на переломі останнього сторіччя. Людина великих умових здібнощів, знаменитий бесідник, добрий письменник та організатор, а при тому чернець великих чеснот: побожности, покори, доброти супроти інших і безпощадної самопосвяти. По сьогодні у сотках монаших сердець живе він оповитий золотою легендою великих Божих діл та невмірущих заслуг для Василіянського Чину,

для св. Церкви і рідного народу. А для Василіян — це була промінна постать Богом даного Мойсея та натхненника всебічної праці Чину.

(На основі мого некрологу в « *Пропам'ятна книга ОО. Василіян у Канаді* », Торонто 1953, і статті о. Мих. Ваврика ЧСВВ у « *Світло* », 1955, ч. 7-8).

10. о. МЕЛЕТІЙ МАТЕЙ ЛОНЧИНА

Народився 19 серпня 1863 р. в селі Дернів, повіт Камінка Струмілова (Зах. Україна). Народну школу закінчив у рідному селі, а до ґімназії ходив у Львові. Вже в ґімназії студіював музику і ходив до одного професора на лекції фортепіяно. Мав гарний, чистий тенор, співав у ґімназійному хорі й часто виконував сольові партії. В ґімназії щиро подружився з Петром Філясом і, мабуть за його прикладом, 27-го листопада 1883 р. вступив до новіціяту ОО. Василіян у Добромилі. Від перших днів свого новіціятського випробування відзначався глибокою побожністю. На облечинах змінив своє світське ім'я на чернече: Мелетій, а перші обіти склав 7 липня 1885 р. Після обітів Бр. Мелетій студіював філософію в Добромилі. Вже на новіціяті, а передусім під час студій, він скомпонував кілька церковних пісень, як сам він зізнався в одному інтерв'ю, надрукованому в « Новій Зорі » за 1939 р. (чч. 36 і 37). Віддаймо слово йому самому. Він сказав: « До реформи нашого Чину (1882 р.) наші люди в Галичині мало знали й співали церковні пісні, навіть дуже мало. На читаних Службах Божих нарід переважно мовчав. Найбільше знані були пісні: « Пречистая Діво Мати », « О Всепітая Мати » та ще пару з Почаївського Богогласника. А решта пісень була вже дещо перестаріла по формі і тому не припадала до смаку тодішнім нашим людям... Перші пісні склав я в честь Ісусового Серця — ще, як був я молодим клириком у Добромилі. Спершу мали вони приватний характер, значить, можна було їх співати тільки в мурах монастиря. Першими моїми піснями були: « Благослови, всім », « Назарета, любий цвіте » і « Не опускай нас ». Перша з цих пісень — це популярна перерібка відомого твору Бортнянського: « Коль славен ».

Треба знати, що в клявзуровому городі Добромильської обителі, між двома алеями, серед ліщини, біліла печера із статуєю Богородиці. У її стіп перші новики Добромильської реформи відбували в місяці травні свої щирі моління до « Цариці мая ». Тут уперше співали Марійські пісні свіжо скомпоновані василіянським клириком Лончиною. Біля цього Марійського санктуарія, в цьому затишші зродився, можна сміло

сказати, ввесь новітній Марійський культ, особливо його прегарна травнева форма. Подібно було й з культом Христового Серця. Але знову віддаймо голос самому ж о. Лончині. В згаданому інтерв'ю він каже:

« Церковні пісні, писані живою народною мовою, поширилися в Галичині аж після реформи нашого Чину, коли-то наші отці-місіонери заводили на наших землях культ-почитання Ісусового Серця та Божої Матері. Кажучи стисліше, — ці нові пісні поширилися через братства Апостольства Молитви, що їх основувано в тому часі по наших парафіях... Перший гурток Ап. Молитви засновано в Добромильському монастирі, між новиками ЧСВВ, в перших роках Добром. реформи Чину, що відбувалася, як відомо, під проводом ОО. Єзуїтів. Разом з реформою інших наших монастирів, поставали в краю нові осередки Ап. Молитви по наших церквах біля монастирів. Беручи хронологічно, перший на Галицьких землях гурток Ап. Молитви для мирян основано в Лаврові, при тамошній церкві 1884 р., а відтак 1886 р. в нашій церкві св. Онуфрія у Львові, а рік пізніше в Кристинополі. Згодом інші, охоплені реформою галицькі монастирі завели в себе це братство й слідом за цим, набоженство до Христового Серця і до Божої Матері в місяці травні та нові релігійні пісні для народу... Через якийсь час, за дозволом церковної влади, співали ми ці й інші нові пісні публично в нашій Добромильській церкві. Мали ми свій хор, 16-19 осіб, з гарними голосами. Співали ми Служби Божі на відпустах, давали принагідні релігійні концерти (для дому), співали в більші свята на хорах. Значну частину нашого репертуару займали нові пісні мого укладу в честь Ісусового Серця та Божої Матері. В 1889 р. всі ті пісні появилися друком у Львові, відтак передруковано їх в додатку до книжечки о. Арсенія Лозинського, ЧСВВ п.з. « *Любім Ісуса* ». Також Жовківський « *Місіонар* » час від часу містив нові пісні, мої та о. Стеха, відтак о. О. Нижанківського, Дуцька та Кишакевича ».

« Люди дуже сподобали собі нові пісні, особливо Марійські, бо ж укладено їх легко та в рідній мові. Вірні співали їх гучно по церквах, в часі походів, процесій, по відпустах, особливо в часі місій, які тоді масово почали давати по цілім краю наші Отці.

« Нові релігійні пісні прості та щирі, що їх навчали наші Отці вірних, особливо молодь в часі місій, всім подобалися й переходили з уст до уст, з села до села. Наші церкви, немов віджили! Бо й справді, старі пісні ще з Почаївського Богогласника були вже трохи незрозумілі так, що поза старшими людьми та дяками, мало хто знав їх і розумів як слід... Не бракувало також їдких голосів критики збоку фа-

хових музиків-спеціялістів. Закидали мені деякі (мабуть Вахнянин), що мої пісні не скомпоновані в церковнім дусі... Другий закид, вже справедливіший, був, що мої пісні мають недомагання в своїй будові, в музичній конструкції. Тут більше правди. Та гадаю, що не моя в цім вина. Коли є яка вина, то по боці тих, що їм багато було дано... Вони або нехтували релігійними потребами народу або не знали, що народові дати, бо його не розуміли добре і не знали його релігійних потреб... Народові треба було дати речі дуже легкі, приступні. Ось чому то взялися до цього діла нефахівці...

« Але крім цього наші Отці не занедбували, а гаряче плекали також наш старинний спів; дуже любили і люблять ірмологіон. Також пильно плекали всенародний спів — самолівку. Тямлю, як цікаво прислухувались ОО. Єзуїти, як ми співали у Велику П'ятницю біля плащаниці: " Тебе одіявшагося " або навіть звичайний рядовий догмат у суботу на Вечірні. Хвалили наші церковні пісні, казали, що вони повні маєстату та глибини. Або в нашім монастирі в Лаврові — як гарно співала тоді вся церква Службу Божу самолівкою! Так само в Михайлівці, де навчив людей співати брат Богун. Також у Львові бр. Дувірак...

« Скільки то наклепів та жовчі вилляв на нас тодішній проводир москвофілів, Іван Наумович у своїх часописах і брошурах. Він навіть одного разу вибрався інкоґніто до Добромиля на нашу гору, щоб побачити, як ми правимо богослуження, чи ми дійсно такі " нищителі обряду ", як йому казали деякі про нас. Було це, здається, на Зелені Свята... По " візиті " — на превелике диво, Наумович похвалив у своїм " Слові " Добромильських Василіян, що вони заховують наші старинні обряди ».

Ми навмисне навели майже повністю це інтерв'ю о. Лончини, бо воно важливе для історії нашого Чину. А тепер знову вернемося до життєпису Бр. Лончини. Богословію він студіював у колегії ОО. Єзуїтів у Кракові. Дня 5 серпня 1888 р. склав урочисту професію і того ж року 2 грудня був рукоположений на священика; але як священик доповняв дальше богословські студії. Першою станицею апостольської праці о. Мелетія була Жовква, де він, упродовж трьох років, від 1891-1894, був катехитом у школах. Діти його дуже любили, бо він мав свій сердечний підхід до дітвори і їх навчав релігійних пісень власного укладу.

Року 1894 о. Мелетія перенесено до Львова, де він був проповідником і звідтіль почав виїжджати з іншими місіонерами на всенародні місії. Отець Мелетій був місіонер « суі дженеріс ». Він мав просто феноменальний дар оповідання, говорив плястичними образами, немов малював. На його проповідях ніхто не ворухнувся і всі були такі заслу-

хані, що було чути, як « муха бриніла ». Навіть про вічні правди, як: смерть, суд, пекло й т.п. він говорив спокійно, розповідним стилем і часто мав більші успіхи, як неодин т. зв. « драматичний проповідник ». Під час місій теж учив вірних, зосібна молодь, нових релігійних пісень своєї композиції.

Року 1895 о. Мелетій був коротко заступником ігумена в Бучачі і теж часто виїжджав на місії. Наступного року бачимо його в Жовкві при парафії, де він веде парафіяльну канцелярію і є проповідником, а по році стає ігуменом Жовківського монастиря. Від 1898 до 1900 року о. Мелетій стає ігуменом і парохом у Дрогобичі. Року 1898 ОО. Єзуїти зрозуміли, що вже настав час, щоб деякі реформовані Василіяни брали участь в управлінні Чину, тому єзуїтському Протоігуменові додано наших трьох консульторів Провінції. Одним з них став о. Лончина. Від 1902 р. аж до 1917 о. Лончина був незмінним ігуменом у Львові. В 1904 р. обрано о. Лончину поновно консультором Провінції. Від 1904-1914 о. Лончина дав найбільше місій у своєму житті, а в вільному часі дальше компонував церковні пісні.

Від 1918-1928 р. о. Лончина був ігуменом у Кристинополі, а тоді й духовним провідником новіціяту Сестер Служебниць і директором Ап. Молитви для Львівської Архиепархії. Саме тоді в Кристинополі були спочатку василіянські студії філософічні, а потім теологічні.

Тоді молоді студенти мали щастя ближче пізнати цього святця, любленого настоятеля-батька й одного з перших популярних композиторів. Хоч він уже часто занепадав на здоров'ї, то ще деколи говорив проповіді, а коли наш о. Духовник кудись виїжджав, то наш улюблений о. ігумен Мелетій заступав його: давав нам духовні конференції і т. зв. точки до розважання. Так під час його проповідей, як духовних конференцій, люди і ми — студенти були просто зачаровані його надзвичайним даром оповідання. Він не говорив, а словами малював чудові образи і немов доторкальні картини з життя Христа, Богоматері чи Святих, уживав багато порівнянь, символів і народних приказок. До цього достроювався його тихий, але дуже милий голос, його завжди на бік похилена голова і добірний жест. Але найглибший секрет його впливу на нас скривався в надприродній праведності його життя. Ми бачили в якому зосередженні духу він молився, як побожно він служив Безкровну Жертву чи брав участь з нами в спільній Вечірні. Цей приклад на нас дуже позитивно впливав і нас виховував. На більші празники, як ось: Різдво ГНІХ, Великдень, св. Василія, він приходив до нас студентів на спільну рекреацію після обіду й вечері. Тоді ми засипували його питаннями про початки Добромильської реформи, про перші

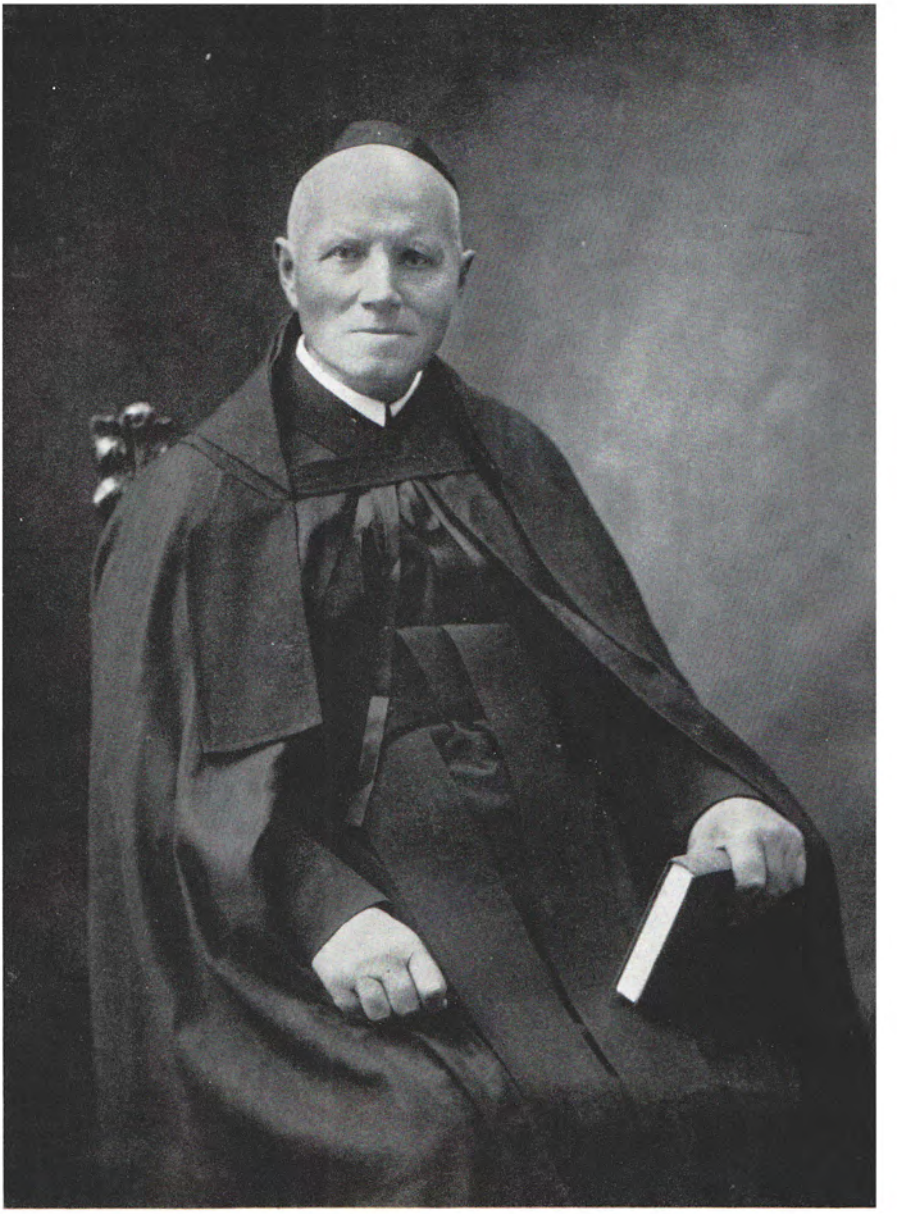

о. ДІОНИСІЙ ТКАЧУК, ЧСВВ
Перший Архимандрит (1931-1944)

василіянські місії серед нашого народу, про перші церковні пісні й т.п. Цікаво, займаво й повчально він оповідав нам про це не раз довгими годинами.

Року 1928 о. Мелетій дуже занепав на здоров'ї і просив, щоб його звільнили з обов'язку настоятеля. З цієї причини Настоятелі перенесли його до Добромиля. Там він виконував ще обов'язок духовника наших студентів, де й помер зо знаками святости 5 листопада 1933 р.

Отець Мелетій Лончина вже за життя мав у цілому Чині опінію святця. Його характерна чеснота була передусім лагідність-доброта й глибока покора. Був це незабутній настоятель-батько, якого в Чині всі любили. Був він теж ревний місіонер-проповідник, якого спокійні та мальовничі проповіді бальзамом спливали на людські душі. Одночасно був він второпний і добрий духовний провідник. Але в першу чергу, о. Лончина був покірний співець Божої слави — один з перших і найкращих наших популярних церковних композиторів.

(На основі Каталогів Чину, мого особистого знання — мій ігумен у Кристинополі, і статті о. М. Федоровича: « *Наші Церковні пісні* » у тижн. « *Нова Зоря* » 1939, ч. 36 і 37).

єп. СОТЕР СТЕПАН ОРТИНСЬКИЙ

Див. о. Василь Ваврик, ЧСВВ: *Єпископ Сотер Ортинський, ЧСВВ*, Ню Йорк, «Слово Доброго Пастиря» 1956, ч. 9-10: Г. Лужницький, *Єпископ Піонер Кир Сотер з Ортинич Ортинський*, Філядельфія, Па. (В-во Америка), 1963].

11. о. МАРКІЯН МИКОЛА ШКІРПАН

Народився на Лемківщині, в селі Маластові, Горлицького повіту, 30 травня 1866 р. Ґімназію зачав у Тернополі, а закінчив у Новому Санчі. У 18-му році життя вступив до новіціяту обновлених Василіян у Добромилі, 7 грудня 1884 р. Філософічні студії відбув у Лаврові, а богословські в Кристинополі. Дня 18 липня 1891 р. Перемиський єпископ-помічник Юліян Куїловський висвятив Маркіяна на священика.

Нововисвячений ієрей о. Маркіян працював найперше в Буковій, потім у Крехові, а згодом в Улашківцях та Михайлівці, де був ігуменом. На рідних землях працював тільки 11 років. У тих роках зачався в Галицькій землі великий еміґраційний рух, головно до Америки, Канади й Бразилії. В липні 1897 р. виїхав перший Василіянин о. Сильвестер

Кізима до Бразилії й осів у Прудентополі, Парана. Він слав благальні прохання до настоятелів Чину про поміч, бо потреба священиків у Бразилії була пекуча. Наслідком цього було те, що в листопаді 1898 р. прибув на бразилійський терен о. Антін Мартинюк, ЧСВВ і брат Софрон Горощук. При кінці 1900-го року приїхав ще один місіонер, о. о. Митрофан Міхняк, ЧСВВ, який незабаром вернувся до Галичини, а відтак (1902 р.) й о. Антін Мартинюк, що, приїхавши до Львова, представив настоятелям Чину стан місії в Бразилії і просив змінити місіонерів. І дійсно настоятелі признали за відповідне перевести таку зміну. Тому о. Протоігумен розіслав по монастирях обіжник у справі добровольців на працю в Бразилії. Зголосилися тоді такі добровольці: о. Маркіян Шкірпан, о. Климент Бжуховський та о. Мирон Хмілевський.

Хоч о. Маркіян був ігуменом у Михайлівці, то все ж, не гаючись, уже в червні 1902 р. виїхав до Гамбурґа, а звідтіль до Парани. Причалив до паранської пристані Паранаґва, а 12 липня вже був у Куритибі. По двох днях відпочинку нові місіонери подалися возами до Прудентополя. Перший місіонер — о. С. Кізима побув ще два тижні після приїзду нових священиків, а відтак попрощався з усіма й виїхав до Краю. Тоді настоятелем дому і місії став о. Мирон Хмілевський, а о. Маркіян обслугував довколишні поселення. Отець К. Бжуховський ще в грудні 1902 р. перенісся до Куритиби, але, не маючи тут засобів до життя, після дев'ятьох місяців переїхав до сьогоднішньої Ірасеми. Там зорганізував він парафію, вибудував дім, школу, шпиталь, а потім і церкву на горі. Але 1905 р. до Рідного Краю вернувся о. М. Хмілевський і бр. С. Горощук. Тоді настоятелем дому в Прудентополі та всієї Місії став о. Маркіян Шкірпан.

Тут мимоходом скажемо, що початки тієї василіянської місії були дуже тяжкі. Недовір'я та неприхильність латинської церковної ієрархії в початках, опісля виступи певних типів, яким не до вподоби було добре релігійно-моральне життя українських поселенців, викликали нагінку і переслідування о. Кізими, якого бажали навіть убити; а теж і напад на о. Антона Мартинюка в Жанґаді під час св. місії, де то федеральні вояки вбили двох чоловіків та п'ять осіб покалічили; це все не давало великих надій на легкість душпастирської праці в цьому терені. Крім того ще й виїзд перших місіонерів, які мали чимало досвіду, знання людей і обставин, привів до того, що треба було починати всю працю наново. А для цієї широкої праці було тільки трьох ОО. Василіян. Згодом, 1906 р., приїхали: о. Авксент Титла й о. Кирило Сімків, але о. Титла мусів помагати о. Бжуховському в Ірасемі, а о. Сімків мусів заступати світського священика-місіонера — о. А. Роздольського, що

тут таки на оселі помер. Отже вся Прудентопільська округа залишилася під опікою лише о. Маркіяна, від 1906 до 1909 р.

Перші працівники на Христовій ниві між українцями в Бразилії засіяли гарне зерно, а о. Маркіянові довелося порати розлоге поле, щоб це зерно видало гарні жнива. А утривалювати вже було що, не тільки в Прудентополі височіла гарна дерев'яна церква св. Василія В., але й від початків (1898 р.) була Святопокровська церква на недалекій оселі Есперансі, яку, мабуть ще о. Кізима, хотів зробити осередком колоній, але о. Маркіян переніс центр до Прудентополя. Року 1905 збудовано дві нові каплиці в околиці Прудентополя, а саме: на Едвардо Шавес і на Парані. А ще мабуть старша каплиця була на Коронел Борман. Сам же о. Маркіян збудував каплицю на Ріо де Арея у 1908 р. Не годилось бо залишати на поталу оселі Порто Уніону (Жанґада, Леґру, Нова Галичина, А. Кандідо), які обслуговували ще перші місіонери, хоч до них деколи навідувалися о. Бжуховський або о. Титла з Ірасеми.

Крім обслуги церков о. Маркіян ще мусів пожвавлювати діяльність гарно започаткованого Апостольства Молитви в Прудентопільщині. Пізніше о. Христофор Миськів переводив перепис усіх гуртків Ап. Молитви (в 1940 р.) і нарахував, що перші місіонери заложили 65 гуртків в околицях Прудентополя, а саме: о. А. Мартинюк 45, о. С. Кізима 18, а по одному о. Міхняк й о. Хмілевський. Отець Маркіян мусів усі ті гуртки провадити, відбувати з ними сходини, контролювати, заохочувати, в перші п'ятниці й неділі місяця уділяти їм св. Тайн аж до приїзду о. Рафаїла Криницького, 1909 р.

Крім того о. Маркіянові доводилося усю оту працю ввести в упорядковану систему. Традиції ще не було. Перший солом'яний вогонь у народі пригасав. Отець Маркіян умів навчити нарід обов'язковости супроти вимог св. віри, проказування щоденної молитви в родині, участи на Службі Божій у неділі й свята, частого принимання св. Тайн, а навіть духа самопосвяти й жертви. І люди, навіть здалека, приходили до Прудентопільської церковці на відправи, аби послухати Божого слова з уст завзятого місіонера, що з лемківською щирістю працював на Божій ниві.

На ще одну ділянку праці о. Маркіян мусів звернути увагу, тобто на шкільництво. Знаємо з часописів, що 1911 р. у Прудентопільщині було 28 шкіл. Перші школи заснували перші Отці-місіонери, а пізніші (в Сантос Андраде, на Іваях секція 2-а, на Віскунді, Ґварапуава) — о. Маркіян. Він про ці школи дбав, над ними чував, до них приходив і навчав дітей релігії.

Коли поставали нові оселі, нпр., 1907 р. в Жезуїно Маркондес, в Іваях (Калмон), в Ітапарі й т.д. — то о. Маркіян був тим першим священиком, який їх обслуговував. А ходив по тих оселях пішки. Раз якось, на лінії Парана, він захворів і пролежав у хаті три дні, а був такий бідний, що люди мусіли доносити йому харч, бо не мав чим покріпитися.

Коли показалося, що ОО. Василіяни працюватимуть постійно між нашими поселенцями в Бразилії, а крім цього постало дві нові станиці (крім Прудентополя, Ірасема і Ріо Кларо), то виникла потреба сцентралізувати працю під одним проводом. Так постала « Бразилійська Місія ЧСВВ », а її першим настоятелем став о. М. Хмілевський. Якже 1905 р. о. Хмілевський виїхав до Краю, то настоятелем Місії став о. Маркіян Шкірпан, що займав цей пост аж до утворення віцепровінції ЧСВВ ім. св. Йосифа 1931 р. Тоді протоігуменом став о. Є. Турковид, але 1933 р. о. Маркіян знову вернувся до проводу і був протоігуменом аж до 1939 р., коли-то провід Бразилійської Провінції перебрав теперішній владика Кир Йосиф Мартинець. Отець Маркіян був його першим радником (протоконсультором) аж до своєї смерти.

Ось так-то майже до другої світової війни в руках о. Маркіяна спочивала доля праці ОО. Василіян у Бразилії та їм дорученої пастви. У справі кращого внутрішнього зорганізування під проводом о. Маркіяна василіянські місіонери відбули два з'їзди: 1911-го і 1915 р.

Від 1920 р. настоятелем усього Чину був галицький протоігумен о. Анастасій Калиш. Він відвідав Бразилійську Місію 1922 р. Хоч настоятель Бразилійської Місії мав від самого початку повновласті протоігуменського делеґата, то о. Калиш для Бразилії їх поширив і додав о. Маркіянові трьох радників і секретаря. Справді мусів бути о. Маркіян людиною великого характеру й широкого серця, якщо зміг так довго вести василіянську місію та віцепровінцію та вмів своїм тактом знайти признання й довір'я у своїх вищих настоятелів, ще й такого вимогливого настоятеля, як о. Калиш.

Увесь час о. Маркіян намагався піднести свою Місію до якнайвищого рівня розвитку. Головно йшлося йому про наплив нових членів місії. З цією метою їздив він до Краю 1909 р. і привіз з собою о. Рафаїла Криницького, опісля ще, крім хворого о. Івана Гарасимовича, випросив для Бразилії о. Є. Турковида й о. Я. Коциловського, що прибули напередодні першої світової війни.

Доказом далекозорости і широкого плянування о. Маркіяна було те, що він не хотів покладатися тільки на ласку Галичини, але думав про покликання з-поміж бразилійської молоді. Ще 1914 р. писав о.

Лазареві Березовському, ЧСВВ, що вже підшукав площу і дім для новіціяту, а після війни докладав усіх зусиль, щоб мати гуртожиток для хлопців, навіть старався про їх приміщення в римській Пропаґанді. В окремих випадках не залишав на боці й особистої заохоти й помочі для збільшення духовних покликань між нашим народом у Бразилії. За намовою о. Маркіяна, о. Йосиф Прийма (Протоігумен Браз. Пров. 1964-70) вступив до Чину. Заходами о. Маркіяна стали Василіянами: о. Йосафат Роґа і Владика Йосиф Мартинець.

Настоятельство Місії приневолювало о. Маркіяна до частих поїздок. Як настоятель він не тільки дбав про свій Прудентопільський осередок, але й дбав про інші василіянські станиці. Ось хоча б 1915 р., в січні, він приїхав на Ірасему, щоб перевірити на місці ті матеріяльні й моральні шкоди, що їх нанесли місії і людям завзяті фанатики. Тоді о. Маркіян забрав з собою до Прудентополя о. Бжуховського, а на його місце прислав о. Я. Коциловського. У 1923 р. о. Маркіян знову виїхав до Ірасеми, щоб тут бути настоятелем дому й парохом аж до 1928 р. А такі поїздки й зміни коштували йому багато здоров'я і нервів, бо люди не раз не бажали собі змін.

Крім цього о. Маркіян був батьком василіянського видавництва у Бразилії. Уже 1909 р. заснував він у Куритибі « Руську Друкарню », а на редактора першого католицького часопису спровадив Клима Ґутковського. Вертаючись з Краю, о. Маркіян купив у Відні за 100.000 австрійських корон друкарську машину типу « Ґерманія », яка ще до недавна виконувала своє завдання. У тій самій фірмі купив ще деяку кількість черенок, що їх привіз з собою згаданий редактор Ґутковський. В 1910 р. о. Маркіян переніс ціле видавництво до Прудентополя, де воно діє по сьогоднішній день.

Крім того о. Маркіян, як добрий патріот, був духовним провідником українського народу в Бразилії, що своїм авторитетом здобув собі глибоку пошану не тільки в своїх, але й у чужинців. В руках о. Маркіяна була сказати б доля цілої нашої Церкви в Бразилії за ці роки. Коли прибували світські священики, нпр.: о. Михайло Березюк 1911 р. — о. Маркіян вводив їх у дані парафії. Коли 1913 р. в Парані в наших оселях відбувалися торжественні святкування « Костянтинових роковин » — то всюди проводив ними о. Маркіян. Коли 1914 р. українці Бразилії вислали телеграму-кондоленцію з приводу вбивства в Сараєві, то подяка за цю телеграму прийшла на руки о. Маркіяна. Отець Маркіян слав постійно до австрійського уряду прохання про допомогу українським школам у Бразилії, шукав допомоги потерпілим від стихій, вів процес за церкву на Жанґаді, постійно листувався з Краєм, а переду-

сім з митр. Андрієм Шептицьким. Коли 1922 р. Митрополит Андрій приїхав до Бразилії, щоб відвідати українську громаду, о. Маркіян їздив аж до Ріо де Жанейро на привітання високого Гостя. А коли 1930 р. приїхав до Бразилії єп. К. Богачевський, о. Маркіян супроводив його по всіх українських оселях. Від самих початків, точніше від 1910 р., о. Маркіян старався про повноправне оформлення нашої церковної спільноти в Бразилії під власним українським єпископом. З листів о. Маркіяна виходить, що митр. Андрій старався про укр. єпископа для Бразилії ще 1914 р. А сам о. Маркіян просив Куритибського єпископа Івана Браґу, щоб він при своїм ординаріяті створив окремий укр.-католицький вікаріят та домагався візитатора, який потім прибув, і то в достойній особі Митрополита Андрія.

Отець Маркіян Шкірпан умів, як мало хто інший, гармонійно злучити життя надприродне з природним, церковне з народним і під цим оглядом він був дійсно неперевершений. Він знав, що Церква не може бути чужа і стояти осторонь від інших громадських проявів суспільного життя. Ось хоч би такий приклад: На початку 1910 р. відбувалися збори Прудентопільської « Просвіти », в якій провід у свої руки намагалися взяти протестанти, популярно звані « дротярами », що властиво були безвірками. Ці збори відкрив о. Маркіян і так умів промовити до членів, що вони вибрали зовсім іншу управу, ніж її намітили собі безвірки, бо головою « Просвіти » став о. Рафаїл Криницький, ЧСВВ, заступником Олекса Галущинський, а секретарем Василь Лопатюк. Противники зробили протест з допомогою нечленів, але поновний вибір випав ще краще для католицької сторони.

Також в обрядових справах о. Маркіян мав здорові і далекосяглі погляди. Тому намагався зберігати обряд в його первісній чистоті й красі, грунтуючи його на нашій рідній культурі, традиції і звичаях. Коли 1919 р. у Прудентополі постало перше національне товариство « Україна », о. Маркіян не тільки пристав до нього, але й був його провідником. Це товариство збудувало найбільший і найкращий « Народний Дім » у Бразилії, а головою будівельного комітету став о. Маркіян. Часто виступав він з гарними промовами на Шевченківських концертах й інших національних урочистостях. Дбав і про економічне життя нашої еміґрації, дораджуючи людям, щоб з піскових, неурожайних місцевостей переселювалися в урожайні околиці особливо, де вже були українці, щоб жити компактною масою і мати змогу говорити по-українському й дітей учити рідної мови.

З цього приводу рідко котрий священик не тільки в Бразилії, але навіть і в Краю, здобув собі стільки прихильности, зичливости й по-

шани, як о. Маркіян. Навіть його вороги, як нпр. проф. Петро Карманський, що в своїй брошурі « *Чому?* » вилляв найбрудніші помиї на Василіян, яких хліб їв, таки мусів признати, що о. Маркіян — « це шляхетна людина ».

Під весну (1941 р.) треба було поїхати на оселі північної Парани з духовною обслугою. Отець Маркіян сам згодився туди поїхати. Але на півночі ще було холодно, тож о. Маркіян тяжко простудився й дістав запалення легенів. По кількох днях прийшла телеграма від ОО. Вербітів з Понта Ґросси, що о. Маркіян лежить у них тяжко хворий. Як криза минула, на дозвіл лікаря, о. Роґа, ЧСВВ привіз хворого до шпиталю Сестер Служебниць у Прудентополі. На прохання хворого о. Роґа, як його вихованок і похресник, висповідав його й уділив останніх св. Тайн. А хворий (у маяченні) приготовлявся до відправи Служби Божої. О год. 3-ій ранку 10-го вересня 1941 р. серце праведного лемка-місіонера перестало битися.

Похорон був дійсно величавий: 17 священиків, десятки монахів і монахинь, тисячі народу супроводжали Померлого на вічний спочинок. Управа міста Прудентополя зарядила офіційну жалобу в цілому місті. З усіх 50-ти років священицької праці, майже 40 років працював о. Маркіян у Бразилії.

Під чорною василіянською рясою о. Маркіяна билося гаряче серце справжнього святця і ревного апостола Христового. Достатньо згадати, що цей муж молитви, по змозі, завжди проказував ієрейський часослов у каплиці навколішках, визначався ревним набоженством до Христового Серця і Матері Божої Неустанної Помочі, а спасінню людських душ посвятив усі свої сили ума, серця і тіла. Четвертина всіх укр. дітей в Бразилії прийняла св. хрищення з його рук, а кілька тисяч молодих звінчав. Отже, був він справжнім батьком української еміґрації в Бразилії.

12. о. ІГНАТІЙ ІВАН ТИСОВСЬКИЙ

Народився 29-го лютого 1866 р. Після шостої кляси ґімназ., закінченої у Львові, вступив до новіціяту ОО. Василіян у Добромилі 3 червня 1885 р. під час реформи Чину. Після складення перших обітів 1887 р. докінчував у Добромилі ґімназійні студії, а 27 квітня 1890 р. відбулася його врочиста професія. Потім він студіював богословію в Кристинополі. На студіях був дуже серйозний і солідний. Не вдоволявся тільки тим, що почув на викладах, але студіював опінії інших авторів про дану

квестію. Дня 18 липня 1891 р. прийняв св. Тайну Священства, але далі студіював богословію, помагаючи в неділі й свята в церкві та приготовляючи місійні проповіді.

Першим місцем його апостольської праці був монастир і церква св. Онуфрія у Львові. Там 1894 р. виконував о. Ігнатій обов'язки катехита в народних школах; був проповідником і сповідником. Люди любили проповіді о. Ігнатія, бо вони були завжди основно опрацьовані, мали клясичну риторичну форму й були добре виголошені, бо о. Ігнатій мав міцний дзвінкий голос. Між роками 1895-97 він заступав львівського ігумена (вікарій) і був економом дому, залишаючись водночас катехитом, проповідником і сповідником.

Року 1898 митрополичий Ординаріят, за згодою Настоятелів Чину, призначив о. Ігнатія маґістром новіціяту та митрополичим відпоручником Сестер Василіянок у Словіті. Від 1901 р. о. Ігнатій часто виїжджав з іншими місіонерами на св. місії. Всі місійні проповіді мав солідно приготовані, а що мав основне знання моральної богословії, то радо, добре і з користю слухачів говорив на місіях цикль Божих і Церковних заповідей. Належав до перших місіонерів у Галичині разом з о. Філясом, Ортинським, Лончиною й іншими.

Коли новий Митрополит Андрій Шептицький побачив, що Чин Сестер Василіянок потребує реформи, то для здійснення цієї реформи вибрав о. Ігнатія Тисовського. У Словіті постала мала резиденція Львівського монастиря, в якій замешкав о. Ігнатій з о. М. Сапруном. Він провадив духовно новіціят Сестер і деяких старших Сестер перевів теж через цей новіціят. Крім цього о. Ігнатій став єпископським комісарем Згромадження Сестер Служебниць, а 1-го серпня 1903 р. став теж консультором Провінції. Звершивши реформу Сестер Василіянок, вернувся до Львова, де, 1904 р. став духовником Митрополичої Духовної Семінарії у Львові і замешкав у мурах тієї Семінарії.

Року 1906 о. Ігнатія назначено ігуменом і парохом у Дрогобичі. Тут перебував він аж до 1912 р. Провадив парафію зразково, виголошував знамениті проповіді, оживив церковні братства й товариства, зайнявся шкільною дітворою, для якої зорганізував у неділі окрему Службу Божу й проповідь. Маючи таку велику парафію, знаходив ще час, щоб принаймні час від часу виїхати на улюблену місію для народу чи на реколекції для монахинь.

Року 1912 о. Ігнатій знова вернувся до Львова і став секретарем Провінції, але того ж року в серпні його назначено ігуменом і професором моральної богословії для василіянських студентів у Кристинополі. Як до проповідей, так і до своїх викладів о. Ігнатій завжди со-

лідно приготовлявся, про дану квестію студіював бодай кількох авторів. Тому учні любили його виклади та живо інтересувалися моральною богословією. Крім того, як професор моральної, о. Ігнатій був ще т. зв. « презесом розв'язки казусів сумління ». Майже щотижня він мусів підшукати відповідний практичний « казус », дати його якомусь старшому студентові до опрацювання, що мав даний « казус » з'ясувати, подати арґументи за й проти і в висновку представити свою практичну розв'язку. На такий « казус », крім студентів теології, приходили всі священики монастиря, що мали не раз уже довголітній душпастирський досвід, ставили доповідачеві закиди й труднощі, а то й не погоджувалися з його розв'язкою. Тоді професор моральної мусів брати в оборону бідного й непрактичного студента. Це вимагало від професора глибокого знання моральної богословії.

А не треба забувати, що крім професури, о. Ігнатій і в Кристинополі був секретарем Провінції, проповідником, сповідником, місіонером й ігуменом великого дому студій. Цей останній обов'язок дався йому в знаки передусім під час першої світової війни, коли треба було утримати майже 40 осіб, а монастирський фільварок ограблено і цілком знищено в наслідок воєнних дій. Тоді не раз доводилося монахам зазнати голоду, а з тієї причини найбільше журився й терпів о. ігумен.

Не диво, що після війни 1918 р. о. Ігнатій сам просився до якогось малого монастиря. Тим-то й призначено його ігуменом малого монастиря в Золочеві, де крім нього жив ще тільки один отець (о. Гліб Кінах) й один брат (Ігнатій Деркач). Року 1921 о. Ігнатія назначено духовним провідником і єпископським відпоручником для Сестер Василіянок у Станиславові.

По році о. Ігнатій знову вернувся до Львова і там став ігуменом монастиря, економом дому, ординаріятським відпоручником для Сестер Василіянок в Львівській архиєпархії та Станиславівській єпархії, а також відпоручником для Сестер Служебниць. У церкві щонеділі проповідував, сповідав, був провідником Братства св. Онуфрія та третього Чину св. Василія Вел. Все це виконував дуже сумлінно й солідно, притому ж, як зразковий чернець, сам провадив глибоке аскетичне життя.

Коли після війни ОО. Василіяни прийняли провід духовної Семінарії у Львові, тоді 1924 р. о. Ігнатій став духовником і сповідником семінаристів, давав їм реколекції, духовні конференції і т. зв. точки для роздумування. За свідченням його семінаристів, усі ті конференції і точки о. Ігнатія були не тільки солідно опрацьовані під аскетичним оглядом, але були й наскрізь практичні, бо о. Ігнатій, як старий місіонер і рідний брат світського священика о. Володимира, пароха в Ка-

луші, добре знав життя й труднощі світського духовенства, Деколи, для « розвеселення братії », о. Ігнатій на точках оповідав якийсь жарт чи анекдоту, але це все було дуже делікатне, хоч влучне й бистре, бо й сам о. Ігнатій у поведінці з іншими був дуже ввічливий.

Коли ж Василіяни віддали провід Духовної Семінарії у Львові світським священикам, тоді (1926 р.) о. Ігнатій переїхав до Крехова, де став професором німецької і польської мов на василіянському схолястикаті, а відтак заступником ігумена, проповідником, сповідником, їздив на реколекції для священиків, монахів і монахинь, але місій для народу вже не давав, бо стан його здоров'я не дозволяв йому на це.

Року 1928 о. Ігнатія перенесено знову до Кристинополя на професора моральної богословії для василіянських богословів. Тоді був він і нашим духовником і заступником ігумена. Наскільки о. Ігнатій був поступовий — це видко хоча б з того факту, що, коли він уперше став професором моральної богословії, то держався старого підручника Ґірі (Gury) і Лємкуля, так тепер змінив його на модернішого автора — Нольдіна, а деякі квестії брав з Прюмера. Ми любили слухати викладів о. Ігнатія, засипували його питаннями, а під час т. зв. « казусів » ми не раз міцно запалювалися. Теж радо ходили ми до нашого о. духовника на т. зв. справи сумління, духовні розмови й поради, особливо перед свяченнями. Часто під час рекреацій він приходив між нас молодих студентів і любив грати в шахи. Але коли дістав мата від якогось студента, то зараз на годині моральної пополудні, питав того студента останню лекцію. Ми тоді всі кричали: « Це помста! ». Тоді о. Ігнатій на основі моральної богословії вияснював нам: « Що це таке помста, коли вона є, коли її нема, чи вона дозволена » і т. п. Так минало доброї пів години. А ми на це тільки чекали.

В Кристинополі о. Ігнатій перебував до 1931 р., а тоді став ігуменом монастиря в Гошеві, де була чудотворна ікона Богородиці й куди від ранньої весни до пізньої осени тягнулися численні прощі майже з цілої Галичини. Тут о. Ігнатій був теж духовним провідником і відпоручником для нашого нового Згромадження Сестер Пресв. Родини. Щонеділі проповідав, сповідав, вітав і прощав прочан. Заходився коло віднови церкви, гостинниць для прочан, упорядкував подвір'я довкола церкви, але вже не ставало йому сил... Основну й високоестетичну віднову церкви й монастиря здійснив наступник о. Ігнатія — незабутній о. Матей Шипітка. А о. Ігнатій 1937 р. перейшов на духовника до монастиря в Добромилі, де був до другої світової війни, а 1940 р. перенісся до монастиря в Дрогобичі. Коли большевики зліквідували мона-

стир у Дрогобичі 1945 р., о. Ігнатій переселився до свого брата о. Володимира в Калуші і там помер.

(*На основі Каталогів Чину й особистого знання — мій професор і вікарій у Кристинополі*).

13. о. АДРІЯН ОЛЕКСІЙ ДАВИДА

Народився 27 листопада 1864 р. Після ґімназійної матури вступив до новіціяту ОО. Василіян у Добромилі 4 лютого 1886 р. Між молодшими новиками відзначався повагою і знанням. Перші обіти склав 16 вересня 1887 р., а врочисту професію 13 січня 1891 р. Теологію студіював у колегії ОО. Єзуїтів у Кракові. Вже як студент проявляв особливе замилування до моральної богословії і пізніше виявився добрим моралістом. Тайну Священства прийняв 1 липня 1894 р. Ще якийсь час залишився в Кракові для доповнення студій, а тоді став катехитом у Дрогобичі. Коротко (1901-1902 р.) був ігуменом у Львові. Року 1903 став ігуменом або — як тоді називали — ректором у Дрогобичі. Однак довго на цьому становищі не залишився, бо вже наступного року (23. 10.1904) дістав номінацію на ректора Папської Семінарії для українських студентів у Римі. Року 1905 додано йому ще й обов'язок т. зв. Прокуратора « ін Урбе », що мав клопотатися різними справами наших Владик і нашого Чину в Римській Курії. Отець Давида — це, після о. А. Лозинського, другий ректор Папської Семінарії в Римі з-поміж реформованих Василіян. Втішався великою пошаною і любов'ю семінаристів, бо сам був завжди поважний, зразковий чернець, мав велике знання, особливо богословії, дуже дбав про надприродне життя майбутніх священиків, часто мав для них дуже актуальні духовні конференції і приватними викладами в семінарії доповняв знання семінаристів у тих предметах, яких не викладали в університеті, як ось: наш обряд, церковний спів, уділювання св. Тайн у нашому обряді і т. п. Як Прокуратор полагоджував у Римській Курії доручені йому справи теж з великим задоволенням Владик і Настоятелів Чину.

Однак несприятливий римський клімат не відповідав вимогам о. Адріяна, тож він почав помітно занепадати на здоров'ї. Тому 1908 р. він мусів покинути Рим, а на його місце прийшов новий ректор, о. Лазар Березовський, ЧСВВ. Вернувшись до Галичини, о. Давида був (від 1909 р.) у Львові проповідником, сповідником й ординаріятським відпоручником для Сестер Василіянок. Не був він пориваючим пропо-

відником, але його проповіді стояли на високому науковому рівні, тому часто простолюддя їх не розуміло. Між рр. 1911-1915 о. Давида став удруге ігуменом Дрогобицької обителі, де впорядкував парафіяльну канцелярію.

На просьбу Станиславівського Ординаріяту, 1916 р. Чин відступив о. Давиду на професора духовної Семінарії в Станиславові. З великим задоволенням семінаристів о. Давида викладав богословію моральну й пасторальну, водночас же був єпископським відпоручником для Сестер Василіянок. Але по двох роках праці й тут почав занепадати на здоров'ї, тому, з доручення Настоятелів, перенісся до Улашковець, де й помер на 56-му році життя 26 грудня 1919 р.

Зі смертю о. Давиди відновлений Чин зазнав великої втрати, бо він був не тільки зразковий чернець, але й муж науки, широкого знання і високої духовної культури. Надавався на духовного провідника нашої інтелігенції.

(*На основі Каталогів Чину*).

14. о. МАРІЯН ІВАН ПОВХ

Прийшов на світ 12 серпня 1868 р., до Чину вступив 18 серпня 1887 р. Перші обіти склав 2 квітня 1889 р., а відтак доповняв ґімназійні студії в Добромилі. Філософію і теологію студіював у Кристинополі, де 14 серпня 1892 р. склав торжественну професію, а 8 квітня 1894 р. був рукоположений у священики. Вже на студіях, як молодий студент, втішався надзвичайною пошаною. Був маломовний, так, що співтовариші студій кликали його « старий ».

Після свячень став помічником пароха в Кристинополі, а 1904 р. також парохом. Парафію провадив спокійно, пляново й систематично, дбаючи про добрі проповіді, пильнуючи сповідальниці і церковних братств, передусім Апостольства Молитви, але не любив ніяких з'їздів, « шопок » і « бенгальських вогнів ». Наступного року (1905 р.) став ще й маґістром новіціяту Сестер Служебниць, що тоді гарно розвивався в Кристинополі.

Того року (1905) о. Маріяна назначено ректором василіянських шкіл й ігуменом монастиря у Бучачі. На цьому становищі залишився до 1910 р. з великим задоволенням професорів та учнів, бо о. Маріян дбав не тільки про моральне виховання учнів та про їхній поступ у науці, але теж про матеріяльну сторінку. Підніс економічний рівень

Бучацького фільварку у Зеленій, звідки монастир діставав м'ясо, молоко і ярину, а тим самим поправив харч учнів у василіянському інтернаті. Тут виявився не тільки добрим виховником, але й добрим економом.

Крім того о. Маріян часто виїжджав на місії для народу. Дав багато місій, навіть у пізнішому віці, але пориваючим бесідником не був. Як сам він спокійної вдачі, так і його проповіді: речеві, добре опрацьовані й спокійні. Не любив у проповідях надмірної палкости, ні фантастичних описів.

У 1910 р. перенесено о. Маріяна на ігумена до монастиря в Крехові, де він теж підніс господарку і ще частіше брав участь у народних місіях. Від 1915 р. був ігуменом тихого й гарного монастиря у Підгірцях біля Золочева, де дуже потребували доброго економа, бо господарка того монастиря досить підупала. За два роки відновив він церкву й монастир і поліпшив господарку.

Року 1918, за згодою Настоятелів, о. Маріян став полевим духовником Української Галицької Армії та з нею перейшов Збруч. У трагічних моментах нашої національної невдачі, не тільки своїм спокоєм, але й словом умів підтримати на дусі старшин і стрільців. 1920 р. о. Маріян вернувся щасливо до Галичини і став ігуменом та парохом у Дрогобичі. В наслідок воєнних дій церкви й монастирі зазнали знищення. Отець Маріян з ревністю взявся до праці і в кількох роках відновив церкви, передусім центральну церкву Пресв. Тройці, як теж і монастир скромно влаштував. Припинене війною парафіяльне життя почало плисти нормальним руслом. Упорядковано парафіяльну канцелярію, оживлено церковні братства, унормовано навчання релігії в школах, залунав спів новозорганізованого хору, з проповідниць понісся гомін Божого слова, а громади каянників облягали сповідальниці.

У Дрогобичі о. Маріян перебув до 1928 р., а відтак, на свою велику радість, став знов ігуменом у тихому Крехові. Тоді в Крехові містився новіціят Чину, новики щодня відправляли ввесь церковний хор, а о. ігумен Маріян, як тільки був удома, завжди брав участь у хорі, бо дуже любив спільну хорову молитву і цим давав гарний приклад вступникам і новикам. Хоч уже був старший віком, але ще й тоді часто давав місії для народу. Місійний рух після війни дуже пожвавився і нарід громадно горнувся на св. місії. Особливо в часі великого посту, ніяк не вдавалося задовольнити всіх, які бажали мати в себе св. місію. Тому й старші місіонери мусіли давати місії.

На пропозицію Настоятелів 1934 р. о. Маріян згодився виїхати на кілька років на працю до нової Провінції Чину в Закарпатській Україні. У вересні 1935 р. став настоятелем у Малоберезницькому монастирі,

звідки виїжджав на місії, але вже не міг опанувати закарпатського діялекту й тамошні люди часто не розуміли його проповідей. З другого ж боку, о. Маріян, як старший віком, не міг уже пристосуватися до тамошніх звичаїв. Тому перед самою війною 1939 р. вернувся до Галичини. Перебував у Гошеві, на власне прохання, як звичайний монах. Молитвою, зосередженням духа, працьовитістю і послухом давав іншим гарний приклад. Ще проповідав і багато сповідав, а в вільному часі цілими годинами читав Біблію. Першу большевицьку інвазію 1939-41 пережив щасливо в Гошеві. Там же перебув гітлерівську окупацію, і внедовзі, по другому приході большевицької армії (мабуть у 1945 р.), помер.

Отець Повх — це був чернець глибокого внутрішнього життя, любитель молитви, передусім хорової; сам завжди поважний, усі свої обов'язки трактував дуже серйозно; добрий економ і люблений настоятель, надзвичайно працьовитий і солідний; багато натрудився не тільки для добра нашого св. Чину, але й для добра нашого народу, як народний місіонер і полевий духовник Української Галицької Армії.

(*На основі Каталогів Чину й особистого знайомства*).

15. о. ДІОНИСІЙ ДМИТРО ЖУКОВСЬКИЙ

До групи перших Василіян Добромильської реформи треба також зарахувати кількох старих Василіян, що прийняли реформу, а саме: о. Д. Жуковського, о. І. Островерху й о. В. Будзиловича. Зогляду на недостачу інформацій, подаємо про них бодай оці короткі згадки.

Отець Діонисій Жуковський народився 7 серпня 1847 р. До Чину вступив 4 серпня 1871 р., торжественні обіти склав 11 липня 1875 р., був рукоположений на священика 10 жовтня 1875 р. Вчителював у василіянській ґімназії в Бучачі. Року 1882 приєднався до Добромильської реформи, зробив у Добромилі вдруге новіціят і показався добрим знавцем церковного уставу, співу та церковно-слов'янської мови. Під час новіціяту вчив новиків обряду й церковного співу. Після віднови обітів 1884 р. став ігуменом монастиря в Лаврові. Був це перший ігумен у цьому монастирі після Добромильської реформи. Одночасно виконував о. Жуковський обов'язки директора школи після о. Якима Березовського в рр. 1885-86. Також любив їздити з отцями місіонерами на місії, під час яких виголошував добрі проповіді про Службу Божу, про наш обряд і вчив вірних, зосібна ж молодь, церковних пісень. Багато і радо

слухав св. Сповідей. У 1890-х роках працював при парафії в Дрогобичі, а від 1900 у Жовкві, звідки теж виїжджав на місії. Помер 1909 р. в Олієві коло Зборова (Зах. Україна).

(На основі о. Луканя, див. « *Ц. К. Окружна Головна Школа в Лаврові* », цит. тв., стор. 118-119).

16. о. ЄРОНІМ ІВАН ОСТРОВЕРХА

Прийшов на світ у Бучачі 20 квітня 1835 р. До Чину вступив 1855 р. Ще як клирик учителював у Лаврівській школі. Після свячень 1863 р., учителював у василіянській ґімназії в Бучачі. Року 1882 приступив до реформи, а по віднові обітів, учив фізики й математики на василіянських студіях філософії в Лаврові (до 1902 р.). Знеможений недугами пішов на відпочинок до Михайлівки й там помер 28 серпня 1903 р.

(*На основі Каталогів Чину*).

17. о. ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬ БУДЗИЛОВИЧ

Народився 26 липня 1840 р., вступив до Чину 1859 р., рукоположений на священика 1865 р., приступив до реформи 4 серпня 1887 р., обіти відновив 5 серпня 1888 р. Перебував здебільша в Краснопущі. 1904 р., виконував там обов'язки вікарія дому, був сповідником і проповідником; 1908 р. — духовником дому; 1910 р. був коротко вікарієм дому в Підгірцях, але знов вернувся до Краснопущі. Визначався побожністю. Щодня проказував увесь Часослов. Мав у келії Октоїх і Мінею, з яких брав стихири. Був дуже покірний, невибагливий в недузі і надзвичайно терпеливий. Помер у Краснопущі 5 липня 1928 р.

(*На основі Каталогів Чину*; *я ще знав о. Будзиловича, як хворого в Краснопущі*).

Митр. АНДРІЙ РОМАН ШЕПТИЦЬКИЙ

(Див. Назарко І., ЧСВВ, *Київські і Галицькі Митрополити*, Рим, « Зап. ЧСВВ », 1962, стор. 222-240. Обширну бібліографію про митр. А. Шептицького подає о. І. Патрило, ЧСВВ, *Джерела і бібліографія історії Укр. Церкви*, Рим, « Записки ЧСВВ », 1975; див. прикінцевий індекс імен).

18. о. АТАНАСІЙ МИКОЛА ФИЛИПІВ

Його родинне місто — Львів. Там він народився 16 грудня 1870 р. Вже від ранньої молодости проявлялася у нього охота до священицького стану. Про це свідчить хоч би те, що малий Микола любив бавитися в « священика »: христив ляльки дівчатам, товаришам проповідував тощо.

Своє природне замилування до священицького звання здійснив молодий Микола, вступаючи 7 серпня 1888 р. до новіціяту ОО. Василіян у Добромилі. Після новіціяту склав він свої перші монаші обіти 22 березня 1890 р. Після закінчення гуманістичних і філософічних студій у Добромилі (1890-1894) висилають його Настоятелі до Бучача в характері префекта молодих хлопців, виховуваних у Бучацькому гуртожитку. У міжчасі студіює він також богословські науки, однак Настоятелі знову покликують його на професора латини й греки для молодих Василіян у Добромилі (1896-97). Свою врочисту чернечу професію бр. Атанасій (таке було його чернече ім'я) склав 30 липня 1893 р., а 23 серпня 1896 р. дістав рукоположення на священика від Львівського митрополита й кардинала Сильвестра Сембратовича. Потім він душпастирював у Кристинополі й Крехові.

Покінчивши 1900 р. свої богословські студії, о. Атанасій поїхав 1901 р. до Львова, де працює до 1904 р. як проповідник, місіонер, духовний провідник Сестер Василіянок, провідник реколекцій, бібліотекар, історіограф дому і т. п. Зокрема займається Апостольством Молитви й Марійськими Дружинами. Своєю ревністю і жертвенністю незабаром здобув собі загальну популярність.

У той час ОО. Василіяни зачали були свою місійно-душпастирську діяльність у Канаді (1902 р.). Як перші місіонери від'їхали туди: оо. Філяс, Строцький і Дидик, а згодом за ними: оо. Гура і Крижановський. Однак це не вистачало, бо роботи було багато. Тому між Василіянами в ці роки велась жива дискусія про потреби місій у Канаді. І в молодому серці о. Атанасія зродилася охота поїхати до Канади та працювати там для добра українських поселенців. В одному зі своїх листів до настоятеля Місії в Канаді, о. П. Філяса, о. Атанасій заявив свою готовість поїхати на місійно-душпастирську працю до Канади, але боявся сам туди проситись. « Я добре знаю, — писав між іншим о. Филипів, — що як монах я не повинен сам кудись впрошуватися, бо хто самовільно кудись напрошується, звичайно зле на цьому виходить ».

Однак самі обставини незабаром дали о. Атанасієві добру нагоду, аби сповнилося його задушевне бажання. Року 1904 о. Філяс, настоятель

ОТЦІ 1-ШОЇ ГЕН. КАПІТУЛИ ПІСЛЯ РЕФОРМИ
(ДОБРОМИЛЬ, 1931 р.)

Сидять зліва: А. Максим, М. Лончина, Д. Головецький (ген. протоконсультор), о. Д. ТКАЧУК (Архимандрит), Т. Галущинський, М. Повх, Л. Долгий. *Стоять у першому ряді зліва*: П. Мартинюк, Заячківський Й. (ген. секретар), Н. Крижановський, В. Градюк, Є. Турковид, Л. Березовський (ген. консультор), П. Пушкарський. *Стоять у 2-му ряді зліва*: І. Баґан, Й. Лабай, В. Муциковський, С. Решетило, Й. Маркевич, С. Журавецький, М. Пелех. *Стоять у 3-му ряді зліва*: Г. Кінах, Є. Бобрецький, Й. Скрутень, М. Лиско, П. Теодорович, Й. Чепіль, П. Марцінюк, І. Вішошевич.

Василіянської Місії в Канаді, дістає з Галичини повідомлення, що має якнайшвидше вертатися до Львова та прийняти обов'язки Протоігумена ОО. Василіян. Вибір цей заскочив о. Філяса 4 липня 1904 р. в запалі праці й організування церковного життя в Західній Канаді. Щоб не залишити своєї праці на пропаще, о. Філяс негайно написав до о. Филипова у Львові, даючи йому доручення, щоб негайно приїхав до Канади й зайняв його місце в душпастирській праці.

Лист о. Філяса викликав серед ОО. Василіян у Львові оправданий жаль і смуток, бо о. Атанасій розвинув тут дуже корисну діяльність і всі бажали затримати його у Львові. Дехто навіть відраджував о. Атанасієві виїжджати до Канади, мовляв: « Тут краще зможеш працювати, як там десь у дебрах ». Заступник Протоігумена у Львові — о. Є. Маліцький, навіть пробував переконати о. Філяса, щоб не забирав о. Атанасія зі Львова, але сам о. Атанасій ставився до свого виїзду зрівноважено й правдиво по-монашому. Він відповідав тим, що його хотіли затримати у Львові: « Їхати до Канади я не впрошуюся, але також і не противлюся ». У цій справі він повністю здався на Божу волю і зарядження своїх Настоятелів.

На лист о. Є. Маліцького о. Філяс вислав таку телеграму: « Зроби те, що наказую », це зн. вишли до Канади о. Филипова. Тоді о. Маліцький сказав о. Атанасієві приготовлятися в далеку дорогу.

Дня 14 грудня 1904 р. о. Атанасій попрощався з Отцями, зі своїм дорогим Львовом і рідним краєм та виїхав у дорогу. Не судилося йому вже більше бачити рідного Краю, бо за довгі роки своєї праці в Канаді, не мав нагоди бути в Европі. Прощали його сердечно всі, а передусім ті організації, що їх він так ревно й дбайливо провадив. Через Одерберґ, Ратібор і Берлін о. Филипів приїхав 16 грудня до Антверпії. Звідтіль відплив 19 грудня кораблем « Мавнт Темпл » до Канади, а висів дня 2 січня 1905 р. у пристані Ст. Джан. Потім поїхав залізницею через Монтреал до Вінніпеґу. Туди прибув він 6-го січня, якраз у Навечір'я Христового Різдва. Різдвяні свята відсвяткував він разом з о. Гурою, що перед роком приїхав був з о. Крижановським до Канади. Дня 10-го січня о. Филипів прибув до Едмонтону і там стрінувся з о. Філясом, що якраз вибирався в дорогу до Галичини.

Дня 13-го січня 1905 р. о. Атанасій приїхав до монастиря на Біверлейк (сьогоднішній Мондер) і там став настоятелем на місце о. Філяса. Із запалом почав він продоважати розпочату о. Філясом працю. У монастирській хроніці точно записував усі важливіші події місіонерського й душпастирського життя. Ці записки є прегарним документом його ревности й підприємливости. Мав він ті самі труднощі,

що їх мусів закоштувати кожний піонер церковного й організаційного життя українців у Канаді. Брак гроша, байдужість народу, сектантські кличі, непорозуміння між людьми, брак національної свідомости й церковного духа в народі — все це були пробні вогні для нашого молодого місіонера. Однак о. Атанасій не зражувався ніякими труднощами. Ось що записав він під днем 8-го червня: « Нині Вознесіння, але Служба Божа була тільки тиха тому, що дяк П. застрайкував. Домагається винагородження за те, що співає, а люди не хотять дати. Жадає одного доляра від фарми і бушель пшениці, або два бушлі ячменю, а люди дають тільки 50 центів від фарми ». Отець Филипів розумів це добре, що дяк, слабо плачений, може страйкувати, але правдивий Христовий місіонер цього в ніяких обставинах зробити не може.

І о. Филипів не страйкував, але працював із правдивою посвятою. Щоб поглибити побожність між народом, почав він, у травні 1905 р., відправляти в монастирській церковці молебні до Преч. Діви Марії. Народ поспішав на ці богослуження. Того самого року о. Филипів оснував перше між українцями в Канаді Апостольство Молитви. Приймаючи 22 грудня 1905 р. перших членів цього Братства, о. Филипів нотує в хроніці оце: він вірить свято, що через Ап. Молитви можна між народом багато зробити, нпр. оживити побожність, звернути людей до Бога, зробити їх свідомими членами рідної Церкви й помічниками місіонерів.

Умів він впливати на людей, щоб були вірні своїй рідній Церкві. А одначе з різного роду бунтарями між народом був він рішучий. Особливо рішуче поборював між народом ворожу пропаганду проти записів церковного майна на єпископський чартер. Народ у більшості йшов за своїм місіонером.

Під час свого дволітнього побуту (1905-1907) на Біверлейку о. Филипів багато спричинився до духовного проводу Сестер Служебниць. Він був їхнім сповідником, покровителем і заступником, і взагалі багато спричинився до розбудови цього Згромадження.

Дня 2 січня 1907 р. о. Филипів на наказ Настоятелів виїжджає, щоби прийняти становище пароха Вінніпеґу, а його місце займає о. Іван Тимочко. З того часу Вінніпеґ стає осередком душпастирської діяльности о. Филипова упродовж 26 років (1907-1933). Тільки в 1923 р. через кілька місяців бачимо його в Едмонтоні. У душпастирській праці помагали йому інші ОО. Василіяни, але від 1926-1933 мусів він сам тягнути ввесь тягар праці.

Крім стисло душпастирської праці, багато уваги звертав о. Филипів на школу. Він пильно дбав про школу св. Миколая, що її вели Сес-

три Служебниці, як тільки міг, підпомагав Сестер у науці релігії, і грошево, і порадами. У Вінніпеґу оснував чимало церковних і суспільно-допомогових організацій (нпр. Братство св. Івана Милостивого, Марійську Дружину, Ап. Молитви й т. п.). Дбав про поглиблення національної свідомости між народом. Коли 1921 р. уряд Західно-Української Республіки (Галичини), у своїм критичнім положенні, звернувся за грошевою допомогою до о. Филипова, він у короткому часі зібрав досить помітну суму на потреби уряду.

Єпископський Ординаріят завжди з великим довір'ям відносився до о. Филипова, а перший єпископ для українців у Канаді — Преосв. М. Будка в особливий спосіб поважав о. Филипова. Отець Филипів часто брав участь в єпископських нарадах, часто давав реколекції світським священикам, а два рази у відсутності єпископа (1907 і 1931) заступав його. Час від часу о. Филипів виїжджав також з місіями та реколекціями для вірних і монахинь у Канаді і в ЗСА.

Своєю довголітньою працею в парафії св. Миколая у Вінніпеґу о. Филипів здобув собі велику любов. Хоч для себе о. Филипів був суворий, то з людьми обходився привітно і скоро собі їх з'єднував. Мав милосердне серце для вбогих, а люди простенькі й бідні мали завжди приступ до нього.

Хоч о. Филипів переважну частину свого трудящого життя перевів у Вінніпеґу, то Боже Провидіння зарядило, що своє життя мав він закінчити там, де зачинав свою діяльність, тобто у Мондері. Там колись він ігуменував у маленькому монастирку на Біверлейку (1905-1907), там також, але вже у великій і добре розбудованій обителі, як настоятель, докінчив свій життєвий шлях.

До Мондеру переїхав о. Филипів у листопаді 1933 р. Вже раніш, у зв'язку з тим, що Канадська Місія ОО. Василіян була перетворена на Провінцію (1931 р.), о. Филипів був вибраний заступником Протоігумена (1931). Тому, що Протоігумен — о. Н. Крижановський, мав свій осідок у Мондері, забажав також при своїм боці мати о. Филипова, як першого радника і щирого друга. Отже о. Крижановський назначив о. Филипова ігуменом Мондерського монастиря. На цьому становищі перебув він аж до своєї смерти 1937 р. Крім обов'язків ігумена, о. Филипів виконував ще обов'язки пароха, вчив молодих василіянських богословів морального богословія, церковного права й пасторальної. Був добрим і вирозумілим вихователем, дбайливим настоятелем і справжнім батьком для всіх. Його проповіді й виклади відзначалися великою прогляднiстю і практичністю. Нарід дуже любив слухати проповідей о. Филипова, бо він говорив ясно, приступно, дотепно, а практич-

ними пристосуваннями не мучив, а при тім говорив з внутрішнім переконанням. Завжди старанно приготовляв свої проповіді. Зараз після одної неділі приготовляв проповідь уже на чергову неділю. Не раз уже в понеділок на столі о. Филипова лежала написана проповідь на чергову неділю.

Хоч загалом утішався добрим здоров'ям, то невтомна праця знищила це здоров'я. В останньому часі недомагав на дихавицю (ядуху). З початком вересня 1937 почали йому пухнути ноги. Тому, на бажання Протоігумена, перейшов на лікування до Мондерського шпиталю. Відчуваючи свій близький кінець, попросив св. Тайн і став приготовлятися до смерти. Зворушливе було його прощання з Отцями і Братами. Як добрий батько давав їм ще свої останні науки, благав у них прощення за добровільні й недобровільні провини і просив не забувати про нього в св. молитвах. Сердечного гумору не тратив до самої смерти. Тим, що його відвідували наказував, щоб « гарно співали на його похороні », бо мовляв « він різанини не любить ». Сама смерть наступила 30 жовтня 1937 р. Величавий похорон відбувся в Мондері 1 листопада 1937 р. Зворушливу проповідь з тієї нагоди виголосив о. Марко Романович, ЧСВВ.

В особі о. Филипова Василіянська Провінція в Канаді втратила не тільки зразкового монаха, але й одного з найстарших і найкращих місіонерів-піонерів, що особистою посвятою, жертвенністю і зразковим чернечим життям поклали тривкі основи під розбудову Василіянського Чину в Канаді.

(На основі: М. С. « *Пропам'ятна Книга ОО. Василіян у Канаді* », стор. 399-404).

о. ПАНКРАТІЙ МИХАЙЛО КАНДЮК

(Див. некролог про нього у « *Записки ЧСВВ* », т. III (IX), Рим 1958, стор. 100-102).

19. о. ІВАН ІЛЛЯ ТИМОЧКО

Народився 2 серпня 1869 р. На хрищенні прийняв ім'я Ілля. Було йому 20 років, як 16 січня 1889 р. пішов на новіціят ОО. Василіян у Добромилі й на облечинах дістав ім'я Іван Золотоуст. Перші чернечі обіти склав 30 серпня 1890 р., відтак студіював гуманістику й філософію, а 3 грудня 1893 р. урочисто склав довічні обіти в Лаврові. Після

філософсько-богословських студій прийняв ієрейські свячення 23 серпня 1896 р.

Після свячень упродовж 9 років віддавався душпастирсько-місіонерській праці в різних василіянських монастирях у Галичині. Два роки був соцієм провідника Сестер Василіянок у Словіті, душпастирював у Дрогобичі й Добромилі, а 1901 р. став ігуменом обителі в Буковій.

Весною 1905 р. довідався від своїх Настоятелів, що його призначено на місіонерську працю між українськими поселенцями в Канаді. Саме на початку 1905 р. вернувся з Канади о. Пл. Філяс, щоб прийняти обов'язки Протоігумена ОО. Василіян. Він знав добре із своєї дволітньої місійної практики в Канаді великі релігійно-національні потреби наших переселенців і тому, зараз же після приїзду, почав організувати допомогу для василіянських місіонерів у Канаді. Цим разом наказ виїзду до Канади дістали: о. Тимочко о. Р. Волинець і бр. С. Обаль.

При кінці травня 1905 р. о. Тимочко зі своїми товаришами попрощали рідний край. Разом з ними їхали до Канади також дві Сестрі Служебниці: с. Анастасія і с. Олексія. Дорога вела зі Львова через Берлін до Гамбурґу, звідки в перших днях червня наші подорожні виїхали кораблем « Мольтке » у подорож за море. По десятьох днях плавби о. Тимочко і товариші причалили до Нью-Йорку, а звідтіль рушили до Вінніпеґу. Сюди прибули 16 червня 1905 р. Під час того, як усі інші подорожні осіли в Вінніпеґу, щоб там працювати, о. Тимочко з волі Настоятелів поїхав на працю до Альберти. Дня 10 липня 1905 р. о. Тимочко приїхав до Біверлейку (сьогоднішнього Мондеру). Там був уже малий монастирець, який збудував о. Філяс 1903 р. Тут тепер перебував о. Филипів.

Два дні по приїзді о. Тимочко стає до помочі о. Филипова на храмовий празник свв. Апостолів Петра й Павла. Опісля приймає духовну обслугу сьогоднішніх колоній: Стар, Скаро, Чипмен, Ст. Майкел. На цьому терені о. Тимочко трудиться цілий рік. У вересні 1906 р. виїжджає до Вінніпеґу, де помагає о. Гурі, але вже по трьох місяцях вертається до Альберти і, 25 грудня 1906 р., осідає на постійне в монастирі на Біверлейку. З доручення Настоятелів, о. Тимочко стає ігуменом монастирка і місіонером-душпастирем околиць Мондеру на місце о. Филипова, якого в міжчасі переносять на ігумена й пароха до Вінніпеґу. В околицях Мондеру о. Тимочко працює три роки (1906-1909), аж до своєї смерти, що заскочила його в грудні 1909 р.

Щоб як слід оцінити місіонерську працю о. Тимочка, треба згадати, які були її обставини. Ці обставини найкраще описує сам же о. Тимочко в хроніці монастиря ОО. Василіян у Мондері, де він з поди-

вугідною точністю описує тиждень за тижнем, а навіть день за днем свої місійні подорожі, свої клопоти з парафіянами, свої труднощі, терпіння, як теж потіхи й радощі свого місіонерського життя.

Праця о. Тимочка випадає на часи посиленої ворожої пропаґанди між українськими переселенцями. Ця ворожа аґітація була шкідлива і під оглядом релігійним, бо заманювала людей до православ'я, а також і під оглядом національним, бо через москвофільство вела до зради рідного народу. Крім цього ворожа аґітація ота (головно т. зв. серафимщина, бодруґівщина і москвофільство) вносила деморалізацію в народ, розсіваючи зерно хаосу, взаємної боротьби, бунту проти всякого авторитету, цілковитої анархії на церковному полі. Успіхи тієї аґітації між українським народом були, на жаль, великі, бо цей нарід не мав у початках своїх священиків, національних провідників та не стояв на високому рівені освіти чи національної свідомости. Усе це до того спричинилось, що перші наші переселенці стали не тільки предметом, але згодом також і жертвою ворожої аґітації.

Якраз тій ворожій пропаґанді найбільше противився о. Тимочко. Він був рішучим ворогом усякої безхарактерности, головно ж у релігійно-церковному житті. Особливо був він неуступчивий, коли наші переселенці, підбунтовані ворожою аґітацією, не хотіли записувати церков на чартер Греко-катол. Церкви, але на свій власний « громадський ». Для прикладу тут наведемо уривок із записок о. Тимочка:

« Дня 10 марта (1907 р.) в неділю м'ясопусну я їздив до церкви коло Сенюків. Людей було багато. Служба Божа була читана без науки, а це з такої причини: Три дні тому я довідався, що тростісти тої ж церкви постаралися про те, що адвокат вислав до Оттави проєкт контракту, котрий звучить: Церков і ґрунт має бути записаний на громаду. В Канаді це значить те саме, що на серафимців або схизматиків... Мій попередник Впр. о. Филипів і я також їм говорив, що на контракті має бути виразно написане: " для греко-католиків злучених з Римом ", то слово вони опустили, бо, як повідають, вони хочуть мати громадську церков, а заразом хочуть бути незалежними від єпископа і Василіян. По Службі Божій заявив я їм усім таке: Від нинішнього дня не приїду до вас так довго, аж принесете мені контракт зроблений так, як вам вже говорилося. Люди, вийшовши на подвір'я, почали між собою жертися, а тростістів П. С. і І. Н. мало що не побили, бо ті два найбільше провинилися ». Подібна історія повторилася і на колонії коло Москалика...

Рішуча постава о. Тимочка впливала додатньо на більшість переселенців, бо самі вони згодом про його рацію переконалися, коли ті

церкви, що були записані на « громадський » чартер, опісля переходили в чужі руки.

Місіонерська праця в часах о. Тимочка не була легка. Він не раз описує всякі невигоди, головно ж комунікаційні, недуги й терпіння, що їх приносило йому тверде місіонерське життя. І так 18 січня 1907 р. о. Тимочко вертався з відправи, мороз був дошкульний — 40 Фаренгайта нижче зера, о. Тимочко сильно перестудився, але наступного дня в гарячці мусів відправляти Йорданське богослуження. Ледве втримався на ногах. Іншим разом (29 січня 1907 р.) о. Тимочко випав з воза, званого « боґа », просто в калужу, а віз переїхав йому ногу і він довго терпів біль. Ще іншим разом (12 лютого 1909 р.) о. Тимочко відморозив пальці на руках.

Одначе труди й невигоди місіонерського життя ніколи не зневіряли о. Тимочка, бо він палав апостольською ревністю. Крім прикростей, мав він і багато радісних хвилин. Передусім радів, як люди громадно приступали до св. Тайн. Прикладом цього може бути пасхальна сповідь у вел. пості 1909 р. Отець Тимочко зачав її 24 лютого, а закінчив 11 квітня. За той час сам висповідав понад 2000 каянників. Ми могли б навести багато фактів, в яких проявлялася апостольська ревність о. Тимочка та щира побожність наших перших піонерів. У твердих умовинах життя лучила місіонера і вірних спільна доля, спільна любов до Бога, до своєї рідної Церкви й нації.

За свою ревну працю о. Тимочко втішався великим поважанням і любов'ю серед наших переселенців. Не любили його тільки відступники і ті, що мріяли про « громадську церкву ». Отець Тимочко основно відновив малу церковцю, що її 1903 р. збудував о. Філяс. Набув для неї багато речей і задумував спорудити нову велику церкву у Мондері. З цією метою, 19 квітня 1909 р., скликав він перший великий « мітінґ » і почав збирати фонди на будову, але трагічна смерть перекреслила його пляни. Нову церкву збудував його наступник — о. Навкратій Крижановський, ЧСВВ у 1910 році.

Серед запалу місіонерської праці застала о. Тимочка несподівана і трагічна смерть, 19 грудня 1909 р. Про цю смерть кружляли спочатку деякі непевні здогади. Навіть говорилося, що о. Тимочка отруїли злобні вороги. Але опісля це виявилося неправдою. Безпосередньою причиною смерти о. Тимочка була його астма, на яку він терпів від довшого часу. Про обставини тієї смерти маємо найбільш авторитетну й автентичну записку, що її полишив безпосередньо по смерти о. Тимочка в хроніці Мондерського монастиря о. Н. Крижановський, ЧСВВ. Отже хроніка каже, що 19 грудня, на празник св. Миколая, о. Тимочко мав відправу

на Востоку. «Звідтіль увечері виїхав саньми до монастиря і в дорозі додому вмер. Привезли його вночі в годині 11-ій неживого. Причиною смерти, згідно із ствердженням лікарів, мало бути удушення. Отець Тимочко мав астму; з причини втоми упав на санях навзнак. Не було кому його порятувати і так ото закінчив життя». Подібне писав про смерть о. Тимочка о. Крижановський також до митр. А. Шептицького 9 лютого 1910 р.

Так закінчив життя невтомний місіонер. Умер, як вояк на стійці. Похорон мав величавий. Нарід плакав за ним, як за батьком. Похоронено о. Тимочка на мондерському цвинтарі, напроти монастирської фарми, де колись стояв перший монастирок, в якому жив і працював о. Тимочко. На хресті написано, що о. Тимочко помер ледве в 40-му році життя, у 20-му році монашого і 14-му році священицького життя.

Ця могила дорога для Василіянського Чину, бо в ній спочила перша жертва місіонерської праці в Канаді.

(На основі М. С(оловій): «*Пропам'ятна Книга ОО. Василіян у Канаді*», стор. 366-376).

20. о. МИКОЛА МАРКО ГОЛОВКА

Прийшов на світ 6 травня 1870 р. в селі Луб'яні коло Ширця, під Львовом. Народну школу скінчив у рідному селі, а до ґімназії ходив у Львові. Від народження був дуже тихої вдачі, уникав голосного товариства і навіть був несмілий. Його побожна мати, від ранніх років дитинства, вщеплювала в його серце особливу любов до молитви й побожного життя. Тому ніхто з його друзів не здивувався, почувши, що Марко після шостої кляси ґімназійної на вакаціях 1 вересня 1889 р. вступив до Чину св. Василія Вел. В лютому 1890 р. облачає чернечу рясу, змінивши світське ім'я Марко на чернече — Микола. Між новиками теж відзначався особлившою любов'ю молитви. Новики знали, що як бр. Миколи немає в новіціятському аскетарі, то він майже певно в монастирській каплиці. Як зразковий і дуже побожний новик склав він свої перші обіти 16 квітня 1891 р. в Добромилі.

Там же відбув свої риторичні й філософічні студії в рр. 1891-1895. Богословії вчився в Крехові (1896), в Кристинополі й Лаврові, де став священиком 4 квітня 1897 р. В роках 1897 і 1899 назначено його бібліотекарем і монастирським історіографом. З надмірної побожности дуже довго відправляв Службу Божу так, що Настоятелі заборонили йому служити Божественну Літургію довше як пів години, бо це не є при-

ватне набоженство, але публічне для вірних у церкві. Відтоді з послуху кінчав Службу Божу точно в 30-ох мінутах.

У червні 1899 р., разом з о. Романом Волинцем і покійним о. Аристархом Крижанівським, ЧСВВ († 1905 у Крехові), о. Головка шукав у Лаврові тлінних останків Галицького князя Льва. Тоді поширився переказ, що князь Лев жив перед смертю і помер у василіянському монастирі в Спасі. Його похоронено без ніякої паради в чернечій одежі. Пізніше поширився інший переказ, що гріб князя Льва знайдено в XVIII сторіччі у Лаврові. Історик Зубрицький, покликуючись на Василіян-очевидців, каже, що 1767 р., коли Лаврівський монастир погорів, тодішній ігумен Волянський відчинив каплицю, де були гроби князів (!), і в ній знайдено дві різьблені й сріблом оковані домовини, а на одній з них було ім'я « Лев ». (Друга домовина мала бути апокрифічного фундатора монастиря Лавра — Войшелка). Факт цей затаєно, щоб ніхто не претендував на знайдене срібло, що його вжито для відновлення монастиря. Це оповідання має всі прикмети непевности і ніде про це немає будь-яких вісток. Цим фактом зацікавився наш історик проф. М. Грушевський і, мабуть, з цією метою приїхав до Лаврова, бо він у своїй « Історії Руси-України » пише дослівно таке: « В 1899 р. мені оповідали місцеві Василіяни (між ними мабуть о. Головка), що вони старалися попасти на слід тієї каплиці Левового гробу, шукали їх скрізь, але даремно » (т. III, Львів 1905, стор. 521).

У роках 1900 і 1901 о. Головка був секретарем Станиславівського єпископа, а потім Галицького митр. Андрія Шептицького, який дуже любив о. Головку за його побожність і казав, що він своєю молитвою спричиняється до розвитку його єпархії більше, як десятьох найактивніших священиків. Пізніше, в роках 1902-1904, о. Головка працював у Крехові, проповідав, сповідав і знаменито провадив Апостольство Молитви. Сам любитель молитви, вчив членів Ап. Молитви передусім різних способів молитви достосованих до обставин мирян. Був справжнім апостолом молитви. Місіонером ні проповідником не був, бо мав слабенький голос, але говорив дуже сердечно й зворушливо. Його слова випливали із серця і трапляли до серця. Тому на його проповідях слухачі часто плакали. Раз на похороні сусіднього пароха, якого вірні дійсно любили, о. Головка з глибоким зворушенням сказав тільки тричі: « Отче Парох », а люди так розплакалися, що не можливо було стримати їх від плачу.

Від 1905-1907 р. о. Головка був капеляном і відпоручником для Сестер Василіянок у Словіті. Як стверджували самі Сестри, о. Головка навчав їх радше прикладом свого святого життя, аніж своїми конфе-

ренціями чи науками. Був теж улюбленим сповідником так монахів як і вірних та не раз довгими годинами сидів у сповідальниці. Мав надзвичайний дар м'якшити серця закаменілих грішників.

Тому, що не втішався міцним здоров'ям, поїхав на один рік (1908) на лікування до Михайлівки, а відтак знова вернувся до Крехова, де від 1909-1911 був соцієм маґістра новиків і провадив своє улюблене Ап. Молитви, відтак у Лаврові (1913 р.), а згодом у Жовкві (1914), у видавництві книжок ЧСВВ, де запровадив зразковий лад, справив нові шафи на книжки, поділив їх тематично і негайно полагоджував замовлення і листування. Але по році стан його здоров'я значно погіршився і він вернувся до Крехова, де й помер з ознаками святости 16 січня 1920 р.

Отець Головка у вільних хвилинах займався теж письменницькою працею. Мав на той час досить чисту українську мову і гарний стиль. З його писань згадаємо історичну брошуру п. з. « Спомин з Крехівського відпусту », Жовква 1911, стор. 32. Крім цього почав перекладати на українську мову відому « Василіянську школу » з польського видання, Вільно 1764. Переклав усього 107 сторінок цього твору. Рукопис цього перекладу, що налічував 169 сторінок, находився в Центральному Архіві ЧСВВ у Львові.

Отець Головка своєю любов'ю молитви, своїм апостолятом молитви, своєю тихістю і своїм способом проповідування дуже нагадує нам французького святого Івана Віянея — пароха з Арсу. Тішився загальною любов'ю так, що всі монахи не називали його інакше, як тільки: « Отець Головця ».

(На основі о. Луканя: « *Лаврівська Школа* », стор. 140 і оповідань о. Жана, ЧСВВ).

21. о. ПЕТРО АНДРІЙ КОТОВИЧ

Прийшов на світ у містечку Чесанові 3 лютого 1873 р. Батько його називався Петро, а мати Марія з Лукашевичів. Тиждень після народження принесли малу дитину христити до церкви в Чесанові, що була тоді дочерною Нового Села і парох о. Ігнатій Козловський охристив і миропомазав маленького Андрія. Коли Андрій підріс, ходив до початкової школи в Чесанові, в якому його батько Петро був довгі роки посадником. Батько — заможний міщанин, післав свого сина до Перемиської ґімназії. Майже кожну клясу ґімназійну Андрій кінчав з відзначенням. Хоч у родині були ще два брати: Михайло і Теофіль

(та три сестри), батько все ж таки покладав надію на Андрія, що він стане священиком. Тому батько дуже втішився, коли Андрій заявив свою охоту і волю вступити до монастиря ОО. Василіян. Батько його поблагословив і зараз же після різдвяних свят, 11 січня 1890 р., Андрій вибрався на новіціят Чину св. Василія Великого в Добромилі. Тут ще тривала реформа Чину, яку переводили ОО. Єзуїти з волі Апостольської Столиці. Тому ігуменом монастиря і маґістром новіціяту був єзуїт — о. Ґ. Щепковський. Був це чернець великих монаших чеснот, глибокого розуму, второпности і бистрий психолог, що скоро і правдиво пізнавав молодих вступників.

Андрій йому дуже подобався, бо серйозно брався до аскетичного життя, визначався бистротою ума і завжди був веселий. Це був доказ, що він задоволений з чернечого життя. Після шістьох місяців Андрій одягнув чернечу рясу і своє світське ім'я Андрій замінив на чернече Петро. Після дальшого чернечого випробування Петро склав свої перші чернечі обіти 5 вересня 1891 р., в Добромилі. Після обітів Петро студіював церковне бесідництво в Добромилі, а по році переїхав до Лаврова на студії філософії. Після двох років філософії переїхав він на богословію до Кристинополя. Напередодні Нового Року, 13 січня 1895 р., брат Петро склав свої довічні обіти (професію) в монастирській церкві в Добромилі, а після двох років, 12 вересня 1897 р., прийняв з рук єпископа Костянтина Чеховича в Перемишлі Тайну Священства. Першу Сл. Божу відправив у Добромилі, а торжественну приміцію в Чесанові, де ще жив його батько — вислужений посадник міста.

Як священик, о. Петро працював найперше у Львові в василіянській церкві св. Онуфрія. Там він проповідував Боже слово майже щонеділі й свята, слухав сповідей, провадив церковні братства й організації, а в вільних хвилинах писав або перекладав чужі релігійні твори на українську мову. Вже тоді він розумів таке поширене сьогодні апостольство пера, преси і книжки, бо він бачив цю просто тривожну недостачу релігійних книжок у нашій мові. У Львові о. Петро був також капеляном і сповідником Сестер Василіянок, а теж у Словіті. Його проповіді відзначалися передусім здоровим катол. патріотизмом.

Після трьох років о. Петра перенесли до Дрогобича, де він помагав при парафіях і деколи вибирався на місії. Не був він палким місіонером, але говорив дуже розумно і практично. Відтак о. Петра перенесено до Жовкви, де, крім парафіяльних зайнять, трудився він переважно видавництвом і письменницькою працею. Тут почувався він у своїй атмосфері, яку дуже любив. За його патріотичні проповіді зненавиділи його місцеві поляки. Тому з великим вдоволенням вивезли о. Петра

з іншими монахами до концентраційного табору в Домб'ю після українсько-польської війни.

Звільненого з Домб'я о. Петра Настоятелі, з уваги на українсько-польське напруження, перенесли 1920 р. на Закарпатську Україну, куди він дуже радо поїхав. На Закарпатті працював він майже 20 років. Найперше був о. Петро в Мукачівському монастирі на Чернечій Горі, де щойно зачинався новіціят і реформа Провінції св. Миколая. Там він помагав ігуменові — о. Є. Маліцькому і маґістрові новиків — о. Глібові Кінахові: вчив новиків української мови і викладав їм катехизм. Після двох років о. Петра призначили ігуменом монастиря в Ужгороді і директором хлоп'ячого гуртожитку. Хлопці щиро полюбили о. Петра, бо він був веселої вдачі, оповідав їм багато жартів і анекдот, в яких завжди крилася глибока моральна наука. Ми вже згадували про те, що ще в Галичині о. Петро писав або передкладав релігійні книжки на українську мову. Але в Жовкві була власна друкарня, а на Закарпатті не було тієї великої сили для просвічення народу. Побачивши в Жовкві, яким могутнім засобом апостольства є власна друкарня, о. Петро поставив собі за завдання: збудувати чи заснувати таку друкарню в Ужгороді. Отець Петро був майстер у роздобуванні грошей. Написав прохання до Апостольської Столиці в Римі, до наших Владик і деяких багатих знайомих. Діставши велику поміч від Апост. Столиці з Риму, від митр. Андрія зі Львова, який був колись ігуменом о. Петра у Львові, від Пряшівського Владики Павла Ґойдича та деяких знайомих людей, о. Петро закупив друкарські машини й устаткував друкарню, яка пізніше друкувала місячник « *Благовісник* », що був немов побратимом Жовківського « *Місіонаря* », релігійні книжки, молитовники й брошури, які переважно виходили з-під пера о. Петра. Коли друкарня вже могла сама себе утримати, а о. Петро почув, що занепадає на силах, просив Настоятелів перенести його до якогось малого монастирка. Року 1935 перенесли його на ігумена до Імстичева. Побачивши там бідну й обдерту церкву, о. Петро забрався до її віднови. Своїми проповідями притягав до церкви багато людей і в них домагався, просив і просто жебрав грошей на віднову церкви. Зібравши значну суму, доручив малювання церкви проф. Василеві Короліву Старому — чоловікові відомої католицької письменниці Наталени Королевої. Сам о. Петро давав місії народові, реколекції священикам і монахиням, виступав енергійно проти пиянства, виголошував національно освідомлюючі доповіді в читальнях, поширював релігійні видання і пресу з Ужгороду і т. п. Ця робота о. Петра для « руського народу » не подобалася мадярам, які, занявши Карпатську Україну, 1939 р., веліли йому покинути Закарпаття. Тоді Настоятелі призначили о. Петра на місійну працю до Канади.

Саме перед вибухом другої світової війни о. Петро Котович виїхав до Англії, де 11 серпня 1939 р. сів на корабель у Ліверпулі, а вже 21 серпня того ж року був у Квебеку. В Европі за кілька днів зачалася війна. В Канаді о. Котович працював найперше при василіянській парафії в Монтреалі, потім у Вінніпеґу, а вкінці у Ванкувері. Крім виконування парафіяльних обов'язків, він завжди щось писав або перекладав. Своєю симпатичною вдачею, погідним гумором і щирою працею всюди здобував собі серця людей, бо вони були дітьми того великого народу, що його він любив з глибини своєї душі і за нього страждав та скитався. Коли серцева недуга і цукриця почали дошкулювати о. Петрові, тоді Настоятелі призначили його до тихого монастиря у Ґримсбі, щоб там лікувався. Скільки раз він ліпше почувався, то завжди займався письменницькою працею. У Ґримсбі застала о. Петра смерть, смерть праведника. Праведне було його життя, такою ж була і його смерть. Коли почалося конання, до келії вмираючого зійшлися всі монахи, а о. ігумен Василь Каменецький, ЧСВВ, вділив йому останнє розрішення, оливопомазання і повний відпуст.

Серед чернечої братії 5 листопада 1955 р. о. Котович тихо упокоївся. Похорон зачався 8 листопада ввечері, а наступного дня в парафіяльній церкві Успіння у Ґримсбі Преосв. Ісидор Борецький відправив Архиєр. Службу Божу й панахиду в асисті 18-ох священиків, світських і монахів. Тлінні останки покійного перевезено до Вінніпеґу, де він колись працював при парафії св. Миколая. Там у похороні взяв участь Преосв. Максим Германюк — тоді єпископ-помічник Манітобського екзархату і 14 священиків. Прощальну проповідь виголосив о. С. Шевчук, ЧСВВ. Тлінні останки о. Котовича спочили на цвинтарі Пресв. Родини.

Отець П. Котович залишив по собі велику письменницьку спадщину: коло 50 книжок, календарів, молитовників і брошур, що їх він написав, уклав або переклав. Він зредагував три молитовники в Галичині, з яких найгарніший « Християнська Родина », і п'ять молитовників на Закарпатті. З його творів замітніші є такі оригінальні: « Дорога спасення », Ужгород 1930; « Духовний лік для хорих », Жовква 1930; « Хто, як Бог », Жовква 1930 і кільканадцять брошур. З важніших перекладів: М. Мешлєр: « Божественний Спаситель », Жовква 1921, стор. 393; Св. А. Ліґорій: « Як любити Ісуса », Жовква 1923, стор. 224; Родріґес: « О поступі в совершенстві та чеснотах християнських », Жовква 1923, стор. 240; І. Скарамеллі: « Духовний провідник на дорозі християнських чеснот », Жовква 1925, стор. 492; Ф. Скуполі: « Борба духовна », Жовква 1913, стор. 240; І. Штеґер: « Небесний вінець », Жовква 1912,

стор. 240. Коло 15 книжок перекладених з А. Штольца і кільканадцять його дрібних брошур. Дещо лежить ще в рукописах.

Отець Петро Котович був у Чині загально люблений, бо він був ченцем праведним, трудящим, умертвленим, покірним і лагідним. Одне слово: він дійсно змагався за досконалість. Він не тільки словами вчив молодших ченців побожного життя, але ще більше своїм прикладом потягав їх до життя досконалого. Завжди був веселий і мав добрий гумор, хоч не раз дошкулювали йому тяжкі фізичні терпіння. На ньому всі бачили, яка щаслива та людина, що повністю посвятилася Богові. Прикладом гумору о. Петра може бути такий факт, який дуже подобався митр. Андрієві. В перших роках свого митрополитування, митр. Андрій часто приходив до василіянського монастиря у Львові і любив заграти партію шахів з о. Петром. Одного разу, чи добровільно чи з розсіяння, о. Петро непотрібно втратив вежку. Тоді Митрополит сказав: « Ой, Петре, який ти дурний! ». А о. Петро спокійно відповів: « Але прошу Преосвященного не забути, що Петро був брат Андрія ». Це Митрополитові так подобалося, що він притиснув о. Петра до своїх грудей. Наша інтелігенція і молодь любили о. Петра за його здоровий християнський патріотизм. Але, мабуть, найбільша заслуга о. Петра є в тому, що він, поруч о. Філяса, перший у відновленому Чині послужився модерним засобом апостолування, цебто апостольством пера, преси і католицької книжки. Тому наші василіянські хроніки вдячними споминами записали на своїх сторінках письменницьку працю о. Котовича на широку скалю.

(На основі некрологу о. Е. Пащака в « *Світлі* », 1955 р., і особистого знайомства).

22. о. ОНУФРІЙ ТЕОДОР БУРДЯК

Був він найстаршим сином у родині Григорія й Ірини з дому Жук. Народився 17 січня 1871 р. в селі Літиня коло Дрогобича. Там він ходив до народної школи, відтак же до ґімназії. Дня 13 березня 1890 р. Теодор вступив до новіціяту ОО. Василіян у Добромилі. В той час (1890 рік) було 24 новиків — кандидатів на священиків-місіонерів.

Після новіціяту Теодор, що під час облечин змінив своє ім'я на Онуфрій, склав свої перші обіти 11 листопада 1891 р. і пройшов свої гуманістичні й риторичні студії в Добромилі. Потім Настоятелі перенесли його до Лаврова на перший рік філософії, а його професорами були: о. Платонід Філяс — перший василіянський Протоігумен, о. Со-

тер Ортинський — перший єпископ українців в Америці, о. Єронім Маліцький — перший після реформи ігумен у Мукачеві та 70-літній о. Єронім Островерха, що пристав до зреформованих Отців Василіян і викладав фізику й математику.

Після одного року філософії бр. Онуфрієві перервали студії і призначили його префектом інтернату в Бучачі, де з фундації ґрафа Потоцького виховувалося річно 12 хлопців. Звідси, як префект, бр. Онуфрій вислав трьох хлопців до новіціяту в Добромилі. Всі три вони були чільними членами нашого Чину: о. Яким Фещак — це пізніше широко відомий редактор « Місіонаря » і польовий духовник Української Галицької Армії, що помер на тиф в Україні; о. Марко Галущинський — науковець, літургіст і другий після о. Філяса Протоігумен Чину; о. Йосафат Маркевич — основник Марійського Товариства Молоді і пропаґатор замкнених реколекцій. По році префектури бр. Онуфрій знову вернувся до студій. Найперше, 13 березня 1896 р., склав він у Добромилі свої довічні обіти, а 23 серпня цього ж року прийняв ієрейські свячення з рук кард. Сильвестра Сембратовича, хоч не мав ще покінчених студій. Висвячення о. Бурдяка є доказом тодішньої великої потреби священиків.

Після висвячення о. Онуфрій продовжав філософічні студії у Львові, а відтак поїхав до Кристинополя на чотирорічний курс богословії під проводом ОО. Єзуїтів. Його професорами були: о. А. Вароль, о. Петро Мастай, о. С. Вєрчінський, о. В. Лев, о. С. Ліч, відомий місіонер о. Біштиґа (всі з Т. І.), а історію Церкви вчив о. Ю. Дацій, ЧСВВ. Року 1901 о. Онуфрій склав іспит з цілої філософії і богословії в Кракові перед єзуїтськими професорами.

Негайно після іспитів о. Онуфрій став парохом великої василіянської парафії в Жовкві, а за рік його призначено ігуменом монастиря в Жовкві і на цьому становищі він вибув аж до 1907 р. Тут заблистіли його небуденні адміністраторські й економічні здібнощі, бо за короткий час він збудував одну з найбільших у Галичині церкву св. муч. Партенія за 130.000 корон, оживив відпусти й празники, заснував одне з найбільших Апостольств Молитви, запровадив празник Пресв. Христового Серця, розбудував друкарню і переплетню і значно поширив видавництво релігійних книжок. (У Жовківській церкві переховувалися мощі св. муч. Партенія — сьогодні скриті).

Року 1907 о. Протоігумен П. Філяс назначив о. Онуфрія ігуменом у Кристинополі, де був дім студій василіянських богословів. Отець Онуфрій був теж професором богословії. Його виклади моральної і пасторальної були завжди ясні, а в першу чергу дуже практичні. З Кристинополя о. Онуфрій часто виїжджав на місії для народу. Був це добрий

і направду популярний місіонер. Мав сильний і дзвінкий голос, яким опановував і найбільшу товпу. Говорив грімко, палко і з перейняттям. Особливо любив говорити про вічні правди. — В Кристинополі о. Онуфрій, як добрий економ, підніс господарку монастиря: упорядкував фільварок, купив нові рільничі машини, докупив худобу і розмножив кури так, що монахи мали свій власний хліб, молоко, масло тощо.

У роках 1912-13 відіслано о. Онуфрія на відпочинок до Улашковець коло Чорткова, що славився своїми численними ярмарками, на які приїжджали торговці навіть з-за кордону. Одначе цей відпочинок тривав коротко, бо вже 1913 р. о. Онуфрія назначено ігуменом монастиря в Михайлівці над Збручем, де він був до вибуху першої світової війни. В роках 1914-18 о. Онуфрій виконував обов'язки ігумена в Дрогобичі. Перед польською окупацією виїхав до Камінця Подільського, де поробив конкретні заходи в справі будови церкви й монастиря, щоб відновити василіянську традицію в цьому місті, скасовану російською владою під час переслідування унії при кінці XVIII сторіччя. Українська влада дала Василіянам гарну плошу і п'ять мільйонів карбованців допомоги.

Тоді, в роках 1920-29, о. Онуфрій був ігуменом « княжого монастиря » в Лаврові, де відбувалися гуманістичні й риторичні виклади для василіянських монахів-студентів. Там о. Онуфрій учив риторики й гомілетики і виховав ряд учнів, що займали чи займають визначні становища в церковному житті, як нпр., митр. Амвроз Сенишин, єп. Ніль Саварин і ін. Хоч виклади о. Онуфрія мали теоретичну підбудову, то в першу чергу вони були надзвичайно практичні, бо він учив нас, як використовувати голос під час проповіді, як його модулювати, як ґестикулювати і т. п. Ми всі дуже любили, як він давав нам т. зв. « точки для роздумування », бо ті точки були короткі, ясні, логічно зв'язані в одну цілість і наскрізь практичні. Тому хоч він, як ігумен, не був нашим духовником, ми всі просили його, щоб він нам давав ті точки. Без книжки, чи записки говорив плавно, практично, не раз нас картав, давав вказівки на майбутнє священицьке життя, але завжди з батьківською любов'ю. І в Лаврові теж підніс рівень господарки, зруйнованої війною.

При кінці 1929-го року о. Онуфрій сам зголосився, як доброволець, на місіонера в Закарпатській Україні. Спочатку був у Малому Березному, звідки часто вибирався на місії, а від 1930-1939 був ігуменом монастиря в Мукачеві, де був василіянський новіціят. Там завідував великою господаркою і давав місії народові. Як мадяри зачали окупацію Закарпатської України, о. Бурдяк разом з о. президентом Августином Волошином поїхав одним автом через Румунію до Югославії.

Отець Волошин поїхав далі, а о. Бурдяк залишився в Югославії повних десять років (1939-1949). Там був він духовним провідником Сестер Василіянок у Загребі, потім в Осієку і в Шіді. Також був духовним провідником Сестер Служебниць у Руськім Керестурі, Коцурі й Микльошевцях. Одночасно о. Онуфрій завідував добрами Крижевацької єпархії покійного єп. Діонисія Нярадія. Переживши страхіття революції маршала Тіта, о. Онуфрієві вдалося після великих труднощів виїхати до Італії. Трохи відпочивши в Римі при Ген. Курії в Римі, о. Онуфрій виїхав 7 липня до Америки і 20 липня 1950 р. прибув до Нью-Йорку. Короткий час був у Ґлен Кові, відтак у Давсоні, а вкінці перенісся на постійне до Бінґгемптону, де була василіянська парафія. Хоч мав уже понад 80 років життя, то ще часто співав Службу Божу, а проповідав щонеділі і то ще з яким молодечим запалом. Тут 23 серпня 1956 р. о. Онуфрій відсвяткував рідкий ювілей 60-річчя свого священства. Але й там, у січні 1959 р., дістав частковий параліч, прийняв св. Тайни й побожно помер 22 лютого 1959 р. на 88-му році життя, 68-му році чернечого, а 63-му році священицького життя. Похоронено його в Чікаґо.

Отець Бурдяк був добрий, сумлінний і прикладний чернець, знаменитий місіонер, що переїхав Галичину, Закарпаття, Югославію і дав сотки місій, реколекцій для священиків, монахів і монахинь. При тому ж був любленим вихователем василіянської молоді і добрим професором. Але передусім був він знаменитий економ, що всюди вів раціональну і модерну господарку, збагачуючи Чин матеріяльними добрами.

(На основі статті о. Е. Пащака п. з. « 60-ліття священства Впр. о. Он. Бурдяка », в « *Шлях* », ч. 40 з 30.9.1956, і з моєї обсервації, бо це мій ігумен і професор риторики в Лаврові).

23. о. АНАСТАСІЙ ОЛЕКСАНДЕР КАЛИШ

Народився 28 березня 1875 р. в Бараніх Перетоках (повіт Сокаль). До ґімназії ходив у Львові, де звернув на себе увагу професорів своїми надзвичайними здібнощами. Як 16-літній юнак розпочав новіціят ОО. Василіян у Добромилі, 4 вересня 1890 р. Хоч був між новиками наймолодший, проте відзначався великою серйозністю і бистротою ума. Перші обіти склав у Добромилі, 1 травня 1892 р., і залишився там же на гуманістичних і риторичних студіях. Філософію студіював у Лаврові, де заблистів його спекулятивний ум, що на все домагався рацій і залізної логіки. У диспутах був неперевершений. Богословські студії про-

ходив у Кристинополі. Довічні обіти склав 28 липня 1895 р. На богословії теж був найздібнішим студентом, що майже кожний шкільний рік кінчав « максіма кум лауде ». Дня 28 серпня 1898 р. прийняв св. Тайну Священства і виїхав до Кракова ще на завершення студій, де здобув т. зв. « ґрадус », склавши іспити з цілої філософії й теології.

Після повороту перебував у монастирі св. Онуфрія у Львові, а 1902 р. став ігуменом, або — як тоді настоятеля дому студій називали — « ректором » у Кристинополі, префектом студій і професором догматики. Його виклади відзначалися прозорою ясністю і просто невмолимою логікою. Студенти майже не потребували вчитися. Як префект студій та ігумен, о. Атанасій дбав про те, щоб студенти мали все потрібне і всім присвічував прикладом точности й чернечої сумлінности.

На жаль, студенти довго не втішалися своїм улюбленим професором і ректором, бо, коли 1904 р. о. Філяса вибрано першим протоігуменом оновленого Чину, новий протоігумен покликав собі на свого першого секретаря саме о. Анастасія. Тому він негайно виїхав до Львова, де, як провінційний секретар, проживав до 1909 р. Крім секретарських обов'язків, допомагав у церкві св. Онуфрія: часто проповідав, сповідав і давав реколекції. Пориваючим проповідником, ні місіонером о. Анастасій не був, бо його проповіді, з-за стислости логіки і філософічної глибини, були надто « сухі » й тяжкі для пересічних слухачів. За те його реколекції для священиків і монахів були знамениті. В Центральному Архіві ЧСВВ у Львові збереглося кілька нотаток з нарисами його проповідей і реколекцій. Кожний нарис підкреслював якусь нову, свіжу думку й розвивав її логічно на базі Св. Письма й розумових арґументів, але ніде не було ні одного прикладу й майже ні одного порівняння. Саме тому проповіді о. Анастасія були тяжкі. Крім цього не вмів він модулювати голосом. Проповідь виходила монотонна в якійсь неприродно високій тонації.

У 1909-му році о. Анастасія назначено ігуменом « княжого монастиря » в Лаврові, де тоді приміщувалися василіянські філософічні студії. Одночасно новий ігумен викладав студентам етику. Як богословські так і філософічні його виклади відзначалися проглядною ясністю і строгою логічністю. В Лаврові почав він хворувати на легені й тому, за порадою лікарів, як тільки наставала весна, його можна було майже щодня стрінути в монастирському парку з книжкою і часословом в руках. Підгірське Лаврівське повітря скріпило його на здоров'ї.

Часи першої війни від 1914-1917 р., о. Анастасій, за порадою о. протоігумена П. Філяса, пережив на еміґрації в Австрії. Після війни 1917 р. вернувся до Галичини і став провінційним консультором. Тому

замешкав він у Львові, але не на довго, бо вже 1918 р., за української влади виїхав на Східну Україну і, разом з о. Бурдяком, робив старання в справі будови церкви й монастиря в Камінці Подільському, щоб відновити в цьому місті стару василіянську традицію з-перед касати унії.

Після несподіваної смерти другого протоігумена оновленого Чину, бл. п. о. Марка Галущинського, о. П. Філяс, як протоконсультор, управляв Чином до 1920 р. Скоро післявоєнні обставини унормувалися, о. Філяс підготовив капітулу Чину, на якій обрано (4.10.1920 р.) протоігуменом о. Анастасія Калиша.

Як усе життя о. Анастасія так і його протоігуменство було плянове, продумане й упорядковане. Після першої візитації монастирів 1921 р., о. Анастасій дійшов до переконання, що перша світова війна не тільки знищила наші монастирі матеріяльно, але — через розпорошення ченців, їх побут у війську, в концентраційному таборі в Домб'ю, при своїх родинах і т. п. — ослабила внутрішнє чернече життя, дисципліну, зберігання св. Правил і обітів. Тому новий протоігумен кинув клич: « Скріпім себе найперше внутрішньо, а тоді зможемо посвятитися ширшій апостольській діяльності ». Цей клич несеться в його першому посланні до цілого Чину з 1921 р. Цей клич він повторяв майже в кожній конференції до ченців кожного монастиря на закінчення канонічної візитації. Цей клич став головною напрямною лінією його протоігуменської діяльности.

З цією метою він звернув багато уваги на колиску чернечого життя, а саме на новіціят у Крехові тим більше, що після війни голосилося до новіціяту багато надійних юнаків на майбутніх священиків (майже 40 щороку) і на братів помічників (понад 30). Тому він замістив виховні становища найліпшими ченцями: маґістра новиків (о. М. Лиско), духовника (о. П. Демчук), соція-помічника маґістра (о. П. Пушкарський). Відтак звернув увагу на чернечі студії і доручив їх добірним професорам, які рекрутувалися вже з молодих священиків, що осягнули наукові ступні в Римі чи Інсбруці. На гуманістичних студіях у Лаврові викладали такі знамениті професори, як о. Інокентій Баґан « ходяча енциклопедія », о. Йосиф Чепіль — римський доктор, о. М. Лишак — теж римський доктор і ін. Філософію викладали: о. Петро Кисіль — колишній улюблений віцеректор Духовної Семінарії і незрівнянний викладач, о. Йосафат Лабай — римський доктор, пізніше довголітній ректор Папської Колегії св. Йосафата в Римі, о. Й. Загвійський — теж римський доктор. Філософічні студії містилися найперше в Кристинополі. Якже число студентів зросло, о. протоігумен Анастасій доручив відновити зруйнований монастир у Добромилі й туди переніс філософію, а богословські

студії примістив у Кристинополі. Професорами богословії були такі римські доктори як: о. Т. Липський, о. Й. Федорик, о. І. Луб, о. Орський, о. І. Тисовський і ін.

Впорядкувавши студії, о. Калиш узяв до уваги василіянське видавництво в Жовкві. Доручив поширити друкарню, розбудувати переплетню, впорядкувати адміністрацію. Після війни люди бажали в першу чергу молитовників. Такі молитовники як « Християнської Родини », « Молитовник українського народу », « Отче наш » і ін. розійшлися сотками тисяч примірників. Улюблений релігійний місячник « Місіонар », найперше під редакцією о. П. Філяса, а відтак о. М. Марисюка, мав майже 50.000 передплатників. Окремо виходили релігійні й аскетичні книжки. А пізніше постала т. зв. « Бібліотека релігійної освіти », « Бібліотека релігійної драми » і т. п. Великою заслугою о. протоігумена Калиша було те, що за його протоігуменства і за його дозволом, від 1924 р. почав виходити поважний науковий журнал: « *Записки Чина Св. Василія Великого* », під редакцією незабутнього о. Скрутня. Журнал був присвячений студіям історії Чину, Церкви й Сходу. При ньому була основана « Бібліотека Записок ЧСВВ », що видала 25 наукових праць.

До заслуг о. Калиша також і те зарахувати треба, що він повністю відступив о. Й. Маркевича для організування Марійських Дружин. Отець Маркевич створив « Марійське Товариство Молоді », в склад якого входили Марійські Дружини молоді; воно видавало журнали « Наш Приятель », « Вістник Марійських Товариств » та цікаві оповідання.

Від 1923 р. (300-річчя смерти св. Йосафата) Чин знову включився в великий місійний рух. Після війни наш нарід знов відчував сильний голод Божого слова. Тоді о. Калиш іменував окремого настоятеля місій, яким був звичайно кожночасний секретар протоігумена. Передусім у час великого посту роз'їжджалися на місії такі старі місіонери як: о. О. Бурдяк, о. М. Повх, о. С. Соколовський, о. Й. Пеленський, о. Т. Галущинський, дуже популярний був тоді о. Лев Манько, о. М. Пелех, о. П. Жупанський, о. М. Марисюк, о. С. Решетило, о. К. Полішко, о. М. Гринькевич. А до них уже долучувалися молодші місіонери, як о. Й. Лучинський, о. Й. Чепіль, о. А. Трух і ін. Похвальною новістю були тоді окремі реколекції для інтелігенції, а згодом т. зв. « замкнені реколекції » для молоді, якими проводили передусім о. Й. Маркевич, о. Й. Скрутень, о. Т. Галущинський та інші.

Ще 1921 р. о. Калиш їздив на канонічну візитацію василіянських місійних станиць у Канаді і в Бразилії. В початках свого протоігумен-

ства о. Калиш взявся за реформу василіянських монастирів на Закарпатті. Вже 1920 р. вислав туди о. Єроніма Маліцького, як настоятеля. А цей до трьох років зорганізував у Мукачеві на Чернечій Горі окремий новіціят, якого першим маґістром став о. Гліб Кінах. Пізніше туди приїхали й інші Отці, як ось: о. П. Булик, о. П. Котович, о. М. Калинець і Закарпаття швидко розвинулося в окрему провінцію.

Отже за протоігуменства о. Калиша наш Чин помітно розрісся. Не дивно, що капітула в Добромилі 1926 р. вибрала о. А. Калиша протоігуменом удруге.

У часі другої каденції о. Калиш дальше ревно працював над скріпленням Чину. Їздив, візитував монастирі, видавав послання, напоумляв і заохочував. Крім цього належав він до Міжєпархіяльної Літургічної Комісії, де мусів брати участь у частих засіданнях, а якийсь час був її головою. Вивчав українську мову і з цієї причини пренумерував мовний журнал « Рідна мова » — під редакцією проф. І. Огієнка. А в вільних хвилинах перекладав з німецького М. Мешлєра Т. І.: « Пресв. Діва Марія. Її чудесне життя і блаженне Успіння », що вийшло друком у Жовкві 1926 р., стор. 200.

Десь у тому часі почав відчувати гострі болі серця. У 1927 р. лікарі ствердили сильну « анґіну пекторіс » і радили сповільнити темпо праці та більше відпочивати. Коли чувся дуже втомлений, виїжджав на кілька тижнів до монастиря в Заваллі, коло Михайлівки над Збручем.

Хоч був ослаблений, хотів ще сам особисто перевести візитацію зокрема ж монастирів, в яких були студії. З початком вересня 1930 р. звізитував ще дім богословських студій у Кристинополі. На закінчення тієї візитації дістав сильний атак серця. Після кількох днів відпочинку, лікар дозволив йому виїхати до Львова, де 13 вересня 1930 р. дістав другий атак серця і нагло помер.

Мав дійсно величавий похорон, що його супроводили два Владики: Йосафат Коциловський — ординарій Перемишля й Іван Бучко — тоді єпископ-помічник у Львові. Співав хор василіянських богословів з Кристинополя. У похороні взяли участь ігумени майже всіх монастирів, багато монахів, світських священиків. Зворушливу надгробну проповідь виголосив Преосв. І. Бучко.

Отець Анастасій Калиш мав усі дані доброго настоятеля: бистрий ум, второпність, розсудливість, відвагу рішень й організаторський розмах. Мав особливий дар зв. « донум ґубернанді ». Як найвищий Настоятель Чину був дуже справедливий. У потребі вмів звернути увагу й настоятелеві та признати рацію підвладному. На перше місце ставив духовно-аскетичне життя, відтак студії, а вкінці апостольську працю.

Помітно скріпив Чин внутрішньо, а Бог видимо йому благословив. Замітна була в нього набожність до Христового Серця і Матері Божої. Урешті ж він був завжди справжнім сином св. Василія Вел. та мав окремий пієтизм до св. свящ. Йосафата.

24. о. ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИР ГРАДЮК

Він народився 16 липня 1872 р. в Кристинополі, поблизу Сокаля. До ґімназії ходив у Сокалі. Після четвертої кляси ґімназійної, як 18-літній юнак, розпочав новіціят ОО. Василіян у Добромилі (16.9.1890), що його вели ще ОО. Єзуїти. Вже як новик визначався особливою любов'ю молитви, скрупулятністю в духовних вправах, а передусім замилуванням до спільної молитви в хорі. Швидко опанував теорію церковної музики, добре читав церковні ноти, а тому, що мав гарний міцний голос, став провідником церковного хору і ним залишився і в часі студій. Перші обіти склав 4 серпня 1892 р. і після них далі залишився в Добромилі для закінчення ґімназійних і риторичних студій. Філософію закінчив у Лаврові, а 18 серпня 1895 р. склав довічні обіти і поїхав до Кристинополя на студії богословії під проводом ОО. Єзуїтів. Ієрейські свячення прийняв 28 серпня 1898 р., а згодом знову поїхав на завершення студій до Кракова.

Після повороту найперше помагав при парафії в Жовкві, а 1901 р. став ігуменом у Лаврові. Бачив, що теперішній монастир дуже старий, невигідний, а такий малий, що не може помістити всіх студентів. Тому, за благословенням Настоятелів, узявся за будову нового монастиря. І там заясніли небуденні адміністраторські й економічні таланти о. Віталія. Тому, що Лаврівський монастир мав великі ліси, о. Віталій продав кільканадцять гектарів лісу, заснував тартак, який різав дерево на дошки, а дошки продавав. І так призбиравши помітну силу грошей, зачав будову одноповерхового монастиря. По кількох роках був готовий просторий і модерний монастир. Серединою монастиря тягнувся довший коридор, а по обох боках були келії: просторі, високі, з великими вікнами. В ніякому монастирі василіянські студенти не мали таких ясних келій. Просторі були теж викладові залі й бібліотека, а інші убікації модерно устатковано. Каплиця ж настроювала й заохочувала до молитви.

Щоб о. Віталій влаштував як слід новозбудований монастир у нутрі, 1905 р. його потверджено ігуменом удруге, і в Лаврові він перебував до 1909 р. За час другої каденції о. Віталій умеблював монастир, розмалював каплицю, в клявзурі влаштував для студентів гарний парк,

а в ньому зробив кругольню і штучний ставок, щоб у зимі студенти мали де совгатися. З уваги на історичні пам'ятки Лаврова (т. зв. княжі домовини і псевдограмоти князя Лева), Лаврів часто відвідували наші науковці. Під час наших студій (1924-26) відвідував нас пізніший академік, вчений і поет Василь Щурат, що грав з нами в круглі, а пізніше довше перебував Микола Голубець, що тоді писав свою історично-археологічну студію п. з. « Лаврів », яку помістив у « Записках ЧСВВ » (том II). Найбільшою радістю для нас студентів був приїзд митр. Андрія Шептицького, що тоді вже ходив на милицях. Був час вакацій. Тому зараз після Служби Божої і сніданку Митрополит виходив з нами до парку і майже до самого обіду оповідав нам цікаві речі про початки реформи, про таких наших місіонерів як: о. В. Кулик, єп. Ортинський й ін. Пополудні Митрополит був з нами на Вечірні і Повечір'ї, а відтак знов у парку оповідав нам про долю наших емігрантів у різних країнах поселення, про потребу місіонерів, говорив і про деяких політичних провідників, нпр. з великими похвалами висказувався про д-ра Євгена Олесницького.

Року 1909 о. Віталія перенесено на ігумена до Жовкви, де він упорядкував фільварок та взявся до внутрішнього влаштування великої церкви, яку недавно збудував о. О. Бурдяк, але всередині вона була майже порожня. Треба було престолів, доводилося подумати про малювання такої великої церкви, згодом же й про іконостас. Серед тієї праці вибухла перша світова війна 1914 р. і припинила працю. Галичину зайняли росіяни і почали вивозити т. зв. закладників у глибину Росії. Тому, що ігумен монастиря ОО. Василіян у Жовкві був визначною особистістю, росіяни 1915 р. заарештували о. ігумена Градюка й вивезли його на Сибір. Доводилося йому терпіти голод, холод і різні впокорення в різних православних монастирях і в'язницях.

За три роки заслання о. Віталій одного разу так тяжко захворів, що прийняв останні св. Тайни і приготовлявся на смерть. Але ще не старий і здоровий організм переміг недугу й о. Віталій вернувся до сил. Коли ж у Росії вибухла революція 1917 р., всі засланці дістали право повороту до своїх країн. Після трудної одномісячної подорожі, полученої з різними прикрощами, о. Віталій добився з початком 1918 р. до Львова. Після короткого відпочинку, з волі Настоятелів, поїхав до Крехова в характері ігумена. Крехівський монастир був зруйнований, ограблений і мав уеього кількох старих і хворих ченців, бо новиків і молодших ченців вивезено до концентраційного табору у Домб'ї. Отець Віталій з питомим собі адміністраторським хистом забрався до відновн руїн. У короткому часі так відреставрував монастир і церкву, що

коли новики вернулися з Домб'я, мали все потрібне для дальшого ведення новіціятського випробування і студій. Тоді почали приймати й нових кандидатів на новіціят.

Коли після українсько-польської війни в Галичині настав зглядний спокій, чернеча капітула 1920 р. вибрала протоігуменом Галицької Провінції о. А. Калиша, а о. В. Градюка — його заступником, тобто протоконсультором, одночасно ж і прокуратором Провінції. Він замешкував у Львові, бо о. протоігумен Калиш поїхав на довшу візитацію заморських провінцій. Як заступник протоігумена полагоджував усі протоігуменські справи, а в неділі й свята помагав у церкві св. Онуфрія. Але тільки слухав св. сповідей, бо проповідником не був. За все своє життя виголосив лиш одну проповідь, яка ввійшла в василіянське прислів'я: « Про духовного шкідника », тобто про згіршення. Одначе й тієї проповіді не докінчив. Мав якесь невідоме недомагання горла: при всіх прилюдних виступах його навіщали якісь корчі горла, що не дозволяли йому говорити, але співав добре, з умінням і грімко.

Хоч сам був уже старий, то мав такий звичай, що інших, навіть молодих студентів, називав старими. « Єй видиш, старий, так не можна робити » — це була його найгостріша осторога. Сам був скрупулятний у проказуванні Часослова і стосовно інших мав скрупули щодо того. Коли чернець перетомлений цілоденною працею в неділю просив о. Віталія звільнити його сьогодні з проказування Часослова, то він звичайно казав: « Єй видиш, старий, то як уже конечно треба, то я тебе звільняю, але для безпечности таки відмов ». При своїй ощадності, яку дехто називав скупістю, заощадив більшу суму грошей і за неї хотів збудувати друге крило Львівського монастиря за дзвіницею, в напрямі станції Підзамче, і там мала бути модерна « Центральна Бібліотека ЧСВВ ». Але з приходом большевиків 1939 р. гроші в банках здевалювалися.

Після смерти протоігумена о. Калиша, коли капітула в Добромилі вибрала першим Архимандритом оновленого Чину о. Д. Ткачука, протоігуменом Галицької Провінції став о. Стефан Решетило, а о. Віталій став знову протоконсультором, і 1931 р. також ігуменом у Жовкві. В кількох роках розбудував він модерно досі малий Жовківський монастир так, що незабаром у ньому могла жити навіть частина богословів. Також уміло й модерно розбудував друкарню, в якій, з огляду на потребу світла, цілу одну стіну споруджено зі скла. Одночасно о. Віталій доручив розмалювання просторої церкви Христового Серця професорові Юліянові Буцманюкові, який протягом вісьмох років її оздобив по-мистицькому в візантійсько-українському стилі. Це був перший досі

найбільший архитвір проф. Буцманюка. Перед війною професори Краківської мистецької академії часто приїжджали зі своїми учнями до Жовкви і довгі години студіювали цей мистецький архитвір.

Одначе 1935 р. о. С. Решетило уступив з протоігуменства, а Жовківська капітула того ж року обрала протоігуменом о. Віталія Градюка вже в похилому віці, бо на 63-му році життя, що й часто занепадав на здоров'ї. Мабуть тільки раз спромігся він звізитувати всі монастирі, як 1939 р. вибухла друга світова війна. Першу большевицьку окупацію 1939-41 р. о. Віталій пережив дуже тяжко у Львові. При тодішньому браку харчів він не міг зберігати приписаної дієти. Крім цього, хоч ОО. Василіяни мусіли віддати свій монастир і бібліотеку при вул. Жовківській у Львові Українській Академії Наук, а собі залишити всього кілька келій при кухні, до т. зв. Інституту Історії України в монастирі часто впадали різні комісії і ревізії та викидали ченців з їхнього монастиря. Треба було тікати на місто, або тинятися по чужих людях, але про чужих т. зв. завбуди негайно повідомляли НКВД. Молодші ченці переносили це легше, але старому й хворому о. Віталієві доводилося тяжче. Тоді багато помагав нам голова Інституту Історії України, академік і проф. Іван Крип'якевич.

З приходом німців до Львова 1941 року трохи полегшало, але харчева справа погіршилася. Як Галичину прилучено до Генерального Ґубернаторства і поїзди почали курсувати майже нормально, о. протоігумен Віталій вибрався на візитацію головно василіянських осередків за Сяном. Василіяни дістали тоді до обслуги три парафії на Лемківщині: в Боську, Вороблику Королівськім і в Чистигорбі. Отець Віталій відвідав їх і дав потрібні зарядження.

Коли 1944 р. большевики вдруге вернулися до Галичини, о. Віталій, немов передчував, що його чекає, часто повторяв: « О, як я хотів би нагло вмерти ». Коли в травні 1945 р. заарештували всіх наших Владик, тоді скасовано василіянський монастир у Львові, монахів розігнано, а протоігумена о. Віталія вивезено вдруге на заслання на Сибір. Ледве живий він карався по різних таборах, але був такий хворий, що переважно лежав у таборових шпиталях. Так натерпівся він понад 14 років, а 1958 року майже мертвого привезли його до Львова, до рідного брата Богдана. Там він уже з ліжка не вставав і помер 30 серпня 1961 р. Добрі люди подбали про гарний пам'ятник на його гробі на Личаківському цвинтарі.

Отець Градюк — це чернець глибокого духа молитви і чернечих чеснот, батьківський настоятель, добрий адміністратор, а передусім знаменитий економ, що багато причинився до наладнання економії

Чину, зруйнованого першою світовою війною. Але в першу чергу о. Градюк — це ісповідник віри, що відбув два довгі й важкі заслання на Сибір, а залишився вірний Христові, Його св. Церкві і Чинові св. Василія Вел.

(На основі Каталогів Чину, оповідання Родини в Канаді й особистого знайомства. Дев'ять років ми жили під одним дахом у Львові).

ПОКАЖЧИК ІМЕН

ВАСИЛІЯН І ВАСИЛІЯНСЬКИХ ДОМІВ Й ОСІДКІВ ВІД РЕФОРМИ

(як теж провідних Отців Т.І.)

А

Амстердам, рез. 284.
Андрейчук В., о. 290.
Апостолес, м. 248. 296-7. 299-305. 449.
Асторія, рез. 271-2. 276. 281. 283-4.
Аякі Е., о. 144. 215. 220.

Б

Бавдісс А., о. Т.І. 70. 84-85. 128. 435.
Баґан І., о. 101. 119. 231. 515.
Байрак В., о. 109. 124.
Бальцар П., о. 117. 123. 250. 256. 263.
Бапст А., о. Т.І. 70. 84. 86. 127-8.
Барабаш Р., о. 312-3.
Бараник В., о. 175. 177-8. 196. 271. 412.
Бараник С., о. 114. 118.
Бедфорд, рез. 36. 279.
Бенедик І., о. 235. 278.
Березовський Л., о. 97. 100. 114. 140. 329. 341. 449. 485. 491.
Беріссо, рез. 296. 298-303, 305.
Бжуховський К., о. 83. 243-5. 248. 258. 260. 262. 295. 305. 424. 482.
Бирнсайд, рез. *див.* Чікаґо.
Біксад, м. 140. 141. 143. 162-3. 209-220. 413.
Білик Є., о. 206.
Білинський М., о. 117. 313.
Бінґгемптон, рез. 272. 276. 281. 283-4.
Бобрецький Є., о. 102. 124.
Боднар П., о. 174. 195. 201.
Борис П., о. 114. 124. 127.
Боронява, м. *див.* Хуст-Боронява
Босько, рез. 119. 521.
Бронкс, рез. 271. 276. 281. 283-4.
Будний Г., бр. 244. 259-260.
Буенос Айрес, рез. м. 297-303.
Бужара С., бр. 95. 141. 142.
Букова, рез. м. 68. 80. 105. 116. 121.
Букова Гірка, м. 227. 233. 234.
Булик П., о. 95. 141-4. 146. 148. 150. 158-160. 162. 229. 230. 236-9. 517.
Бурдяк О., о. 143. 146. 510-516. 519.
Бурко В., о. 241. 258.
Бучач, м. 60. 62. 66. 79. 91. 95. 106. 116-7. 122-3. 364. 395. 447. 454. 465. 492. 496. 511.

В

Ваврик В., о. 197. 275. 293.
Ваврик М., о. 147. 293. 332. 335-6. 345.
Ванкувер, рез. 192-4. 509.
Варшава, м. 36. 54. 104-6. 118. 124-5. 308-310. 312-4. 316-7. 321.
Великий А., о. Протоарх. 120. 175. 279. 331-2. 334-7. 345. 437-8. 450. 451.
Великий Бичків, рез. 161.
Венґожево, рез. 318. 322.
Верета П., бр. 251. 257.
Вест Айсліп, рез. 283. 284.
Вест Пулман *див.* Чікаґо.
Вестон, м. 189-191.
Височанський К., о. 298.
Вишошевич (Вішошевич) І., о. 95. 97. 344.
Вінніпеґ, рез. м. 173. 180. 185-7. 498-9. 501. 509.
Войнар М., о. 277, 288. 293. 335-7. 345.
Волинець Р., о. 501. 505.
Волошиновський М., о. 223-4.
Вороблик, рез. 114. 521.
Воррен, рез. 280. 284. 287.

Г

Гавкалюк О., о. 282.
Гайдудороґ, рез. м. 160. 169. 221-3.
Гайдук В., о. 309. 312. 316.
Галабарда Й., о. 298. 300.
Галущинський М., о. 89. 94. 99. 127. 436. 475. 511.

(*м.* = *монастир*; *рез.* = *резиденція*)

Галущинський Т., о. Архим. 95-97. 101. 109. 114. 115. 227. 330. 331. 334. 337. 344. 437. 516.
Гарасимович І., о. 244. 484.
Геґедіш Я., о. 224. 225.
Гемпстед, рез. 272. 276. 283-4.
Гемтремк, м. 40. 279. 280. 284-5. 287-8.
Главач М., о. 228. 230. 235-6.
Голик С., о. 231. 250. 277.
Голиш К., о. 143. 144.
Головацький Р., о. 293. 301. 304. 336.
Головецький Д., о. 97. 100. 275. 288. 329. 337. 341. 342.
Головка М., о. 114. 504-6.
Гомічко Й., о. 237.
Горішний М., о. 196. 287. 289. 293.
Горняк А., єп. 278. 288. 289.
Городло, рез. 105. 112. 436.
Горощук С., бр. 83. 244. 468. 482.
Готра І., о. 101. 123-4. 313.
Гошів, м. 91. 103. 117. 122-4.
Грабівець, рез. 105. 112. 436.
Градюк В., о. 95. 101. 118. 121-2. 124. 127. 518-522.
Гура М., о. 83. 171. 173. 176. 181-7. 195. 198-9. 496-7. 501.
Гриневич І., о. 113.
Гучко П., о. 229-230. 234-6. 238-9.

Ґ

Ґавліч В., о. 285. 290. 292-3.
Ґлен-Ков, м. 175-6. 189. 274. 276. 281-2. 289. 291. 513.
Ґнесько М., о. 196. 198. 206. 332. 337.
Ґойдич П., єп. 120. 143. 148. 151. 158. 229. 232. 234-6. 238-9. 438.
Ґримзбі, м. рез. 176. 187. 188-9. 509.
Ґродський Й., бр. 90.
Ґулович К., о. 265.

Д

Давида А., о. 73. 83. 90. 340. 341.
Давсон, м. 176. 274-7. 281. 289. 291.
Дацишин Й., о. 309.
Дацій Ю., о. 77. 80. 82. 90. 464-7. 470. 511.
Дацюк М., о. 175. 179. 196. 206.
Демчук П., о. 83-84. 90-91. 93. 95. 105. 112. 339. 340. 344. 438. 515.
Джиґолик Д., о. 196.
Джиґолик Л., о. 184.
Дидик С., о. 83. 170. 171. 173. 174. 176. 179. 181-3. 186. 192. 195. 197-8. 202. 277. 472. 496.
Дирда М., о. 197-8. 288. 293. 312.
Добко Т., о. 177-9. 193. 201.
Добромиль, м. 33. 34. 48. 54. 59. 68. 70. 73. 84. 85. 87. 100. 101. 106. 112. 117. 122. 348. 350. 359. 358. 363. 373-5. 379. 382. 387-9. 393. 397-403. 477. 496. 500-1. 504. 507. 510-1. 513. 515. 517-8.
Долгий Л., о. 143. 144. 162-3. 218. 418.
Дрібненький В., о. 190. 196. 205.
Дрогобич, м. 60. 62. 79. 122. 364. 447. 501. 507. 512.
Дуб О., о. 298. 304.
Дудаш В., о. 162-3. 218. 222. 224-5. 418.
Дудаш М., єп. 120. 142-3. 146. 151. 223-5.
Дякович С., о. 173-4. 196. 200.

Е

Едмонтон, м. 40. 173. 180. 182-5. 498.
Ердеї Й., о. 226.
Євчак М., о. 142. 161-62, 222. 224.

Ж

Жан Й., о. 188. 201. 448.
Жаткович Д., о. 144. 223.
Жидан Ю., о. 174. 194. 196.
Жовква, м. 78. 82. 84. 93-4. 96-7. 106-8. 112. 118. 122-3. 389. 392. 449. 472. 475. 479. 480. 506-7. 511. 516. 518-520.
Жуковський Д., о. 69. 72. 77.
Журавецький С., о. 177. 267-8. 270. 271. 274.

З

Заваля, рез. 104-5. 121. 517.
Загвійський Й., о. 311. 515.
Загреб, рез. 97. 107.
Засійбіда О., о. 286.
Заячівський Й., о. 95. 100. 248. 329. 330. 337. 343. 476.

Зінько В., о. 256-258.
Золочів, м. 91. 103. 115.

І

Іваї, рез. м. 250. 252-3. 260-262. 302.
Іванишин Т., о. 297-9. 312.
Іванів М., о. 250. 252. 256. 258.
Іванців Л., о. 340. 344.
Ільчатин Н., бр. 313-4.
Імстичів, м. 141. 143. 508.
Ірасема, рез. м. рез. 243-4. 248. 252-3. 260. 262-3. 482.

К

Калинець М., о. 146. 157. 161. 230. 517.
Калиш А., о. 73. 86. 94. 96. 97. 100. 114. 127. 141. 145. 174. 214. 245. 246. 326. 436. 475. 484. 513-8. 520.
Каменецький В., о. 175. 196-7. 269.
Камінський Й., о. 109. 233.
Камінський М., о. 250. 252.
Кампо Моврон, рез. 260. 263.
Кандюк П., о. 73. 100. 329. 344.
Канющак Й., о. 344. 438.
Каровець М., о. 66. 96. 114. 230. 353.
Карплюк О., о. 297-301.
Катрій Ю., о. 175. 293.
Качмарський Л., о. 118.
Кащук Д., о. 301.
Кізима С., о. 77. 82. 242-3. 254. 256. 258-262. 468. 481-2.
Кінах Г., о. 95. 96. 141-3. 145-6. 159-161. 228-232. 235. 249. 276. 282. 292. 297. 299. 301. 311. 329-331. 334. 345. 411. 413. 420. 422. 425-8. 437. 508.
Кішпешт, рез. 224.
Кисіль П., о. 95. 114. 515.
Клачинський В., бр. 118.
Клуж, рез. 219. 220.
Ковалик В., о. 293. 297-300. 304. 312. 331. 336.
Когут М., о. 175. 276-7. 281. 301. 330. 336. 343. 412.
Козаневич О., о. 113. 114.
Колобжеґ, рез. 318. 322.
Колляр С., о. 269. 272.
Корчаґін К., о. 258. 332. 335. 345.
Котович М., о. 246. 296. 302.
Котович П., о. 114. 142. 143. 151. 155-6. 506-510. 517.
Коциловський Й., єп. 93. 94. 108. 429. 475-6.
Коциловський Я., о. 244-5. 248. 260. 296. 302. 424. 448. 484. 485. 517.
Крайчий П., о. 250. 259.
Кралицький М., о. 144. 227.
Красний Брід, м. 157. 227. 236.
Краснопуща, м. 88. 112.
Крет Н., о. 228. 230. 233-5. 239.
Крехів, м. 59. 73. 78. 80. 85. 92. 93. 95. 96. 106-8. 116-7. 121-4. 121-4. 389. 393. 447. 449. 475. 493. 496. 504-6. 515. 519.
Кривий Є., єп. 250. 259.
Крижановський Н., о. 83. 171-9. 181. 186. 192. 195. 200. 267. 269-271. 273. 275. 409. 496-7. 499. 503-5.
Криницький Р., о. 114. 244-5. 255. 257. 259. 484. 486.
Кристинопіль, м. 77. 85. 88. 89. 105-7. 117-9. 122. 124-5. 308. 310. 315. 478. 480. 496. 504. 507. 511-2. 514-8.
Кузмяк Й., о. 229. 230. 232. 234-5. 237-240. 278. 291. 344.
Кузмяк С., бр. 229. 230. 235.
Кулибаба А., о. 119. 125. 231. 311-2. 321.
Кулик В., о. 72. 453-4. 519.
Купранець О., о. 201. 205. 206.
Курило С., о. 184. 196. 198. 199. 201.
Куритиба, рез. м. рез. 244. 248. 253. 260. 262.
Куритиба-Студіюм, м. 253. 260. 262.
Кучинський Т., о. 249. 251.

Л

Лабай Й., о. 101. 297. 330. 341-3. 345.
Лаврів, м. 48. 60. 62. 72-73. 76. 102-3. 106-8. 116. 119-121. 124. 447. 449. 478. 495. 504-7. 510. 512-5. 518-9.
Ладика В., єп. 90. 171. 176. 186. 188. 193. 195-6. 198. 203.
Леґеза Т., о. 144. 450-1. 224. 269.
Лєдуховський В., о. Т.І. 86. 87.
Ликій І., о. 163. 222.
Лиско М., о. 246-8. 251. 333. 424. 438.

Лозинський А., о. 73. 83. 339. 340. 478.
Ломніцький Є., о. 72. 73. 78-82. 90. 91. 109. 112. 453. 460-464. 470.
Лонґ Айланд Ситі *див.* Асторія.
Лончина М., о. 72. 80. 84. 86. 99. 114. 470. 477-481.
Лотоцький І., єп. 274-5. 277. 280-1.
Луб І., о. 124. 516.
Лукань Р., о. 47. 114.
Лучинський Й., о. 95. 516.
Львів, м. 48-52. 55. 57-59. 67. 73. 77. 81. 94-95. 106-8. 110. 116. 118. 449. 478-9. 496. 507. 511. 514-5. 520-1.

М

Маґур І., о. 228. 230. 235. 293.
Майка І., о. 296. 298-9. 305.
Маків, рез. 223. 225.
Максим Ат., о. 143-4. 146. 158. 160. 162. 209-214. 216. 218-220. 415-8.
Маланяк І., о. 251. 264.
Мале Березне, м. 141. 143. 147. 152. 162. 493. 512.
Маліцький Є., о. 73. 80. 86. 89. 95. 141. 143. 151. 456-9. 508. 511. 517.
Мальчинський Й., о. 438.
Ману Л., о. 144. 211-2. 215-6. 219. 416.
Марина Ю., о. 163. 212. 216. 218-220. 416. 417.
Марисюк М., о. 113-4. 124. 516.
Маріяповч, м. 92. 140. 141. 143. 151. 153. 157. 162-3. 218. 221-2. 225. 449.
Марків М., о. 177, 268. 270. 271. 274. 277. 281. 283. 289. 290. 292.
Манько Л., о. 109. 516.
Маркевич Й., о. 95. 108. 339-340. 345. 511. 516.
Мартинець Й., єп. 246. 249-252. 257-9. 331. 335. 343. 384-5.
Мартинюк А., о. 83. 242-3. 254. 259. 467-9. 482.
Мартинюк П., о. 95. 102. 114. 462-3. 476.
Матаван, рез. 36. 226.
Махняк М., о. 243. 254.
Маямі, рез. 284.
Межилабірці, рез. 229-235. 238. 240.
Мезев (Міґуц) Т., о. 160.
Мельник В., о. 256. 263.
Мельник Р., о. 187.
Мельничин Ю., о. 297-8. 300. 302.
Мигова Воля, рез. 308. 316.
Микола, м. 162. 164. 212. 216-7. 219-220. 413.
Миськів П., о. Протоарх. 119-120. 231. 235-6. 302. 328-332. 337. 418.
Миськів (Савенко) Х., о. 152. 155. 158. 250. 254. 256. 437. 483.
Михайлівка, м. 79. 91. 104-5. 121. 506. 512. 517.
Мицельський М., о. Т.І. 71. 84. 127. 129. 497.
Мойсей, м. 162-4. 210-211. 216-7. 219. 220. 413.
Мондер, м. 38. 172-181. 189. 281-2. 449. 472. 497. 499. 500-1. 503.
Мондик А., о. 163. 218.
Монтевідео, рез. 303.
Монтреаль, м. 187-8. 509.
Мотринець В., о. 143. 144.
Мудрий С., о. 332. 337-8. 344-5.
Мукачів, м. 141-3. 147. 153-4. 157. 159-161. 218. 228. 449. 458. 508. 511. 517.

Н

Навроцький В., о. 228. 230. 232.
Назарко І., о. 93. 108-9. 196. 198. 201. 205-6. 293. 331. 335. 343. 451.
Нижник Й., бр. 95. 141. 142.
Нюнька П., о. 117. 123. 300-301.
Нью-Йорк, м. 40. 177. 270-272. 276-7. 283-4. 286-7. 290.

О

Обера, рез. 298-9. 302-3. 305.
Обрежа, м. 213. 215. 217-220. 415.
Олеар П., о. 229-239.
Олеськів І., бр. 314. 321.
Оломовц, рез. 118-120.
Орський О., о. 344. 516.
Ортинський С., єп. 73. 77. 80. 90. 109. 139. 176. 226. 448. 455-6. 470. 474. 481. 511. 519.
Осипанко Й., о. 213. 319. 320.

Осінчук П., о. 244-5. 251. 261.
Островерха Я., о. 72. 77. 84. 511.
Оттава, м. 175-6. 187. 191-2.

П

Павловці, рез. 232.
Пасіка П., бр. 155. 229-230. 232.
Пато Бранко, рез. 260. 264.
Патрило І., о. Протоарх. 120. 297-8. 331-2. 335-6. 313.
Пащак Е., о. 196. 206. 277.
Пащак П., о. 277. 287. 290.
Пекар А., о. 278. 288-9. 293. 335-6.
Пелех М., о. 114. 124. 516.
Перемишль, м. 91. 103. 105. 118-9. 124-5.
Підгірці, м. 88. 122.
Підскальний В., о. 179. 196. 198.
Пікада Ґалісіяна, рез. 298-9.
Пінськ, рез. 112.
Пітанґа, рез. 260. 263-4.
Пйотровський А., о. 57. 58. 126.
Повх М., о. 95. 109.
Погоня, м. 91. 103. 116. 122.
Поливка Д., о. 93. 185. 266.
Понта Ґросса, рез. 260. 263.
Поп А., о. 144. 209-220. 415-6. 418.
Поп Л., о. 209-212. 220.
Попович І., о. 203-4. 292.
Поташ М., о. 228. 230. 234-5. 237. 239.
Посадас, рез. 302. 303.
Прага, рез. 120. 235.
Прийма Й., о. 249-252.
Прислоп, м. 209-211. 218. 415.
Пришляк І., о. 92. 114.
Прудентопіль, м. 38. 82. 83. 242-8. 251-3. 256-7. 260-261. 424. 449. 468. 482-3. 485-6.
Пряшів, рез. м. 234-239.
Пушкарський П., о. 309. 310. 312-3. 319. 321. 515.

Р

Решетило С., о. 97. 100-1. 109. 119. 121. 127. 148-151. 230. 248. 516. 520-1.
Рим, м. 36. 97. 106. 176. 246. 282. 323-337. 406.
Рим-Колеґія, 39. 89. 97. 107. 338-345.
Ричкун, І., о. 271. 286.
Роґа Й., о. 158. 246. 249-252. 258-9. 331-2. 345.
Роман Ю., о. 124-5.
Романик Й., о. 123. 312-3. 319. 321.
Романович М., о. 177. 189. 196. 201. 205. 500.
Ронкадор, рез. 260. 263.

С

Сабол С., о. 156-7. 161. 228-239. 278-9. 292-3. 418. 420. 421.
Саварин Н., єп. 177. 196. 304. 306. 512.
Сай Є., бр. 459-460.
Сан-Павло, рез. 260. 264.
Сарніцький К., о. протоіг. 34. 60. 61. 63-66. 68. 69. 77. 325. 355-7. 364. 367-9. 374-5. 377. 381-2. 389. 390. 392-3. 395-6. 401. 433. 448.
Свірський Н., о. 196. 205. 206.
Сенишин А., єп. митр. 177. 268-271. 284. 512.
Сенюта В., о. 246-8. 252. 424.
Сеньківський Я., о. 109. 118.
Сімків К., о. 244. 482.
Скиба Т., о. 144. 150. 269.
Скрутень Й., о. 34. 95. 96. 114. 429. 450. 516.
Слобода Б., о. 179. 187. 193. 196. 199. 201.
Соловій М., о. 175. 201. 205. 293.
Сорока В., о. 175. 192. 196.
Станиславів (Івано-Франківськ), м. 104-5. 120.
Станканинець А., о. 162. 418.
Станканинець М., о. 151. 268-9.
Старґард Щецінський, рез. 317-8. 322.
Старе Курово, рез. 313. 316. 319. 321-2.
Стех В., о. 72. 91. 226. 455-6. 470.
Строцький А., о. 83. 170-171. 173. 181-2. 472. 496.
Струк Л., бр. 246. 257. 259.
Сучко М., о. 228. 230. 235.

Т

Теодорович Е., о. 114. 195. 266-8. 273. 285. 291-2. 333.

Теодорович П., о. 95. 96. 101. 114. 118-9. 124. 326. 438.
Тернопіль, рез. 80.
Тимочко І., о. 171. 173. 176. 195. 197-8. 498. 500-4.
Тимочко Й., о. 188. 195.
Тимчук Є., о. 114. 119. 123-4. 231.
Тисовський І., о. 80. 84. 85. 95. 516.
Титла А., о. 244. 482.
Ткачук Д., о. Архиман. 40. 73. 77. 85. 86. 89. 94. 97. 99. 100. 127. 145. 161. 230. 246-8. 267. 273-5. 324-5. 327. 329. 341. 404. 406-7. 409. 413. 415. 418. 420. 423-4. 429. 436. 467. 470. 520.
Торокані, м. 55. 57. 58. 112.
Торонто, м. 38. 187. 189. 190. 449.
Требишів, м. 234-6. 238. 240.
Трух А., о. 177. 196-8. 201. 204-9. 293. 516.
Турда, рез. 217. 219. 220.
Турковид Є., о. 244-5. 247. 249. 259. 260-1. 296. 298. 424. 484.
Тшеб'ятів, рез. 318. 322.

У

Ужгород, м. 38. 140-1. 143-4. 146-7. 152. 155. 157-161. 228. 449. 508.
Улашківці, м. 79. 91. 116. 122. 386. 389. 512.

Ф

Фединяк С., о. 288. 293. 345.
Федоронько Є., о. 228. 230. 235.
Федоронько І., о. 228. 231. 235.
Федорик Й., о. 124. 516.
Фещак Я., о. 114. 449. 511.
Филипів А., о. 171. 173. 176. 186-7. 195. 197-8. 496-502.
Філяс П., о. 35. 37. 73. 77. 79-90. 93. 94. 97. 99. 109. 110-112. 124. 127. 170-172. 175. 179. 180. 182. 186. 202. 435. 448. 457. 464. 470-477. 496-7. 501. 503. 510-1. 514-6.

Х

Халупа М., бр. 298. 304.
Ханик Г., бр. 141-2. 229. 230. 232.
Химій А., о. 184. 282. 288. 330. 331.
Химій Є., єп. 194. 206. 331-2. 343.
Хмілевський М., о. 83. 244. 254. 482.
Холм, рез. 118-119.
Хома Й., о. 97. 246-8. 424.
Хома Я., о. протоіг. 138. 140-1. 145. 341.
Хуст-Боронява, м. 141. 143-4. 161.

Ч

Чепіль Й., о. 102. 109. 124. 515-6.
Чистогорб, рез. 114. 521.
Чікаґо, м. св. Миколая, 177. 266-9. 271. 276. 279. 280. 283. 285.
Чікаґо, рез. св. Василія на Бирнсайд, 270. 280. 283-4.
Чікаґо, рез. св. Михаїла на Вест Пулман, 269. 276. 280. 283-5.
Чікаґо, рез. Різдва М.Б. 269. 280. 283. 286.
Чортків, рез. 104-5. 107.

Ш

Швайка М., бр. 228. 230. 235.
Шевага П., о. 312. 321.
Шевчук В., о. 179. 190. 191. 196.
Шевчук С., о. 193. 196. 333. 509.
Шептицький А., митр. 35. 50. 52. 68. 77. 82-84. 86. 90. 93. 109. 174. 245. 255. 295. 342. 436. 438. 448. 454. 465. 472. 476. 486. 488. 495. 505. 508. 510. 519.
Шимчій Д., о. 300. 302. 304.
Шікаґо *див.* Чікаґо.
Шкірпан М., о. 80. 83. 244-6. 249. 256. 258-260. 481.
Щепковський Ґ., о. Т.І. 68. 73. 75. 82. 84. 87. 127. 129. 359. 385. 394. 397-403. 435. 467. 507.
Юнієнтавн, рез. 36. 278-79. 288.

Я

Яворський О., о. 311. 321.
Якимишин С., о. 175. 332.
Янішевський Я., бр. 83. 170. 182.
Яцковський Г., о. Т.І. 62-65. 68. 71. 84. 127. 325. 353. 356-8. 368-402 (часто). 435.

«ANALECTA ORDINIS S. BASILII MAGNI»

(Series II)

Sectio I-ma - « OPERA »:

1. Wojnar M., *De Regimine Basilianorum Ruthenorum*. Rome 1949, pp. XX+218 . . . . . US $ 7.00
2. Solowij M., *De Reformatione Liturgica H. Lisowski* (1784-1809). Rome 1950, pp. XI+128 (available only when the complete collection is ordered) . . . . . » $ 5.00
25. Duchnovič A., *The History of the Eparchy of Prjašev*. Rome 1971, pp. VIII+102 . . . . . » $ 5.00
26. Mudryj S., *De Transitu ad Alium Ritum*. (A Byz.-Ucraino ad Latinum). Roma 1973, pp. XXIV+182 . . . . . » $ 6.00
27. Blažejowskyj D., *De Potestate Metropolitarum Kioviensium in Clerum Regularem* (1595-1805). Rome, 1973, pp. 196 . . . » $ 6.00
28. Трембіцький В., *Український Державний Гимн та укр. патріотичні пісні*. Н. Йорк-Рим 1973, стор. 120+11. (*Ukrainian Anthem and other Patriotic Songs*) . . . . . » $ 4.00
29. Blažejowskyj D., *Ukrainian and Armenian Pontifical Seminary of Lviv* 1665-1784. Rome 1975, pp. XXVII+280 . . . . » $ 10.00
30. Glinka A., *Metr. di Lviv Gr. Jachymovyč ed il suo tempo*. Roma 1974, pp. XXXVII+368 . . . . . » $ 10.00
31. Купранець О., *Православна Церква в міжвоєнній Польщі* 1918-1939. Рим 1974, стор. XXI+234. (*The Orthodox Church in Poland in the Period between the Wars* 1918-1939) . . . . » $ 8.00
32. Купранець О., *Духовне Вогнище на Скитальщині* (*Українська Католицька Духовна Семінарія Гіршберґ-Кулемборґ*). Торонто 1975, стор. 206. (*A Hearth Away From Home: The Ukrainian Catholic Seminary in Hirschberg-Culemburg*) . . . . . » $ 8.00
33. Патрило І., *Джерела і Бібліографія Історії Української Церкви*. Рим 1975, стор. XII+376. (*Fontes et Bibliographia Historiae Ecclesiae Ucrainae*) . . . » $ 10.00
34. Glinka L., *Diocesi Ucraino-Cattolica di Cholm* (Liquidazione ed incorporazione alla Chiesa russo-ortodossa). Romae 1975, pp. 274 » $ 7.00
35. Купранець О., *Походження назви « Русь » у Хроніці Руської Землі Іванінуса з 1611 р*. Торонто 1978, стор. 296 (*The origin of the name « Rus' » in « The cronicle of the land of « Rus » by A. Gwagninus of 1611*. . . . . » $ 10.00

36-37. Соловій М.М., *Мелетій Смотрицький – як письменник*, т. I-II, Торонто 1977-78 (*Meletius Smotryckyj - and his writings*) . . . . . » $ 24.00

38. Балик Б., *Інокентій І. Винницький, вписком Перемиський, Самбірський і Сяноцький* (*1680-1700*). Рим 1978, стор. XXIV + + 385 (*I. Vynnyckyj, episcopus Premisliensis... 1680-1700*) . » $ 12.00
39. *Федюк П. Й.*, *Святий Василій Великий і Християнське Аскетичне Життя*, Рим-Торонто 1978, стор. 230. (*St. Basil the Great and the Christian Ascetic Life*) . . . . » $ 10.00
40. Ваврик М.М., *Нарис розвитку і стану Василіянського Чина XVII-XX ст.* Рим 1979, стор. XXIV+218, + мапа. (*Evolutionis Ordinis Basiliani s. XVII-XX delineatio*) . . . » $ 12.00
41. Корчагін К., *Карне право Української Католицької Церкви*. Історично-юридичний нарис. Рим 1981, стор. XVIII 148 (*Jus poenale Ecclesiae Ucraino Catholicae*) . . . . . » $ 8.00

Sectio II-a - « ANALECTA » (Periodica-miscel.):

Voll. I-XI, Romae 1949-1982.

Sectio III-a - « DOCUMENTA ...ex ARCHIVIS ROMANIS »:

S. Josaphat - Hieromartyr. Documenta Romana Beatificationis et Canonizationis: voll. I-III (1623-1867), Romae 1952-1970.

Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (*1590-1600*), Romae 1970.

Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia: voll. I-II (1075-1953), Romae 1953-1954.

Audientiae SS.mi de rebus Ucrainae: voll. I-II (1658-1862), Romae 1963-1965.

Acta S.C. de Prop. Fide Ecclesiam Cath. Ucrainae et Bielarusjae spectantia voll. I-V (1622-1862), Romae 1953-1955.

Litterae S.C. de Prop. Fide Ecclesiam Cath. Ucrainae... spectantes: voll. I-VII (1622-1862), Romae 1954-1957.

Congregationes Particulares S.C.P.F. Ecclesiam Cath. Ucrainae...: voll. I-II (1622-1862), Romae 1956-1957.

Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes: voll. I-XIV (1550-1693), Romae 1959-1977.

Supplicationes Ecclesiae Unitae Ucrainae et Bielarusjae: voll. I-III (1600-1769), Romae 1960-1965.

Epistolae Metropolitarum Kioviensium Catholicorum: voll. I-IX (1613-1838), Romae 1956-1980.

Litterae Episcoporum historiam Ucrainae illustrantes: voll. I-V (1600-1640), Romae 1972-1981.

Litterae Basilianorum in terris Ucrainae et Bielarusjae: voll. I-II (1601-1760), Romae 1979.